કેહવત-માળા

જમશેદજી નશરવાનજી પીતીત

એડીટ કરનાર

જીજીભાઈ પેસ્તનજી મીસ્ત્રી, એમ. એ.

કેહવત-માંળા

ગુજરાતીમાં વપરાતી કેહવતો, દોહરા, તથા સાધારણ વાકયો

ગુજરાતી કેહવતોને મળતી જુદી જુદી બીજી ભાષાઓની કેહવતો સાથે

સંગ્રહ કરનાર

જમશેદજી નશરવાનજી પીતીત

ગુજરાતી કેહવતો, તેમજ તે કેહવતોને મળતી જુદી જુદી બીજી ભાષાઓની કેહવતોના પુષ્કળ વધારા, તથા કેહવતો વિષેના નિબંધ સાથે

ઍદીત કરનાર

જીજીભાઈ પેસ્તનજી મીસ્તરી, ઍમ. એ.

ભાગ પેહલો

અ—ન

"કાળ જાય, પણ કેહવત રહે."

મુંબઈ:

ધી જમશેદજી નશરવાનજી પીતીત પારસી ઑરફનેજ કૅપતન પ્રિંતીંગ વર્કસ.

૧૯૦૩

Proverbs are the daughters of daily experience.—*Dutch Proverb.*

What flowers are to gardens, spices to food, gems to a garment, and stars to heaven, such are proverbs interwoven in speech.—*Hebrew Proverb.*

Proverbs are the lamps to words.— *Arabic Proverb.*

A proverb is to speech what salt is to food.—*Arabic Proverb.*

Earth and heaven will perish, but the words of the mighty will endure.—*Tamil Proverb.*

સાંકળિયું

(ભાગ પેહલાનું)

	સફે
દિબાચો	5
આ પુસ્તક તૈયાર કરવા માટે મદદે લીધેલી ચોપડીઓની ટીપ	23
કેહવત વિષે નિબંધ	27

અ અક્ષર ઉપરની કેહવતો	૩
આ " " "	૧૪
ઈ " " "	૩૧
ઉ " " "	૩૪
એ, ઐ અક્ષરો ઉપરની કેહવતો	૫૦
ઓ અક્ષર " "	૬૮
અં " " "	૭૨
આં " " "	૭૫

અાંકળિયું.

					સફે
ક અક્ષર ઉપરની કેહવતો	...	...	...	...	૮૪
ખ	”	”	”	... ...	૧૪૬
ગ	”	”	”	... ...	૧૭૦
ઘ	”	”	”	... ...	૨૦૬
ચ	”	”	”	... ...	૨૩૦
છ	”	”	”	... ...	૨૫૨
જ	”	”	”	... ...	૨૬૩
ઝ	”	”	”	... ...	૩૨૮
ટ	”	”	”	... ...	૩૩૪
ઠ	”	”	”	... ...	૩૪૦
ડ	”	”	”	... ...	૩૪૩
ઢ	”	”	”	... ...	૩૫૧
ત	”	”	”	... ...	૩૫૬
થ	”	”	”	... ...	૩૮૧
દ	”	”	”	... ...	૩૮૬
ધ	”	”	”	... ...	૪૩૫
[illegible]	”	”	”	... ...	૪૫૪

દીબાચો.

"માહરી મજેહ"વાળી કવિતાનાં પુસ્તકમાં "શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની જીંદગીનો એહવાલ" આપવામાં આવ્યોછે તે મધે આ સંગ્રહ વિષે જે લખવામાં આવ્યુંછે[1] તે અતરે ઉતારી લેવું વ્યર્થ જશે નહિ :—

"કવિતા ઉપરાંત સાહિત્યની બીજી બાબદોમાં પણ તેવણે સારૂં નામ કાહડ્યું હતું. આ તેઓની બીજી સઘળી મેહેનતોમાં સર્વથી વખાણવા લાયક મેહનત ગુજરાતી ભાષામાં બોલાતી કેહવતો ભેગી કરવાને લગતી હતી. આ કામ પાછળ શેઠ જમશેદજી કેવી ખંત તથા ઉલટથી મંડેલા

૧. જુઓ "માહરી મજેહ તથા બીજી કવિતા" મધે "શેઠ જમશેદજી નશરવાનજી પીતીતની જીંદગીનો એહવાલ," સફે 61—64.

હતા તે તેઓજ કહી શકશે કે જેઓને એ મરહુમ સાથે નિકટ સંબંધમાં આવવાનું માન મળ્યું હતું. ભેગી કીધેલી કેહવતો એકદમ એક સંગ્રહના આકારમાં સડસડાટ વાંચી જનાર વાંચનારને તે મેહનતનો ઝાંખો પણ ખ્યાલ કદી આવી શકનાર નથી. કવિતા લખવી એ તો તે લખવાનું જોશ આવવેજ બની શકતું હતું, અને તે ગેબી બક્ષેશની એક કરામત હતી. કવિના ખ્યાલોની દોડાદોડીમાં ખુદરતનો હુંમેશ હાથ હોયછે, અને તેની કલમમાં રંગીલો રસ પણ તેજ ખુદરત પુરો પાડેછે. પણ કેહવતો ભેગી કરવાના બાબમાં ખુદરતની તેવી બક્ષેશની કશી જરૂર હોતી નથી. એ તો જાતિ ઉમંગ, ખંત, તથા ઉલટની વાત છે. કેહવતોના ટુંકા અને ટચ આકારમાં સમાવેલું ઊંડું ડાહપણ, જે એક પ્રજાનાં સામાન્ય ડાહપણની ગોયા એક ચાવી ગણાઈ શકાએ, તે ડાહપણ એક મોહડેથી બીજે મોહડે ફોકટનું ઢોલાયા કરે એ શેઠ જમશેદજીની ઊંચી મનશક્તિને રૂચ્યું નહિ. આ કીમતી ડાહપણ ભેગું કરવાની તેવણને ભારે જરૂર જણાઈ. આવી જરૂર જોકે એવણ આગમચ બીજા કોઇકોએ સ્વીકારેલી હતી, અને તેનાં પરિણામમાં કેહવત–રૂપી એક બે સંગ્રહ બાહેર પણ પડેલા હતા, તોપણ તે તદન નહિ સરખા, અને નહિ જણાયલા, હતા. આ સંગ્રહમાંનો એક સંગ્રહ, જે તે વેળાએ સર્વેથી મોહટો ગણાતો હતો, તે "કથન સપ્તસીતી" નામની ચોપડીમાં હતો, જે ચોપડીમાં, તેનું નામજ કહી

આપે છે તેમ, સાતસો કેહવતો ભેગી કીધેલી હતી. આ ખચીત ઘણોજ નિર્જીવ સંગ્રહ હતો, કારણ કે ગુજરાતી ભાષામાં કેહવતોનો એટલો કીમતી જથ્થો પડેલો છે કે સાતસો કેહવતો તો સેહજ દિવસમાં, સાધારણ શક્તિનો એક ખંતીલો માણસ, આસાનીથી ભેગી કરી શકે. શેઠ જમશેદજીને ગુજરાતી ભાષામાં આ એક મોહટી ખુટ જણાઇ. જુદા જુદા તરેહવાર જાતના, તરેહવાર કાબેલ્યતના, અને તરેહવાર સ્વભાવના માણસોના સંબંધમાં જેમ જેમ તેઓ વધારે આવતા ગયા, અને કેહવત-રૂપી કીમતી બોધો અવાર નવાર તેઓને મોહડે તેવણ સાંભળતા ગયા, તેમ તેમ આ જરૂર તેવણને વધારે અને વધારે જણાવા લાગી, અને તેથી આખરે એવો એક સંગ્રહ ભેગો કરવાનું કામ પોતાને સર ઉઠાવી લેવાનો તેવણે ઠરાવ કીધો. . . . .

"જુદે જુદે ઠેકાણેથી અને જુદાં જુદાં સાંધનો મારફતે ખંત, ધીરજ, અને ઉમંગથી, તથા પૈસા વટીક ખરચીને, ભેગો કીધેલો કેહવતનો આ કીમતી ખજાનો નજદીક દસ હજારની પણ ઉપર થવા જાયછે. જ્યાં સાતસોથી વધારે કેહવતો એકજ સામટા આકારમાં મેળવવાના સાંસા, ત્યાં દસ હજાર ઉપર કેહવતો આ પ્રમાણે એકઠી થાએ એ અથાગ ઉદ્યોગ અને ખંતની અચુક નિશાની ગણાવી જોઈએ. આ સગ્રંહમાંનો ઘણોએક ભાગ, "કેહવત-માળા" નાં મથાળાં હેઠળ, કકડે

કકડે તેવણે "વિદ્યા મિત્ર" નાં પાનાંઓમાં આપ્યો હતો. ગુજરાતી સાહિત્યમાં અમર જગ્યા લેવા લાયકનાં ગણત્રીનાં થોડાંક પુસ્તકો છે તે પુસ્તકોમાં આ તેવણની "કેહવત–માળા" બેશક એક ઘણો કીમતી અને દલદાર વધારો થશે."

શેઠ જમશેદજી પીતીતની રીત મુજબ આ કેહવતો ભેગી કરવા માટે તેવણની ખંત અથાગ, તથા ઉલટ અજાયબ સરખી હતી. જેબી પ્રસંગે અને જગ્યાએ, અને જેબી આસામીને મોહડે કેહવત સરખું કાંઈ સંભળાતું કે તુરત તેવણની નોધ–પોથીમાં તે ટપકાઈ જતું. એટલુંજ નહિ, પણ પોતાના ઘણાક દોસ્ત આશનાવો તથા ઓળખાણ પિછાનવાળાઓ, તેમજ કામકાજ યા ધંધાસર તેવણના સંબંધમાં આવનાર તરેહવાર આસામીઓને, તેવણની ખાસ અને ચાલુ અરજ એ હતી કે તેઓના સાંભળવામાં યા વાંચવામાં જેબી કેહવતો આવે તે નોધી લેઈ તેવણ ઉપર મોકલી આપવી. અને તેવી અરજ ઘણાઓ ખુશી સાથ સ્વીકારી પોતાના ફાળા અવારનવાર મોકલી આપતા હતા. કેળવાયલા વર્ગ કરતાં ઘણું કરીને અજ્ઞાન અને અભણ વર્ગમાં કેહવતોનો વાપરવાસ દેખઈતી રીતે વધુ હોવાથી એવા વર્ગના લોકો સાથે વાતચીતમાં ઉતરવા, તથા હાથે કરી તેઓને વાતચીતમાં તાણવા માટે, તેવણ હંમેશ તૈયાર રેહતા હતા. કારણ કે એવા લોકોનું જ્ઞાન બાપદાદાથી તથા આસપાસનાઓથી જે કેહવતો

તેઓ સાંભળતા આવેલા તેવી કેહવતોના ભંડારમાં ઘણુંખરૂં સમાયલું હોવાથી, તેઓ તરફથી કેહવતોની મોહટી સંખ્યા મેળવવાની તેવણુને ઉમેદ હતી, અને તેમ તે ઉમેદ પાર પણ પડતી. દાખલા તરીકે, ખુદ પોતાનાંજ કુટુંબમાં ઘણાં લાંબાં વરસોથી નોકરી રહેલાં એક પારસી ડોસાંને મોહડેથી જેટલી કેહવતો એવણે મેળવી હતી તેટલી બીજે કોઈ પણ એક ઠેકાણેથી તેવણુ મેળવી શકયા હતા નહિ. આ ડોસાં, જેવણે પોતાના બાપ–જનમમાં કોઈ દિવસે "કકો કુટેલો" નહિ, તેવણુનાં ભેજામાં સંખ્યાબંધ ઉમદા કેહવતોનો એવો મોહટો ભંડાર ભરેલો હતો, તથા પ્રસંગ પડવે તે સડસડાટ વાપરી જાણવાની પોતાને મોહડે એવી "સરસતી" હતી, કે એક કેળવાયલા સાંભળનારને વટીક તે ખચીત વિસમય પમાડે. આવો ભંડાર પોતાનાં મગજમાં ધરાવવાને લીધે તે ડોસાંને હમોએ ખુશ મશકેરીમાં "Walking Thesaurus of Gujerati Proverbs" નું નામ આપ્યું હતું, અને તે નામ તેવણુને આબાદ છાજતું હતું. આ ભંડારનો શેઠ જમશેદજીએ પુરતો લાભ લીધો હતો, અને તેમ કરવાથી આ સંગ્રહમાં ઘણો સારો વધારો થયોછે તેમાં કશો શક નથી.

કેહવતો ભેગી કરવા માટે બીજો જે ઉપાય કામે લગાડવામાં આવ્યો હતો તે ગુજરાતી ચોપડી ચોપાન્યાં તથા વર્તમાન–પત્રોનાં વાંચણુનો હતો. ઘણાંક કચરા સરખાં લખાણો,

જે બીજે વખત હાથમાં ધરવાં પણ મુનાસેબ નહિ, તથા જે વાંચવા પાછળ રોકેલો વખત તદન ગુમાવેલો કેહવાઈ શકાય, તેવાં લખાણો ફકત કોઈકિ કેહવત મેળવવાની લાલચ તથા ઉમેદને ખાતર વાંચી જવાં પડતાં હતાં, અને ઘણી વેળાએ તેવાં વાંચણોથી નાસિપાસી વટીક મળતી હતી, પણ જે ઉમદા કારણસર તે વાંચવાં પડતાં હતાં તે કારણ તરફ જોતાં તેવી નાસિપાસીનો કશો મુજાકો રાખવામાં આવતો હતો નહિ.

આ પ્રમાણેની રંજ તથા જેહમત પછી ભેગો કીધેલો આ કીમતી ખજાનો, શેઠ જમશેદજી પીતીત, પોતાની પાછળ, વાંચનારી આલમને, એક વારસા તરીકે સપુરદ કરી ગયાછે. કીમતી એટલા માટે કે ગુજરાતી ભાષામાં વેરાઈ પડેલો આ ખજાનો એવણની આગમચ એટલા બોહલા પાયા ઉપર, અને એવણે યોજેલાં ધોરણ ઉપર, એકઠો કરવાની કોઇએ પણ કોશેશ કીધી હતી નહિ. આ દીબાચાની શરૂઆતમાં કીધેલા ઉતારા મધે "કથન-સપ્તસીતી" નામની સાતસો કેહવત વાળી જે ચોપડી વિષે એસારો કરવામાં આવ્યોછે તે ચોપડી સિવાય, અવારનવાર ગુજરાતી કેહવતોના સંગ્રહવાળી જુદી જુદી કેટલીક બીજી ચોપડીઓ બાહેર પડી હતી, એ ખરી વાત છે, પણ ગુજરાતી ભાષામાં કેહવતોનો જે નહિ મનાય એટલો મોહટો જથ્થો પડેલો છે તે જથ્થા સાથ સરખાવતાં એ સઘળા સંગ્રહ તદન ભિસાદ વગરના અને નહિ-સરખા

હતા.[1] એ સર્વે સંગ્રહને વિસરાવે એવો બનતાં સુધી એક સંપુર્ણ સંગ્રહ બનાવવાનો શેઠ જમશેદજીનો લોભ હતો, અને પોતાની જાતિ ખંત, ઉલટ, અને મેહનતનાં જોરે તેવા સંગ્રહ લાયકનો એક જથ્થો ભેગો કરવામાં તેવણ ફતેહમંદ નિવડ્યા હતા. એ સંગ્રહ પેહલાં તેવણે આસરે દસ હજાર કેહવતોની સંખ્યાનો અડસટો હતો, પણ આ પુસ્તક ઉપરથી જણાશે કે એના બંધે ભાગ મળી તે કેહવતો બાર હજારની પણ ઉપર થવા જાયછે. વળી ગુજરાતી સિવાય બીજી જે પારકી ભાષાઓની મળતી કેહવતો ઠેકાણે ઠેકાણે આપવામાં આવીછે તેની સંખ્યા (કે જે પણ હજારોની થવા જાય છે તે) તો અલગ જાણવી. તેમજ આટલું પણ ધ્યાનમાં રાખવું કે જેજે કેહવતો શબ્દોના ઓછા વધતા ફેરફાર સાથ એકજ અર્થે વપરાયછે તે સઘળી કેહવતો એકજ કેહવત તરીકે તેની ઘટતી જગ્યાએ સાથે મુકવામાં

૧. અતરે જણાવવાની જરૂર છે કે શેઠ જમશેદજી પીતીતનાં મરણ પછી આસરે પાંચ વરસે, અને આ સંગ્રહ છપાતો હતો તે દરમ્યાન, માહરા મિત્ર મી૦ દામુભાઇ ડાહ્યાભાઈ મેહતા, એમ. એ., બી. એસ સી., એલ એલ. બી., જેવણ વડોહદરાની કૉલેજના એક શિક્ષાગુરૂનો માનવંત ઓધ્ધો ધરાવેછે, અને ગુજરાતી ભાષાના એક લેખક તરીકે જાણીતા છે, તેવણે "ગુજરાતી કેહવતો" એવાં નામથી એક કીમતી સંગ્રહ છપાવી પ્રગટ કર્યો હતો. આ સંગ્રહ દેખઈતી રીતે બહુ મેહનત અને કાળજીથી ભેગો કીધેલો લાગેછે, અને તે વખત સુધી પ્રગટ થયલા સર્વે સંગ્રહોમાં તે શ્રેષ્ટ કેહવાઈ શકાય એમાં કશો સંદેહ નથી.

આવીછે, પણ ગણત્રીમાં તે એકજ કેહવત તરીકે લેખવામાં આવીછે. દાખલા તરીકે જો કેહવત ના૦ ૩૨૯૦ ઉપર વાંચનાર નજર કરશે તો તેને તુરત જણાશે કે એ કેહવત જોકે ગણત્રીમાં એકજ ગણવામાં આવીછે તોપણ તેની અંદર એકજ અર્થે બોલાતી છ જુદી જુદી કેહવતોનો જુખંડો એકઠો કરવામાં આવ્યોછે. એવી એવી કેહવતો જો ગણત્રીમાં જુદી જુદી લીધી હતે તો આ સંગ્રહ બાર હજાર કરતાં ઘણી વધારે સંખ્યાનો થઈ જતે. પેહલી નજરે, ગુજરાતી જેવી નહિ ખીલેલી ભાષામાં કેહવતોની આટલી મોટી સંખ્યા હોય, એ નહિ મનાય એવું લાગેછે, અને ખુદ આ સંગ્રહ કરનારને તેમજ મહને પોતાને પણ, સંગ્રહ જેમ વધતો ચાલ્યો તેમ, આ અજાયબીની બાબદ લાગી હતી કે ગુજરાતી ભાષા કેહવતો અને લોક–વેણોનો આવો કીમતી ભંડાર ધરાવી શકે.[1] આ ભાષા તરફ જેઓ તુચ્છકારની નજરથી

૧. ફકત ગુજરાતી ભાષામાંજ કેહવતોની આટલી મોહટી સંખ્યા છે એમ નથી. આર્ચબીશપ ટ્રેન્ચ પોતાની "*Proverbs and their Lessons*" નામની જાણીતી કેતાબમાં એક ઠેકાણે (સફે ૫૧ ઉપર) જણાવે છે કે સ્પૅનીશ ભાષાની કેહવતોની જેટલી સંખ્યા તેના જાણવામાં આવીછે તેટલી સંખ્યા બીજી કોઇ પણ ભાષાની કેહવતોની જણાઇ નથી. તેના પોતાના વપરાસમાં એ ભાષાની કેહવતોનો એક સંગ્રહ આવ્યો હતો, જે જોકે તદન અધુરો હતો, તોપણ, તેમાં સાતથી આંઠ હજાર કેહવતો હતી. પણ એક સ્પૅનીશ વિદ્વાનને હાથે લખેલો બીજો એક સંગ્રહ તેની જાણમાં હતો કે જે સંગ્રહમાં ખાસી પચીસથી ત્રીસ હજાર કેહવતો એકઠી કીધેલી હતી.

જોયછે, અને તે લખવી વાંચવી હલકું કામ સમજેછે, તેઓને આ કરતાં બીજી વધુ મુસ્તકીમ દલીલ આપી શકાશે નહિ, કે જે ભાષા કેહવત–રૂપે આવો કીમતી ખજાનો ધરાવી શકે, તે ભાષા, જો કેળવાયલો વર્ગ એ કામ માથે ઉઠાવે તો, ઘણી સારી રીતે ખીલવી શકાય.

કેહવતોની સંખ્યા ઉપરાંત બીજાં જે કારણથી આ સંગ્રહ વધુ કીમતી થયલો હું માનુંછું તે એ મધે ફાવતી જગ્યાએ આપેલી ગુજરાતી કેહવતોને લગતી જુદી જુદી બીજી ભાષાઓની કેહવતોને લીધે છે. આવી રીતે સરખામણી કરનારી કેહવતો આપવાનો વિચાર અસલ શેઠ જમશેદજી પીતીતને પોતાનેજ સુજયો હતો, અને ખચીત તે એક ઘણો મોતેબર વિચાર હતો.[1] તોપણ, એવી કેહવતો મેળવવાનાં ઘણાંક સાંધન જે શેઠ જમશેદજીનાં મરણ પછીથી આ લખનારને હાથ લાગ્યાં હતાં તે ખુદ એવણને હાથ આવેલાં નહિ હોવાથી, એ સરખામણી કરનારી કેહવતો એવણના અસલ સંગ્રહમાં જોઇએ એટલી સંખ્યામાં આવી શકી નહિ હતી. શેઠ જમશેદજીની હૈયાતીમાં હમો બંધેને નહિ જણાયલા, તેમજ તેવણનાં મરણ પછી પ્રગટ થયલા, જુદી જુદી ભાષાઓની કેહવતોના

---

૧. અંગ્રેજી ભાષાની કેહવતોનો પ્રગટ થયલો એક ચોકસ સંગ્રહ— "*Proverbs of all Nations, compared, explained, and illustrated*," by Walter K. Kelly—પણ ઘણોખરો આએજ ઢબ ઉપર રચવામાં આવ્યોછે.

દીબાચો.

કેટલાક સંગ્રહો[1] પાછળથી હાથ લાગવાથી તે સર્વેનો ઘટતો ઉપયોગ આ પુસ્તક માટે, તેવણુની અસલ નેમને અનુસરીને, કરવામાં આવ્યોછે. તેમ કરતાં એ સરખી કેહવતોનો જુમલો જેમ તેવણુના, તેમજ આ લખનારના, કદી ખ્યાલમાં પણુ નહિ એવી રીતે વધી ગયોછે, પણુ તે ઘણો ખુશી થવા જોગ વધારો છે,—શું કારણુથી તે આગળ આવતા નિબંધ મધે સવિસ્તર સમજાવવામાં આવશે. વાંચનાર સનમુખ એ સર્વે સરખી કેહવતો તેની ઘટતી જગ્યાએ સિલસિલા-બંધ ગોઠવીને તૈયાર મુકેલી હોવાથી તે ભેગી કરવાની મુશ્કેલી વિષેનો કશો પણુ ખ્યાલ તેને એકદમ આવી શકશે નહિ. પણુ આ પુસ્તક ઍદીત કરવાનો સર્વથી મુશ્કેલ, અને ઘણી મેહનત તથા વખતનો ભોગ લેનાર ભાગ એ સરખામણી કરનારી કેહવતો ગોતી કાહડવાને લગતો હતો. ગુજરાતી કેહવતોની સંખ્યા, આ પુસ્તક ઉપરથી જણુાશે તેમ, એટલી બધી મોહટી છે કે તે એક્કી વખતે કોઈનાં પણુ ધ્યાનમાં રહે એ નહિ બનવા જેવી વાત છે. એટલુંજ નહિ, પણુ ખુદ કેહવતો, સ્મરણુ-શક્તિ માટે, એવી સરકણી બાબદ છે કે ગમે એવી યાદદાસ્તમાંથી લપસી જતાં તેને જાહજો વિલંબ લાગતો નથી, અને તેથી, આખો સંગ્રહ તો રહ્યો, પણુ કોઈ અમુક અક્ષર હેઠળ આપેલી કેહવતો પણુ યાદ રાખવી ઘણું વિકટ કામ થઈ પડેછે. આ કારણુસર

1. જુઓ પાછળ આવતી ટીપ.

સરખી કેહવતો શોધી કાહડવાનું કામ ઘણું કઠણ, અને આ પુસ્તક તૈયાર કરવાનાં કામમાં સર્વથી વધુ મેહનત ભરેલું કામ થઈ પડ્યું હતું. બનતાં સુધી કોઈપણ સરખામણી કરનાર કેહવતો છટકી જવા પામે નહિ એટલા માટે પ્રત્યેક અક્ષર હેઠળની કેહવતો છુટી છુટી લઈ તેને મળતી કેહવતો માટે પાછળ આવતી ટીપ મધેની જુદી જુદી ભાષાઓની કેહવતોના સંગ્રહવાળી ચોપડીઓ પેહલેથી છેલ્લે સુધી જોઈ વળવી પડતી હતી. એટલેકે એકસરખી કેહવતો જોઈ કાહડવા માટે બારાખડીના જેટલા અક્ષરો હેઠળ આ પુસ્તક મધે કેહવતો ગોઠવવામાં આવીછે તેટલી વેળા ઉપલી ચોપ-ડીઓ ફરી અને ફરી વાંચી જવી પડતી હતી. સઘળા મળી ૩૯ અક્ષરો હેઠળ આ પુસ્તક મધે કેહવતો ગોઠવવામાં આવીછે, અને જુદીજુદી ભાષાઓની કેહવતોના સંગ્રહવાળી પચીસ ઉપર ચોપડીઓની મદદ સરખી કેહવતો શોધવા માટે લેવામાં આવીછે. હવે, ઉપલા ઓગણચાલીસ અક્ષરો મધેથી જે બે ચાર અક્ષરો હેઠળની કેહવતો ફકત ગણત્રીનીજ છે, તેવા ચાર અક્ષર બાદ કર્યે, અને તેજ મિસાલે જુદી જુદી ભાષાઓની કેહવતોના કેટલાક નાહના સંગ્રહો, જે દર ફેરી જોવા નહિ પડેલા, તેવા પાંચ સાત સંગ્રહો ઉપર જણાવેલી ટીપ મધેથી કાહડી નાખ્યે, તો ૩૫ અક્ષરો માટે ૨૦ ચોપડીઓ દર વેળા જોઈ જવાની ગણત્રી આવેછે, એટલે કે આ પુસ્તક તૈયાર કરવાનાં કામમાં ૩૫×૨૦=૭૦૦ વેળા એ સઘળી

ચોપડીઓ વાંચી જવી પડી હતી, જે મેહનત સઘળાં મળી સાતસો પુસ્તકો વાંચવાની મેહનત બરાબર હતી. એમાંની ઘણીક ચોપડીઓ ૫૦૦ ઉપર સફાની હતી, એટલે એ સર્વ ઝેહમતનો ખ્યાલ વાંચનાર હવે સેહલથી કરી શકશે.

આ સંગ્રહનો "ફ" અક્ષર સુધીનો ભાગ, શેઠ જમશેદજીએ, કકડે કકડે પોતાની હૈયાતીમાં, "વિદ્યા મિત્ર" ચોપાન્યાના સફાઓમાં, પ્રગટ કીધો હતો. સને ૧૮૮૩ ના એપ્રીલ માસના એ માહવરીના આંકમાં એ સંગ્રહનો પેહલો હફતો પ્રગટ થયો હતો, અને તે જુલાઈ ૧૮૮૬ના આંક સુધી "ફ" અક્ષર તુલીક ચાલુ રહ્યો હતો, જ્યારબાદ સંગ્રહ કરનારની ચાલુ નબળી તબિયતને લીધે તે આગળ વધી શક્યો હતો નહિ. "વિદ્યા મિત્ર"ના સફાઓમાં કેહવતો છપાતી ગયા પછી જેજે બીજી નવી કેહવતો શેઠ જમશેદજીને મળતી ગઈ તે, તેમજ તેવણનાં મરણ પછી જે સઘળી કેહવતો મહને હાથ લાગતી ગઈ તે, સઘળીનો સમાવેશ આ પુસ્તક મધે કરવામાં આવ્યોછે. શેઠ જમશેદજીનો આ કીમતી સંગ્રહ જેમ બને તેમ એવણની અસલ નેમ અને મરજી મુજબનો સંપુર્ણ થાય એવા ઈરાદાથી, એવણની હૈયાતીમાં, તેમજ એવણનાં મરણ બાદ, ગુજરાતી કેહવતો વધુ ભેગી કરતા જવાનું કામ મેં ઘણી હોંસ અને ઉલટ સાથ, એક પવિત્ર ફરજ તરીકે, ચાલુ રાખ્યું હતું. ઉપર જણાવ્યુંછે તેમ ગુજરાતી કેહવતોનો

ભંડાર એટલો બોહલો અને દેખઇતો અખૂટ છે કે એક સાહુચેત અને મેહનતુ સંગ્રહ કરનારને દર દિવસે કાંઈ નહિ અને કાંઈબી નવો વધારો પોતાના સંગ્રહ માટે તેમાંથી મળી આવ્યા વિના રહે નહિ. એ બાબદસર વાંચનારની ખાતરી આટલા ઉપરથીજ થશે કે "વિદ્યા મિત્ર" માં "રૂ" અક્ષર સુધી છપાયલી કેહવતોની સંખ્યા જ્યારે ૩૮૮૪ ની નોંધઈ છે, ત્યારે આ સંગ્રહમાં તે સંખ્યા ૬૫૭૮, એટલે લગભગ દોહડી, થવા ગઇછે. એટલુંજ નહિ, પણ પુસ્તક છપાતું ચાલ્યા પછી જેજે વધુ કેહવતો મળતી ગઇ, અને હજી પણ મળતી રહેછે, તે ઉપરથી હું હિમ્મત સાથ કહી શકીશ કે આ પુસ્તકના બંધે ભાગો મધે કેહવતોની જે સંખ્યા સમાઈ છે તે, અગર પુસ્તક હજી વધારે મોડું પ્રગટ થયું હતે તો, અતિશય વધી ગઈ હતે. ગુજરાતી ભાષાનાં કેહવતોને લગતાં આવાં ફળદ્રુપપણાંને લીધે તે કેહવતોનો, અને તેમજ કોઇપણ બીજી ભાષાની કેહવતોનો સંગ્રહ તદન સંપૂર્ણ થાય એવું છાતી ઠોકી કહી શકાય નહિ.

ગુજરાતી કેહવતોને મળતી પારકી ભાષાઓની બીજી કેહવતો જે આ પુસ્તક મધે આપવામાં આવીછે તે મધેની યુરોપિયન ભાષાઓની કેહવતો માટે પેહલાં વિચાર એ હતો કે તે કેહવતો તે ભાષાઓમાં જેવી રીતે અસલ બોલાયછે તેવીજ રીતે, કશા પણ તરજુમા વિના, આપવી. એ વિચારને અનુસરીને યુરોપિયન ભાષાની કેહવતો શરૂઆતના છપન સફાંઓમાં

અસલ ભાષામાંજ દાખલ કરી દીધીછે. પણ એટલે દરજ્જે આગળ વધ્યા પછી મહને એમ લાગ્યું કે જો સાથે સાથે એ ભાષાઓની કેહવતોના તરજુમા પણ અંગ્રેજીમાં આપ્યા હોય તો સંગ્રહની કીમત તથા ઉપયોગીપણું ઘણું વધી જાય. એવા વિચારથી સફે ૫૭ થી, અને ત્યાર પછી સેવટ સુધી આવેલી, એવી સઘળી કેહવતોના તરજુમા અંગ્રેજી ભાષામાં ફુત–નોતોની અંદર આપવામાં આવ્યાછે. અલબતાં એમ કરવાથી પુસ્તકનાં કદમાં મોહટો વધારો થયોછે એ ખરી વાત છે, પણ તે વધારો ઘટતો અને બરહક થયોછે. અસલ નેમ સઘળો સંગ્રહ એકજ પુસ્તકના આકારમાં બાહેર પાડવાની હતી, પણ ઉપર કહેલાં કારણને લીધે, તેમજ ગુજરાતી કેહવતોનો એકઠો થતો જથ્થો નહિ ધારેલી રીતે વધી જવાને લીધે, તેને બે ભાગમાં વેંહચી નાખવો પડ્યોછે.

અંગ્રેજી તથા સ્કૉતીશ કેહવતો અસલ ભાષામાં આપવા ઉપરાંત, યુરોપિયન ભાષાઓમાં ફ્રેંચ, જરમન, ઈતૅલ્યન, સ્પૅનીશ, પૉરતુગીઝ, દચ, તથા દેનીશ અને લૅતીન ભાષાઓની કેહવતો તેના અંગ્રેજી તરજુમા સુધાં આપવામાં આવીછે. ગ્રીક તથા રશ્યન કેહવતોનો અંગ્રેજી તરજુમોજ આપવો પડ્યોછે. ઉગમણુ તરફની ભાષાઓની કેહવતો ઉપર આવતાં સંસ્કૃત અને ફારસી કેહવતો અસલ ભાષામાં આપવામાં આવીછે, પણ સંસ્કૃતનો જ્યારે અંગ્રેજીમાં તરજુમો પણ

આપવામાં આવ્યોછે, ત્યારે ફારસી ભાષાની કેહવતોનો તેવો તરજુમો આપવાની જરૂર જણાઈ નથી, કારણ કે ફારસી ભાષા લખી વાંચી જાણનારા આજે ઘણા છે. ચીનાઈ, જેપાનીસ, અફઘાન, અરબી, કાશમીરી, તામીલ, અને તેલુગુ કેહવતો તેના અસલ હરફે છાપવાની મુશ્કેલીને લીધે તેનો અંગ્રેજી તરજુમો આપ્યોછે. હિંદુસ્તાની તથા બિહાર કેહવતો, વાંચનારની સગવડ ખાતર, ગુજરાતી હરૂફેજ છાપીછે, જ્યારે મરાઠી કેહવતો બાળબોધ અક્ષરે છાપવામાં આવીછે.

આ સંગ્રહ મધે સમાયલી કેહવતોમાં વાંચનારને ઘણીએક કેહવતો અસાધારણ તથા નહિ સમજ પડે એવી જણાશે. જ્યાં બની શકયુંછે ત્યાં તેવી કેહવતોની હેઠળજ નોત મુકી તેનો ભાવાર્થ સમજાવવામાં આવ્યોછે, અથવા તે વાપરવાની રીત બતાવવામાં આવીછે. પણ વળી ઘણીક કેહવતો એવી પણ આવી ગઈ છે કે જે, જેમ સાંભળવામાં યા વાંચવામાં આવીછે તેમ, ઉતારી લીધીછે, પણ જેના ભાવાર્થ માટે શક રેહવાથી તેની સમજુતી આપવાની કાંઈ પણ વેતરણ કરવામાં આવી નથી.

ઘણીક કેહવતો, અને તેઓમાં મુખ્ય કરી પારસીઓ મધે વપરાતી કેહવતો, જેમ બોલાયછે તેમજ, ઉતારી લીધીછે, અને તેથી તે મધે વપરાયલા બોલોની જોડણી ખામુખા તેવીજ રીતની રાખવી પડીછે.

દીબાચો.

ઉપર જણાવ્યા મુજબ આ પુસ્તક મધે સંગ્રેહલી કેહવતો જેમ જણુ—મોહડે સાંભળવામાં આવીછે, અથવા જુદે જુદે ઠેકાણે વાંચવામાં આવીછે, તેમ આપવામાં આવીછે. બની શકે એવું છે કે સમજફેરને લીધે, અથવા સાંભળનારની, યા બોલનારની, યા ઉતારી લેનારની કસુરને લીધે, તેમાં ભૂલચૂક આમેજ થવા પામી હોય. આટલા માટે, વાંચનારી આલમ સનમુખ આ પુસ્તક રજુ કરતી વેળા, માહરી એવી અરજ છે, કે જેઓનેબી એવી ભૂલચૂક નજર આવે તેઓએ, તે ઉપર સેવકનું ધ્યાન ખેંચવાની તસદી લેવી. તેમજ, બીજી અરજ એ પણ છે, કે ગુજરાતી ભાષામાં બીજી કોઈ કેહવતો એવી હોય કે જે આ સંગ્રહમાં આવવા નહિ પામી હોય, અથવા આ સંગ્રહમાં આવી હોય તે કરતાં જુદીજ ઢબે બોલાતી હોય, તો તેવી કેહવતો સેવક ઉપર મોકલી આપવાની કૃપા કરવી, કે જેથી ઘટતે પ્રસંગે તેનો ઉપયોગ કરવાનું બની આવે.

મુંબઇ તથા મુંબઈ બાહેર વસનારાં જે જે જુદા જુદા ગ્રહસ્થો તથા બાનુઓએ મરહુમ જમશેદજી પીતીતને, તેમજ તેવણુની હૈયાતીમાં, અને ત્યારબાદ, મહને પોતાને, પોતે સાંભળેલી યા વાંચેલી કેહવતો આ સંગ્રહનાં કારણુસર વખતે વખત મોકલી આપવાની મેહરબાની કીધીછે તે સર્વનો સામટો આભાર આ તકે માનવાની રજા લઉંછું. એવાં દિલસોજ

મદદગારોની ઉલટભરી સહાયતા વિના આવો એક સંગ્રહ એકલે હાથે ભેગો કરવાનું કામ ઘણુંજ અપૂર્ણ રહી જાત.

સેવટે, જાહેર કરવાની માહરી ફરજ છે કે આ સંગ્રહ, તેના મરહુમ એકઠો કરનારને જેબ મળે એવાં શોભાવંત સ્વરૂપમાં, પ્રગટ કરવાના ખરચનો મોહટો ભાગ, એ મરહુમનાં માનવંત તથા બુઝરોગ માતાજી મરહુમ બાઈ સાહેબ દીનબાઈ પીતીતે, પોતાની ગીરોથી, દુલ્લે હાથે, આપ્યો હતો. પોતાના વાહલા તથા નામવર સપૂતનાં સર્વે લખાણો સારા આકારમાં પ્રગટ થયલાં જોવાની એ મરહુમ બાઈની કાળજી તથા ઉલટ, સેવટ સુધી, હંમેશ જેવીજ તિક્ષણ તથા તાજી હતી, અને તે જેમ એ માનવંત બાઇના એક માતા તરીકેના પ્યારને શોભા લગાડનારી, તેમ મહને પોતાને ઘણી ઉત્તેજન આપનારી, નિવડી હતી. મરહુમ બાઈજી દીનબાઇનાં મરણ પછી એ પુસ્તક પાછળનો સઘળો બાકીનો ખરચ, પોતાનાં માનવંત માતાજીના સરખીજ કાળજી તથા ઉદારતાથી, તેવણનાં લાયકીવાળાં બેટી બાઇજી આવાંબાઈ ફરામજી પીતીતે પગાર કીધોછે, જે માટે એહસાનમંદ સંતોષની લાગણી જાહેર કરવાની હું માહરી ફરજ સમજુંછું.

મુંબઈ, દીસેમ્બર ૧૯૦૨.

જી.

આ પુસ્તક તૈયાર કરતી વેળા નીચલી ચોપડીઓની મદદ લેવામાં આવી છે:—

A Handbook of Proverbs (English), by Henry G. Bohn (George Bell & Sons, London, 1860)

A Polyglot of Foreign Proverbs, comprising French, Italian, German, Dutch, Spanish, Portuguese, and Danish, with English translations, by Henry G. Bohn (George Bell & Sons, London, 1884)

Proverbs and Their Lessons, by Archbishop Trench, D. D. (Kegan Paul, Trench, Trübner & Co., London, 1890)

Dictionnaire des Proverbes de la Langue Française, par P. M. Quitard (Paris, 1842)

A Handbook of Proverbs and Family Mottoes, by James Allan Mair (London, 1891)

Everybody's Book of Proverbs and Quotations, by W. H. Howe (Howe & Co., London)

Choice Proverbs, Portuguese, French and English, by Santanna Aleixo Fernandes (Bombay, 1866)

મદદે લીધેલી ચોપડીઓની ટીપ.

A Treasury of English Proverbs, by Venkata Subba Rao, B. A., B. L. (Addison & Co., Madras, 1886)

A Collection of Chinese Proverbs, translated and arranged by William Scarborough (Shanghai, 1875)

A Dictionary of Kashmiri Proverbs and Sayings, by the Rev. J. Hinton Knowles (Bombay, 1885)

Eastern Proverbs and Emblems, by Rev. J. Long (Trübner & Co., London, 1881)

Tamil Proverbs with their English Equivalents, by the Rev. P. Percival (Madras, 1877)

A Collection of Telugu Proverbs, together with some Sanscrit Proverbs, by Capt. M. W. Carr (Madras, 1868)

Behar Proverbs, by John Christian (Kegan Paul, Trench, Trübner & Co., London, 1891)

Proverbs from East and West (The Madras Christian Vernacular Education Society, 1891)

A Dictionary of Hindustani Proverbs, by S. W. Fallon, edited by R. C. Temple, Ph. D. (Benares, 1886.)

મદદ લીધેલી ચોપડીઓની ટીપ.

A Collection of Proverbs and Proverbial Phrases in the Persian and Hindustani Languages, by Thomas Roebuck (Calcutta, 1824)

Hill Proverbs of the Inhabitants of the Chittagong Hill Tracts, by Capt. Thomas Herbert Lewin (Calcutta, 1873)

Select Proverbs of All Nations, translated into Marathi Couplets, by Sadashiva Vishvanath (Bombay, 1858)

Marathi Familiar Phrases, with their English Equivalents, compiled by Sadashiva Vishvanath Háte (Bombay, 1868)

Sayings and Phrases, by James Allan Mair (George Routledge & Sons, Ld., London, 1891)

Select Persian Proverbs with their English, Gujarati, and Hindustani Equivalents, by K. R. Nanjiani, B. A. (Bombay, 1886)

Gujarati Proverbs (collected and alphabetically arranged) by Damubhai Dayabhai Mehta, M. A., B. SC., LL. B. (Baroda, 1893)

મદદે લીધેલી ચોપડીઓની ટીપ.

કૌતક-માળા તથા બોધ વચન (અમદાવાદ, ૧૮૮૫)

કથનાવળી, એટલે કેહવતોનો સંગ્રહ, પ્રગટ કરનાર મગનલાલ વખતચંદ (અમદાવાદ, ૧૮૮૩)

કચ્છી સુ-કેણી, પ્રગટ કરનાર કરમઅલી રહીમ નાનજીઆણી, બી. એ. (મુંબઇ, ૧૮૮૬)

કચ્છી કેહવતો (મુંબઇ, પારસી પ્રીન્તીંગ પ્રેસ, ૧૮૮૨)

મરાઠી પ્રચારાંતીલ મ્હણી, પ્રગટ કરનાર ગંગાધર ગોવીન્દ સાપકર (પુણા, ૧૮૭૨)

નર્મ-કોશ, ગુજરાતી શબ્દાર્થ સંગ્રહ (સુરત, ૧૮૭૩)

કેહવત વિષે નિબંધ.

The people's voice the voice of God we call ;
And what are proverbs but the people's voice?
Coined first and current made by common choice?
Then sure they must have weight and truth withal.—

Sonnet prefixed to Howell's Proverbs.

"ભોજનને માટે જેમ નિમક, તેમ બોલીને માટે કેહતી" એવું અરબોએ જે કહ્યું છે તે કરતાં વધુ સાદી અને વધુ અસરકારક રીતે કેહવતોની જરૂરિયાત તથા ઉપયોગ વિષે કેઠે પણ લખાયલું જણાતું નથી. ગમે એવી તરતીબથી પકાવેલું ખાનું નિમક વિના જેવું ફિકકું અને કસવાદ લાગે છે, તેવીજ રીતે ગમે એવુંબી સુંદર અને અલંકારીક લખાણ અથવા ભાષણ, કેહવતોના સેહજબી ભેળ વિના, પોતાની દીપક તથા ઝમક ઘણે દરજ્જે ખોઈ બેસેછે. જોકે

લૉર્ડ ચૅસ્તરફીલ્ડ

સરખા પંડીતે કહ્યુંછે કે કોઈબી ગ્રહસ્થ કેહવતોનો ઉપયોગ કરતો નથી, તોપણ એ કેહવાનું વાસ્તવિકપણું એકદમ કબુલ કરી શકાશે નહિ. ખુદ નામીચા ઈંગ્રેજ ગ્રંથકારોનાં લખાણોમાં થતો આવેલો, અને હજી પણ થતો, કેહવતોનો

ઉપયોગ આ કેહવાનું બેહુદાપણું બતાવી આપેછે. એટલુંજ નહિ, પણ લૉર્ડ ચૅસ્તરફીલ્દના વખત પછી ઈંગ્રેજી ભાષા મધે બોલાતી કેહવતોના જે સંગ્રહો બહાર પડ્યા ગયાછે, તેમજ ઈંગ્રેજી ઉપરાંત યુરપની બીજી ભાષાઓ મધે બોલાતી કેહવતોના, તેમજ ઉગમણુ તરફની જુદી જુદી પ્રજાઓ મધે વપરાતી કેહવતોના, જે અનેક કીમતી સંગ્રહો, મુખ્ય કરી ઈંગ્રેજ ગ્રહસ્થોની મેહનત, ખંત તથા કાળજીથી, છપાઈ બહાર પડ્યાછે તેજ વધુ બતાવી આપેછે કે

મજકુર ઉમરાવનો કેહવતો સામેનો અભાવ

ઈંગ્રેજી પ્રજાએ સામાન્ય રીતે માની લીધો નથી. સર્વેથી વધુ સખત ફટકો જો એ જાહેર થયલા અભાવને કશાંથી પણ મળ્યો હોય તો તે વિદ્વાન આર્ચબીશપ ટ્રૅન્ચનાં કેહવતો વિષેનાં અતિશય કાબેલ્યત ભરેલાં ભાષણોથી મળ્યો છે, કે જે ભાષણોની ચોપડીની એકક ઉપર નિકળેલી સંખ્યાબંધ આવૃત્તિઓ જેમ તે ભાષણકર્તાની, તેમજ તેનાં ભાષણની બાબદોની, લોકપ્રિયતા અચુક રીતે સાબેત કરી આપેછે. કેહવતોના વાપરવસ તથા તેની અગત્યતાની પિછાન યુરોપ્યન પ્રજાઓમાં જ્યારે આપણે જોઇએ છિએ, ત્યારે આપણી તરફના મુલુકો, કે જે જેમ દુનિયા મધે પસરેલા સર્વે ધર્મોની, તેમજ સર્વે ફિલસુફીની, જન્મભૂમિ તરીકે કબુલાયલા છે, ત્યાં દુનિયાઈ ડાહપણના આ જાતના ભંડારોની

કેહવત વિષે નિબંધ.

કેટલી કદર બુજાવી જોઇએ તે સેહલથી સમજી શકાયછે. ખરૂં છે, કે કેળવણી તથા જ્ઞાનના વધુ ફેલાવાને લીધે, આપણા વિચારો ઘટતી ભાષામાં દર્શાવવાની જે શક્તિ આપણ ધરાવ્યે છિએ તે કારણને લીધે, આપણી વાતચીત તથા લખાણો દરમ્યાન આપણા પૂર્વજોના જેટલી છુટથી, અથવા અભણ અને અજ્ઞાન વર્ગોના લોકો મિસાલની સેહલાઈથી, આપણે કેહવતોનો વપરાસ એકબારગી નહિ પણ કરતા હોઇએ, તોપણ, તેની કીમત અને અગત્યતાની કદર બુજવાને આપણ કદી પછાત પડતા નથી. કોઈબી રીતે આવો કઢંગો ખ્યાલ ઉગમણ તરફ કદી પ્રસર્યોજ નથી કે કેહવતો બોલવી યા વાપરવી એ ગ્રહસ્થપણાંને નહિ છાજતી વાત છે. એથી ઉલટુંજ, વડવાઓ તરફથી મળેલાં ડાહપણના એક કીમતી વારસા તરીકે, આ તરફની સઘળી પ્રજાઓએ, એ ખજાનો, પેહડી દર પેહડી, મુખ-દ્વારે, માન ભરેલાં હેત સાથે, જાળવી રાખ્યો છે, અને તેના વાપરવસ તથા શિક્ષણથી ભાષાને સણગાર અને મનને ચાનક મળેછે એવું પેહલેથીજ માની લીધુંછે.

અને તોપણ, પશ્ચિમ તરફની પ્રજાઓ વટીકમાં કેહવતો કશા પણ ધિક્કારમાં આવી પડી હોય એવું આપણ મજબુતીથી અને શાહદતો સાથે કહી શકીશું નહિ. લૉર્ડ ચૅસ્તરફીલ્ડે પોતે કેહવતોની તવારીખનાં અંજાણપણાંમાંજ પોતાનો ઉપલો વિચાર જાહેર કર્યો હશે, કારણ કે આય્યે તો

ઘણી મશહુર બીના છે, કે રાણી ઍલીઝાબેથ, અને રાજાઓ જેમ્સ અને ચાર્લસના વખતમાં ઉમરાવી પદનાં, અને જાણીતાં આસામીઓ તથા લખનારાઓ પોતાની વાતચીતોમાં અને કાગળ પત્રોમાં કેહુવતોનો ઘણી છુટથી ઉપયોગ કરતા હતા. એટલુંજ નહિ, પણ વળી તેઓમાંના ઘણાઓ કેહુવતો એકઠી કરનારા તરીકે જાણીતા થયલા હતા. લૉર્ડ ચૅસ્તરફીલ્ડના પોતાના જમાનામાં કદાચ ઉમરાવી વર્ગો અને બડેખાંઓમાં એના વાપરવસ સામે એ ઉમરાવના વિચાર સરખો કાંઇક અભાવ બેઠો હોય, તોપણ શિખેલા અને વિદ્વાન વર્ગોમાં એનો જે વપરાસ થતો આવ્યો છે તે ઉપરથી સિદ્ધ થાયછે કે એ પ્રજાઓમાં પણ કેહુવતો ઉપર, બાપદાદેથી ઉતરી આવેલી કીમતી મિરાસ માફક, ભાવ રાખવામાં આવેછે.

આ તો સારી રવેશે જણાયલી બીના છે કે ચોપડીઓ લખાવા લાગી તેનીબી આગમજ કેહુવતોની હસ્તી હતી. નીતિના નહિ લખાયલા કાનુનો અને પાઠો તરીકે, બલકે ઘણાક ઉપયોગી હુનર ઉદ્યોગોની ચાવીઓ તરીકે, તે એક મોહડેથી બીજે મોહડે, અને એક જમાનેથી બીજે જમાને, ઉતરવા લાગી. જે વિદ્વાનને મોહડેથી પેહલે એક કેહુવત જનમ પામી હશે તેનું નામ જોકે જમાનાઓના વેહવા સાથ ભુસરઈ ગયું હશે, તોપણ તે કેહુવત તો ચાલુ સિક્કા તરીકે ઉતરી આવીજ હશે. છેક અસલ વારેથી નેગાહ કરીશું તો

ઍરીસતોતલ

સરખો મહાન પંડીત પોતે કેહવતોના વપરાસ ઉપર પોતાની પસંદગીનો છાપ મારી ગયોછે. કેહવતો ભેગી કરવાનું જો કોઇને પણ પેહલવેહલું સુજેલું જણાયું હોય તો તે આ વિદ્વાનને હતું. જે કામ કરવાનું આ દુનિયા—આશકાર ફિલસુફને ખોટું જણાયું નહિ તે કામ કોઇબી રીતે હલકું યા ખોટું હોય એ આપણી સમજમાં ઉતરી શકતું નથી. ઍરીસતોતલ પછી જે બીજું જગ—પ્રસિદ્ધ નામ કેહવતોના વપરાસની તરફેણમાં આપણને મળે છે તે મહાન-ગુરૂ

શેકસપિયર

નું છે. આ બુલંદ કવિના અમર નાટકોમાં, જગેજગ, કેહવતો તથા કેહવત—રૂપી એસારાઓનો એવો છુટથી ઉપયોગ કરવામાં આવ્યોછે, કે માણુસાઈ ખવાસ અને દુન્યાઈ ડાહપણનો જે કોઈથીબી બરાબરી નહિ કરી શકાય એવો બારીક અનુભવ, આ નાટક—ગુરૂ, પોતાનાં લખાણોમાં, આપણને આપેછે, તે અનુભવને કેહવતોનું આવું ઉંડું જ્ઞાન ઘણી સારી રીતે ટેકો દેતું ઉભું રહ્યુંછે. કેહવતો ઉપરની આ કવિની પ્રસન્નતા કેટલી અનહદ હોવી જોઇએ તે આ ઉપરથીજ જણાઈ આવે છે કે પોતાના નાટકોમાંના કેટલાક નાટકનાં નામો વટીક તેણે કેહવતોમાંજ આપ્યાંછે, જેમકે "*Much Ado About Nothing*," "*Measure for Measure*," "*All's Well*

that Ends Well." યુરપિયન નામીચા લખનારાઓમાં શેક્સપિયરથી ઉતરતું બીજું નામ શોધશું તો તે "ડૉન કવીક્ઝોત"ના અમર અને હાસ્યરસ કિસ્સા બનાવનાર

સરવૅનતીસ

નું જણાશે. આ લખનારે કેહુવતોના વપરાસ વિષેની પોતાની પસંદગી એવા અચૂક આકારમાં બતાવી આપીછે કે જે વિષે આપણને કશો પણ સંદેહ રહે નહિ. લા માનકાના પ્રસિદ્ધ ચકડાળ જોદ્ધા—ડૉન કવીક્ઝોત—સપેહસાલાર બાહદુરના હજુરિયા તરીકે નિકળેલો સૅન્કો પાન્ઝા જ્યારેબી કાંઈ બોલવા માટે પોતાનું મોહડું ઉઘાડે છે ત્યારે તેનાં મોહમાંથી કેહવતોની એટલી બધી તો રેલારેલ થાયછે કે તેના બોલવાનો અરધો અરધ ભાગ ખુદ કેહવતોનોજ બની રહે છે.[1] દુનિયાના ત્રણ અમર લખનારાઓએ કેહુવતોના ઉપ્યોગ વિષેની પોતાની પસંદગી આવી અચૂક રીતે બતાવી આપીછે એજ શાહદત એટલાં કારણસર પુરતી છે. તોપણ આર્ચબીશપ ટ્રૅન્ચ પોતાનાં વિદ્વતા ભરેલાં ભાષણોમાં હજી બીજા કેટલાક નામીચા ગ્રંથકારોનાં નામ આપેછે કે જેઓ જોકે સાહિત્યનાં ખેતરમાં ઉપલાઓ જેટલી નામના કમાયા નથી

૧. આ કેહવતો કેટલી બધી મોહટી સંખ્યામાં વપરાયલી હશે તેનો ખ્યાલ આ ઉપરથીજ આવી શકશે કે તે સર્વ કેહવતોનો એક જુદોજ સંગ્રહ (*Sancho Panza's Proverbs,* collected and translated by Ullick Ralph Burke) ઇંગ્રેજી ભાષામાં બાહેર પાડવામાં આવેલો છે.

તોપણ તેમાં તેઓ ખચીત ઉંચી પદવી ધરાવેછે. લૅતીન કવિઓમાં સર્વથી સરસ લખનાર પ્લૉતસ, અને ફ્રૅન્ચ ગ્રંથાકારોમાં નામીચા થયલા મૉંતેન્ય અને રાબેલે, તેમજ નામીચો અંગ્રેજ કવિ ચૉસર, એઓ સર્વે પોતાનાં લખાણોના સણગારમાં જાબજા કેહવતોના પુર છુટ ભરેલા ઉપયોગથી ઘણો રસ ઉમેરવા પામ્યાછે. સર વૉલ્તર સ્કૉતનાં પુસ્તકોનો દરેક વાંચનાર જાણેછે કે એ પ્રસિદ્ધ લખનારની "*Tales of My Landlord*" માં તેણે પોતાના હમવતનીઓમાં વપરાતી કેહવતોનો કેવો બોહલો ઉપયોગ કીધોછે. ઈંગ્રેજી કેહવતોના ભંડારથી બિનમાહીતગાર વાંચક બતલરની "હ્યુદીબ્રાસ" જવળેજ સમજવા પામશે.

પણ કેહવતોના વપરાસની તરફેણમાં જે સર્વથી વધુ વજનદાર શાહદત છે, અને જે વિદ્વાન આર્ચબીશપ ટ્રૅન્ચ પોતાનાં ભાષણમાં પણ ટાંકી બતાવેછે તે ખ્રિસ્તીઓના પયગમબર ખુદ

ઈસુ ખ્રિસ્ત

નો પોતાનો દાખલો છે, કે જે પોતાના વચનો વધુ વજનદાર અને અસરકારક બનાવવા માટે તેમાં પોતાનાં લોકો વચ્ચે તે વખતે વપરાતી કેહવતોનો ઘણો પસંદકારક ભેળ કરેછે.

આ સર્વે દાખલાઓ અને શાહદતો ઉપરથી આટલું તો ઘણીજ સ્પષ્ટ રીતે સાબેત થાયછે કે જે બાબદ ઉપર પોતાનું

ધ્યાન રોકવાને ઉપર જણાવેલા જુદા જુદા મહાવિરો વાજબી સમજેલા તે બાબદ ધ્યાન ઉપર લેવી એ કોઇબી રીતે હલકું યા ખોટું કામ હોયજ નહિ. આર્ચબીશપ ટ્રેન્ચ પોતે, એ વિષે, જે જોશદાર ભાષામાં, પોતાના વિચારો દર્શાવેછે તે અતરે ઉતારી લીધાથી આ બાબદની અગત્યતા વધુ ખુલ્લી રીતે માલમ પડશે:

"And we too ourselves, as I doubt not, after a little acquaintance with the literature of proverbs shall be ready to set our own seal to the conclusions of wiser men that have preceded us here. For, indeed, what a body of popular good sense and good feeling is contained in the better, which is also the more numerous, class of proverbs. What a sense of natural equity, what a spirit of kindness breathes out from many of them; what prudent rules for the management of life; what shrewd wisdom, which though not *of* this world, is most truly *for* it; what frugality, what patience, what perseverance, what manly independence, are continually inculcated by them. How fine a knowledge of the human heart do many of them display; what useful, and not always obvious, hints do they offer on many most important points, as on

the choice of companions, the bringing up of children, the bearing of prosperity and adversity, the restraint of immoderate desires. And they take a yet higher range than this; they have their ethics, their theology; they contemplate man in his highest relations of all, as man with his fellow man, and man with his Maker. Let their utterances on these points be correct or not, and I am very far from affirming that they are always correct, the student of humanity, he who being a man, counts nothing human to be alien to him, can never, without wilfully foregoing an important document, and one which would have helped him often in his studies, altogether neglect or pass them by."[૧]

ત્યારે જે બાબદ દુનિયા—વ્યવાહુરમાં આટલી બધી ઉપયોગી, જેના અભ્યાસ વિના માણુસાઈ અનુભવ કોતાહુ, અને જગતનું ડાહુપણુ અપૂર્ણુ, તે બાબદનું જ્ઞાન સંપાદન કરવાની તરફેણુમાં ઉપલી કરતાં વધુ અલંકારીક શાહુદત આપણુને કયાંથી મળશે?

પેહુલો સવાલ જે કેહુવતોની બાબદના અભ્યાસ સંબંધમાં ઉભો થાયછે તે એ છે કે

૧. *Proverbs and Their Lessons*, p. 6.

કેહવત એટલે શું?

કેહવત શાને કેહવી જોઇએ, તેનાં બંધારણમાં શું શું ગુણ–લક્ષણનો સમાવેશ થવો જોઇએ? આ સવાલોનો ઉત્તર સેહલાઇથી દેવાઇ શકાય તેવું નથી. ઘણા ઘણા વિદ્વાનો અને મહા–પંડીતોએ કેહવતની વ્યાખ્યા આપવાની તજવીજ કીધીછે, પણ તેઓ મધે કોઈ બેનું મત સરખું ઉતર્યું નથી, જોકે એ સઘળાઓએ આપેલી વ્યાખ્યા થોડે કે ઘણે દરજ્જે ખરી છે. દાખલા તરીકે નીચે એકઠી કીધેલી

તેની જુદી જુદી વ્યાખ્યાઓ

ઉપરથી ખુદ કેહવત વિષેજ "જણ મોહડે જણ વાત" કેવી રીતે થાયછે તે તપાસવાનું મનોરંજક થઇ પડેછે:—

"Remnants which, on account of their shortness and correctness, have been saved out of the wreck and ruin of ancient philosophy."—*Aristotle.*

"Short sentences, into which, as in rules, the ancients have compressed life."—*Agricola.*

"Well-known and well-used dicta, framed in a somewhat out-of-the-way form or fashion."—*Erasmus.*

"Edge tools of speech, which cut and penetrate the knots of business and affairs."—*Bacon.*

"*Jacula prudentum,* darts or javelins of the wise."—*Herbert.*

કેહવત વિષે નિબંધ.

"Fragments of wisdom."—*D'Israeli.*

"Short sentences drawn from long experience." —*Cervantes.*

"Short sentences frequently repeated by the people."—*Dr. Johnson.*

"A saying without an author."—*Archbishop Trench.*

"The people's voice."—*Howell.*

"Intense expression of condensed idea."—*Tupper.*

"The wit of one man, and the wisdom of many." —*Earl Russell.*

યુરપિયન ઓલમાઓએ કેહવતોના સંગ્રહ અને તેની સમજણ વિષે જેટલું ધ્યાન આપ્યુંછે તેમાંના સોમે હિસ્સે પણ, માઠાં ભાગ્યે, દેશી લેખકો તરફથી એ રસીલી બાબદ ઉપર લક્ષ આપવામાં આવેલું જણાતું નથી, કે જેથી કેહવતના અર્થ વિષેના જુદા જુદા યુરપિયન વિદ્વાનોનાં જે મત ઉપર આપવામાં આવ્યાંછે તેવાં

દેશી મત

ટાંકી શકાય. નર્મ-કોશ ઉઠલાવી જોતાં કેહવતોનો અર્થ એ પુસ્તકમાં આ પ્રમાણે આપવામાં આવ્યોછે : "પરમ્પરાથી

લોકમાં કેહવાતું આવેલું બોધ-રૂપ—દૃષ્ટાન્તરૂપ વાક્ય—વચન." મી૦ દામુભાઈ મેહતા, "ગુજરાતી કેહવતો" વાળી પોતાની ચોપડીમાં કેહવતનો અર્થ આ પ્રમાણે સમજાવેછે: "વિદ્વાન, ડાહ્યા માણસો, અનુભવી માણસો, જે વચન અગર સિદ્ધાન્ત કહી ગયાછે તે કેહવત." આ બંધેમાં નર્મદાશંકરે સમજાવેલો અર્થ વધુ બંધબેસ્તો લાગેછે, કારણ કે ખોદાતાલાએ બનાવેલાં સઘળાં ચોપગાં જાનવરો જેમ ઘોડા નથી, તેમ વિદ્વાન અને ડાહ્યા માણસોએ કહેલા સઘળા વચનો અથવા સિદ્ધાન્તો કાંઈ કેહવત નથી. નર્મદાશંકરના કેહવા પ્રમાણે તેવા વાક્ય યા વચનમાં કાંઈ બોધ અથવા દૃષ્ટાન્ત સમાયલા હોવા જોઇએ, અને તે વંશપરમ્પરા લોક—મુખે ઉતરી આવેલા જોઇએ. અલબતાં આ સિવાય

કેહવતો માટેનાં બીજાં ગુણ-લક્ષણ

પણ છે કે જે નર્મ-કોશ મધે આપેલી વ્યાખ્યામાં સમાયલાં નથી, પણ જે વિષે આગળ વિવેચન કરવામાં આવશે. ઉપર જે તરેહવાર વ્યાખ્યા કેહવતો વિષે એકઠી કીધીછે તે ઉપરથી જણાશે કે કોઇબી બે લખનારના વિચાર તે બાબે તદન એકસરખા ઉતર્યા નથી. જેમ બીજી ચીજોમાં, તેમ એ સઘળી વ્યાખ્યાઓમાં પણ, કાંઈ નહિ અને કાંઈ ખામી કાહડવી, એ ઘણું સેહલ કામ છે. ખરેખરૂં મુશ્કેલ કામ તો એક પાકટ, અને સર્વે ચુનોચ્યરાની સામે ટકી શકે એવી,

વ્યાખ્યા આ બાબદ માટે બનાવવાનું છે. તોપણ, જો ઉપલી સઘળી વ્યાખ્યાઓ બારીક નજરથી તપાસીશું તો, તે ઉપરથી આટલો તો સાર આપણ કાહડવાને સામર્થવાન થઇશું કે એ સઘળા લખનારાઓ, કેહવતો માટે, નીચલી ચીજોની જરૂરિયાત, એકસરખી રીતે, કબુલ કરેછે:

પેહલું, કે તે ટુંકી હોવી જોઇએ.

બીજું, કે તે સંક્ષેપમાં બોહલો અર્થ દશાવનારી જોઇએ.

ત્રીજું, કે તે ડાહપણ શિખવનારી અને બોધ દેનારી જોઇએ, એવી કે જેથી માનવીને કાંઈ નહિ અને કાંઇબી જાતની શિખામણ મળે. અને

ચોથું, કે શબ્દોની ટંકશાળ મધેથી બાહેર પડેલા ખરા ચલણી સિક્કા તરીકે એક ભાષાનાં રાજ્યમાં જાએજ થવા માટે તે ઉપર લોક-પસંદગીનો છાપ પડેલો હોવો જોઇએ, અને તે સર્વ-માન્ય હોવી જોઇએ. કેહવતોનું

પેહલું લક્ષણ

કે તે ટુંકી હોવી જોઇએ તે તપાસતાં એવું માલમ પડેછે કે તે મોહટે ભાગે ખરૂં છે: જેમ કે "કર ને જો," "દુખ પર ડાહમ," "કવાબમાં હાડકું," "ગઈ વાત ગુજરી," "ગત તેવું મત," "સબસે બડી ચુપ," "ચિઠ્ઠીનો ચાકર," "દેશ તેવો વેશ," "દાઝે તે બરાડે," "ભાગી પણ ભરૂચ," "પૈસાનો ખેલ," "વેહલો તે પેહલો," "વેહા ને

બેહા," "વેળા એજ વસુ," "રંજનું ગંજ." તોપણ, કેહવતોનું ટુંકપણું એવા પ્રકારનું હોવું જોઇએ કે, જે અર્થ અથવા ઢડો તે કેહવતથી આપણ દર્શાવવા માગતા હોઇએ તે, તેટલાજ ટુંક શબ્દોમાં, આપણ સેહલાઇથી દર્શાવી શકયે. અંગ્રેજોમાં કહેછે તેમ "Brevity is the soul of wit" કેહવતોના બાબમાં ખચીત ખરૂં છે, પણ તેમ વળી ઘણીક કેહવતો એવીબી છે કે જે ટુંકમાં બોલાતી નથી, અને તે છતાં તે કેહવત નથી એવું કોઇબી રીતે કેહવાઇ શકાતું નથી. ત્યારે, એ બીના ધ્યાનમાં રાખી, ટુંકાપણુંનો અર્થ આપણે જુદીજ રીતે સમજવાની વેતરણ કરવી જોઇએ છે. બે ત્રણ, કે ચાર પાંચ, શબ્દોમાં સમાયલી હોય તેજ કેહવત ટુંકી કેહવાય, અને દસ બાર, કે પંદર વીસ, શબ્દોવાળી કેહવત અવશ્યજ લાંબી ગણાવી જોઇએ, એવું કાંઇ નથી. દાખલા તરીકે, એક ચોકસ ઢડો સાદી એબારતની પાંચ દસ લીટીમાં સમજાવી શકાય, અને તેજ ઢડો કેહવત–રૂપે માણસનાં મન ઉપર ઠસાવવા માટે બે ત્રણ શબ્દોમાં મુકી શકાતો હોય, તો તે કેહવત જેટલી ટુંકી ગણાય, તેટલીજ ટુંકી એક બીજી કેહવતં પણ કેહવાઈ શકાય, કે જે પંદર વીસ શબ્દોમાં સમાયલી હોય, પણ જેનો ઢડો સાદી એબારતમાં સમજાવવા માટે પાંચ છ સફા રોકવા પડે. આટલા માટે ટુંકાપણું ફકત ગણત્રીના થોડા શબ્દોના વપરાસમાં આવી અટકતું નથી. શબ્દો સંખ્યામાં વધારે પણ વપરાયલા હોય, પણ જો કેહવતનો

ભાવાર્થ સાંભળનારનાં મન ઉપર ઠસાવવા માટે તેટલા વધુ શબ્દોની અગતજ હોય તો તે કેહવત પણ ટુંકીજ જાણવી. જેમ કે "ગરીબનો બેલી પરમેશ્વર" એમાં ફકત ત્રણ શબ્દોજ છે, અને તેથી તે ટુંકી કેહવાય, તેમ વળી "ગાજતા મેહ વરસે નહિ, ને ભસતા કુત્તા કાટે નહિ" એ કેહવતમાં નવ શબ્દો આવ્યાથી તે કાંઈ લાંબી કેહવાય નહિ, કારણ કે પાછલી કેહવતોનો મજમુન એ કરતાં ઓછા શબ્દોમાં દર્શાવી શકાતો નથી. ત્યારે કેહવતો "ટુંકી" હોવી જોઇએ તેનાં કરતાં તે "સંક્ષેપ" હોવી જોઇએ એવી રીતે બોલવું વધારે બંધબેસ્તું થઈ પડે, એટલે કે, નહિ કે ફકત બે ત્રણ યા ચાર શબ્દમાં પટાવી કાહડેલી, પણ તેનો ભાવાર્થ ધ્યાનમાં રાખીને, જેમ બને તેમ, થોડા શબ્દોમાં દર્શાવેલી. દાખલા તરીકે આ નીચલી કેહવત લઇએ: "સુન્નું રૂપ્પું સોની ચોરે, ને નંગ બદલે જડિયો, મોડો આવી ચવેણું માગે, એ સુથાર ને કડિયો, એટલા પાસે ક્યારે જઇએ કે પુરા હોઇએ ગરજી, કપડું ચોરી પૈસા માગે એ જાતનો દરજી." હવે આ કેહવત કોઇબી રીતે ટુંકી તો કેહવાયજ નહિ, પણ તેમ જુદા જુદા ધંધાદારીઓની લુચ્છાઈ માટે જે ભાવાર્થ એ કેહવત ઉપરથી કાહડવો છે તે જોતાં તે અતરે બતલાવીછે તે કરતાં વધુ સંક્ષેપ રીતે દર્શાવી શકાતેજ નહિ. તે ટુંકી નથી, પણ ટુંકી નથી માટે તે કેહવત નથી એમ ઠરતું

f

નથી. તેનો મજમુન તપાસતાં તે સંક્ષેપમાંજ દર્શાવેલીછે, અને તેથી તે પક્કી કેહવતજ છે. કેહવતોનું

બીજું લક્ષણ

કે તે સંક્ષેપમાં બોહલો અર્થ દર્શાવનારી હોવી જોઇએ, એ એટલું તો સ્પષ્ટ અને સેહલ ધ્યાનમાં ઉતરે એવું છે કે તે માટે લંબાણ સમજણ આપવાની કશી જરૂર નથી. દાખલા તરીકે "કર ને જો" એ સાદા અને ટુંકા ત્રણ શબ્દોમાંજ એટલી ઉંડી ફિલસુફી સમાવી દીધીછે કે જે માટે નીતિ શિખવનારાઓએ પોઠાના પોઠા ભર્યાછે. માણસનાં સારાં યા નરસાં કરતુક અને તેની ભલી યા ભુંડી ચાલચલણનાં પ્રમાણમાં, આ જગતમાં, તેમજ આવતી દુનિયામાં, તે સુખી યા દુખી થાયછે, અને સારો બદલો અથવા સજા પામેછે, એવું જે દરેક ધર્મનું અને દરેક નીતિ–શિખવનાર ફિલસુફનું ઉમદા શિક્ષણ, તે, આ સાદા પણ સંપૂર્ણ અર્થથી ભરપુર ત્રણ ટુંક અક્ષર કરતાં બીજી વધુ અસરકારક રીતે કેમ દર્શાવી શકાતે તે વિચારવુંજ મુશ્કેલ છે. કેહવતોનું

ત્રીજું લક્ષણ

કે તે ડાહપણ શિખવનારી અને બોધ દેનારી જોઇએ, કે જેથી માનવી જાત તે ઉપરથી કાંઈ નહિ અને કાંઈબી શિખામણ લઈ શકે, એ પણ આ પુસ્તક મધે આવેલી કેહવતોના ફકત ઉપર ટપકેના અભ્યાસથીજ પોતાની મેળે

સિદ્ધ થઈ જશે. દાખલા તરીકે "આંખ્યોથી નાગો, જશેથી નાગો, કર ખુબી તો પેહરશે સવાગો" એ કેહુવત આ દુનિયાની જુઠી માયા ઉપર કશોબી ભરૂસો નહિ રાખવા, પણ નેકી અને ખુબી ભરેલાં કામો કરી બેહસ્તનો તોસો હાંસલ કરવા માટે કેવી અસરકારક રીતે ઢડો આપેછે. "કમાએ થોડું, ને ખરચે ઘણું, પેહલો મુરખ તેને ગણું" ઉડાઉપણાંની સામે સાવચેત રેહવા, અને આપણી કમાઇની હદમાંજ આપણો ખરચ રાખવાની શિખામણ આપણને દેય છે. "થોડી ભુખના, ને ઘણાં સુખના" તંદોરસ્તી સાચવી રાખવાનો એક એવો ઉમદા નિયમ આપણને શિખવેછે કે જે ઉપર જો સાધારણ લોકો ધ્યાન આપે તો દુનિયા મધેનાં અનેક દુખ દરદો મોહટે ભાગે પોતાની મેળે ઓછાં થઈ જાય, અને માણસજાતની ઘણીક શારીરીક પીડાકારીનો અંત આવે. વળી આ દુનિયામાં માણસની ચહડતી પડતી, અને તેની હાલતની નાપાયદારી, બતાવવા માટે "શાહના ફકીર, અને ફકીરના શાહ" કરતાં વધુ સરસ ઢડો બીજી કેઈ કેહુવતથી આપી શકાશે? ખંત રાખી ચાલુ મેહનતથી આયંદેહ કેવી ફતેહ મળેછે તે "શોધે તેને સાહેબ જડે" એ કેહુવત ઘણી અસરકારક રીતે શિખવેછે. "સુખ પુઠે દુખ, ને દુખ પુઠે સુખ" એ આ ફરતા સંસારનો એક અચળ નિયમ ઘણીજ સાદી ઢબથી આપણાં મન ઉપર ઠસાવેછે, અને તેથી સુખની વેળાએ જેમ ફોકટમાં છલકાઈ નહિ જવા માટે, તેમ દુખની

વેળા ધીરજ અને સબુરી નહિ ખોઇ દેવા વિષે, આપણને સબક દેયછે. તેમજ મગરૂબી તથા તકોબરી આખરે ઈનસાનને કેવી દુર્દશામાં લાવી મેલેછે, અને તે કરનારને પસ્તાવાનું કારણ આપેછે, તે, "એંહુકારનું ઘેર ખાલી" એ કેહવત ઘણીજ સ્પષ્ટ રીતે સમજાવે છે. એવા એવા દાખલાઓ તો અગણીત ટાંકી શકાશે. કેહવતોનું

ચોથું લક્ષણ

કે તે ઉપર લોક–પસંદગીનો છાપ પડેલો હોવો જોઇએ, અને તે સર્વ–માન્ય હોવી જોઇએ, એ જોકે સર્વથી છેલ્લું, તોપણ, ઘણું અગત્યનું, લક્ષણ છે. સંક્ષેપ, બોહલો અર્થ દર્શાવનારા, અને ડાહપણનો ઢડો ઈનસાનો આગળ રજુ કરનારા એવા વાક્ય તો દરેક ભાષામાં ઘણાબી મળી આવેછે, અથવા બનાવી શકાયછે, પણ તે સઘળા કાંઈ કેહવત તરીકે પસાર થઇ શકતા નથી. કેહવતો કાંઈ બનાવી શકાતી નથી. એક લખનાર કહેછે તે ખરૂં છે કે "It is as impossible to make a proverb as to make an emerald, or that black diamond which constitutes the more familiar sparkle of material life." ત્યારે કેહવતો બનાવવાનું અભિમાન ધરાવવું એના જેવી શેખી બીજી શી હશે ? ઉપલોજ લખનાર કહેછે કે "To be a deliberate proverb-maker is really the highest form of impertinence; for a proverb speaks with the assumption of universal

experience; it expects general acquiescence as a right—as a matter of course; its tone allows of no dispute or question, and is an appeal to universal knowledge." આ પ્રમાણે જોતાં બોધ દેનારો દરેક વાક્ય નહિ, પણ જેબી વાક્ય લોક-પસંદગી પામ્યો, અને એક મોહ્હડેથી બીજે મોહ્હડે ઉડતાં સાધારણ વપરાસનો થતો ચાલ્યો, કે પછી તે કેહવતોના મોહટા કબીલામાં પોતાની જગ્યા લેવા પામેછે. દાખલા તરીકે "બધું સેહવાઇ શકાય, પણ સારૂં નસીબ નહિ સેહવાઈ શકાય," "તાહરા દોસ્તને એવું કાંઈ ના કેહતો કે જે તાહરા દુશ્મનને નહિ જણાવાનું હોય," "સૌ પોત પોતાને માટે, અને ખોદા સર્વને માટે," "ખાલી કોથલો ઉભો રહી નહિ શકે," એ સઘળા જોકે બીજી દરેક રીતે કેહવતનાં ગુણ લક્ષણ ધરાવનારા વચનો છે, તોપણ કેહવતો મધે તે પસાર થઇ શકતા નથી, તે એજ કારણથી કે જણ-મોહ્હડે તે બોલાઇ ચવાઇને એ દરજ્જો પામી શકયા નથી. લોક-કલ્પનાને તેમજ લોક-મગજ-શકિતને તે વાકયો એવા રૂચવા જોઇએ કે જેથી તે તુરત ઉપાડી લઈ એક મોહ-ડેથી બીજે મોહ્હડે પસાર થતાં તે ઉપર કેહવત તરીકેનો છાપ લેતા જાય. લોક-પસંદગી અને લોક-મત વિનાના એવા વચનો ગમે એવા સંક્ષેપ, અને ડાહપણ શિખવનારા હોય પણ તે કેહવત તરીકે રદ છે.

આ છેલ્લાં લક્ષણ વિષે વિવેચન કરતાં ત્યારે સવાલ

એવો ઉઠી શકે કે એવાં સુવેણોને કેહવતો તરીકે લેખવાનાં કારણસર

લોક-પસંદગીનો છાપ

તે ઉપર પડવા માટે શું ચીજ જરૂરિયાતની છે. વિદ્વાન આર્ચબીશપ ટ્રેન્ચ, કે જેનાં કેહવતો વિષેનાં નામીચાં અને કીમતી પુસ્તકની મદદ આ લખાણ દરમ્યાન વારંવાર લેવી પડીછે, તે એવી જરૂરિયાતો ચાર કિસમની પિછાનેછે, અને તે ખચીત બંધબેસ્તી છે. એવા વચનોને કેહવતોમાં ફેરવવા માટે તો (૧) તે સંક્ષેપ હોવા જોઇએ (૨) તેમાં પ્રાસનો ભેળ હોવો જોઈએ (૩) તેમાં અનુપ્રાસ અને (૪) થોડીક ખુશ અતિશયોક્તિ જોઇએ.

હવે, કેહવતો માટે

(૧) સંક્ષેપતા

અવશ્ય જોઈએ એ તો આપણે ઉપર તપાસી ગયા. તેમાં ઘણી વેળા

(૨) પ્રાસ

હોયછે એ તો આ પુસ્તકો ઉઠલાવતાં ઠારેઠાર નજર પડે એવી બીના છે. ફક્ત આપણી ગુજરાતી ભાષામાંજ નહિ, પણ બીજી હરેક ભાષાની કેહવતોમાં જોઈશું તો પ્રાસવાળી કેહવતો મુખ્ય મળશે, અને તેનું કારણ તદન દેખઈતું છે કે પ્રાસવાળા વાક્યો સ્મરણ-શક્તિમાં ચીટકી બેસવા માટે અગત્યના છે,

અને કેહવતો જ્યારે યાદદાસ્ત-શક્તિનીજ વાત થઈ પડેછે ત્યારે તો તે જેમ પ્રાસમાં વધારે, તેમ યાદદાસ્ત માટે સેહલ. તેમજ વળી આ તો જાણીતી બીના છે કે પ્રાસ સાથના કવિતાઈ વાક્યો હંમેશાં ઇનસાનની કલ્પના-શક્તિને બહુ રૂચતા આવેછે, અને તેટલા માટે એક વાક્ય જે કલ્પનાએ ઉપાડી લીધો, અને યાદદાસ્તમાં બેઠો, એટલે પછી એક મોહડેથી બીજે મોહડે તેનો ઉપ્યોગ જરૂરજ જાગ્યો, અને એ પ્રમાણે ફેલાતાં તે કેહવતનો છાપ લેતો ચાલ્યો. એવી પ્રાસવાળી કેહવતોમાં ગુજરાતી ભાષા ખચીત તવંગર છે. થોડીક ટાંકી બતલાવીશું: "આગળ દોડ, ને પાછળ ચોડ," "કરમની કાહણી, અરધાં તેલ ને અરધાં પાણી," "ગામડિયા ગમાર, ન જાણે ચોખા કે ન જાણે નમાર," "જાય બજાર, ને ખાય પેંજાર," "ડાહ્યો દોહરો, ને વચીાવનો હોરો," "તમાશાને તેડું નહિ, ને બાવળ્યાને ખેડું નહિ," "પલીત ભાગે, ને ભુત જાગે," "પારકે પૈસે પરમાનંદ, ખાઇ પીને કરો આનંદ," "બાયડી જોય લાવતો, ને માય જોય આવતો," "ભરે ઘાઘર, તો મલે નાગર," "મરી, મીઠું, ને રાઈ, તેનાં ઘડ્યાં પીત્રાઇ," "મહોમાં બોલ, ને હાથમાં તોલ," "રૂપની રૂડી, ને કરમની ભુંડી," "લાડબાઈ લુહવારડી, ને કાખમાં મારી બુહવારડી," "વાડીએ બાર, ને ચૌટે અધાર," "શુકરવારની રાત, ને કર્યે નહિ વાત," "સાગ, સીસમ, ને સુન્નું, કદી નહિ થાય જુન્નું," "હાડમાં હીલો, ને ખભામાં ખીલો." એ ઉપરાંત વળી તેમાં

(૩) અનુપ્રાસ

જોઇએ તે માટે નીચલા દાખલાઓ પુરતી સમજ આપી શકશે:—

"કાલી કુતરીને કાને કીડા, ને એક ગેઇ ને બીજી પીડા," "ગુપટ ગંગા ગઇ," "ચુંથીને ચાંદું પાડવું," "છેલ્લો ઉપાય છાસનો," "પેહલાં પાપ, પછી માપ," "પારકી પીડા, પંચાત પરાઇ, ના કરો માહરા માવજીભાઇ," "પાદશાહની પણ પીઠ છે," "પાતરે પાણી પાવું," "ફરેબે ફરેશ્તા ફરે," "બાર બાયડીએ બગલાનું જોર," "બાર બોલાવણુ બેસણું, બીડું ને બહુ માન, જે ઘર પાંચ બબ્બા નહિ, તે ઘર જાણુ મસાણુ," "ભરે ભાણે ભુખો, ને ભરે તળાવે તરસો," "ભરોસાની ભેંસ ભુખે મરે," "ભલાનો ભાઇ, ને ભુંડાનો જમાઈ," "ભુંડા ભુંડાનો ભાવ ભાંજે," "મગોલને મોહતે મરવું," "મુવા મોર મોહકાણુ," "મોચીની મામી મોશાલાં પેહરે, ને મા ન બાયડી કોરડી," "રાજ્યાની રાણુ, ને રોટલી પર રાંહણુ," "રૈયત રાજા રામની પણ ન થઈ," "રાંડ્યા પછી રાંડ રળે, ને રાંધ્યા પછી બળતું બળે," "લાભાજી લાભ," "લાખે લેખાં લખાય," "લંકામાં લારી લુટાઈ," "વખત વખતને વિસરાવે," "વડો વાંક વહુનો," "વરસાદ વરસે તે, વાડમાં પણ વરસે," "વાણિયાને વાળ વાવડા ન પડે," "વાણિયો વરે વેહવાર્યો," "શિરા સારૂં શ્રાવક થયા," "શેઠના સાલા

સૌ થવા જાય," "સસતું, સોહામણું, ને સીકારપોરની જાતરા," "સાચ્ચો સાસરાંમાં પણ સમાતો નથી," "હૈયાંની હોંસ હૈયાંમાં."

એ ઉપરાંત, લોક–મોહડે ચહડી કેહવતની પદવી મેળવવા માટે, કેહણીઓમાં

(૪) ખુશ અતિશયોકતી

હોવી જોઇએ. એનું કારણ પણ દેખઈતું છે. સાધારણ વાકયો કરતાં જે વાકયોમાં અતિશયોકતી તે કલ્પનાને વધારે ખેંચાણ કરે છે, અને તેથી તે મન ઉપર વધારે મજબુતી સાથે બેસે છે. જેમકે "કોઇની દાહડી બળે, ને કોઇને તાપણું થાય" એમાં જોકે દાહડીનાં બળતાંથી તાપણું થતું દર્શાવ્યું છે, તોપણ, આપણું જાણયે છિએ કે એવી રીતે તાપણું કશું થઈ શકતું નથી, અને એમ બોલવું ફકત અતિશયોકતી વાપરવા સરખું છે. તોપણ, આપણી કલ્પનાને તે એટલું આકર્શીત છે કે તે ખુશ થઈ, એવું કેહણું, મન ઉપર જડ ઘાલી બેસવા દીએ છે. એજ પ્રમાણે નીચલી કેહવતો વિષે પણ સમજવું: "અરધો રતલ શાક, દેશાઇને ઘેર તબ, વનવેહવાઇને ત્યાં તપીલાં, આસેપાસે કાંસિયા, છોકરાં અગર ને દગર કરે, ને હાડકાંના ઢગે ઢગ વલે." "દહીની રતી, માહરે નખે ખુટી, ને છ મહિના ખાટ પર સુતી," "ખસખસની ઠેસ (લાગવી)," "એક ખસખસનો દાણો, ચાર વખત છડ્યો, ચાર ભાગ કીધા, એક ભાગ ખાધો, તેને કલેજે ડાઘ લાગો, પીસુ આવે ને પુછું, અન્ન ખાધેથી કેમ જીવાય?" "એલચીનાં હાડકાં, ને ફુલનાં

માંસ," "ગપ્પીને ઘેર ગપ્પી આવ્યા, આવો ગપ્પીજી, બાર હાથનું ચીભડું, ને તેર હાથનું બી," "કેડે છોકરૂં, ને ગામમાં ઢંઢેરો," "કાજીની કુતરી મુઈ ત્યારે બધું ગામ, ને કાજી મુવા ત્યારે કોઈ નહિ," "ચાર મળે ચોટલા, તો ભાંજી ઉઠે ઓટલા," "નસીબના બળિયા, પકાવી ખીચડી ને થઈ ગયા થળિયા," "સંપ હોય તો કુલ્લીમાં સમાય."

કેહવતોનાં ગુણ લક્ષણ તથા જણ-મોહડે બોલાવવા માટે તેમાં કેવા ગુણો જોઈએ તે વિષે આટલું વિવેચન કરવા પછી, આપણે

કેહવતોની ઉત્પતી

વિષે થોડીક તપાસ કરીશું. દુનિયા મધે વસ્તી દરેક પ્રજા તથા દરેક કોમ મધે કેહવતો બોલાયછે એ તો આ પુસ્તક મધે સરખામણી માટે ટાંકેલી કેહવતો ઉપરથી સેહજ જણાઈ આવશે. વળી એ કેહવતો માંહેલી ઘણીએક તો, એક યા જુદા આકારમાં, પણ તેજ ઢડો શિખવતી, દુનિયા વરણના લોકોની સાધારણ મિરાસ હોય તેવી જણાયછે. આનું કારણ શું? કારણ એજ કે દુનિયાની અંદર હજારો વરસ આગમચના જમાનામાં જ્યારે લખાણ વંચાણ આજના જેટલું બોહળું અને વિસ્તીર્ણ નહોતું, બલકે નહિ-જેવું હતું, ત્યારથી અવલોકન અને અનુભવનાં પરિણામો, કેહવતોના ટુંકા અને ટચ આકારમાં, લોકોને માટે શિખામણ, યા સાવચેતી, યા ડાહપણના

હડાઓ તરીકે, હસ્તીમાં આવતાં ગયાં. આના સંબંધમાં લૉર્ડ નીવ્સની નીચલી સતરો ગોખી રાખવા લાયકની માલમ પડેછે:

"In ancient days, tradition says,
When knowledge much was stinted—
When few could teach, and fewer preach,
And books were not yet printed—
What wise men thought, by prudence taught,
They pithily expounded;
And proverbs sage, from age to age,
In every mouth abounded."

કેહવતો, એ મુજબ, ત્યારે એક મુખથી બીજે મુખ, અને ત્યાર પછી, એક મુલકથી બીજે મુલક, અને એક ભાષાથી બીજી ભાષામાં પસાર થવા લાગી, એટલુંજ નહિ, પણ એક જમાનાથી બીજા જમાના, અને ત્યાર પછીના પુઠે આવતા જતા જમાનાઓમાં પણ, તે, વારસા મિસાલ, ઉતરતી ચાલી. આર્ચબીશપ ટ્રેન્ચ આ સંબંધમાં કહેછે કે:

"I would call your attention to the fact that a vast number of its proverbs a people does not make for itself at all, but finds ready made to its hands, entering upon them as part of its intellectual and moral inheritance. The world has now endured so long, and the successive generations of men have

thought, felt, enjoyed, suffered, and altogether learned so much, that there is an immense stock of wisdom which may be said to belong to humanity in common, being the accumulated fruits of all this its experience in the past. Even Aristotle, more than two thousand years ago, could speak of proverbs as 'the fragments of an elder wisdom, which on account of their brevity and aptness, had, amid a general wreck and ruin, been preserved.' These, the common property of the civilized world, are the original stock with which each nation starts; these, either orally handed down to it, or made its own by those of its earliest writers who brought it into living communication with the world beyond it. Thus, and having reached us through these channels, a vast chamber of Greek, Latin, and medieval proverbs live on with us, and with all the modern nations of the world."[૧]

ઉપલા ઉતારામાં ટ્રેન્ચ જે કેહેવતોને "the common property of the civilized world" કહેછે તેવી કેહેવતોની ઉત્પતીના બે ત્રણ દાખલા નામાંકિત ડીઝરયલી પોતાનાં "Curiosities of Literature" નામનાં જાણીતાં પુસ્તકમાં

૧ *Proverbs and Their Lessons,* pp. 24, 25.

આપેછે. કહેછે કે શાહનશાહ નીરોને વાજીંત્ર ઉપર એટલો બધો તો અનહદ શોખ હતો કે તેના લાગતા વળગતાઓએ જ્યારે તે બાબદ વિષે તેને વારવાની જરૂર જોઈ ત્યારે તે બોલ્યો કે "એક હુનરમંદ માણસ બધી જગ્યાએ જીવી શકે છે," યાને, બીજા બોલોમાં, આપણે ગુજરાતીમાં કહીએ છિએ તેમ "હુનરવાળું માણસ ભુખ્યું નહિ રહે," અથવા, "ધંધાનો ધણી ભુખે નહિ મરે." ગમે એવો શાહનશાહી દરજ્જો ધરાવનાર માણસે પણ, એક બણ હુનર, પોતાની રોજી કમાવાનાં સાધન તરીકે, શિખી રાખવો જોઇએ, એ આ કેહવતનું ડાહપણ છે, કારણકે શાહનશાહી દરજ્જાની કશી પાયદારી નથી. એજ મુજબ નામાંકિત સપેહસાલાર સીઝરે, જ્યારે પુષ્કળ દરિયાફ્ત પછી, પૉમ્પી અને પોતાનાજ સ્વદેશીઓ સામે લડવા માટે, પોતાની અજીત સેનાઓને આગળ વધારી રૂબીકન નદી ઓલંગી, ત્યારે તે બોલ્યો, કે "પાસો પડી ચુકયો," એટલે એક એવું પગલું ભરી ચુકાયું કે જેથી પાછળ હઠવું નહિ બની શકે એવું હતું. અને તેમજ જ્યારે પાઓલસ ઇમીલ્યસે પોતાની હકદાર બાનુને તલાક આપવા ઠેરાવ કીધો, ત્યારે તે બાનુ, કે જેની સામે કશો પણ આરોપ મુકી શકાય તેવું હતું નહિ, તેના સગા સ્નેહીઓ તેણી તરફથી તેને ઠપકો આપવા લાગ્યા. પાઓલસે પોતાની મોહરદારના સર્વે સારા ગુણો કબુલ્યા, પણ તેજ વેળાએ તેણે તે સગાઓને પોતાનો જોડો બતાવ્યો, કે જે તેના પગમાં ઘણીજ ખાસી

રીતે બેઠેલો જણાતો હતો, અને કહ્યું કે "આ જોડો ક્યાં ડંખેછે તે તેનો પેહરનારજ જાણેછે."

આ પ્રમાણે છેક અસલના જમાનાથી જે કેહવતો સઘળી **સુધરેલી પ્રજાઓની સાધારણ મિરાસ** તરીકે ઉતરતી આવેલી તે પોતાની અસલ થાપણ તરીકે તેવી હરેક પ્રજાએ જાળવી રાખી હતી.

કેહવતોનું એ પુરાતનપણું કેટલા દૂરના જમાના સુધી લંબાયું હશે તેની એક બે સાબેતી નીચે આપવાથી વાંચનારને ઝટ સમજ પડશે. "ઘરમની ગાયના દાંત શા જોવા?" એ જેમ ગુજરાતીમાં એક સાધારણ કેહવત છે, તેમ તેજ અર્થ સુચવનારી કેહવત બીજી ઘણીક ભાષાઓમાં પણ ચાલુ છે, અને તોપણ જાણે કાંઇ હાલના જમાનામાં તે ઉત્પન્ન થઈ હોએ તેવો તેનો દેખાવ જણાયછે. આ કેહવતને મળતી અંગ્રેજી કેહવત "Look not a gift horse in the mouth" વિષે લખતાં વિદ્વાન દાકતર ટ્રેન્ચ જણાવેછે કે એ કેહવત ઈસવી સનેની ચોથી સદીમાં થઇ ગયલા એક લૅતીન સાધુ સેંત જૅરોમે વાપરીછે, એટલે તે તેના જમાના કરતાં પણ વધુ પુરાણી હોવી જોઇએ.

આ પ્રમાણે, ત્યારે, છેક અસલના જમાનાથી, કેહવતોનું જે ભંડાળ હરેક સુધરેલી પ્રજાને વારસા તરીકે મળેલું, તે ભંડાળમાં, રફતે રફતે, દેશ, અને કાળ–સ્થિતી પ્રમાણે, તેમજ

દરેક પ્રજાના વધતા જતા અનુભવ પ્રમાણે, ઉમેરો થતો ચાલ્યો. તેમાં વળી જેમ જેમ તે પ્રજા, મુસાફરીથી, યા બીજી રીતે, બાહેરની પ્રજાઓના સમાગમમાં આવતી ચાલી, તેમ તેમ તેઓ મધેથી ડાહ્યપણુના કાંઇક ઢગાઓ તે ઉંચકતી ચાલી, એવી રીતે કે અસલ આપનાર કોણુ, અને ઉછીનું લેનાર કોણુ, એ ઠેરવવું, વખતના વેહવા સાથે, ઘણું મુશ્કેલ થયું.

કેહવતોની ઉત્પતી પછી આવી જુદી જુદી રીતે તેમાં વધારો થતો ચાલતાં તે ભેગી કરવાનું કામ પેહલ્લી નજરે સેહલ ગણુાયછે, પણુ કોઇ કાળે પણુ

કેહવતોનો સંગ્રહ સંપૂર્ણ હોતો નથી.

તેમ બનવુંજ મહાલ છે, અને તેનાં જુદાં જુદાં કારણો છે.

પેહલું કારણ

એ કે ઘણીક જુની કેહવતો, ન-ખપી બની, આસ્તે આસ્તે, વપરાસમાંથી ઉતરતી જાયછે, અને છેવટે તેનો વાપરવસ સદનતર બંધ પડેછે. વળી, ઉપર કહ્યું તેમ, જેમ તે પ્રજા આએ દુનિયાના અનુભવમાં આગળ વધતી જાયછે તેમ તેમાં નવી નવી કેહવતો ઉત્પન્ન થતી જાયછે.

બીજું કારણ

એ છે કે નામાંકિત ગ્રંથકારોનાં લખાણો અને ઉસ્તાદી કવિઓની કવેતો, કે જે એક પ્રજાનાં મન ઉપર સારી અસર કરે

છે, તેવાં ચુનંદાં લખાણોમાંના કેટલાક મોતેબર વિચારો, અવાર નવાર જણ—મોહડે બોલાતાં બોલાતાં, કેહવતોનું રૂપ ધારણ કરતા જાયછે, અને તેથી તે પ્રજાની કેહવતોમાં જાથુક વધારો થતો રહેછે. ઇંગ્રેજી ભાષામાં બાઈબલ મધેની, તેમજ શેકસપિયરના નાટકોમાંની, અને બીજા ઘણાક ગ્રંથકારોની સુંદર લીટીઓ આવાં રૂપમાં અમર થઇ જવા પામીછે, એ તો અંગ્રેજી સાહિત્યના દરેક અભ્યાસીને સાધારણ રીતે જણાયલી એક બીના છે. વળી કોઈક પ્રજામાં આખી પ્રજાની લાગણી ઉસકેરનારા એવા બનાવો બનેછે કે જે વિષેના ઈસારાઓ કેહવતો તરીકે પસાર થતા જાયછે. તેમજ નામીચા આસામીઓના ભારખમ બોલો ઘણી વેળા કાંઈ બોલાયલા મરણ પામતા નથી, પણ એક મોહડેથી બીજે મોહડે ઉંચકાઇને જીવતા અને જાગતા ચાલુ રહેછે, અને આએ રીતે, રફતે રફતે, તે કેહવતોની પદવીએ પોંહચેછે. યુનાનના સાત "ડાહ્યા માણસો"ના વચનો અને કેહણો આવી પદવી પામ્યાંછે.

ત્રીજું કારણ

એ છે કે, ઉપર દર્શાવ્યા પ્રમાણે જુદી જુદી રીતે ઉત્પન્ન થયલી કેહવતો ઉપરાંત, દરેક ભાષામાં કેહવતોનો એક બીજો જથ્થો એવો હોયછે કે જે કેહવતો ક્યાંથી આવી, અને કેમ ઉત્પન્ન થઈ, તે કોઇથી કેહવાઈ શકાતું નથી. તે ગોયા પડેલી પાઈ હોય એવી કિસમની હોયછે, અને ફકત તેની પોતાની

અંદરખાનેની ખુબીઓને લીધેજ તે, વખતે વખત, જીવવા અને આગળ વધવા પામેછે.

ઉપર કહી ગયા પ્રમાણે

હરેક પ્રજાની કેહવતો

તે પ્રજાનાં જુદી જુદી બાબદો ઉપરનાં અવલોકન અને અનુભવની સાબેતી આપેછે, અને તેટલા માટે, એક અમુક પ્રજાની તવારીખ, રાહ રીતિઓ, વિચાર આચાર, એકીનો, અને વેહમો ઉપર તે પ્રજાની કેહવતો જેટલું અજવાળું નાખેછે તેટલું બીજી કોઇ બાબદથી પડતું નથી. આના સંબંધમાં લૉર્ડ બેકને કહેલા સખુનો ખચીતજ બંધબેસ્તા છે કે "The genius, wit, and spirit of a nation are discovered in proverbs." અસલી યુનાની કે રોમનોની કેહવતો લેવો, કે હાલ જમાનાની, યુરપ અથવા એશિયા મધે વસતી, કોઈ પણ પ્રજાની કેહવતો તપાસો, તો તે સઘળી તમુને આ એકજ સેવટ ઉપર લાવશે, કે દરેક પ્રજાનાં દિલ ઉપર જે ચીજે વધારે અસર કીધેલી હોયછે, તે ચીજ, તેની કેહવતો મારફતે, જાહેર થાયછે. જે પ્રજા, પોતાની અંદરખાનેની તવારીખ, વિગેરે, કેહવતો મારફતે જાળવી રાખેછે, તેવી પ્રજાઓમાં પોતાની ખોડખાંપણો અને

ખામીઓ દર્શાવનારી કેહવતો

જાળવવાની હિંમત તથા પ્રમાણિકપણું વખાણુને લાયક છે. ખુબીઓ અને સારા ગુણ દર્શાવનારી કેહણીઓ જાળવવી એ તો ઘણું સેહલું કામ છે; તે કામ તો દરેક પ્રજા ઘણી ઉકમાઇથી

પોતાને માટે બજાવી શકેછે, પણ પોતાની એબો, ખામીઓ, અને મુર્ખાઈઓ દર્શાવનારી કેહવતો જાળવવી, અને બોલવી, એ તે પ્રજાનાં પ્રમાણિકપણું માટે ઉંચામાં ઉંચી સાબેતી છે. સ્પૅન્યર્દોમાં પોતાને માટે એક કેહવત છે કે "Socorros de Espana, ó tarde, ó nunca," એટલે કે સ્પેન તરફની મદદ, મળે તો મોડેથી, નહિ તો મુદલજ નહિ. સ્પેનના લોકોનાં લાસરિયાપણું, અને હર કાંઈ કામ કરવામાં નહિ સહન થઈ શકે એવી ઢીલ કરવાની ખોડને માટે તેઓએ પોતેજ આ કેહવત બનાવીછે, એટલે કે એ કેહવત પ્રમાણે જો કદાચ કોઇને મદદ કરવા માટે તેઓએ કદી વચન પણ આપ્યું હોય, તોપણ, લોકો એટલા અઇયાસી અને લાસરિયા, કે તેવી મદદ તેઓ તરફથી કદી મળેજ નહિ, અથવા મળે તો તે મદદનો હિંગામ વહી ગયા પછી એટલી મોડેથી મળે કે તે મળેલી અને નહિ મળેલી સરખી. સ્પૅન્યર્દોનાં એવાં લાસરિયા-પણાં માટે તો ઇતૅલ્યનોએ પણ ખુશ મશકેરીમાં એક કેહવત ઉભી કીધીછે કે "માહરૂં મોત જ્યારેબી આવે ત્યારે તે સ્પેન તરફથી આવજો" (Mi venga la morte da Spagna.) કારણ કે મોત જો સ્પેન તરફથી આવનાર હોય તો ત્યાંના લોકોની રીતભાત મુજબ તે કદી આવેજ નહિ, અને આવે તો ઘણું મોડેથી આવે! પારકી ભાષાઓની કેહવતો મધેથી એ પ્રમાણે પોતાની ખામીઓ દર્શાવનારી કેહવતો મળી આવશે ખરી, પણ આપણને ખુદ

ગુજરાતી કેહવતો

સાથે વધારે કામ હોવાથી એ ભાષા મધે પોતીકી ખામીઓ દર્શાવવા માટે તેના બોલનારાઓએ કેવું પ્રમાણિકપણું જાળવેલુંછે તે આપણુ જરા લંબાણુથી તપાસીશું. ગુજરાતી ભાષા, જેમ વાંચનાર જાણેછે તેમ, કાંઈ એકજ ચોકસ જ્ઞાત અથવા કોમની સ્વભાષા નથી. તે જેમ ગુજરાત તરફના હિંદુઓની સ્વભાષા છે, તેમજ પારસી કોમ અને કોઇક મુસલમીન જ્ઞાતીઓની પણુ છે, એટલે એ સઘળી

જુદી જુદી જ્ઞાતોની ખામીઓ માટેની કેહવતો

આપણુને ગુજરાતી સંગ્રહમાં મળેછે. પોતાને લાગુ પડતી તેવી કેહુવતો ખુદ તે પ્રત્યેક જાતે પોતે બનાવી હોય તે કરતાં એકની ખામી માટે બીજાએ તે બનાવેલી વધારે ભાસેછે. હિંદી પ્રજાઓમાં માંહોમાંહેનો કુસંપ, તથા પોતાથી અલગ જાત અથવા ન્યાત તરફની દેખઈતી અપ્રીતિ, અને ઘણી વેળા દ્રૂષભાવ, જોતાં, એક જાત સામે બીજી જાતે કેહવતના રૂપમાં, તેઓની એબો, ખરી અથવા ખોટી રીતે, જાળવી રાખવાની પેરવી કીધી હોય તો તેમાં નવાઈ જેવું કશું સમજી શકાશે નહિ. ડીઝરયલી કહેછે કે: "The egotism of man eagerly seizes on whatever serves to depreciate or to ridicule his neighbour; nations proverb each other; counties flout counties; obscure towns sharpen their wits on towns as obscure

as themselves—the same evil principle lurking in poor human nature, if it cannot always assume predominance, will meanly gratify itself by insult or contempt." આ કેહવાનું ખરાપણું નીચે આપેલા દાખલાઓથી સિદ્ધ થશે. જેમકે, "પારસી, ને ફરી જતાં વાર શી" એ કેહવત એક પારસી કરતાં કોઈ હિંદુને મુખથી પેહલાં બાહેર પડેલી હોવી જોઇએ. પારસી ભાઇઓ પોતાનો સુખન પાળવામાં પ્રમાણિક છે કે નહિ તે તો જેઓ એ કોમ સાથે દરરોજનાં કામકાજના સંબંધમાં આવતા હશે તેઓ ઘણી સેહલાઈથી કળી શકશે, પણ તેઓનાં પ્રમાણિકપણાં સામે ઉપલી કેહવતમાં એક કાળી ટીલી ઉભી રહેલીછે તે કોઈથી ના પડાશે નહિ. વળી તેઓમાં કશી અગમ બુદ્ધિની હસતી ના પાડવા માટે બોલાયછે કે "પારસી પછમ બુદ્ધિયો." "પારસીને પૈસો મળે તો બીજી બૈયર કરે કે પડોસીનું ઘેર લીએ," એટલે એ બે કારણ કરતાં પોતાના પૈસાનો વધુ સરસ ઉપયોગ કરવાની પારસી ભાઇને આવડત નથી એમ આ કેહવત શિખવેછે. કાંઇ નહિ તો એક વેળા પારસીઓમાં પણ, બીજી દેશી કોમો મિસાલ, એક કરતાં વધુ બાયડી કરવાનો રેવાજ હતો તે વાત આ કેહવત નોંધી રાખેછે, એટલી એ ઉપયોગી છે. એજ પ્રમાણે નાગર હિંદુઓ માટેની આ કેહવત "નાગર બુચ્ચા, કબુ ન બોલે સચ્ચા, બોલે સચ્ચા તો ઉસકા ગુરૂ કુચ્ચા" દેખઈતી રીતેજ, કોઈ હિંદુ કરતાં મુસલમીન

મુખથી નિકળેલી વધુ સંભવેછે, અને એ કેહવતની ભાષાની રચના એ સંભવને ટેકો દેયછે. એજ મિસાલે ભાટિયા માટેની કેહવત "ભાઠિયા રે ભાઠિયા! નવ ગજ ઉંડા દાટ્યા, તોબી નહિ મુવા ભાઠિયા," અને રજપુતો માટેનું વેણુ "રજપુત ને ગરજપુત," તેમજ "રજપુતાં ને રેવંતા, હાથ વછુટાં જાય, હજાર વરસ સેવીએ, પણ પોતાનાં ન થાય," એ બંધે જાતો માટે એવી ખોડ બતાવેછે કે જે કબુલ કરવાને માટે, જો એ કેહવતો તેઓ પોતા મધેથીજ ઉભી થઈ હોય, તો તેઓમાં જબરી હિંમત હોવી જોઇએ. એક બીજો દાખલો લઈશું તો આ કેહવતો એક વાણિયાએજ પોતાની જાત માટે બનાવી હોય એ તદન અસંભવીત લાગેછે: "વાણિયા રે વાણિયા! પાણી પીએ છાણિયાં, કીડીની કૃપા કરે, ને માણસ મારે જાનિયાં" તેમજ "વાણિયા લોક, રાતે બોલે, ને દિસે ફોક," કોઈ વાણિયાના મુખથી તો નહિજ જનમ પામી હશે, કારણ "વાણિયા મ્હી માના દીકરા" ગણાયછે, અને જોકે પોતાને ભુડું બોલનાર આગળ તેઓ "મુછ સાડીસાત વાર નીચી" પડવા દીયેછે, તોપણ પોતાની આખી જ્ઞાત સામે ઉપર સરખું આળ તેઓ કેહવત મારફતે કદી જાએજ થવા દેયજ નહિ. "હોરાજીની ચાકરીમાં કંટોલાના ફાકા" જો કોઈ હોરાજીનેજ મોહડે નિકળી હોય તો તેનું અપક્ષપાત બોલવું ખચીતજ વખાણને લાયક ગણી શકાય. બંગાલીઓ ઘણું કરીને નાહિમ્મત તરીકે જણાયલા હોવાથી તેમને માટે

બોલાયછે કે "બાર બંગાળી મળે તો એક છોકરાનો કાન નહિ કાપે." દેખઈતી રીતે આ કેહવત કોઈ બંગાલીને મોહડે તો જનમ પામી હશેજ નહિ.

આ પ્રમાણે જાત ન્યાત સામેની કેહવતો તપાસી બીજી તરફ નેગાહ ફેરવીશું તો જુદા જુદા

ધંધાઓ સંબંધી કેહતીઓ

પણ એજ રીતે તેઓ સંબંધમાં કાંઈ નહિ અને કાંઈ ખુબી ખામીઓનો અનુભવ આપણુને દેખાડી આપશે. જે દેશમાં ખેતી ઉપર પ્રજાના મોહટા ભાગનો ગુજારો તે દેશમાં ખેતીને સર્વ બીજા ધંધાઓ ઉપર શ્રેષ્ટાઈ આપેલી આપણામાં અજાયબી પેદા કરશે નહિ. અને તેથીજ કહ્યુંછે કે "ઉત્તમ ખેતી, મધમ વેપાર, કનિષ્ટ ચાકરી, ને નીદાન ભીખ." જ્યારે વળી કણ્યિાની બદ ઈચ્છા માટે છાપો પડી ચુકયોછે કે "કણિયાના શ્રાપથી કાંઈ વરસાદ અટકે?" વરસાદ નહિ આવવામાં કણિયાને લાભ છે, પણ પરમેશ્વર તે કેમ ચાલવા દીએ? તેમજ વળી કહેવાયછે કે "કણિયો સદાનો રણિયો, ને કોઈ કાલે કાકણિયો." વળી કુંભારની કમઅકલ દર્શાવવા બોલાય છે કે "કુંભાર કરતાં ગધેડાં ડાહ્યાં." એક ફતેહમંદ વૈદ બનવા માટે એક માણુસને લાંબા, અને પાકટ અનુભવની વધારે જરૂર છે, અને તેટલાજ માટે આપણે દરરોજની જીંદગીમાં સાધારણુ રીતે જોઈએ છિએ કે એક તુરતના બાહેર

પડેલા વૈદ કરતાં એક જુના હકીમની સલાહ લેવાનું લોકો વધારે પસંદ કરેછે. એથીજ કહેલુંછે કે "ઘરડો વૈદ, ને જુવાન જોષી." વળી આ લગાર અજબ જેવું છે કે જે પ્રજામાં જોષી વિગેરેના વેહમો વધારે પસરેલા તથા જડ ઘાલી બેઠેલા તે પ્રજામાં તેજ ધંધાદારીની હસી કરવા જેવી કેહવત હસતી ભોગવતી હોય. "જોષી જોષ જુવેછે તો તેની છોકરી કેમ રંડાયછે?" એ કેહતીજ બતાવી આપેછે કે જોષી મહારાજોના વેહમમાં ગમે એવી રીતે વીટલાયલી એક પ્રજામાં પણ સાધારણ અક્કલને અનુસરતું તોલ તેઓ માટે થઈ શકેછે, અને તેઓના બોલવા ઉપર આંધલો ભરૂસો રાખવા સામે આ કેહવત ચેતવણીનું રણસીંગડું પુકેછે. તેમજ વળી બોલાય છે કે "સો જોષી, ને એક ડોશી," જે બતાવેછે કે એક ઉમરે પુગેલી સ્ત્રીનો અનુભવ સો જોષીઓનાં સામટાં જ્ઞાન કરતાં વધુ ચહડિયાતો છે. દરજીને માટે કોઈબી પ્રજામાં વિશ્વાસ યા માન હોય એમ આપણે જાણુતા નથી, અને સીવવા આપેલાં કપડાંમાંથી પોતાનાં ઘરાકોને વેતરી કાહડવાની તેઓની ચાતુરી માટે તો કવિતાઓ વટીક લખાયલીછે. ત્યારે દુનિયા વરણુનો આ અનુભવ આપણા ગુજરાતીઓને પણ થયલો હોવો જોઇએ, કારણ બોલાયછે કે "દરજી કાંચરીમાંથીબી કાખી કાહડે." ધર્મના ઉપાધ્યા તરીકે, ગુજરાતી કેહવતો તપાસતાં, બ્રાહ્મણો પોતાના જજમાનોમાં સારૂં માન ધરાવતા હોય એમ જણાતું નથી, કારણ કે જ્યાંબી જોઇએ

ત્યાં બ્રાહ્મણોનું નામ ખાવા અને માંગવા સાથે જોડી રાખેલું માલમ પડેછે, જાણે કે તેઓનો ધંધો એ સિવાય બીજો કશો હોયજ નહિ. "બ્રાહ્મણ કીધા જમવા, ને ભવાયા કીધા રમવા, કોલી કીધા લુટવા, ને રાંડીરાંડ કીધી કુટવા" એમ જ્યારે એક કેહવત કહેછે, ત્યારે બીજી કહેછે કે "બ્રાહ્મણ ભાઈ માંગે, ને મગવે." વળી "બ્રાહ્મણનું ખાધે જાય," "બ્રાહ્મણ ખાઇને પેટ પંપાળે," "બ્રાહ્મણને લાડુ મળ્યા એટલે બધું મળ્યું," "ભુખ્યો બ્રાહ્મણ દેવને વેચે," "ભુખ્યો બ્રાહ્મણ, ને ધરાયો વાણિયો, છેડવો નહિ," એ કેહવતો પણ એ બાપડા-ઓના દરજ્જાનો અચ્છો ખ્યાલ આપણને આપેછે. વળી આ કેહવતો પણ બ્રાહ્મણો માટે ઉંચો વિચાર બેસાડનારી નથી: "ભાટ બ્રાહ્મણનું લાકડું, અણુપેસાડયું પેસે, સામું જોતા ઉભા રહે, ને આવ કેહતાં બેસે," તથા "ભાટાં, ટાટાં, ને બ્રાહ્મણાં, સઈ, ને સુથારાં, વેંહચણ થોડી ને વઢવાડ ઘણી, ને છૂટ્ટાં પીંજારાં." નીચલી કેહવત પણ ત્રણ ધંધાદારીઓના ગુણ દોષો કેવા સંક્ષેપમાં બતાવી આપેછે: "માલી પુછે મોઘરો, પખાલી પુછે કુવો, ને પાછલી રાતે અંધ્યારૂ પુછે, કે બેહદીન કોઈ મુવો?" એજ મુજબ "કાજીજી તો કેહનેકા, કુચ્છ કરનેકા નહિ," તેમજ "મોબેદનો હું દીકરો, જીવતાં ભખી ખાશ, આંકો જ્યારે આવશે ત્યારે ખાંધે બેસી જાશ," એ પણ હિંદુઓ ઉપરાંત બીજી વરણના ધર્મોપાધ્યા માટે કાંઈ સારો વિચાર આપણને બેસાડતા નથી. વળી દરજી તથા

સોનીની ચોરી કરવાની તબેહુને માટે કહ્યુંછે કે "સઈ ચોરે કપડું, ને સોની ચોરે રતી, હજામ બાપડો શું ચોરે, માથામાં કાંઈ નથી." તેમજ વળી "સઈ, સોની ને સાલવી, તેને જમ ન શકે જાલવી." આ જાતના ધંધાદારીઓ પોતાનો વાયદો કોઈ દિવસ પણ સાચો ઠરાવી શકતા નથી એટલે કેહતી પડી ગઇછે કે "સઈની સાંજ, ને મોચીનું વહાણું (એનો પાર નહિ આવે.)" પણ દરજી કરતાં સોની માટે વધારે સખત અભિપ્રાય કેહવતોમાં લેખાયોછે તે નીચલી કેહતીઓ ઉપરથી જણાશે: "સોની કોઇનો મિત્ર નહિ, એની ગાંઠ પવિત્ર નહિ," "સોની ચોરે નહિ તો તેનું પેટ ફુલી આવે," "સોની સગી માયંનો સાલ્લો ઉતરાવે," "સોની સાચો તેનું નામ, કરે સૌ તસ્કરનું કામ," "સોનીને કાંટે શરમ નહિ," "સોનીનો વિશ્વાસ નહિ." એજ મિસાલે સુથાર માટે પણ સારો અનુભવ લેખાયલો માલમ પડતો નથી. "સુથાર ઘડે, પણ ઘર ગમી છોડાં નાખે," "સુથારની સોડમાં, ને લુહવાડની કોડમાં બેસવું નહિ." હલકાઈ તથા ટચાકીમાં હજામનું નામ વાયદું થયલું આ કેહવતો બતાવેછે: "હજામ સરખું ટચાક," "હજામને હાથ આરસી આવી," "હજામભાઇને વીંટી જડી," તથા "હલકું હજામડું."

જુદી જુદી કોમો તેમજ જુદા જુદા ધંધાઓની વિરૂદ્ધની કેટલીક કેહવતોના નમુના ઉપર ટાંકી બતાવ્યાછે. હવે

આપણે થોડીક તે કેહવતો તપાસીશું કે જે

જુદાં જુદાં શેહરોનાં નામ

ઉપરથી ઉભી થઈછે, અને જેમાં તે શેહરોને, અથવા તે શેહરોના વતનીઓને, ખરી કે ખોટી રીતે, સંદોવવામાં આવ્યાછે. જેમકે દિલ્લી તેમજ સુરત શેહર ઉપરથી ઠગારા માણુસના સંબંધમાં બોલાયછે કે "દિલ્લીનો ઠગ," અથવા "દિલ્લીવાન," "સુરતી ઠગ." પુણા વિષે બોલાયછે કે "પુણું, ને દોજખનું ખુણું." જુદાં જુદાં શેહરોની ઓરતો માટે, દેખઈતી રીતે, પારસી મોહડે, ઉભી થયલી આ કેહવત ખરી કરતાં રમુજી વધારે લાગેછે—"નસારીની નસાખરી, ને ભરૂચની ભઠિયારી, ને સુરતની તો એવી સારી કે ખુન કરીને કુટવા ચાલી." તેમજ "વડોદરાની નીચી નારી, ને સુરતની પણિયારી." ભાઠાં ગામને માટે કહેવાયછે કે "ભાઠું રજાલું ગામ, ને જોઇને પાડજો કામ." "ભાઠું, ને ખરી બપોરે નાઠું," "ભાઠેના માટીડા આડા, ને માથે છત્યાંના ભારા." તેમજ વળી નવસારી માટે બોલાયછે કે "નવસારી તે એવી સારી, કે ચોટા વચ્ચે ખાડી, ઉંઠ, અહુસો, ને અજારી." જ્યારે સુહમારી માટે કહેછે કે "સુહુમારીના પારસીને કોઠે લગાડ્યા તો કોઠુંજ કરડી ખાધું."

પણ વિદ્વાન ત્રૅન્ચ જેને

"કેહવતોની કીર્તિ"

(the glory of proverbs) કહેછે, એટલે કે તેઓની અંદર

સમાયલી તે ખુબી કે જેથી આપણાં મન ઉપર વારંવાર, અને ઉંડી, અસર થાયછે, તે, તેઓ અંદર સમાયલું તે ડાહપણ છે, કે જે આપણુની દરરોજની જીંદગીમાં આપણે પોતા તરફ કેમ વર્તવું, તથા પારકાઓ સાથના સંબંધમાં કેવી રીતે તપાસીને ચાલવું, તે આપણુને શિખાડેછે. ખરૂં પુછાવો તો માણસની જીંદગીમાં ઉઠતા તરેહવાર સવાલો અને મુશ્કેલીઓ માટે તેઓ કાંઈ નહિ અને કાંઈ સુચનાઓ, શિખામણો, અને સાવચેતીના ઢડાઓ ધરાવેછે. ઈનસાનની જીંદગી દરમ્યાન જે જે ભૂલચૂકો તેનેથી થાયછે તે ભૂલચૂકોને લાગુ પડતી કેહવતો અગર તે જાણે, અને જાણ્યા પછી તે ઉપર ધ્યાન પુગાડી અમલ કરે, તો તેવી ભૂલોથી જરૂર તેનો બચાવ થવા વિના રહે નહિ, એમ એ કેહવતોના અભ્યાસ ઉપરથી સિદ્ધ થાયછે. બલકે, વધારે બારીક અને ઉંડા અભ્યાસ પછી તો, જીંદગી ભોગવવા માટેની એક

સંપૂર્ણ ધારા-પોથી અને નીતિ-બોધ

એ કેહવતો ઉપરથી ઉભાં કરી શકાય એમ કેહવામાં અતિશયોક્તિ વાપરવા જેવું કશું નથી. જેમકે આળસુ નહિ રેહવું, પણ પ્રમાણિક મેહનતથી પોતાનું ગુજરાણ કરવું તે માટે કહેલુંછે કે "આળસ દરિદ્રનું મૂળ છે," "આળસુ, કુટુંબનો વેરી," "કરે ચાકરી, તો પામે ભાખરી," "કષ્ટ વિના ફળ નહિ."

કેહવત વિષે નિબંધ.

ઇનસાને પોતાના હવસો ઉપર કાબુ રાખવાથી આખરે તે મુક્તિ પામેછે તો તેને માટે કહેછે કે "ઇદ્રીઓ જીતી તેણે સર્વ જીત્યું." તેમજ અનીતિને રસ્તેથી વેગળા રેહવા માટે શિખામણ દીધીછે કે "પારકી સ્ત્રી મા બરાબર," "પર સ્ત્રી યાર સદા ખુવાર, કાંટોકા બીછુના, જુતીકા માર."

વળી કરજદારી નહિ કરવા માટે બોલાયછે કે "કરજદારી, આખર ખુહારી."

દારૂ પીવાથી પરહેજ રેહવા માટે શિખવેછે કે "જે પીએ શરાબ, તેનું ખાનું ખરાબ."

હરકોઈબી પાપથી દૂર રેહવાની જરૂર માટે શિખવેછે કે "પાપ કદી છુપું નહિ રહે," "પાપ બોલે નહિ, પણ બોળે."

જુઠાંના ગેરફાયદા, અને સચ્ચાઇના ફાયદા માટે પણ ઘણું કેહવાયલું છે. જેમકે "જુઠાના આવરદા ચાર ઘડી," "જુઠું બોલવું ને જખ મારવી બરાબર," "જુઠેકા મોહ કાલા, સચેકા બોલબાલા," "સાચ, ને કદી ન લાગે આંચ," "સાચ જેવું પુન્ય નહિ, જુઠ જેવું પાપ નહિ," "સાચ્ચો જાય સ્વર્ગે, ને જુઠાનો વાસ નર્કે," "સાચ્ચાંનો સદા જય છે," "સાચ્ચાનો સાથી ખોદા."

કોઇ પણ કામ અતિશય દોડાદોડી કરવાથી બીગડી જાયછે તેથી શિખામણ દીધી છે કે "ધીરાં કામ સાહેબનાં," "ધીરા સો વીરા," "ટીપે ટીપે સરોવર ભરાય, ને કાંકરે કાંકરે પાળ બંધાય."

વળી સંકટ યા બીજે સમયે ધીરજ અને સબુરી ધરાવવી જોઇએ તે માટે બોલેછે કે "ધીરજ મોહટી વાત છે," "ધીરજનાં ફળ મીઠાં છે," "સબુરીનો બદલો સાહેબ આપે."

હરકોઈ કામમાં, દિયાનત ચોખી, અને નૈયત પાક, રાખવાથી, કેટલી હિંમત રહેછે, તે માટે કહેછે કે "જેની દિયાનત પાક, તેને શાની ધાક?" તો જો કે આ દગાખોર દુનિયાના છળ પ્રપંચમાં, ઘણી વેળા, બદદિયાનત, પેહલી નજરે, ફાવી ગયલી દેખાતી હોવાથી, ઉપલી કેહવતથી એક ઉલટી કેહવત પણ આ પ્રમાણે બોલાયછે કે "જેની દિયાનત પાક, તેના હાથમાં ખાક; જેની દિયાનત ખોટી, તેના હાથમાં રોટી." પણ પેહલી નજરે જોકે એક બદદિયાનતી આદમી ફાવતો જણાયછે તોપણ આખરે "ધર્મો જય, અને પાપો ક્ષય," "જેવી દિયાનત, તેવી બરકત."

કોઈબી રીતે પોતાની આબરૂ સાચવવાની ઇનસાનને કેટલી બધી અગત છે તે આ ઉપરથી સિદ્ધ થાયછે કે "ગઇ આબરૂ પાછી નહિ આવે." અને તેથીજ કહ્યું છે કે "મણનું માથું જજો, પણ નવટાંકનું નાક ના જશો."

આપણ, દરરોજના સંસારમાં, ઘણાં એવાં જોઇએ છિએ કે જેઓ, પોતાનું સ્વમાન વટીક ખોઈ, પારકે ઠેકાણે, યા કરજ દરદ કરી, પોતાનો ખાવાપીવાનો ચશટો પુરો પાડવાને શરમાતાં નથી. એવી લાલચ સામે શિખામણ દીધીછે કે "ઉતર્યું ઘાંટી

ને થઈ ગયું માટી" એટલે જે ચીજનો, ફક્ત ઘાંટીમાંથી ઉતરે તેટલી એક બે પલનો, સવાદ લેવો, તે ચીજ માટે હલકાઈ કરવી, યા કરજ કરવું, લાજેમ નથી, કારણ કે "ખાધું ધાન, ને ગીયું માન," "દાંતે દરદ, ને માથે કરજ."

એજ મિસાલે કરકસરની જરૂર માટે ઢડો મલેછે કે "ઘેરની કસર, ને વાહણુની સફર," "સવેળાએ સંઘર્યું હોય તો અવસરે આવે કાજ." ખોદાતાલાએ ગમે એટલીબી દોલત આપી હોય, તોપણ, ઘટતી કસરની જરૂર છે, કારણ "ખાતાં કાંણા કુવાબી ખુટે."

બોલવા ચાલવામાં, મિઠાસ તથા સભ્યતા અને સલુકાઈ જાળવવાથી, કેટલા બધા ફાયદા થાયછે, તે દર્શાવવા, ટુંકમાંજ કહેછે કે "જબાંમાં શીરી તો મુલકગીરી, જબાંમાં ઝેહર તો મુલક સાથે વેર." તેમજ વળી એકજ અર્થનું બોલવું સભ્યતા અને સલુકાઈભર્યા બોલો વાપરવાથી કેટલો બધો ફેર કરી દેયછે તે માટે કહેછે કે "બાપની બૈયર પાણી પા, ને મા પાણી પા (એ બેમાં કેટલો ફેર?)"

વળી કજ્યા કંકાશથી પરહેજ રેહવા માટે કહેછે કે "કજ્યાનું મોહડું કાળું."

ઇનસાફ કેટલો મોંઘો છે તે બતાવવા બોલાયછે કે "સરકાર ચહડે તો પૈસાદાર જીતે."

ગમે એટલી ઘાડી દોસ્તીમાં એક વેળા ભંગાણ પડ્યું

કે પછી તે દોસ્તી પાછી સંધાવા છતાં અસલ જેટલી દિલ-ચુસ્ત રેહતી નથી, કારણ, "દોરી સંધાય, પણ ગાંઠ રહી જાય."

બોલવા કરતાં ચુપકીદી એખત્યાર કરવાના ફાયદા વિષે દરેક પ્રજામાં કેહવત-રૂપી શિખામણો દીધેલીછે. આપણા વચ્ચે પણ કહેછે કે "સબસે બડી ચુપ," કારણ, "બોલ્યો બોલ, ને માર્યો તીર, કદી પાછો નહિ આવે." મોંહમાંથી સખુનો, વગર વિચારે, એક વેળા લપસી પડ્યા, કે પછી તે ન-બોલ્યા થઇ શકતા નથી, અને બોલનારને હાનિ પોંહચાડનારા વધારે નિવડેછે.

બુરાની સોબતથી દૂર રહેવા માટે ચેતવણી મળેછે કે "જેવી સોબત, તેવી અસર," "જેવી સંગત, તેવી બુદ્ધિ." બદ માણસની સોબતમાં તેના દુરાચારણ સિવાય બીજું કાંઈ પણ લેવાતું નથી, અને તેવી સોબતનું પરિણામ આ કેહવત કરતાં વધુ અસરકારક દર્શાવેલું મહને જણાતું નથી કે "ગધેડાંની પાસે ગાય બાંધી તે ત્રીજે દાહડે ભુંકવા શિખી."

પોતાનાં કામ માટે એક માણસે ખુદ જાતે મેહનત કરવી જોઇએ, કારણ પારકા ઉપર તે કામનો આધાર રાખી બેસવાથી તે કામ યાતો મુદલ થતુંજ નથી, અથવા થાયછે તો તે ઘણું હાલહવાલ, અને કામ સોંપનારને પસંદ નહિ આવે એવી રીતનું, થાયછે, અને તેથીજ કહેલુંછે કે "હાથ કરે તે સગો બાપબી નહિ કરે," "હાથ દુખે તે સારા, પણ હૈયું દુખે તે માઠું."

તેમજ પારકા ઉપર આશા બાંધવામાં કોઈબી વેળા ઉમેદ સફળ થતી નથી માટે કેહવાયછે કે "પારકી આશ, સદા નિરાશ."

ભલાઈ કરવાના ફાયદા, અને ભુંડાઈના ગેરફાયદા દર્શાવવા શિખવ્યુંછે કે "ભલાઇ કીધેલી કદી ખાલી નહિ જાય," "ભલા કર, ભલા હોગા," "ભલાનું ભલુંજ થાય," અને "ભુંડું તાકે તેનું ભુડું થાય," "ભુંડાથી ભુતબી નાહસે," "ભુંડાં જીવતર થાને મરવું ભલું."

કોઇ આપણુને અગર એક તમાચો મારે તો તેને તુરત બીજો ગાલ આપવા માટે ઇસુ ખ્રિસ્તનાં ફિલસુફી ભરેલાં શિક્ષણનો ભેદ આ કેહવત આપણુને તુરત શિખવેછે કે "ભુંડાંનો બદલો ભલાઇથી વાળવો." તેમજ કોઇએ ગમે એટલો પણ આપણનો બિગાડ કર્યો હોય, તોપણ, તેટલા માટે, તેને કદુવા અને શ્રાપ દેવાને બદલે સારી દુવા ચાહવી એ આપણો ધર્મ સમજવો જોઇએ, અને તેથીજ કહ્યુંછે કે "માથું કાપે તેનુંબી ખોદા ભલું કરજો!" ક્રોધને સમાવવા, અને કીના કપટને દાબી દેવા માટે, આ છ ટુંક બોલમાં જે ઉત્કૃષ્ટ ફિલસુફી સમાવેલી છે, તે સમજાવવા વાયજી કરનારાઓએ કાંઈ પોઠા ને પોઠા ભર્યા હશે. અને તોપણ, કેહવતોમાં સમાવેલાં આ સાદાં ડાહપણ ઉપરજ, અગર ઇનસાન જાત અમલ કરતી હોય તો, આ દુનિયા મધેથી કેટલી બધી જંજાળ,

કપટ, કીનો અને દુશ્મની, બદી તથા અનીતિ, અને તરેહવાર કુચાલોનો આંકો આવે.

પોતે કાંઇ પણ ભલાઇ કરે તોજ સામા ધણી તરફથી ભલાઈની આશા રખાય એ સિદ્ધાંત આ કેહવતો ખરૂં પાડેછે કે "માન આપે તે માન પામે," "આપણે વેંહટ નમિએ તો કોઈ ગજ નમે," "જેવાં ભાઈનાં મોશાળાં, તેવાં બેહનનાં ગીત."

વળી, માણુસની અંદર સમાયલા એકલપેટાઈના ગુણ ઉપર જીત મેળવવા, આ કેહવત કેવી ઉંડી ફિલસુફી શિખવેછે: "મહને ન હોજો, માહરા પડોસીને હોજો."

તેમજ, સખાવત જેવા ઉંચ સદ-ગુણ માટે, આ કેવી સુંદર શિખામણ છે! "ભુખ્યાને ભોજન, પ્યાસાને પાણી, નાગાને વસ્ત્ર, એ સ્વચ્છ ઈનસાની." "દેવે, દેલાવે, દેદે કરે, ઓ નર ભવસાગર તરે."

ઘણાક સંજોગોમાં ઈનસાનને પોતાનાં કૌવત કરતાં સમજ-શક્તિ અને ચાતુરી વાપરવાની વધારે અગત્ય પડેછે, અને તેટલા માટે આ કેહવતો જાયજ છે કે "બળથી નહિ થાય તે કળથી થાય," "પથ્થર તળે હાથ આવ્યો કળેવળે કહડાય."

કોઇબી બાબદમાં પગલું ભરવા આગમચ વિચાર-શક્તિ વાપરવાથી ઘણાંક નાપસંદ પરિણામોથી આપણ બચ્યે છિએ તે આ કેહવત દર્શાવેછે,—"બેસીએ જોઈ તો ઉઠાડે ન કોઈ."

વળી, કોઈ બાબદમાં, આપણુની પોતાની નબળાઈ હોય તો સામા ધણી સાથની ત્રણપાંચથી વેગળા રેહવાનાં કારણસર

શિખામણ દેવામાં આવીછે કે "કાચનાં ઘેરમાં બેસીને રાહદારી પર પથ્થર નહિ મારવા," "પગ તળે બળે, ને લંકા હોલવવા જાય," એવી વાત હરગેજ બનવી નહિ જોઇએ.

પોતાની ગમે એવી નબળી હાલતમાં ઇનસાન નાઉમેદ નહિ થઇ જાય, પણ તેને સારો વખત આવવાની આશા રહે, તેટલા માટે કેહવાયુંછે કે "ભોંયે પડ્યા કાંઈ ભોંયે નહિ રેહવાના."

વળી "સંતોષ સમાન દોલત નથી," એ કેહવત ઇનસાને આએ દુનિયા મધે પોતાની હાલત ઉપર રાજી રેહવા માટે ઘણો ઉત્તમ ધડો શિખાડેછે. તેમજ "પારકી હવેલી જોઇને પોતાની ઝુંપડી તોડી નહિ પાડવી," અને "પોતાની રાબ સારી, પણ પારકી ખીચડી માઠી," એ પોતાની હાલત ઉપર સબુરી પકડવા, અને બીજાઓની ચહુડતી હાલતમાં પોતે ભાગ પડાવવાની હલકાઈથી, યા તેની અદેખાઇ કરવાથી, દૂર રેહવા, માટે, અચ્છી ચાનક આપેછે.

ગરજ કેવી મીઠી ચીજ છે તે બતાવવા બોલાયછે કે "ગરજે ગધેડાને માટી કરવો પડે."

તેમજ, નબળો વખત આવવે તેવા વખતને તાબે થઈ બેસવામાં કેટલું ડાહપણ છે, તે, આ કેહવત શિખાડેછે કે "વખત આવે બાંકા, તો ગદ્ધેકુ કેહના કાકા." "સમો વરતે તે સાવધાન" એ પણ વખત સાચવી લેવાની ફિલસુફી સમજાવેછે.

વળી નજીવાં કારણમાંથી કેવાં મોહટાં પરિણામ નિપજેછે તે બતાવવા બોલાયછે કે "મગતરે હાથીનું મોહત."

કોઇબી રીતની આપબડાઇ, તેમજ એહંકાર અને ગરૂરીથી પરહેજ રહેવા માટે પણ તરેહવાર શિખામણો આપણને મળી આવેછે, પણ તેમાં સૌથી સરસ તો હિંદુસ્તાની ઉપરથી ગુજરાતીમાં કરી લીધેલી આ કેહવત જણાયછે કે "બડા બડાઈ ના કરે, ઔર બડા ન બોલે બોલ, હીરા મુંહસે ના કહે, કે લાખ હુમેરા મોલ." જે ખરેખર મોહટા છે તેને મોહડેથી બડાઇના સખુનો કદી પણ નિકળતા નથી. છાલકા અને ઇત્તર તચાકોથીજ એવી વર્તણુકની આશા રાખી શકાય, કારણ કે "ખાલી વાસણ ખખરે ઘણું," ને "ઠાલી ચણો વાગે ઘણો." એ મુજબ તપાસતાં માણસ જાતને, દગલે ને પગલે, પોતાની

દરરોજની જીંદગીમાં કામ આવે એવી શિખામણો

સઘળી ટાળી કાહડવા બેસ્યે તો કાંઈ હજારો નિકળી આવે, જે ઉપર વિવેચન કરવા માટે જુદું આખું દફતર જોઇએ. આટલા માટે એવી થોડીક કેહવતો અતરે ટપકાવી લેઈ તેમાંજ સંતોષ માનીશું. "દગો કોઇનો સગો નહિ." "બધા દરમાંથી લેવટા નહિ મળે." "હરામીથી બે ડગલાં દૂર." "હિસાબ કોડીનો, બખ્શેશ લાખની." "બાંધી મુઠ્ઠી લાખ બરાબર." "પીઠ પર મારે, પણ કોઇનાં પેટ પર લાત નહિ મુકયે." "ભર્યા ચરૂમાં એક વખત ચોખો ચાંપીને જોવાનો." "વેરીનો

વિશ્વાસ નહિ કરવો." "માગ્યાથી મરવું ભલું." "મરણુ પગલાંની હેઠ." એવી તો ઘણી કેહવતો એકઠી આપી શકાય, કે જે સઘળી સામટી લેતાં એક સરસ નીતિ-શાસ્ત્ર બની શકે. ઉપર જણાવ્યું તેમ જો એવા નીતિ–બોધો માણસ ગોખી રાખે, અને તે પ્રમાણે તે ચાલવું કરે, તો આ દુનિયામાંથી ઘણું દુખ અને સંકટ ઓછાં થાય, અને માણસની જીંદગી વધારે સુખી નિવડે. ઉપલી કેહવતો તો ફકત ઉપર ટપકેથી એકઠી કીધીછે. એ કરતાં વધારે સરસ શિખામણો આએ સફાઓ મધેથી મળી આવ્યા વિના રેહનાર નથી.

ઈનસાનની શારીરીક ખામીઓ

પણ કેહવતોની ચુંગાલમાંથી બચવા પામી નથી. જેમકે કાણા માટે બોલાયછે કે "કાણા ડોલામાં ફેલ ઘણાં, ને લોક મેળવ્યાં ઘણાં." "કાણુસે ખોદા બેજાર." જ્યારે આંધળા માટે કેહવાયછે કે "આંધળાનું હૈયું ખોલ્લું." તેમ વળી "આંધળો બેમરવત" એ રીતે પણ બોલાયછે. અને વળી બોલાયછે કે "સોમે ફુલા, હજારમે કાણા, તેથી નીચા બુરા તાણા, જો અંધેકા પડ્યા કામ, તો લજા રાખે શ્રી રામ." વળી આ કેહવતમાં તો બે ત્રણ ખામીઓ દર્શાવતાં બીચારા કાણાને છેકજ ઉતારી પાડ્યોછે: "ઠાઠા ઠુંઠા સીત્તેર ફંદા, માંજરા ફંદા હેંસી, ટુંક ગરદન્યા સવાસો ફંદા, ઓર કાણેકા તો પારજ નહિ." ટુંકાં કદનાં માણસ માટે કેહવાયછે કે "ઠીંગણી બલા," "બટકી બલા," જ્યારે લાંબા કદવાળા માટે "લંબા સો

બેવકુફ" ની ઉપમા અપાયલીછે. વળી બાડા માણસ માટે બોલાયછે કે "બાડામાં બોંહતેર, ને કાણામાં તોંતેર ગુણ." તેમજ કેહવાયછે કે "બાડી, ને બોંહતેર લખ્ખણવાળી." લંગડા માટે બોલાયછે કે "લંગડો લંકે જાય તો દુનિયા ઉંધી વળે."

અઠવાડિયાના દિવસોનાં નામ

ઉપરથી પ્રત્યેક વારની કેહવતો જનમ પામીછે, જેમાં વેહમનું અંશ ભેલાયલું દેખઇતું જણાયછે, અને તેથી એક પ્રજાની ખુબી ખામીઓ ઉપરાંત તેના વેહમો વટીક કેહવતોમાં કેવી રીતે રહેછે તે એ ઉપરથી ખુલ્લું જણાઇ આવેછે. જેમકે "આતવાર, ને તાતોવાર," "દીતવાર કહે જે હું આરોમારો, ને મહને પેહલે પોહર પાલો." "દીતવાર મંગળવારે ભુંજી ધાણી, ને હાથે કરીને ઘેરમાં અવર આણી." "સોમ પેહરાવે સાડી, ને મંગળ નાખે ફાડી." "મંગળનો મુંડ્યો, ને રવિનો રાંડ્યો, પાછો ઠરતાંજ ઠરે." "બુદ્ધ, ને કામ કરે શુદ્ધ." "બુધે વલાવી બેટી, ને કદી ન બાપને ભેટી." "બ્રેસપતવાર, દાદાર હોરમજદનો મળતિયો વાર." "શુક્કર, ને કામ થાય મુક્કર." "શનવાર, ને સસરતો વાર."

ઈનસાન જાત ઉપર આ દુનિયા મધે ગુજરતા તરેહવાર બનાવોનું કારણ નસીબને સિર ચહડાવવાની ટેવ ઉગમણ તરફની પ્રજાઓમાં ઘણી સાધારણ છે. ચહડતી અથવા પડતી,

સુખ અથવા દુખ, સારૂં અથવા માઠું, કાંઇ પણ બન્યું તો તેનો જુમ્મો નસીબ દેવીને માથે ચહડેછે.

કિસમત

એટલા માટે, સાધારણ એકીનનો શબ્દ થઇ પડ્યોછે, અને તેથી, બીજી પ્રજાઓ ભેગી, ગુજરાતી પ્રજા મધે પણ, નસીબનાં પ્રબળ માટે ઘણી કેહુવતો, જનમ પામી, ચાલુ થઇછે. જેમકે "કરમ વિના કોડી નહિ મળે." "કરમ વિનાનો ખેતી કરે, બળદ મરે કે સુકવણ પડે." "નસીબ ચાર ડગલાં આગળનું આગળ." "નસીબ વાહ રે નસીબ વાહ! કયાં ઉઠીને જાય, નાકેથી ઉઠી વચમાં બેઠો, ત્યાં પણ લુખ્ખું ખાય." "નસીબના બળિયા, પકાવી ખીચડી, ને થઈ ગયા થળિયા." "નસીબમાં લખ્યું હોય તે થાય." "ભાગ્ય વિના નર કોડી ન પાવે." "ભાગ્યમાં હોય એટલુંજ મળે." "ભાગ્યમાં હોય તો ઘેર બેઠાં આવે." "ભાગ્યશાળીને ભુત રળે, ને અક્કર્મીની બૈયર ન મરે." "ભાગ્યશાળીને ત્યાં ભુત રળે, ને અક્કર્મીના પુત તે લાંબા થઇને સુવે." "લખ્યા લેખ મટે નહિ."

પૈસાનાં બળ,

તેમજ પૈસાની નાપાયદારી, માટે, દુનિયા મધે કોણને અનુભવ નથી? દરેક પ્રજામાં એને લગતી નસીહતી કેહવતો જોઇએ એટલી મળેછે, અને ગુજરાતીમાં પણ તેનો તોટો નથી. જેમકે પૈસાનાં બળ માટે બોલાયછે કે "જર ચાહે સો કર, બિન જર, તક તક મત કર." "જર દેખી મુનીવર ચળે."

"પૈસા, તોકે' ભર મિજલસમાં હસ્યા, નહિ મળે પૈસા, તોકે' ભર મિજલસથી ખસ્યા." "પૈસા મળે, ત્યારે સગાબી ઘણા મળે." "પૈસા માહરા પરમેશ્વર." "પૈસા વગરનું જીવતર બળ્યું." "પૈસા હાથમાં, તો દોસ્ત સાથમાં." "પૈસા હોય તો રાજાની બેહન સાથે પરણે." "પૈસાદારના સૌ સાળા થાય, પણ ગરીબના કોઈ બનેવીબી નહિ થાય." "પૈસાના ગોલામ સૌ." "પૈસાને માન છે." "પૈસાવાળાની બકરી મરી તે બધાં ગામે જાણી, ગરીબની છોકરી મરી તે કોઇએ નહિ જાણી." "પૈસાવાળાને હાથ પીતલનું કડું સુન્નાનું લેખાય, ને ગરીબને હાથ સુન્નાનું કડું પીતલનું લેખાય." "પૈસે આઈ, પૈસે બાઇ, ને પૈસા વગરની નહિ સગાઈ." "પૈસો હાલ, ને પૈસો ચાલ." "પૈસો સૌને વાહલો છે." તોપણ પૈસાનું એટલું બધું પ્રબળ બતાવ્યા છતાં કુદરતના અચળ નિયમો હજુર

પૈસાની લાચારી

કાંઈ ઓછી સ્પષ્ટ રીતે નોંધાઈ નથી. જેમકે "પૈસે જીવાતું હોત તો તાલેવંત મરત નહિ, ને ગરીબને ઓરિયો રેહત," કારણ મોહુત આગળ ગમે એવો તાલેવંત શખ્સ પણ, કારૂનના ખજાના છતાં, લાચાર છે. વળી, પૈસાનો તુચ્છકાર બતાવવા માટે, કહેછે કે "પૈસો એક લોંડી છે." તેમજ, તેની નાપાયદારી માટે, બોલાયછે કે "પૈસો કોઇનો રહ્યો નથી," "જર, જોરૂ, ને જમીન, કોઇનાં થયાં નથી, ને થશે પણ નહિ." તેમજ વળી પૈસા કરતાં એક માણસની નોંક તથા આબરૂ વધારે

કીમતી ગણાયલીછે તે આ ઉપરથી સાબેત થાયછે કે "પૈસો ગયો પાછો આવે, નોંક (અથવા, પત) ગઇ પાછી ન આવે." ઘણાં માણુસોને, મોહડે માંગી, માન લેવા ઘણું ભાવેછે, તેના સંબંધમાં પૈસા ઉપરથી રમુજી ઢબે બોલાયછે કે "પૈસો ટકો લેવો, ને મહુને શેઠ પટેલ કેહુવો." વળી, કરકસર શિખવવા માટે, કહેછે કે "પૈસો બચાવ્યો તે પૈસો રળ્યા બરાબર છે."

ઉંમર

નાં પ્રમાણુમાં માણુસની કેવી ગતિ રહેછે તે પણ કેહુવતમાં નોંધવામાં આવ્યુંછે. શેક્સપિયર જેને "Seven stages of man" કહેછે તેને જોકે તદન મળતું નહિ, તોપણ ઇનસાનની જીંદગીના સાત તપ્પા મિસાલનું, કાંઇક કેહુણ, આ કેહુવતમાં સચવાઇ રહેલું જણાયછે: "સોલે શ્યાન, વીસે ગ્યાન, ને તીસે ધ્યાન; ચાલીસે પૂરો, ને પચાસે ઉતર્યો; સાઠી, ને બુદ્ધિ નાઠી; સીતેર વરસનો ઘરડો, ને ઘેરનાં છોકરાં એમ કરી કહે, કે કાંગ્ર નહિ મરતો મુવો તરડો?" એ પ્રમાણે, આપણા જેવા ગરમ મુલકમાં, ઈનસાનની શક્તિઓ એટલી ઉંમરે કરમાવા માંડેલી જણાયછે કે જેટલી ઉંમરે તો થંડા મુલકોમાં લોકો પોતાની મનશક્તિના પુર બાહુરમાં કામ લેતા માલમ પડેછે. જ્યારે સાઠ વરસના મરદો યુરપનાં દેશો મધે મનશક્તિનો પુરતો અને ફાયદાકારક ઉપયોગ કરેછે, ત્યારે આપણા દેશ મધે તો તેટલી ઉંમરે સઘળી મનશક્તિનો છેડો આવેલો જણાયોછે. "સાઠી, ને બુદ્ધિ નાઠી." સાઠ વરસ થયાં એટલે

ઘરડાંઓનો અક્કલ ગુમાવી બેસવાને વખત આવેલો ગણાયછે, તો જો કે ઘણાક દાખલાઓમાં આપણ જોઇએ છિએ કે એ કેહવત કાંઈ નહિ ખોટું પાડી શકાય તેવું સિદ્ધાંત સાબેત કરતી નથી, કારણ સાઠ અને વળી તેથી વધતી પણ ઉંમરના ઘણાક દાખલાઓ આપણે જાણયે છિએ કે જેમાં તેટલી ઉંમરની બુઝરગીએ પુગેલાંઓ, પોતાની મનશક્તિ, જેવી અને તેવી, જાળવી શકયાંછે, બલકે વધારે પાકટ બુદ્ધિનાં ગણાયાંછે.

બુનિયાદની અસર

ઈનસાનમાં કેવી જડ ઘાલી બેઠેલી હોયછે તેનો અનુભવ આપણને, ચાલતાં અને હાંલતાં, મળેછે. અંગ્રેજીમાં જેને "Law of heredity" કહેછે તેને મજબુતી આપનારી કેહવતો, આપણી ભાષામાં, ઠારેઠાર, નજરે પડેછે. ઝાડપાન ઉપરથી, યા જાનવર ઉપરથી, યા ઈનસાન ઉપરથી, તેના ઢડાઓ, એ કેહવતો, આપણને પુરતી રીતે શિખવેછે. જેમકે "કડવે લીમડે કડવો વાસ." "કડવો લીમ, સો મણ શાકર નાખે તોપણ મીઠો નહિ થાય." "ગધેડું નહુવડાવવે ઘોડું ન થાય." "ગધેડી ગંગા-જળ નાહી તો કાંઈ પવિત્ર થઇ?" "જાત પર ભાત, ને કામર પર દીબાં." "જાત મનાવી પાંઉ પડે, કજાત મનાવી સિર ચહડે." "ઓદ્યો ઓઘ પર નહિ જાય તો હરામ બુંદનો કેહવાય." "તોખમે તાસીર, ને સોબતે અસર." "સો મણ સાબુએ સીધીભાઈ કાળો."

તનદોરસ્તી
સરખી બાબદને કેટલી કીમતી ગણવામાં આવીછે તે આ ઉપરથીજ જણાશે કે દુનિયાનાં સર્વે સુખોમાં એ સુખને શ્રેષ્ટ માનેલુંછે. "પેહલું સુખ તે જાતે નર્યા, બીજું સુખ તે ઘરે દીકરા, ત્રીજું સુખ ગુણવંતી નાર, ચોથું સુખ કોઠીએ જાર." અને વળી કહ્યુંછે કે "એક તનદોરસ્તી, હજાર ન્યામત." તેમજ થોડું ખાવાથી તનદોરસ્તીની જાળવણી કેવી થાયછે તે દર્શાવવા બોલાયછે કે "થોડું ખાઇએ તો સુખ્યા રહીએ," "થોડી ભુખના, ઘણાં સુખના." એજ મિસાલે નહિ રૂચતા ખોરાકથી પરહેજ રેહવામાં ઓષડ પાણીની જરૂર રેહતી નથી તે માટે એક ટુંક, પણ ઘણીજ અસરકારક, કેહતી હસતી ભોગવેછે કે "સો પરી, ને એક કરી." વળી કેટલાક ઝાડપાલા અને વસાણાંઓના ગુણ દોષ પણ કેહવત-રૂપે મનુષ્યોના ફાયદા માટે જાળવી રાખેલા જણાયછે. જેમકે "લીમ ગુણ બત્રીસ, ને હરડે ગુણ છત્રીસ." તથા "હિંગ, મરચું, ને આમલી, તમાકુ ને તેલ, જાતની જતન કરે, તો પાંચે વાણાં મેલ." "હિંગ, મરચું, ને આમલી, સોપારી ને તેલ, જો કંઠનો ખપ કરે, તો પાંચે વસ્તુ મેલ." તેમજ "દુધ, શાકર, ને એલચી, વરિયાળી, ને દ્રાખ, જો ગાયાનો ખપ કરે તો પાંચો વસ્તુ રાખ." વળી તાવના રોગને દૂર રાખવાનાં કારણસર ચોકસ વસ્તુઓથી પરહેજ રેહવા માટે બોલાયછે કે "તાવ કહે હું તુરિયાંમાં વસું, ને ગલકું દેખી ખડખડ હસું; જેને ઘેર જાડી છાસ, તેને ઘેર માહરો

વાસ." તેમજ વળી તનદોરસ્તી જાળવવાનો એક સાદો નુસખો આ કેહવતોમાં સમાવેલો જણાયછે કે "ઉનું ખાય, ઓઢીને સુવે, તેની નાર વૈદ નહિ જુવે," તથા, "ખંખારી દાતણ કરે, મન રૂખતું ખાય, દુધે વાળુ જે કરે, તે ઘર વૈદ ન જાય." વળી મોરચીના એક એલાજ તરીકે બોલાયછે કે "છેલ્લો ઉપાય છાસનો," એટલે જ્યારે સઘળા ઉપાય નકામા જાયછે, ત્યારે સેવટે છાસ પાવાનો ઉપાય અજમાવવામાં આવેછે, કે જેથી યાતો દરદી સાહજો થાયછે, કે યાતો મરણ પામેછે.

જેમ બીજી બાબદોનો, તેમ વરસના

જુદા જુદા મહિનાઓ

વિષેનો, અનુભવ પણ, ગુજરાતી ભાઇઓએ, કેહવતોમાં જાળવી રાખેલો જણાયછે. જેમકે કારતક મહિનાના સંબંધમાં બોલાયછે કે "કારતક મહિને કણબી ડાહ્યો." તેમજ કેહેછે કે "કારતક મંદો, તો બારે આંકડા." એ કેહવત એવા વેહ્મ ઉપરથી જનમ પામેલી કેહવાયછે કે જો કારતક માસ વેપાર વણજમાં મંદો જાય તો બાકીનું વરસ તેજી નિવડે. તેમજ કારતક માસ ઉપરથી આવી રીતે પણ બોલાયછે કે "કારતક કાતરે, માગસર છેતરે, પોસ હાંડી સોસ." માગસર મહિનાના સંબંધમાં એવી કેહતી છે કે "માગસર ન વાયા વાવલા, આદરા ન ઉઠ્યા મેહ, ભરજોબન ન જાયો બેટડો, ત્રણે હાર્યા તે." પોષ મહિનો ભર શિયાળામાં પડતો હોવાથી બોલાયછે કે "પોષ, ને પેટમાં મંડ્યા ખોસ," એટલે એ માસમાં એટલી સખત થંડી પડેછે

કે તેની સખતાઇ ઓછી કરવા માટે માણસને પોતાનાં ગુંઠણ પેટમાં ડાળીને બેસવું પડેછે. તેમજ પોષ પછી માહ મહિનામાં થંડીનું જોર કમતર થતું હોવાથી બોલાયછે કે "માહ માથે, ને કામળ ખાંધે." તેમજ ચૈતર તથા વૈશાખ ગરમ રૂતુના મહિનાઓ હોવાથી તે મહિનાઓમાં વરસાદની કશી વક્કી હોતી નથી, અને તેથીજ બોલાયછે કે "ચૈતર ચહડે નહિ, ને વૈશાખ પડે નહિ." વળી બોલાયછે કે "ચૈતરે ચેત, વૈશાખે વેચ, જો આવ્યો જેઠ તો પડ્યો હેઠ." શ્રાવણ, તથા ભાદરવો, વરસાદ રૂતુના મહિના હોવાથી, તેઓ દરેકમાં પડતા ઓછા વધતા વરસાદનો અનુભવ દેખાડવા બોલાયછે કે "શ્રાવણનાં સરડાં પરડાં, ને ભાદરવાની રેલ, આશો તાહરાં છોકરાં નદીએ નાહવા મેલ." તથા, "શ્રાવણનાં સરડાં પરડાં, ને ભાદરવાની હેલી, જો એક વરસ નહિ આવું, તો રૈયત બને ઘેલી." વળી શ્રાવણ સંબંધી બોલાયછે કે "શ્રાવણ જાય કોરડો, તો કણે ભરાય ઓરડો," કારણ એ મહિનામાં અનાજ માટે જાહજા વરસાદની જરૂર રેહતી નથી, અને તેથી એ માસમાં જેમ વરસાદ ઓછો હોય તેમ અનાજના પાકને ઘણો ફાયદો થાયછે. તેમજ કેટલાક મહિનાઓના સંબંધમાં એક વેહમ એવો જાયજ છે કે "શ્રાવણ ઘોડી, ભાદુ ગાય, માહ મહિને જો ભેંસ વિયાય, તો ધણીને ખાય કે ઘોરમાં જાય." ભાદરવા સંબંધી બોલાયછે કે "ભાદરવાની ભેંસ, ચરવું થોડું, ને તરવું ઘણું," કારણ એ મહિનામાં વરસાદ ઘણો

જોશબંધ પડેછે, અને ભેંસને પાણી ઉપર બહુ પ્યાર હોયછે. વળી "ભાદરવાની ભેંસ લીલુંજ દેખે" એમ પણ બોલાયછે. તેમજ કહેછે કે "ભાદરવે ભટુ, ને આખાડે ટટુ." આશો માસ વરસાદ રૂતુની આખેરીએ આવતો હોવાથી બોલાયછે કે "આશો, ને મેઘ નાહુસો." તેમજ વળી કેહવાયછે કે "આશાડી શુદ પંચમી, જો ઝબુકે વીજ, નદીનાળાં ભરાઇ જશે, રાખો બળદ ને બીજ."

વરસાદના મહિનાઓ સંબંધી કેહવતો ઉપરથી

વરસાદનાં જુદાં જુદાં નક્ષત્રો

સંબંધી જે અનુભવ કેહવતોમાં નોંધાયોછે તે ઉપર નજર પુગાડેલી વ્યર્થ ગણાશે નહિ. ઓત્રા નક્ષત્રમાં જો વરસાદ વરસેછે તો અનાજ એટલો પાકેછે કે જાનવરો વટીકને તે ખવાડતાં ખુટતો નથી, અને તેથી કેહવત પડીછે કે "જો વરસે ઓત્રા, તો ધાન નહિ ખાય કુતરા." તેમજ ચિત્રા નક્ષત્ર એટલું અચોકસ કેહવાયછે કે જો એ નક્ષત્રમાં વરસાદ પડ્યો તો રેલ લાવે એટલો પડે, અને ગરમી પડી તો તે પણ, બાળી નાખે એટલી, હદ વિનાની, હોય એવું મનાયછે. આ કારણ માટેજ એ નક્ષત્રને "ઘેલી ચિત્રા"ની ઉપમા આપીછે, અને બોલાયછે કે "ઘેલી ચિત્રા કરે ખેલ, ને કાર ઉનાળે આવે રેલ," "ચિત્રા રેલે કે તપે," તથા "જો વરસે ચિત્ત, તો ભાંજે ભીત." વળી પુરવા નક્ષત્રમાં પણ વરસાદ પડવે અનાજનો પાક સારો ઉતરવાની આશા રહેછે, અને તેથી કણબી લોકો ભાવ ચઢ-

ડાવી પૈસા કમાવાની આશા મુકી બેસેછે, જેથી બોલાયછે કે "જો વરસે પુરવા, તો કણબી બેઠા ઝુરવા." તેમજ મઘા નક્ષત્રમાં પણ, વરસાદ સારો પડવે, પાક પુષ્કળ ઉતરવાની ઉમેદ રહેછે, અને તેથી કહેછે કે "જો વરસે મઘા, તો ધાન થાય ઢગા." "સાંત" નામનાં નક્ષત્રમાં વરસાદનું વધારે પડવું રૂના પાક માટે નુકસાનકારક ગણાયછે, અને તેથી કેહવાયછે કે "જો વરસે સાંત, તો વાગે ન તાંત," કારણ કે રૂનો પાક નાશ પામવે, ને તેની આમદ ન હોવાથી, પિંજારો પોતાની તાંત ચલાવી શકતો નથી. હસ્ત અથવા હાથિયાનાં નક્ષત્રમાં પાણી વધારે પડવું લાભકારક જણાયછે, અને તેથી કેહવત ચાલુ છે કે "જો વરસે હસ, તો પાકે અઢારે વસ." તેમજ કહેછે કે "આવી રે હાથિયાની એર, ને ભાંજ્યા રે બાજરીના પેર," તથા "જો વરસે હાથિયો, તો મોતીએ પુરાય સાથિયો." "હાથિયો વરસે હાર, તો આખું વરસ પાર." અને, આરૂદ્રા નક્ષત્ર માટે કેહવાયછે કે "જો વરસે આરૂદ્રા, તો બારે મહિના પાધરા."

હવે આપણે કેહવતોના તે ભાગ ઉપર આવીશું કે જે આપણને એક પ્રજાની ચલગતનું તોલ ઘણી આસાનીથી કરવાને સામર્થવાન કરેછે. ઉગમણ તરફના લોકો,

સ્ત્રી જાત તરફની લાગણી

યા માન માટે તો, ખચીત જાણીતા થયાજ નથી. ઓરત થઈ એટલે તે બાપડી, દરેક બાબદમાં, મરદ કરતાં હલકી અને

ઉતરતી, અને કશા પણ હક અને માન મરતબાને લાયકની નહિ, એવો ખ્યાલ એ પ્રજાઓમાં મજબુત જડ ઘાલી બેઠોછે, અને હિંદુસ્થાનની પ્રજાઓનો મોહટો ભાગ નાજુક પંથની તરફ જે રીતની ચાલ ચલાવેછે તે ઉપરથી આપણુને તો તે દરરોજના અનુભવની બીના છે. સ્ત્રી એ ગોયા ઘર મધેનાં રાચરચીલાંનો કાંઈ ભાગ હોય, અથવા એક ધણીનાં ગાય ઢોરની પંગતીનું જાનવર હોય, તેમ તેણી સાથે વર્તવામાં આવેછે. એથી પણ નબેતર, જ્યારે એક નાજુક અને કોમળ બાનુને, એવી વર્ણોમાં, "પગમાંના ખાસડાં"ની, ઉપમા આપેલી જોઇએ છિએ, ત્યારે સ્ત્રી–જાત તરફ એવી નાપસંદ વર્તણુક ચલાવનારાઓ માટે કોઈ પણ રીતનું માન તો આપણુને રેહતુંજ નથી. તેણીને હંમેશાં પોતાના પગ તળે દાબેલીજ રાખવા માટે બોલાયછે કે "પગમાંનું ખાસડું પગમાંજ રાખેલું ભલું," "રાંડની જાતને ખાસડાંને તળિયેજ રાખેલી ભલી." અને તેથી જ્યારે એક બાયડી મરણ પામવે બીજી બાયડી કોઈ હિંદુભાઇ પરણી લાવેછે તો ઉકમાઈથી બોલાયછે કે "પગમાંનું ખાસડું બદલ્યું," "જુન્નું ખાસડું ફેંકી દઇ નવું ખાસડું લાવ્યો." ગરીબ બીચારી સ્ત્રીનો દરજ્જો, હિંદી સંસારમાં, એટલો બધો તો હલકો તથા ઉતરતો ગણુવામાં આવ્યોછે, કે એક ભરથારે બીજી બાયડી કરવી, એ, જાણે પગમાંનું એક ખાસડું ફેંકી દઇ બીજું તે બદલ પેહરી લેવા સમાન, ગણુવામાં આવેછે. અફસોસ! કે જે પ્રજાઓમાં સ્ત્રી જાતીને આટલી

હિણેલી અને તુચ્છ ગણેલી તે પ્રજાઓની ચહડતીએ પુગવાની ઉમેદ કેવી રીતે પાર પડી શકે! આપણા ગુજરાતી ભાઇઓને કોમળ નારીઓ માટે "રાંડ" કરતાં વધારે સભ્યતા ભરેલો શબ્દ મળેલો જણાતો નથી, અને તેઓની કીમત તેઓ એટલી બધી તો ભારી ગણેછે કે તેઓ કહેછે કે "ટકે ટકે નાન, ને પૈસાની હજારો રાંડ." તેણીની અંદર કોઇબી રીતની અક્કલ યા સારી ચલગતની હસતી વટીક કબુલવામાં આવતી નથી, કારણ સર્વે અક્કલ હુસ્યારી, અને સદગુણો, જાણે તેમના મરદો સઘળા, પોતાનેજ માટે, ઈશ્વરને ત્યાંથી માંગી લાવ્યાછે! આથી તેઓ બોલેછે કે "સ્રીની મતી પાણીએ," "રાંડની બુદ્ધિ પાણીએ," "સ્રીની અક્કલ એડીમાં." તેણીના બોલ ઉપર ભરૂસો મુકવા સામે મનાઇ છે, કારણ કહ્યુંછે કે "હસ્તી-દંત, નારી વચન, પ્રીત કપટીની જે, અંતરનાં ને બહારનાં, જુદાં જુદાં તે." વળી તેણી માટેના હલકા વિચારોમાં હજી કાંઇ ઓછું હોય તેમ બોલાયછે કે "રાંડ કોઈની થઈ નથી, ને થવાની નથી." તેણીને સુધારવા, યા શિખામણ દેવા માટે, ડાંગ સિવાય બીજી કશી વધારે નરમ રીતિ, એ ભાઇઓને જણાતી નથી, કારણ કેહવાયછે કે "બુધે જાર બાજરી, ને બુધે નાર પાધરી, બુધે ડોબું દોહવા દેય, ને બુધે છોકરૂં છાનું રહે." "રાંડ, સાંઢ, ઓર અરણી ભેસાં, ઓ વિખરે જબ કરના કેસા? માર બુધાં, ઓર કર સુધાં." એ પ્રમાણે સ્રી જાતી વિષેના સામાન્ય આવા ખરાબ વિચારો પછી સંસારમાં એક

બેટી,

યા બાયડી, યા વહુ, તરીકે તેણીનો દરજ્જો કોઈબી રીતે માન ભર્યો રાખ્યો હોય, યા તેમને માટે કોઇબી રીતના હક ભોગવવાની છુટ સ્વીકારેલી હોય, યા એક દીકરી, યા બાયડી, યા માતા તરીકે, સ્વતંત્રતા સરીખી ચીજ, તેણી માટે પિછાનવામાં આવતી હોય, એવું આપણને ઘણે દરજ્જે જણાતું નથી. ખુદ હિતોપદેશમાં કહેલુંછે કે "એક સ્ત્રીને બાળ વયમાં તેણીના બાપે, જુવાનીમાં તેણીના ભરથારે, અને ઘડપણમાં તેણીના છોકરાઓએ સાચવવી જોઇએ, કારણ કે કોઈબી કાળે તેણી છુટાપણું ભોગવવાને લાયકની નથી." બોલાયછે કે "દીકરી ને ગાય, જ્યાં દોરે ત્યાં જાય," એટલે એક દીકરીનો દરજ્જો ગાય જેવાં જાનવર કરતાં વધારે ઉંચો ગણેલો નથી. જેમ ગાયને તેનો ધણી જ્યાંબી હાંકી જાય ત્યાં જવું પડેછે, તેમ દીકરીને તેણીનાં માબાપ જ્યાંબી દોરવે, અને જ્યાંબી હોમાવી આપે, ત્યાં તેણીએ જવુંજ જોઇએ. લગન જેવા, એક ઈનસાનની જીંદગી ઉપર મોહટાંમાં મોહટી અસર કરનારા, બનાવ માટે પણ તેણીની મરજી, યા રજામંદી પુછવી, એ હિંદુ–સંસારમાં નહિ બનવા જોગ બીના છે, કારણ પોતાની પસંદગી યા નાપસંદગી જાહેર કરવાનો એક સ્ત્રીને કશો હકજ નથી! દીકરી માટે વળી એટલું બધું તો વાહલ કેહવતો ઉપરથી આપણને જણાયછે કે તેણીને "ઉકરડાની જાત" સિવાય વધુ પ્રીત દર્શાવનારા શબ્દોથી બોલાવવામાં આવતી નથી. વળી કેહવાયછે

કે "દીકરીની હલકી માટી;" અને તે પણ વળી એટલે દરજ્જે, કે દીકરી હલકી ગણાયલી હોવાથી તેણીના બાપને વટીક તે કલંકથી સોસવું પડેછે, અને તેથી બોલાયછે કે "છોકરીના બાપ નીચા." તેમજ તેણી અગર મરણ પામી તો તેમાં સારાં નસીબની વાત સમજવામાં આવેછે, કારણ કેહવત વપરાયછે કે "દીકરી મરે તે પનોતાંની." તોપણ, ઇનસાફને ખાતર અતરે જણાવવું જોઇએ કે દીકરી માટેનાં ઉપલાં કેહણોની સાથે સાથે દીકરીની કદર પિછાનનારી બે ચાર કેહવતો પણ મોજુદ છે. જેમકે દીકરીને ઘણી વેળા લક્ષ્મીની ઉપમા આપવામાં આવેછે, અને તેથી બોલાયછે કે "દીકરી આવી તે લખમી આવી, દીકરા આવીને શું વાહણ લાવવાના હતા?" "દીકરી વગરનાં દેશ સૂનાં," "દીકરી આપી તેણે દુનિયા આપી." તોપણ, દીકરી કરતાં પણ એક

વહુ

તરીકેનો એક સ્ત્રીનો દરજ્જો હજી વધારે હલકો પિછાનવામાં આવ્યોછે, કેમજે બોલાયછે કે "વહુ મુઇ, ને ઉંદરડી મુઈ." એક ઉંદરડીની જીંદગી કરતાં એક વહુની જીંદગી વધારે કીમતી ગણી નથી. ખચીત, એક સ્ત્રીની જીંદગી માટે, આ કેવી લાગણી-રહીત બોલી છે? વહુ થઇ એટલે તેણીનું કાંઈ પણ બોલવું, યા કાંઇ પણ કરવું, તેણીનાં સાસરિયાંમાં પસંદ આવતું નથી, અને તેથી બોલાયછે કે "વહુનું નામ વાએદું," "વહુ ને વરસાદ, એ બેને જશ નહિ."

સગપણ સંબંધી કેહવતો

ઉપર આવતાં એ કેહવતોનો પણ ગુજરાતી ભાષામાં કશો તોટો દીસ્તો નથી, અને જે પ્રજાઓમાં, દરેક કુટુંબ જોડાઇને સાથે રહે, એવો સદીઓનો ચાલુ રેવાજ, તે પ્રજામાં એવી કેહવતો વિશેષ હોય તેની કશી નવાઈ નથી. મા–બાપ, દીકરા–દીકરી, ભાઈ–બેહન, ધણી–ધણિયાણી, સાસુ–સસરા, વહુ–જમાઇ, મામા, માસા, કાકા, ફુઈ, ભાણુજાં, વિગેરે, સગપણના દરેક ગાંઠ માટે, કાંઇ નહિં અને કાંઈ પણ, કેહણ, એ ભાષામાંથી નિકળી આવ્યા વિના રેહશે નહિ.

મા–બાપ

માં પોતાનાં છોકરાંઓ ઉપર બાપ કરતાં માનું હેત હંમેશ વિશેષ હોયછે તે દર્શાવવા બોલાયછે કે "બાપ તે બાપ, ને માય તે માય, બાપથી સરે તો માયને રડે કાંય?" "બાપના રાજમાં નહિ સમાય, ને માએના ખોલામાં સમાય." "માએ તે માવા, ને બાવા તે પલંગના પાવા." વળી કહેછે કે "લુણ વિના જેવું લુખ્ખું અન્ન, મા વિના તેવું બાપનું મન, ટોલાં વછુટી જેવી મૃગલી, તેવી મા વિનાની દીકરી એકલી." માબાપના ગુણ દોષની અસર તેમનાં બચ્ચાંઓમાં ઉતરેછે તે બતાવવા બોલાયછે કે "બાપ તેવા બેટા, ને વડ તેવા તેટા." "માએ તેવી દીકરી, ને ઠામ તેવી ઠીકરી." માએ તરફનાં વાહલ માટે બોલાયછે કે "માએ તે માએ, ને સૌ તે વાએ." "માએ જેવા

મીઠા મેવા." "માએ વિના સૂનો સંસાર, માએ વિના તે શો અવતાર?" "માએની ગરજ કોઇથી નહિ સરે." વળી માએ અને મતરાઈ વચ્ચેનો ફેર બતાવવા બોલાયછે કે "માએ મતરાઇમાં એટલો ફેર, કે આપ્યા બાર ને ગણ્યા તેર."

દીકરા-દીકરી

માં દીકરો કૂળનો દીવો ગણાતો હોવાથી, અને હિંદુ-રીવાજ મુજબ બાપની ધર્મ-ક્રિયાઓ માટે દીકરાની જરૂર હોવાથી, એક કુટુંબમાં એક દીકરાની હાજરી ઘણીજ કીમતી ગણાયછે, અને તેથી બોલાયછે કે "દીકરો તો દેવતાને ત્યાં પણ દુર્લભ." તેમજ પારસીઓમાં બોલાય છે કે "દીકરો માહરો દનનો દીવો, ને બેહશ્ત ઉજરડાં ફાવે, ને દીકરી માહરી ઘડાની ઠીકરી, એન વખત કામ આવે." દીકરી માટે કહેછે કે "દીકરી ચાલે, ને ડુંગર હાલે, વહુ ચાલે ને ડોલા બાળે." અને દીકરીને વેહલી વેહલી પરણાવી સાસરે મોકલી દેવાની અધીરાઈ સંબંધમાં બોલાયછે કે "દીકરી તો પારકું ધન," "દીકરી ને એઠું ધાન વાસી ન રખાય," "દીકરી સાસરે કે મસાણે શોભે," "દીકરી સાસરે ગયલી કામની ને માલ વેચેલો કામનો," "દીકરી સાસરે શોભે, ને હાથી દરબારે શોભે."

ભાઈ-બેહન

માં ભાઈ તરીકેનાં સગપણ માટે બોલાયછે કે "ભાઈ મળ્યા એટલે પરમેશ્વર મળ્યા." "ભાઈ જેવો બેલી નહિ, ને ભાઈ જેવો વેરી નહિ." તેમજ વળી ભાઇની પોતાની બેહન તરફની

ઓછી વધતી લાગણીવાળી વલણ સંબંધમાં બોલાયછે કે "ભાઈ બેહનનાં આંથણાંમાં ફરે, ને બેહન ભાઇને મોસાળાં કરે," "ભાઇને ભરોસે રેહતી ના, ને વેહલી નાતરે જજે," "ભાઇને ઘેર વેહા, ને ઠાલી ઉજાલીને ખા," "ભાઈનાં મોસાળાં, તેવાં બેહનનાં ગીત," "બેહન તો ભાઈ ભાઈ કરે, ને ભાઈ તો બેહનનાં નાતરાંમાં ફરે."

ધણી-ધણિયાણી

સંબંધમાં પણ ઘણીક જાણવાજોગ કેહવતો આપણને મળેછે. ધણીનો દરજ્જો કેટલો ઉંચો, અને ગમે એવી ખાંપણ છતાં માન મરતબા તથા તાબેદારીને લાયકનો, ગણ્યોછે, તે આ કેહવત ઉપરથી જણાયછે કે "માટીનો માટી પણ પુજ્ય છે." "મીનનો પણ માટી." વળી એક જોડાં વચ્ચે કાંઈ બોલાચાલી યા કજીયો કંકાસ થયો પણ હોય, તોપણ, આખરે, તેઓ વચ્ચે સલાહ સંપજ થયા વિના રેહતી નથી, માટે બોલાયછે કે "માટી બૈરી એકનાં એક, ને વચમાં બોલે તે ફોક." વળી ધણી–ધણિયાણીનો સંપ તોડવા ગમે એટલી કોશેશ થાય તો પણ જો તેઓ હેત પ્રીતથી વસતાં હોય તો તેવી દરેક કોશશ મિથ્યા છે તે જણાવવા આ કેહવત બોલાયછે કે "જ્યાં ધણી ધણિયાણી રાજી, ત્યાં શું કરે કોટવાલ ને કાજી?" તેમજ એક ઓરત પોતાના ખાવીંદની હૈયાતીમાંજ વધારે સુખી હોયછે માટે બોલાયછે કે "ધણી રાજ, ને મહા રાજ; પુત રાજ, ને ભુત રાજ." અને તેજ કારણે વળી એમ પણ બોલાયછે કે

"ધણિયાણી ધણીવાળી સોહામણી લાગે, ને ધરતી વસ્તીવાળી સોહામણી લાગે." તેમજ ધણીનું હેત તથા માન જાળવવામાં એક સ્ત્રીની કેટલી મોહટી ઈજત છે તે આ ઉપરથી જણાયછે કે "ધણીએ માની તેને ઘેરે માની, ઘેરે માની તેને ગામે માની," "જેને ધણીનું માન, તેને પરીનું માન." એક સ્ત્રીના ખાવીંદનો દરજ્જો તેણીના ખોદાના દરજ્જાની બરાબર ગણેલો છે, માટે બોલાયછે કે "ખાવીંદ, ને ખોદા બરાબર," "ધણીની ચોરી કરવી, ને ખોદાની ચોરી કરવી બરાબર છે." તેમજ વળી સંસારમાં કજ્યો કંકાસ દૂર રાખવા તથા સુલેહ સંપજ જાળવી રાખવાના હેતુથી બોલાયછે કે "ધણીનું ધાન ખાવું, ને લોહડાંના ચણા ચાવવા બરાબર છે," કારણ કે ધણીનો સ્વભાવ તથા મિજાસ જાળવી લેવા વિના બંધે વચ્ચે સારો સંપજ રહે નહિ, અને તેટલા માટે સંસાર સુખી નિવડે નહિ.

સાસુ-વહુ

ના કશા પણ એલખાસ વિનાના સંબંધ વિષેની, અને તેમજ તેથી ઉલટી મતલબની પણ, ઘણીક કેહવતો આપણુને મળી આવેછે. જેમકે "સાસુ કોઈની માએ નહિ, ને વહુ કોઇની થાય નહિ." "સાસુ કોઈની શાકર નહિ, ને માએ કોઇની ડાકણુ નહિ." "સાસુ ખાધી, સસરો ખાધો, ને ખાધો ઘેર-જમાઈ, ને બાર ગામનાં ગધેડાં ખાધાં તોબી નહિ ધરાઈ." "સાસુ ગઈ સવરાત, ને વહુને આવી નવરાત." "સાસુ જાય ઉભી હોલી, ને વહુજી ખાય ખીર ને પોલી." "સાસુ દમે

સવેળા, તો વહુ દમે કવેળા." "સાસુ પોતે તેવી, ને વહુને શિખામણ દેય." "સાસુ બેઠી શિખામણ આપે, ને વહુ બેઠી કીડીઓ ગણે." "સાસુ ભાંગે તે કહલેડાં, ને વહુ ભાંગે તે ઠીકરાં." "સાસુ માહરી ભોલી, દેખાડે નહિ દીવાલી કે હોલી." "સાસુ લડી મુઈ, ને વહુ વઢી મુઈ, ને ન ખાધાં કોઇએ રાંધ્યાં ધાન." "સાસુના પગને ઠેસ લાગે તોબી વહુએજ પગે લાગવું, ને વહુના પગને ઠેસ લાગે તોબી વહુએજ પગે લાગવું." "સાસુમાં સો વાંક, પણ વહુનો વાંક નિકળે." તોપણ, વળી સાસુ-વહુ વચ્ચે એલખાસ બતાવવા, આ રીતે પણ બોલાયછે કે "સાસુ ને વહુ બેઉ સરખી, ને વચમાં બોલે તે નરસી." "સાસુ ને વહુ સકારાં, ને વચ્ચે બોલે તે અકારાં." "સાસુ ને વહુને કજ્યો કેટલો? ખીચડીને કકડો આવે તેટલો."

જમાઈ

તરીકેની એક શખ્સની સગાઈ સંબંધી કેહવતો કેવી શિખામણ નોંધેછે તે તપાસતાં, એ સગપણ સાથે પણ જાહજું માન જોડેલું આપણને માલમ પડતું નથી. ઉલટા, એ સગાઇ સંબંધી, જે વિચારો, બે ત્રણ કેહવતોમાં, આપણને જણાયછે તે કેવળ અપમાન ભરેલા છે. જેમકે એક જમાઇને જમની સાથે સરખાવી બોલાયછે કે "જમાઈ ને જમ બરાબર." વળી કહેછે કે "જમ, જમાઈ, ને જાચક, કોઇનાં ન થાય." તથા જમાઇના દરજ્જા વિષે તો બોલેછે કે "જમાઇની જગ્યા ખાસડાં આગળ." તોપણ, વળી એક રીતે, એમ પણ બોલાયછે કે

"દીકરી આપીને દીકરો લીધો, ને પારકો હતો તે પોતીકો કીધો."

બાપ તથા મા તરફનાં સગાંઓ, જેવાંકે

કાકા, મામા, ફુઈ, માસી,

ઉપર જ્યારે નજર પોંહચાડ્યે છિયે ત્યારે તે સંબંધી કેહવતોમાં પણ જાહજો પ્રીતિ ભરેલો સ્નેહ નોંધાયલો જણાતો નથી. જેમકે "કાકા મામા કેહવાના, ને ગાંઠે હોય તે ખાવાના." "કાકો માહરો બાપનો ભાઇ, ને કાકી માહરી લોકની જાઈ, તુંને ને મહને શું સગાઈ?" તેમજ, "મામો તે તો માનો ભાઇ, ને મામી સાથે શી સગાઈ?" "કાકી, ને લીધી ધુળની ફાકી." તોપણ એક કેહવતમાં કહેછે કે "કાકો દીઠે કુટુંબ, ને મામો દીઠે મોસાળ." એજ પ્રમાણે ફુઇનાં સગપણ માટે પણ એકકથી ઉલટા વિચારો નજરે આવેછે, જેમકે એક કેહવતમાં જ્યારે તેણી માટે "ફુઈ, ને થંડા પાણીની કુઈ" એવી રીતે હેતભરેલો એસારો કીધેલો છે, તો બીજીમાં "ફુઈ, ને કુવે પડીને મુઈ" એવી રીતનો સરપાવ તેણીને આપવામાં આવ્યોછે. તેમજ માસી તરીકેનાં સગપણ માટે એવીજ હેતભરેલી રીતે બોલાયછે કે "માસી, ને ખરી બપોરનાં દીધી ફાંસી!" એ રીતે કાકી, મામી, ફુઈ અને માસી એ ચારે સ્ત્રી સગપણ સંબંધી પેહલી બેના બાબમાં જ્યારે કેહવતો કશું સગપણજ કબુલવા ના પાડેછે, ત્યારે પાછલી બેને કુવો અને ફાંસી બતાવેછે. હિંદી સંસારમાં સ્ત્રી જાતીના જે હલકા

દરજ્જા માટે ઉપર વિવેચન કીધુંછે તેની સાથે આ કેહવતો તદન બંધ બેસેછે, કારણ કે જ્યાં પોતાની સ્ત્રી, તથા દીકરી તથા વહુ, જેવાં નજદીકનાંજ સગપણ માટે, હેત અને લાગણી ભરેલો સંબંધ, એ સંસારમાં, પસરવા પામી શકતો નથી, તો પછી બાપ અને મા તરફનાં સ્ત્રી–સગપણ માટે વધારે સારા સ્નેહની આશા રાખી શકાય નહિ.

ભાણેજ

સંબંધમાં નીચલી કેહવતો આપણને જડેછે: "ભાણેજાં ને તાણેજાં, ને દેખતાં ને માગતાં, ને ન આપતાં તો શાપતાં." "ભાણેજ ભાગમાં નહિ, ને જમાઈ લાગમાં નહિ."

સંસારમાં કેટલાક સંજોગો એવા આવેછે કે જ્યાં

સ્ત્રીનું ચલણ

દેખઇતું વિશેષ હોયછે. તેવા સંજોગોમાં તે સ્ત્રીને પોતાનાં અતલગનાંઓનીજ લાગણી રહેછે, અને પોતાના ધણી તરફનાં-ઓની સગાઇ તેણીને તદન અણગમતી જણાયછે એવું દર્શાવવા પણ કેટલીક રમુજી કેહવતો મોજુદ છે. જેમકે "આવ્યો ભાઇનો ભાઈ, તો ઉભો તોરો સાહી, આવ્યો બેહનનો ભાઈ, તો ઘેરમાં પેઠો ધાઈ." "આવશે ભાઈની બેહન, તે જશે આંસુ જેહરી, આવશે બાઇની બેહન, તે જશે સાડી પેહરી." "આવશે ભાઈની સાથ, પણ જમશે ભોંજાઇને હાથ." વળી બોલાયછે કે "માએ-જણી મળી, ને પેટમાં ટાહડક વળી, સાસુ-જણી મળી, ને પેટમાં આગ બળી." "પુઈ આવી દિસે, ને માહરાં છોકરાં

બીહશે; માસીને તો તેડ, મણુની માંગણુ તર, ને માસીને ભોણે ભર." "સાલી આવે તો સાલ્લો પેહરી જાય, ને બેહન કટકો કાપલાને કકલે."

સગપણ સંબંધી, ત્યારે, સઘળી કેહવતો, એ પ્રમાણે, તપાસતાં આપણને હિંદી સંસારનો એક એવો ચિતાર મળેછે કે જે આપણા દરરોજના અનુભવથી કાંઈ ઘણે દરજ્જે જુદો પડતો નથી. સ્રી જાતીની હલકી પંગતી, અને પુરૂષ માત્રનું સર્વોપરિપણું, જેમ એક બાજુથી તે અચૂક રીતે દેખાડેછે, તેમ દીકરા દીકરી અને માબાપ, સાસુ સસરા અને વહુ જમાઈ, ધણી ધણિયાણી, વિગેરે, આ સંસારની નિકટ સગાઇઓ માટે પણ, તે એક આબાદ આરસી રજુ કરેછે.

આ પ્રમાણે જુદાં જુદાં સગપણો સંબંધી કેહવતો તપાસ્યા પછી હવે થોડીક જુદીજ કિસમની, એટલે

રમુજી કેહવતો

ની તપાસ લઈશું. ઘણીખરી કેહવતો ગંભીરપણે શિખ શિખવેછે, પણ વળી કેટલીક એવી પણ છે કે જેમાં રમુજનું અંશ ભેળેલું હોયછે, અને જે ખુશ મશ્કરીમાં, અને ટાહુકા ટુચકાના રૂપમાં, ઘટતી શિખામણો મગજ ઉપર ઠસાવેછે. જેમકે સેહજ જ્ઞાન ધરાવવે માણસ છાલકું બની જઈ તે છાલકાંપણાંથી પોતાને કેટલી બધી હાનિ પુગાડેછે તે સંબંધી એક કેહવત, કોઈ ઇંગ્રેજને ત્યાં નોકરી કરી ગણત્રીના ઇંગ્રેજી બોલ શિખી આવેલા એક "લાલિયા પરાપર"ની પેલી રમુજી વાત

ઉપરથી, નિકળીછે, કે જેમાં મરણ કાંઠે આવેલા લાલિયાભાઈ, પોતાને પાણી જોઇતું હોવાથી, પોતાની આસપાસનાંઓને "'વાતર' લાવ! 'વાતર' લાવ!" એમ કહ્યા કરે, પણ તે બાપડાંઓને તેની સમજણ નહિ પડવે આખરે તેને પાણી વગર પોતાનો જીવ ખોવો પડયો હતો. તે કેહવત આ મુજબ છે: "એલાર ગીયો, પેલાર ગીયો, ને શિખી આવ્યો કાહણી, 'વાતર' કરતાં જાન ગીયો, ને ઢોલિયા હેઠે પાણી." આજ મજમુન "અલ્પ જ્ઞાન તે અતિ હાન" એ કેહવત પણ શિખવેછે, પણ આગલી કેહવતમાં રમુજનું અંશ હોવાથી તે વધારે ખુશ લાગેછે, અને જલદીથી યાદ રહેછે, કારણ શાકરનાં પડવાળી ગોળી વધારે સેહલાઈથી ગળે ઉતરેછે. હરામ હાડકાં-વાળા આખાખાઉઓ; જેઓને ખાવા પીવા અને મોજમજાહ કરવા માટે કશી બાધ નથી, પણ જેઓને મેહનત મજુરી કરવી જીવ ઉપર આવેછે, તેવાઓ માટે આ રમુજી કેહવતો આપણને જડેછે: "આખુનજી લકડી તોડશો? તોકે' ઓ કાફરકા કામ; આખુનજી ખીચડી ખાશો? તોકે' ઓહ! બિસમલ્લા!" "હાથ પગ તો પાણી પાણી ને અન્ન બોત ભાવે, કામ પર તો જીવ નહિ લાગે, ને એઠાં ગીત ગાવે." એ મજમુનને મળતી બીજી એક વધુ કેહવત આપણને મળેછે, તો જોકે તે એટલી રમુજી નથી: "માયનો મેહલ્લો, ખાવામાં પેહલ્લો, ને કામ કરવામાં છેલ્લો." કેટલાક ધણીઓ, પોતાની પરણેતરો ઉપર, નજીવી બાબદોમાં, કેટલો બધો રોબ કશી,

દમામ કરવા જાયછે તે સંબંધમાં આ કેહવત ઘણી રમુજ ઉપજાવેછે: "ધણી રે ધણી! તાહરી ધંમક ઘણી, લાયો તો એક મુરાની પણી, ને લેરે શેતાનની જણી!" કોઈ મુરખને એક કામ નહિ કરવા કેહવા છતાં તે, પોતાની કમ-અક્કલને લીધે, કેવો છબરડો કરી સામો ઘાણ કાહડેછે, તે માટે કેહતી છે કે "ડોસી બોલતી ના! તોકે' નહિ રે બાપા!" એજ મતલબની એક બીજી કેહવત વળી એક વાણિયા અને તેની મુસલમીન ચાકરડીની પેલી રમુજી વાત ઉપરથી ઉત્પન્ન થઇછે કે જેમાં વાણિયાએ એક બકરીને મારી નાખી, તે બીના કોઈ આગળ પણ નહિ બોલવા, પોતાની ચાકરડીને ફરમાવ્યું, તો તેણી આખી બજારે બબડતી ગઇ કે "બનિયાને બકરી મારી, ઔર મેરેકુ કહા કે 'બોલતી ના,' તો મેરેકુ ક્યા પડી કે મએં બોલું." હદ વિનાની શોખઇ દર્શાવવા બોલેછે કે "શોખની બલા દૂર, જેમ પડે ખાસડાં તેમ આવે નૂર!" "શોખને કુલ્લે ઝાડ ઉગ્યું, તોકે' ભલે! મહને છાંયડો થયો!" "નાક કટા તો કટા, પણ ઘી તો ચટા!" "જુત્યાં ખાઇ તો ખાઇ, પણ મખમલકી!" સેહેજ બોલમાં બોલનારને પકડી લઇ તેને માથે પડનારાં માણસો સંબંધી આ કેહવતો ખચીત રમુજી છે: "બાવાજી નમો નારાયણ! તોકે' તેરેજ ઘર ધામા!" "માહરાજ! જમશો કે? તોકે' જમીશું, ને સીધું પણ લઈશું!" "વેહવાઈ નાતરૂં કરો, તોકે' હા વેહવાણ તમારીજ સાથે!" આવી રીતની ચાલ ચલાવવા માટે કેહવતોમાં ભાટ બ્રાહ્મણ વધુ

પકડાયલા જણાયછે, કારણ કેહવાયછે કે "ભાટ બ્રાહ્મણનું લાકડું વણુપેસાડયું પેસે, રસ્તે જતાં મળ્યા હોય, તો ઘેર આવીને બેસે!" વળી એવાઓ ઉપર સેહેજ ઉપકાર કરવા જતાં તે કેટલો ભારી પડી જાયછે તે આ ઉપરથી સમજાયછે: "લાધ દે, લધામણુ દે, લાધનેવાલા સાથ દે, ઓધનેકા પટ્ટુ દે, બેઠનેકા ટટ્ટુ દે, ખાનેકા લડુ દે, જગન્નાથકુ પોંહચા દે!" વળી આ દુનિયામાં ઘણાંક નગુણાંઓ એવાં હોયછે કે તેઓને માટે ગમે એટલો જીવ પટકી ભલું કરતાંબી તેઓની ખાતરમાં કશું ઉતરતુંજ નથી. આવાંઓનાં સંબંધમાં કેહતી બોલાયછે કે "માથું વાહડી ઓસીકે મેલ્યું તોકે' મહને ખુંચેછે!" જોકે સચ્ચાઈ જેવી ઉત્તમ નીતિ બીજી કશી નથી, અને તે જાળવવા માટે ઘણાક કીમતી બોધો કેહવતોમાં કહેલા છે, તોપણ, ઘણી વેળા, ઇનસાનને એવા સંજોગોમાં આવી પડવું પડેછે કે જે વેળાએ, શેખ સાઅદીના અમર વચનો મુજબ, "ફિતનો-ઉસકેરનારી સચ્ચાઇ કરતાં ભલાઇના મિશ્રવાળી જુઠઇ," વધારે કારગત જણાયછે. તેવા સંજોગો માટે રમુજી ઢબે કેહવાયલું છે કે "સભા સોહંતું બોલ્યે, જેમ રીજંતો રાય, કીડીએ કુંજર ગળ્યો, તો હાજી હા કેહવાય!" "સભા સોહંતું બોલ્યે, જેમ પતીજે રાય, મગતરે હસ્તી ગળ્યો, તો હાજી હા કેહવાય!" "જીનકે ગાંવમેં બસ્યે ઉનકો હાંજી હાંજી કીજ્યે, બીલ્લી ઉંઠ લેકર ચલી, તો હાંજી હાંજી કીજ્યે!" ઘણીક વેળા શોખઈ ભરેલા જવાબો પણ કેટલી હદ સુધી લેઈ જવામાં

આવેછે તે આ રમુજી કેહવત શિખવેછે: "સમુ જોખજો, તોકે' ધડોજ કોણ કરેછ?" નહિ બનતી ચીજો બની શકે એવી ધોંસ મારવા સંબંધમાં આ કેહવત અતિશય રમુજ ઉપજાવેછે: "બેહરો કહે બુમ પડી, આંધળો કહે એ આવ્યો રે! નાગો કહે મહને લુટી લેશે, ને પાંગલો કહે પગ ભાંગ્યો રે!" હિંચકારા માણસો ઠાલી હિંમતનું ડોલ ઘાલતા હોય તો "મારતેકી પીછુ, ઓર ભાગતેકી આગુ" એ કેહવત તેવાં ડોલનું ઘણું અચ્છું તોલ કરી આપેછે. કેટલાંક આસામીઓ ઘણું ખાનારાં હોવા છતાં જ્યારે પોતે સેહજસાજ ઉપર નિર્વાહ કરનારાં હોય એવું ડોલ દેખાડેછે ત્યારે આ કેહવત તેઓને ખચીત હસીમાં લાવી નાખેછે: "માહરી સુનાબાઇ કાંઇ નહિ ખાય, શીરા ને સો પુરી ખાય, વાટું ભરીને ખીર ખાય!" બિસાદ વગરની બાબદમાં મોહટા દમામનું રૂપ ધારણ કરવામાં આવે તેના સંબંધમાં બોલાયછે કે "લે બે ઘડા, ઓર કર બે ધડા, ઓર સવા પેસાકા ઘી દે!" ઘણી વેળા દુનિયા-વ્યવાહરમાં આપણે જોઈએ છિએ કે પૈસા ઉછીના લેતી વેળાએ લોકો કેટલા કાલાવાલા કરેછે, અને પાછા આપતી વેળાએ તેઓ પોતાના માંગનારને કેવી રીતની બુમ પડાવેછે, બલકે તે પાછા આપવાના મુદલજ અખાડા કરેછે. "લેના ઉસકા દેના નહિ, ઓર મંગે ઉસકા સિર કાટું" એ કેહવત માનવીની એ ખાસિયત બરાબર બતાવેછે. કેટલાકો તો વળી પોતાનું કરજ ઉડાવવામાં એવી રીતના બાંગડ હોયછે કે તેઓની તેવી લુચ્છાઈ મનમાં

કલ્પવી પણ ઘણી વેળા મુશ્કેલ થઇ પડેછે. એવાઓનાજ સંબંધમાં કદાચ આ કેહવત બોલાતી થઇ હશે કે "સોકા હુવા સાહઠ, આધા ગયા નાહઠ, દસ દેયંગે, દસ દિલાઇંગે, ઓર દસકા દેનાબી ક્યા, ઓર લેનાબી ક્યા!" દરજીઓની લુચ્ચાઈ સંબંધી કેહવતો આપણે આગળ તપાસી ગયા છિએ, પણ એક દરજી પોતે એકજ આસામી હોવા છતાં, તે એકના છ આસામી કેવી સિફ્તથી ગણાવી ભોલાંઓને ઠગી જવાની શક્તિ ધરાવેછે તે દેખાડવા બોલાયછે કે "સુઈ, મેરાઇ, ને દરજી, અમે ત્રણ જણા, ગજ, કાતર, ને દોરો, અમે છ જણા!"

આ મુજબ રમુજી કેહવતો પણ હજી બીજી ઘણી ટાંકી શકાય, પણ નમુના તરીકે આટલીજ બસ થશે.

કેટલીક કેહવતો, અને તેમાં, મુખ્ય કરી, પારસીઓ વચ્ચે વપરાતી

કેહવતો, પુરૂષ યા સ્ત્રીનાં નામો ઉપરથી,

ચાલુ થયલી, આપણા જોવામાં આવેછે. જેમકે "બહમન અતરંગ," "સુખલો જામાસ્પ," "નવલશાહ હીરજી," "નવલશાહ ઓરી," "બેજન સુરતી," "સોલુ સમજુ," "પેસુ સમજુ," "લોઠીનો કાઉસ." આ ફક્ત વિશેષ નામો છે કે જે નામો, તે અસલ ધરાવનાર ધણીના જેવા ગુણ દોષવાળા આદમીને, લાગુ પાડવામાં આવેછે. પણ કેટલાંક નામની સાથે તો તેવા ગુણ દોષ, યા તે દર્શાવનારા શબ્દો, યા તેવી ખાસિયતોનું વર્ણન, જોડવામાં આવ્યુંછે. જેમકે

"હોરમજ બાટલા, નાક કાન કાટલા," "દોલાના ઘોડા જેવી ચાલ," "ખરશેદજી માણેકજી કરવું," "દીકરા ધનજી ભોટના," "દાદીશેઠના સાથનો," "નવલાઈ શેખજીએ ખાડો ખોદયો, તો નવલાઈ શેખજીજ પડ્યો," "સપલાની ભીખાઈ, ને ચકલે ચકલે પીખાઈ," "સપલાની મેહરી, ને માએ સાથે વેરી," "હાપાનો બેહલો, કામ કરતી વખત ઘેલો, ને જમતી વખત પેહલ્લો."

કેહવતો મધેની સૌથી ઉત્તમ અને ઉમદા તે કેહવતો ગણવી જોઇએ કે જે ખોદાતાલા સર્વ-શક્તિમાન, સર્વ-જ્ઞાની, સર્વ-વ્યાપક, અતિ દયાળુ અને ઇનસાફી છે એમ ઇનસાનને શિખવેછે.

ખોદા વિષેનું જ્ઞાન

જે માનવી જાતને આ દુનિયા મધે પંથરાયલા જુદા જુદા ધર્મો શિખવેછે તે જ્ઞાન કેહવતોનાં ચાનક આપનારાં રૂપમાં તેમનાં મગજ ઉપર હરદમ ઠસેલું અને ઠસેલુંજ રહે એ કેહવતોની મોહટામાં મોહટી કીમત સમજવી જોઇએ. એવાં જ્ઞાનમાં ગુજરાતી ભાષાની કેહવતો કાંઇ કમતી નથી. જેમકે ખોદાની અપાર શક્તિ માટે બોલ્યે છિએ કે "ખોદા કરે તે થાય," "ખોદા ચાહે તે કરે," "ખોદાના હોકમ વગર એક પાતરૂંબી નહિ હીલે," "હરી કરે સો હોય," "પરમેશ્વરનું ધાર્યું થશે." તે સાહેબ સર્વ-જ્ઞાની છે માટે બોલાયછે કે "પરમેશ્વરથી શું છાનું?" તેની અપાર ભલાઈ, તથા કરમ

બખ્શેશ માટે બોલ્યે છિએ કે "ખોદા જેવો સાહેબ છે, તે ભુખાં ઉઠાડેછ, પણ ભુખાં સુવાડતો નથી," "પરમેશ્વરે દાંત આપ્યાછ તે ચાવણું પણ આપશે," "ખોદા જ્યારે આપવા માંગેછ ત્યારે તમાચો મારીને આપેછ." તેમજ તે સાહેબની મેહરબાની આગળ ઈનસાનની ગમે એવી ભુંડું કરવાની શક્તિ તદન લાઈલાજ છે તે માટે કેહવાયછે કે "ખોદા પાધરો, તો વેરી આંધળો," "ખોદા રાખનાર, તેને કોણ મારનાર?" "રામ રાખે તેને કોણ ચાખે?" "રામ રક્ષે, તેને કોણ ભક્ષે?" "પરમેશ્વર હોય પાધરા, તો વેરી થાય આંધળા." વળી તે સાહેબની કરમ બખ્શેશ કેવી અપાર ભલાઇ વાળી છે કે બોલવામાં આવેછે કે "ખોદાની મેહર, ત્યાં લીલા લેહર," "ખોદા મેહરબાન, તો ગદ્ધા પેહલવાન," "ખોદા મેહરબાન, તો જગ મેહરબાન." ખોદાતાલા ઈનસાફી છે માટેજ કેહતી છે કે "ખોદાનું ઘેર રાસ્ત છે." અને વળી તે સાહેબ જેમ ઈનસાનની ભલી કરણી માટે તેને પોતાના ગેબી ખજાનાથી નવાજેછે, તેમ તેનાં બુરાં કરતુક માટે તેને શિક્ષા પોંહચાડવા કશી પણ ચેતવણી વિના તૈયાર રહેછે, તે માટે કહીએ છિએ કે "ખોદાની લાકડીને અવાજ નથી." આ મુજબ ઈશ્વરની અપાર શક્તિ તેમજ બુલંદી માટે આપણી કેહવતો આપણને ઘણું શિખવેછે.

કેહવતોની સમજણ,

અને તેઓને ઘટતી જગ્યાએ લાગુ પાડવા માટેની સંભાળ,

કેટલી જરૂરની છે તે, તેનો બારીક અભ્યાસ કરનારાઓનેજ, રોશન છે. કેહુવતોમાં જે શબ્દો વપરાયલા હોય તે શબ્દો જે અર્થ સુચવે તે કરતાં વધારે ઉંડો ભરમ, અને વધારે ઉંડી ફિલસુફી, તેની અંદર સમાયલી હોયછે. એ માટેનો એક ઘણોજ ધ્યાન આપવાજોગ દાખલો ડૉકતર ટ્રૅન્ચ પોતાનાં પુસ્તકમાં આપેછે, અને તે જે કેહુવત આપણે ગુજરાતીમાં "પંચ કહે તે પરમેશ્વર" એવી રીતે બોલ્યે છિએ તેના સંબંધમાં છે. તે કહેછે કે

"The Latin proverb, '*The voice of the people, the voice of God*,'[1] is one which it is well worth our while to understand. If it were affirmed in this that every outcry of the multitude, supposing only it be loud enough and wide enough, ought to be accepted as God's voice speaking through them, no proposition more foolish or more profane could well be imagined. But *the voice of the people* here is something very different from this. The proverb rests on the assumption that the foundations of man's being are laid in the truth; from which it will follow, that no conviction which is really a conviction of the universal humanity, but reposes on a true ground; no faith, which is indeed the faith

1. Vox populi, vox Dei.

of all mankind, but has a reality corresponding to it: for, as Jeremy Taylor has said: 'It is not a vain noise, when many nations join thair voices in the attestation or detestation of an action:' and Hooker: 'The general and perpetual voice of men is as the sentence of God Himself. For that which all men have at all times learned, nature herself must needs have taught; and God being the author of nature, her voice is but His instrument."[1] The task and difficulty, of course, must ever be to discover what this faith and what these convictions are; and this can only be done by an induction from a sufficient number of facts, gathered from sufficiently diverse quarters, and in sufficiently different times, to enable us to feel confident that we have indeed seized that which is the constant quantity of truth in them all, and separated this from the inconstant quantity of falsehood and error, evermore offering itself in its room; that we have not taken some momentary cry, wrung out by interest, by passion, or by pain, for *the voice of God*; but claimed this august title only for that true voice of humanity, which, unless everything be false, 'and earth's base

1. *Eccles. Pol.* i. § 8.

built on stubble,' we have a right to assume an echo of the voice of God."[1]

સેવટે, આ વિષય સમાપ્ત કરતાં

કેહુવતોના અભ્યાસ

સંબંધી એક ઘણીજ અગત્યની બાબદ ઉપર સહેજ વિવેચન કરવાની જરૂર જણાયછે. આ પુસ્તક મધે નજર કરતાં, ઠારેઠાર, એક ગુજરાતી કેહુવતની હેઠળ, તેને મળતાજ વિચાર દર્શાવનારી જુદી જુદી અનેક ભાષાઓની કેહુવતો, વાંચનારને માલમ પડશે. હવે, જુદી જુદી પ્રજાઓ વચ્ચેની કેહુવતોનું એ સરખાપણું, એક ઘણાજ ગુંચવણ ભર્યા સવાલને જનમ આપેછે, અને તે એવી કેહુવતોની અસલિયાત નક્કી કરવા સંબંધી છે. કેહુવતોના દરેક સંગ્રહ કરનાર, તેમજ અભ્યાસી, બલકે એક સાધારણ વાંચનારને પણ, આ તો સારી રવેશે જણાયલી બીના છે—અને આ પુસ્તક ઉપર એક અછડતી નજર કરી જોતાં પણ વાંચનારને જણાશે—કે ઘણીક કેહુવતો દુનિયા મધે બોલાતી એવી છે કે જેમાં, જોકે તેજ શબ્દો નહિ, તોપણ, એક સરખાજ વિચારો, એકસરખીજ કલ્પના, અને એકસરખાજ બોધો સમાવેલા હોયછે. જે પ્રજાઓ મધે એવી કેહુવતો વપરાતી હોયછે તે એકકથી ગમે એટલી દૂર વસનારી હોય, તેમનો સુધારો વધારો એકકથી ગમે એટલો ઓછો વધતો હોય, તોપણ આટલી વાત તો સિદ્ધ છે કે તેઓ વચ્ચે વપરાતી

1. *Proverbs and Their Lessons*, pp 130-131.

એવી કેહવતોનો મજમુન એકનો એક છે. અને તોપણ, તેવી કેહવતો ઉત્પન્ન કરનારી પ્રજા કેઈ, અને તેની નકલ કરનારી પ્રજા કેઇ, તે ઠેરવવું ઘણું મુશ્કેલ, અને નહિ બની શકે એવું, કામ જણાયછે. આ સંબંધમાં આર્ચબીશપ ટ્રેન્ચ કહેછે કે:—

"There is indeed nothing in the study of proverbs, in the attribution of them to their right owners, in the arrangement and citation of them, which creates more perplexity than the fact of finding the same proverb in so many different quarters, current among so many different nations. In quoting it as of one, it often seems as if we were doing wrong to many, while yet it is sometimes almost, or oftener still altogether, impossible to determine to what nation it first belonged, so that others drew it at second hand from that one; even granting that any form in which we now possess it is really the oldest of all. More than once this fact has occasioned a serious disappointment to the zealous collector of the proverbs of his native country. Proud of the rich treasures which in this kind it possessed, he has very reluctantly discovered, on a fuller investigation of the whole subject, how many of these which he counted native, the peculiar heirloom and glory of his own land,

must, at once and without hesitation, be resigned to others, who can be shown beyond all doubt to have been in earlier possession of them: while in respect of many more, if his own nation can put in a claim to them as well as others, yet he is compelled to acknowledge that it can put in no better than many competitors, and frequently a claim not as good as theirs."[1]

ટ્રેન્ચના આ છેલ્લા વિચાર સંબંધી એક જાણવાજોગ દ્રષ્ટાંત ડીઝરયલીની "Curiosities of Literature," ઉપરથી મળી આવેછે, જ્યાં તે સ્કૉતીશ કેહવતોનો સંગ્રહ કરનાર કૅલીનો દાખલો આપેછે. આ ધણીએ, ઘણી માહભારત મેહનતે, સર્વે સ્કૉતીશ તરીકે જણાયલી કેહવતો એકઠી કરવા પછી, કહેછે કે, તેના જાણવામાં આવ્યું કે જે કેહવતોને તે અસલ સ્કૉતીશ તરીકે જાણતો હતો તે ખરેખરી તો ફક્ત ઇંગ્રેજીજ નહિ, પણ ફ્રૅંચ, ઇતૅલ્યન, સ્પૅનીશ, લૅતીન અને ગ્રીક કેહવતો હતી. આથી તેને ભારી નિરાશી ઉપજી હતી.

પણ ત્યારે દુનિયા મધે વપરાતી જુદી જુદી પ્રજાઓની ચોકસ કેહવતોમાં આવું અજબ સરીખું એકસરખાપણું શા કારણથી હશે? આનો જવાબ ખુદ ડીઝરયલીના પોતાનાજ શબ્દોમાં આપેલો ઘણો અસરકારક થશે:

"The resemblance of certain proverbs in different nations must, however, be often ascribed

1. *Proverbs and Their Lessons*, p. 29.

to the identity of human nature; similar situations and similar objects have unquestionably made men think and act and express themselves alike. All nations are parallels of each other! Hence all paræmiographers, or collectors of proverbs, complain of the difficulty of separating their own national proverbs from those which had crept into the language from others, particularly when nations have held much intercourse together."[1]

કેહુવતોનું આ સરખાપણુ કેવું વિચિત્ર, તથા આપણને વિસ્મય પમાડે એવું, છે, તે, આ પુસ્તક મધે સમાવેલી એવી એકસરખી કેહુવતોની સેહજ તપાસ ઉપરથી માલમ પડશે. દાખલા તરીકે "કાગડો કોયલને હુસે" એ કેહુવત લેઈએ, અને એનેજ મળતા, જુદી જુદી ભાષા મધે દર્શાવેલા, કેહુવત-રૂપી વિચારો તપાસ્યે. ઇંગ્રેજી ભાષા મધે આ કેહુવતનો મજમુન બતાવવા ઓછામાં ઓછી આંઠ કેહુવતો મળી આવેછે, પણુ તે મધેની એકજ લઇએ તો તેમાં કહેછે કે "મેસવાળી ભઠ્ઠી કાળી ચીમનીને હુસે છે." ફ્રૅંચ લોકોમાં કહેછે કે "કીતલી કહુડાને ડાઘિયલ કહેછે." ઇતૅલ્યનો આ કેહુવત વાપરેછે: "કહુડો તપેલીને કહેછે, 'આઘે રેહુ! તું મહુને ડાઘા પાડશે!'" સ્પૅનીશમાં પણુ આબાદ તેજ વિચાર છે. દેનીશ કેહુવત છે કે "'છટ! તું કેવો કાળો છે,' એમ કીતલીએ કહુડાને કહ્યું."

1. *Curiosities of Literature*, "The Philosophy of Proverbs."

ડચ લોકો બોલેછે કે "કહુડો કીતલીને ઠપકો આપેછે 'કે તું કાળી છે'!" ચીનાઓ કહેછે કે "કાગડો ડુક્કરના કાળાશ માટે તેને હસ્યો." બંગાલીઓમાં બોલાયછે કે "ચાલણી સોયને કહેછે કે 'તારે છેડે તો એક કાણું છે.'" આપણી કેહવત "ચારણી કરવડાંને હિણે" તેને આ કેવી આબાદ મળતી આવે છે. રશ્યનોમાં કેહવત છે કે "એક ડુક્કર ઘોડા પાસે ગયું અને બોલ્યું, 'તાહરા પગ વાંકા છે, અને તારા બાલ કોડીની કીમતના નથી.'" બોહીમ્યન લોકોમાં બોલાયછે કે "કીતલી કહુડાને સતાવેછે. (પણ) તમે બંધે કાળાં છો." ગ્રીક કેહવત છે કે "ગધેડાએ કુકડાને કહ્યું 'મોહટાં–માથાંનો.'" જ્યારે સંસ્કૃતમાં તો એ કેહવતનો ભાવાર્થજ કેહવત તરીકે બોલાયછે: "જેઓ બીજાંઓની ખામીઓ શોધેછે તેમને પોતાની ખાંપણોનું ભાન નથી." ફારસીમાં બોલાયછે કે "એક દેગે બીજી દેગને કહ્યું કે 'તાહરી બેઠક કાળી છે.'"

એક બીજો દાખલો લઈશું, કે જેમાં અજાયબી એ છે કે તે કેહવત મધે સમાવેલો વિચાર બીજી પ્રજાઓની કેહવતોમાં પણ ઘણો ખરો આબાદ તેજ શબ્દોમાં દર્શાવેલો જણાયછે: "ગાજતા મેહ વરસે નહિ, ને ભસ્તા કુત્તા કાટે નહિ" એ ગુજરાતી ભાષામાં એક સાધારણ કેહતી છે. ઈંગ્રેજીમાં કહેછે કે "ભસતા કુત્રા કવચીતજ કરડેછે." સ્કૉચ લોકોમાં બોલાયછે કે "ઘણું ભસનારા કરડનારા હોતા નથી." ફ્રેંચો કહેછે કે "દરેક કુતરો જે ભસેછે તે કાંઈ કરડતો નથી." સ્પૅનીશ કેહતી છે કે "ભસતો કુતરો કદી

સારો કરડનાર નિવડ્યો નથી.” જરમન તેમજ દચ લોકો બોલેછે કે “ભસતા કુતરા કરડતા નથી.” પૉરતુગીઝ લોકો બોલેછે કે “જે કુતરો ઘણો ભસેછે તે થોડો કરડેછે.” ઇતૅલ્યનો કહેછે “ભસતો કુતરો કરડતો નથી.” ચીનાઓ બોલેછે કે “ગગડાટ જોશમાં થાયછે, પણ વરસાદ થોડો પડેછે.” જ્યારે ખુદ હિંદુસ્તાનમાં તેલુગુ લોકો બોલેછે કે “ભસતો કુતરો કદી કરડતો નથી.” કાશમીરીઓ બોલેછે કે “ઘણું ગરજવે કાંઈ વરસાદ પડતો નથી, અને ઘણું બોલવામાં કશો સાર નથી.” કચ્છીઓ કહેછે કે “ગજના ન વસના, ભસના ન કટના.” ઉરદુમાં બોલાયછે કે “જો ગરજતા હુએ, સો બરસતા નહિ.” જ્યારે મરાઠાઓ બોલેછે કે “ગરજેલ તે પડેલ કાય, આણિ બોલેલ તો કરીલ કાય?” ચીતેગોંગની ટેકડીઓ ઉપર વસનારી અરધી જંગલી જાતો પણ આ વિચાર દર્શાવનારી કેહવતથી બકાત નથી. તેઓમાં બોલાયછે કે “ભરેલો ઘડો છલકાતો નથી, અને કરડનારો કુતરો ભસતો નથી.” છેલ્લું સરખાપણું ખચીતજ વિચિત્ર છે, કારણ કે સુધરેલી દુનિયા સાથના અતલગના બ્યવાહુરમાં એ જાતો આવી શકે, અને તેઓના આચારવિચારો ઉપાડી લેય તેવી તેઓની સ્થિતી જણાતી નથી, અને તોપણ સઘળી સુધરેલી પ્રજાઓના ઉપલા વિચાર સાથનું તેમનું એકમળતાપણું ખચીત અજાયબી ઉત્પન્ન કરનારૂં છે. અને આ છેલ્લો દાખલો દીઝરયલીનું ઉપર ટાંકી બતાવેલું મત ખરૂં પાડેછે કે “એકસરખા

સંજોગો, અને એક સરખી બાબદોએ માણસજાતમાં એક સરખા વિચારો ઉત્પન્ન કીધાછે, અને તેઓએ તે વિચારો એકસરખીજ ભાષામાં દર્શાવ્યાછે."

એક વધુ દાખલો લઇએ: "જર, ચાહે સો કર." ઇંગ્રેજીમાં બોલાયછે કે "પૈસો આ દુનિયાનો બાદશા છે." ફ્રેંચો કહેછે કે "પ્યાર ઘણું કરી શકેછે, પણ પૈસો સર્વ ચીજ બજાવી આપેછે." લૅતીનમાં બોલાયછે કે "સર્વ ચીજ પૈસાને આધીન છે." જરમનો કહેછે કે "જ્યાં પૈસો બાબડેછે, ત્યાં સર્વ તકરાર બાજુ રહી જાયછે." પૉરતુગીઝો બોલેછે કે "પૈસો સર્વ ચીજનું માપ છે." દેનીશ લોકોમાં બોલાયછે કે "રાજ–સભાના બાર સભાસદો કરતાં પૈસો વધારે સુભાષિત છે." અને દચ લોકો બોલેછે કે "પૈસો એ સત્તા સમાન છે." ચીનાઓ બોલેછે કે "પૈસા વડે તમે દેવો ઉપર પણ હુકમ ચલાવી શકો; તે વગર એક માણસને પણ તમો બોલાવી શકો નહિ." તામીલ ભાષામાં બોલાયછે કે "પૈસો શું કરી શકેછે? તે દસ ચીજ બજાવી શકેછે." તેલુગુમાં કેહવાયછે કે "એક માણસ અગર એક લોંડીને પેટેથી અવતર્યો હોય, તોપણ પૈસા વડે તે એક રાજા બરાબર છે." ફારસીમાં કહેછે કે "સોના આગળ પોલાદબી નરમ થઈ જાય." જ્યારે હિંદુસ્તાનીમાં બોલાયછે કે "ઝરદારકા સૌદા હુએ, બેઝરકા ખુદા હાફેઝ." સંસ્કૃતમાં બોલાયછે કે "સર્વ પૈસાને વશ છે."

હવે એક બીજો વધુ દાખલો લઇશું, કે જે, ઉપર ટાંકેલા દાખલાઓ કરતાં, હજી વધુ સરસ રીતે જુદી જુદી પ્રજાઓનાં અવલોકનનું એકસરખાપણું સાબેત કરી આપેછે. ગુજરાતીમાં આપણે કહીએ છિએ કે "તેજીને ટુંકારો, ને ગધેડાંને ડીફાં." હવે એજ વિચાર કેવી રીતે જુદી જુદી પ્રજાઓમાં પસરેલો છે તે તપાસ્યે. ઇંગ્રેજીમાં કહેછે કે "દાનાવ માણસને એક શબ્દ બસ છે." "દાનાવને ઈશારત, અને મુરખને સોટી." બાઈબલમાં: "એક મુરખ ઉપર સો ઝપેટા જેટલી અસર કરેછે તે કરતાં એક દાનાવ માણસ ઉપર સેહજ ઠપકો વધુ અસર કરેછે." સ્કૉચ: "એક દાનાવને માટે અરધીજ વાત બસ છે." ફ્રૅંચ: "તેજીને અરધોજ શબ્દ." જરમન, ઇતૅલ્યન, પૉરચુગીઝ તથા લૅતીન એ ચાર ભાષામાં બોલાયછે કે "દાનાવને એક બોલ બસ છે." દચ: "દાનાવને અરધોજ બોલ બસ છે." કાશમીરી: "એક મુરખને સો ફટકા, પણ તેજી માણસને એક શબ્દ." ચીનાઇ: "જાતવંત ઘોડાને એક ચાબક બસ, સમજુ માનવીને એક બોલ બસ." બિહાર: "ભલા ઘોડાકે એક ચાબુક, ભલા માનુખકે એક વાત." હિંદુસ્તાની: "અક્કલમંદકો એશારા કાફી હુએ." "ભલે ઘોડેકુ એક ચાબુક, ભલે આદમીકુ એક બાત." મરાઠી: "ગાઢવાસ ટોણપા, તેજિસ ઈશારા." ફારસી: "દાનાવ માણસ ભવાનાં એકજ ઈશારાથી કામ કરેછે." તેલુગુ: "દાનાવને એક સખુન દવા બરાબર છે." તામીલ: "ભલા બેલને એકજ ફટકો, અને

ભલી ઓરતને એકજ બોલ બસ છે." યાહુધીઓમાં: "દાનાવને એક ઈશારત, અને મુરખને સોટી."

આ પ્રમાણે કેહવતોનાં આવાં અજબ સરખાં એક-મળતાપણાં માટે હજી બીજી ઘણી કેહવતોની શાહદતો આપી શકાશે, પણ તેમ કરતાં આ વિષય બહુ લંબાણ થતો હોવાથી અંહિ બીજો એક જાણવાજોગ દાખલો ટાંકી આ બીના ખતમ કરીશું. એ દાખલો "સબસે બડી ચુપ" છે. ઈંગ્રેજોમાં બોલાયછે કે "ચુપકીદી ડાહપણ છે, અને તેથી મિત્રો મળેછે." "ચુપકીદીથી કદી નુકસાન પોંહચતું નથી." "ચુપકીદી એખત્યાર કરજે." જરમન: "ચુપકીદીથી કોઈ પણ આદમી પોતાનો ઘાણ વાળતું નથી." "બોલવું રૂપેરી છે, પણ ચુપકીદી સોનેરી છે." ઇતૅલ્યન: "જે બોલેછ તે વાવેછ, જે ચુપ રહેછ તે લણેછ." સ્પૅનીશ: "જે ચુપ રહેછ તે લુમકો મેળવેછ." દચ: "ચુપ-કીદી વધારે કારગત લાગેછે." દેનીશ: "બોલવા માટે વારંવાર પસ્તાવો કરવો પડેછે, ચુપકીદી માટે કવચીતજ." ચીનાઇ: "મોહડું બંધ રાખવામાં જેટલી સલામતી છે તેટલી તે ખોલવામાં નથી." કાશમીરી: "ચુપકીદી નફાકારક છે." તામીલ: "ચુપકીદી હજારો સુન્નાના સિક્કાને તોલની છે." "ચુપકીદી એ ડાહપણનો કોટ છે." અરબી: "ચુપકીદી એ દિલની મિઠ્ઠી દવા છે." તરકીશ: "જીભ એક, અને કાન બે છે, માટે સાંભળ." સંસ્કૃત: "ચુપકીદીથી સર્વ સ્વાર્થ

સંધાયછે." હિંદુસ્તાની: "સબસે ભલી ચુપ." ફારસી: "સો ઝબાનોમાં ખામોશીની ઝબાન સૌથી સરસ છે."

આ પુસ્તકના સફાઓ ઉઠલાવતાં, એ પ્રમાણે, વાંચનારને એવું મળતાપણું બતાવનારી કેહવતો જગેજગ મળી આવશે, જેનો અભ્યાસ જેટલો મનોરંજક, તેટલોજ ફાયદા ભરેલો છે.[1]

આ વિષય ઉપરથી, ત્યારે, વાંચનારની ખાતરી થઇ ચુકી હશે કે

કેહવતોનો વાપરવસ

જેટલો પસંદ કરવા લાયક અને ઉપયોગી છે તેટલોજ, બલકે તે કરતાં વધારે ઉપયોગી તેનો અભ્યાસ છે. માણુસાઈ અનુભવ અને અવલોકનની કોઇ પણ શાખા એવી નહિ હશે કે જે કેહવતમાંથી બકાત રહી ગઈ હોય. ઈનસાનની દરેક ખુબી અને ખામી, તેના સદગુણો અને દુર્ગુણો, તેની બીમારી અને તનદોરસ્તી, બીજાં ઇનસાનો તથા આ દુનિયા સાથનો, તેમજ પોતાના પેદા કરનાર સાથનો, તેનો સંબંધ, સંસારની દરેક સગાઈ, પશુ અને પક્ષીઓ, પાણી, પવન, ઝાડપાન, આ દુનિયાની

---

૧. નીચલા નંબરની એવી કેહવતો ઉપર વાંચનારનું ખાસ ધ્યાન ખેંચેલું વ્યર્થ જશે નહિ: નંબર ૩૦૮૧, ૩૧૦૧, ૩૨૯૧, ૩૨૯૬, ૩૩૧૨, ૩૩૨૦, ૩૩૨૭, ૩૪૬૧, ૩૫૬૮, ૩૭૭૬, ૫૦૫૩, ૫૨૩૮, ૫૪૭૯, ૫૭૭૩, ૫૯૬૨, ૫૯૮૭, ૬૦૮૭, ૬૩૦૯, ૬૩૩૧, ૬૩૭૬, ૬૪૩૧, ૬૪૫૩, ૬૭૫૨, ૭૪૯૧, ૭૬૯૫, ૭૭૮૧, ૮૭૫૨, ૯૫૭૦, ૧૦૦૫૫, ૧૦૪૬૭, ૧૦૫૨૪, ૧૧૦૯૨, ૧૧૧૮૨.

ઘણીક પેદાશો, ૠતુ, વાતાવરણ, આકાશ, સૂર્ય, ચંદ્ર, કાંઈ પણ લેવો તો તે, કેહવતના સર્વ–વ્યાપક પંજામાંથી, છટકવા પામ્યાં નથી. ડીઝરયલી કહેછે તેમ "Proverbs embrace the wide sphere of human existence, they take all the colours of life, they are often exquisite strokes of genius, they delight by their airy sarcasm or their caustic satire, the luxuriance of their humour, the playfulness of their turn, and even by the elegance of their imagery, and the tenderness of their sentiment. They give a deep insight into domestic life, and open for us the heart of man, in all the various states which he may occupy. A frequent review of proverbs should enter into our readings; and although they are no longer the ornaments of conversation, they have not ceased to be the treasures of Thought!"

અને હવે, આર્ચબીશપ ટ્રેન્ચ કે જેનાં કેહવતો વિષેનાં કીમતી પુસ્તક ઉપરથી ઘણાક પેશ પડતા ઉતારાઓ, આ વિષય દરમ્યાન, વારંવાર કરવાની લાલચ હું દબાવી શકયો નથી, તે વિદ્વાનના અસરકારક બોલોમાંજ હું આ બાબદ

સમાસે

કરીશ. કેહવતોના વાપરવસ અથવા અભ્યાસ સામે જેઓને

સુગ અથવા અભાવ હોય તેઓએ એ પ્રસિદ્ધ ધર્મ-ગુરૂના નીચલા અમૂલ્ય વચનો જરૂર ગોખી રાખવા જોઈએછે:

"The fact that they please the people, and have pleased them for ages,—that they possess so vigorous a principle of life, as to have maintained, many of them their ground, ever new and ever young, through all the centuries of a nation's existence,—nay, that proverbs not a few have pleased not one nation only, but many, so that they have made themselves a home in lands the most different,—and further, that they have, not a few of them, come down to us from remotest antiquity, borne safely upon the waters of the great stream of time, which has swallowed so much beneath its waves,—all this, I think, may well make us pause, should we be disposed to turn away from them with indifference or disdain."[1]

જી. પે. મી.

---

૧. *Proverbs and Their Lessons*, p. 2.

કેહવત-માળા.

ગુજરાતીમાં વપરાતી કેહવતો, દોહરા,

તથા સાધારણ વાક્યો.

કેહવત–માળા.

ગુજરાતીમાં વપરાતી કેહવતો, દોહરા,
તથા સાધારણ વાક્યો.

અક્ર્મી દીકરો સુવાવડે મોંઘો.
અક્ર્મીની આશ નહિ, ને મુરખની પાસ નહિ.
અક્ર્મીનો દડિયો (અથવા, અભાગ્યાનો પરિયો) કાણો.
અક્કલ અંધારે વેંહચાઇ છે.
અક્કલ કાંઈ વેચાતી મલેછ?
અક્કલ પર ઇંડાં પડવાં.

અક્કલ પર એરંડીયું પડવું.

અક્કલ પુછે ફક્કડકુ, તીનું બાત અડી, ઘન,[1] એરન, ઓર સાંનસી, તીનમાં પેહલી કૌન ઘડી.

અક્કલ બરી કે ભેંસ, (અથવા) અક્કલ બરી કે ભેંસ, તો કે' સબસે બરા પારા (અથવા, ઝાંપા.)

અક્કલ મલતી હોય તો કોઇ મુરખ નહિ હોય. ૧૦

અક્કલ વેચીને ચણા ખાધા.

અક્કલનું દોહડ.

ચાને મુરખ.

અક્કલનો ઉકલ્યો.

અક્કલનો ઓથમી, મંગાવી ભાજી (અથવા, લેવા મોકલ્યો આદુ,) ને લેઇ આવ્યો કોથમી.

અક્કલનો કોટ. ૧૫

અક્કલનો ખુરદો કરવો.

અક્કલનો દુશ્મન.

અક્કલનો સમુદર.

અક્કલમંદકુ બોલાયા તો ગધ્ધેપર બેઠકર આયા.

અકલેસરમાં ધોવા ગેઇ, તે વિસરી આવી પૈયો,[2] ને ઘેર આવીને રડવા બેઠી, વાયરે એનો ભૈયો. ૨૦

અખ્ખર ઘટીને દખ્ખર દાન, ને ભુંડે ભૈયે ઓસ્યાલી રાણ.[3]

અખણ ગયા, દખ્ખણ ગયા, પણ લખ્ખણ નહિ ગયાં, (અથવા) દીલ્લી ગયા, દખ્ખણ ગયા, પણ લખ્ખણ તેનાં તે.

અખનીને થઈ ખખની, ને નકટીને થયો સરકમ, ખોડી ખાટલે સુતી, ને છીંકી છીંકીને મરી ગઇ.

---

૧ મોહટો હથોડો.

૨ કપડાંને ધોતી વેલા તેમને કુંદવા માટે વાપરવામાં આવતો લાકડાંનો કટકો.

૩ રાંડ, બાયડી.

અખા આંધલી, ને પાંથરતાં વાહણું વાયું, (અથવા) આંધલીનું પાંથરતાંજ વહી ગયું.

અખાડા બેહદીન કાઉસ. ૨૫

અખાંતર ડાહ્યાએ ડાહપણ કર્યું, ને હીંગની કુંડમાં ઘી ભર્યું.

અગ્નિ આગલ ઘી ઓગલ્યા વના રેહે નહિ.

અગ્નિમાં નાખ્યું હાથ ન આવે.

અગમ બુધિયો વાણિયો, ને પછ્મ બુધિયો બ્રહ્મ, તરક વગરનો તરકડો, તે મુક્કી મારે ધમ.—

અગરચે તું તવંગર થવા ચાહે તો છુપી ખેરાત કર. ૩૦

અગ્રે અગ્રે વિપ્ર,[1] જટાલો તે જોગીનો ભાગ, ને વચ્ચેનું કંદ તે આરોગે નંદ.

"એક ઠેકાણેથી એક બ્રાહ્મણ, વાણિયો, ને ગોસાંઈ એ ત્રણે જન વચ્ચે શેલડીનો એક સાંઠો મલ્યો, તેની વેંહચણ વાણિયે કરી. પ્રથમ પુછડું કાપીને બ્રાહ્મણને આપ્યું, ને કહ્યું, 'જે અગ્રે અગ્રે વિપ્ર.' પછી થડ તથા મૂલ કાપીને ગોસાંઈને આપ્યાં, અને કહ્યું જે 'જટાલો તે જોગીનો ભાગ.' વચલો સારો ભાગ પોતે રાખ્યો, ને કહ્યું જે 'વચ્ચેનું કંદ તે આરોગે નંદ.' તે ઉપર એ કેહવત છે."

અગલો દુચો, પગલો દુચો, ફ્રરામ પટેલની ગાય વ્યાય, માથું જીહકો, જીવ પટકો, વાંસથી શેલડી કેમ થવાય? (અથવા) અર્યો દુચો, પર્યો દુચો, ને ફ્રરામ પટેલની ગાય વ્યાઈ, ઉરપુર ધતુરો, શાકર શેલડી, ને વહુ થઇ બેરડી.

અગસ્તીનો વાયદો.

એટલે, એવો વાયદો કે જે કદી પુરો પાડવામાં નહિ આવે. એવી કથા છે કે વિંધ્યાચલ અને મેરૂ પર્વતને હરીફાઈ લાગી કે વધારે ઉંચે કોણ જઈ શકેછ. એ ઉપરથી તેઓએ વધવા માંડ્યું. તે

---

[1] બ્રાહ્મણ.

ત્યાં સુધી કે વિંધ્યાચલ પર્વત વધી વધીને છેક સુરજના માર્ગને બંધ કરવાની અણી ઉપર આવ્યો. એટલામાં અગસ્ત ઋષી આવી લાગ્યો, જેને નમન કરવા વિંધ્યાચલ હેઠો પડયો; ત્યારે અગસ્ત ઋષીએ કહ્યું "હું પાછો ફરૂં ત્યાં સુધી ઉઠીશ મા." એવું કહીને તે ચાલતો થયો, અને પાછો ફર્યો નહિ, અને વિંધ્યાચલ પર્વત પડેલો પાછો ઉઠી શકયો નહિ.

અગિઆરસને ત્યાં બારસ પરોણો.

એટલે, એક ગરીબ માણસને ત્યાં એક તેવોજ પરોણો.

અ— પાયને મરદો ભારી. ૩૫

અચ્છે દીન પીછે ગએ, ઔર હરસુ કીયો ન હેત, અબ પછતાએ કયા હોવે, કે ચીરીયા ખા ગઇ ખેત.

અજગર કરે ન ચાકરી, પંછી કરે ન કામ, દાસ કબીરા ઇયું કહે કે સબકા દાતા રામ.

અજગરને દાતા રામ.

અજબ જાઇ, ને કંટાલી હેઠે વ્યાઇ.

ખોટી વડાઈ મારનાર અને ફીસ્યારી કરનારના સંબંધમાં વપરાયછ.

અજરો[1] અજરાને થેલે, નહિ તો સ્વર્ગમાં લેઇ જઇ મેલે. ૪૦

અજાણ ગુનાહ માફ.

અજાણાની બલા દૂર.

અજાણી અંબા, ને હાંસાની ઘોડી.

અજાણી ચીજ ખાવી નહિ, ને અજાણે માર્ગે જવું નહિ.

અજાણ્યા બાહમણે બોકરો ખાધો તો ખાધો. ૪૫

અજાણ્યું ને આંધલું બરાબર.

અજાણ્યો ઉપાધ્યો બમણો હોમ કરે.

અજીઠું ખાય તે ચોપડાંને વાસ્તે.

---

[1] બદહજમી.

અજીઠું પાતરૂં.

જેનેથી સઉ દુર રેહ્ય એવું, સેહજ વાતમાં ઉતરી પડનારૂં માણસ.

અટક પારસીની, ને જાત હજામની. ૫૦

અટકલના ફાટિયા ભણવા.

અટકલે ઇંડાં મુકે.

અટકા બનિયા સોદા દેવે.

અટાઉનો માલ બટાઉમાં જાય.

અઠાવીસ દાહડે ચાન જોવો. ૫૫

અડપલો બ્રાહ્મણ ઓઢી બોલે, ને ભોલો વાણિયો ઓછું તોલે.

અડબોથનો ઉધારો નહિ.

અડી વેલાની ઢાલ.

અઢાર હોવાઈ ને નવ નવઇનો.

અઢારે પોશાકનો સ્વામી. ૬૦

અણગમતી સોડે સુતી, ને નહિ ગમીને ઉઠાડી મુકી.

અણી ચુકયો સો વરસ જીવે.

Threatened folks live long. (અંગ્રેજી કેહવત.)

અણી ચુકી વીસાસો.

અણીથી તે પણી સુધી.

અણીથી તે અગાર વેર. ૬૫

અણીયાલા કાંટા ઘેરીડાને સહી રેહ્યા.

અતિ લોભ તે પાપનું મુલ.

અતિ લોભે સર્વ જાય.

અતિશે નહિ બોલના, અતિશે નહિ ચુપ, અતિશે નહિ બરસના, અતિશે નહિ ધુપ.

અદલની થઈ ફજલ, ને રાવ થયો બદલ, બેહરો બોકરી ચોરી ગયો, તો માર ખાય અદલ. ૭૦

અદેખાને (અથવા, બખીલને) એવડો બલાપો, એક તો પોતાથી બને નહિ, ને બીજાનું દેખી શકે નહિ.
અધમને ભોણે બેસીને ખવાડ્યે, પણ મોહડે નહિ લગાડ્યે.
અધમનો બદલો ઉત્તમ વાલે.
અધવચમાં તરાપો દુબાડવો.
અધવાયલીમાં અતેરૂં. ૭૫
અધીરાનું કરજ કરવું નહિ.
અધીરાનું લેવું નહિ, ને ઉછીનાનું ખાવું નહિ.
અધુરામાં પુરૂં.
અધુરો ઘડો છલકાય ઘણો, (અથવા) છાલકો ઘડો ચલકાય, ને ઓછી કુલ્લી ઉભાય.

Empty vessels make most sound. (અંગ્રેજી કેહવત.)

અનકમાઉ ને ઉનાં પાણી. ૮૦
અનકસબી હજામને અસ્રા ઘણા.

A bad workman quarrels with his tools. (અંગ્રેજી કેહવત.)

અનદીઠાનું દીઠું, ને જે ખાધું તે મિઠું.
અનન તાંહ સુધી તનન.
અન્ન અહારે ને ઘી વેહવારે.
અન્ન તજીને અજમો ફાકવો. ૮૫
અન્ન તેનું પણ, ને રાંધનારીને ધુમાડો.
અન્ન, ધન, દુધ પુનથી ભરપુર.

યાને, સઘલી વાતે આબાદ.

અન્ન પરાયું તેથી કંઈ પેટ પરાયું થાય?
અન્ન સમા પ્રાણ, ને પ્રાણ સમી પ્રીત.
અન્નના માર્યા નીચું જુવે, ડાંગના માર્યા ઉંચું જુવે. ૯૦
અન્નનાં આંથરાં જાય.

અનબોલાવી (અથવા, વગર તેડી) આનક, ને હાથમાં ધરી શાનક.
અનબોલાવ્યું બોલે, તે તનખલાંને તોલે.
અનમોલ મોતી સીપકો, સીપકો ના પછાનો કો કાલ, હીરો ખાનકો પાશાન માહે, નીકસત મુગતકો હે ભુપાલ.
અનલનાં ઈંડાં આશાએ પાકે. ૯૫
અનવીંધેલું મોતી નીવડે વખાણુ.
અનશક્તિવાન ભવેત સાધુ, અને કુબ્જા નારી પતિવ્રતા.
અનસમજ્યાં ઢોર, લેવા મોકલી ચીકણુ કાકડી, ને લઇ આવ્યાં ગાજર બોર.

I ask for a fork, and you bring me a rake. (અં. કે.)

અનાજ હોય ત્યારે ભોણાં આવે, ને ખાલી થાય ત્યારે પરોણા આવે.
અનાથ્યાને ગામની કનવાર. ૧૦૦
અનાથ્યો જેઠ હતો તે દેરમાં ખપ્યો.
અનુભવ માણસને ડાહ્યો કરેછે.

Experentia docet. (લેતીન કેહવત.)

અપન તો કેહનેકા, કુચ કરનેકા નહિ.
અપના ઘર અ— ભર બેગાના ઘર થુક કુ ડર.
અપના નામ ખોટા પરખનેહારેકા કયા દોશ. ૧૦૫
અપના રખ, પરાયા ચખ.
અપની રાન ખોલે આપહી લાજો મરે.
અપને પેહરે જાગીએ, ઔર કભુ ન રહીએ સોએ, ના જાણું ઉસ વક્ત મેં કીસકા પેહરા હોએ.
અપને બચ્ચેકુ એસા મારૂં કે પરોસનકી છાતી ફૂતે.

(ફારસી કેહવત.) بچہ خودرا می زند کہ چشم همسایہ بترسد

અપવાસીને ઘેર ઢોલકાં. ૧૧૦

અપોતાં હોય તે કડવું પાય, ને પરાયાં હોય તે મિઠું પાય.
અફીણ ખાઇને દફીન પડવું.
અફીણ રંગ ભુતીયા, ગાંજા રંગ સુતિયા, દારૂ રંગ જુતિયાં.
અફીણનો જીવડો અફીણમાં જીવે, (અથવા) અફીણનો જીવડો શાકરમાં નહિ જીવે.

One man's meat is another's poison. (અંગ્રેજી કેહવત.)

(ફારસી કેહવત.) یکی را نوش دیگری را نیش

معشوق من است آنکه نزدیک توزشت است

(શેખ સાઅદી.)

અબી બોલ્યા, ને અબી ફોક. ૧૧૫

To think at night, and forget at day. (અંગ્રેજી કેહવત.)

અભાગ લાગ્યાં, ને અપાસરે ગઈ.
અભાગ્યા વરને અશીશે બોવારડી.
અભારો ભુંડો તેમાં હીકરી સાજી નહિ મલે.
અભીતરી થઈ આવવી.

કોઈનું સારૂં નહિ દેખી ખમવાના સંબંધમાં વપરાયછે.

અમથા ભાઈ કરમના આગલા, કે પરણવા પેહલાં માડવા લાગ્યા.[1] ૧૨૦
અમદાવાદની સેરી સાંકડી છે.
અમદાવાદ સો અમદાવાદડી, બરા શેહરકો ચરબ પાલડી.
અમાસને દાહડે ચંદર દેખાય.
અમૃત પીતાં કોઇ ધરાય નહિ.
અરજાં સો ઈલ્લત. ૧૨૫
અર્થ સર્યા પછે વૈદ વેરી.

When the cow is old, she is soon sold. (અંગ્રેજી કેહવત.)

અરદીબેહસ્ત ને દીવાસલી, તે અરધી રાતનું હથિયાર.

---

૧. માડવાને આગ લાગી.

અરધમાં રામ, ને અરધમાં ગામ.
અરધી અરધીને મરે (એવું કંજુસ.)
અરધી ઘડીની બેહાઇ, ને આખા દાહડાનું સુખ. ૧૩૦
અરધી મુકીને આખી લેવા જાય, તે અરધીમાંથીએ જાય.
He that runs after two hares will catch neither. (અં. કે.)
અરધીની સોપારી, ને હીરોદલાલ વેપારી.
અરધું કાપીને છોડી દેવું.
યાને, એક કામ અરધું કરીને મુકી દેવું.
અરધો બાધો, ને અરધાનો ખુરદો.
અરધો મેલીને આખે જવું, તો જોઇ વિચારી જવું. ૧૩૫
અરધો રતલ શાક, દેશાઇને ઘેર તબ, વનવેહવાઇને ત્યાં ટપીલાં, આસે-પાસે કાંસિયા, છોકરાં અગર ને દગર કરે, ને હાડકાંના ઢગે ઢગ વલે.
અરામ[1] ખાય તે બેહસ્તમાં જાય.
અરે બીબી! ભુખ લગી રોટિયાં પકાવ, ઠીકરી તો ફુટ ગઈ, તાલિયાં બજાવ.
અરો, ધરો, ને નહાની વહુ પર આવીને પડો.
અલ્પ જ્ઞાન તે અતિ હાણ. ૧૪૦
Little learning is a dangerous thing. (અંગ્રેજી કેહવત.)
(ફારસી કેહવત.) نیم حکیم خطرہ جان نیم ملّا خطرہ ایمان
અલ્લા એક બદામ.
અલ્લા બેલીને પીર મદદ.
અલ્લા માટે મુલ્લાં પરણ્યા.
અલ્લા માલમ કે બેલ કીદર ચલતા હએ.
અલ્લા મીયાંને ઉલટા સુના. ૧૪૫
અલ્લા યાર હે તો બેરા પાર હે.

૧. ગુસ્સો.

અલ્લાને આગુસે લે લીયા.
અલ્લાને બનાઇ જોડી, એક અંધા ઓર દુસરી ખોડી.
અલ્લાનો વલી.
અલ્લાનાં નામપર ડુંગર ચાલે. ૧૫૦
અલ્લારી રે અલ્લારી! ને જમાઇનાં ઘરમાં સાસુ ફરે તો જાણે ચોટ્ટી બલ્લારી; હસ રે હસ, ને દીકરાનાં ઘરમાં માએ ફરે તો જાણે મગરમછ.
અલ્લુ પારૂ.

એ નામનો ખોજા જ્ઞાતનો એક વેપારી મુંબઈમાં થઈ ગયોછે, જે વહાનોમાં હલકો માલ, અથવાતો સદનતર કચરો ચહડાવીને, તેનો વીમો ઊતરાવતો. પછે વહાનોને ભર દરિયે ડુબાડી દેવાડતો, અને એ પ્રમાણે વીમાવાલાઓ પાસેથી લુચ્છાઈથી પૈસા મેલવતો. પાછલથી એનું તરકટ પકડાયાથી એને જનમ દેશનિકાલ કાહડયો હતો, અને એની ઘણી ખરી મિલકતો જપત કરી લેવામાં આવી હતી. એ ઉપરથી લુચ્છાં અને તરકટયાં માણસને સાધારણ રીતે "અલ્લુ પારૂ" કેહવામાં આવેછે.

અલેલ ટપ્પુ, ઘેર મુકામ.
અવરની નિશાની, તાણી તોડીને આણી.
અવસર ચુક્યા મેહુલા. ૧૫૫
અવસરનાં ગીત અવસરે ગવાય.
અવાસ[1] બલી ગયા, ને કોલસા રહી ગયા.
અસતરીની મતી પાણીએ.
અસરફકી કર દોસ્તી, કમજાતસે નીભતી નહિ, સોના હુવા તો ક્યા હુવા, પીત્તલકી ઓ છીપતી નહિ.

---

૧. વસવાની જગા; મકાન; ઘર.

અસલી નાખ્યાં ધસડી, ને આયલ[1] ને પેહરાવે છાયલ. ૧૬૦

અસ્સીકી આમદ, ચોરાસીકા ખરચ.

અસે બોલી, મસે બોલી, બોલી બાર બેદ, રોટલા કરતી વહુ બોલી, ત્યારે કહલેડાં ઉડ્યાં તેર.

અસુ[2] વનાનાં પશુ.

He that wants money is accounted among those that want wit. (અંગ્રેજી કેહવત.)

અસોદો રલે, ને ખસોદો ખાય.

અસાંસ્તીએ છોકરો જણ્યો, તો કે' નાર કાપું કે પુછડું. ૧૬૫

અહુનવદ પઢે આહરેમન ડાઓ.

---

૧. આજ કાલનું; નવું.

૨. પઈસો.

આ

આ લે તાહરી છાલી, ને હું તો માહરે ચાલી!

આઈ ઘેલી, બાઈ ઘેલી, ને ઘેલો ઘરનો તોરો, ઘેલો ધણી પરણી આવ્યો, તો ભવનો ગીયો રોરો.[૧]

આઈ ખાય, ને આટા દાઝે.

આઈ મહને કોઠીમાંથી કાહડો. ૧૭૦

આઈ રડે આટાને, ને ધી[૨] રડે ધાતાને.

આઇમાએનો ઓછો પાડ, ને માથેથી ઉતાર્યો ભાર.

આઈ વાહલી કે ખાઈ વાહલી?

આઈજી બાઇજી ભલે આવ્યાં, ને આપસે કરમ લેતાં આવ્યાં.

આઈજી મરે ઉભી ઓરી, ને વહુજી ખાય ખીર ને પોલી. ૧૭૫

આઈજી મરે ને સાલ્લા તરે, વહુજીનાં પેટમાં ભુસકા પડે કે રખે સાસુ પાછાં ફરે.

આઇજી મુઆં બાપડાં, ને ઘેરબાર થયાં આપણાં.

આઈજીના સીકોરા તે બાઈજીને કાજ.

---

૧. કમાઈ.
૨. છોકરી.

આઈતાં પર કોઈતું.

To cut large shives of another man's loaf.

To cut large thongs of another man's leather. (અં. કે.)

આઈની ધનઈ, ને નાહસરી કમઈ. ૧૮૦

આઈની પાંતી આટો.

આઈનો ખાર બાઈ પર કાહાડવો.

They whip the cat if the mistress does not spin. (અં. કે.)

આઈને નહિ લાગે, ને દાઇને લાગે.

(ફારસી કેહવત.) دایه از مادر مهربان تر

આઈને માન કે ચાઇને માન?

આઈનાં તેવાં બાઈનાં. ૧૮૫

આએ જેહાન તો મિઠી, તે જેહાન કોણે દીઠી?

All of heaven and hell is not known till hereafter. (અં. કે.)

આકલો ભુત.

આકાડોકાની ગાલ્લી (જેને ગમે તે ચલાવે.)

આકીન બડા કે દેવ.

આખર ધુલની ધુલ. ૧૯૦

Dust thou art, to dust thou shalt return. (અંગ્રેજી કેહવત.)

(ફારસી કેહવત.) اوّل خاک بودی آخر شوی تو خاک

هرکه آمد بجهان از اهل فنا خواهد بود — آنکه پاینده و باقی
ست خدا خواهد بود (ફારસી કેહવત.)

આખલા[1]ને મન ગાય પૂજ્ય છે.

આખલો વકર્યો[2] ઉકરડો ઉછાલે.

આખી રાત દલીને કાટલીમાં ઓસાર્યું (અથવા, કુલડીમાં વાલ્યું.)

૧. આખલો—ગોધો.
૨. વિકરાલ થયલો.

આખી રાત રડી, ને ઊંધી પાયલી દલી.

ઉંધી પાયલીમાં ઘણો ઓછો અનાજ માયછ તેનો હ્યાં એસારો સમજવો.

આખી રાત રોઈ ત્યારે એક ડોસી મોઈ. ૧૯૫

આખું કોહરૂં શાકમાં નહિ ગલવાય.

આખુનજી લકડી તોડશો? તો કે' ઓ કાફરકા કામ; આખુનજી ખીચડી ખાશો? તો કે' ઓહ! બિસમલ્લા!

આખો દાહડો નાગો ફરે, ને નાહતી વખત કછોટો મારે.

Idle all day she begins at night to spin. (અંગ્રેજી કેહવત.)

આખો દાહડો ચાલ્યો ને ઝછોલી[1]નો વાસો, તેની પુઠે તારો બાપ દોડ્યો તેથી માહરો માસો.

આખો લાડવો મોહમાં ન પેસે. ૨૦૦

Apelles was not a master-painter the first day. (અં. કે.)

(ફારસી કેહવત.) بیک دست دو تربز نتوان برداشت

આખાં ને અણીયાલાં, જેની શુરાવંતી દેહ, સામી જજો ચૌટડે, ને લાવજો જેનાં તે.

આખાંનો આટો ને ભાગાંનો ભુકો (કરે એવું બીગાડ કરનારૂં માણસ.)

આગ ખાય તેને ઇંગાર ઓકવા પડે.

આગ ખાય, ઈંગારા અ—

આગ લગનતે ઝોંપરે, જો નિકલે સો લાભ. ૨૦૫

(ફારસી કેહવત.) از خانهٔ سوخته هرچه بر آید سود است

આગ લગાડી તાપણું કરે.

He set my house on fire only to roast his eggs.

He sets fire to his own house, and enjoys the fun.(અં. કે.)

---

૧. નસારી પાસે આવેલું એક ગામ.

આગ લાગે ત્યાં સીંચાણો આગલ હોય.
આગ લાગે ત્યારે કુવો ખોદે.

To lock the stable-door when the steed is stolen.

Have not your coat to make when it begins to rain.(અં.કે.)

'તરસ લાગે કુવો ખોદે, વાખા પડે વાવવા દોડે' (ચીનાઈ કેહવત, જોવો 'જીંદગી ભોગવવાની જુગતી', સફે ૨૨૩.)

આગ વગર ધુમાડો નહિ હોય.

There is no fire without some smoke. (અંગ્રેજી કેહવત.)

(ફારસી કેહવત.) تا نباشد چیزکی مردم نگوید چیزها

આગમ ખાધે કોઠી ખાલી. ૨૧૦

આગમાં તેલ રેડવું. (અથવા) બલતાંમાં ઘી હોમવું.

He takes oil to extinguish the fire. (અંગ્રેજી કેહવત.)

આગમાં પુરો મુકવો.

To add fuel to the fire. (અંગ્રેજી કેહવત.)

આગલ અગવાડું, ને પાછલ પછવાડું.
આગલ જઇને પાછલ પડવું.
આગલ દોડ, ને પાછલ ચોડ. ૨૧૫

The more haste, the less speed.

The further we go, the further behind. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

આગલ પાછલ મોઘરો, ને વચ્ચે છાનનો પોદરો.
આગલ બેઠે ધરાલ નહિ, ને પાછલ બેઠે ઉલ્લાલ નહિ.
આગલી[1] અચ્છી, પીછલી[2] ખરાબ.
આગલી દુભણ[3] સારી, પણ પાછલી દુભણ માઠી.

---

૧. જુવાની.
૨. ઘડપણ.
૩. જીવ બાલવો તે.

આગલે બારથી એક ચમટી નહિ અપાય, ને વાડા વાટે ગાડે ગાડે જાય. ૨૨૦

આગાની દાહડી, ને વારવાની સાવરણી.

And as he goes along, it (i. e. his beard)
Sweeps on the ground and raises the dust.
(ઈજીપશ્યન કવિ બેહાઉદ્દીન ઝોહેરનો ઈ. એચ. પામરનો અંગ્રેજી તરજુમો, સફે ૧૩૦.)

આગુસે લીખના, પીછુસે દેના, ઉસમે ચુક પડે તો મુજે પુછના.

આગે આગે ગોરખ[1] (અથવા, ગુરૂજી) જાગે.

આગેકે દીન પીછે ભયે, હરસે ન કીનો હેત, અબ મનમે પસ્તાત હે, કે ચીરિયાં ચુન ગૈ ખેત.

આઘેનાંને તેડતેડ, ને પાસેનાંને છેડછેડ. ૨૨૫

આછી ત્યાં ઓછી શું, ને ધીક[2] મારી ત્યાં પોચી શું.

આજ કાલનો જોગી, ને ઢીંચણ (અથવા, ગુઠણ) સમી જટા.

આજ કોઇની, તો કાલ આપણી.

આજ તો વેહવા,[3] ને કાલ તો જેવા ને તેવા.

આજ દિવસબી કાલે ગુજરશે. ૨૩૦

આજ ભલાંની દુનિયા છે?

આજ હાં, ને કાલ કાંહ, ને પરમ પરાએ દેશ.

આજની ઘડી, ને કાલનો દાહડો.

આજનું કામ કાલ પર નહિ રાખવું.

Defer not till to-morrow what may be done to-day.(અં.કે.)

(ફારસી કેહવત.) آفتهاست در تاخیر وطالب را زیان دارد

આજે નેમ, ને કરશું કેમ? ૨૩૫

---

૧. ગોરખ નામે એક પરેહજગાર શખસ થઈ ગયોછે.
૨. મુક્કી.
૩. લગન.

આજે મહને, તો કાલે તુંને.

What's my turn to-day, may be thine to-morrow.

To-day me, to-morrow thee. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

આજે રોકડા, કાલે ઉધાર.

આજે હસે તે કાલે રડે.

Those who smile on Saturdays, weep on Sundays.

(અંગ્રેજી કેહવત.)

આટા ઢીલા, ઔર બંદા માન કારીગર.

આટા તોલ કે ઠીકરી જલતી હએ. ૨૪૦

આટામાં લુણ કેટલું?

આટામાં લુણ સમાય, પણ લુણમાં આટો નહિ સમાય.

આટો દલાયો નથી તેટલાં રોટલી માગે.

આટો ને આવરદા (સરકારમાં લડતાં જોઇએ.)

આટો, પીતો, ને ઘીનો ઘડો, ને છુટા કેશની નાર, જો સામા મલે તો નિશ્ચે જીવનો કાલ. ૨૪૫

આટો મીટી કરવો.

આટો વેચીને ગાજર ખાધાં.

આઠ પહેર ઔર ચોસઠ ઘડી, ઔર પલ ન બીસરૂં તોય, જ્યું જ્યું ના દેખું નેનસે, ત્યું ત્યું સમરૂ મૈ તોય.

આઠ વાર, ને નવ તેહવાર.

આઠ રૂપિઆનો મેહતો, ને હેંસી લાખનો શેઠિયો. ૨૫૦

આઠમ પર નેમ, ને જેમનું તેમ.

આઠે ઉઠે ઓટલો.

જેનાંમાં કાંઈ આવડત નહિ એવાં માણસના સંબંધમાં વપરાયછ.

આડતને અધીર કેવી?

આડી પહરાઇ, ને ઉભી સોય.

આડી રાત, તેની કર્યે નહિ વાત. ૨૫૫

આડી વાતની ધુલ.

આડી શેરીની ઘરમાં ઉડે, ને બાહાર નિકલીને મુછો મરડે.

આડે લાકડે આડો વેહ.

Desperate diseases must have desperate cures.

Knotty timber requires sharp wedges. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

(ફારસી કેહવત.) تیغ کج را نیام کج باشد

આડો રહીને મુ— પીએ, પણ સીધો રહીને દુધ નહિ પીએ. (અથવા) ઉભોઉભો દુધ નહિ પીએ, ને આડો પડીને મુ— પીએ.

આણંદ પૂછે પરમાણંદ, કે લાહિયા કેમ જીવણ, તો કે' સેરીએ સેરીએ ભિક્ષા વર્તણ, ને ટુકડે પેટ ભરણ, એમ લાહિયા જીવણ. ૨૬૦

આણંદ પૂછે પરમાણંદ, માણસે માણસે ફેર, એક નાણું ખરચે ન મલે, એક ત્રાંબીયાના તેર.

આણું કરવા ગયો, ને વહુ ભુલી આવ્યો.

આતમારામ ભુખણનો ખટમલ.

આતવાર, ને તાતો વાર.

આતશ લેવાનું એક ઘેરબી રાખવું. ૨૬૫

યાને સઘલાંજ સાથે ટંટો નહિ કરવો, એક ઠેકાણે પણ પાધરૂં રાખવું કે અડી ભીડીએ તે કામ આવે.

આથમ્યા પછી અસુર શો, ને લુટયા પછી ભે શો?

આદ વેર બ્રાહ્મણ ને જતી, આદ વેર વેશ્યા ને સતી, આદ વેર ઘંટી ને ઘણી, આદ વેર સાસુ ને વહુ.

આદમજી ગીયા, ને ગધેડા વસાવી આવ્યા.

આદમજી (અથવા, કાજીજી) ભેંસ નહિ લાવ્યા, બરા પાપ લાવ્યા.

આદર્યા અધુરા રહે, હર કરે સો હોય. ૨૭૦

God's will be done.

Man proposes, God disposes. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

Homme propose, mais Dieu dispose. (ફ્રેંચ કેહવત.)
Humana consilia divinitus gubernantur. (લેતીન કેહવત.)
El hombre pone, y Dios dispone. (સ્પેનીશ કેહવત.)
(ફારસી કેહવત.) هرچه خدا خواست همان می شود
मनसा चिंतितं कार्यं दैवमन्यत्तु चिंतति. (સંસ્કૃત કેહવત.)

આદુ ખાઇને પુઠે લાગવું.

આદાંની સુંઠ કરવી.

આદાંનો વેપાર (તેમાં નફો શો ?)

આધી જાર મિઆં ભાઈકી.

આન ફસે, ભાઇ, આન ફસે. ૨૭૫

આપ આપકે તાનમે, ઔર ગદ્ધાભી ગુલતાનમે.

આપ ઇચ્છા તે મધ સમાન, પર ઇચ્છા તે ઝેહર, તુંજ ઇચ્છા મુજસે મીલે, ન મીલે ફીર તો વેર.

આપ ખણ્યા કુવા, ને આપ બુડી મુઆ.

આપ ડુબા તો જગ ડુબા.

આપ તેવી જગ. ૨૮૦

આપ તેવો નાચ.

આપ દીયા સો દુધ બરાબર, મંગ લીયા સો પાણી, ખેંચ લીયા સો રગત બરાબર, યેહી સંતકી બાંની.

આપ ફઝીઅત, વ દીગરરા નસીહત.
(ફારસી કેહવત.) خود فضیحت و دیگرانرا نصیحت

આપ ભલા તો જગ ભલા. (અથવા) આપ ભલા તો જગ ભલા, સબસે ભલા સાંઈ અલ્લા.
Good mind, good find. (અંગ્રેજી કેહવત.)

આપ મુવા વિના સ્વર્ગે ન જવાય. ૨૮૫

આપ મુવે પીછે દુબ ગઇ દુનિયા. (કબીર.)
Death's day is doom's day. (અંગ્રેજી કેહવત.)

આપ વીતી સહુ કોઈ જાણે, પર વીતી કોઇ નહિ જાણે.
આપ સમાન બલ નહિ, ને મેઘ સમાન જલ નહિ.
બલ તો આપનાહી બલ, દુસરેકા બલ જાવે જલ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)
આપ સુખી તો જગ સુખી.
All are well, if self be well. (અંગ્રેજી કેહવત.)
આપ હાણી ને, જગ હાંસી. (અથવા) આપ હાંણુ, ને જગ હસી. ૨૯૦
આપકી તો લાહપસી, ઓર પરાઈકી તો કુસકી.
આપણા કાન આપણે હાથે નહિ વીંધાય.
આપણી ચટઇ ભલી, પણ પાદશાહની સેજ માઠી.
આપણી સુજ ને જીવને પૂછ, પારકી સુજ ને બજારમાં જઇ પૂછ.
આપણું બોલ્યું પરાયું. ૨૯૫
આપણે વેંહટ નમીએ તો કોઈ ગજ નમે.
As you salute, you will be saluted. (અંગ્રેજી કેહવત.)
આપતો ગાજે, ને લેતો લાજે.
આપતાં અપાય, ને લેતાં લેવાય.
આપતાં નહિ લેય, તેને માગતાં નહિ મલે.
આપવા લેવાનાં કાટલાં જુદાં. ૩૦૦
આપસે આઈ સો હલાલ.
આપસે આયા સો આને દો.
આપહી ગાવે, ઓર આપહી બજાવે.
આપી મત, ને દીધી શિખામણ (થોડાજ વારની.)
આપીને ફરી માગે, તેની અક્કલ જાય આઘે. ૩૦૫
Give a thing and take again,
And you shall ride in Hell's wain. (અંગ્રેજી કેહવત.)
આપીને માગે તે વેરી.
આપ્યા બાર ને ગણ્યા તેર, ને માએ મતરાઇમાં ઘણો ફેર.

આપ્યું કર્યું જે કલિયાણ, ફરી માગે તે મુસલમાન.

આપ્યું ને તાપ્યું કંઈ બેસી રેહતું નથી.

આપ્યું વાણિયે, ને ખાધું પ્રાણીયે. ૩૧૦

આપે ત્યારે ઓટલે, ને લેય ત્યારે આંગણે.

આપે ત્યારે કોઇ નહિ જાણે, ને માગે ત્યારે સઉ કોઈ જાણે.

આપે તે સુંવાલો, ને બીજો કાખનો મુવાલો.

આપે તેને રામ.

આપે તેનો પાડ. ૩૧૫

આપે દાન, લીએ દાન, જે માગે તે મુસલમાન.

આપવે ચીકટ, ને લેવે બીકટ.

કેટલાકો પોતાનું કરજ આપવામાં ઘણી મજબુતઇથી વાયદા કરેછે, પણ જો પોતાનું લેહણું હોયછે તો વસુલ કરવામાં ઘણા ઉતાવલા હોયછે, તે દર્શાવવા માટે આ કેહવત વપરાયછે.

આપો, લ્યો, કે સાહેબજી.

આબરૂના કાંકરા, ને ફજેતીના ફાલકા.

આભ, ગાભ, ને વંદ્દા કાલ, સ્ત્રી ચરિત્ર, ને રોવંતાં બાલ, તેજી ઘોડા ખપ ખપ કરે, ને સેજા જોષી પાણી ભરે. (અથવા) આભ, ગાભ, ને વર્ષા કાલ, સ્ત્રી ચરિત્ર, ને રોતાં બાલ, એની પરીક્ષા જે કોઈ કરે, તે ઘર સહદેવ જોષી પાણી ભરે. ૩૨૦

Women's doings are as deep as water. (અંગ્રેજી કેહવત.)

આભ ને જમીન એક કરવી.

આભ ફાટે ત્યાં થીગડું કેમ દેવાય?

(ફારસી કેહવત.) سوراخ در آسمان نمي شود

આભ ફાટે તેને ગાભ કેટલું?

આભને અણી નહિ, ને વેશ્યાને ધણી નહિ. (અથવા) આભને અણી હોય, તો વેશ્યાને ધણી હોય.

આભને કંઈ થાંભલા નથી. ૩૨૫

આભનો કાગજ કરૂં, દરિયાની કરૂં સાહી, દુનિયાનાં લાકડાંની કલમ કરૂં, તોયે ન રહે લખાઈ.
ખોદાની સેફત ગાવા માટે વપરાયછે.
આભે આપ્યાં, ને ધરતીએ ઝીલ્યાં.
(ફારસી કેહવત.) از آسمان هرچه آمد زمین برداشت
આમ કે આમ, ગુઠલીકે દામ.
આમણુની પુંજી દામણુમાં.
Ill got, ill spent. (અંગ્રેજી કેહવત.)
(ફારસી કેહવત.) هرچه باد آرد باد ببرد
આમલી રોપીને આમ ખાવાની આશા ખોટી. ૩૩૦
આમલી પર ચહડાવવું.
આયુષ, વીત્ત, ને ઘર-છિદ્ર જાહેર કરવાં નહિ.
આર[1] ખાય, ને પડોશી દંડાય.
આરતી ઉતારૂં ને મંગલ ગાઊં, તહને આપું ત્યારે હું શું ખાઉં ?
આલસ દરિદ્રનું મૂળ છે. ૩૩૫
Idleness clothes a man with rags. (અંગ્રેજી કેહવત)
(ફારસી કેહવત.) خر خفته جو نمی خورد
आळस भीकेची बहीण. (મરાઠી કેહવત.)
આલસુ પડેરો.
અંગ્રેજીમાં As dull as a beetle બોલાયછે.
આલસુને કહ્યું પાનછેરી લાવ, તો કે' લે માહરૂં માથું.
આલસુ કુટુમ્બનો વેરી, ને કામ કરનારની સેવા કરી.[2]
આલસુનો પાદશાહ.
આલસુનાં ઢોર ફુસીએ વાલ્યાં. ૩૪૦
આલુનાં પાતરાં.

૧. પારકો.
૨. કરીએ.

આલુનાં પાતરાંની કોથલી.
આલો નહિ ને માલો.
આવ કરતાં અયાત મારે.
આવ કહે સો ઓલિયા, બેઠો કહે સો પીર, જીસ ઘર આદરભાવ નહિ, ઉસકા કાટો સીર. (અથવા) આવ કહે સો ઓલીયા, ઔર બેઠ કહે સો પીર, જામે આવ આદર નહિ, સોહી બરો કાશીર. ૩૪૫
આવ ગલાલ વહુ ઓવરણાં લઇએ; ડાબે હાથે લઇએ, કે જમને હાથે લઇએ.
આવ પથરા પગ પર પડ.
આ બૈલ મુજે માર જા. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)
આવ બલા, પકડ ગલા, એ બલાસે ભાગના ભલા.
આ બલા ગલે લગ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)
આવ બાઇ વહજ્યે, તો કે વહડે માહરી બલા.
આવ ભાઈ હરખા, આપણે બે સરખા. ૩૫૦
આવ માહરા ભાઈ! મેં જોઇ તાહરી ચતરાઈ.
આવ સોહાગન લકરી, પજ્યો તેરો કાજ, જો દીન મઇઆ મંગતીથી, સો દીન આયો આજ.
આવ હએ, આદરભાવ હએ, વાંહાં નીતનીત જાઇએ, જો પથર બરસત મેગ; આવ નહિ, આદરભાવ નહિ, વાંહાં કબી ન જાઇએ, જો કનચન બરસત મેગ.
આવ નહિ, આદરભાવ નહિ, નહિ નેણોમે નેહ, તુલસી ઉસ ઘર ન જાઇએ, જો કનચન બરસત મેહ.
આવડે નહિ, ઉકલે નહિ, ને બાપા મહને કેલું. ૩૫૫
આવડે નહિ ઘેંસ,[1] ને રાંધવા પેસ.

૧. અનાજનું એક પકવાન.

આવત કુ આદર કરે, જાત નીમાવે શીશ, તુલસી એસે મિતરસુ, મીલીએ બીસવે બીસ.

આવતાના બોલબાલા, ને જતાનાં મોહ કાલાં.

આવતી ધાડે કંઇ વીખ ખવાય?

આવતી લક્ષ્મીને લાત મારવી. ૩૬૦

આવતી વહુ ને બેસતો રાજા (વખણાયાં તો વખણાયાં.)

Give a dog an ill name, and you may as well hang him.

(અંગ્રેજી કેહવત.)

આવતીબી વેહેરે, ને જતીબી વેહેરે.

આવરદાનો ઉધારો, પણ રંડાપો તો રોકડો.

આવવાની ચાર દશા, પણ જવાની બારે વાટ.

Wealth comes like the falling snow (*i. e.*, slowly.)

Wealth goes like the melting snow (*i. e.*, quickly.)

(કાશમીરી કેહવત.[૧])

આવવાનો એક, ને જવાના ચાર (રસ્તા.) ૩૬૫

આવશે દાહડો, તો થશે નિવાડો.

આવશે ભાઇની બેહન, તે જશે આંસુ જેહરી, આવશે બાઇની બેહન, તે જશે સાડી પેહરી.

આવશે ભાઇની સાથ, પણ જમશે ભોંજાઇને હાથ.

નરંદ ભોંજાઇને સાધારણ રીતે બનતું નથી તેનો અતરે એસારો છે.

આવશે માહરો બાહવન વીર, ને રાણીનો છોડાવશે ચીર.[૨]

આવશે વહુ, તો જાણુશે સઉ. ૩૭૦

આવી ધાટડીએ, ને જાય દાહડીએ.

---

૧. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 254.

૨. કપડું; લુગડું.

આવી પુનમબાઈ, તો ચાંદરણું લેઈ ગેઈ વાહી.

પુનમ પછી અંધારી રાત શરૂ થાયછે તે જણાવવા બોલાયછે.

આવી માહરા લાગમાં, તો લેઉં (અથવા, મારૂં) એના પગમાં.

આવી રે હાથિઆની એર, ને ભાજ્યાં રે બાજરીના પેર.

આવી હોલી, ને પરવાર્યા કોલી. ૩૭૫

આવ્યા મલવા, ને બેસાડ્યા દલવા.

He came up to borrow rice, they set him down to search for lice.[1]

આવ્યું નામ પર, ને નાખ્યું સારાં ગામ પર.

આવ્યું સમાય, પણ ગયું ન સમાય.

આવ્યો ભાઇનો ભાઈ, તો ઉભો તોરો સાહી, આવ્યો બેહનનો ભાઈ, તો ઘેરમાં પેઠો ધાઇ.

એક ઘરનાં ધણીનો ભાઈ તેને મલવા આવેછે, તો તે બહારનો બહાર, બારણાં ઉપર તોરણ બાંધવાને બહાર રાખેલો લાકડાંનો છેડો, જેને તોરો કહેછે, તે ધરીને વાટ જોતો ઉભો રહેછે; પણ જો ઘરધણિયાણીનો ભાઈ તેણીને મલવા આવેછે, તો તે એકદમ ઘરમાં ધસ્યો આવેછે, એટલી તેને છુટ હોયછે.

આવ્યોબી નાગો, જશેબી નાગો, કર ખુબી તો પેહરશે સવાગો. ૩૮૦

આવે, જાય, કે સરભર થાય.

આવે ત્યારે ગદબદ, નકર સો સો. (અથવા) આવે ત્યારે ગદબદયાં, ને જાય ત્યારે સાંસાં.

આવે ત્યારે પાણીને વેગે (અથવા, ઘોડાને વેગે,) ને જાય ત્યારે કીડીને વેગે.

Agues come on horseback, but go away on foot.
Evil comes to us by elles, and goes away by inches.

---

૧. *Hill Proverbs of the Inhabitants of the Chittagong Hill Tracts*, by Capt. Thomas Herbert Lewin, p. 3.

Mischiefs come by the pound, and go by the ounce.

Misfortunes come on wings, and depart on foot. (અં. કે.)

આવે તો રોજી, નહિ તો રોજા.

(ફારસી કેહવત.) آید روزی نیاید روزه

આવે તો હુંડી, ને જાય તો મુંડી. ૩૮૫

આવે પેહલો, તો જમે વેહલો.

First come, first served. (અંગ્રેજી કેહવત.)

આવે વગમાં, તો મારે પગમાં.

આવો જાવો ને ઘેર તમારાં, ગાંહની ખીચડી, ને મેજબાન હમારાં. (અથવા) આવો જાવો, ઘર તુમારા હએ, ગાંથકી ખીચડી ઔર હુંદી હમારા હએ, ઘી બનિયાકે હાથ, આપન દોન જન સાથ બેઠ કર ખાઇએ, જો કોઈ પુછે, તો મેજમાન હમારા હએ.

આવો જાવો ને પીવો પાણી, ને વગર પૈસે ઇજત આણી.

આવો ભાઈ! આપણી શું સગાઇ? ૩૯૦

આવો ભાટ, બેસો પાટ, ભાટ ભટલુ કરીએ, અમારે ગામની એવી રીત જે ભાટની પાગડી લેઇએ. (અથવા) આવો ભાટ, લેવો પાટ, ભાટ ભટાઇ નહિ કીજીએ, હમારે ગાંવકી ઐસી રીત કે ભાતકી પગડી લીજીએ. (ભાટનો જવાબ) ખાં ખાં સો બડે ખાં, ઓર ખાં સો ખાટકી, તું ખાં ભઠીયારીકો, જો પગડી લેવે ભાટકી.

આવો માય બેસો! પાણી બાણી પીશો? સુવાનો તો જગ નથી, જશો કે રેહશો?

આવો મીયાં શેખ, તો કે' તુંને મારૂં મેખ.

આશા ઉમરની, ને ઘડો સોનાની.

આશાડી શુદ પંચમી, જો ઝબુકે વીજ, નદીનાલાં ભરાઈ જશે, રાખો બલદ ને બીજ. ૩૯૫

આશીરવાદનો ઉધારો શો?

આસકા બાપ, નીરાસકી મા, હોતેકી બેહના, નહિ હોતેકા દોસ્ત, સોયા સો ખોયા, જાગા સો પાયા.

આસ્તા વેચ્યા, બાસ્તા વેચ્યા, ને સોલસે વેપાર કીધા, કરમમાં ભાગી કાટલી, તે આખર પરવાલાં લીધાં. (અથવા) આસ્તા વેચ્યા, બાસ્તા વેચ્યા, અનેક ઉપા[1] કીધા, રાબડી છાબડી ત્યારે મલી, કે ખાંધે વાંસલા ધર્યા. (અથવા) આસ્તા વેચ્યા, બાસ્તા વેચ્યા, ને સોલસો વેપાર કીધા, ને છેલ્લે સરવાલે હાથમાં કાડલા લીધા. (અથવા) આસ્તા વેચ્યા, બાસ્તા વેચ્યા, સઘલા વેપાર કીધા, અન પાણીના વાંધા પડ્યા, ત્યારે ઝોલ્લી ઝુંદા લીધા.[2]

આસમાન ચલ્લી.

આસમાનનો તારો પાડે (એવું હુસ્યાર.) ૪૦૦

આસમાની સુલતાની.

આસરા વગર કંઈ (અથવા, આસરા વિના) સાસરે નહિ જવાય.

આસરે આસરે સાસરે જાયછ.

આસા ઉસી, ને ખોદા ખુશી.

આસાજીની ખેતી, સોએ લીધી ને સાહડે વેચી. ૪૦૫

Khoja Mom's egg; buy at the rate of eleven, and sell at the rate of twelve. (કાશમીરી કેહવત. [3])

આસાનાં કરમમાં આડું, ને જ્યાં જાય ત્યાં ખાતરનું ગાડું.

વેહેમી લોકોમાં ખાતરનું ગાડું સામું મલે તેને અપસગન ગણવામાં આવેછે.

આસીએ કીધાં પુરણ્યાં, ને આસીએ કીધાં ઢેખડાં, અંકલેશરથી માસી આવી, તો બારણી પડ્યાં પેખણાં.

---

૧. ઊપાય.

૨. એટલે, સાધુની માફક ભીખ માંગી.

૩. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 108.

આસીબાઇ બાયલો.
આસો, ને મેધ નાહસો.
આહરે આવ્યું વહાન બુડ્યું. ૪૧૦
આહરે આવે, ને વીરે જાય.
The tide will fetch away what the ebb brings.
Light come, light go. (અંગ્રેજી કેહવતો.)
આહરની આયપત, ને ધાડનો વરો.
આહાર તેવો ઓડગાર, ખાય તેવો થાય.
As you brew, you must bake. (અંગ્રેજી કેહવત.)
આહાર તેને ભાર, ને રાંધનારીને ધુમાડો.
આહાર, વેહવાર, ને નિંદ્રા, વધારી વધે, ને ઘટાડી ઘટે. ૪૧૫

ઇ

ઇકે ના મારો, ધીક્કે મારો.

ઇંટની પાલે અરીયાં[1], ને અરીયાંની પાલે રાખ.

ઇંટનું ઘર મટોડી કરવું.

ઘણા ગુસ્સાવાલાં માણસના સંબંધમાં વપરાયછે.

ઇંટકે ઘર માટી કરના. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

ઇંટાલાના દેવને ધતુરાની પાતી.

ઇંટાં ઘટ ગઇ, ને રોડે બધ ગયે. ૪૨૦

ઇંડું, કેલું, ને સરેશ બાજ.

ઇંડું કેલું બમસીમાં, ને જીવ બધો ચમટીમાં.

ઇંડાં જેવું ગોલ.

ઇત્તરનું હાલ્લું.

ઇત્તરને ઘેર તીત્તર આવ્યું, તો કે' ઘેર બાંધું કે બહાર. ૪૨૫

ઈત્તર કે ઘર તીત્તર, બાહેર બાંધે કે ભિત્તર. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

ઇલ્યાનો તીત્યો મુઓ, ને તરતો તરતો તેરે ગીયો, તેનું મહને સનાન લાગું.

તાણી તોડીને કાહડેલી સગાઈના સંબંધમાં બોલાયછે.

---

૧. છાનાં.

ઇદ આવી'તી કે માહરી શોખ આવી'તી, કે મેં રેંહટીયોબી વેચી ખાધો.
ઇદ પછી રોજા.
ઇદ પીછે ટર.
ઇદને દાહડે જીવતો રેહ્યા તો મોહોરમને દાહડે મારામારી કરે. ૪૩૦
ઇંદ્રવાણીનાં ફુલ.

ઇંદ્રાએનકા ફુલ, દેખનેકા હએ, કાહી ચખનેકા નહિ. (હિં. કે.)

The handsomest flower is not the sweetest. (અં. કે.)

ઇંદ્રિઓ જીતી તેણે સર્વ જીત્યું.

"મોટામાં મોટી ફતેહ જે માણસજાત આ જેહાનમાં મેલવી શકે તે તેની પોતાની ઉપર મેલવેલી ફતેહ છે. જેણે પોતાના હવસોને જીતી લઇને પોતાના તાબામાં રાખ્યા, તેણે આખી પૃથ્વિ જીતીને બાહદુરી મેલવ્યા કરતાં વધારે હિંમતનુ કામ કીધું કેહવાશે." ("જીંદગી ભોગવવાની જુગતી," સફે, ૧૪૦–૧૪૧.)

He that overcomes his passions, overcomes his greatest enemies. (અંગ્રેજી કેહવત.)

ઇધર ન ઉધર, એ બલા કીધર.
ઇન મીન ને સાડે તીન, આધા રેહ્યા સો લીઆ છીન, ફીર તીન કે તીન.
ઇનસાન ચાહે શું, ને ખોદા કરે શું.[1] ૪૩૫
ઇનસાન થઇને ઘાસ ચરવું.

યાને ઈનસાન થઇને હેવાનના જેવી વર્તણુક વાપરવી.

ઇનસાનનું તુકારે મોહત.
ઇનસાફ આંધલો છે.
ઇનસાફ લુલો છે, જેમ ફેરવે તેમ ફરે.
ઇનસાફ વેચાયછે. ૪૪૦
ઇનસાફને કંઈ હાથ પગ નથી.

1. એને મલતી જુદી જુદી ભાષાઓની કેહવતો માટે જુઓ કેહવત ના૦ ૨૭૦, સફે ૨૦, ૨૧.

ઇનામમાં હાથી, ને અસવારીમાં ગધેડું.
ઇરાન ચોરીને પીરાન દગો નહિ કરવો.
ઇશક આંધલો છે.

Love is blind. (અંગ્રેજી કેહવત.)

(ફારસી કેહવત.) عاشق کور باشد

ઇસો ચોર, ને મુસો ગવાહી. ૪૪૫

ઊ

ઉકરડાની ચહડતી, ને આખો સવાગો રલતી.

મરઘી ઉકરડા ઉપર ચહડીને ઇંડું મેલે, પણ વેચાય ત્યારે સવાયા બદલ.

ઉકરડા પર છાસ ધોલવી.

ઉકરડામાં સાંઢ મુ–ર્યો.

ઉકરડે પડ્યું પણ રત્ન.

A diamond is valuable, though it lie on a dunghill.

(અંગ્રેજી કેહવત.)

ઉકરડો વધતાં વાર ન લાગે. (અથવા) ઉકરડાને વધતાં વાર શી. ૪૫૦

Ill weeds grow apace. (અંગ્રેજી કેહવત.)

Small herbs have grace,

Great weeds do grow apace.

(શેકસપીઅર, "કીંગ રીચર્ડ ધ થર્ડ.")

Idle weeds are fast in growth.

(શેકસપીઅર, "કીંગ રીચર્ડ ધ થર્ડ.")

Mauvaise herbe croît toujours. (ફ્રેંચ કેહવત.)

Pazzi crescono senza inaffiargli. (ઈટાલ્યન કેહવત.)

Herba mala presto cresce. (લૅટીન કેહવત)

ઉગતાને સઉ કોઇ નમે, (અથવા, સલામ કરે,) આથમતાને કોઇ નહિ.

ઉગતે ચાને ધારાવીર, ને માથે ચાને ખડકે વીર.

યાને ચાન ઉગતી વખતે દરિયાનાં પાણીમાં ભરતી થાયછે, અને જ્યારે તે માથાં ઉપર આવેછે ત્યારે નદી નાલાં પાણીની તે પૂરથી ભરાઈ જાયછે.

ઉગતો સુરજ સઉ કોઇ નમે.

Men use to worship the rising sun. (અંગ્રેજી કેહવત.)

ઉગતાં ઝાડનું પાતરૂં ચીકણું.

Youth is ever fresh and promising. (અંગ્રેજી કેહવત.)

ઉગ્યો તે આથમવાનો, ખીલ્યું તે કરમાવાનું, ચહડ્યો તે પડવાનો, ને જનમ્યું તે મરવાનું. ૪૫૫

ઊંઘ આવે તો કાંટાની વાડપરભી આવે.

ઊંઘ, આહર, ને આલસ, વધાર્યાં વધે, ને ઘટાડ્યાં ઘટે.

ઊંઘ ગઈ ને ઉજાગરો આવ્યો, ભુખ ગઇ ને ભોજન આવ્યું.

જબ ચને થે તબ દાંત નહિ થે, જબ દાંત હુવે તબ ચને નહિ.

(હિંદુસ્થાની કેહવત.)

ઊંઘ ન જુવે તુટી ખાટ, ને ઇશક ન જુવે જાત કજાત; ભુખ ન જુવે એઠો ભાત, ને પ્યાસ ન જુવે ધોબીનો ઘાટ.

Hunger is contented with any food, and sleep with any bed.

Hungry dogs will eat dirty pudding. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

ભુખેકુ કિયા રૂખા, ઔર નિંદકુ કિયા તકિયે. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

(ફારસી કેહવત.) کوفته را نان تهی کوفته است

ઊંઘ ન જોય પાથરો, ભુખ ન જોય ખાખરો. ૪૫૬

Hunger is the best sauce, and fatigue the best pillow.

Hunger makes raw beans relish well. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

ભુખકુ ભોજન કિયા, ઔર નિંદકુ બીછુના કિયા. (હિં. કે.)

ઊંઘ ને પાણી નીચે ઉતરે.

(ફારસી કેહવત.) آبرا میل جانب پستی

ઊંઘ બગાસું મોકલે, જા બગાસાં તું, તાહરૂં કહ્યું નહિ માને, તો ઢોલી નાખીશ હું. (અથવા) ઉંઘે મોકલી અવાચી, પેહલી જા તું, તાહરૂં કહ્યું નહિ કરે, તો ઢોલી નાખું હું.

Stretching and yawning leadeth to bed. (અંગ્રેજી કેહવત.)

ઊંઘ વેચીને ઉજાગરો લીધો.

He buys dear who licks it from thorns. (અંગ્રેજી કેહવત.)

ઊંઘટયો ને જુગટયો સાચું ન બોલે.

ઊંઘાડી હોલી, ને ના– નગારણ, ને છોકરી ભરવાડણ (તેને કોણ છેડે ?) ૪૬૫

ઊંઘાડે ડોલેનું.

યાને જેની આંખમાં શરમ નહિ હોય એવું.

ઊંઘતી બીલાડીથી ઊંદર ન પકડાય.

A muffled cat is no good mouser.

The sleeping fox catches no poultry.

A close mouth catcheth no flies. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

Gatta guantata non piglia mai sorice. (ઈતાલ્યન કેહવત)

Gato meador nunca bom murador. (પોરચુગીઝ કેહવત.)

(ફારસી કેહવત.) خر خفتہ جو نمی خورد

ઊંઘતી વહુ, ને ઝુકતો દીવો.

ઊંઘતો બોલે, પણ જાગતો ન બોલે.

ઉંઘતો સારો, જાગતો ખરાબ. ૪૭૦

ઊંઘાયલું ને મુવેલું બરાબર.

O sleep! thou, ape of death. (શેકસપીઅર, "સીમબૅલીન.")

Shake off this downy sleep, death's counterfeit.

(શેકસપીઅર, "મૅકબૅથ.")

ઊંધે ઉંઘાય નહિ, ને ભૂખે ખાય નહિ.

ઊંધાં ને ગુગાં, ને ઘરમાં તો છે બે મુગાં, ને આલાં ને પાલાં, ને ભાતનાં છે છાલાં, ને માહરે ત્યાં ચાંદનબાઈ દીવો કરે.

જાુઠી વડાઈ કરનારના સંબંધમાં વપરાયછે.

ઊંચા જોયો બલડિયો, નીચા જોઇ નાર, એખલપેટો વાણિયો, એ ત્રણેને ગરદન માર.

ઊંચી દુકાન, ઓર ફીકા પકવાન. ૪૭૫

Great boast, little toast.

Great cry, but little wool. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

A big tray, a big tray, and in the middle of it half a loaf of chaff! (કાશમીરી કેહવત.[1])

ઊંચી પેહરે પહનેવાર, ને ઢીંગણી પેહરે તરેહવાર.

ઊંચી પોલ, મદનકા ઝાંપા, બેહન ભુંડી, ને ભાઇ બાંકા.

ઊંચું ગરાડ.[2]

ઊંચું તાડ (અથવા, તાડમુસ્યું.)

ઊંચું સાટકા જેવું. ૪૮૦

As tall as a May-pole. (અંગ્રેજી કેહવત.)

ઊંચે આભ, ને નીચે ધરતી.

ઊંચે ચહરકે દેખા, તો ઘરઘર એકહી લેખા.

All trees of one height when you look down from the moon. (અંગ્રેજી કેહવત.)

ઊંચો ગરાનદીઅર.

ઊંચો જમાઇ ને નીચી સાસુ, ને પેહેરામણી વેલા વલવું વાંકું.

ઊંચો (અથવા, લાંબો) તાડ. ૪૮૫

---

૧. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 103.

૨. હાથી.

ઉછટયું ધન ઉચટ વાલે.

ઉછાલીને પગ ભાંજવો.

Look before you leap. (અંગ્રેજી કેહવત.)

اوّل اندیش پس گفتار — پای پیش آمدست پس دیوار (ફારસી કેહવત.)

ઉછીતાની મા મુઇ.

ઉછીને ચોખે શરાધ નહિ સરાય.

ઉજ્જમનો ઉકરડો. ૪૯૦

ઉજડ ખેડા ફીર બસે, નિરધન્યા ધન હોય, ગયા ન જોબન સાંપડે, મુવા ન જીતા હોય. (અથવા) ઉજડ ખેડું ફરી વસે, નિરધન્યો ધન જોય, ગઇ જવાની નહિ આવે, તેમ મુઓ ન જીતો હોય.

ઉજડ ખેડે વાગે ઢોલ.

ઉજડ ગામના રૂપિયા ભરવા. (અથવા) ઉજડ ગામની જમે[૧] ભરવી.

(ફારસી કેહવત.) ده خراب خراج ندارد

ઉજડ ગામમાં એરંડો પ્રધાન.

A heron among hundred crows is a king. (અંગ્રેજી કેહવત.)

In jungle scrub the castor-oil tree is king, any knife is keen amongst "peen" plants.[૨]

उजाड गांवीं मांदार वृक्ष.

ओसाड गांवीं एरंड बळी. (મરાઠી કેહવતો.)

ઉજલા ઉજલા સબ ભલા, ઉજલા ભલા ન કેશ, નારી નમે ન રીપુ ડરે, આદર કરે નરેશ. ૪૯૫

ઉજલું એટલું દુધ નહિ.

All that glitters is not gold.

---

૧. પેશકશી.

૨. *Hill Proverbs of the Inhabitants of the Chittagong Hill Tracts*, by Capt. Thomas Herbert Lewin, p. 20.

All is not gold that glisters. (અંગ્રેજી કેહવતો.)
Tout ce qui luit n'est pas or. (ફ્રૅંચ કેહવત.)
Non è oro tutto quel che luce. (ઈતાલ્યન કેહવત.)
Fronti nulla fides. (લૅતીન કેહવત.)
No es todo oro lo que reluce. (સ્પૅનીશ કેહવત.)
(ફારસી કેહવત.) هر درخشنده طلا نیست

ઉજલું ફુલ જેવું.

ઉજલું બરફ જેવું.

As white as the driven snow. (અંગ્રેજી કેહવત.)

ઉજલે લુગડે ડાઘ બેસે.

A spot is most seen upon the finest cloth. (અંગ્રેજી કેહવત.)

ઉજલે લુગડે વેહવાર્યો. ૫૦૦

ઉઠ કાકા! ત્રણ તાહરા, ને બે માહરા.

ઉઠ ગધેડી, ને વેહલ ખદેરી.

ઊંઠ ગાંગરતાં પલાણ.

ઊંઠ તોલાય ત્યાં ગધેડાં ઘરે જાય.

ઊંઠ પાડાને હલ્યું, ને પાડો પરદેશી. ૫૦૫

ઉંઠ, બ્રાહ્મણ, ને માંકડું, અણપેસાડ્યું પેસે.

ઉઠ બેટી દન ચહડ ગયા, તો કે' દિનકુતો દેવાના લગા, મેંતો મેરી બખતસે ઉઠુંગી.

ઊંઠ મરે તો મારવાડ ભણી મુખ રાખે.

ઊંઠ મેલે આંકડો, ને બકરી મેલે કાંકરો.

ઉઠ ફકત આંકડાનું ઝાડ ખાતું નથી, પણ બકરી સઘલું ખાઈ જતાં માત્ર કાંકરા રેહવા દિયેછે.

ઉઠ રતસી બગસી આવ્યા, ઢાલ ઢોલ ને કર સજાઈ, જ્યાં પોહરે માહરા બગસી ભાઈ. ૫૧૦

ઊંઠ લાંબું, ને પુછ ટુંકું.

अंगा पेक्षा बोंगा मोठा. (મરાઠી કેહવત.)

ઉઠ વહુ વિસામો ખા, હું કાંતું તું દલવા જા; ઉઠો સાસુજી (અથવા, બાઈજી રે!) તમે મોહડાં ના મરડો, હું કાંતું તમો કોરડા ભરડો.

ઊંઠ વૈદું.

ઊંટકી દાહરમે જીરા, ને ઊંઠ કેહ્યા કે ધીરા.

ઊંટડો કહી તર બેસશે (તેની કોણને ખબર?) ૫૧૫

ઊંઠના રોગને સોયનો ડામ નહિ ચાલે.

ઊંઠની દાહડમાં જીરાંનો વઘાર.

A handful of grass for an elephant's stomach. (કાશમીરી કેહવત.[1])

What's a crab in a cow's mouth. (અંગ્રેજી કેહવત.)

ઊંઠનું મહો માલવા ભણી.

ઊંઠને ઘેર લગન ગીયાં, ત્યારે ગધેડાંને ગીત ગાવા તેડ્યાં, કે' "માય સારા સાદે ને સારા રાગે ગીત ગાવો," તો કહે, "જેવા તમારા સકાર તેવા હમારા સાદ."

ઊંઠને મહો વાસો ન આવે. ૫૨૦

ઊંઠને મહોડે ઝાંખરાં.

ઊંઠને સલુક નહિ.

ઊંઠને સીંગ જોઈને નથી આપ્યાં.

Cursed cows have short horns. (અંગ્રેજી કેહવત.)

Dat Deus immiti coruna curta bovi. (લૅટીન કેહવત.)

Fools should not have chapping sticks. (સ્કૉચ કેહવત.)

ખોદા હરામઝાદેકુ નાખુન ન દે. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

موزها به که نباشد پرش
خدا می داند که خررا شاخ نمی دهد
آن دو شاخ گاو گر خر داشتی—هیچ کس را پیش
خود نگذاشتی (ફારસી કેહવતો.)

1. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 80.

If the cat grew wings, the water-fowl could not live in the lakes. (કાશમીરી કેહવત.[1])

ઊંટનો જામો, ને ચલ્લીનો ચણિયો.

He is making clothes for fishes. (અંગ્રેજી કેહવત.)

ઊંટનો બરડો. ૫૨૫

વાંકી ચુંકી ચીજના સંબંધમાં વપરાયછે.

ઊંટનાં અઢારે વાંકાં.

ઉંટ તારી કોન કલ સીધી? (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

ઊંટનાં ઉંટ ગલી જવાં.

ઊંટનાં ઉંટ ઘસડાઈ જાય, ને ગધેડું પાર પૂછે.

ઊંટનાં સીંગડાં ગયાં ત્યાં.

ઉઠરે દીકરા વેપારી, ચોરે પાડ્યું ખાતર, ઘરમાંથી ત્રણ રત્ન ગયાં, નરેણી, ચીપ્યો, ને કાતર. ૫૩૦

ઉઠાવે લકરી, નચાવે બકરી.

(ફારસી કેહવત.) گر نبودی چوب تر فرمان نبردی گاو و خر

ઉઠ્યા દેવ, ને ન ગણ્યું ચોમાસું.

ઉઠ્યા ભાટ, ને લાગે બારેવાટ.

Gird up the clothes, rise, and away. (કાશમીરી કેહવત.[2])

ઊંડે કર્યા ઢેકા, તો માણસે કર્યા કાઢડા.

ઉઠે વિચારે વિવાહ ન મલે. ૫૩૫

ઉડણી[3] કરતીને મોહડે ધુળ.

ઉડતા વા સાથ વહડે (એવું કજ્યાખોરૂં.)

To fight with one's own shadow. (અંગ્રેજી કેહવત.)

ઉડતો વા વાત લેઇ જાય.

---

૧. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 35. ૨. *Ibid*, p. 224.

૩. જાદુ કોટલ.

ઊંડો કુવો, ને ફાટેલી બોખ.
ઊંડાં પાણીમાં તરવું. ૫૪૦
ઊંડાં પાણીમાં પેસ્યે શીદ કે બુડી મર્યે!
ઉત્તમ ખેતી, મધમ વેપાર, કનીષ્ટ (અથવા નફ્ત) ચાકરી, ને નીદાન ભિખ. (અથવા) ઉત્તમ ખેતી, મધમ વહાન, નફ્ત ચાકરી, ને ભિખ હરામ. (અથવા) ઉત્તમ ખેતી, મધ્યમ વેપાર, કનીષ્ટ ચાકરી તે તાબેદાર.
ઉત્તમનું તુકારે મોહત, ને અધમને ખાસડાંનો માર.

A word to the wise. (અંગ્રેજી કેહવત.)

در خانه اگر کس است یک حرف بس است

(ફારસી કેહવત.)

ઉત્તમસે ઉત્તમ મીલે, મીલે નીચસે નીચ, પાણીસે પાણી મીલે, ઓર મીલે કીચસે કીચ.

Like with like is blessing, but unlike is confusion. (કાશમીરી કેહવત.[1])

Like will to like.

Birds of a feather flock together. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

Semper graculus assidet graculo.

Simile gaudet simili.

Æqualis æqualem delectat. (લૅતીન કેહવતો.)

Young men delight in the company of the young, old of old, learned men of learned, wicked of wicked, good fellows of drunkards.—Tully in Cat. Maj.

کند همجنس با همجنس پرواز

(ફારસી કેહવત.) کبوتر با کبوتر باز با باز

---

૧. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 206.

ઉતરા શેહનાં મરદક નામ. ૫૪૫
ઉતરાણ આવી ઢુકડી,[1] ને ગોરાણીને ભાવે સુખડી.
ઉતરાયણ કંઈ ઓછું પર્વ નથી.
ઉતર્યું ઘાંટી, ને થયું માટી.

(ફારસી કેહવત.) چون از گلو فرو رفت چه حلوا چه زهر

ઉતાર[2] વગર હોડીપર બેસવું.
ઉતાવલા સો બાહવરા, ધીરા સો ગંભીર. ૫૫૦

A hasty man never wants woe. (અંગ્રેજી કેહવત.)

उतावळा नवरा आणि गुडग्याला बाशिंग. (મરાઠી કેહવત.)

(ફારસી કેહવત.) تعجیل کار شیاطین است

ઉતાલા સો બાવલા. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

ઉતાવલ્યો સાત વાર પાછો ફરે.

Most haste, worst speed. (અંગ્રેજી કેહવત.)

If he delays, he will come quickly, but if he hastens he will come slowly. (કાશમીરી કેહવત.[3])

(ફારસી કેહવત.) عاجل دوبار کار می کند

ઉતાવલે આંબા ન પાકે.

An oak is not felled with one blow.

Rome was not built in a day. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

ઉદનાની ખોટ વરાછામાં[4] પુરાય.
ઊંદર કોતરે, ભોરીંગ[5] ભોગવે. (અથવા) ખોદે ઊંદર, ને ભોગવે ભુજંગ.[5]

Foxes dig not their own holes. (અંગ્રેજી કેહવત.)

---

૧. નજીક, પાસે.

૨. પાર ઉતારવાનું ભાડું.

૩ *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 3.

૪. સુરત પાસે ગામ.

૫. સાંપ.

ઊંદર દરમાં નહિ માય, ને પછવાડે બુહવારડી[1] ધાય. ૫૫૫

The rat himself cannot get into his nest properly, and he takes his mother after him! (કાશ્મીરી કેહવત.[2])

स्वोदराची नाहीं भरती, दुज्या आमंत्रण करिती. (મરાઠી કેહવત.)

ચુવા બિલમે સમાતા નથા, કાનો બાંધા છાજ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

موش بسوراخ نمی رفت جاروب بدُمش بست

(ફારસી કેહવત.)

ઉંદર દરમાં, ને બીલાડી મુછ મરડે.

ઊંદર ફુંક મારતો જાય, ને કરડતો જાય.

ઊંદર બીલાડીને સહલ્લા હોય ત્યાં ઘરધણી સુખે ન રહે.

Two cats and a mouse, two wives in one house, two dogs and a bone, never agree in one. (અંગ્રેજી કેહવત.)

ઊંદર બીલાડીનો મેલ.

The cat and dog may kiss, yet are none the better friends.

Like dog and cat. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

इळा आणि भोपळा. (મરાઠી કેહવત.)

ઊંદરનું મરવું, ને બીલાડીનું હસવું. ૫૬૦

The cat's play is the rat's torment, the king's anger is the subject's ruin.[3]

It is sport to you, but death to us. (અંગ્રેજી કેહવત.)

ચિરિયા મરન, ગુંવાર હાસી.

લડકોંકા ખેલ, ચિરીયોંકા મરના. (હિંદુસ્થાની કેહવતો.)

माजराचा खेळ होतो, पण उंदराचा जीव जातो. (મરાઠી કેહવત.)

---

૧. ઝાડુ.

૨. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 64.

૩. *Hill Proverbs of the Inhabitants of the Chittagong Hill Tracts*, by Capt. Thomas Herbert Lewin, p. 24

ઊંદરને ઉચાલો નહિ, ગાંડીને ગવાલો નહિ, નાગર બચ્ચો કાલો નહિ, બ્રાહ્મણને ઘેર પાલો નહિ.

ઊંદરને હરધનો ગાંઠિયો મલ્યો ત્યારે ગાંધીની દુકાન માંડી.

એક હલદીકે ગરેહ લે પનસારી બન બૈઠી. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

ઊંદરનાં મહોમાંથી હાથીદાંતની શું આશા રખાય?

ઉધમ કરો હજાર, નસીબ બિન કોરી ન પાવે.

ઉધમાતની ઉજાણી, એક ઉછાલે ધુલ, ને એક ઉછાલે પાણી. ૫૬૫

ઉધરતાંજ ખુટયે કે આંગલપેર લેઈ નહિ ઉડે.

યાને, બચ્ચાંને પેહલેથીજ શિખવીએ તો આગલ ચાલતાં બગડે નહિ.

ઉંધા અસ્તોરા બંધાવવા.

યાને, કોઈને ખાડામાં ઉતારવું.

ઉંધા ઘડા પર પાણી, ને સર્વે ધુલધાણી.

ઉંધા પાટા બંધાવવા.

યાને, ઉલટી વાત સમજાવવી.

ઉધાર આપ, અને ખરૂં જોખ, (અથવા, નમતું તોલ.) ૫૭૦

ઉધાર આંબા ખાટા.

ઉધાર, તો કે' ઓ, તો કે' ખુણે બેસીને રો; નગદ, તો કે' જી, તો કે' ખા ખીચડી ને ઘી.

ઉધાર હલવા કરતાં નગદ ટપલો ભલો.

A bird in the hand is worth two in the bush. (અં. કે.)

کرمي بکفم به که کلنگي در هوا

گنجشکي به نقد به که طاوسي به نسيه

گنجشک در دست به که باز در هوا

سیلی نقد به از حلوای نسیه (ફારસી કેહવતો.)

ઉધારની માને નગદ પરણે.

ઉધારે હાથી બંધાય, (અથવા, વેચાય,) પણ રોકડે બકરી ન બંધાય, (અથવા, વેચાય.) ૫૭૫

ઉંધી ઈટનો ચણનાર.

ઉંધે દાહડે ઉંધું સુજે.

چوتیره شود مرد را روز کار—همه آن کند کش نیاید بکار

(ફારસી કેહવત)

ઉંધે (અથવા, અવલે) હાથે ઓવરણાં લેવા.

ઉંધાં વાજાં વાગવાં.

ઉંધાંનું ચટું, ને ચટાંનું ઉંધું. ૫૮૦

ઉની ઉની ચાહે પીએ તો ખોદાને ઘેર લખાય.

ઉની પુણી, ને રતનિયો.

ઉનું ખાતાં મોહડું દાજે તે કેને કહે.

ઉનું ખાય, ઓઢીને સુવે, (અથવા, ઉઘારે સુવે,) તેની નાર વૈદ ન જુવે.

ઉને પાણીએ આગ ન લાગે. ૫૮૫

ઉનાં પાણીએ કાંઇ ઘેર નહિ બલે.

(ફારસી કેહવત.) بگفتن آتش دهن نمي سوزد

ऊन पाण्यानें घरें जळत नाहींत. (મરાઠી કેહવત.)

ઉનાં પાણીમાં ઉતરવું.

ઉપજ્યું ત્યાંથી નીપજ્યું.

ઉપર ટીપટાપ, માંહે કુવા, પરદેશી આવ્યા ને ડુબી મુવા.

ઉપર હીરા ચકચકે, ને અંદર કીડા કચકચે. ૫૯૦

The sweetest mangoes are the most worm eaten, a beautiful woman is least to be trusted.[૧]

ઉપરકી તો ટાપટીપ, ઓર ભિત્તરકી તો રામજી જાણે.

ઉપર તો ખુબ બની, પર અંદરકી રામ જાને. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

૧. *Hill Proverbs of the Inhabitants of the Chittagong Hill Tracts*, by Capt. Thomas Herbert Lewin, p. 24.

ઉપાડી જીભ, ને લગાડી તાલવે.

ऊचलली जीभ लावली टाळ्यास. (મરાઠી કેહવત.)

ઉપરૂં ને તલે સુપડું. (અથવા) તલે ઉપરૂં, ને ઉપર સુપડું.

ઉંબર તો ડુંગર થયા, ને પાદર તો પરદેશ થયાં.

ઉંબર નહિ જોયો તેણે ડુંગર જોયો. ૫૯૫

ઉંબર બહાર નિસર્યો, ને ભવનાં દુખ વિસર્યો.

ઉંબર મુકયો, ને ધરમ ચુકયો.

ઉંબરમાંથી નિકલ્યો, ને હૈડાંમાંથી નિસર્યો.

માણુસ મરણ પામેછે અને તેને ઘરમાંથી બહાર લેઈ જવામાં આવેછે ત્યારથીજ તેની યાદ ભુલાતી જાયછે.

Long absent, soon forgotten.

Out of sight, out of mind. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

જો નઝર ન આવે સો ભુલ જાવે. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

هرکه از دیده دور از دل دور

(ફારસી કેહવતો.) از دل برود هر آنچه از دیده برفت

ઉંબરસારી,[1] નવસે નારી, ઉંચા મોરા,[2] નીચી ખારી.

ઉભા રહેવાથી પાણી ના પીવાય, પીવાય તો પાયે ઉતરે. ૬૦૦

ઉભો પરોણો હારાનો[3] ભાર ઝીલે.

ઉભો રલે તે બેઠા સારૂં. (અથવા) ઉભો રલે તે બેઠાને કાજ, ને સુમ રલે તે સખીને કાજ.

ઉભો સાંઠો (અથવા, ઉભું લાકડું) સો મણ ભાર ઝીલે.

ઉમરૂં,[4] ને મોતીનું ઝુમરૂં.

ઉલટ ઐસી આંધલી, કે દેખતેઈ ખાડ ગીરાએ, બનિયાં તોલમે, નહિ કે મોલમે, કુચ્છ કમાએ. ૬૦૫

૧. ઉડવાડાની ઉત્તરે આવેલું એક ગામ. ૨. ટેકડા.

૩. હારા, એટલે સાત મણનું માપ (અનાજ વગેરેનું.)

૪. ઉમર ગામ.

ઉલટી અલ્લા કોટે વલગી.

ઉલટી ગંગા ચાલવી.

ઉલટો ચોર કોટવાલને દંડે.

Rognery supplants justice. (અંગ્રેજી કેહવત.)

ઉલટે ચોર કોટવાલને દાંડે. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

उलट्या चोराच्या बोंबा.

चोर सोडून कोतवालाला दंड. (મરાઠી કેહવતો.)

ઉલેચે અંધારૂં ન જાય.

ઉવા તેને દુવા નહિ જોઈએ, દુવા તેને ઉવા જોઈએ. ૬૧૦

ઉસકુ તો એક તાંગ થા. (અથવા) મુરધીકી એક તાંગ.

But one leg to the fowl. (કાશમીરી કેહવત.[1])

એક શેઠે પોતાના નોકરને એક મરઘી પકાવવા આપી. પકાવ્યા પછી નોકરનો જીવ ન રેહ્યાથી મરઘીની એક તાંગ તે ઉછાલી ગયો. શેઠે મરઘીને ફકત એકજ તાંગ સાથે જોવાથી બીજી તાંગ માટે નોકરને પુછ્યું, જ્યારે તેણે જવાબ દીધો કે, "ઉસ્કુ તો એક તાંગ થા." શેઠનાં ધ્યાનમાં આ વાત નહિ ઉતરવાથી તેણે નોકરની સારી પેઠે ખબર લીધી. થોડાક દિવસ વીટા બાદ નોકરે એક બીજી મરઘીને જ્યારે રસ્તામાં એક તંગડી પેટમાં ખોસી દઈ, એકજ પગ ઉપર ઉભેલી જોઈ ત્યારે તે દોડતો શેઠ પાસે આવી તેને તે દેખાડવા લઈ ગયો. શેઠે તુરત "હાટ હુશ" કીધું તો મરઘીએ બીજો ટાંટિયો જમીન ઉપર મેલી દેઈ ઝડપથી નાહસવા માંડ્યું. નોકરે કહ્યું "સાહેબ! તે દાહડે તો તમે એમ "હાટ હુશ" નહિ કીધું હતું. જો કીધું હતે તો મરઘીની બીજી તાંગ તમોએ તુરત જોઈ હતે." આ ઉપરથી આ કેહવત ખરી વાત ઉડાવી કાહડવાના સંબંધમાં બોલાયછે.

---

૧. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 117.

ઉસકુ તો દો સીંગ થા.

બોલીને ફરી જનારના સંબંધમાં વપરાયછ.

ઉસ્તાદ બેસે પાસ તો કામ આવે રાસ.

The master's eyes make the horse fat. (અંગ્રેજી કેહવત.)

ઉસ્તાદ બએથે પાસ, કામ આવે રાસ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

धनी अस्तां पासी, काम होय त्वरेसी. (મરાઠી કેહવત.)

ઉસારવું હોય તો ઉસારો, ને ધોલાં ધાનની તો બાધા છે.

ઉસે જુવાર બાજરી, ને મુસે[1] નાર પાધરી. ૬૧૫

There is no argument like that of the stick.

It is the raised stick that makes the dog obey.

If you shake the stick the monkey will dance. (અં. કે.)

ઉસો ગવાહી, ને મુસો સાક્ષિ.

ઉસો શાખ ને મુસો ગવાહિ, ને નહિ બોલે (અથવા, જુઠું) બોલે તેને માથે ગામની દુહવાઇ.

ઉંહુંનું ઓષડ નહિ.

---

૧. મુસ અથવા મુસું એટલે ખાંડણું.

એ, ઐ

એ કીડીને બાઘ મારા.

એ કીસીકી મુરઘી? (અથવા) કાજીની મારી હલાલ. ૬૨૦

"What came out with the soup is lawful," a *pir* said. (કાશમીરી કેહવત.[૧])

એ ઘાહના કાંઈ ગાંજા નહિ મળે.

માણસનાં મોહત પુઠે બોલાયછે.

એ ચણેકી દાલ, ને એ ચણેકી રોટી.

એ તો માહરૂં આરૂં ભોરૂં, ને રામડીયાનું કોહડું.

એ તો મુવો મુસ્તો, મારરે એનાં માથાંમાં દસ્તો.

એ પાણીએ વાલ નહિ ચરે. ૬૨૫

એ પાણીએ મગ નવ ચરે, સો મણ બાળો કાષ્ઠ. (શામળ.)

એ બાઘ કીને મારા? એ બાઘ મયને મારા.

એ વર કલવો ખાનાર નથી.

એ સંગ કંઇ કાશી નહિ ઉતરે, (અથવા, જાય.)

---

૧. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 252.

એક અનાર, સો બીમાર.

એક પેર હરરી શકરી, ગાંવ ખાસી. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

یک انار صد بیمار
یک مویز وصد قلندر
یک انگور وصد زنبور
یک آهو وصد سگ (ફારસી કેહવતો.)

એક આજ એ આવતી કાલની બરાબર છે. ૬૩૦

One to-day is worth two to-morrows. (અંગ્રેજી કેહવત.)

એક આલે, બીજો વારે, તેને ઘાલે જમને બારે.

દાતા દએ, ભંડારીકા પેટ ફટે. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)
खर्चणाराचे खर्चतें, कोटवळयाचें पोट दुखतें. (મરાઠી કેહવત.)

એક આવે તો બીજાને વિસરાવતો (અથવા) ભલું કેહવડાવતો.

એક ઉજલે સઉ ઉજલા.

એક ઉંદર પર બાહવન બીલાડા.

એક એકડા વગરનાં સો મીંડાં ખોટાં. ૬૩૫

એક એકની ચોટલી મંત્રે (એવાં માણસો.)

એક આંખે રડશે, ને બીજી આંખે હસશે.

એક કબીરા જલ બસે, એક જલકે તીર, મેં તોએ પુછું પંડીતા! ઉનમે કોણ કબીર.

એક કસર ને સો સફર.

કેટલાંકો "ઘેરની કસર ને વહાનની સફર," અથવા "માટીડાની સફર ને બૈરાંની કસર" પણ કહેછે.

એક કાગડો બીજા કાગડાનો ડોલો ટુંપે. ૬૪૦

Two of a trade seldom agree. (અંગ્રેજી કેહવત.)

એક કાજ, ને બીજું પરગણું.

એક કાને સાંભલીને બીજે કાને કાહડવું.

In at one ear, and out at the other. (અંગ્રેજી કેહવત.)

એક કાનેથી ચાર કાન.
એક કામમાં બે કાજ.
એક કેક, હજાર હેક. ૬૪૫
એક કોદરે કંઈ કાળ મટે ?

One swallow does not make a summer. (અંગ્રેજી કેહવત.)

You can't make a raft of a single bamboo, neither is oil produced from a single sesamum seed.[1]

از یک گل بهار نمي شود

(ફારસી કેહવતો.) از یک پرستو تابستان نشود

એક કોહેલી માછલી આખા તલાવને ગંધીલું કરે. (અથવા)
એક કોહેલી માછલીએ આખો ટોપલો ગંધાય.

One rotten fish spoils a boat-load.[2]

One ill weed mars a whole pot of pottage.

One scabbed sheep will mar a whole flock.

A rotten sheep infects the whole flock. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

یک بز گرگین همه بزهای گله را گرگین کند

(ફારસી કેહવતો.) بز که گرگین شده از گله بدر باید کرد

એક મછલી ગંધી સારે જલકુ ગંધા કરતી હએ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

Una pecora infetta n' ammorba una setta. (ઈતા. કેહવત)

Il ne faut qu'une brebis rogneuse pour gâter tout le troupeau. (ફ્રેંચ કેહવત.)

El puerco sarnaso rebuelve la pocilga. (સ્પેનીશ કેહવત.)

Grex totus in agris unius scabie cadit et porrigine porci. (જુવેનલ.)

---

૧. *Hill Proverbs of the Inhabitants of the Chittagong Hill Tracts*, by Capt. Thomas Herbert Lewin, p. 20.

૨. *Ibid*, p. 13.

એક કાંકરે બે પક્ષી મારવાં.

To kill two birds with one stone. (અંગ્રેજી કેહવત.)

He kills two dogs wi' ae stane. (સ્કૉચ કેહવત.)

یک گزدو فاختہ

(ફારસી કેહવતો.) بیک تیر دو نشانہ زدن

એક ખરચું દામ, તો અઢારસો ગોલામ. ૬૫૦

એક ખસખસનો દાણો, ચાર વખત છડ્યો, ચાર ભાગ કીધા, એક ભાગ ખાધો, તેને કલેજે ડાઘ લાગો, પીયુ આવે ને પુછું, અન્ન ખાધેથી કેમ જીવાય? (અથવા) એક ખસખસનો છટ્ટો ભાગ, લાગો માહરે કલેજે લાગ, પીયુ આવે તો પુછું કે અન્ન ખાવે તો કેમ જીવે?

ઘણી નાજુકાઈનું ડોલ ઘાલનારના સંબંધમાં વપરાયછે.

એક ખોજ્યો, ને બીજો ખાપરો.

એક ખોદાની હાજર નિશાની, સૂર્ય, ચંદ્ર, આતશ, ને પાણી.

એક ગલીમાં આવન જાવન, ને ગદ્ધી ગાવે ગીત, ને દેખો ઘરકી રીત.

એક ગલીમાં આવન જાવન, ને વચમાં મેલી શાકર, દાહડીવાલા ખાઇ ગયા, ને મુછવાલાને પકડ. ૬૫૫

કર ગયા દાહરીવાલા, પકરા ગયા મુછોવાલા. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

એક ગામમાં બે નકટા વસે, ખાસડાં પડે ને ખડખડ હસે, (અથવા,) આનીગમ લડે, ને પેલીગમ હસે.

એક ગુનાહ તો ખોદા પણ માફ કરે.

એક ઘઉં, તેમાંથી સઉ. (અથવા) એક ઘઊં તેમાંથી ચોરાસી પકવાન થાય.

એક ઘઊંની કણક, જેમ રાંધો તેમ ખરી.

એક ઘડીની શોખાઈ, ને આખા દાહડાનું સુખ. ૬૬૦

Bashfulness is an enemy to poverty. (અંગ્રેજી કેહવત.)

એક ઘરીકી બેહાઈ, સારે દિનકા આધાર. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

એક ઘડીની શોખાઇ, ને જનમારાનું દુખ.

એક ઘડીનું દુખ, તો જનમારાનું સુખ.

એક ઘડીનું સુખ, ને જનમારાનું દુખ.

Short pleasure, long lament. (અંગ્રેજી કેહવત.)

એક ઘર તો ડાકણ પણ મુકે.

એક ઘાએ કુવો નહિ ખણાય. ૬૬૫

એક ઘેર તે ઘેરમાં નહિ, ને એક દીકરો તે દીકરામાં નહિ, ને સો રૂપ્યા તે રૂપ્યામાં નહિ.

એક ઘેરને વળગી રેહવો.

Rolling stones gather no moss. (અંગ્રેજી કેહવત.)

Rowin' staines never gather moss. (સ્કૅાચ કેહવત.)

(ફારસી કેહવત.) یک در گیر محکم گیر

Saxum volutum non obducitur musco. (લૅતીન કેહવત.)

Pietra mossa non fa muschio. (ઈતાલ્યન કેહવત.)

La pierre souvent remuée n'amasse pas volontiers mousse. (ફ્રૅંચ કેહવત.)

Planta quæ sæpius transfertur non coalescit.—Quintus Fabius.

એક ચણાની (અથવા, એક મગની) બે ફાડ કરવી.

एका घार्वी दोन तुकडे. (મરાઠી કેહવત.)

એક ચનેકી દો દાલ.

એક રોટીકે દો ટુકડે.

એક સીબકે દો ટુકડે. (હિંદુસ્થાની કેહવતો.)

એક જાલમે સો સાંપ દેખા!

એક ટકાની મરઘી, ને ચાર આના પીછ ટુપામણ. ૬૭૦

Eleven grooms for a one-eyed mare. (કાશમીરી કેહવત.[1])

---

1. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 95.

(ફારસી કેહવત.) آفتابہ خرج لحیم

દમરીકી બુલબુલ, ટકા છટાઈ.

દમરીકી બુઢિયા, ટકા સર મુંડાઈ. (હિંદુસ્થાની કેહવતો.)

दुगाणीचा मुळा, तीन पैसे हेल.

एका पैशाचें तेल, दोहो पैशाचा हेल. (મરાઠી કેહવતો.)

એક ઠગ, ને બીજો મહા ઠગ.

એક ડુબતો બીજાને ડુબાડે.

એક તનદરોસ્તી, હજાર ન્યામત.

Health is great riches.

Health is better than wealth. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

એક તરેહકી રોટી, કોઈ મોટી ને કોઈ છોટી.

માંકા પેટ, કુંભારકા આવા, કોઇ ગોરા, કોઈ કાલા.

એક તવેકી રોટી, કિયા છોટી, કિયા મોટી. (હિંદુસ્થાની કેહવતો.)

એક તો મીયાં થેહી થે, દુસરે ખાઇ ભંગ. ૬૭૫

(ફારસી કેહવત.) یکی بود مجنون دگر خورد مے

એક તો હાણી, બીજી હાંસી.

એક તાંકણો, બે તિરથ.

એક થાને (અથવા, કરતાં) બે ભલા.

Two heads are better than one. (અંગ્રેજી કેહવત.)

One and one are eleven. (કાશમીરી કેહવત.[1])

એક ઔર એક ગ્યારે.

એકસે દો ભલે. (હિંદુસ્થાની કેહવતો.)

એક દમ, ને હજાર ઉમેદ. (અથવા) એક કોઠે એકાવન ઉમેદ.

While there is life, there is hope. (અંગ્રેજી કેહવત.)

(ફારસી કેહવત.) یک دم هزار امید

એક દમમે હઝાર દમ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

---

૧. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 7.

એક દરવાજો બંધ થાય તો ખોદા સો ઊંઘાડે. ૬૮૦

Where one door shuts, another opens. (અંગ્રેજી કેહવત.)

(ફારસી કેહવત.) یک در بستہ و ہزار در وا

એક દર બંધા, તો હજાર દર ખોલ્લા. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

એક દાહડાની શોખાઇ, ને બધા દાહડાનો આરામ.

એક દાહડાની શોભા, ને જનમારાની ઓભા.

એક દાહડો ઇદડી, ને બીજે દાહડે રોજા.

After Christmas comes Lent. (અંગ્રેજી કેહવત.)

એક દિન મેહમાન, દો દિન મેહમાન, તીસરે દિન બેઇમાન.

Fresh fish, and new-come guests, smell by that they are three days old. (અંગ્રેજી કેહવત.)

L'hoste et poisson passe trois jours puent. (ફ્રેંચ કેહવત.)

એક દુખ જે પણું ચાંદું, બીજું દુખ જે બૈરૂં માદું, ત્રિજું દુખ પાડોશી ચાર, ચોથું દુખ જે બારણે ખાર.[1] ૬૮૫

એક નકટો સોને નકટા કરે.

One fool makes many. (અંગ્રેજી કેહવત.)

One fool makes a hundred. (અંગ્રેજી કેહવત, સ્પેનીશ ઉપરથી આવેલી.)

એક નન્નો સો દુખને ટાલે. (અથવા) એક નન્યો નવ દુખને હણે.

One refusal prevents a hundred reproaches. (અં. કે.)

એક નન્ના સો દુખ હરે. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

एक नन्ना म्हणती आलें विघ्न निवारिती. (મરાઠી કેહવત.)

એક નર તેને સો અંધર.[2]

એક નારૂ, તેને હજાર દારૂ.[3]

Every sore has its salve. (અંગ્રેજી કેહવત.)

(ફારસી કેહવત.) هر دردی را درمانی مقرر کرده است

૧. ખાડો. ૨. હુંનર. ૩. દવાઈ, ઇલાજ.

હર દર્દકે વાસ્તે દરમાન મુકરર હય. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

એક નૂર આદમી, ને દસ નૂર કપડાં, હજાર નૂર ઘરેણાં, ને લાખ નૂર નખરાં. ૬૯૦

Fine feathers make fine birds.

Fair feathers make fair fowls.

God makes, and apparel shapes. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

એક નૂર આદમી, હઝાર નૂર કપરા. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

એક પગ દુધમાં, ને એક પગ દહીમાં.

એક પથ્થરે બે પક્ષી મારવાં.

આ કેહવત અંગ્રેજી To kill two birds with one stone ઉપરથી આવેલી છે.

Matar dous passaros com huma pedra.[1] (પોર્ચુગીઝ કેહવત.)

Twee appelen met éénen stok afwerpen.[2]

Twee vliegen met éénen klap slaan.[1] (ડચ કેહવતો.)

એક પાન સોને કોહવાડે.

La manzana podrida perde a su compaña.[3] (સ્પૅ. કે.)

Eén rotte appel in de mande, maakt al de gave fruitte schande.[4] (ડચ કેહવત.)

એક પાસે અસ્તાચલ, ને એક પાસે ઉદયાચલ, ને વચમાં મેરૂ, આ કલજુગમાં કાં ખડી કાં ગેરૂ.

એક પીછોડીને છેડે કાંણું, ને એક નહિ મલે ને બીજીને આણું. ૬૯૫

એક પુણી પડી તેથી બાર ગામ ચંપાઇ મુવાં.

એક પંથ દો કાજ.

To kill two birds with one stone.

To have two strings to one's bow. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

---

૧. To kill two birds with one stone.

૨. To bring down two apples with one stick.

૩. The rotten apple spoils its companion.

૪. One rotten apple in the basket infects the whole.

هم فال وهم تماشا
(ફારસી કેહવતો.) هم خرما وهم ثواب

એક પાંત બંઓલકી, દોનો બેઠકર જાય, દોનોમે જો સંપ હોય, તો તીસરા આકર સમાય.

એક બેહન મંડાઇ, ને એક બેહન રંડાઈ.

એક મરણિયો સોને ભારેવ. ૭૦૦

એક મીન (અથવા, મેઆન)માં બે તલવાર નહિ માય, ને એક મુલકમાં બે બાદશાહ નહિ સમાય.

Never carry two faces under one hood. (અંગ્રેજી કેહવત.)
Two stars keep not their motion in one sphere;
Nor can one England brook a double reign
Of Harry Percy and the Prince of Wales.
(શેકસપીઅર, "કીંગ હેન્રી ધ ફોર્થ.")

دو شمشیر در یک نیام نگنجند
(ફારસી કેહવતો.) دو مهمان در یک خانه نگنجند
ده درویش در گلیمي بخسبند و دو پادشاه در اقلیمي نگنجند (શેખ સાઅદી.)

एका म्यानांत दोन सुऱ्या. (મરાઠી કેહવત.)
એક નિયામમે દો છુરી. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

એક મુશ્કેલ, સો આસાન.

એક મુશકિલકી હઝાર હઝાર આસાન રખી હએ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

એક રસ્તો બંધ, તો સો રસ્તા ઉઘાડા.

There are as good fish in the sea as ever came out of it. (અંગ્રેજી કેહવત.)

(ફારસી કેહવત.) صد در شود گشاده چو بسته شود دري

એક રામ, તેનાં સો (અથવા, સહસ્ત્ર) નામ.

એક રામે આખી લંકા લેવાઈ હતી. ૭૦૫

એક રામે લંકા લીધી, તો બાર (અથવા, આઠ) રામ શું ન કરે?

એક રૂપિયો સો વરશ રેહ્યા તો લાખ રૂપિયા રેહ્યા.

એક રૂપ્યા ઉપર મહિને દહાડે સેંકડે એક રૂપ્યો વ્યાજ ગણતાં સો વરશે એક લાખ રૂપ્યા ઉપર થાયછે.

એક રાંડ ઉંચી, તેની કમરે છે કુંચી, ને કપાસ્યાને ચકલે ઉભી ત્યાં રૂની કાની ઢુંપી.

એક રાંડ, તેને સો સાંઢ.

એક લખ્યું, તે સો ભખ્યું. ૭૧૦

Setting down in writing is a lasting memory. (અં. કે.)

એક લીખા ઔર સો બકા. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

એક વખત થુક નાખી પાછી ન ગળાય.

એક વગર એકડો નહિ, ને સોનાં મીંડાં ખોટાં.

એક વરે એકોતેર.

એક વ્યાઇ, ને સો હોલાઇ, ભુંડરી વ્યાઇ, ને સુંઠ ને રાઇ.

એક વેંહતનું માથુઆનું સાડ હાથની પાઘડીને છેતરી જાય. ૭૧૫

એક વાંસનાં બોહીયાં, ને સબ સરીખાં હોઇયાં.

Birds of the same feather.

A chip of the old block. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

સબ એકહી ઠેલેકે બટે હએ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

एका माळेचे मणी. (મરાઠી કેહવત.)

એક સક્કેનાં પાંચ.

એક સતીમે નગર સારા, એક ચંદરમે નવ લખ તારા.

એક સ્ત્રી વિખરવે સો નર હેરાન.

زن بد درسرای مرد نیکو
هم درین عالم است دوزخ او (ફારસી કેહવત.)

એક સ્વપ્મે કંઇ રાત વહી ગઇ? ૭૨૦

એક સુખ જે જાતે નરા, બીજું સુખ જે સપુત દીકરા, ત્રિજું સુખ સકર્મી નાર, ચોથું સુખ કોઠડીએ જુવાર.

એક સુંડને ગાંઠયે ગાંધી ન થવાય.

One swallow does not make a summer. (અંગ્રેજી કેહવત.)

એક હાથ ઘીમાં, ને એક હાથ ગોળમાં.

એક હાથ દો, એક હાથ પાવ.

એક હાથ લેના, એક હાથ દેના. ૭૨૫

એક હાથે તાલી ન પડે.

કેટલાકો "બે હાથ વગર તાલી ન પડે" કહેછે.

When one is not, two cannot quarrel.

If it takes two to make a bargain, it must take two to break it. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

Clapping is with both hands. (કાશમીરી કેહવત.[1])

One snaps with two fingers (not with one.) (કા. કે.[2])

(ફારસી કેહવત.) صدا از هردو دست مي برآيد

એક હાથ તાલી નહિ બજતી. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

एका हाताने टाळी वाजत नाहीं. (મરાઠી કેહવત.)

એક હાથે બે તરબુચ નહિ ઉંચકાય.

(ફારસી કેહવત.) بیک دست دو تربز نتوان برداشت

એકજ દરમાં સાંપ પણ મુજાય.

એકજ ઠેકાણે ઘણો વખત પડી રેહવાની વિરૂધમાં બોલાયછે.

એકજ લાકડીએ સઉને હાંકવું.

એકડા કરવા. ૭૩૦

એટલે, સહી આપવી, કબુલાત આપવી.

એકડા કરાવવા, (અથવા, લેવા.)

એટલે, કોઇની સોડે ચોક્સ બાબદ વિષેની સહી લેવી, કબુલાત કરાવવી.

---

૧. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 60. ૨. *Ibid*, p. 59.

એકડા વગરના મીંડાં ખોટાં.

કોઈ "એકડા વિનાનાં સો મીંડાં" પણ કહેછે.

એકડાથી બગડો નહિ જાણે (એવું અજ્ઞાન.)

He knows not a B from a battledoor.

He knows not a B from a bull's foot.

He knows not a hawk from a hand-saw.

He knows not a pig from a dog. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

(ફારસી કેહવત.) خراز گاو فرق نمی کند

એકના એકવીસ.

એકની જગોએ સો ખરચવા. ૭૩૫

જહાં સો, વહાં સવાસો. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

ऐशीं तेथें पंच्याऐशीं, करंग रांडे पुरणपोळ्या. (મરાઠી કેહવત.)

એકની માએ તે દેગડે વજડાય, ને સાતની માએ તે ટોપલે ઢંકાય.

એકજ છોકરાંવાલી મા મરણ પામેછે તો તેની ક્રિયા વગેરેનું કામ એકજ હાથે પડવાથી બરાબર રીતે થાયછે, પણ વધારે છોકરાંવાલી મા મરણ પામેછે તો તે કામ ઘણે હાથ પડવાથી સારી રીતે થઈ શકતું નથી.

Between two stools the breech cometh to the ground.

That which is every one's business is no one's.

The ass that is common property is always the worst saddled. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

Tout est fait negligement la ou l'un l'autre s'attend. [૧]

Tener il cul su due scanni. (ઈતાલ્યન કેહવત.)

સાઝેકી મા ગંગા ન પાવે. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

(ફારસી કેહવત.) میان دو خر ماده ماندیم

એકનું ઓખડ એ.

એકકી દારૂ દો. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

---

૧. While one trusts another, the whole work is performed negligently.—ફ્રેંચ કેહવત.

એકનું ઓખડ બે, ને બેનું ઓખડ બાર, મરણિયો મલે એક, તે બારને કરે પાર.

એકનું નામ, ને બીજાનું કામ.

એકનું પાપ સોને બુડારે, ને એકનું પુણ્ સોને ટાલે. ૭૪૦

એકનું બે નહિ થવું.

યાને, એક વાત પકડવી તેને ગમે એ થતાં છોડવી નહિ.

એકને પાપે સોની (અથવા, આખી) હોડી ડુબે. (અથવા) એકનાં પાપે સોનાં વહાન બુડે.

One man cut the bridge, and a thousand people fell into the river. (કાશમીરી કેહુવત.[1])

One thief makes a hundred suffer. (અંગ્રેજી કેહુવત, રૅપનીશ ઉપરથી આવેલી.)

On account of one man a hundred suffer wrong.[2]

چواز قومي يکي بيدانشي کرد
نه که رامنزلت ماندنه مهرا
نديدستي که گاوي درعلف زار
بيالايد همه گاوان مهرا (ફારસી કેહુવત.)

एक ढेकूण चावतो शंभराचा काळ होतो. (મરાઠી કેહુવત.)

પાપીકી નાવ ડુબી પર ડુબી. (હિંદુસ્થાની કેહુવત.)

એકને પુન્યે સારૂં નગર તરે.

એકને માર પડે, ને બીજો પેરઈઓ કરે.

એકને વાંસ પેસે, બીજો પેરઇ ગણે. ૭૪૫

એકનો પઇસો, ને એકનો ધરમ.

---

૧. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 8.

૨. *Hill Proverbs of the Inhabitants of the Chittagong Hill Tracts*, by Capt. Thomas Herbert Lewin, p. 20

એકલપેટા, સબકા બેટા.

એકા ઊંધે શું વાહણું વાય ?

એકે કીધી બઈરી, બીજાને આવી હોંસ, કેડે બાંધી ધાભરી, ને ખાંધે મુકયો વાંસ.

એકે હજારાં, ને સોએ બીચારાં. ૭૫૦

એકાંતમાં એકાંત સંડાસની.

એખલ દોખલકા અલ્લા બેલી.

સુરતથી નવ દસ માઈલે કીમ નામનું ગામડું આવેલું છે, ત્યાં એક ડોસી ભિખ માગવા બેસતી હતી, અને તેનો છોકરો અને બીજા લુચ્છાઓ પાછલ ભરાઈ રેહતા હતા. જ્યારે કોઈ મુસાફર ત્યાં એકલો આવી પોંહચતો, ત્યારે ડોસી મુસાફરને કેહતી કે "એખલ દોખલકા અલ્લા બેલી" યાને, તું એખલો હ્યાં આવી લાગો છે તેનો ખોદા મદદગાર થાય. એમ બોલીને તે ડોસી પોતાના છોકરાને કહી સમજાવતી કે એને આવીને લુટી લે. જ્યારે મુસાફરો ચાર પાંચ મલીને સાથે આવતા ત્યારે ડોસી કેહતી કે "દો ચારકા સંગ હએ" એટલે તેનો છોકરો અખાડા કરી જતો. એ ઉપરથી જ્યારે કોઈ આશરા વગરનું હોય ત્યારે તેને માટે એમ બોલાય છે કે, "એખલ દોખલકા અલ્લા બેલી."

એટલું શું રળશે કે બાર ઢાંકીને દળશે.

એંટાળ અંધીયારૂ સુરતથી ભરી લાવ્યા, ને ગોરાણી કેહ કે "મરૂંરે મારા કાઉજી!"

એંટાળ ફરંગી. ૭૫૫

એઠને વતારીને ઊતાર જેવું થવું.

એઠું ખાય તે ચોપડાંની આશા પર.

ઝુઠા ખાય, મિઠેકી લાલચ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

उष्टें खात्रें तुपाचे लालचीनें. (મરાઠી કેહવત.)

એઠે હાથે કાંઇ કાગડો નથી માર્યો.

એનોજ બરડો, ને એનીજ લાકડી.

એનોજ રૂપિયો, ને એનુંજ ખાસડું. ૭૬૦

એબી દહાડો વહી જશે.

Come good, come evil, there is an end. (અંગ્રેજી કેહવત.)

That day also passed, O Nasar! (કાશમીરી કેહવત.[1])

એમ સુવો કે તેમ સુવો, પણ — વચમાંને વચમાં.

એરણની ચોરી, ને સોયનું દાન. (અથવા) એરણ ચોરીને ખીલાનાં દાન કરે.

Hurtar el puerco, y dar los pies por Dios.[2] (સ્પૅ. કે.)

Furtar o carneiro, e dar os pés pelo amor de Deos.[3]

(પોરચુગીઝ કેહવત.)

એરાબમાં ઊંટ પુરાવું.

એલચીનાં હાડકાં, ને ફુલનાં માંસ (એવું નાજુક.) ૭૬૫

એલાર ગીયો, પેલાર ગીયો, ને લેલાર[4] તો સાથેનું સાથે.

એલાર ગીયો પેલાર ગીયો, ને શિખી આવ્યો કાહણી, "વાતર" કરતાં જાન ગીયો, ને ઢોલિયા હેઠે પાણી.

કોઈએક લાલ્યો એક અંગ્રેજની સાથે બાહેર ગામ ગયો, જ્યાંથી તે થોડાએક અંગ્રેજી બોલો શિખી આવ્યો. એક વેલાએ તે આજારી પડયો ત્યારે ખાટલા ઊપર પડયો પડયો પોતાની બઈરીને કેહવા લાગ્યો કે "વાતર" લાવ, "વાતર" લાવ. તેની બઈરી સમજી નહિ કે "વાતર" એટલે શું, અને લાલ્યા સાહેબ લાહેરી કરવા જતાં "વાતર" "વાતર" બોલતાંજ મરણ પામ્યા, જોકે જે ઢોલિયા ઉપર તેવણ સુતેલા હતા તેની હેઠેજ પાણી તેયાર હતું. એ ઉપરથી જુઠી લાહેરી કરનારના સંબંધમાં આ કેહવત વપરાયછે.

---

૧. *Dictionary of Kashmiri Proverbs,* by Rev. J. Hinton Knowles, p. 205.

૨. To steal the pig, and give away the pettitoes for God's sake.

૩. To steal a sheep, and give away the trotters for God's sake.

૪. કરમ, નસીબ.

આબ આબકર મર ગયા સરાહને પાની રહા. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)
એવડું શું રળ્યે કે દીવો માડીને (અથવા, બાર ઢાંકીને) દળ્યે.
એવા વરસે વર્યે, તો સુનઈએ ગજવાં ભરીએ.
એવાતણનું આરણ કારણ, તે રંડાપાનું હૈયાં ધારણ. ૭૭૦
એવી કોણ ભોલી કે પારકા ધણી પર ચુડો બાંજે?
એવું ઊંનું શું ખાઇએ કે મહોડું દાહજે?
એવું એવું પણ સિંહનું બચ્ચું.
એવું નસકોરૂં વલ્લું કે ઊંહનાં ઊંહ ચાલ્યાં જાય.
એવું સોનું શું પેહર્યે કે કાન તુટે? ૭૭૫

Why make a pain of pleasure? (અંગ્રેજી કેહવત.)

એવો ગોકલ્યો ગાંડો કે દીવાલીએ ઘેંસ ખાય.
એશ અશરત ક્યારે કે સાહુકાર ધીરે ત્યારે, ધપ્પા ધપ્પી ક્યારે કે માગનાર માગે ત્યારે.
એશક લગ્ગા મેડકીસે તો પદમની કયા ચીઝ હએ?

Fair is not fair, but that which pleases. (અંગ્રેજી કેહવત.)
(ફારસી કેહવત.) هر عيب كہ سلطان بپسندد هنر است

એશક, ફેશક, મુશક, ખાંસી, ખુન, ઝેહર, મદપાન, એતો છુપ્યાં છુપે નહિ, પ્રગટ હોય નીધાન.

Love, a cough, and the itch, cannot be hid. (અં. કે)
Liebe, Feuer, Husten, Krake, Gicht, lassen sich verbergen nicht.[૧] (જરમન કેહવત.)
(ફારસી કેહવત.) عشق و مشك پنهان نميماند

એશકનો માર્યો જુત્યાં ખાય. ૭૮૦
એશકનો માર્યો ઠીબમાં[૨] ખાય.

---

૧. Love, fire, a cough, the itch, and gout are not to be concealed.
૨. ઠીબ એટલે ભાગેલાં હાંલ્લાંનો તળિયાંનો ભાગ.

એશકનાં માર્યાં ગાજરાં.

એસકી જીવડા બાગમાં, ને તુટાં ખાસડાં કાખમાં, (અથવા, ખોરનો કટકો કાખમાં.)

એસકીનો પૈસો ને થેસકીની ચાલ, ને કોણુને પૈસે કોણુ કરે લાડ.

એસકીમાં એસકી બે, સાબુ ને પાણી. ૭૮૫

એસા ખંખારા મારૂં કે દુશ્મનકી છાતી ફૂટ જાએ.

એસા બનિયા ભોલા, કે લવંગમે પૈસા તોલા.

એસેકુ મીલા તેસા, ને તેસેકુ મીલા તાઇ, એ તીનુને મીલકે તુનતુની બજાઇ.[1]

એંહકારનું ઘેર ખાલી.

Pride goeth before destruction.

Pride breakfasted with plenty, dined with poverty, and supped with infamy.

Pride goes before, and shame follows after.

Pride will have a fall. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

Pride an' grace, never dwell in ae place.

Pride ne'er leaves its master till he gets a fa'.

Pride will hae a fa'. (સ્કૅાચ કેહવતો.)

Hochmuth kommt zu Fall.[2] (જરમન કેહવત.)

Hovmod gaaer for Fald.[3] (ડેનીશ કેહવત.)

La superbia andò a cavallo, e tornò a piedi.[2] (ઈ. કે.)

એંકારજા ઘર ખાલી અઈન. (કચ્છી કેહવત.)

રાવનને અભિમાનસે ખોઈ અપની જાન. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

---

૧. એને મલતી જુદી જુદી ભાષાઓની કેહવતો માટે જુઓ કેહવત નાં૦ ૫૪૪, સફે, ૪૨.

૨. Pride will have a fall.

૩. Pride went out on horseback, and returned on foot.

(ફારસી કેહવત.) تکبّر عزازیل را خوار کرد

नाशात् पूर्व्वं महंकारो मनुष्याणां प्रजायते, गर्व्वश्च पतनात् पूर्व्वं मनुष्याणां प्रजायते. (સંસ્કૃત કેહવત.)

ઐયો વાહલો, ભૈયો વાહલો, ધાડે કોણને મોકલશે? ૭૯૦

ઓ

ઓ દિન કબ (અથવા, કૈસા) કે મિયાંકે પાંઉમે જુત્યાં.

ઓ નહિ ભીંગા, ઓ ભીંગા.

ઓઇયાં કરવાં.

ઓકયા દાતણુ જે કરે, નિત્યે હરડે ખાય, દુધે વાળુ જે કરે, તે ઘર વૈદ ન જાય. (અથવા) ખંખારીને દાંતણુ કરે, સાદું સુતરૂં ખાય, દુધનું ખાનું રાતે જમે, તે ઘર વૈદ ન જાય.

ઓકેલું (મધ), અ—લું (આટો), અજીઠું (દુધ), ને ઉગાડું (પાણી), એ સર્વે માણસ ખાય. ૭૯૫

ઓધો બાલવો.

"છાની વાત ઉઘાડી કરવી—ફોડી દેવી." (નર્મ કોશ.)

ઓછી પુંજી ધણીને ખાય.

ઓછી પુંજી ખસમને ખાઈ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

ઓછું આવવું.

ઓછું પાત્ર ને અડકું ભણ્યો, વહડકણી વહુએ દીકરો જણ્યો, મારકણો સાંઢ ચોમાસું માહલ્યો, ને કડકણા કુતરાને હડક વા હાલ્યો.

Confusion worse confounded. (અંગ્રેજી કેહવત.)

(ફારસી કેહવત.) یکی مجنون دیگرش سگ گزید

ઓછે પાટલે બેસવું. ૮૦૦

"જ્યારે કોઈ પોતાને ઓછું આવેથી રીસમાં આઘું જઈ બેસેછે, ત્યારે સામો ધણી કેહછે કે સેહજ સેહજમાં ઓછે પાટલે શું બેસેછે?" (નર્મ કોશ.)

ઓછાં પાણીની માછલી, ને લાગી તાલાવેર.

ઓંજણીને પાહનો મુકાવવો.

નહિ બની શકે એવી વાત બનાવવા જવાની મુર્ખાઈ કરવી.

Ploughing the sea-shore. (અંગ્રેજી કેહવત.)

Fleecing dogs and scratching walls. (કાશમીરી કેહવત.[૧])

ماهتاب گز میکند

(ફારસી કેહવતો.) آب دریا بکیل مشت می پیماید

दगडाला पान्हा आणणें. (મરાઠી કેહવત.)

ઓટલે બેસવું.

કાંઈજ ધન માલ નહિ હોય તેવી હાલતમાં આવવું.

ઓટલો માહરો, ને ઘેર તાહરૂં.

ઓટીમાંનો હારે, ને મુઠીમાંનો જીહતે. ૮૦૫

ઓડ ઊંમરેહના ઊંડા કુવા, દીકરી દેય તેનાં માએબાપ મુવાં.

ઓણ મરે સાસુ, તો પોર આવે આંસુ.

ઓધવજીનું લેણું નહિ, ને માધવજીનું દેણું નહિ.

ઓધવજીનાં પેટમાં પડી ક્ષાર, ને ઝોળી લેઇને પડ્યા બહાર.

કોઈ "ઓધવજી"ને બદલે "હકીમજી" પણ કહેછે.

---

૧. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 82.

ઓઘ્યો ઓઘ[1] પર જાય, તો જાતને ખાપણ થાય. ૮૧૦
ઓઘ્યો ઓઘ પર નહિ જાય, તો હરામ બુનનો કેહવાય.
ઓઘે ઉતર્યું, ને કોહલું મુ—.
ઓઘે લાગી[2] ઊંદરડી, ને પરીએ[3] લાગો વા, ને ઘણો નહિ ને થોડોથી પણ થા.
ઓરતનો ખોરાક મરદ, ને મરદનો ખોરાક રોજી.
ઓરનું દોહડ કરવું. ૮૧૫
ઓરમન[4] મા, ને માથાંનો ઘા.
ઓરમાયાં ને વેરવાયાં.
ઓરસિયા જેવું કપાલ.

એટલે, સાફ, ટીલાં, ચાટલાં વગરનું કપાલ.

ઓરી આવ, ને અડકીશ નહિ.
ઓલખાણ, ખાંડ પાયને મિઠી. ૮૨૦
ઓલખાણ, સોનાની ખાણ.
ઓલખીતા મલ્યા, તો કે' બે પૈસા રહ્યા.
ઓલખીતો પીંજારો બે કટીલા ઓછા મારે.
ઓલખીતો સિપાહી દરબાર લેઇ જાય.
ઓલખીતો સિપાહી હેડમાં પુરે. ૮૨૫
ઓલખીતો સુથાર બે ટચકા વધારે મારે.
ઓલામાંથી નિકલીને ચુલામાં.

Out of the frying pan into the fire. (અંગ્રેજી કેહવત)
Uscito è dal fango, ed è cascato nel rio.[5] (ઈતાલ્યન કેહવત.)

ازدام چو آزاد شد در قفص افتاد

---

૧. ઓલાદ; કુલ. ૨. ઉતરી.
૩. પરીવાર; કુટુંબ; કબીલો. ૪. સાવકી.
૫. He got out of the mud, and fell into the river.

از بیم باران بزیر ناودان گریختن

(ફારસી કેહવતો.) از قفص بر آمده در چاه افتادن

ઓલ્યું ગપાટ.

ઓલ્યો ને દોલ્યો જો બે મલે સાથ, તો કરે એવી વાત, કે નીઠી જાય રાત.

ઓલે ઓલે આંમલીઓ, ને સાંઇ[1] બેઠો સીવે, પૂછ તાહરા પરિયાને, કોઇ ખાધા વિના જીવે. ૮૩૦

ઓલે રહીને પોરો ખાય.

(ફારસી કેહવત.) طبل زیر گلیم می زند

ઓસલો કુટવો.

"કોઈ જીવતાંને નામે કુટવું; નઠારૂં ઈચ્છવું; બદ દુવા દેવી." (નર્મ કોશ.)

ઓસીકે સુવો, પાંગતે સુવો, પણ પુઠ વચ્ચેની વચ્ચે.

ઓસ્યાલી બીલાડી ઉંદરની લાડી.

કેટલાકો "ઓસ્યાલી બીલાડી ઉંદર પાસ જાય" પણ કહેછે.

ઓસ્યાલી બીલ્લી ચુત્રે પાસ જાવે. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

ઓપડ ગળ્યું ન હોય. ૮૩૫

---

૧. દરજી.

અં

અંજાણ્યું ને આંધલું બરાબર.
અંતે ધર્મો જે, ને પાપે ખે.

Cheating play never thrives.
Every rogue is at length outrogued.
Knavery may serve a turn, but honesty is best in the end. (અંગ્રેજી કેહવત.)

અંત ભલેકા ભલા. (હિંદુસ્થાની કેહવત)

(ફારસી કેહવત.) عمل بد عاقبت ندارد

અંદુરી! રે અંદુરી! ને નહિ મલે સાસુ ને નંદુરી.

અંધા બગલા કીચર ખાય.

અંધાને અંધો ન કહીયે, કડવું લાગે વેણ, ધીરે રહીને પુછી જોઇએ, શાને ખોયાં તેં નેણ? (અથવા) કાણાને કાણો ન કહીયે, કાણો કરે કાંક, ધીરે સાસ્તે પુછી જોઇએ, કેમ ગઈ તાહરી આંખ? ૮૪૦

અંધારી ચાંદની સદા રેહતી નથી.

અંધારી રાતે બોરસદ નાઠું.

અંધારી રાતે મગ કાલા, ને નહિ જણાય સસરા કે સાલા.

All cats are alike grey in the night. (અંગ્રેજી કેહવત.)

Bij nacht zijn alle katten graauw.[૧] (ડચ કેહવત.)

Dans la nuit tous chats sont gris.[૨] (ફ્રૅંચ કેહવત.)

Di notte tutti i gatti sono neri.[૩] (ઈતાલ્યન કેહવત.)

Bei nacht sind alle Kaken grau.[૧] (જરમન કેહવત.)

Losche das Licht aus, so sind alle Weiber gleich.[૪] (જ. કે.)

شب خر کرّه طاؤس می نماید

شب گربه سمور می نماید

شب سیاه و گاو سیاه (ફારસી કેહવતો.)

અંધારૂં ફીલ, (અથવા) અંધારૂં ઘોર.

As dark as pitch. (અંગ્રેજી કેહવત.)

અંધારે ખાય, પણ કાંઇ કોલિયો કાનમાં જાય? ૮૪૫

કોઇ "અંધારે પણ કોલિયો મહોમાંજ જાય" કહેછે.

અંધારે પણ ગોલ ગળ્યો લાગે.

અંધારે બાંગ દેવી.

અંધારાંની ખાધી એ.

He that runs in the dark may well stumble. (અં. કે.)

અંધારાંમાંથી અજવાલાં થાય, ને અજવાલાંમાંથી અંધારાં થાય.

અંધી પીસે, ને કુત્તા ખાય. ૮૫૦

અંધેકી જોરૂકા ખોદા રખેવાલ.

A blind man's wife is in God's keeping. (કા. કે.[૫])

---

૧. By night all cats are grey.

૨. All cats are alike grey at night.

૩. By night all cats are black.

૪. Put the light out, and all women are alike.

૫. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 13.

અંધેકી જોરૂકા અલ્લા રખવાલા. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

અંધેર નગરી, ગંદુ રાજા, બાર કોહરાં ને તેર દરવાજા, (અથવા)

અંધેર નગરી, ચોપટ રાજા, ટકે શેર ભાજી ને ટકે શેર ખાજાં.

અંધા રાજા, ચોપટ નગરી.

સબ ધાન બાઇસ પસેરી. (હિંદુસ્થાની કેહવતો.)

આં

આંખ અને કાન વચ્ચે ચાર આંગલનો ફેર.
આંખ આડે કાન કરવા.
યાને, અખાડા કરવા.
(ફારસી કેહવત.) گوش خوابانیدن
આંખ કાણી કરવી, પણ દેશ કાણાં નહિ કરવાં. ૮૫૫
આંખ કાણી ચાલે, પણ વેશ કાલો નહિ ચાલે.
આંખ કાહડવી.
યાને, ધમકાવવું.
આંખ ખાય, ને મહો લજવાય.
આંખ ચોરાવવી.
યાને, છેતરવું.
આંખ છે કે મોહવડાં? ૮૬૦
એક ચીજ આગલ હોવા છતાં તેને નહિ જોનાર અને ફાંફાં મારનારના સંબંધમાં બોલાયછે.
આંખ, નાક, ને કાખબીલાઈ,[1] જોવા નહિ આવે સગો ભાઇ.

---

૧. કાખ–બોલાડી.

આંખ બલે ત્યાં ભાંભણને શું ભુસે?

આંખ ફુટેગી તો કિયા ભુવેંસે દેખેંગે? (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

આંખ બે ને જોવું દાહડી.[1]

આંખ વડે બધી પાંખ.

આંખ વીચીને અંધારૂં કરે (તે ન થાય.) ૮૬૫

આંખ સમાન તેજ નહિ, ને પેટ સમાન ફલ નહિ.

આંખ હોય તો બધી પાંખ.

આંખના દોલા (અથવા, કાવાં) કાહડી લિયે (એવું લુચ્ચું.)

બાલ બાંધા ચોર. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

આંખની કીકી.

યાને, ઘણુંજ પ્યારૂં, વાહલું.

આંખની દિઠી તે ખરી. ૮૭૦

Was die Augen sehen, glaubt das Herz.[2] (જરમન કેહવત.)

આંખને ઠેકાણે કંઇ ભવાં આવે?

આંખને ભાવે તે મહોને ભાવે.

આંખને સુખ તો કલેજાંને થંડક.

આંખમાં આવવું.

યાને, અદેખાઇ લાગવી.

આંખપાણી કરવું. ૮૭૫

યાને, રડવું.

આંખમાં ઝેહર હોવું.

આંખમાં ધુલ છાંટવી.

આંખમાં શનિશ્વર હોવું.

અદેખાં માણસના સંબંધમાં વપરાયછે.

---

૧. દરરોજ.

૨. What the eyes see, the heart believes.

આંખમાંની કાજલ કાહડી જાય (એવું લુચ્ચું.)

He'ill take the (very) antimony out of your eyes (and you'ill not know it.) (કાશમીરી કેહવત.[૧])

(ફારસી કેહવત.) سرمہ از چشم می رباید

આંખે આંખે લડાવે, ને કાને કાને સમજાવે. ૮૮૦

આંખે આંધલો, પણ ગાંઠે પુરો.

આંખકા અંધા, ગાંઠકા પુરા. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

આંખે ઊડીને વલગે (એવું સરસ દુધ, ચોખા, વગેરે.)

આંખે હુઇ ચાર, મનમે આયા પ્યાર.

આંખો અંધા, નામ નેનસુખ.

આંખો ન હોય તો પ્યાર કાંઇ ચીજ નથી. ૮૮૫

આંખો નીચે સદા અંધારૂં.

આંખો વીચ્ચે તો સદા અંધારૂં.

આંગ વગરની ડાંગ નહિ, ને પેટ વગરની ઠેસ નહિ.

આંગણું ખણી ખાવું.

ઘર આગલ આવી તગાદા કરવા.

આંગલી આપતાં પોંહચો લેય. ૮૯૦

Give him an yard, and he'ill take an ell. (અંગ્રેજી કેહવત.)

First (he asks for) your walking-stick, and then (he wants) your pet daughter. (કાશમીરી કેહવત.[૨])

Si vous lui donnez un pied il vous en prendra quatre.[૩] (ફ્રેંચ કેહવત.)

Als men hem den vinger geeft, neemt hij de geheele hand.[૪] (ડચ કેહવત.)

---

૧. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 2. ૨. *Ibid*, p. 70.

૩. If you give him a foot, he'ill take four.

૪. Give him your finger, and he will seize your hand.

Geeft hem een talie, en hij zal een el nemen.[૧] (દ. કે.)
Al villano, se gli porgi il dito, ei prende la mano.[૨] (ઈ. કે.)
Al villano dadle el pie, y tomarse ha la mano.[૩] (સ્પે. કે.)
Giv Skalken et Spand, han tager vel heel Alen.[૪]
Tidt vil den du sætter paa din Axel, sidde paa dit Hoved.[૫]
(દેનીશ કેહવતો.)
મોહને લગાઇ દોમની બાલબચ્ચો સમેત આઈ.
ઉંગલી પકરતે પોંહચા પકર લીયા. (હિંદુસ્થાની કેહવતો.)

આંગલી ઘેંસ, ને વેહલે એસ.

આંગલી બતાવવી.

"ભુડું કર્મ કરનાર તે આ છે એમ કોઈને દેખડાવવું." (નર્મ કોશ.)

આંગલી બતાવ્યાનું પણ પુણ્ય.

આંગલીથી નખ વેગલાં એટલાં વેગલાં.

આંગલીના વેઢા પર ગણાય એટલું. ૮૯૫

યાને, થોડી સંખ્યામાં.

આંગલ્યો ધરમ.

આંગલી દેખાડીને કોઈનો બગાડ કરવાની કોશેશ કરવી તેના સંબંધમાં વપરાયછે.

આંગલે લેતાં લંકા લુટાય.

આંગલું સુજીને થામલું નહિ થાય.

આંજા કરતાં ગાંજા ભારી, ને દેશ કરતાં કોસંબો ભારી.

આંજું ગાંજુ ને રમત ભાંજુ. ૯૦૦

આંથણુંમીથું કરવું.

---

૧. Give him an inch, and he'ill take an ell.
૨. Give a clown your finger, he'ill grasp your fist.
૩. Give a clown your foot, and he'ill take your hand.
૪. He that you seat upon your shoulder will often try to get upon your head.
૫. Give a rogue an inch, and he will take an ell.

આંધલા આગલ આરસી, ને બેહરા આગલ સંખ.

A blind man will not thank you for a looking-glass.

He holds a looking-glass to a mole.

A pebble and a diamond are alike to a blind man.

(અંગ્રેજી કેહવતો.)

To paint that being to a grovelling mind,
Were like portraying pictures to the blind.

(કૅમ્પબૅલ, "થીઓડ્રીક; એ ડુમૅસ્તીક તેલ.")

The sound of a flute to a deaf man. (કાશમીરી કેહવત.[1])

آئینہ داشتن در مجلس کوران

نارگیل بدست بوزینہ است

(ફારસી કેહવતો.) کور احتیاج چراغ ندارد

અંધા કિયા જાને લાલેકી બહાર. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

બહેરે આગે ગાવના, ઔર ગુંગે આગે ગાલ,
અંધે આગે નાચના, તીનો અલબિલાલ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

આંધલા આગલ દીવો ધરવો.

આંધલા ચોરે ચાંદરણું દિઠું.

આંધલા તું વાર કર, તો પાંગલા તું પગ ધર. ૯૦૫

આંધલા સામે આરસી, હિંદુ ઘેર પારસી, માદાં પાસે લાપસી, બેહરાની વાતે તાપસી, સન્યાસી પાસે નાલસી, ખોટા સામે ખાલસી (એ કેમ ચાલે?)

Il cieco non dee giudicar dic colori.[2] (ઇતાલ્યન કેહવત.)

આંધલાં લુલાં સંપે નીભે.

આંધલાના પૈસા કુતરા ખાય, ને પાપીનો માલ અકારત જાય.

---

૧. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 261. ૨. A blind man is no judge of colours.

આંધલાના હાથમાં આરસી.

અંધેકે હાથ બટેર. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

આંધલાની આગલ રોઇ, ને પોતાની આંખો ખોઇ. ૯૧૦

અંધેકે આગે રોઈ, દોનો દીદે ખોઈ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

આંધલાની એક આંખ.

કોઇને એકજપુરૂં ફરજંદ હોય તેના સંબંધમાં બોલાયછે.

અંધેકી લકરી. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

(ફારસી કેહવત.) عصای کور

આંધલાની હાર.

આંધલાને આંખ કરવી.

આંધલાને હૈયાંફુટા મલે.

આંધલાનો હાથી. ૯૧૫

આંધલાની ગાયને અલ્લાનાં રખોપાં.

આંધલાનું હૈયું ખુલ્લું.

આંધલાનાં ગામમાં કાણો રાજા.

A figure among ciphers. (અંગ્રેજી કેહવત.)

A one-eyed woman is beautiful among blind women.

(કાશમીરી કેહવત.[1])

En tierra de ciegos el tuerto es rey.[2] (સ્પૅનીશ કેહવત.)

Au pays des aveugles les borgnes sont rois.[3] (ફ્રૅં. કે.)

Na terra dos cegos, o torto he rei.[4] (પોરચુગીઝ કેહવત.)

In het land der blinden is een-oog koning.[4] (ડચ કેહવત.)

અંધેમેં કાણું રાજા. (કચ્છી કેહવત.)

---

૧. *Dictionary of Kashmiri Proverbs,* by Rev. J. Hinton Knowles, p. 14.

૨. The one eyed man is a king in the country of the blind.

૩. The one eyed are kings in the land of the blind.

૪. The one eyed is a king in the land of the blind.

અંધોમે કાના રાવત.
અંધોકે ગાંવમેં કાના રાજા. (હિંદુસ્થાની કેહવતો.)
(ફારસી કેહવત.) خرس درکوه بوعلی سیناست
वासरांत प्रधान लंगडी गाय जाण. (મરાઠી કેહવત.)
આંધલી આંખને રડે, ને દેખતી દીકરા માગે.
આંધલી ઘોડી, ને પોચ્ચા ચણા. ९२०
આંધલી ભેંસે મોઢવું (અથવા, મોહવડું) દિઠું.
ખાધરા માણસને વિષે બોલાયછે.
આંધલી સાથે છિ— ને ઘર લગી વળાવું.
આંધલીએ ચાંદરણું દિઠું, ને જોતાં જોતાં પેટ ફુટું.
આંધલીને પાંથરતે વાહણું વાય.
આંધલું ગુમડું. ९२५
આંધલું થાય, ને ભીતે ધક્કા ખાય.
એક કદુવા છે.
આંધલું ને હવેરૂં બરાબર.
આંધલું ભીત.
આંધલે બેહરૂં કુટાયું.
આંધલે વણ્યું, ને પાડે ગલ્યું. ९३०
આંધલો આંખને શું કામ રૂવે ?
આંધલો આંધલાનું કુટે, ને બેહરો સરાયું લઈ ઊઠે.
આંધલો ઉકરડે બેસે ને જાણે કોઇ જોતું નથી, પણ તેને બધી દુનિયા જોય.
The cat shuts its eyes while it steals cream.
You dance in a net and think nobody sees you. (અં. કે.)
અંધા કહે મય સરગ ચરેહ મુતું, મુજે કોઈ ન દેખે. (હિં. કે.)
આંધલો ક્યાં અફલાય ? તો કે' ભીતે.
આંધલો કહે ભાઇ ચોર આવ્યા, નાગો કહે મહને લુટી લેશે. ९३५

આંધલો કહે જે આગ લાગી, ને બેહરો કહે જે ઢોલ વાગાં.

It is the lame man wants to go uphill, and the blind man to show the road.[1]

આંધલો કહે જે ભીત, ને બેહરો કહે જે મસીદ.

I talk of chalk, and you of cheese. (અંગ્રેજી કેહવત.)

સવાલ ઔર, જવાબ ઔર.

અંધા ગુરૂ બેહેરા ચેલા, માંગે હરરી, દય બહેરા.

કહી ઝમાનકી, સુની આસમાનકી. (હિંદુસ્થાની કેહવતો.)

سوال از آسمان وجواب از ریسمان

(ફારસી કેહવતો.) جواب دیگر سوال دیگر

આંધલો ગુરૂ, ને બેહરો ચેલો.

આંધલો છી—પોતાનું ઘર મારે.

આંધલો દળે કે ગાય. ૫૪૦

આંધલો દળે, ને કુતરો ચાટે.

અંધી પીસે, કુત્તા ખાય. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

આંધલો બેમરવત.

આંધલો ભીતે અફલાય તયારે શિખે.

આંધલો મુલાં, (અથવા, ફકીર,) ને તુટી મસીદ.

આંધલો લાવે, (અથવા, રળે,) ને વાછરડો ચગડે. ૫૪૫

આંધલાં લુલાં સંપે નીભે.

આંબલીસી થંડ બહુ, પીયાજસી ધુપ બહુ, લીમડેકી છાંયામેં અછીસી મજાહ લઉં.

આંબા આમલી દેખાડવાં.

યાને, ઉંધું ચટું, પોતાની મતલબસરનું સમજાવવું.

---

૧. *Hill Proverbs of the Inhabitants of the Chittagong Hill Tracts*, by Capt. Thomas Herbert Lewin, p. 11.

આંબા ગાલો, ને પૈસા ટાલો. (અથવા) આંબાનો ગાલો,[૧] ને પૈસાનો ટાલો, એ બે બરાબર, દેખાય ઘણા, ને મલે થોડા.
આંબા તાણે ચાંચ પાકી. ૯૫૦
આંબાની કાઠી, ને પકાવનારી (અથવા, અન્ન રાંધનારી) નાહદી.
આંબાની ગરજ આમલીથી ન સરે.
આંબાની ડાહલ લેહરે ઝુલે, ને ખાખરનાં પાતરાં વાએ ઉડે.
હલકાં માણસની પતરાજીના સંબંધમાં વપરાયછ.
આંબાનું બી ગોટલો, ને બહારલટીનો ચોટલો.
આંબાને ઈંટ મારે તોપણ ફ્લ આપે. ૯૫૫
આંબાને પથ્થર મારે કેરી ન પડે.
આંબુ લેતાં જાબું ગયું.
આંબે આવશે મોહર, ને વાત કહીશું પોર.
આંબે મોહર, ને કલાલે[૨] લેખાં, જાતે દાહડે કાંઈ ન દેખાં. (અથવા) લાખે લેખાં, ને કરોડે નામાં, ને જાતે દાહડે કાંઇ ન દેખાં.
આંબોઆ ડાલે કોયલ રાજી, મછી રાજી જલમાં, ઘરબારી છે ઘરમાં રાજી, તપસી રાજી વનમાં. ૯૬૦
આંબોકી કમાઇ, લીંબોમે ગુમાઇ.

૧. મોહર. ૨. કલાલ એટલે દારૂ વેચનાર; પીઠું માડનારો.

ક

કકરૂં ધાણી જેવું.
કકાનું નામ તે કાવેલો.
કકો ભણી કોઈ પંડીત ન થાય.
ક-ઘેર ઘણી વેઠાય, પણ ક-પડોસી નહિ વેઠાય. ૯૬૫
કચરાના ભાઇ પુંજા.
કચરો વાલતાં જનમ ગીયો, ને ભાભાજી ઉકરડો કિયો?
કચરો હોય ત્યાં કચરો પડે.
કચુકા પીલે તેલ નહિ નિકલે.

A rolling stone gathers no moss.
You cannot have blood out of stone. (અંગ્રેજી કેહવતો.)
On ne saurait tirer de l'huile d'un mur.[૧]
Pierre qui roule n'amasse point de mousse.[૨] (ફ્રેંચ કેહવતો.)
Can one sqeeze oil out of a walking-stick? (કેનેરીસ કેહવત.[૩])

چربی از سنگ برنمی آید
از ریگ روغن می کشد (ફારસી કેહવતો.)

---

૧. You cannot get oil out of a wall.
૨. A rolling stone gathers no moss.
૩. *Proverbs from East and West*, p. 19.

કુચેરીમાં કચરો. ૯૭૦

ઘણી મિત્રાચારી હોય અને તેમાં ખલલ પડે ત્યારે બોલાયછે.

કજ્યા-દલાલ.

કુજ્યાની કુતરી.

કજ્યાનું કાલબુદ.

કજ્યાનું મૂળ હાંસી, ને રોગનું મૂળ ખાંસી.

કજ્યાનું મોહડું કાલું. ૯૭૫

Keep aloof from quarrels, be neither a witness nor a party. (અંગ્રેજી કેહવત.)

(ફારસી કેહવત.) سلح اول به از جنگ آخر

भांडणचें तोंड काळें. (મરાઠી કેહવત.)

કટક[1]ની હાંલ્લી કટકમાં ફોડવી.

કટમ કડકણું, ને મોસાલ વહડકણું.

કટમ ને કટારી.

વેરસી સગાં વાહલાંનાં સંબંધમાં બોલાયછ.

કટમનું કલગીર.

કટમની શોભાને અર્થે કટમનાં એક વડાં માણસને વિષે બોલાયછ.

કટમનો કાકો, ને ફલીયાનો કુવો. ૯૮૦

કટમમાં કલેશ, ને પડોસીસે વેર રાખવું નહિ.

કઠણ લાકડાં (અથવા, હાડકાં) જેવું.

ક-ઠામ ગુમડું, (અથવા, ક-ઠેકાણે દરદ,) ને સસરો વૈદ. (અથવા) જાંગનો ઘા, ને સસરો વૈદ.

કડક બંગાલી.

પૈસે ટકે ખાલી થયલાં માણસને વિષે બોલાયછે.

કડકા બાલુસ. ૯૮૫

૧. લશકર.

કડકું ડાંસ.

કડવા લીમડાની મિઠી છાંય.

કડવું ઓષડ વાહલેશ્રી પાય.

Qui aime bien châtie bien.[૧] (ફ્રેંચ કેહવત.)

Chi ben ama, ben gastiga.[૧] (ઇતાલ્યન કેહવત.)

કડવું કાપતાં મિઠું વહરાય.

કડવું ઝેર જેવું. ૫૯૦

As bitter as gall. (અંગ્રેજી કેહવત.)

કડવું તલે, ને મિઠું ઉપર.

કડવું પાય તે મિઠાંને કાજે.

કડવે લીમડે કડવો વાસ.

કડવો લીમ, સો મણ શાકર નાખે તોપણ મિઠો નહિ થાય.

Can the fig-tree bear berries, or a vine figs? (અં. કે.)

A sweet pomegranate will not become bitter, and a bitter pomegranate will not become sweet.[૨]

From the radish, radish leaves (કાશમીરી કેહવતો.[૩])

Will a wild gourd become a good gourd by growing on the Ganges? (તામીલ કેહવત[૪].)

નીમ ન મીઠા હુવે, સીચ ગોર ધીસે. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

कडू कारलें तुपांत तळलें व साखरेंत घोळलें तरी कडू तें कडूच कडू.

(મરાઠી કેહવત.)

(ફારસી કેહવત.) نهال تلخ نگردد بتربیت شیرین

૧. Who loves well, chastises well.

૨. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 146.

૩. *Ibid*, p. 146.

૪. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 185.

કડી લેતાં પાટણ પરવાર્યું. ૯૯૫

Many go out for wool and come home shorn.

Striving to better, oft we mar what's well.

From king log to king stork. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

El carnero encantado que fué por lana, y volvió trasquilado.[1] (સ્પૅનીશ કેહવત.)

The ass went seeking for horns and lost his ears.

(અરબી કેહવત.[2])

شد غلامی که آب جو آرد—آب جو آمد و غلام ببرد

(ફારસી કેહવત.)

કણકમાં પાણી પડ્યું તે મિથ્યા ન જાય.

કણના મણ થાય.

કણને કેલવીને ખાઈએ (તો સારૂં.)

કણબણને માથે ટોપલો, કણબણને કેડે છોકરો.

કણબી કરે ખેતી, ને બ્રાહ્મણ માગે ભીખ, નવાનું નામ નીવાડો, જુન્નો હજી ઠીક. (અથવા) કણબી ખેડે ખેતર, ને બ્રાહ્મણ માગે ભિખ, ને નવાંને તે શું કરૂં, માહરૂં જુન્નું હોય તે ઠીક. ૧૦૦૦

જુન્નું માણસ નવાં કરતાં આખરે સારૂંજ નિવડે છે તેની તરફેણમાં બોલાયછે.

કણબી પછવાડે કરોડ, ને કણબી કોઇ પછવાડે નહિ, પણ મૂળમાં મોટી ખોટ, કે ઊંહુંનું ઓષડ નહિ.

કણબી બગડ્યા કૈડુવે, મણીધર બગડ્યા પૈડુવે.

કણબીની મતી કુલ્લે, ભણે ભણે ને ભુલે. (અથવા) કોલીનું ધન કુલ્લે, ગણે ગણે ને ભુલે.

---

૧. The deceived sheep that went for wool, and came back shorn.

૨. *Proverbs from East and West*, p. 30.

કણબીનો કુઓ, એક મલ્યો ને બીજો ઉભો. (અથવા) કાચનો કુઓ, એક મુવો ને બીજો ઉભો.

કણિયાના શ્રાપથી કંઇ વરસાદ અટકે ? ૧૦૦૫

કણિયો સદાનો રણિયો, ને કોઈ કાલે કાંકણિયો.

કથા એ તો મિથ્યા, પણ ભમરગીતા કોણની દીકરી?

સારી રામાયન સુનકર પુછા સીતા કિસકી જોરૂ. (હિં. કે.)

સારા રામાયન કહ ગયે, સીતા કિસકી જોય.[૧] (બિહાર કેહવત.[૨])

કથા સુણીને ફુટયા કાન, પણ ન આવ્યું બ્રહ્મજ્ઞાન.

You may end him but you will not mend him. (અં. કે.)

કથીરનું સુન્નું નહિ થાએ, ને સુન્નાનું કથીર નહિ થાય.

કદર ખાતાં કબર ખોદાય. ૧૦૧૦

ક-દાહડે કંકોડા.

કદી ખતા ન ખાય, જે વિચારી વાણી ઓચરે.

Look before you leap.

Hear twice before you speak. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

કદી મદી, ને મિયાં ચાલ્યા નદી, (અથવા, કુતરો ગીયો નદી.)

ક-ધાનને કેલવીને ખવાય.

યાને, બગડેલો અનાજ તરતીબથી રાંધ્યો હોય, તોજ તે ખાવા લાયકનો થાયછે. તેમજ એક નઠારાં માણસ સાથે સંભાલથી કામ પાડ્યું હોય, તોજ તેનાથી ફાયદો હાંસલ થઈ શકેછે.

કનચનસે કીરત બરા, કીરતસે કલ્યાન, કલ્યાનસે ઈજ્જત બરી, ઈજ્જતસે બરે દાન. ૧૦૧૫

કનસારા[૩] ના બોંહતેર પગ, તેમાંથી બે ભાગા તો કંઈ ખોડી થઇને બેઠી ?

---

૧. બાયડી.

૨. Christian's *Behar Proverbs*, p. 26.

૩. કાનકચુરાને મલતું પણ દોરા જેવું પાતલું, લાલ રંગનું એક જાનવર.

કન્યા કોસંબે, ને વર વદોડરે.

કન્યા જાણે કચકડો, ને વર મોતીનો દાણો.

કનીંગરાંનું[1] વહીતરૂં કીધું.

કપડું લેઇએ જોઈ કાહની, ને બૈરી લેઈએ જોઈ નાહની.[2] ૧૦૨૦

કપાલ કુટવે નસીબ નહિ સુધરે, (અથવા, ઉઘડે.)

कपाळाला कपाळ घांसल्यानें दैव येत नाहीं. (મરાઠી કેહવત.)

કપાલ પ્રમાણે ટીલું થાય.

કપાલનું ટીલું પુઠે ન થાય.

કપાલમાં કોહડ સારો, પણ પડોસમાં મોહડ[3] માઠો.

કપાલે કપાલે મતી છે. ૧૦૨૫

કપાલે કાન ચોંહટયા તે કાંઇ કાપી નખાયા?

કપાસ્યે કોઠી ન ફાટે.

કોઠી મટોડાંની બનાવવામાં આવેછે એટલે તેમાં અનાજ થીસોથીસ દાબીને ભરવાથી તે ચોમાસામાં ફુલીને કોઠીને ફાડેછે, પણ કપાસ ભરવે તે ફાટતી નથી.

કપીલા છત બાર વરસે એક વખત આવે.

કપુરના કોગરા કરવા.

યાને, સારી હાલતમાં હોવું.

કપુરનું વહીતરૂં અલેખે જાય નહિ. ૧૦૩૦

કબજ રાજા, મુલક ટેંટું.

કબીર જબ એ જગ નહિ તબ રહા એક ભગવાન, જીન વોહ દેખા નજરસે, વો રહા કોણ મકાન.

કબીરકા ઘર બાજારમે, ગલેકતો કે પાસ, કરેગા સો પાવેગા, તેરા જીવ કયું ઉદાસ?

---

૧. કનીંગરૂં—કાચું તરણુચ. ૨. ખાનદાની. ૩. વાણિયાની એક જાત.

કબીર કબીર ક્યા કરત હો, ખોલ જો અપના શરીર; પાંચો ઈંદ્રી વશ કરો, તો આપી આપ કબીર.

કબુતરની લીંડી, શ્રીફળ જળમાંહે, કેહવત કે પથરીનો દારૂ ગણાય. ૧૦૩૫

કબુધ્યાને બુદ્ધ થોડી, ઘર (અથવા, રાંડ) વેચીને લીધી ઘોડી.

ક-બેસણું ને ક-બોલ, (અથવા, ક-પડોસ) ખમાય નહિ.

કમ જોર ઔર ગુસ્સા બોત, માર ખાનેકી નિશાની.

ગુસ્સે બહુત, ઝુર થોરા, માર ખાનેકી નિશાની. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

કમલાની આંખે સહુ પીલું દેખાય.

જ્યારે એક માણસ કોઈનું સારૂં થયલું જોઈ શકતું નથી, અને તેને અદેખાઈની નજરથી જોયછે, ત્યારે એમ બોલાયછે.

All seems infected that the infected spy,
As all looks yellow to the jaundiced eye. (પોપ.)

Tout paraît jaune à qui a la jaunisse.[1] (ફ્રેંચ કેહવત.)

સાવનકી અંધીકુ હરાહરા સુઝે. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

કમલી મુજે છોડે, પણ કમલીકુ મએ ન છોડું. ૧૦૪૦

કમાઈના કોથલા, ને દીવાસલીના ટોપલા.

કમાઉ દીકરો માબાપને વાહલો.

કમાએ થોડું, ને ખરચે ઘણું, પેહલો મુરખ તેને ગણું.

કમાયા શું? તો કે' રોજ રોરા,[2] ને મહિને દાહડે ઈટરડી.

ક-મોસમનાં કેલાં. ૧૦૪૫

ક-મોસમનાં કંટાલા સવાદ નહિ આપે.

ક્યા કરે કિસમતકા બાત, મુરગી ઉઠકે મારે લાત.

ક્યાં અધાંણી, ને ક્યાં પીગાંણી?

ક્યાં કાગ, ને ક્યાં કોયલ?

---

૧. To the jaundiced all things seem yellow.

૨. છાંનાં.

ક્યાં ગાંગા શાહ, (અથવા, રાજા ભોજ,) ને ક્યાં ગાંગા તેલી? ૧૦૫૦

There is a vast difference between an old woman and a princess. (અંગ્રેજી કેહવત.)

Where Raja Bhoj, there Ganga Tili. (કાશમીરી કેહવત.[1])

કહાં બુઢિયા, કહાં રાજ કન્યા. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

કડેંમન માકૂડી, કડેં કેસરસીં, કડેં કોરી મન કકરો, કડેં ડોકડો ડૂંગર જીં. (કચ્છી કેહવત.)

لاشہ خررا بتازی چہ نسبت

(ફારસી કેહવતો.) چراغ مردہ کجا شمع آفتاب کجا

કહાં રાજા ભોજ, કહાં લખુઆ તેલી (બિહાર કેહવત.[2])

ક્યાં ચંદન, ક્યાં મલ્યાગરી,[3] ક્યાં સાએર, ક્યાં નીર? જેમ જેમ પડે વિપત્તડી તેમ તેમ સહે શરીર.

ક્યાં જાણી કેઠી? તો ઝાડે લાગી મેઠી.

જુઠી ઉકમાઈ કરનાર અને ફોકટની મોટાઈ કરનાર માણસના સંબંધમાં બોલાયછે.

ક્યાં થુવર્યો, ને ક્યાં મોધરો?

ક્યાં રાણા રાજ્યો, ને ક્યાં કાણા કાછ્યો?

ક્યાં લાલ્યાનેં લગને (અથવા, નાતરે) જવું છે? ૧૦૫૫

કોઈ ઘણી ઉતાવલ કરતું હોય ત્યારે એમ બોલાયછે.

ક્યાં લંકાં, ને ક્યાં લાહવર?

ક્યાંની રાણી દેવડી, ને ક્યાંના દાવલ પીર, ક્યાંનો જીવણ કમાલ્યો, ને ક્યાંનો માધો મીર?

કર ને જો.

---

૧. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 250.

૨. Christian's *Behar Proverbs*, p. 50.

૩. સો વરસ સુધી સુખડનું ઝાડ જીવતું રહે તો તેનું લાકડું મલ્યાગર થાયછે એવો વિચાર છે. મલ્યાગર ખુશબોમાં ઘણું સરસ હોયછે.

કર મજુરી, તો ખાય પુરી.

કર ભલેકો સંગ, બુરેસે ડર ચલના ભાઇ, અસીલસે કમઅસીલ મીલે તો જગમે રૂસવાઇ. ૧૦૫૦

કરજ અને કન્યા, કરગરે ન મલે.

કરજ આપીને કોઈ મરી નથી ગીયો, ને પરવાડીને કોઈ ગામ (અથવા, પરોણો) નથી ગીયો.

કરજ કરીને તેહવાર કરવો.

कर्ज काढून सण करणें. (મરાઠી કેહવત.)

કરજ વિનાનો કાગડો, સઊને માથે કાલા કેશ.

કરજદારી, આખર ખુહારી. ૧૦૫૫

If you are in debt somebody owns part of you. (અં. કે.)

કરજવંત ને ગરજવંત (બરાબર.)

Debt is the worst poverty. (અંગ્રેજી કેહવત.)

Senza debiti, senza pensieri.[1] (ઇતાલ્યન કેહવત.)

કરજવંતને અક્કલ નહિ.

ફકીર, કર્ઝદાર, લરકા, તીનુ નહિ સમજતે. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

કરડે તે મરડે.

કરણી તેવી પાર ઊતરણી.

The evil we do to others frequently falls over our heads.

As you sow, so shall you reap. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

Hvo som vil röre i Skarn, faaer og lugte det.[2]

Hvo som Synden saaer skal höste Skam.[3] (દેનીશ કેહવતો.)

Qui seme des chardons, recueille des épines.[4] (ફ્રેંચ કેહવત.)

---

૧. Without debt, without care.

૨. If you will stir up the mire you must bear the smell.

૩. He who sows iniquity shall reap shame.

૪. He who sows thistles reaps thorns.

Quien abrojos siembra espinas coje.[1] (સ્પૅનીશ કેહવત.)
Faze mal, e espera outro tal.[2] (પોરચુગીઝ કેહવત.)
As he does, so will he receive; as he sows, so will he reap. (કાશમીરી કેહવત.[3])
Do men gather grapes of thorns, or figs of thistles?
MAT., vii, 16.

کردهٔ خویش آید پیش
(ફારસી કેહવતો.) آنراکه چنان کند چنین آید پیش

करणी करावी तशी भरावी. (મરાઠી કેહવત.)
પેર બુઇ બબુલકી તો દાખે કાંહસે ખાય?
જૈસી કરની વૈસી ભરની હુઇ, ન હુઇ, કર દેખે.
કાની બવે બબુલકે આમ કાંહસે ખાય? (હિંદુસ્થાની કેહવતો.)

કરતા હોય સો કિજયે, ઓર ન કિજયે કગ, માથું રહ્યું (અથવા, મુંડી ગઇ) શેવાલમાં, ને ઉંચા થઈ ગયા પગ. ૧૦૭૦

કાગડાનાં એક ટોલાંએ એક બગલાને પાણી કિનારે સેહલાઇથી માછલીઓ પકડી ખાઇ જતાં દીઠો. આથી તેઓનાં મનમાં એવું આવ્યું કે પેટ ભરવા માટે જ્યારે આવું સેહલું અને ઉમદા સાંધણ તૈયાર છે ત્યારે તેઓએ પોતે શા માટે માણસ જાતની વસ્તી વચ્ચે જઇને હાડમારી સાથે, વધેલા સધેલા તથા અજીઠા ટુકડાઓથી, પોતાનું પેટ ભરવું જોઇએ. આમ વિચારી તેઓએ પણ બગલાની માફક માછલી પકડી સુખેથી પોતાનું પેટ ભરવાનો ઠેરાવ કીધો, અને તે ઠેરાવ મુજબ અમલ કરવા માટે તેઓએ નદી કિનારે પોતાની જગા લીધી, તથા ત્યાં માછલીની વાટ જોતા ઉભા. જેવી એક માછલી જણાઇ કે તુરત તેઓમાંનો એક અંદર ચાંચ મારી તેને પકડવા ગયો, પણ

---

૧. He who sows brambles reaps thorns.
૨. Do ill, and expect the like.
૩. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 256.

માછલી તે કાગડાનાં કદ કરતાં મોટી હોવાથી જોર મારી તેની ચાંચમાંથી નિકલી ગઇ, અને તે આંચકા સમેત કાગડાજીની મુંડી પાણી તલે ધસડાઇ ત્યાંના પાલાઓમાં ગુંચવાઇ ગઇ, અને તેના પગ ઉપર રહી ગયા. આથી બગલા ભાઇએ ઉપલા શિખામણના શબ્દો બાકીનાઓને કહી સંભલાવ્યા.

Let the cobbler stick to his last. (અંગ્રેજી કેહવત.)

Schuster bleib bei deinem Leisten.[૧]

Thue was du thuest.[૨] (જરમન કેહવતો.)

Agei quod agis.[૨] (લૅતીન કેહવત.)

Lat denblive ved Aaren, som har lœrt at roe.[૩] (દે. કે.)

Schoenmaker, blijf bij u leest.[૧] (ડચ કેહવત.)

Zapatero, á tu zapato.[૧] (સ્પૅનીશ કેહવત.)

કરતા હો સો કિજ્યે.

અપની રાહ લીજ્યે, ચલના ધંધા કિજ્યે. (હિંદુસ્થાની કેહવતો.)

કરતા હો સો કિજ્યે, ઔર ન કિજ્યે કાય, જીસ કિજીસે લોક હસે, ઐસા ન કિજ્યે વાય.

કરતાં હોય તે કરો, ને છાસની દુહણી ભરો, (અથવા, નહિ તો કુવે પડીને મરો.)

કરપીને ધન વાહલું ઘણું.

કરની ચીતતી, ને ધુલની બુકતી.

કરનો કરનાર જાય, પણ કર રહી જાય. ૧૦૭૫

કરમ કઠણ, ને કાયા સુવાલી.

કરમ કરે તે કોઇ નહિ કરે.

કરમ કાલાં તેનાં રૂપ ક્યાંથી ઉજલાં હોય? (અથવા) કરમ કાલાં તેનાં રૂપ કાલાં.

---

૧. Shoemaker stick to your last.

૨. Do what thou doest.

3. Let him stay at the oar who has learnt to row.

કરમ પ્રમાણે બુદ્ધી, ને જલ પ્રમાણે પોયણું.

કરમ લેલારી માસી, સાંભલ માહરી વાત, ધાટે[1] લીધું પહરોયું, માસીએ લીધી રાત. ૧૦૮૦

કરમ વિના કોડી (અથવા, કાંઇ) નહિ મલે.

કરમ વિનાના કોદરા, ને જાને ક્યાંથી જાય, કરમમાં લખ્યું એડિયું તે ધી ક્યાંથી ખાય?

કરમ વિનાના કાંસણ્યા, ને જાને શાનાં જાવાં? કરમમાં દીવેલ લખ્યાં, ને ધી શાનાં ખાવાં?

કરમ વિનાના કાંસ્યા ધી લેવાને જાય, કરમમાં લખી લુખી સુકકી, ધી ક્યાંથી ખાય?

કરમ વિનાનો ખેતી કરે, બલદ મરે કે સુકવણુ પડે. ૧૦૮૫

કરમની કાહણી, અરધાં તેલ ને અરધાં પાણી.

કરમની કાહણી, ને કોઈએ નહિ જાણી.

कर्माच्या गती सांगाव्या किती. (મરાઠી કેહવત.)

કરમની રતી, નાખી ઊંધી તો થઇ ચતી.

કરમનું કજોડું, એક ગધેડું ને બીજુ ઘોડું.

કરમને કાંઈ શરમ નથી. ૧૦૯૦

કરમને શરમ નહિ, ને ચોરીને દાને ધરમ નહિ.

કરમમાં કાટલી તે કોઆં ક્યાંથી થાય?

કરમમાં કાથા તે દોરડાં ક્યાંથી થાય?

કરમમાં કોઠાં, તો કોનાં જોવાં ઓઠાં?

કરમમાં ને ધરમમાં કાંઇ કોઈનો ભાગ છે? ૧૦૯૫

કર્મા ધર્મી.

કરમે કજોડું, તો બહાર વગોણું.

કર્યે વરો, તો ઉતરે બરો.[2]

કર્યું ભગાના જેવું.

---

૧. ધાટીએ. ૨. હાંસ.

કર્યાં કરમ ભોગવવાં પડે. ૧૧૦૦
કરવરી હાલ્લાંને હીણે.
કરવરાંને એકજ આંધલું, ને ચારણીને બોંહતેર આંધલાં.
કરવું ને મરવું બરાબર.

યાને, કોઇનું કામ કરવામાં સેવટે પસતાવોજ રહેછે. કારણકે કોઈનું કામ કરતાં આભારને બદલે ઓર તેનેથી આપણને નુકસાની પોંહચેછે, એવી આ દુનિયા છે.

કરવું તો ડરવું નહિ, ને ડરવું તો કરવું નહિ.
કરશે તે ભરશે, ને પાંકશે તે પસતાશે. ૧૧૦૫

Gather thistles, expect prickles.
As you make your bed, so you must lie.
As you brew, so you must drink.
Do evil and look for like.
Do well and have well. (અંગ્રેજી કેહવતો.)
જૈસા કરોગે વૈસા પાઓગે.
દેવેગા સો પાવેગા, બવેગા સો લોનેગા.
કરેગા સો ભરેગા, બવેગા સો લોનેગા.
આમ બો તો આમ ખાઓ, ઇમલી બો તો ઇમલી ખાઓ.
ઇસ હાથ કરો, ઉસ હાથ મિલે, યેહ સૌદા દસ્ત બદસ્તી હએ;
જો જઇસા જીસકે સાથ કરે, ફિર વૈસા ઉસકો આન મિલે;
નુકસાન કરે નુકસાન મિલે, એહસાન કરે એહસાન મિલે.
(હિંદુસ્થાની કેહવતો.)

जसें द्यावें तसें घ्यावें.
करील तो भरील. (મરાઠી કેહવતો.)

هرچه کاری بدروی

هرچه کنی بخود کنی گر همه نیک وبد کنی

سخت زنی سخت خوری (ફારસી કેહવતો.)

કરશે હાથે તો લઇ જશે સાથે.

કરે ચાકરી, તો પામે ભાખરી.

Who never tries cannot win the prize.

He that works shall eat. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

હાથ અટકાવી રાખ્યા, તો મહોડું ચાલે કેમ?

ચાકરી કરવી અટકાવી, તો ભાખરી પામે કેમ? (ચીનઈ કેહવત.[૧])

કર શીવા, ખા મીવા. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

નોકરી કરે સે ભાકરી પામે. (કચ્છી કેહવત.)

કરે તે ગુરૂ, નહિ કરે તે ચેલો.

કરે તેવું પામે.

કરે હાથે, ને રાખે સાથે. ૧૧૧૦

કરોડ રૂપ્યાની વાત.

કરોલીયાને કેટલાં પડ, ખલેરીને કેટલાં ઘર, હરામીને કેટલાં ઘડ, વેશ્યાને કેટલા વર?

ક્રોધી કુંભાર ગધેડાના કાન આમલે.

કરોલિયાનો પગ, ભાગો તે શું, ને નહિ ભાગો તે શું? (અથવા) કાનકચુરાનો એક પગ, ભાગો તે શું, ને રહ્યો તે શું?

કરોલિયાનો પગ જો તોડ્યો હોય તો તે પાછો ઊગશે. એ ઉપરથી જ્યારે કોઇના સંબંધમાં દેખઈતી રીતે નુકસાની જેવું લાગે, પણ ખરેખરી રીતે જોતાં તેને તે નુકસાની જેવું નહિ હોય, ત્યારે એમ બોલાયછે.

કલથી થાય તે બળથી ન થાય. ૧૧૧૫

Mildness governs more than anger. (અંગ્રેજી કેહવત.)

Lo que la fuerça no puede, ingenio lo vince.[૨] (સ્પૅ. કે.)

કલમ, કડછી, કે બરછી.

૧. 'જીંદગી જોગવવાની જુગતી,' સફે ૨૨૪.

૨. What force cannot do ingenuity may.

કલમનો ગોદો મારવો.

કલી જમ્મનમેં મુખ બીડી રહે, મુખમે નામ કિરતારનું જપે.

કલેજાંના સોદામાં આંખની તપાસ.

કલેજાંની કોર (અથવા, કટકી.) ૧૧૨૦

ચાને, ઘણુંજ વાહલું.

કલેજાંની કોર જેવા રૂપિયા.

પૈસો માણસને કેટલો વાહલો છે તે દર્શાવવા બોલાયછે.

કવચ કાગરી, વલગે તો શીટે નહિ.

કવાબ જાય ને સોટા આવે, ને વગર દાંતવાલાને ખીમો.

કવાબમાં હાડકું નડવું.

A pestle to the walnut-tree. (કાશમીરી કેહવત.[1])

दोघांत तिसरा येतो, डोळयांतला केर होतो. (મરાઠી કેહવત.)

द्याभ्यांतृतयोिनभवाभिराजन्. (સંસ્કૃત કેહવત.)

કવિ, ચિતારો, ને પારધી, વલી વસંતો ભાટ, ગાંધી નરખ પધાર્યા, વૈદ દેખાડે વાટ. ૧૧૨૫

કવિતા ને કસ્તુરી, શાક્ષી વિના સિદ્ધ થાય.

કવ્યું કવે તે શેનો કવિ, શિખી વાત તે શેની નવી.

કષ્ટ વિના ફલ નહિ.

There are no gains without pains; then help hands, for I have no lands.

There are no gains without pains; then plough deep, while sluggards sleep.

No gains without pains.

No pains, no gains.

Without pains no gains. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

---

૧. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 60.

Until a man takes trouble he does not get treasure.
(કાશમીરી કેહવત.[1])

The diligent become wealthy, the idle become slaves.[2]

براحتی نرسید آنکہ محنتی نکشید

(ફારસી કેહવતો.) نابردہ رنج گنج میسر نمیشود

कष्टीं फळ तपीं राज. (સંસ્કૃત કેહવત.)

यथा श्रम, तथा लाभ. (મરાઠી કેહવત.)

કસ્તુરીમાં રંગ નહિ, ને તું ભુંડીમાં ઢંગ નહિ.

કસબીની સોડે આપણુ જઈએ, તો હુનર લીજીએ તાણી, તે થાય આતશ, તો આપણુ થઇએ પાણી. ૧૧૩૦

કસબીને હાથે મુએલું સારૂં, પણ અણઘડને હાથે જીવેલું માઠું.

કસએ તરક ન છેડ્યે, ને ઉનાલે અંગાર, વગડે જટ ન છેડ્યે, ને બજારે બકાલ.

કસરેવજનાં કામ.

કસાઈને ઘેર કલોલ, ને ધર્મી વગાડે ઢોલ.

કસાઇને ઘેર કુશલ, ને ધર્મીને ઘેર ધાડ. ૧૧૩૫

કસાઇને ઘેરથી ગાય છોડાવવી.

કસાઇને બારણે ગાય બાંધવી.

(ફારસી કેહવત.) دنبہ بگرگ سپردن

કસાઈવાડે (અથવા, ઢેડવાડે) જાય, ને હાડકાંનો ધરવ ન થાય.

કસાઇ જેવો.

યાને, ઘાટકી.

दया नाहीं ज्याला ठाऊक, त्याला ह्मणावा खाटिक. (મરાઠી કેહવત.)

---

૧. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 257.

૨. *Hill Proverbs of the Inhabitants of the Chittagong Hill Tracts*, by Capt. Thomas Herbert Lewin, p. 5.

કસારીના કાન. ૧૧૪૦

યાને, સાંભળવાની ઘણીજ તીક્ષણ શકિત ધરાવતા હોય એવા કાન.

કહડામાંથી (અથવા, પેણામાંથી) ઉછળીને ચુહલામાં પડવું.[૧]

Sauter de la poële sur la braise.[૨]

Se jeter dans l'eau de peur de la pluie.[૩] (ફ્રેંચ કેહવતો.)

Cader della padella nelle bragie.[૪] (ઇતાલ્યન કેહવત.)

Huyendo del toro, cayó en el arroyo.[૫]

Saltar de la sarten, y dar en las brasas.[૬] (સ્પૅનીશ કેહવતો.)

Cahir da certâ na braza.[૭]

Fugir do fumo, e cahir no fogo.[૮]

Fugir do lodo, e cahir no arroio.[૯] (પોરચુગીઝ કેહવતો.)

Den rook outvlugtende valt hij in't vuur.[૧૦]

Van den wal in de sloot vallen.[૧૧] (ડચ કેહવતો.)

One river is colder than the other. (કાશમીરી કેહવત.[૧૨])

Through fear of the tiger he took a master, and lo! the master was worse than the tiger.[૧૩]

---

૧. એને મળતી જુદી જુદી ભાષાઓની બીજી કેહવતો માટે જુઓ કેહવત નાં ૮૨૭, સદે, ૭૦–૭૧.

૨. To jump out of the frying-pan into the fire.

૩. To jump into the water for fear of the rain.

૪. To fall out of the frying-pan into the fire.

૫. Flying from the bull he fell into the river.

૬. To jump out of the frying-pan and fall into the fire.

૭. Out of the frying-pan into the fire.

૮. To get out of the smoke, and fall into the fire.

૯. To get out of the mire, and fall into the river.

૧૦. Escaping from the smoke he falls into the fire.

૧૧. To fall from the wall into the ditch.

૧૨. *Dictionary of Kashmiri Proverbs,* by Rev. J. Hinton Knowles, p. 114.

૧૩. *Hill Proverbs of the Inhabitants of the Chittagong Hill Tracts,* by Capt. Thomas Herbert Lewin, p. 22.

Like jumping into the river to avoid the rain.
(કેનેરીસ કેહવત.[1])

In shunning the bear he fell into the pit. (અરબી કેહવત.[2])

To avoid the smoke do not throw yourself into the fire.
(તુરકી કેહવત.[2])

He ran from the wolf and fell in with the bear.
(રશ્યન કેહવત.[2])

To fall into the jaws of the tiger after escaping from the mouth of the alligator. (મલઈ કેહવત.[2])

While keeping the tiger from the front door the wolf enters in at the back. (ચીનાઈ કેહવત.[2])

બેલકે મારે બબુલ તલે બબુલકે મારે બેલ તલે.

ઓલતીસે નિકલ, પરનાલેકે નીચું. (હિંદુસ્થાની કેહવતો.)

आगींतून निघालें व फुंपांट्यांत पडलें. (મરાઠી કેહવત.)

કહ્યું કહીયે ને બોલ્યું બોલ્યે, તો રાનમાં જઈને રહીયે.

Odi, vedi, e taci se vuoi viver in pace.[3] (ઇતાલ્યન કેહવત.)

કહલેડાં વગર શું શ્રાધ અટકે?

કહું તો મા મારી જાય, ન કહું તો બાપ કુત્તા ખાય.

કહેતે સો કરતે નહિ, મોહકે બડે લબાડ, ચાહતે સો ધરતે નહિ, મતલબકે ગવાર. ૧૧૪૫

કક્ષે ચોરી, ને પક્ષે ન્યાય.

કાએચ, કાગડો, ને બાંડો સાંપ, એનો વિશ્વાસ નહિ.

કાકડી ચીભડું કાપી જોવાય, કંઇ માણસ કાપી જોવાયછ?

કાકડી છરીનું (અથવા, છરી ચુહલ્યાનું) વેર.

કાકર્યું ખોદાય, ને વેકર્યું પુરાય. ૧૧૫૦

યાને એક ગમની કમાની બીજી ગમ જાય.

---

૧. *Proverbs from East and West*, p. 19.

૨. Long's *Eastern Proverbs and Emblems*, p. 50.

૩. Hear, see, and say nothing, if you would live in peace.

કાકા અજમેર ગયા, તો કે' આજ મર ગયા.

કાકા ઓંય.

કાકા ક્યાં, તો કે' જ્યાંના ત્યાં.

કાકા કાશી, ને પાખંડી માસી.

કાકા ખીચડી ખાશો? તો કે' વાડમાં નાખો. ૧૧૫૫

કાકા, ને વાલના મારે ફાકા.

કાકા મામા કેહવાના, ને ગાંઠે હોય તે ખાવાના.

With provision in store, we have friends by the score.
(અંગ્રેજી કેહવત.)

कामा पुरता मामा. (મરાઠી કેહવત.)

કાકા મુઆ, ને ફુઈ રંડાયાં.

કાકાટઊઆની ચાંચ જેવું (નાક, વગેરે.)

કાકાને કહે વીચ્છુ માર્યો, ને આવો આપણે સગાં થઇએ. ૧૧૬૦

કાકી, કણેક, ને કેલાં, એ ત્રણે ગુંદયાં ગુણ દેય.

કાકી, ને લીધી ધુલની ફાકી. (અથવા) કાકી, ને સુંઠ સંચરની ફાકી.

કાકો દિઠે કુટંબ, ને મામો દિઠે મોસાલ.

કાકો પરણ્યો, ને ફુઇ રાંડી.

કાકો ફીટીને ભત્રીજો કોણ થાય? ૧૧૬૫

કાકો માહરો બાપનો ભાઇ, ને કાકી માહરી લોકની જાઈ, તુંને ને મહને શું સગાઈ?

કાગજની કોથલીમાં ખીલા ભરવા.

શલબતીમે મીખ ન રખે, લશકરમે શીખ ન રખે. (હિં. કે.)

કાગજની હોડીએ કાંઈ સીંધુ[1] તરાય.

કાગજની (અથવા, કાષ્ટની) હાંલ્લી એકવાર ચુહલે ચહડે.

કાગલ હાંડલી કોય કરે, કદી એકજ વાર ચહડે પણ ચુહલે.
(દલપતરામ ડાહ્યાભાઈ.)

---

૧. દરિયો.

કાગડા છેડી ગયા હોય એવા (દસ્કત.) ૧૧૭૦

ઘણાજ ખરાબ હાથ દસ્કતના સંબંધમાં બોલાયછે.

કાગડા તાહરા કાકા, ને પારસી તાહરા બાપા.

ગુજરાતનાં ગામોમાં મુસલમાનો પારસીઓને કાગડા કહેછે, ત્યારે પારસીઓ તેઓને એ મુજબ તાણો મારેછે.

કાગડા બોલે તે વેહાના રાગમાં.

કાગડાની કોટે રતન (અથવા, ઘુંવડ) બાંધવું.

કાગડાની પાંખ જેવું.

યાને, ઘણુંજ કાલું.

કાગડાને મ્હોડે કંકોત્રી આવી. ૧૧૭૫

કાગડાને વારેનું.

ઘણાં ઘરડાં માણસને વિષે બોલાયછે.

કાગડાને શ્રાધ સોલ દાહડા.

કાગડાને શ્રાપે (અથવા, કહે) ઢોર ન મરે. (અથવા) કાગને કહે ઢાંઢાં[1] ન પડે.

Cattle do not die from crow's cursing. (અંગ્રેજી કેહવત.)

Will heaven fall at the howling of a dog? (કેનેરીસ કે.[2])

Balaam's curse came not on Israel. (Neh. XIII. 2.)

The jackal howls—will my old buffalo die? (બદ્દધ કેહવત.[3])

If a dog bark at the mountain, will the mountain be injured, or the dog? (તામીલ કેહવત.[3])

કઉવોંકે કોસે ઢોર નહિ મરતે.

ચમારોંકે કોસે ઢોર નહિ મરતે. (હિંદુસ્થાની કેહવતો.)

ابر را بانگ سگ ضرر نکند

૧. મુવેલાં ઢોર.

૨. *Proverbs from East and West*, p. 19.

૩. Long's *Eastren Proverbs and Emblems*, p. 25.

آواز سگان کم نکند رزق گدارا

بدعای گربه باران نمی بارد (ફારસી કેહવતો.)

कावळयाचें श्रापेनें ढोरें मरत नाहींत. (મરાઠી કેહવત.)

કાગડે ડોલે વાટ જોવી.

કાગડો કામઠીને ન ધીરે. ૧૧૮૦

કાગડો કોયલને હસે.

"Crooked carlin!" quo' the cripple to his wife.

The frying-pan says to the kettle, "Avaunt black brows!"

The kettle calls the pot black a—e.

The raven chides blackness.

The raven said to the rook, "Stand away, black-coat!"

The sooty oven mocks the black chimney.

The chimney-sweeper bids the collier wash his face.

The kiln calls the oven burnt-house. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

La pelle se moque du fourgon.[૧]

Le choudron mâchure la poële.[૨] (ફ્રેંચ કેહવતો.)

La pedella dice al painolo: "Fatti in là, che tu mi tigni."[૩] (ઇતાલ્યન કેહવત.)

Dijò la sarten á la caldera, "Tirte allá, cul negra."[૪] (સ્પેનીશ કેહવત.)

"Fy dig an, saa sort du er!" sagde ryden til Leerpotten.[૫] (ડેનીશ કેહવત.)

De pot verwijt den ketel, dat hij zwart is.[૬] (ડચ કેહવત.)

---

૧. The shovel scouts the poker.

૨. The kettle smuts the frying-pan.

૩. The pan says to the pot: "Keep off, or you'll smutch me!"

૪. Said the frying-pan to the kettle, "Stand off, black bottom!"

૫. "Fie upon thee, how black thou art!" said the kettle to the saucepan.

૬. The pot upbraids the kettle that it is black.

Will a monkey tell a monkey that his b——s are red? (કાશમીરી કેહવત.[1])

The crow mocked the pig for his blackness. (ચીનાઈ કે.[2])

The sieve says to the needle, "You have a hole in your tail." (બંગાલી કેહવત.[2])

A pig came up to a horse and said, "Your feet are crooked, and your hair is worth nothing." (રસ્યન કેહવત.[2])

The pot punishes the kettle; ye are both black. (બોહીમ્યન કેહવત.[2])

The ass said to the cock, "Big-headed." (ગ્રીક કેહવત.[2])

They know not their own defects who search for the defects of others. (સંસ્કૃત કેહવત.[2])

The mote in a brother's eye, a beam in your own. (MATT. VII, 3.)

(ફારસી કેહવત.) دیگ بدیگ میگوید کونت سیاه است

કાગડો કાંણો, ને ચલ્લો મકવાનો.

કાગડો ન— ખાઈને ભેંસને વાંસે નુછે.

કાગડો પોલી (અથવા, દહીંથરૂં) લઇ ગયો, ને પેટ કુટીને બેસી રહ્યાં. માણસનાં મોહોત પુઠે બોલાયછે.

કાગડો મોરની ચાલ ચાલવા જતાં પોતાની ચાલ ભુલી ગયો. ૧૧૮૫

کلاغی تگ کبک را گوش کرد — تگ خویشتن را فراموش کرد (ફારસી કેહવત.)

કોઆ હંસકી ચાલ સીક્તાથા, અપનીભી ચાલ ભુલ ગયા. (હિં. કે.)

કોઆ ગેલા હંસકે ચાલ સીખે, એલા[3] અપન ચાલ ગંવાય. (બિહાર કેહવત.[4])

૧. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 166. ૨. Long's *Eastern Proverbs and Emblems*, p. 5.
૩. પણ. ૪. Christian's *Behar Proverbs*, p. 191.

કાગણ કોયલ સરખી નાર, ને જણ્યાં પણ ભોગવ્યાં નહિ, ને ઘાલ્યાં કાગને બાર.

કાગડાના ખાલી પડેલા માલામાં કોયલ પોતાનાં ઇંડાં મેલેછે. જ્યારે કાગણની સંભાલ હેઠલ તેમાંથી બચ્ચાં જનમેછે, ત્યારે તેમનો કાગથી જુદો સાદ સાંભલીને, તે તેમને મારી નાખવા માગેછે, જેમ કરતાં મહા મુશકેલીએ એકાદ બે કોયલનાં બચ્ચાં માનમાન બચી શકેછે.

કાગનું બેસવું, ને તાડનું પડવું, (અથવા, સલીયાનું ભાગવું.)

કાગનો વાઘ કરવો.

ચાને, જરાક હોય તેનું ઘણું કરવું, ઘણું વધારીને વાત કરવી, ટકા ચહડાવવા.

Much ado about nothing.

To make much about nothing. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

A mulberry tree from a pumpkin plant. (કા. કે.[1])

उतरंडीचा वाघ. (મરાઠી કેહવત.)

કાગલીયાંના કાન ન કપાય.

કાગા સબ તન ખાઈઓ, ઔર ચુંન ચુંન ખાઇઓ માસ, પર દો નેનાં મત ખાઇઓ, કે પીઆ મીલનકી આશ. ૧૧૯૦

કાગે તેરે બચ્ચે કભુ ન હુવે મોર, મઐ બોત જતન કર પાલે, પણ આખર ચોર કે ચોર.

એક મોરે એક કાગડાનાં બચ્ચાંને પોતાના માળામાં પાલ્યું, પણ તે જ્યારે મોટું થયું ત્યારે તેનાં ઇંડાં ખાઇ જવા લાગ્યું. એ ઉપરથી મોરે ઉપલા બોલો કહી તે કાગડાને પોતાના માળામાંથી હાંકી કાહાડ્યો.

عاقبت گرگ زادہ گرگ شود — گرچہ با آدمی بزرگ شود

(ફારસી કેહવત.)

1. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 9.

કોઈલી કે બચવા કોઈલી હોઇહેં, કોઆ મુહેં છાંય.[૧]

(બિહાર કેહવત.[૨])

કાચનાં ઘરમાં બેસીને રાહદારી પર પથ્થર નહિ મારવા.

People who live in glass houses should never throw stones.

Who hath glass windows, must take heed how he throws stones.

He that hath a head made of glass must not throw stones at another. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

Chi ha tegoli di vetro, non tiri sassi al vicino.[૩] (ઈ. કે.)

Wer ein glasern' Dach hat, muk andere nicht mit steinen werfen.[૪] (જરમન કેહવત.)

El que tiene tenjados de vidrio, no tire piedras al de su vecino.[૫] (સ્પૅનીશ કેહવત.)

Quem tem telhado de vidro, nao atire pedras ao do vizinho.[૬] (પોરચુગીઝ કેહવત.)

Den der har Glastag paa sit eget Huus, maa ikke kaste steen pas andres.[૫] (દેનીશ કેહવત.)

आपलें पागोटें काखेंत मारून मग दुसऱ्याच्यास हात घालावा. (મ. કે.)

૧. એટલે, કોયલનાં બચ્ચાં તે કોયલજ નિકલવાનાં, અને કાગડો (કે જેના માળામાં તેઓ ઉધરેછે) તેનાં મોહડાં ઉપર અંતે ધુલ નાખવાનાં, યાને તેને નગુણાંજ નિવડવાનાં.

૨. Christian's *Behar Proverbs*, p. 161.

૩. He who has a glass roof should not throw stones at his neighbour's.

૪. He who has a glass roof must not throw stones at others.

૫. He whose house is tiled with glass should not throw stones at his neighbour's.

૬. He who has a glass roof must not throw stones at his neighbour's.

"કાચબ કુચબ મહા પરમેશર, હું વાત કરૂં જરા બહાર નિસર."
"નાહી ધોઇ હમો જળમાં પેઠા, વાત કહો તમે બહારજ બેઠા."
એક કોહલું એક તલાવ કાંઠે આવી કાચબાને પાણીમાં જોઈ તેને ફસાવવાની મતલબથી શરૂઆતમાં આવેલા ખુશામતના શબ્દો કહેછે, એવી મતલબથી કે તે બહાર નિકલે તો તરાપ મારી ખાઈ જવા બને. પણ કાચબો ઠાવકો હોવાથી તેની ઉપલી મતલબ પામી જાયછે, અને ધીરે રહી તેને પાછલ આવતા શબ્દોમાં હાજર જવાબ આપેછે. આ ઉપરથી આ કેહવત જ્યારે કોઇ ઠગારો પોતાની ઠગ વિદ્યા ચલાવા જાયછે, અને સામો શખ્સ તે તુરત પામી જાયછે, ત્યારે તેના સંબંધમાં બોલવામાં આવેછે.

કાચા કાનનું.
કાચા બાદલનો રેંહટીયો, ને ખરાં લોહડાંની તરાગ,[1] જીણું કરીને કાંટરે બાઇ, લેહરે લાખે તરાગ. ૧૧૯૫
કાચાનું પાકું કરવું તે કાંઈ થોડું કામ નહિ.
કાચું કાપવું.
કાચે ઘડે પાણી ભરવું.
કાચો મસાલો, ને કાચી બારદ.[2]
કાછીયો મરે, ને કુંભારને ડામે. ૧૨૦૦
કાજ કરવું ને કાચ ફાકવો બરાબર.
કાજલ પાયને કાલું, ને ભેંસ પાયને જાડું.
કાજલની કોઠડીમાં બેસે, તો ડાઘ બિરલાનેજ ન લાગે.
કાજી સાહેબ ક્યા કરના ? તો કે' હિંદુસે ઉલટા ચલના.
કાજીજી કહે તેમ કરો, કરે તેમ ના કરો. ૧૨૦૫
"Do what I say, but not as I do", says the parson.
Do as the friar saith, not as he doth. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

૧. ચાતરી. ૨. છોકરાં.

Haz lo que dice el fraile, y no lo que hace.[1] (સ્પૅ. કે.)

What the Mulla says you must do; what the Mulla does you must not do. (કાશમીરી કેહવત.[2])

કાજી તો કેહનેકા કુચ્ય કરનેકા નહિ.

(ફારસી કેહવત.) توبہ فرمایان چرا خود توبہ کمتر میکنند

કાજી દુબલા કેમ? તો કે' સારાં ગામની ચિંતા.

Cuidados agenos matan el asno.[3] (સ્પૅનીશ કેહવત.)

Why scald your tongue among other folk's kail.

(સ્કૅાચ કેહવત.)

કાજીજી દુબલે કિયું હએ? શેહરકે અંદેશેસે. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

કાજીના ઓટલા, ખીચડી ખાઇને બેસવું.

કોરત દરબારમાં ઇનસાફ મલતાં ઘણી ઢીલ થાયછે, તેના સંબંધમાં વપરાયછે.

કાજીની કુતરી (અથવા, લોંડી) મુઈ ત્યારે બધું ગામ, ને કાજી મુવા ત્યારે કોઇ નહિ.

If a friend's mother dies a thousand people remain (because the friend is alive), but if the friend is dead, then there is nobody left. (કાશમીરી કેહવત.[4])

કાઝીકી લોંડી મુઇ સારા શેહર આયા, કાઝી મરા કોઇ ન આયા.

(હિંદુસ્થાની કેહવત.)

કાજીની મારી હલાલ. ૧૨૧૦

કાજીજી કુટી હલાલ. (કચ્છી કેહવત.)

કાજીવાલી વાત,—નામનીનું મોહડું ના છોડતી, ને રોટલીની કોર ના ભાંજતી.

---

૧. Do what the friar says, and not what he does.

૨. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 252. ૩. Other folks' cares kill the ass.

૪. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles p. 241.

કાટે કાઉકા, ને શિખે નાઉકા.[1]

કાઠી લુટે કોલી લુટે, એ તો સર્વે જાણું, વાંસવાડાના વેરાગી લુટે, એ તે કુંભાકાણું ?[2]

કાતરના જેવી જબાન.

કાતર્યું ગેપ થવું (અથવા, ઘસવું.) ૧૨૧૫

ઘેલા માણસના સંબંધમાં વપરાયછે.

કાથી બલે પણ વલ નહિ મુકે.

(ફા. કે.) (ریسمان سوخته لیکن کجش بیرون نه رفت)

રસી જલ ગઇ, પર બલ નહિ ગયા. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

જેંવર જડેલા, ઐઠન ના જરે.[3] (બિહાર કેહવત.[4])

કાન આગલ કુવા, ને નાખ આગલ નદી.

કાન કચુડાના પગ જેટલું.

યાને, ઘણુંજ થોડું.

કાન કચુડાનો એક પગ તુટો.

કાન ખજુરેકે કઇ પાંઉ તુટેંગે. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

કાન કાપી લેય (એવું પોંહચેલું.) ૧૨૨૦

કાન પર હાથ મુકવા.

યાને, કોઇ વાત નહિ જાણવાનું ડોલ ઘાલવું, અખાડા કરવા.

કાનમાં કલઇ રેડવી.

યાને, છતે કાને બેહરા થવું.

કાનમે તેલ ડાલા હએ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

કાનમાં નહિ મલે પેહરવાની કડી, ને પેટની આંટરડી બલી.

કાને કોટે દેખું નહિ, ને લાડનું તો લેખું નહિ.

કાને ઝાલ્યા હાથિયા ન રહે. ૧૨૨૫

---

૧. હજામ. ૨. શું.

૩. આ કેહવતનો અરથ બોલેબોલ ગુજરાતીને મલતોજ થાયછે.

૪. Christian's *Behar Proverbs*, p. 26.

કાને નહિ, કોટે નહિ, ને વાલ સોનું હોટે. (અથવા) કાને નહિ, કોટે નહિ, ને ચણિયો બાંધ્યો હોટે.

કાને સાંભલી તે કાંઇક ખોટી.

Hearsay is half lies. (અંગ્રેજી કેહવત.)

Hdrensagen ist halb gelogen.[1] (જરમન કેહવત.)

Hooren zeggen is half gelogen.[1] (ડચ કેહવત.)

કાપ્યા કાન, ત્યારે આવી શાન.

કાપ્યા વગર (અથવા, વિના) કેલ ન ફલે.

કાપી નાખે તો લોહી નહિ નિકલે (એવું મુફલેસ, નાતવાન.) ૧૨૩૦

કાપે તો લોહીનો છાંટો નહિ મલે (એવું મુફલેસ, અથવા આજારી.)

કાપેલો એક, બોડેલા બે, ને તોડેલા ત્રણ.

યાને, બાલને જો કાપ્યા હોય તો તેની તેજ વધ રેહશે, પણ જો બોડ્યા હોય તો બે ઘણા વધશે, અને તોડ્યા હોય તો ત્રણ ઘણા વધશે.

કામ ઉપરથી કારકુન ઉતર્યો કોડીનો.

કામ કરતી વાહલી, તેને આંખમાં ચીરીને ઘાલી.

કામ કામને શિખવે. ૧૨૩૫

કામ કીધું તેણે કામન લીધું.

કામ તે હાથે, બૈરી તે સાથે, ને વિદ્યા તે પાઠે.

કામ અપનાહી કામ હએ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

કામ થોડું, ને ગડબડ ઘણી.

Great toil and little work. (અંગ્રેજી કેહવત.)

Muckle cry an' little wool. (સ્કૉચ કેહવત.)

The barren cow bellows much, and in the year of drought there is much thunder. (તેલુગુ કેહવત.[2])

करणें थोडें व बचबच फार. (મરાઠી કેહવત.)

---

૧. Hearsay is half lies.

૨. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 334.

કામ પડવે માણુસ જણાય.

કામ પર તો મન નહિ, ને અન્ન ઓત ભાવે, ને ઉની ઉની ખીચડી, તો નિંદ ધરાધર આવે. (અથવા) હાથ પગ તો પાણી પાણી, ને અન્ન ઓત ભાવે, કામ પર તો જીવ નહિ લાગે, ને એહાં ગીત ગાવે. ૧૨૪૦

કામ વાહલું, નામ વાહલું નહિ.

કામ વીટી ગીયું એટલે રોટલા સીતી ગીયા.

કામડાંની તલવારે લડવું.

યાને, થોડાં સાંધણુ છતાં, મોહટું પરિણામ નિપજાવવું.

કામડાંની તલવારે વાઘ ન મરાય.

કામન ગામની, ને અંધારી રાતની, ને દાંઝ્યાપરનું થીંગડું. ૧૨૪૫

નાતરાંવાલીને વિષે બોલાયછે.

કામનું કાંધણિયું,[1] ને વતાંનું વેરી (અથવા, દુકાલનો દાણો.)

કામનો કરતો, સદા પરવારતો.

કામમાં કામ કાહડી લેવું.

કામમાં કામ જે નિંદામણુ, ને દુખમાં દુખમાં દુખ જે અ—.

કામમાં ને કામમાં, ને ગામમાં ને ગામમાં. ૧૨૫૦

કામલ ભીંગાય ત્યારે ભારી થાય. (અથવા) કામલ ભીંજે તે ભારી, ને ભેંસનાં સીંગડાં ભેંસને ભારી.

યાને, દુખ પડે ત્યારે તેની કદર જુનાય.

The more you stir, the worst you stink. (અંગ્રેજી કેહવત.)

Je mehr man den Dreet ruttelt, je mehr stintter,[2] (જ.કે.)

Desmere man rörer ved Skarn desværre lugter det.[3]

(દેનીશ કેહવત.)

જો જો ભીંજે કામરી તો તો ભારી હુએ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

---

૧. મટોડીનું એક વાસણ, જેને ધાવરો પણ કહેછે.

૨. The more you stir the mire, the more it stinks.

૩. The more you stir filth the worst it stinks.

કામાજી હોર્યું, ને લડાઇનું ખોર્યું.

કામાજી નામે એક ટંટાખોર પારસી ભરૂચમાં થઇ ગયોછે. કદાચ "કામા વોહરા" ઉપરથી "કામાજી હોર્યું" અપભ્રંશ પણ થયો હોય.

કાયદો એટલો ફાયદો.

કામાની કોહડી, કાલ ઉઠી જશે.

ભારાકી કોઠરી કલ ઉઠ જાયગી. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

કારતક કાતરે, માગસર છેતરે, ને પોસ હાંડી સોસ. ૧૨૫૫

કારતક મહિને કણબી ડાહ્યો.

કારતક મંદો, તો બારે આંકડા.

એવો વેહમ છે કે જો કારતક માસ વેપાર વણજમાં મંદો જાય તો બાકીનું વરસ તેજી જાય.

કારભારની કુતરી, ઉપર ચહડી ને નીચે ઉતરી.

નજીવાં સરખાં કામમાં, મોહટાં કામનું ડોલ ઘાલનારના સંબંધમાં બોલાયછે.

કારિયાના વીસ, ને ધોરિયાના તીસ.

કારિયો કદારિયો, નદી નાહવા જાય, પરમેશ્વરે કાલાં કીધાં, ગોરાં ક્યાંથી થાય ? ૧૨૬૦

કારિયો કુતરો મન કરે તો વાઘસે લડે, મરે પણ મન ન કરે.

કારેલાં, ને વલી લીમ પર ચહડાવેલાં.

કાલ ઉઠી ને કોણે દીઠી? (અથવા) કાલ કેવી છે તે કોણે જોઇછ?

There's many a slip between the cup and the lip.

No one knows what will happen to him before sunset.

Who knows what the morrow may bring forth?

(અંગ્રેજી કેહવતો.)

O dia de amanha ninguem o vio.[1] (પોરચ્યુગીઝ કેહવત.)

---

1. No one has seen to-morrow.

Boast not thyself of to-morrow; for thou knowest not what a day may bring forth? (સૅાલોમનની કેહવત.[૧])

فردا که دیده است

ساقیا امروز می نوشیم فردا را که دید

شب حاملہ ایست تاچہ زاید فردا (ફારસી કેહવતો.)

કલ કિસને દેખા હએ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

કેં ડીઠી આએ કાલ? (કચ્છી કેહવત.)

કાલ કરજદારનો, ને જીવ જમડાનો.

કાલ કરો સો આજ કરો, આજ કરો સો અબ, પરસુ પરલે હોગી, તબ તું કરેગા કબ. ૧૨૬૫

Defer not till the evening what the morning may accomplish.

Never leave till to-morrow what you can do to-day.

Delay is dangerous.

Procrastination is the thief of time. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

کار امروز بر فردا نباید گذاشت (ફારસી કેહવત.)

કાલ છે, ને ખોદા છે.

કાલ પડે ત્યારે કોદરા મોંઘા, ને તડ પડે ત્યારે રાંકાં મોંઘાં.

કાલની વાત કાલે.

To-morrow will take care of itself.

Sufficient for the day is the evil thereof. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

કલકી બાત કલ. (હિંદુસ્થાની કેહવત)

اگر نان امروز داری غم فردا مخور

چو فردا رسد کار فردا کنم (ફારસી કેહવતો.)

૧. *Proverbs from East and West*, p. 44.

કાલનું કોહરૂં, ને દુકાલનું દોધી.

વરસાદની અછતને લીધે દુકાલ પડેછે, ત્યારે કોહરાં તેમજ દોધી પોખાઇને ઘણાં મોટાં થાયછે.

કાલનો દુકાલ આજે પાડવો. ૧૨૭૦

કાલનો ભરૂસો આજે નહિ.

કાલનો વાયદો.

કાલા એટલા ભુતના શાલા નહિ.

All are not thieves that dogs bark at.

All that are black dig not for coals. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

કાલા કાલા મકોડા, ને રાતી રાતી ધીમેલો.

વાંચતાં નહિ આવડે તેની વિરૂદ્ધમાં બોલાયછે.

કાલા ગોરાનો ઈશ્વર. ૧૨૭૫

કાલા ફીટીને, (અથવા, કાલા ગયા, ને) ધોલા આવ્યા.

કાલા બાદલ ડરાવના, ઔર ઉજલા બરસનહાર, જાડા પુરૂશ સોહાવના, ઔર પતલા ભોગનહાર.

કાલા બેંગન ઉસકી લીલી ઘટા, ખટરસ ભોજન ચલે ચટમ ચટા.

કાલા મહોના કેડવા, ને વરવા મહોની વહુ, બાર વરસે વિવાહ આવ્યો, ત્યારે મોકણ માંડે સઉ.

કાલાની કચ્ચ, ને બેહરાનો ઝગડો (પુરો ન થાય.) ૧૨૮૦

કાલાની જોડે ધોલો બાંધ્યો, તો વાન ન આવે પણ શાન તો આવે.

કાલાની બાઇ, ને સોહલીની જાઇ.

કાલી કાલી હમાય, ને ઓલે ઓલે ચાલે.

કાલી કુત્તી મરનેવાલી, ઔર બંદેકુ જસ આનેવાલા.

કાલી કુતરીને કાને કીડા, ને એક ગઇ ને બીજી પીડા. ૧૨૮૫

કાલી કુતરીને ગલે વાગરી,[1] ને જાય સલાટપોર[2] પાધરી.

---

૧. ચામડાંની પટી. ૨. સુરતની પડોશમાં આવેલું એક ગામ.

કાલી કુલી ને ઓટલે સુતી, ને ચોર ચોરી ગીયા તે રડતી ઉઠી.

કાલી ચોર.

એ નામે એક ઉઠાઉગીર પારસી થઈ ગયોછે.

કાલી ચૌદસ આવી, ને સવા મણ મેસ લાવી.

ભુત પલીતની અસરમાંથી બચવાને માટે કાલી ચૌદસને દાહડે આંખમાં મેસ આંજવાનો વેહમ છે.

કાલી ચૌદસ ને આતવાર, ફરી ફરી ન આવે. ૧૨૯૦

કાલી ચૌદસના આંજ્યા, ને કોઈના ન થાય ગાંજ્યા.

કાલી ચૌદસના કારિયા, ને બૈરાં થાને (અથવા, બૈરી બાજંદી, ને) માટીડા ચારિયા.

કાલી ટીલી માથે ચોંહટવી.

કાલી નાર, ને કાલો પેહરવાસ.

કાલી રાતની ને કામન ગામની, ને દાંઝ્યાં પરતું ઠીકરૂં. ૧૨૯૫

કાલી રાંડને કલ્લે ભાત.

કાલીદાસની કલમ, ને તૈમુરની તેગ.[1]

કાલું કરવું.

કાલું કુતરૂં પણ નહિ મલે (એવું વેરાન.)

કાલું કુતરૂંબી પાસે ઉભું નહિ રહે (એવી નઠારી ચાલનું માણસ.) ૧૩૦૦

કાલું કોલસા જેવું.

કાલું ઠીકરાં (અથવા, મેંસ) જેવું.

As black as coal.

કાલું બેરીઆં જેવું.

કાલું ભુત.

કાલું મટોડું. ૧૩૦૫

---

૧. તલવાર.

કાલું મોહડું કરવું.

મોહકુ કાલક લગા ગયે. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

કાલું મોહડું, ને કથીરના દાંત.

કાલું મેંઢું.

કાલું મેસ.

કાલું લેવટા સરખું (માણસ.) ૧૩૧૦

કાલું સાહી.

કાલે કાલે સભી જાંખુ.

કાલે દીકરે કાકા કહ્યા, ત્યારે બાપ ઉઠીને આઘા થયા.

કાલે શું બનશે તે કોણને ખબર?

(ફા. કે.) کس را وقوف نیست کہ انجام کار چیست

કાલો થઇને કાંચલીમાં હાથ ઘાલે. ૧૩૧૫

કાલો પણ કામણગાલો.

કાલો પાપટ બલ્યો, ને દાહડો ફર્યો.

કાલો બલદ તે કણકણ્યો, ને ધોલો બલદ તે ખોડો, સસરો મારે વહુને, તો જાણે બલદ ચાલે ઘોડો ને ઘોડો.

કાલાં માથાંનું માનવી શું ન કરે?

કાવલો કાપે ને માકો વખાણે. ૧૩૨૦

કાશી દુર પચાસ ગાઉ, તો કે' માહરી ગમથી કે તાહરી ગમથી.

કાશીની જાતરામાં.

યાને, કોઈ દાહડે પણ નહિ.

કાશીનું કરવત, આડુંએ વેહરે ને ઉભુંએ વેહરે, (અથવા, જતુંએ વેહરે, ને આવતુંએ વેહરે.)

કાષ્ટ ઘંટા વિટમ્બણા.

કાસદીયાના કાન ન કપાય. ૧૩૨૫

કાસલી ડોસી ને નુરભાઈ જમાલ, આવો શેઠજી, પાજો ઘમાલ.

કાહણુજી લોહવાડના ડામ દેવા, (અથવા, ધોણું આપવાં.)
કાહયો થઈને કુવામાં પડે.
કાહરૂનનો ખજાનો.
~~કાળ જાય પણ કેહવત રહે.~~ ૧૩૩૦
બાત રહે જાતી હએ, વખત નહિ રહેતા હએ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)
Days go, words spoken remain. (બંગાલી કેહવત.[1])
કાળની ગતિ ન્યારી છે.
કીકાની કુરાઈ.
ખરૂં કામ પડતું મેલી નકામું ટાહેલું કરનારના સંબંધમાં વપરાયછે.
કીકી રે કીકી! તો કે' એક વાર શિખી. (અથવા) હમારી રે ઇકી કીકી, ને બધાં લખણુ શિખી. (અથવા) કીકી રે કીકી! તો મતરઇ લખણુ શિખી.
A wise man is never deceived twice. (અંગ્રેજી કેહવત.)
Only a fool falls twice into the same hole. (તરકીશ કે.[2])
(ફારસી કેહવત.) عاقل دوبارہ فریب نمیخورد
અંધા લકરી એકબાર ખોતા હએ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)
કીડા જેટલું (યાને નાધલું.)
કીડી ઉપર કટક.[3] ૧૩૩૫
કીડી ખાય, મકોડી ખાય, ત્યારે તારવું[4] સલામત જાય.
કીડી ચોખો લઈ ચાલી, ને વચમાં આવી દાલ, બે બે વાતો ક્યમ બને, કાં શેથો, કાં તાલ.
કીડી મકોડીનો ઉસ્તાદ.
કીડી સચકે[5] આરે પારે, ને મકોડો ખાય એક્કી વારે. (અથવા) કીડી સચકે આરે ગારે, ને તીત્તર ખાય એકજ દહાડે.

---

૧. Long's *Eastern Proverbs and Emblems*, p. 91.
૨. *Ibid*, p. 157. ૩. લશકર. ૪. વહાન.
૫. સંગરેહ—એકઠું કરે.

કીડી સચકે ને મકોડી ખાય, ને સચકી સચકીને મરી જાય, ત્યારે આગલું હોય તેને દીવાલી થાય. ૧૩૪૦
કીડી સોનૈયે ચહડી.
કીડી સંચરે, તીત્તર ખાય.

One soweth, another reapeth. (અંગ્રેજી કેહવત.)

કીડીઓનું કટક (એક ચાલે તેમ બીજી ચાલે.)
કીડીના દરમાં ભરાવું.

કહાં છુપું ? ચ્યુંતીકા બિલ નહિ મીલતા. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

કીડીનું એક કોગલે પુર. ૧૩૪૫

યાને, એક કોગલા જેટલું પાણી કીડી ઊપર પડે તો તે તેનાં મનસે એક પુર આવ્યા બરાબર છે.

The dew is like a flood to the ant. (કાશમીરી કેહવત.[૧])

(ફારસી કેહવત.) در خانهٔ مور شبنمی طوفان است

કીડીને કણ, ને હાથીને મણ, (અથવા, હારો.)
કીડીને ખાંડ નાખે, ને માણસનું ખુન કરે.
કીડીને ચાલવા વગ નહિ (એવું ઠઠમાર લોક.)
કીડીને પર થયાં.
કીડીને પાંખો આવી તે મરવાની નિશાની. ૧૩૫૦

જ્યારે કીડીને પાંખો આવેછે, અને તે ઊડેછે, ત્યારે તેને કાગડા ખાઈ જાયછે.

The ant's wings produce its own death. (બંગાલી કેહવત.[૨])

Da Dios alas a la hormiga para que se pierda mas aina.[૩] (સ્પૅનીશ કેહવત.)

(ફારસી કેહવત.) مورچه پر بر آورد

ચ્યુંતીકે જો મોત આતે હુએ તો પર નિકલતે હુએ. (હિં. કે.)

---

૧. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 60. ૨. Long's *Eastern Proverbs and Emblems*, p. 71.

૩. God gives wings to the ant that she may perish the sooner.

કીડીને સસરવા જેટલી જગો નહિ (એટલું લોક.)

કીડીનો કુંજર[1] કરવો, (અથવા, ડુંગર કરવો.)

He changes a fly into an elephant. (અંગ્રેજી કેહવત, ગ્રીક ઉપરથી આવેલી.)

Never make a mountain of a molehill. (અંગ્રેજી કેહવત.)

Far d'una mosca un elefante.[2] (ઇતાલ્યન કેહવત.)

Van een' vlieg een' olijfant maaken.[2] (ડચ કેહવત.)

रंकं करोति राजानं राजानं रंकमेवचः॥ (સંસ્કૃત કેહવત.)

કીડીનાં મોહપર લાડવો.

કીડીનાં મોહમાં કાલંગડું.[3]

બકરીજે મોંમે કારીંગો કીં સમાએ? (કચ્છી કેહવત.)

કીધેલું હોય તો કરે, નહિ તો વમાસણમાં પડે. ૧૩૫૫

જેણે એક કામ કીધેલું હોય તેને તેવું કામ કરવું મુશકેલ પડતું નથી; પણ જેણે એક કામ નહિ કીધેલું હોય, તેને તેવું કામ કરવું મુશકેલ થઇ પડે છે, અને તેને કેવી રીતે બજાવવું તેનાં તે વમાસણમાં આવી પડે છે.

કીધાં કરતુક જોય.

કીરપારામ સારનાર, ને કરપારામ સરાવનાર.

કીસબ ચોર તો સઉ હોય.

કીસીકા ઘર જલો, કીસીકા પુત મરો, બંદાકુ તો ખેર સલ્લા. (અથવા) કીસીકા ઘર જલો, કીસીકા પુત મરો, બંદા ખાવે ઓર સોવે. (અથવા) કીસીકા ઘર જલો, કીસીકા પુત મરો, ને બંદા બેઠા તાપે. (અથવા) કીસીકા ઘર જલો, કીસીકા પેટ બલો, અપના તો ભલા હો. (અથવા) કીસીકા બલો, કીસીકા જલો, મેરા તો થંડા હુવા.

કીસીકા મહો ચલે, કીસીકા હાથ ચલે. ૧૩૬૦

He that strikes with the sword shall be beaten with the scabbard. (અંગ્રેજી કેહવત.)

---

૧. હાથી. ૨. To make an elpehant of a fly. ૩. તરબુજ.

ક્રીસીક્રી વેહલ, ક્રીસીકા બેલ, ને બંદેકા ડચકારા.

ક્રીસીને લાધે લોભ મિયાં, ક્રીસીને લાધે ઘોરા ગારી, ક્રીસીને લાધે બુરી બુરાઇ, ક્રીસીને લાધે ટેક ભારી.

ક્રીસીને લાધે નેસતી સોદા, ક્રીસીને લાધે મતલબ સારી, ક્રીસીને લાધે જુલમકી ટોકરી, ક્રીસીને લાધે ગરજકી યારી.

કુકડા જીજી, તો કે' જીજી.

કુકડા જોર મરાવું. ૧૩૬૫

કુકડી મોતી થાય તેમ દુમ સંકોચાતી જાય.

કુકડીનું મ્હોડું ઢેક્લે.

કુકડીનું મ્હોત એક ઢેક્લે.

મુરગીકુ તકલીકા હી ધાવ બસ હએ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

કુકડીજો ડેક્લે મોત. (કચ્છી કેહવત.)

કુકડો હોય ત્યાંજ શુ વાહણું[1] વાય?

Though the cock crows not, morning will come.(અફ. કે.[2])

મુરગા બાંગ ન દેયગા તો સોબહ હી ન હુવેગા? (હિંદુસ્થાની કેહવત)

કુકરૂં ગુચવાવવું. ૧૩૭૦

કુંકાને પગલે ને —ને ઢગલે.

કુડા કાન કોહવાડા, ને સચ્ચા બેલી રામ.

કુનબી સરખા દાતા નહિ, ઓર મારે વિના દેતા નહિ.

કુત,[3] ને સઘલી માછલીનું મુત.

કુતરા જેવું કડકણું મોહ, ને હરણા જેવું હૈયું, આપણુને ન પરવડે. ૧૩૭૫

કુતરાને કાન ક્રીડા.

કુતરાનાં મોહડાંમાં મશાલ.

"કુતરાનાં મોહડાંમાં હાડકું" ની મતલબે વપરાયછે.

૧. સહવારનું પોહર.

૨. Long's *Eastern Proverbs and Emblems*, p. 185.

૩. માછલીની એક જાત.

કુતરી બીલાડી વહડી, કુતરીએ મારી ચાંચ, ને બે હડીઆંમ પાંચ.

કુતરી બોટીલાને ખાય.

કુતરીનું ધાવેલું. ૧૩૮૦

ચાને, હલકા ખવાસનું.

કુતરૂં કરડે, ને વલી ખાસડાંનો માર.

A slap in the face for knocking one's head against the wall. (તેલુગુ કેહવત.[૧])

(ફારસી કેહવત.) یکی نقصان مایه دیگر شماتت همسایه

કુતરૂં કહે કે હું સદીસું[૨] કાશી જઇને આંઉં, પણ માહરી જાત વાંકી (તે મહને જવા નહિ દીયે.)

કુતરૂં ખેંચે ગામ ભણી, ને શીયાલ (અથવા, કોહલું) ખેંચે સીમ ભણી.

The bullock pulled towards the sun, and the buffalo towards the shade. (તેલુગુ કેહવત.[૩])

કુતરૂં નાન જોય, પણ ડાંગ નહિ જોય.

કુતરૂંબી પોતાની ગોથાણ સમારે. ૧૩૮૫

કુતરો જોય ધણીને આવતો, બીલાડી જોય ધણીને ખાટલે પડતો.

કુતરાં પોશ, બીલાડાં પોશ, ને જમાઈનાં જણ્યાંને વાડમાં ખોશ.

કુતરાં બીલાડાંનો મેલ.

Zij leven te zamen als honden en katten.[૪] (ડચ કેહવત.)

The snake and mongoose's love. (બંગાલી કેહવત.[૫])

The friendship between fire and water. (તેલુગુ કેહવત.[૬])

---

૧. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 148.

૨. એક દિવસમાં.

૩. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 71.

૪. They agree like cats and dogs.

૫. *Proverbs from East and West*, p. 9.

૬. Long's *Eastern Proverbs and Emblems*, p. 40.

કુતરાં, બીલ્લાં, ને બાહમણાં, ખાવે થોડાં ને વહડવે ઘણાં.

બાહમણ, કૂકુર,[૧] ભાંટ, જાતી જાતી ખાંટ.[૨] (બિહાર કેહવત.[૩])

કુતરાં-બોલી બોલાવવી. ૧૩૯૦

કુતરાંની ઊંઘ.

કુતરાંની કુમક, ને ગધેડાંની અસવારી.

કુતરાંની દોસ્તી, રીઝયું તો મહો ચાટે, ને ખીજ્યું તો ડાપું ભરે.

If you kiss a dog it licks your whole face. (તેલુગુ કેહવત.[૪])

The ass's friendship is kicking. (અફગાન કેહવત. [૫])

A bear's friendship. (કાશમીરી કેહવત.[૬])

રીઝેંગે તો પથરહી ફેંક મારેંગે. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

કુતરાંની પુછડી છ મહિના નલીમાં (અથવા, ભોંયમાં) રાખે, (અથવા, સો વરસ ભોંયમાં દાટે,) તોપણ વાંકીને વાંકી.

You may as well try to make a stone go right.

Place does not alter race. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

Lupus pilum mutat non mentem. (લૅતીન કેહવત.)

If a dog's tail be set in a *kandil*, there even it will remain a dog's tail. (કાશમીરી કેહવત.[૭])

Though you put oil on a dog's tail, it will never become straight. (રશ્યન કેહવત.[૮])

دم سگ راست نشود

اگر صد سال در مشکی کنی دوغ—همان دوغ و همان

دوغ و همان دوغ (ફારસી કેહવતો.)

૧. કુતરો. ૨. કન્યાખોર.

૩. Christian's *Behar Proverbs*, p. 112.

૪. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 116.

૫. Long's *Eastern Proverbs and Emblems*, p. 40.

૬. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 77. ૭. *Ibid*, p. 83.

૮. Long's *Eastren Proverbs and Emblems*, p. 32.

कुत्राचें शेपुट कितीही दिवस नळकांड्यांत ठेवलें तरी अखेरीस वांकडे ते वांकडे. (મરાઠી કેહવત.)

नलिका गतमपी कुटिलं नभवाति सरलंशुनःपुछं. (સંસ્કૃત કેહવત.)

કુત્તેકી દુમ બારે બરસ ગારી, ફિર ટેઢી કી ટેઢી.

કુત્તેકી દુમ હઝાર બરસ નલેમે રખો તોભી ટેઢી કી ટેઢી. (હિં. કે.)

કૂકુરકે પોંછ બારહ બરસ ગાડીં, તબ હૂ ટેઢ કે ટેઢ. (બિહાર કેહ.વત.[1])

કુતરાંનું પુછડું ને બીલાડીના કાન, ને તાણ્યા તાણ્. ૧૩૯૫

કુતરાંનું ભેજું છે કે શું?

કુત્તેકા મગઝ ખાયા હએ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

કુતરાંને મોહતે મરવું.

Thou wast whelp'd a dog; and thou shalt famish, a dog's death. (શેકસપીઅર, "તાઇમન ઑાવ ઍથન્સ.")

કુતરાંને રોટલીનો તુકડો (અથવા, બુકુ) નાખેલો ભલો.

Cast a bone in the devil's teeth, and it will save you. (અંગ્રેજી કેહવત.)

(ફારસી કેહવત.) دهن سگ بلقمه دوخته به

કુતે જે મોંમે ટુકર વિઝો ભલો. (કચ્છી કેહવત.)

કુતરાંનાં મહોડાંમાં હાડકું આવ્યું.

કુતાર પરણે, ને સુઇ છુંદાએ. ૧૪૦૦

કુત્તેકુ ખીર, ઔર ગધેકુ ચપાતી.

કુદરત કરાવે કલ્યાણ કામ.

કુદાવી પાહડ, વટાવી ડુંગરા, ટેકરે આવ્યા જ્યાં ને ત્યાં.

કુબેરનો ભંડાર.

કુંભાર કદી સાજે હાંલ્લે નહિ ખાય. ૧૪૦૫

The cobbler's wife goes the worst shod.

The tailor's wife is worst clad.

1. Christian's *Behar Proverbs*, p. 161.

Who is worse shod than the shoemaker's wife?

A shoemaker's wife and a smith's mare are always the worst shod. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

Les cordonniers sont tojours les plus mal chaussés.[૧] (ફ્રેંચ કેહવત.)

Alfaiate mal vestido, sapateiro mal calcado.[૨] (પો. કે.)

To the potter a broken vessel. (કાશમીરી કેહવત.[૩])

(ફારસી કેહવત.) کوزه گر از کوزه نو آب نمیخورد

કુંભાર કરતાં ગધેડાં ડાહ્યાં.

कुंभारा पेक्षा गाढव शाहणें. (મરાઠી કેહવત.)

કુંભારની કુંડી ને ગાંછા[૪]ની શુલી.

કુંભારની ચાકે ચહડ્યાં (પણ કાંઇ ઠેકાણું નહિ લાગતું.)

દુખમાં પછાડા મારવા છતાં કાંઇ વલે નહિ ત્યારે બોલાયછે.

કુંભારની ચાકે પીંડો છે, ઘડો ઉતરે કે ઘાઘર.

કુંભારનું મન હાલ્લાંમાં. ૧૪૧૦

કુંભારનો નીમાડો નિવડે વખાણ.

કુંભારનો મીચ્છામ દુકડો.

કુંભારનાં ઘડ્યાં, ને સ્ત્રીનાં જણ્યાં, જો બધાં જીવતાં હોય, તો દુનિયામાં માંય નહિ.

કુંભારનાં ઘેરનું હાલ્લું છે કે બદલી નખાય?

કુમલો વાંસ (અથવા, કુમલું ઝાડ) વાલે તેમ વલે. ૧૪૧૫

A young twig is easier twisted than an old tree.

Bend the twig and bend the tree. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

---

૧. Shoemakers are always the worst shod.

૨. The tailor ill-dressed, the shoemaker ill-shod.

૩. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 114.

૪. તોપલી, કંડીયા વીગેરે બનાવી ગુજરાન ચલાવનાર.

Piega l'albero quando è giovane.[૧] (ઇતાલ્યન કેહવત.)
Den Baum muk man biegen, weil er jung ist.[૨] (જ. કે.)
Det skal aarle kröge, som god Krog skal vorde.[૩]
Barn eryg vil boies i Tide.[૪] (દેનીશ કેહવતો.)
Jong Rijs is te buigen, maar geen oude boomen.[૫] (દ. કે.)
We bend the tree when young. (બલગેરીઅન કેહવત.[૬])
Bow down his neck while he is young. (ECCLESIASTICUS, XXX. 12.)
If a tree won't bend when it is young, will it bend when it is full grown? (તેલુગુ કેહવત[૭].)
कोवळें झाड जसें वांकवावें तसें वांकतें. (મરાઠી કેહવત.)
નીલી કાઠી જીં વારીજે તીં વરે. (કચ્છી કેહવત.)

કુમલું દહી જેવું (માણસ.)
યાને, નાજુકાઈનું ડોલ ઘાલનાર.

કુમારાનું સઊ, ને પરણેલાની વહુ.

કુર ત્યાં ધુલ.

કૃષ્ણને સોલસો ગોપી, તોય બાલ બ્રહ્મચારી.

કુલકો દીપક પુત્ર હએ, મુખકો દીપક પાન, ઘરકો દીપક અસતરી, ઘડકો દીપક પ્રાણ. ૧૪૨૦

કુલડીમાં ગોલ ભાંગવા જેવું (સેહલું.)
કિયા કુલહીયામે ગુર ફોરના હએ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

કુલડીમાં હાથી ઘાલવો.

---

૧. Bend the tree while it is young.
૨. The tree must be bent while it is young.
૩. The branch must be bent early that is to make a good crook.
૪. A child's back must be bent early.
૫. Young twigs may be bent but not old trees.
૬. Long's *Eastren Proverbs and Emblems*, p. 32.
૭. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 162.

કુલ-દેવ કોઈ દહાડે દીવો ન પામે, ને પારકા દેવને પૂંજા.

કુલમાં દીવો ઊઠવો.

To light a lamp in the house is like the flowering of the lotus on the lake. (કાશમીરી કેહવત.[૧])

કુલે કોદરી આવી. ૧૪૨૫

મીજાજ કરનાર માણસને એમ કેહવાયછે.

કુવા ઊંડા, ને દોરડાં ટુંકાં.

કુવા કાંઠે લાંઘણું.

કુવા પછવાડે કેવડો, વાયે વાંકો થાય, જેનો પરણ્યો ન હાથમાં, તેનો જનમારો એમ જાય.

કુવાની ઘટમાલ ચાલી જાયછ.

કુવાની છાંયા કુવામાં સમાય. ૧૪૩૦

કુવાને મહોડે ઢાંકણું, કંઇ જગને મોહડે છે?

People will talk, let them say what they like. (અં. કે.)

A hundred covers for a hundred vessels, but what shall be given (to stop) a hundred mouths? (કા. કે.[૨])

A jar's mouth may be stopped; a man's cannot. (ચીનાઈ કેહવત.[૩])

You may close a well, but you cannot shut the mouth of another. (બડઘ[૪] કેહવત[૫].)

دروازهٔ شهر می توان بست—نتوان دهن مخالفان بست

قفل بدهان نمیتوان زد (ફારસી કેહવતો.)

---

૧. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 138. ૨. *Ibid*, p. 25.

૩. *Proverbs from East and West*, p. 6.

૪. બડઘ એ નીલગરી તરફ વસનારી એક જાત છે.

૫. Long's *Eastern Proverbs and Emblems*, p. 92.

કુવામાં પડી કુતરી, ને સમ ગયા ઉતરી, (અથવા, ગાલ ગઇ ઉતરી.)
કુવામાં હશે તો હભાડામાં આવશે.

Nothing comes out of the sack but what was in it.

What is in the pot will come on the plate. (અં. કે.)

જો હાંડીમે હોગા, સો રકાબીમે આવેગા.

જો હાંડીમે હોગા સો ડોઇમે નિકલ આવેગા. (હિંદુસ્થાની કેહવતો.)

જે કરવામેં રહે સે ટોંટીસે બહે. (બિહાર કેહવત.[1])

هرچه دردیغ است بچمچه برمی آید

(ફારસી કેહવતો.) ازکوزه همان تراود که دروست

કુંવારી કન્યાને સો વર ને સો ઘર.

કુંવારી તે રાંડતી હશે? ૧૪૩૫

કુસકીની કમોદ કરે (એવી ઘરને જાલવનારી ઓરત.)

કુહમારડી સઊના પગ ધુવે, ને પોતે ખડ્યા પગે સુવે.

છોરી સબકે પાંઉ ધુવે, અપને ઘોતી લજાએ.

નાઇ સબકે પાંઉ ધુએ, અપને ઘોતે લનએ. (હિંદુસ્થાની કેહવતો.)

કેટલા? તો કે' માથાંના નીમાલા જેટલા.

કેડે આગ, ને કેડે લાગ.

કેડે છોકરૂં, ને ગામમાં ઢંઢેરો. ૧૪૪૦

The butcher looked for his knife when he had it in his mouth. (અંગ્રેજી કેહવત.)

He seeks his son whom he bears on his shoulder.

(ત્યુનીસ્યન કેહવત, મૅાં. દુનેન્તની મુસાફરીની ચોપડીમાંથી.)

Il cherche son âne et il est monté dessus. (ફ્રેંચ કેહવત.[2])

Putting a child in a cradle and looking for it all over the village. (તેલુગુ કેહવત.[3])

---

૧. Christian's *Behar Proverbs*, p. 112.
૨. He looks for his ass and sits on its back.
૩. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p.60.

He sought his own ass, though he was sitting on it (ચીનાઇ કેહવત[૧].)

یار در خانہ و من گرد جہان میگردم — آب در کوزه و
من تشنہ لبان می گردم (ફારસી કેહવત.)

काखेंत कळसा व गांवांत वळसा. (મરાઠી કેહવત.)

ગોદમે (યા, બગલમે) લરકા, શેહરમે ઢંઢોરા. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

કુછણુમેં છોકરો ને ગોઠમેં ઢંઢેરો. (કચ્છી કેહવત.)

"કેમ ધાલે રે કાંસા[૨]?" "એ તો ખાતી રે ગુડ માસા." "ધણી વિના કેમ ખાય રે ભાઇ?" "તો આદત પડી કેમ જાય રે ભાઇ?"

The frog cannot out of her bog. (અંગ્રેજી કેહવત.)

A pig cannot stay out of the dirt, a thief cannot keep his fingers still.[૩]

કેમ રે બાઇ ભુલી, રાતનાં ખાધી થુલી?

કેમ રે ભાઇ હાથમાં લાકડી? તો ગોરી વહુને ગોફણો[૪] ને રાખડી.

કેર[૫] ને તો પેર નહિ, ને તમુને ને હમુને મેર નહિ.

કેરી, કોકમ, ને કાકરી, દેવલ, દુક્કર, ને પાદરી (જ્યાં હોય ત્યાં મલે.) ૧૪૪૫

કેરી તો છે મિઠી, પણ ધણીમુઈ જટાલ.

કેરી પાકે, ને માણસ થાકે.

ઉનાલામાં કેરી પાકેછે તે વખતે માણસને ગરમીને લીધે ઘણી સુસ્તી લાગેછે, અને સેહજ મેહનતમાં થાક ચહડી આવેછે.

કેલ અને વાઘણ, એકવાર ફલે, અને એકવાર જણે.

કેલ પર કેલાં એકજ વાર લાગે.

કેલ ફલે એકજ વાર, ને આંબા ફલે વારંવાર. ૧૪૫૦

---

૧. Long's *Eastern Proverbs and Emblems*, p. 13. ૨. કાસ્યા.

૩. *Hill Proverbs of the Inhabitants of the Chittagong Hill Tracts*, by Capt. Thomas Herbert Lewin, p. 12.

૪. રૂપાંની ઘુંઘરીઓવાલું અંબોરામાં લટકાવવામાં આવતું એક ઘરેણું.

૫. કેલનું ઝાડ.

કેલ ફૂલે એકજ વાર, ને વાધણ જણે પણ એકજ વાર.
કેલ સાથે વ્યાય, તે કદી નહિ વ્યાય, ને વાધણ સાથે વ્યાય તે બાર વરશે વ્યાય, ને કાગણ સાથે વ્યાય તે વરશો વરશ વ્યાય.
કેલના ગાભની, ને માણસનાં પેટની, જાણ નહિ પડે.
કેલવઇને કણ થવું.
કેસરી[1] મુછ, ને ભોરીંગ મણી, શુરા શરણાગત, સતી નારી, ને કૃપી ધન, મુવે જશે પર હાથ. ૧૪૫૫
કેસુરી[2]માં રંગ નહિ, ને બોલ્યામાં ઢંગ નહિ.
કેહ દે મછયારી તેરી મછીકા મૂલ.
કેહ રે મોહડાં શું શું ખાઉં ને માટી વગરની કાંહ કાંહ જાઉં ?
કેહ રે મોહડાં શું ભાવે ?
કેહતા તો દેવાના, પણ સુનતાબી દેવાના ? ૧૪૬૦

O talker, if you have not got understanding, O hearer, haven't you? (કાશમીરી કેહવત.[3])

(ફારસી કેહવત.) ابلہ گفت و دیوانہ باور کرد

કેહતે સો કરતે નહિ, ઓર મુહકે બરે લબાર, કાલા મુહ લે જાવેગે, સાંઇકે દરબાર.
કેહતાં તો કેહવાયું, પણ આખી રાત નહિ સેહવાયું.
કેહ્યુ કંઇ ને કરે કંઈ, તેને ઘાલો ચુહલા મહી.
કેહવાય નહિ, ને સેહવાય નહિ.
કો પડ્યા, તો કે' પડ્યા તાહરા બાપ, તાહરી બોંહસે ચહડ્યા તે. ૧૪૬૫
કોઇ અન્નનું ભુખ્યું, ને કોઈ માનનું ભુખ્યું.

---

૧. સિંહ. ૨. એક જાતનું ફુલ.
૩. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 25.

કોઇ આજ, કોઇ કાલ, કોઇ માસ છ માસે; કોઇ વર્ષે દસ બાર, કોઇ પચીસ પચાસે; કોઇને થાય સાઠ, કોઇ પોણોસો હેંસી; જે જાયું તે જાય, નથી રહેવાનું બેસી.

કોઇ કીસીકા નહિ.

મા ન માકા જાયા, સબ લોગ પરાયા. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

કોઇ[1] દસા, કોઇ બીસા,[1] ને બંદા તો સાડી બતીસા.

કોઇ ધને મોહરું, ને કોઇ મને મોહરું. ૧૪૭૦

કોઇ નહિ પરણે તેને ખેતરપાલ પરણે.

કોઈ પૈસો ટકો લેવો, ને ફૂડીઆ પટલેણ કેહવો.

કોઇ પોતાને મોહડે પોતાને ચોર નહિ કહે.

કોઇ પોતાનો વાંસો[2] ને વાંક દેખે નહિ.

Every cook praises his own broth. (અંગ્રેજી કેહવત.)

Niemand sieht seine eigene Fehler.[3] (જરમન કેહવત.)

El corcobado no vee su corcoba, y vee la de su companon.[4] (સ્પૅનીશ કેહવત.)

He finds fault with the world and forgets that he himself is in the wrong. (કાશમીરી કહેવત.[5])

It is only with the eye of others that we see our own defects. (ચીનઈ કેહવત.[6])

No one sees his own faults. (બંગાલી કેહવત.[7])

The defect in the eyelashes is not apparent to the eyes. (તામીલ કેહવત.[8])

---

૧. વાણિયાની એક જાત. ૨. બરડો.

૩. No one sees his own faults.

૪. The hunchback does not see his own hump, but sees his companion's.

૫. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 173 ૬. Long's *Eastern Proverbs and Emblems*, p. 40.

૭. *Ibid*, p. 4. ૮. *Proverbs from East and West*, p. 23.

De splinten in eens anders oog zien en de balk in zijn eigen niet.[1] (ડચ કેહવત.)

(ફારસી કેહવત.) کس نگوید که دوغ من ترش است

કોઇ મલે લુટવા, ને કોઇ મલે કુટવા. ૧૪૭૫

કોઇ માયનાં પેટમાંથી શિખી નથી આવ્યું.

No man is born wise or learned. (અંગ્રેજી કેહવત.)

કોઇ મુજે નહિ મારે તો મઐ સારે જેહાનકુ મારૂં.

કોઈ રૂડે રાજી, ને કોઈ ભુંડે રાજી.

કોઇ સુંઘે, કોઇ ખાય, કોઇ પીએ હુક્કો, તમાખુનું વ્યસન કરી, ઠેર ઠેર થુકો.

કોઇ હોંસે ખાય, ને કોઇ ઓંહસે ખાય. ૧૪૮૦

કોઇની દાહડી બલે, ને કોઇને ઊજરડું (અથવા, તાપણું,) થાય. (અથવા) હોરાની દાહડી બલે, ને બીબી કહે કે મહને તાપણું થયું.

One man's beard is on fire, and another man warms his hands by it. (કાશમીરી કેહવત.[2])

If my beard is burnt, others try to light their pipe at it. (તરકીશ કેહવત.[3])

Puesque la casa se quema, calentémonos todos.[4] (સ્પે. કે.)

When one man is crying out that his beard was on fire another followed him asking him for a light for his cigar. (તેલુગુ કેહવત.[5])

કિસીકા ઘર જલે, કોઈ તાપે. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

૧. To peer out the mote in another's eye and not the beam in your own.

૨. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 60.

૩. Long's *Eastern Proverbs and Emblems*, p. 77.

૪. Since the house is on fire, let us warm ourselves.

૫. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 135.

કોઇની વાત ચાલે, ને કોઇની લાત ચાલે.

કોઇનું બલે પેટ ને પાસું, ને કોઇને આવે ખડખડ હસું.

કોઇનું બુરૂં ચાહવાથી આપણું સારૂં નહિ થાય.

Curses like chickens come home to roost. (તરકીશ કેહવત.[૧])

કોઇનું મોહ ચાલે તો કોઇના હાથ ચાલે. ૧૪૮૫

Palavra fóra da boca, pedra fóra da mao.[૨] (પો. કે.)

કિસીકા મુંહ ચલે, કિસીકા હાથ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

કોઇને ગોલ, ને કોઇને ખોલ.

કોઈને દૂખી કરીને પોતે સુખી નહિ થાય.

Qui tourmente les autres, ne dort pas bien.[૩] (ફ્રેંચ કેહવત.)

A cada malo su dia malo.[૪] (સ્પૅનીશ કેહવત.)

જો કોઈ કલપાઇ હએ, સો કયસે કલપાએ હએ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

કોઇને નરસે આપણું નરસું, ને કોઇને સારે આપણું સારૂં.

કોઇનો મેહલ (અથવા, અવાસ) જોઈને આપણી ઝુંપડી નહિ તોડી પાડ્યે.

કોઇનાં પેટમાં કાંઇ પેશી નિકલાયછ? ૧૪૯૦

કોચરાનું સાલ.

કોચલાંમાં વાંદરાનો હાથ છે તે ચોખા જવા કેમ દેશે?[૫]

કોચીનો સાહુકાર.

કોટ, ને દહીનો ગોટ, ને વારી ને સુન્નાની થાલી.

કોટ મેદાનમાં ધગરી ઢીંગાણું કરે. ૧૪૯૫

કોઠી ધોઇને કાદવ કાહડવો. (અથવા) કોઠી ધોવે કાંઇ નિસરે?

કોઠી હોય તો ઢાંકણુ ધણાંએ.

---

૧. *Proverbs from East and West*, p. 32.

૨. A word from the mouth, a stone from the hand.

૩. He who torments others does not sleep well.

૪. To every evil door his evil day.

૫. આ કેહવત એક ઈંગરેજી કેહવત ઊપરથી આવેલી માલમ પડેછે. એની સમજણને માટે જોવો "પ્રાણી વિધ્યા" વાલમ ૧ લું, સર્ફ ૧૬.

કોઠીએ કણ,[1] ને માથે રણ, તેથી ભલું મરણ.
કોઠીમાં ઘાલ્યાં જીવે નહિ.
કોઠીમાં તલ ઘાલ્યા તે કંઇ કોઠીના બાપના થયા? ૧૫૦૦
કોઠે કોઠેની બુદ્ધ.

Many men, many minds. (અંગ્રેજી કેહવત.)
One science only will one genius fit,
So vast is art, so narrow human wit. (પોપ.)
Tante teste, tanti cervelli.[2] (ઈતાલ્યન કેહવત.)
Saa mange Hoveder saa mange Sind.[3] (ડેનીશ કેહવત.)
Autant de têtes, autant d'avis.[4] (ફ્રેંચ કેહવત.)
સિર સિર અકલ, ગુર ગુર બિદ્યા. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)
(ફારસી કેહવત.) هرسری و سودای

કોડી ચોર તે પાડી ચોર.

He that will steal a pin will steal a better thing.
He that will steal an egg will steal an ox. (અં. કેહવતો.)
Wer ein Kalb stiehlt, stiehlt eine Kuh.[5] (જરમન કેહવત.)
કાડી ચોર વોહ પાડી ચોર. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)
काडी चोर तो पांडी चोर. (મરાઠી કેહવત.)
(ફારસી કેહવત.) هرکه جوی بدزدد بدیناری نترسد
ચોર જૈસને હીરાકે, બૈસને ખીરા[6] કે. (બિહાર કેહવત.[7])

કોડી હરામ, બચકા હલાલ.

To strain at a gnat, and swallow a camel. (અંગ્રેજી કેહવત.)

---

૧. અનાજ. ૨. So many heads, so many brains.
૩. So many heads, so many minds.
૪. So many men, so many minds.
૫. Who steals a calf steals a cow.
૬. કાકડી.
૭. Christian's *Behar Proverbs*, p. 9.

Guardon-se da mosca, e comeo a aranha.[1] (પો. કે.)

Bundles lawful, but cowrie prohibited.(કાશમીરી કેહવત.[2])

કોડીની પાડી ને સોની સવાઇ કરવી.

કોડીની સત્તા, ને લાખની મતા. ૧૫૦૫

કોડીયાં જેટલું કપાલ, ને વચ્ચે ભમરો.

કોડે[3] મુવાં ને કુતરે તાણ્યાં, (અથવા, ખાધાં.)

કોણ કહેછે કે રાપણીનો ઘા?

Nearest the heart comes first out. (અંગ્રેજી કેહવત.)

કોણ પકાવે, ને કોણ ખાય?

ચુરીયાને વરે ખીચડી પકાવી, ને જમી ગીયો પરિયાસ, વાજાં દુરિયા ધુરિયા. (વાઘરી ભીખારડાઓ એમ બોલેછે.)

કોણ પાપસે અવતરે, બડે બાપકે પુત; પામર માગે પામરી,[4] ન મલે ઘરમે સુત. ૧૫૧૦

કોણ વસ્યું ને કોણ વસે, ને ધરતી બેઠી હસે.

કોણના જોડા કોણના પગમાં.

કોણના બાપની ગુજરાત?

કોણના બાપની દીવાલી?

કોણની માએ સવા શેર સુંઠ ખાધીછ? ૧૫૧૫

કોણની લાડી કોણનાં દેહરાં ઝારે.

કોણે કહ્યું'તું કે બેટા બાવલ્યે ચહડજો?

કોતક વિના હસવું ન આવે.

કોથલામાં ઘાલીને પાનછેરીનો માર મારવો.

કોદરા વાવીને ઘહુંની આશા રાખવી. ૧૫૨૦

કોપરું ખાઇને કાટલી આપવી.

---

૧. He avoided the fly and swallowed the spider.

૨. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 37. ૩. હોંસે. ૪. કપડની એક જાત.

કોમતાઈ રૂ, ને તેલ્યાં કોપરાં (પરખવાં મુશકેલ.)

કોરત ને સોરત.

જેમ સોરતીમાં કોણનું નસીબ ખુલેછ તેની ખબર રેહતી નથી, તેમ કોરતમાં કોણની તરફેણ કજ્યો ચુકશે તેની ખબર પડતી નથી.

ક્રોધનાં કડવાં ફલ.

કોરા વાગા ખખડે, ને ઘરની બાયડી ફફડે. ૧૫૨૫

કોરે કાગલેનો મતું.

કોરે ભાણે આશીર્વાદ કરવો.

કોરાં કાગજપરનો વલ્લાયો.

યાને, વગર સમજનું, જેમાં કંઇ રામ નહિ હોય એવું, માણસ.

કોલસાની દલાલીમાં હાથ કાલા.

He that handles pitch will be defiled.

Lay hold of the yakur plant and your hand will smell.
(કાશ્મીરી કેહવત.[1])

(ફારસી કેહવત.) دیگ سیه جامه سیه میکند

કાલકકી કોઠરીમે જો જાયગા ઉસે ટપકા લગેગા.

કોયલોંકી દલાલીમે હાથ કાલે. (હિંદુસ્થાની કેહવતો.)

કોલાની બુધ કુલે, ને ગણે ગણે ને ભુલે. ૧૫૩૦

કોલાબું ગેપ.

કોલાબે જવું.

કોલી લુટે, કોઠી લુટે, લુટે ચોર, ચકાર; ભર વસતીમાં ભેખ લુટે, થઇ વેસ્યાના યાર.

કોસો, પોસો, ધુલ ધમાસો.

કોહ્યો સારનાર, ને કીકો સરાવનાર. ૧૫૩૫

કોહલ, કપોલ,[2] ને કાફરી, ને ચોથી અંધી લાકડી.

---

૧. *Dictionary of Kashmiri Proverbs,* by Rev. J. Hinton Knowles, p. 240. ૨. વાણિયાની એક જાત.

કોહલી કાકડીએ રલિયાત.

કોહલી દોહીને કુતરીને રેડે.

કોહલી રાત પડે ત્યારે દર ખોદે.

કોહલીનું કામ પણ્યું તો કોહલી ડુંગરે ચહડી, ને ભુંડનાં છાનનું કામ પણ્યું તે આડું થઇને વાડમાં અ—. ૧૫૪૦

કોહલીનું રાજ કરચલે ગયું.

કોહલું તાણે સીમ ગમી, ને કુતરૂં તાણે ગામ ગમી.

કોહલાંની બોલી બોલાવવી.

કોહલાંને કોટવાલી આવી, ને હોલાંને હવાલદારી આવી.

કોહલાંને કોટવાલી, ને હોલાંને રાજ, ને કુતરી કાને કોડિયાં, ને બીલાડી કાને ઝાલ,[1] ને જેને નહિ હતું આંગણું તેને થયો અવાસ.[2] ૧૫૪૫

કોહવાડીના હાથમાં હાથો આપવો.

કોઇ એક માણસ એક કામ, તેમાં મુખ્ય કરીને એક બુરૂં કામ, કરવાને અશક્ત હોય, અને તેને કોઈ તેવું કામ કરવાને ઊત્તેજન કરી આપે, અને તેવું બુરૂં કામ કરવાનાં સાંધણો પુરાં પાડી આપે, ત્યારે આ કેહવત વપરાયછે.

કોહવાડીને હાથો મલ્યો.

"લાકડે માંકડું મલ્યું" ની માફક વપરાયછે.

કોહી કામડીબી નહિ.

કોહેલે મોહડે કમોદનો કુદ[3] ભાવે.

કોહેલાં પણ તે સાગનાં લાકડાં. ૧૫૫૦

કંઇ નહિ કરતાં કંઇ ભલું.

Something is better than nothing. (અંગ્રેજી કેહવત.)

Meglio è poco che niente.[4] (ઇતાલ્યન કેહવત.)

---

૧. કાનમાં પેહરવાનું એક ઘરેણું. ૨. વસવાનું ઘર.

૩. કોલીચો; બુક.

૪. Better aught than naught.

Besser was als gar nichts.[1] (જરમન કેહવત.)

Melhor he palha, que nada.[2] (પોરચુગીઝ કેહવત.)

કંઇ નહિ ચાલે ત્યારે શાકનું હાલ્લું અભડાવે.

કંઇ પાપે પેટ ભરાયછ?

કંઇ વા પર જીવાયછ?

A man cannot live by the air. (અંગ્રેજી કેહવત.)

Can the belly be filled by holding in the breath? (તે. કે.[3])

કંકાશનીને કલેશ વહાલો, ને પદમણીને હાર. ૧૫૫૫

કંકાશથી કુવાનાં પાણી ખુટે. (અથવા) કંકાશથી પડોસીનાંબી પાણી ખુટે.

કંકુના ચાંદલાની સૌ કોઇ ઉમેદ રાખે, કાજલનાની કમબખત રાખે.

કંકોરીમાં કીરા પરા, સાબુરી સરી ગઇ, લોઢું ચુવા ખાઇ ગયા, ને હુરબાઇને બગલા લઇ ગયા.

કોઇક વેપારીએ મુસાફરી ઉપર નિકલવા આગમચ પોતાના એક મિત્રને એકસો મણ લોઢું સંભાલી રાખવા માટે સ્વાધીન કીધું. જ્યારે મુસાફરીથી પાછો આવ્યો ત્યારે તેણે તે મિત્ર સોડે ઉપલાં લોઢાંની માંગણી કીધી. પેલો મિત્ર જેણે પોતાની દિયાનત બગાડી તે લોઢું વેચી ખાધું હતું, તેણે રોકડો જવાબ આપ્યો કે, "બા તાહરૂં લોઢું તે કાંઇ આટલાં વરસ બેસી રહે? તે તો ઉંદર ખાઈ ગયા." પેલા વેપારીને ગલે અલબતે આ વાત મુદલ ઉતરી શકી નહિ. તોપણ તે વખત તો તે વાત ખામોશ કરી ગયો, અને રૂખસત લીધી. જતાં જતાં રસ્તામાં તેને પેલાજ મિત્રની એક નાહની છોડી (હુરબાઈ) રમતી મલી. તેણીને પોતા સોડે તેડી જઈ તેણે છુપાવી રાખી. પેલો મિત્ર પોતાનાં બાલકને ગુમ થયલું જોઇ દલગીરીથી ઘેલા જેવો બની ગયો. બાલકની શોધમાં તે પેલા

1. Better something than nothing at all.
2. Better straw than nothing.
3. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 62.

વેપારીને ત્યાં આવી લાગ્યો, અને તેને પોતાની વીગત જણાવી. પેલા વેપારીએ ઘણીજ દલગીરીનું ડોલ ઘાલી કહ્યું, "અફસોસ! મેં એ બાલકની આગલ કેટલાક બગલા ભમતા જોયા હતા, તેઓ એને ઉપાડી ગયા હશે." પેલો મિત્ર બોલ્યો, "ભાઇ, માહરા આ બલાપાના વખતમાં મશકરી કરી મહને વધું બાલી ના મારો. વલી બગલા તે કાંઈ એક છોકરૂં ઉંચકી લેઈ જતા હશે?" વેપારીએ તાહુકો પુર્યો, "ભાઇ, એમાં નવાઈ જેવું શું છે? જે ગામમાં ઉંદરો સેહલાઇથી લોઢું ચાવી જાય, તે ગામમાં બગલા હુરબાઇને ઉંચકી જાય એમાં અજબ થવા જેવું કશું નથી." પેલો મિત્ર તુરત ચેતી ગયો કે જ્યાં છે ત્યાં માહરી બાલકીને આએ વેપારીએજ છુપાવી રાખીછે. તુરત તેણે હજારો મારી ચાહી પેલું લોઢું વેપારીને પાછું સ્વાધીન કીધું, અને પોતાનું બાલક પાછું મેલવ્યું.

The hawk took the child, and the rat ate the iron.

(કાશમીરી કેહવત.[૧])

"When the Nangi ate up the brinjals, the calf ate up the cocoanuts," said he. (તેલુગુ કેહવત.[૨])

જેસેકુ તેસે મિલે, સુનો રાજા ભીલ, લુહેકો ચુવા ખાવે, લરકા લે ગઈ ચીલ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

(ફારસી કેહવત.) موش چون آهن خورد کودک برد باز

કુંગાલ ગામની લુટમાં ચરખોબી ગનીમત.

લુટકા મુસલબી બહોત હએ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

કુંચાયા સારા, પણ વંચાયા માઠા. ૧૫૬૦

કુંઠ વિનાનો આરડે, ને ન-ધણિયો પંકાય, નાહનો મોહટાને ગણુ કરે, તો આટા લુનમાં જાય.

કુંઠ હસે, કંઠમાલા હસે, હું હસું, માહરૂં દિલ હસે.

---

૧. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 199. ૨. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 214.

કંથડજી ક્યાં ગયા, તો કે' રોઇયે છિએ કેહને.

કંથડો કુંજર ચહડ્યો, કનક કડાં દોહથ્થ, માગ્યાં મુક્ત ફળ મલે, પણ ભિખને માથે ભટ.

કંથા ન કરીશ કાસદું, તેથી ભુંડો ભાર, અંગ ન પામે લુગડું, નાર ન પામે ભરથાર. (અથવા) કંથા કરીશ કાસદું, તેથી ભુંડો ભાર, તેથી ભુડું જાચવું, ને સુમને કેહવો દાતાર. ૧૫૬૫

કાં બેઠા ભાઇ ઊદાસી? તો કે' નથી મલ્યું કોઇ વિશ્વાસી.

એટલે કે તેને લુટી લેવા બને.

કાંઈ કોઈનાં પેટમાં પેસી નિકલાયછ?

Man kan ikke see en Anden længer end til Tænderne.[1]

(દેનીશ કેહવત.)

کس چه داند که پس پرده که خوب است وکه زشت

(ફારસી કેહવત.)

કાંઇ નેવનાં પાણી મોભે ચહડે?

Can absurdities or contradictions become realities?

(અંગ્રેજી કેહવત.)

કાંકરે કાંકરે પાલ બંધાય, ને ટીપે ટીપે સરોવર ભરાય.

Little strokes fell great oaks, and constant dropping wears away stones.

Little and oft fill the purse.

Many littles make a mickle. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

Petit à petit l'oiseau fait son nid.[2] (ફ્રૅંચ કેહવત.)

A goccia a goccia s' incava la pietra.[3] (ઇતાલ્યન કેહવત.)

Wenig und oft macht zulekt viel.[4] (જરમન કેહવત.)

---

૧. No one can see into another further than his teeth.

૨. Little by little the bird builds its nest.

૩. Drop by drop wears away the stone.

૪. Little and often makes a heap in time.

Veel kleintges maken een groot. (ડચ કેહવત[૧].)
Gradually from chippings a mountain is made. (કા. કે.[૨])
Drop by drop the pot fills, a word at a time makes a wise man.[૩]
We mount the ladder step by step. (તરકીશ કેહવત.[૪])
اندک اندک همی شود بسیار — دانہ دانہ است غلہ در انبار
قطرہ قطرہ جمع گردد آنگهی دریا باشد (ફારસી કેહવતો.)
કુઇયેં કુઇયેં તાલાબ ભરે.
બુંદ બુંદ નદી હોતી હએ. (હિંદુસ્થાની કેહવતો.)
थेंबें थेंबें तळें साचे. (મરાઠી કેહવત.)
जलबिंदुनिपातनें क्रमशः पुर्यतेघटः॥ (સંસ્કૃત કેહવત.)
કકરે કકરે પાર બંધાએ. (કચ્છી કેહવત.)

કાંકણ વેચીને શેઠાણી કેહવડાવવું. ૧૫૭૦

કાંગલી કુંગલી ધનકોબાઈ ને પાણી પીતાં ક્યાં ખોભાઇ? (અથવા, મોધરાં ચુંટતાં ક્યાં ખોભાઇ? અથવા, ઢોલિયાપરથી ક્યાં ખોભાઇ?)

કાંગલી, ને સુંધે મારી આંગલી.

કાંગા વાહલું કુંભ જલ, સ્ત્રી વાહલી વાત, બ્રાહ્મણને ભોજન વાહલું, ગદ્ધા વાહલી લાત.

કાંચરીનો કસબી નહિ.

કાંટા વિનાનો ગોલાબ નહિ હોય. ૧૫૭૫

No rose without a thorn. (અંગ્રેજી કેહવત.)

---

૧ Many littles make a mickle.

૨. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 78.

૩. *Hill Proverbs of the Inhabitants of the Chittagong Hill Tracts*, by Capt. Thomas Herbert Lewin, p. 21.

૪. Long's *Eastern Proverbs and Emblems*, p. 53.

Ogni rosa ha la sua spina.[1] (ઇતાલ્યન કેહવત.)

(ફારસી કેહવત.) هر جا که گلی است پهلوش خاری است

કાંટાની વાડમાં હાથ ઘાલવો, (અથવા, પડવું.)

Tirar coces contra el aguijon.[2] (સ્પૅનીશ કેહવત.)

કાંટાનું કટેસર.

કાંટો કાહડવો. (અથવા) કાટલું કાહડી નાખવું.

કાંણા કાકા નમસ્કાર (અથવા, કારિયા કાછા વેંગણું) તો કે' વહડવાનો ઉપાય. (અથવા) કાંણા પંખ્યા નમસ્કાર, તો કે' લડાઇના ચાલા.

કાંણા કાછિયા ચીભડું (અથવા, ભાજી) આપ, તો કે' આવ રે માહરી મિઠા બોલી, તાહરે વરે મેં શાકર ઘોલી. ૧૫૮૦

કાંણા કૈરીયતી, લંગડા હિકમતી!

કાંણા ડોલામાં ફેલ ઘણાં, ને લોક મેલવ્યાં ઘણાં.

કાંણાની ઊજાણી.

કાંણાને કંઇ કાંણો કેહવાય?

Is it wise to say "O one-eyed man" in his presence?

(કાશમીરી કેહવત.[3])

કાંણાને ઘેર કાંણો ગીયો, કાંણે કાંણો માંગ્યો, કાંણે લેઈને કાંણો આપ્યો, કાંણે કાંણો રાહટયો. ૧૫૮૫

કાંણી આંખમાં સુરમો આંજે, દેખાઇતો સિપાહી.

કાંણી આંખે કાંકરો, ને દેર આંધલો ને વર પાંગલો.

કાંણાસે ખોદા બેજાર.

Where there is a one-eyed man there is no necessity for my presence. (કાશમીરી કેહવત.[4])

---

૧. Every rose has its thorn.

૨. To kick against the pricks.

૩. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 96. ૪. *Ibid*, p. 104.

કાંણી કોબાઇ.

કાંણી ધી[૧] ને કોણ વખાણે? કાંણી ધીની મા. ૧૫૯૦

The crow's chick is dear to the crow.

The owl thinks all her young ones beauties.

The crow thinks her own bird fairest. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

The porcupine says, O my soft little son, softer than butter. The crow says, O my son, whiter than muslin. (અફ્ગાન કેહવત.[૨])

Kein Aff', er schwdrt, cr habe die schdnsten Kinder.[૩]

(જરમન કેહવત.)

Ravenen synes altid at hendes Unger ere de hvideste.[૪]

(દેનીશ કેહવત.)

Cada buhonero alaba sus agujas.[૫] (સ્પૅનીશ કેહવત.)

કાનીકુ કૌન સરાહે ? કાનીકા મિયાં. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

(ફારસી કેહવત.) هر کسی را فرزند خویش خوش نماید

કાંણી સેહવાય (અથવા, આંજી સેહવાય) પણ ફુટી નહિ સેહવાય.

કાંણી હોય તો ભાવે નહિ, ને કાંણી વગર નિંદ આવે નહિ. (અથવા) આંધલી વગર ચાલે નહિ, ને આંધલી વગર વાહણું વાય નહિ.

I dislike that one-eyed rogue, and cannot do without him. (અંગ્રેજી કેહવત.)

કાંણીએ વર ઠગ્યો તો કે' વર ઊઠશે ત્યારે જાણશે. (અથવા) ગડ જીત્યો રે મેરો કાંણીયો, તો કે' પાંણી ચલ્યો જબ જાણ્યો.

---

૧. છોકરી.

૨. Long's *Eastern Proverbs and Emblems*, p. 62.

3. No ape but swears he has the handsomest children.

૪. The raven always thinks that her young ones are the whitest.

૫. Every pedlar praises his own needles.

કાંણીને કહી, રાણીને સમજાવવું.
કાંણીને કાંણો પ્યારો, રાણીને રાજો પ્યારો. ૧૫૯૫
કાનીકુ કાના પ્યારા, રાણીકુ રાણા. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)
આનો કે આન ચિતા[1], રાનીકે રજવેકે ચિતા. (બિહાર કેહવત.[2])
કાંણું ઘોડું, ને કડકણું, અનાથ્યું ને ઊબાડું.
કાંણું ઘોડું, ને કડકણું, આગલ જાય તો કરડવા આવે, પાછલ જાય તો લાત મારે.
કાંણો કરવરો, ને આંધલો ચરવડો.
કાંણો કલસિયો, ને રાંઢ્યો સસરો (બરાબર.)
કાંણો ઘોડો ને કડકણો, તે કોણુ રાખે વેચાતો; અક્કલહીણા અક્રમીની વિવાહની શી વાતો? ૧૬૦૦
કાંણો મહીયેર,[3] તેના સાતસે દોસ્તદાર.
કાંત્યું નહિ, ને પીંજ્યું નહિ, ને અસીસે[4] ફાડું, ને વગર ભૈયે છોકરૂં માહરૂં.
કાંત્યું પીંજ્યું ધુલ મલ્યું.
કાંત્યાં તેનાં સુત, ને ઘેલીને વલગ્યાં ભુત.
કાંતી કાંતીને મુઇ, ને લાભ લેઇ ગયા કોઇ. ૧૬૦૫
કાંતેલું કાંતવું.
કાંદા ઊપર કસ્તુરી.
કાંદા કાપવા, (અથવા, કાહડવા.)
કાંદો ખાઇને મહો કોણુને સુંઘાડે?
કાંદો ખાય તે માંદો થાય. ૧૬૧૦
કાંદો ખીલવો.
કાંય રે કુકડ દેવી નાગી? તો કે' હાથે પગે અવર લાગી.

---

૧. ધ્યાન. ૨. Christian's *Behar Proverbs*, p. 132.
૩. ભરવાડ. ૪. અસીસું—તકિયો.

કાંય રે જીવ તું દગદગ કરે, ને તાહરે હૈયે ધીરજ નહિ ધરે? જેને માથે હકતાઅલા, તેની ગરજ કેમ નહિ સરે?

કાંય રે રાંડ અધરી, ભાગે તાહરી ધ—.

કાંસા ફુટકે રણકા બાજ ગયા. ૧૬૧૫

કાંસાકુટમાં ફહલેડું, ને સારાં રાજમાં સાવરણી.

કાંસે કુટે ધનાલું ન કેહવાય.

કાંહ્ન પરોણો ઉતરેછ?

(ફારસી કેહવત.) در که می کوبی و خانهٔ که می پرسی

કાંહકો ચંદન ઓર કાંહકો બહમન, કાંહકો દલપતરાય, (અથવા, રાવનરાય,) જો બહમનકી સંગ કરે તો જડમેખસે ઉખડ જાય.

ખ

ખજુડાંની પાંખડી ખરી તે શું, ને નહિ ખરી તે શું? ૧૬૨૦

ખજુડાંની હેઠે દુધ પીએ, તો કે' તાડી પીએછ, ગાયનાં કોઢારાંમાં તાડી પીએ, તો કે' દુધ પીએછ.

If you even drink milk under a date tree they will say it is toddy. (તેલુગુ કેહવત.૧)

ખટપટિયાના કાન ઊંચા.

ખડક મરઘીની પેઠે પીછરાં ઉભાં કરવાં.

યાને, કજ્યો કરવા આવવું.

ખઝ્યા પગ ગલીચા વેર લેઇ જવા.

ખડે ઘાટ, ને બારે વાટ. ૧૬૨૫

ખણતાં ખણતાં જનમ ગીયો, ને ભાભાજી ઉકરડો કિયો?

ખણતાં ખણતાં લાગું ધન, ભલે વસાવ્યું ખંબાત ગામ.

ખપ તેનો છોછ નહિ.

Necessity has no law. (અંગ્રેજી કેહવત.)

ખબર ખાટલે, ને દોલત દરવાજે.

---

૧. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 52

ખબોચ્યાંમાં ધેખાલો નાખે તે પોતે છંટાય. (અથવા) ખરિયામાં ઢેફું નાખે તે પોતે ખરડાય. ૧૬૩૦

He that blows in the dust fills his own eyes. (અં. કે.)

Chi tocca la pece, s'imbratta.[૧] (ઇતાલ્યન કેહવત.)

Wer Pech angreift, besudelt sich.[૨] (જરમન કેહવત.)

Handelt gij pek, gij krijgt een vlek.[૩] (ડચ કેહવત.)

Hvo som rörer ved Beg, han smitter sig.[૧]

Man bliver ei snarere skiden end af Skarn.[૪] (ડેનીશ કેહવતો.)

If you throw a stone into filth, it will fly into your face.[૫]

Unless you had touched the garlick (your fingers) would not have smelt. (તેલુગુ કેહવતો.[૬])

કીચમેં ઢીલા ડાલે ન આંગમેં છીટે પરે. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

चीखलांत दगड टाकून आंगावर शितोंडा घेणें. (મરાઠી કેહવત.)

ખભાંમાં ખીલા, ને હાથ પગમાં હીલા.

ખમે તે ખાય, (અથવા, જમે.) (અથવા) ખાય તે ખમે.

ખમો, અને ખમા કરો.

Forgive and forget. (અંગ્રેજી કેહવત.)

Vergieb und vergesse.[૭] (જરમન કેહવત)

ખરચી ખુટી, ને યારી તુટી.

When good cheer is lacking, our friends will be packing.

In time of prosperity, friends will be plenty; in time of adversity, not one amongst twenty. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

Cowries will give you rice and curds; without cowries no friends. (બંગાલી કેહવત.)

---

૧. He who touches pitch defiles himself.

૨. He who handles pitch besmears himself.

૩. If thou touchest pitch thou shalt be defiled.

૪. Meddle with dirt and some of it will stick to you.

૫. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 27.

૬. *Ibid*, p. 61. ૭. Forgive and forget.

Siedet der Topf, so blühet die Freundschaft.[1] (જરમન કે.)

Entertainments (bring) relations, flattery (brings) fortune. (તેલુગુ કેહવત.[2])

ખરબડ જોગ. ૧૬૩૫

ખરશેદજી માણેકજી કરવું.

ચાને, વાત ખાઇ જવી; અખાડા કરવા.

ખરા ખાસતું, ને બીયાબારૂં.

ખરાબીનો ખાટલો.

ખરી બપોરે તારા દેખાડવા.

ખરી બપોરે બણુગું,[3] ને પોપાંબાઈ[4]નું રાજ. ૧૬૪૦

ખરી વાતમાં ખાર શું, ને આપીને માગવું એમાં પાડ શું?

સાધારણ રીતે "ખરી વાતમાં ખાર નહિ કરવો" બોલાયછે.

ખરૂં ખોટું ઈશ્વર જાણે, ફોકટનો ભાર જોષી તાણે.

ખરૂં બોલે તે ખરૂંજ પામે.

ખરે વાલ્યાં ખાસડાં, ઊંચી ચહડાવી બાંહે, આણીમેર પેલીમેર જોઈને, આવ્યા ઘરની માંહે.

જુઠો દમ ભરાવનારના સંબંધમાં વપરાયછે.

ખરો રૂપિયો કદી ખોટો થતો નથી. ૧૬૪૫

ખરાંનું ખરૂંજ છે.

खर ते खरच. (મરાઠી કેહવત.)

ખલકકા હલક, કીસને બંધ કીયા હએ.

ખલકકી જબાન, ખોદાકા નક્કારા.

Vox populi, vox Dei.[5] (લૅતીન કેહવત.)

(ફારસી કેહવત.) زبان خلق نقارہ خدا

जगाची वाणी, ती ईश्वरध्वनी. (મરાઠી કેહવત.)

---

૧. While the pot boils friendship blooms. ૩. ફુલડ.

૨. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 266.

૪. નબલો હાકમ. ૫. The voice of the people is the voice of God.

· ખલેરી વસતારે આવી.

ખવાય નહિ, (અથવા, ખાય નહિ) ને ઢોલી દીયે. ૧૬૫૦

The cat which could not drink upset the pot. (તેલુગુ કે.[૧])

نہ خود خوری نہ بکس دھی گنہ کنی بہ سگ دھی

(ફારસી કેહવત.)

તોકા ન મોકા, લે ચુલેમે ઝોકા.

મોકા ન તોકા દે કુત્તેમેં ઝોકા. (હિંદુસ્થાની કેહવતો.)

तुला न माला घाल कुत्र्याला.

आपलाला नाही, दुसऱ्याला नाहि, घाल कुतराला. (મરાઠી કેહવતો.)

ખસખસની ઠેસ.

ખસખસનો ટોપલો.

ઘરમાં ઘણાં બચ્ચાં હોય તે ઉપર બોલાયછ.

ખાઈ ગીયા ઘાંચી મોચી, ને ન્યાત રહી ગઈ તમાશા જોતી.

ખાઇ જાણે તે પચાવી જાણે.

He that steals can hide. (અંગ્રેજી કેહવત.)

Qui coche peut trouver.[૨] (ફ્રેંચ કેહવત.)

The treasure is known to the man who buried it. (તે. કે.[૩])

If the thief is not sharp, how will he digest his theft. (કાશમીરી કેહવત.[૪])

ખાઇ જાય ખોડી, ને ટોવાય હોડો. ૧૬૫૫

ખાઇએ તેનું ગાઇએ.

ज्याची खावी पोळी त्याची वाजवावी टाळी. (મરાઠી કેહવત.)

ખાઈએ ભરકી, પણ રાખ્યે તંણુકી.

---

૧. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 185.

૨. He that hides can find.

૩. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 265.

૪. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 222.

ખાઈને ખખર્યું, ને સુઈને સાંભર્યું.

ખાઇને ખાસડાં મારે.

ज्याचे खावे त्याचे वर उठावे. (મરાઠી કેહવત.)

ખાઇને ખીસી ગીયાં, ને મારીને નાહસી ગીયાં. (અથવા) ખાઈને સુઈ જવું, ને મારીને નાહસી જવું. ૧૬૬૦

ખાક ને ખાસડું.

ખાખરની ખીલોડી શાકરનો સ્વાદ શું જાણે? (અથવા) ખાખરાની ખલેરી, કેલાંનો સવાદ શું જાણે? (અથવા) ખાખરાની ખીલોડી આંબાના રસમાં શું સમજે?

મેરૂ તણો મહીમા નવ દિઠો, કરે વખાણ તે કાંકરનો; ખાખરની ખીલોડી અંગદ, સ્વાદ શું જાણે શાકરનો? (શામલ.)

ખાજા, તો કે' ખા ગયા.

ખાટયો ચોર પથરા ઉપાડે.

ખાટયો માણસ બમણી હિંમત પકડે. ૧૬૬૫

ખાટલે મોટી ખોડ એ કે પરથમ (અથવા, ચોથો) પાયોજ નહિ.

ખાટલે પડવું. (અથવા) ખાટલો ભોગવવો.

ખાટી છાસ ઉકરડે પડે.

ખાટી તાડી લેવટા માગે, ને મિઠી તાડી બુમલા માગે.

ખાટી તાડી સાથે લેવટા, ને મિઠી તાડી સાથે બુમલા સારા લાગેછે.

ખાટી મિઠી મરજી. ૧૬૭૦

ખાટું આમલું.

ખાટું બટ.

ખાડા ખસે, પણ હાડા[1] નહિ ખસે.

ખાડામાંથી નિકલી કુવામાં પડવું.[2]

---

૧. રજપુતની એક જાત.

૨. એને મલતી જુદી જુદી ભાષાઓની કેહવતો માટે જુઓ કેહવત નાં૦ ૧૧૪૧, સર્દ, ૧૦૦.

ખાડે ખાડ વધે. ૧૬૭૫

ખાડો ખોદે તે પડે. (અથવા) ખણે તે પડે. (અથવા) નવલઈ શેઠજીએ ખાડો ખણ્યો તે પોતેજ પડ્યો.

The biter bit. (અંગ્રેજી કેહવત.)

Whoso diggeth a pit shall fall therein. (PROVERBS, Chap XXVI.)

He who dug a pit for others has got his own legs into it. (કાશમીરી કેહવત.[૧])

Wer Andern eine Grube grabt, fallt selbst hinein.[૨] (જરમન કેહવત.)

Cae en la cueva el que otro á ella lleva.[૩]

Quien lazo me armó, en él cayó.[૪] (સ્પૅનીશ કેહવતો.)

Honi soit qui mal y pense.[૫] (ફ્રેંચ કેહવત.)

چاه کن همیشه در چاه است

(ફારસી કેહવતો.) چاه کن را چاه در پیش

ગૈરકે લીએ કુવા ખોદે, આપહી ગિર પડે.

પરકુ કુવા ખોદે, ઔર આપહી ડુબડુબ મરે. (હિંદુસ્થાની કેહવતો.)

जो खाडा खणतो तो जातो. (મરાઠી કેહવત.)

ખાડો હોય તો પુરશે, ને ટેકડો હોય તો ખાશે.

ખાણુ હોય ત્યાં સૌ સુન્નું શોધવા જાય.

ખાતર ઉપર દીવેલ, (અથવા, દીવો.)

He sprinkles incense on a dunghill. (અંગ્રેજી કેહવત, ગ્રીક ઉપરથી આવેલી.)

---

૧. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 247.

૨. He who digs a pit for others falls into it himself.

૩. He falls into the pit who leads another into it.

૪. He who laid a snare for me has fallen into it.

૫. Evil to him who evil thinks.

ખાતી જાય, પીતી જાય, ને ઘેરના દાંડા ગણુતી જાય. ૧૬૮૦

ખાતીના ગાલ, ને નાહતીના બાલ, સાંત્યા નહિ રહે.

Reality must out. (અંગ્રેજી કેહવત.)

ખાય કે ગાલ, નહાય કે બાલ નહિ છુપતે. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

खातीचे गाल व न्हातीचे बाल. (મરાઠી કેહવત.)

ખાતું ખાય, ને ભરતું ભરે.

ખાતું ધન.

ખાતે પીતે ખોખો[1] દુખે.

ખાતો જાય, ને ખાસડે મારતો જાય. ૧૬૮૫

ખાતાં કાંણ્ાુ[2] કુવા ખુટે.

Always taking out of ths meal tub, and never putting in, soon comes to the bottom.

Drop by drop the lake is drained. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

Adó sacan y non pon, presto llegan al hondon.[3]

De do sacan y no pon, presto llegan al honodon.[4]

(સ્પૅનીશ કેહવતો.)

Cada dia tres, e quatro, chegarás ao fundo do sacco.[5]

Donde tirao, e nao poem, cedo chegao ao fundo.[6]

(પોરતુગીઝ કેહવતો.)

If you remove stone by stone, even a mountain will be levelled. (તેલુગુ કેહવત.[7])

---

૧. પેટ.

૨. ઘણાજ ઉંડા.

૩. Always taking out and never putting in, soon reaches the bottom.

૪. Taking out and not putting in soon reaches the bottom.

૫. Three or four daily will bring you to the bottom of the sack.

૬. Taking out without putting in soon comes to the bottom.

૭. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 135.

ખાતાં ખાતાં આભનાં આભ ગલઇ જાય, (અથવા, ભંડારખી ખુટી જાય.)

He who does nothing but sit and eat, will wear away a mountain. (ચીનાઇ કેહવત.[1])

If you sit still and eat, even a mountain will be consumed. (તેલુગુ કેહવત.[2])

ખાતાં ખુટે, પેહરતાં તુટે.

ખાતાં ખાંડ, ને ચાવતાં રેત, (અથવા, રેતી.)

ખાતાં રહ્યું તે બી, ને મરતાં રહ્યું તે ઘરડું. ૧૬૯૦

ખાતાં રેહ્યાં તે છાલ ને ગોટલાં, ને મરતાં રેહ્યાં તે માદાં ઘરડાં.

ખાધ રાજા, ને માહે જપકલા.

ખાધાને શું ખાય, ને પીધાને શું પીએ.

ખાધાનો ખાખરો, ને સુતાનો સાથરો નહિ મલે (એવું ગરીબ.)

ખાધાનો ખુલીયો. ૧૬૯૫

ખાધી ખીચડી, ને ગીયા વિસરી.

ખાધી દેહ જણાય, ને વંઠ્યા મેહ જણાય.

ખાધું ગલાં આડે આવે, ને પાપ મરણ આડે આવે.

ખાધું તે પછોરીએ, ને લીધું તે દસોરીએ.

ખાધું તેણે ખોયું, ને વાવર્યું તેણે વાવ્યું. ૧૭૦૦

ખાધું ધાન, ને ગીયું માન.

Geld genommen, um Freiheit getommen.[3] (જરમન કેહવત.)

(ફારસી કેહવત.) آبروی برای نان مریز

ખાધું પીધું તે આપણું, હાકમને ભર્યા ફોક, જીવ લઇ ગયો જમડો, ત્યારે ખાઇ ગયા લોક.

---

1. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 4.
2. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 62.
3. Money taken, freedom forsaken.

ખાધું પીધું તે આપણું, ને જીવને લેઈ ગીયો જમડો, ને ઓટલે મુકી ફોક, ને રાંડને લેઇ ગીયા લોક.

The gown is hers that wears it; and the world is his who enjoys it. (અંગ્રેજી કેહવત.)

ખાધું, પીધું ને ફર્યા, ને ગરજ પડે ત્યારે રજ્યા.

ખાધે ખુવાર, ને ગદ્ધે અસ્વાર. ૧૭૦૫

ખાધે પીધે ઉધમાતની ઊજાણી.

ખાધે પીધે દીવાલી, ને ઉગરે ઊચાટ.

ખાધે પીધે દીવાલી, ને વાર પરભે (અથવા, સીર મુંડાવે) તેહવાર.

ખાનગી દેવું એક ધણીનું રાખવું.

ખાનાર ત્યાં ધાનાર[1] નહિ, ને ધાનાર ત્યાં ખાનાર નહિ. ૧૭૧૦

ખાનાર પીનારને ખોદા આપનાર.

Give and spend, and God will send.

If a man gives, he will not be ruined; when a man dies he carries nothing with him.

The charitable give out at the door, and God puts in at the windows. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

साखरेचा खाणार त्यास देव देणार. (મરાઠી કેહવત.)

ખાનેપીનેવાલેકુ ખુદા દેતા હએ.

ખુદા શકરખોરેકુ શકર દેતા હએ. (હિંદુસ્થાની કેહવતો.)

ખાનું ખરાબ થવું.

ખાને પીને સાંસતે, ને લરનેકુ મજબુત.

ખાને પીનેમેં મેં, ને લરનેમેં મેરા ભાઇ.

ખાનેકી તંગા તંગી, પાણીકી છાબા છોડ. ૧૭૧૫

ખાય કરા, ને રાખે બરા.

---

૧. ધરાનાર.

ખાય કુસકી, ને મારી ભુસકી.

He is equal to any task who can subsist on cabbage stalks. (ચીનાઈ કેહવત.[૧])

ખાય ખર,[૨] તેને ખોદાનું બર.

ખાય, ખરચે, ને રાખે માયો,[૩] એનું નામ તે પેહલો ડાહ્યો; વાત કરે ને નહિ જાય વાહ્યો, એનું નામ તે બીજો ડાહ્યો; ઘર બાંધે ને નાખે પાયો, ને ધાડ પડે ને નહિ જાય ધાયો, એનું નામ તે ત્રિજો ડાહ્યો.

ખાય ખોડી, ને પડે હરેડીને માથે. ૧૭૨૦

(ફારસી કેહવત.) گناه کنند گاوان ورئیس ده دهد تاوان

ખાય ખાંડી, ને પડે માંદી.

ખાય તે ખાય, ને જોય તે જોયા કરે.

He that gapeth until he be fed, well may he gape until he be dead. (અંગ્રેજી કેહવત.)

ખાય, તે ધાય.

ખાય તે સપતાન[૪] ખાય, નહિ તે મૂલમાંથી જાય.

ખાય ત્યાંજ અ—. ૧૭૨૫

Giör vel imod en Skalk, og bed til Gud, han lönner dig ikke.[૫] (ડેનીશ કેહવત.)

When asked, "Why are you digging (for treasure) in the house where you have eaten?" he replied, "What do I know of a house where I have not eaten?" (તેલુગુ કેહવત.[૬])

જીસ બરતનમેં ખાના ઉસીમેં છેદ કરના. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

---

૧. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 4.

૨. પડેલું ખરેલું. ૩. માયા પુંજી. ૪. સઘલું.

૫. Do good to a knave and pray God he may not do the same to thee. ૬. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 193.

ખાય ત્યાંજ ભાણું[૧] ભાંજે.

To eat out of a vessel, and then defile it. (કાશમીરી કેહવત.[૨])

May you break into the house of him who has fed you? (તેલુગુ કેહવત.[૩])

ખાય તેનુંજ ખોદે. (અથવા) જેનું ખાય તેનીજ ઘોર ખોદે.

જીસકી ગોદમેં બૈઠે, ઊસકી દાઢી ખીસોટે. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

ખાય તેનો ખુણો, પીએ તેનું ઘર, સુંઘે તેનાં લુગડાં, એ ત્રણે બરાબર.

જેને તમાખુ ખાવાનું વ્યસન હોયછે, તે તમાખુની પીચકારીઓથી ઘરનાં ખુણાં ખરાબ કરતો ફરેછે; જેને હુક્કા પીવાની આદત હોયછે, તેનું ઘર હુક્કાના ધુમાડાથી વાસ મારતું રહેછે; તથા જેને તપકીર સુંઘવાની આદત હોયછે, તેનાં લુગડાં તેનાથી ખરાબ થયલાં રહેછે.

ખાય તો ખવીસ, ને જમે તો જમ, ને બંદા તો જોંહસે ને જોહભરે.

ખામ ન્યામત, ને પડે લ્યાનત. ૧૭૩૦

ખાય પીએ ખાંડણી, ને કુટાઇ મરે સુપડું.

One beats the bush, another catches the bird.

One soweth, another reapeth. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

The cat steals the rice, and the dog comes and eats it. (ચીનાઈ કેહવત.[૪])

પીસ કૂટ મરે બૈલા, બૈઠલ ખાય સુરંગ. (બિહાર કેહવત.[૫])

કમાવે ટોપીવાલા ઔર ઉડાવે ધોતીવાલા.

અંડે સેવે કોઇ, બચ્ચે લેવે કોઇ. (હિંદુસ્થાની કેહવતો.)

ખાય ભઠિયારી, ને મારે પોરિયાં.

ખાય સો, ને જેરવે એક.

---

૧. જમવાનું વાસણ.

૨. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 17.

૩. Carr's *Telugu Proverbs*, Supplement, p. 4.

૪. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 22.

૫. Christian's *Behar Proverbs*, p. 229.

ખારી કુઈ ખરાંખર, કાંણી દીકરી પર આઈ ધરાંધર.
ખારૂં અગર. ૧૭૩૫
ખારૂં પાણી તે નિમર્લ, વેશ્યા સો લક્ષ.
ખારૂં પાણી ને પુઠનો વા, પાછું ફરીને જોય, તો કોહવાડીનો ધાહ.
ખારાં જલનો જીવ મિઠાં જલમાં મરેછે.

One man's meat is another's poison. (અંગ્રેજી કેહવત.)

ખારાં પાણીએ મોહડું ધોઇને વાટ જોવી.
ખાલી ઘેરના વાંસા. ૧૭૪૦

खाल्या घरचे वांसे मोजणें. (મરાઠી કેહવત.)

ખાલી ચણો વાગે ઘણો, ને તે ચણા પર દમામ ઘણો.
ખાલી ધુલ, ને મહીં કાંટા.
ખાલી પીલી કિયા જાણીં, દો ધનક લેતી જાણીં. (અથવા) સબેરકુ ગઈ, સાંજકુ આઇ, દો દો ધનક લેતી આઇ. (અથવા) હીરતી જાણીં, ફીરતી જાણીં, દો દો ધનક લેતી જાણીં.

ખાલી હાથ કિયા જાઉં, એક સંદેસા લેતા જાઉં. (હિં. કે.)

ખાલી વાસણ ખખરે ઘણું.

An empty vessel makes most sound. (અંગ્રેજી કેહવત.)
Shaal waters mak the maist din. (સ્કૉચ કેહવત.)
Les tonneaux vides sont ceux qui font le plus de bruit.[૧] (ફ્રેંચ કેહવત.)
Vaso vuoto suona meglio.[૨] (ઈટાલ્યન કેહવત.)
Leere Tonnen geben groken Schall.[૩] (જરમન કેહવત.)
Ledige vaten brommen het meest.[૪] (ડચ કેહવત.)

---

૧. Empty casks make the most noise.
૨. Empty vessels make most noise.
૩. Empty casks make the most sound.
૪. Empty vessels make the most sound.

Tomme Tönder buldre mest.[1] (ડેનીશ કેહવત.)
The water in a pot half-full wabbles; if full, it wabbles not. (તામીલ કેહવત.[2])
Empty vessels sound. (કાશમીરી કેહવત[3].)
An empty pot rattles, a fool is many-worded.[4]
An empty pot is sure to rattle, and it is always the dry cow that kicks.[5]
The leaf dishes which were empty rose up high; those that were full remained steady.[6]
The barren cow bellows much, and in the year of drought there is much thunder. (તેલુગુ કેહવતો.[7])
(ફારસી કેહવત.) در ظرف خالی صدا زیاد می پیچد
અધજલ ઘઘરી છલકત જાય.
પૂરા ઘડા છલકે નહિ, ઔર છલકે સો આધા. (હિંદુસ્થાની કેહવતો.)
उचळ पाणी खळखळ फार. (મરાઠી કેહવત.)

ખાલી વાસણમાં હાથ ઘાલે શું નિકલે? ૧૭૪૫
ખાલી હાથે જન્મીને ખાલી હાથે જવું છે.[8]
ખાલે દુચો દેય, ને બારણાં ઉઘાડાં મુકે.
Some spare at the spigot, and let at the bunghole.
(અંગ્રેજી કેહવત.)
ખાવા પેહરવામાં ખેરસલ્લા, ને ઢીંગાણાં ઓહતેરાં.
ખાવાના ખેલ નથી.

---

૧. Empty barrels give the most sound.
૨. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 35.
૩. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 42.
૪. Carr's *Telugu and Sanscrit Proverbs*, p. 16.
૫. *Ibid*, p. 17. ૬. *Ibid*, p. 82. ૭. *Ibid*, p. 334.
૮. જુઓ કેહવત ના૦ ૩૮૦, સફે ૨૭.

ખાવાનું નહિ ભુલાય. ૧૭૫૦

Whatever work is neglected, eating is not forgotten.

(તેલુગુ કેહવત.[1])

ખાવાનું ને ખાવાનું જાય, ને વળી ઊપરથી વેહવાઇ રૂસાય.

ખાવાનાં ખોખાં, ને પેહરવાનાં ચોખાં.

ખાવામાં અમ્મર, ને કુટવામાં કમ્મર.

ખાવીંદ ને ખોદા બરાબર.

नवरा आणि देव सारखा. (મરાઠી કેહવત.)

ખાવું તેમ લવવું નહિ. ૧૭૫૫

ખાવું મનને ગમતું, ને પેહેરવું લોકને ગમતું. (અથવા) ખાઇએ પીયે જીવને ગમતું, ને વેહવાર ચલાવ્યે ગામને ગમતો.

કપરા પેહનીએ જગ ભાતા, ખાના ખાઇએ મન ભાતા. (હિં. કે.)

ખાવું વાસી, ને રેહવું ઊપવાસી.

ખાવે ગોખરૂં, ને માહે કાંટાં. (અથવા) ખાવું ઘી, ને માહે કાંટા.

ખાવે પીવે સાંસતા, લડનેકુ હુસ્યાર.

ખાવે રોટા, સુવે ઓટા, નહિ કીધા વણુજ કે વેપાર, કે ઊસમે આવે ટોટા, ઉસ કારણુસે ધગડ મોટા. (અથવા) ખાવે રોટા, સુવે ઓટા, બડાઈમે ટોટા, ઈસ કારણે ધગડ મોટા. ૧૭૬૦

ઢતીંગર કાં હુએ મોટા? લહાગની ને ટોટા. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

A man gets fat by doing nothing, a beast gets fat by eating. (તેલુગુ કેહવત.[2])

ખાવે શુરા, ને લડવે પુરા.

ખીચડી કહે મએ આવન જાવન, રોટી કહે મએ મંજલ પોંહચાવન, દાલ ભાતકા સુતરા ખાના, ઇસકે ભરોસે ગામ નહિ જાના.

ખીચડી ભેગું ઢોકલું ચહડે.

---

૧. Carr's *Telugu and Sanscrit Proverbs*, p. 81.

૨. *Ibid*, p. 292.

ખીચડીને ચારવ્યે નહિ, ને દીકરીને લાડવ્યે નહિ.

A child may have too much of his mother's blessing. (અંગ્રેજી કેહવત.)

The seasoning spoils the food, the mother spoils the child.[1]

ખીચડીમાં ગોલ નહિ, ને નાતરાંમાં ઢોલ નહિ. ૧૭૬૫

ખીચડીમાં ગોલ નહિ, પારસી ન્યાતબાહર નહિ, ને તાડીની સલામતી નહિ.

ખીજ્યે કરડે પગને, રીઝ્યે ચાટે મુખ, કુતરાંની ભાઇબંધીમાં બે પાસેથી દુખ.[2]

ખીંટી વાસતે મેહલ પાડવો.

To bring a noble to ninepence, and ninepence to nothing. (અંગ્રેજી કેહવત.)

Er hat die Henne für das Ei gegeben.[3] (જરમન કેહવત.)

Romper la casa per vender il calcinaccio.[4] (ઈ. કે.)

To pull down a house for a room. (કાશમીરી કેહવત.[5])

He pulled his house to pieces and built a Pandili (with the materials.[6])

Selling the dish and buying toe-rings. (તેલુગુ કેહવતો.[7])

કોરીકે વાસ્તે મસજેદ ધાતે હએ.

ઇટકે વાસ્તે મસજેદ ધાને. (હિંદુસ્થાની કેહવતો.)

آتش بہ قیصریہ میزند از برای دستمالے

بیغ دیوار کند و بام اندود (ફારસી કેહવતો.)

---

૧. *Hill Proverbs of the Inhabitants of the Chittagong Hill Tracts*, by Capt. Thomas Herbert Lewin, p. 14.

૨. જુઓ કેહવત નાં૦ ૧૩૪૩, સફે ૧૨૩.

૩. He has given the hen for the egg.

૪. To pull down the house for the sake of the mortar.

૫. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 124. ૬. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 48.

૭. *Ibid*, p. 91.

ખીરમાં મીઠું.

Like mixing rice in the husk with curds. (તેલુગુ કેહવત.[૧])

કહરીમેં કુચલા. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

ખીલા ઊપાડ કરવા. ૧૭૭૦

ખીસા તર, તો ફાવે તે કર.

Money will do more than my lord's letter.

Money is the god of the world.

Money is the only monarch.

Money makes the mare to go. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

Il danaro è un compendio del poter umano.[૨] (ઈ. કે.)

Geldt beheert de wereld.[૩]

Het geld is de zenuw des oorlogs.[૪]

Geldt doet geweld.[૫] (ડચ કેહવતો.)

Mais abranda o dinheiro, que palavra de cavalleiro.[૬]

Dinheiro faz batalha, e nao braço largo.[૭]

Dinheiro he a medida de todas as cousas.[૮] (પો. કેહવતો.)

Pour de l'argent les chiens dansent.[૯] (ફ્રેંચ કેહવત.)

Geld ist der Mann.[૧૦] (જરમન કેહવત.)

Mas ablanda el dinero que palabras de caballero.[૬]

El dinero hace lo malo bueno.[૧૧] (સ્પૅનીશ કેહવતો.)

Ready money can buy any thing in stock. (ચી. કે.[૧૨])

---

૧. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 268.

૨. Money is an epitome of human power.

૩. Money rules the world. ૪. Money is the sinew of war.

૫. Money is power.

૬. Money soothes more than a gentleman's words.

૭. Money wins the battle, not the long arm.

૮. Money is the measure of all things.

૯. Money makes dogs dance. ૧૦. Money makes the man.

૧૧. Money turns bad into good.

૧૨. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 32.

ખુટેલ વાણિયો ચોપડા ખોલે.
ખુન કોઇ દી પાંગલું નથી.
Murder will out. (અંગ્રેજી કેહવત.)
ખુપમાંથી ખુપરો.
ખુબસુરતી તુટી નાકથી, ચાલણુ તો જાણે મોર, ને બરફ જેવા હોઠ. ૧૭૭૫
ખુબી પર ખાસડાં, ને નેકી પર પેજાર.
ખુબીનું ખાસડું.
ખુરસી[૧]પરથી ઊતર્યો, ને મજદકમાં નામ. (અથવા) ઉતરતા અમલ, ને મરતક નામ.
As long as he was on board his ship, he was "Ship Mallappa." As soon as he landed he was "Bald-headed Mallappa." (તેલુગુ કેહવત.[૨])
ખુશામત ખારી નહિ લાગે.
(ફારસી કેહવત.) خوشامد هرکرا گفتی خوش آمد
દુનિયા હએ ઔર ખુશામદ હએ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)
ખુશામત ખોદાનાં ઘેરથી છે. ૧૭૮૦
ખુશામત્યાં ઢોર.
ખુશામતખોરાં માણસો વિષે બોલાયછે.
ખુશીનો સોદો, તે હાથીનો હોદો.
Vouloir, c'est pouvoir.[૩] (ફ્રેંચ કેહવત.)
ખેંચ પકડ, મુજે જોર આતા હએ.
હિંમતનું ખાલી ડોલ ઘાલનારના સંબંધમાં વપરાયછે.
ખેડ, ખાતર, ને પાણી હોય તો ખેતી થાય.
ખેડુત થાકે, જમીન નહિ થાકે. ૧૭૮૫

૧. આેાધ્ધો. ૨. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 337.
૩. Will is power.

ખેડે તે ખાય.

He that by the plough would thrive, himself must either hold or drive. (અંગ્રેજી કેહવત.)

ખેડે તેનું ખેતર.

ખેડે તેજો ખેતર. (કચ્છી કેહવત.)

गातां गळा, शिंपिता मळा, लिहितां हात वळा. (મરાઠી કેહવત.)

ખેડો કે ના ખેડો, પણ ભોંય ભાડું તો આપવું પડે.

Ares, no ares, renta me pagues.[1] (સ્પેનીશ કેહવત.)

ખેત્ર વાવવાને આપ્યું, ગણવટ કરીને થાપ્યું, પડતર રાખ કે બમણું વાવ, પચઠા પ્રમાણે માહરૂં લાવ. (શામલ, "નંદ બત્રીસી.")

ખેતર ગીયે વીદાફ.[2]

ખેતર તેવાં વેતર. १७७०

ખેતર રાખે વાડયને, તો વાડય રાખે ખેતરને.

Mind your shop, and your shop will mind you. (અં. કે.)

Wer den Acker pflegt, den pflegt der Acker.[3] (જ. કે.)

ખેતર વચ્ચે ખાડી, ને લાડ ચહડાવ્યો હાલી.

ખેતર વચ્ચે રાઇ, ને વંઠે ઘેર આવ્યો જમાઇ.

ખેતી આબાદાન.

ખેતી એવા દાણા. १७७५

As the mine, so is the soil. (અંગ્રેજી કેહવત.)

ખેતી કરવી તો રાખવું ગાડું, ને લડાઇ કરવી તો બોલવું આડું.

ખેતી, ધણી સેતી.

'Tis the farmer's care that makes the field bear. (અં. કે.)

The field must be always under the eye of the master.[4]

---

१. Plough or not plough you must pay your rent. २. સુકવણ.

३. Take care of your plough, and your plough will take care of you. ४. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 107.

ખેતી ધનકો નાશ, ધન ન હોગો પાસ.

ખેતી બલદ લેતી જાય.

ખેપ હાર્યા, કંઈ જનમ તો નથી હાર્યા. ૧૮૦૦

ખેપ હાર્યા પણ જનમ નાએ હાર્યા. (કચ્છી કેહવત.)

ખેમને ખાય, તે કુશલનેબી ખાય.

ખેર, ખાતર, ને પાણી, લાવે અન્નને તાણી.

ખેર, ને જરમાંથી ફેર.

ખેરની ખુંટરી સરખું (મજબુત માણુસ.)

ખેરાતકે ટુકરે, ઔર બાજારમે ડકાર. ૧૮૦૫

ખોખરી ડાંગ, પણ હાલ્લાંને ફોડી નાખે, (અથવા, હાડલાંથી નહિ જાય.)

ખોખરાં વાસણ ખખરે ઘણાં.

ખોટા ફુલ ગુલાબકા, ઘાય (અથવા તાવ) લગે મર જાએ, સચ્ચા ફુલ ગુલાબકા, મુએ સંગાથ આએ.

ખોટું ખોવાય નહિ, ને ભુંડું મરે નહિ.

A bad thing never dies. (અંગ્રેજી કેહવત.)

Böser Pfennig kommt immer wieder.[1] (જરમન કેહવત.)

Cosa mala nunca muere.[2] (સ્પૅનીશ કેહવત.)

ખોટું તેડું, ને લાંબુ નોતરૂં. ૧૮૧૦

ખોટું નાણું, ને અકર્મી દીકરો, કોઇ દાહડે પણ કામ આવે.

ખોટા પૈસા, ખોટા બેટા, વકત પર કામ આવે.

બુરા બેટા, ખોટા પૈસા કામહી આ રેહતા હએ. (હિં. કે.)

ખોટો કે ખરો, પણ તે ગાંઠનો, ને ભુંડો કે ભલો પણ તે પેટનો. (અથવા) ખોટો તોબી પેટનો, ઘેલો તોબી ગાંઠનો.

One's own is faultless. (અંગ્રેજી કેહવત.)

ખોટો પૈસો આપે નહિ, ને ભંડાર પર ચહડી બેસે.

---

૧. A bad penny always comes back.

૨. A bad thing never dies.

ખોટો રૂપ્યો (અથવા, હીરો) ચલકે ઘણો, ને ભુંડો ભૈયો[૧] ભડકે ઘણો.

ખોટાં ખત પર મુવેલાંની શાખ. ૧૮૧૫

ખોડી (અથવા, માંદી) બીલાડી કંઇ અપશુકનમાંથી ગઈ?

ખોડું તો ખોડું, પણ ઘેરનું ઘોડું.

ખોદતાં ખાડ, ને પુરતાં ડુંગર.

ખોદ્યો ડુંગર, ને કાહાડ્યો ઊંદર.

The mountains have brought forth a mouse.

A mole out of a mountain-hill. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

Pârtoriscono i monti, e nasce un topo.[૨] (ઈતાલ્યન કેહવત.)

Digging up a mountain to catch a rat. (તેલુગુ કેહવત.[૩])

(ફારસી કેહવત.) کوه کندن و موش بر آوردن

ખોધ્યો ડુંગર, કઢયો ઉંદર. (કચ્છી કેહવત.)

डोंगर कोरला व उंदिर काढला. (મરાઠી કેહવત.)

ખોદા આગલ ખાક ચાટિયે. ૧૮૨૦

ખોદા આગુસેહી ચાર આના કાટ લેતા હએ.

ખોદા કરે તે થાય.

(ફારસી કેહવત.) خواست خدارا چاره نیست

અલ્લા કરે સો કુછ હોવે. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

ખોદા ખોદા કરો.

ખોદા ચાહે તે કરે.

(ફારસી કેહવત.) هرچه خدا خواست همان می شود

ખુદા ચાહે વોહી હોવે, ન ચલે ઈનસાનકી સોચ. (હિં. કે.)

ખોદા જ્યારે આપવા માગેછ ત્યારે તમાચો મારીને આપેછ. ૧૮૨૫

If God intends to give, He will give at the door; but if God will not give, then what is the good of going

૧. ભરથાર.

૨. The mountains are in labour, and bring forth a mouse.

3. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 185.

a thousand *Kos* for it.[1]

God gives without our knowing or working, or else from out of the ground. (કાશમીરી કેહવતો.[2])

ખુદા દેતા હએ તો છપર ફોરકે દેતા હએ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

ખોદા જેવો સાહેબ છે, તે ભુખ્યાં ઊઠાડેછ, પણ ભુખ્યાં સુવાડતો નથી.

Would your Maker feed you with grass? (તેલુગુ કેહવત.[3])

ખોદા પાધરો, તો વેરી આંધલો.

(ફારસી કેહવત.) دشمن چه کند چو مهربان باشد دوست

અલ્લા ખરો તો વેરી અંધો. (કચ્છી કેહવત.)

ખોદા બીલંગ, તો સુનાની સાદરી ને રૂપાંનો પલંગ.

ખોદા મેહરબાન તો ગદ્ધા પેહલવાન.

ખોદા મેહરબાન, તો જગ મેહરબાન. ૧૮૩૦

ખુદા મેહરબાન, તો જગ મેહરબાન. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

ખોદા રાખનાર, તેને કોણ મારનાર?

What God will, no frost can kill. (અંગ્રેજી કેહવત.)

If God be wi' us, wha will be against us? (સ્કૉચ કેહવત.)

چه باک از موج بحر آنرا که نوح کشتي بان

(ફારસી કેહવતો.) دشمن اگر قویست نگهبان قوی تراست

જીસકો રાખે સાઇયાં માર ન સકે કોએ, બાલ ન બાંકા કર સકે જો જગ બેરી હોએ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

અલ્લા રખે તેંકે કો ન લખે. (કચ્છી કેહવત.)

देव तारेल त्याला कोण मारेल. (મરાઠી કેહવત.)

ખોદા રાખે તેનું રહે.

---

૧. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 45. ૨. *Ibid*, p. 111.

૩. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 258.

ખોદાએ આપ્યું, ને ખોદાએ લીધું.

The Lord gave, and the Lord hath taken away. (JOB. I. 21.)

Who took and who gave? (God) (કાશમીરી કેહવત.[૧])

ખોદાએ કીધું જોડું, તે કેમ હોય કજોડું?

ખોદાના ચોર થવું. ૧૮૩૫

ખોદાના હોકમ વગર એક પાતરૂંખી નહિ હીલે.

Without the permission of Siva even an ant will not bite you. (તેલુગુ કેહવત.[૨])

ખોદાની ખોદાઇ ભલી, કે મિયાંની ઊંઘઇ ભલી.

ખોદાની મેહર ત્યાં લીલાં લેહેર.

જીધર રબ ઇધર સબ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

ખોદાની લાકડીને અવાજ નથી.

Dii irati laneos pedes habet.[૩] (લૅતીન કેહવત.)

چوب خدا صدا ندارد — وقتی کہ زد دوا ندارد (ફા. કે.)

ખુદાકી લાઠીમેં આવાઝ નહિ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

ખોદાનું કામ ખોદા જાણે. ૧૮૪૦

God knows His own work. (કાશમીરી કેહવત.[૪])

देवाची करणी देवास ठाउक. (મરાઠી કેહવત.)

ખુદાકી બાત ખુદાહી જાને. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

ખોદાનું ઘેર રાસ્ત છે.

અલ્લાજે ઘરે સચ્ચાઇ આય. (કચ્છી કેહવત.)

---

૧. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 85.

૨. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 357.

૩. The feet of the avenging deities are shod with wool.

૪. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 96.

ખોદાનો દીકરો.

અલ્લાજો પુતર. (કચ્છી કેહવત.)

ખોદાનો લાલ.

ખોદાનો વલી.

ખોદાયજી બેઠા વાતમાં, ને ગજ ને કાતર હાથમાં. ૧૮૪૫

ખોદે ઉંદર, ને ભોગવે ભોરીંગ.

One soweth, another reapeth. (અંગ્રેજી કેહવત.)

Anthills raised by ants become the dwelling of snakes. (તેલુગુ કેહવત.[1])

ખોદેગા સો પડેગા, ફિકર ના રાખો ભાઈ, ચીઠી આપી બ્રાહ્મણને, ને ગધ્ધે ચહડ્યા નાઇ.

ખોરૂં ખાતર.

ખોરૂં ઘી કાંઇ દીવેલમાંથી (અથવા, કોપરેલમાંથી) જાય?

A large pot, even though broken, is bigger than a small one; a thin elephant is still larger than a buffalo.[2]

ખોલ ને ગોલ એક ભાવે. ૧૮૫૦

ખોલામાં ખાતું, પણ ભુખ વિના ભાવે નહિ, ગલાંમાં ગાતું, પણ ઉલટ વિના આવે નહિ.

ખોલે ઘાલી ખીચડી, ને લેવો માહરી દીકરી.

ખંખારી દાતણ કરે, ને મન રૂખતું ખાએ, દુધે વાલુ જે કરે તે ઘર વૈદ ન જાય.

ખાંડ ખાવી. (અથવા) ખાંડ ખાયછ.

---

૧. Carr's *Telugu Proverbs*, Supplement, p. 33.

૨. *Hill Proverbs of the Inhabitants of the Chittagong Hill Tracts*, by Capt. Thomas Herbert Lewin, p. 29.

ખાંડણીમાં માથું ત્યાં ધક્કાનો (અથવા, ધપકારાનો) શો ડર? ૧૮૫૫

If he fall in, good night—or sink or swim.

In for a Penny in for a Pound. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

Gladiator in arena consilium capit.[1] (લૅતીન કેહવત.)

Putting one's head in the mortar, and then fearing the blow of the pestle.[2]

There is no greater folly than turning back after having once ventured to run the risk. (તેલુગુ કેહવતો.[3])

If you sit in the mortar you must expect to feel the pestle. (કેનેરીસ કેહવત.[4])

उखळांत डोकें घातल्यावर मुसळास कोण भितो? (મરાઠી કેહવત.)

સિર દિયા ઓખલીમેં ધમકોસે કિયા ડરના?

ઓખલીમેં સિર દિયા તો મુસલસે કિયા ડર? (હિંદુસ્થાની કેહવતો.)

غواص گر اندیشہ کند کام نہنگ — هرگز نیارد درّ

گرانمایہ بچنگ (ફારસી કેહવત.)

ખાંધ પર આવવું.

યાને, કોઈ બાબદ વિષે ગુસ્સે ભરાવું, રીસ કરવી.

ખાંધ પર વાંસલો, (અથવા, ઝુસરી,) ને રાંડ કુટી મારી.

गां- खाली आरी व चांभार पोरें मारी. (મરાઠી કેહવત.)

ખાંસી, ખતક, ખેન, ખુન, મધુપાન, સખ, છુપાયો નહિ છુપે, પ્રગટ હોએ નધેઆંન.[5]

---

૧. The gladiator, having entered the lists, is taking advice.

૨. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 327.

૩. *Ibid*, p. 198. ૪. *Proverbs from East and West*, p. 18.

૫. જુઓ કેહવત ના૦ ૭૭૯, સફે ૬૫.

ગ

ગઇ આબરૂ પાછી નહિ આવે.

All' onor chi manca d'un momento,
non lo ripara in anni cento.[1] (ઇ.કે.)

ગઇ જુવાની ને આવ્યો બુઢ્ઢાપો, તે પાંતીનો કેવો કુહરાપો? ૧૮૬૦

ગઈ ભેંસ ચોપરી, ને મુઇ વહુ બાપડી.

જ્યારે કોઈની ભેંસ તેના હાથમાંથી બીજા હાથમાં જાયછે, અથવા મરણ પામેછે, ત્યારે તેની કદર બુજાયછે કે તે કેવી ચોપરી, યાને, દુધનો ચીકાસ ધરાવનારી હતી. તેમજ જ્યારે વહુ મરણ પામેછે ત્યારે તે કેવી રાંક હતી તેની સમજ પડેછે.

Esa es buena y honrada que es muerta y sepultada.[2]
(સ્પૅનીશ કેહવત.)

Ben perduto è conosciuto.[3] (ઇતાલ્યન કેહવત.)

---

૧. A hundred years cannot repair a moment's loss of honour.
૨. She is good and honoured who is dead and buried.
૩. A good thing lost is valued.

After death the man receives greater honour. (કા. કે.[1])
De mortuis nil nisi bonum. (લૅટીન કેહવત.)
મૂઅલા પૂત કે બડ બડ આંખ. (બિહાર કેહવત.[2])
(ફારસી કેહવત.) قدر نعمت بعد زوال
જીતે ન પૂછે, મુએ ધરાધર પીટે. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)
मेल्या म्हशीला दूध फार. (મરાઠી કેહવત.)

ગઇ વસ્તુનો શોક શો કરવો?
No weeping for shed milk. (અંગ્રેજી કેહવત.)
गतन शोकं. (સંસ્કૃત કેહવત.)

ગઇ વાત ગુજરી.
Agua passada no muele molino.[3] (સ્પૅનીશ કેહવત.)
گذشت آنچه گذشت
(ફારસી કેહવતો.) تقویم پارینه بکار نیاید
झाली गोष्ट परत येत नाहीं. (મરાઠી કેહવત.)

ગજ ભરે પણ તસુ નહિ ફાડે.
He promises eleven people, but does not throw food to one. (કાશમીરી કેહવત.[4])
His words leap over forts, his foot does not cross the threshold.
Great words, but small measure. (તેલુગુ કેહવતો.[5])
Grand vanteurs, petit faiseurs.[6] (ફ્રેંચ કેહવત.)
સો ગજ વારૂં, ગજભર ન ફારૂં. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

---

૧. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 145. ૨. Christian's *Behar Proverbs*, p. 188.
૩. Water past will not turn the mill.
૪. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 92.
૫. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 295.
૬. Great vaunters, little doers.

ગજ વાંકી, તેના ઓંતેર માતી. ૧૮૬૫

ગજની ઘોડી, ને સવા ગજનું ભાડું.

ગજવું જોઇને વાત કરવી.

Ask thy purse what thou shouldst buy. (અંગ્રેજી કેહવત.)

Man skal sætte Tæring efter Næring.[1] (ડેનીશ કેહવત.)

The style of living is according to one's means; a wife's decorations depend upon the husband. (તે. કે.[2])

(ફારસી કેહવત.) جامہ بر اندازه تن باید دوخت

आदा पाहून खर्च करावा. (મરાઠી કેહવત.)

ગજવાં હોય ભારી, તો રોજ જઈયે વાડી.

ગજવામાં નહિ મલે કોડી, ને જાણેં બજારમાં દોડી.

Met leêge handen is kwaad te markt te gaan.[3] (ડચ કે.)

He has only a cowrie to spend, but he rushes about and makes a stir all over the bázár. (કાશમીરી કેહવત.[4])

કૌરી નહિ ગાંઠે, મએં ચલી બાગકી સૈર.

ગિરેહમેં કોરી નહિ, ઔર બાઝારકી સૈર. (હિંદુસ્થાની કેહવતો.)

हातीं नाहीं अडका, बाजारांत चालली धडका.

घरांत नाहीं अडका, आणि बाजारांत दोडका. (મરાઠી કેહવતો.)

ગજા વિનાનું ગાતર. (અથવા) ગજું થોડું, ને ગાતર મોટું. ૧૮૭૦

ગણુતીનાં બોર.

ગણુના ભાઇ દોષ.

ગણી ગણીને પગલાં મુકવાં.[5]

Look before you leap. (અંગ્રેજી કેહવત.)

---

૧. Live according to your means.

૨. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 356.

૩. It is bad marketing with empty pockets.

૪. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 78.

૫. જુઓ કેહવત ના૦ ૪૮૭, સર્ફ ૩૮.

Guarda innanzi che tu salti.[1] (ઇતાલ્યન કેહવત.)

اول الفكر آخر العمل

(ફારસી કેહવતો.) قدم الخروج قبل الولوج

शनैः शनैः क्षिपेत्पादं ॥[2] (સંસ્કૃત કેહવત.)

खाली पाहून चालावें. (મરાઠી કેહવત.)

ગણે ગણે ને નવના નવ.

દસ છોકરાઓની ટોલી ઉજાણી ગઈ. પાછા ફરતાં એકે સઘલાઓને ગણ્યા, તો એક ઓછો ને નવ થઇ રહે. પાછલથી જણાયું તો પોતે પોતાનેજ ગણતો હતો નહિ.

ગણે તો દેવ, નહિ તો પથ્થર. ૧૮૭૫

मानला तर देव नाहींतर दगड. (મરાઠી કેહવત.)

ગત તેવું મત.

ગદ્દા[3] ક્યા જાણે જાફરાનકી બાત?

What should a cow do with a nutmeg? (અંગ્રેજી કેહવત.)

A big sugar-biscuit for the donkey. (કાશમીરી કેહવત.[4])

What does a bullock know of the taste of parched grain?

What does the ass know of the smell of perfume? (તે. કે.[5])

Strooit geen rozen voor varkens.[6] (ડચ કેહવત.)

Does the ass discern the pearl's beauty? (કેનેરીસ કેહવત.[7])

બાનર જાને આદીકે સવાદ.

રાઠ[8] જાને બારા[9] કે સવાદ. (બિહાર કેહવતો.[10])

---

૧. Look before you leap. ૨. Slowly, slowly, place the foot. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 469.

૩. આ કેહવતમાં વપરાયલો "ગદ્દા" શબ્દ અસલ ફારસી "ગદા" યાને "ફકીર" છે, પણ તે અતરે ગધેડાની મતલબે વપરાયલો દિસેછે.

૪. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 105. ૫. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 72.

૬. Strew no roses before swine.

૭. *Proverbs from East and West*, p. 19. ૮. હલકી જાત.

૯. એક જાતની મિઠાઇ. ૧૦. Christain's *Behar Proverbs*, p. 23.

તેલી કિયા જાને મોશ્કકા ભાવ.
શેખ કિયા જાને સાબૂનકા ભાવ.
બંદર કિયા જાને આદેકા સવાદ. (હિંદુસ્થાની કેહવતો.)
गाढवास गुळाची चव काय. (મરાઠી કેહવત.)
ઉઠ કુરો જાણે એરાચીએ મોડ? (કચ્છી કેહવત.)

قيمت زعفران چه داند خر
خر چه داند بهاى قند و نبات
آئينه بدست زنگي (ફારસી કેહવતો.)

ગદ્ધાની લીંડે પાપટ થાય તો અરદ મગનો ભાવ કોણ પુછે?
ગદ્ધાને નમક આપ્યું તો કે' માહરી આંખો દુખેછ.
ગદ્ધેને ખાયા ખેત, નહિ પુણ્ કે પાપ. ૧૮૮૦
ગદ્ધેને ખેત ખાયા, પાપ ન પુન. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)
ગધેડા આગલ ગોલખી સરખો ને ખોરબી સરખો.
ગધેડી ગંગા-જલ નાહી તો કંઈ પવિત્ર થઇ?

An ass is but an ass though laden with gold.
Send a fool to market, and a fool he will return.
Jack will never make a gentleman. (અંગ્રેજી કેહવતો.)
Ex quovis ligno non fit Mercurius. (લૅતીન કેહવત.)
Chi bestia va à Roma bestia retorna.[1] (ઇતાલ્યન કેહવત.)
Will a black dog become a holy cow by merely going to Benares?[2]
Though it bathe in the Ganges, will a crow become a swan? (તેલુગુ કેહવતો.[3])

خر عيسى اگر به مكه رود چون بيايد هنوز خر باشد
(ફારસી કેહવત.)

૧. He that goes a beast to Rome, a beast returns.
૨. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 111.
૩. *Ibid*, Supplement, p. 28.

ગધેડી-પીઠ.
ગધેડી ફુલેકે ચહડી.
ગધેડી વગવા વિના વ્યાય નહિ. ૧૮૮૫
ગધેડું દરાખ ચરી ગયું.
ગધેડું નહવડાવવે ઘોડું ન થાય.

An ape's an ape, a varlet's a varlet, though they be clad in silk and scarlet. (અંગ્રેજી કેહવત.)

خر ار جل اطلس بپوشد خراست
خررا بزدن اسپ نتوان کرد (ફારસી કેહવત.)

ગધે કૂત્તે કહીં ઘોડે હોતે હએ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

ગધેડું ભાતનો કુસકો ખાઇ જાણે, ને ઈંટરડીની ગુણ ઊંચકી જાણે.
ગધેડે ગવાયું, ને ગામે વવાયું.
ગધેડે ચહડવું. ૧૮૯૦
ગધેડે બેઠા તો ગામને પાદરેજ ઊતરવું.
ગધેડો ગધેડાને ખજવાલે.
ગધેડો ડુંગર (અથવા, ઊકરડો) દેખીને ભુંકે.
ગધેડાં ઊપર (અથવા, ભેંસની ઊપર) ઊનું પાણીબી સરખું, અને ટાહડું પાણીબી સરખું.
ગધેડાં ઊપર અંબારી (નહિ શોભે.) ૧૮૯૫
ગધેડાં ઊપર સાતીનનું જીન.

કેટલાકો "સાતીન"ને બદલે "સકલાથ" અથવા તો "કસબ" પણ કહેછે.

A leaden sword in an ivory scabbard.

It looks as well as a diamond necklace about a sow's neck. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

So vayna de oro cuchillo de plomo.[1] (સ્પૅનીશ કેહવત.)

---

૧. Under a gold sheath a leaden knife.

To fix up ornamental wild beasts' heads on the roof of a thatched cottage. (ચીનાઇ કેહુવત.[1])

A peacock's crest upon a pig's crown. (કાશમીરી કેહુવત.[2])

Like putting a gold-laced cap on a monkey's head.[3]

Like decorating a bald man with jasmine garland.

(તેલુગુ કેહુવતો.[4])

(ફારસી કેહવત.) خربہ توبره رنگین

ગધેડાં ગધેડાં માહરે મહીયેર લેઇ જા, તો કે' તેરી આંખે પાટા, મેરી આંખે પાટા, હું શું જાણું તેરી મહીયેરકી વાટા.

એક ભરથારે પોતાની બાયડીની આંખે મરચાંના પાટા બાંધ્યા પછે ગધેડાંની પણ આંખે મરચાંના પાટા બાંધી, તેની ઉપર તેણીને બેસાડી કાહડી મેલી, તેની ઉપર આ કેહવત છે.

ગધેડાં દરાખ ચરી જાય.

(ફારસી કેહવત.) خربوزه شرین نصیب شغال است

ગધેડાં–વહીતરૂં.

Application makes the ass. (અંગ્રેજી કેહવત.)

Worked like an ass. (કાશમીરી કેહવત.[5])

ગધેડાંના વેહા ધીકાપાટુએ જાય. ૧૯૦૦

ગધેડાંના વાંસા પર ઘોડાની જીન.

ગધેડાંના વાંસા પર પાણી.

आलत्रा वरचे पाणी. (મરાઠી કેહવત.)

બતકના બરડા ઉપર પાણીથી શું વલે?

નફટને નસીહત આપ્યાથી નફો શું મલે?

(ચીનાઇ કેહવત, જોવો "જીંદગી ભોગવવાની જુગતી.")

---

૧. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 100.

૨. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 203. ૩. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 130.

૪. *Ibid*, p. 283. ૫. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 104.

ગધેડાંની આગલ દરાખ મેલી, તે મોહવડાં જાણી ખાઇ ગીયું.
ગધેડાંની પાસે ગાય બાંધી તે ત્રીજે દાહડે ભુંકવા શિખી.

Who keeps company with a wolf will learn to howl.

(અંગ્રેજી કેહવત.)

Quien con lobos anda, á aullar se ensena.[૧] (સ્પેનીશ કે.)

Wer mit den Wölfen ist, musz mit den Wölfen heulen.[૨] (જરમન કેહવત.)

Die met wolven omgaan wil, moet mede huilen.[૩] (દ. કે.)

Hvo der omgaaes med Ulv, han lærer at tude.[૪] (દે. કે.)

Chi vive tra lupi, impara a urlare.[૫] (ઇતાલ્યન કેહવત.)

ढवळ्या शेजारीं बांधला पवळा, वाण नाहीं पण गुण लागला. (મ. કે.)

دامن پاک را که با دامن آلوده بندد پاک هم پلید شود

(ફારસી કેહવત.)

ગધેડાંનું પુછડું ઝાલ્યું તે મુકેજ નહિ. ૧૯૦૫
ગધેડાંનું મહો કુતરે ચાટયું (તો પણ વટલાયું.)
ગધેડાંનું મોહત, ને કુતરાંની ઉજાણી.

જ્યારે ગધેડું મરણ પામેછે ત્યારે કુતરાંઓને તેનો ભક્ષ કરવાને બનેછે.

(ફારસી કેહવત.) مرگ خر عروسی سگ است

ગધેડાંને તાપ આવે (એવું.)

યાને, સાંભા ધણીને ખીજવાત ઉપજે એવું ગેરરીતનું બોલવું, વગેરે.

ગધેડાંને વલી બગાઇ વલગી.
ગધેડાંને સીસકે ચહડાવવું. ૧૯૧૦

---

૧. He who goes with wolves learns to howl.
૨. Who herds with wolves, must howl with wolves.
૩. He that lives with wolves, must howl with wolves.
૪. He who herds with wolves learns to howl.
૫. He who lives among wolves learns to howl.

ગધેડાંનો પાછલો પગ.

યાને, મુરખ માણસ. જેમ ગધેડો પાછલે પગે લાત ઝારીને નુકસાની કરેછે, તેમ મુરખ માણસ પોતાનાં કામે કરી સામાને હેરાનગતી પોંહચાડેછે.

ગધેડાંનો વિવાહ, ને પાટુએ રલીઆત.

गाढवाचा गोंधळ, आणि लाताचा सुकाळ. (મરાઠી કેહવત.)

ગપના ગોલા, ને ભેંસના દોલા.

ગપ્પીને ઘેર ગપ્પી આવ્યા, આવો ગપ્પીજી, બાર હાથનું ચીભડું, ને તેર હાથનું બી! (અથવા) દીંગ્યા રે તું દીંગ માર, દીંગ મારતાં નહિ બીહું, બાર હાથનું ચીભડું, ને તેર હાથનું બીયું, ને ખાતાં ખાતાં વેલાત ગીયો તોબી એક હાથ રેહ્યું!

When one said "Here's a tiger!" the other said "And there's his tail!" (તેલુગુ કેહવત.[1])

बारा हात काकडी, व तेरा हात बी.

एक हात लाकुड, आणि नव हात धलपी. (મરાઠી કેહવતો.)

ગપ્યો આવ્યો, ને ગપ લાવ્યો, ને ઉછીની બે વાત લાવ્યો. ૧૯૧૫

ગબરડીની ગાંસડી.

ગમારનું આવણ જાવણ્યું.

એક ખેડુતનું હલ ખેતરમાં પડેલું હતું તે જોઇને એક ગામડીયાએ બીજાને પુછ્યું કે તે શું હતું. પેલાને હલનું નામ ખબર નહિ હોવાથી "ગમારનું આવણ જાવણ્યું" એમ કહ્યું.

ગમે એટલી સાસુ સારી, પણ પુલ્યાં જેટલી પાહરી.[2]

ગમે તેની ગાં— ગમે, ને ન ગમે તેનું મોહડુંએ ન ગમે.

ગયલી તથી બાહમણ નહિ વાંચે. ૧૯૨૦

1. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 45.
2. પેટમાં થતું એક દરદ.

યાને, એક વાત બની ગયલી હોય તેને પાછલથી યાદ કરીને ફોકટનો પસતાવો કરવો કે તે વાત બનતી અટકાવી શકાતે એમાં ફાયદો નથી.

तिर्थी गेल्या वांचून मुंडण होत नाहीं. (મરાઠી કેહવત.)

ગયા તવરી, ને આવ્યા રવડી.

નવસારીની પાસે આવેલાં તવરી ગામમાં પાણીની તાણ હોવાને લીધે બહારગામના મુસાફરોને ત્યાંના લોકો જવલેજ પાણી, તેમાં મુખ્ય કરીને પીવાનું પાણી, પુરૂં પાડેછે. એ ઉપરથી આ કેહવત જનમ પામીછે.

ગયો અવસર પાછો ન આવે.

Time and words can never be recalled.

An occasion lost cannot be redeemed. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

De tijd die voorbij is en komt niet weer.[1] (દચ કેહવત.)

Del tempo passato non vi è appello.[2] (ઇતાલ્યન કેહવત.)

He who neglects a good opportunity, must not afterwards complain. (ચીનાઇ કેહવત.[3])

Occasions, like clouds, pass away. (અરબી કેહવત.[4])

ગયા વકત ફીર હાથ આતા નહિ, સદા એશ દૌરાન દીખાતા નહિ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

गेली वेळ पुनः येत नाहीं.

गेलेली घडी पुनः येत नाहीं. (મરાઠી કેહવતો.)

ગરજ બિચારી બાપડી, ખાય શીરો ને પાપડી.

ગરજ માહરી બાપડી, ને કદી નહિ થાય આપણી.

آنکه شیرانرا کند روباه مزاج—احتیاج است احتیاج است احتیاج (ફારસી કેહવત.)

ગરજ બાવલી હએ.

---

૧. Time past never returns.

૨. There is no appeal from time past.

૩. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 126.

૪. Long's *Eastern Proverbs and Emblems*, p. 58.

ગરજ માહરી બાપડી, ને ઘેર છે નાહના પુત, (અથવા માંદો કણબણનો પુત,) શિયાલે નહિ આપી છાસડી, ને ઊનાલે આપ્યાં દુધ. ૧૯૨૫
ગરજ મોરી બાપડી, ફ્રોર કલેજા ખાય, હકીમ બિચારા ક્યા કરે, કાંહ કાંહ દવાઈ લગાય.
ગરજ મોરી બાપડી, શિયાલે નહિ પાઇ છાસ, ને ઉનાલે પાયાં દુધ.
ગરજ શાકરસે ગલી.
ગરજ સરી કે વૈદ (અથવા, દેવ) વેરી.

The nurse is valued till the child has done sucking.
The danger past, and God forgotten.
After you have mounted you kick away the ladder.
As soon as you have drank you turn your back upon the spring. (અંગ્રેજી કેહવતો.)
Naar Saaret er lægt er Svien glemt.[1] (ડેનીશ કેહવત.)
El rio passado, el santo olvidado.[2] (સ્પૅનીશ કેહવત.)
Passato il punto, gabbato il santo.[3] (ઈતાલ્યન કેહવત.)
When the rice is reaped, the stubble is useless; when the daughter is dead, what use of a son-in-law.[4]
Like fighting with the ferry-man after getting over the river. (તેલુગુ કેહવત.[5])
The work done, the broom is a rascal. (બંગાલી કેહવત.)
The dinner ended, we value no more the spoon. (તર. કે.[6])
કામ સરા વખે બીસરા, છાછે ન હેત અહીર. (હિંદુસ્થાન કેહવત.)
અર્થરો સર્યો ને વૈદરો વેરી. (કચ્છી કેહવત.)

---

૧. When the wound is healed the pain is forgotten.
૨. The river past, the saint forgotten.
૩. The peril past, the saint mocked.
૪. *Hill Proverbs of the Inhabitants of the Chittagong Hill Tracts*, by Capt. Thomas Herbert Lewin, p. 14.
૫. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 134.
૬. Long's *Eastern Proverbs and Emblems*, p. 41.

ગરજ સરે, વૈદ મરે. ૧૯૩૦

When I had thatched his house, he would have hurled me from the roof. (અંગ્રેજી કેહવત.)

गरज सरो व वैद मरो. (મરાઠી કેહવત.)

ગરજવાનની અક્કલ જાય, ને દરદવાનની શીક્કલ જાય.

ગરજવાનની ગધેડી, ને સીધપુરનું ભાડું.

ગરજવાનને (અથવા, અરથુને) અક્કલ નહિ હોય.

A selfish man is mad. (કાશમીરી કેહવત.[૧])

અરથુકે અક્કલ ન હુએ. (કચ્છી કેહવત.)

गरजवंतास अक्कल नाहीं. (મરાઠી કેહવત.)

ગરજવંત ને આંધલો બરાબર.

ગરજવંત ને દરદવંત, (અથવા) ગરજી ને દરદી (બરાબર.) ૧૯૩૫

A man in want is a man in woe. (અંગ્રેજી કેહવત.)

ગરજાઉને જ્ઞાન નહિ.

ગરજે ગધેડાને માટી કરવો પડે, (અથવા, બાપ કેહવો પડે.)

Necessity has no law. (અંગ્રેજી કેહવત.)

Faire de nécessité vertu.[૨] (ફ્રૅંચ કેહવત.)

ગર્જે ગધેડે કે પેચેણું પય. (કચ્છી કેહવત.)

ગરરકુ ગધેકુભી બાવા કરતે હુએ.

ગરર પડે તો ગધેકોભી દાદા કીજીએ.

વકત પડે બાંકા તો ગધેકુ કહેના કાકા. (હિંદુસ્થાની કેહવતો.)

ગરથ ખરચીને — ખાવું.

(ફારસી કેહવત.) زر دادن و درد سر خریدن

ગરથ ગયા પછીનું જ્ઞાન, ને રાંડ્યા પછીનું ડાહપણ (કામ શું લાગે?)

Despues del dano cada uno es sabio.[૩] (સ્પૅનીશ કેહવત.)

---

૧. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 66. ૨. To make a virtue of necessity.

૩. Every one is wise when the mischief is done.

Après dommage chacun est sage.[1]

Tout le monde est sage après l'événement.[2] (ફ્રેંચ કેહવતો.)

Nachher ist jeder klug.[3] (જરમન કેહવત.)

Bolsa vasia, e casa acabada, faz o homem sisudo, mas tarde.[4] (પોરચુગીઝ કેહવત.)

When the thief has escaped men are very wise. (બં. કે.[5])

ગરથ તે ગાંઠે, વિદ્યા તે પાઠે, સ્ત્રી તે સાથે, ને દાન તે હાથે. ૧૯૪૦

યાને, પૈસો આપણી પાસે હોયછે, તેજ આપણને ઘટીત વખતે કામ લાગી શકેછે; વિદ્યા પાઠે કરી રાખેલી હોયછે, તેજ જોઈતી વખતે તુરત ઉપયોગમાં આવી શકેછે; પરણેલી સ્ત્રી પોતાની સાથે રાખેલી હોયછે તેજ સુખ તેમજ દુખમાં ઉપયોગી થઇ પડેછે; અને ધરમ, પોતાને હાથેજ જીંદગીમાં કરી લીધેલો, કામે લાગી શકેછે.

Do not erect your house at the cross-roads, do not send your wife to stay in another's house.[6]

ગરથ બિન ગુણ નહિ, ગુણ બિન ગ્યાન નહિ, ગ્યાન બિન પુણ નહિ, પુણ બિન માન નહિ.

ગરથ બિન ગાંડી ગેઆન, ગરથ બિન ગાંડી જુવાની, ગરથ મુગત ધારી નિશાન, ગરથ બિન ખુબસુરતી દીવાની.

Chi non ha, non è.[7] (ઈતાલ્યન કેહવત.)

A man without money is not worth an areca nut. (તે. કે.[8])

---

૧. After mischance every one is wise.

૨. Every body is wise after the thing has happened.

૩. Every one is wise after the event.

૪. An empty purse, and a finished house, make a man wise, but too late. ૫. Long's *Eastern Proverbs and Emblems*, p. 151.

૬. *Hill Proverbs of the Inhabitants of the Chittagong Hill Tracts*, by Capt. Thomas Herbert Lewin, p. 12. ૭. Who has not, is not.

૮. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 324.

ગરથ વગરનો લાભ જાય, ને દીકરા વગરની વહુ જાય.
ગરથ વિનાનો ગાંડો, ને છોકરાં વિનાનો નાહનો.

Een man zonder geld is een schip zonder zeilen.[૧] (દ. કે.)

A man without money is useless. (તેલુગુ કેહવત.[૨])

ગરથના ગાંગાશાહ, ને વગર ગરથના ગાંગા.[૩] ૧૯૪૫

ગરથનો ઘરડો, તેને ઘડી ઘડી અરઘો, વગર ગરથનો ઘરડો, તેનો ખાટલો મુકો અંઘો.

ગરથવાલી કરે ધુઘાં, ને નગર્થીને આવે ઊંઘાં.[૪]

ગરમી ગરમીને મારે.

Even as one heat another heat expels, or as one nail by strength drives out another. (શેકસપીઅર.[૫])

Similia similibus curantur. (લૅતીન કેહવત.)

Sacar un fuego con otro fuego.[૬] (સ્પૅનીશ કેહવત.)

उष्णमुष्णेन शीतलं ॥[૭]

समः समं शमयति. (સંસ્કૃત કેહવતો.)

આગ આગકો મારતી હએ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

उष्णाने उष्ण मरतें. (મરાઠી કેહવત.)

ગરમીના શેર જીરા, ને ટાહડકના શેર હીરા.

ગરમીમાં શેઆલ, ને ચંદણીમાં મશાલ. ૧૯૫૦

ઉલટું કામ કરનાર મુરખ માણસના સંબંધમાં વપરાયછ.

ગરવ કીયો રતનાગર સાગર, નીર કર દાલો ખારો, ગરવ કીયો ચકવા ચકવી, રેન બીછોહાર[૮] ડારો.

---

૧. A man without money is like a ship without sails.

૨. Carr's *Telugu Proverbs*, Supplement, p. 186.

૩. ચણા, વટાણા, વગેરે વેચનાર. ૪. ઊંઘ.

૫. Two Gentlemen of Verona, Act II, Sc. 4.

૬. To quench fire with fire. ૭. Heat with heat (produces) cold. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 390. ૮. જુદાઇ.

ગરવ કોઇનો રહ્યો નથી.
ગરવા સેહજે ગુણ કરે, કંઠ કારણ ના જાણ, મેવલો વરસે સરોવર ભરે, કભી ન માગે દાન.[1]
ગ્રહણ વેલા સાપ પકડવો.
ગરાસિયાની ઘોડી, ને રાંડીરાંડની છોડી. ૧૯૫૫
ગરાસિયો ગોજારો નહિ, ને પારસી ન્યાત બહારો નહિ.
ગરિયાને બુચકાર્યો તે બેસી ગયો.
ગરીબ (અથવા, ગરવું) ગાય જેવું.
गोगल गाय. (મરાઠી કેહવત.)
ગરીબ ગુરબાં કંકરીયાં[2] ખેલે, ઓર સેતરંજ ખેલે કાજી, ગંજીફા તો હરકોઇ ખેલે, ઓર ચોપત ખેલે પાજી.
ગરીબ ઘેરમાં ઘણીનો વરો, ને નહિ દલાય તો આખા ગલો. ૧૯૬૦
ગરીબ બોકલ્યું.
ગરીબ સૌનો ગુનેહગાર, ને ગરીબ સૌનો દુશમન.
Pennyless souls may pine in purgatory.
Poor men have no souls.
Every poor man is counted a fool. (અંગ્રેજી કેહવતો.)
Pauvreté est une espèce de ladrerie.[3] (ફ્રેંચ કેહવત.)
(ફારસી કેહવત.) تہی دست رسوا ٤
दारिद्र्यदोषो गुणराशिनाशकः ॥ [4] (સંસ્કૃત કેહવત.)
ગરીબકી જોરૂ સબકી ભાભી.
ગરીબકી જોરૂ સબકી ભાભી. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)
ગરીબની છોડીને સૌ ભાભી કહે.

---

૧. જગાત. ૨. કાંકરી દવા.
3, Poverty is a sort of leprosy.
૪. The defect of poverty is the destroyer of a host of virtues. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 413.

ગરીબની દીકરી તે સૌની વહુ, ને મોહટાની વહુ તે સૌની દીકરી. ૧૯૬૫
ગરીબની હાયે ધુલમાંથી આગ લાગે.
ગરીબનું ખાય, તેનું સત્યાનાશ જાય.
ગરીબને દાલ, ને બચ્ચાં પાલ, તવંગરને દાલ, ને જીવનો કાલ.
ગરીબને મોહડે પુરો પડ્યો.
ગરીબનો છોકરો ચણા ખાય તો કે' ભુખે મરેછ, તવંગરનો દીકરો ખાય તો કે' લાડ કરેછ. ૧૯૭૦

All things that great men do are well done. (અં. કે.)

गरीबानें खालें पोटा करितां, शीरमंतानें खालें औषधा करितां. (મ. કે.)

ગરીબનો વાલી ખોદા.

God arms the harmless. (અંગ્રેજી કેહવત.)

गरीबाचा देव साहकारी. (મરાઠી કેહવત.)

ગરીબનો બેલી પરમેશર.

Thou art a God of the afflicted, an helper of the oppressed, an upholder of the weak, a protector of the forlorn, a saviour of them that are without hope.—JUDITH, IX, 11.

God is the help of the helpless. (તેલુગુ કેહવત.[૧])

The lazy man has no knowledge, the poor man no friends.[૨]

अनाथो देवरक्षकः ॥ [૩] (સંસ્કૃત કેહવત.)

ગરીબનાં ઘરનો મોભ.
ગરીબનાં ઘરમાં મોહર.

---

૧. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 206.

૨. *Hill Proverbs of the Inhabitants of the Chittagong Hill Tracts*, by Capt. Thomas Herbert Lewin, p. 21.

૩. The destitute has God for his protector. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 373.

ગરીબનાં છોકરાંને ઊબર્યાંની (અથવા, આંગલિયાંની) રમત કેવી? ૧૯૭૫
ગરીબનાં નસીબ ગરીબ.

ગરીબને રોઝે રખે, દિન બરહે. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

गरीबाचा नशीब गरीब. (મરાઠી કેહવત.)

ગરીબમાં ગરીબ બે, દીકરી ને ગાય, કે જ્યાં દોરે ત્યાં જાય.
ગરીબમાં ગરીબ વાણિયો, લુચ્ચામાં લુચ્છો મુકાદમ, ને ઠગમાં ઠગ કાપડ્યો.
ગરૂરીનું ઘેર ખાલી.[1]

A proud man hath many crosses. (અંગ્રેજી કેહવત.)

Destruction to pride. (કાશમીરી કેહવત.[2])

गर्वाचें घर खालीं. (મરાઠી કેહવત.)

ગળ્યું ગળ્યું ખાય, તે વૈદ પાસે જાય. ૧૯૮૦

Det er ei Alt i Mave godt (som) i Mund södt er.[3] (દે. કે.)

ગલીને ગુગળ થવું.
ગલીને લુગડે ડાઘ ન બેસે.
ગલે કાણું, ને પાસે નહિ નાણું.

ખાવાનો ઘણો હાવરો રાખનાર માણસના સંબંધમાં વપરાયછે.

ગલે ગાંઠ, ને મોહડે ડુચો.
ગલે તોક ઓલવાવી. ૧૯૮૫

યાને, નહિ છુટાય એવી આપદામાં આવી પડવું.

गळ्यात नमात पडली. (મરાઠી કેહવત.)

ગલેપડુ ગોકલદાસ.

---

૧. એને મલતી જુદી જુદી ભાષાઓની બીજી કેહવતો માટે જુઓ કેહવત નં૦ ૭૮૯, સફે ૬૬.

૨. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 112.

૩. What is sweet in the mouth is not always good in the stomach.

ગલેપડુનું ઘેર (અથવા, ગોદરૂં.)

ગલું કપાઇ જાય તેવી વાત.

ગલું, ને ખાસડાંનું તલું.

ગલે લગાડીને ગરદન મારવી. ૧૯૯૦

યાને, મિત્રાઈનું ડોલ ઘાલીને કોઈનો બગાડ કરવો, નુકસાન કરવું.

To laugh in one's face, and cut his throat.

To stroke with one hand, and stab with the other.

(અંગ્રેજી કેહવત.)

Kisses for the chin and an axe for the throat. (કા. કે.[1])

ગલાં પર છરી મુકવી.

मानेवर सुरी ठेवणें. (મરાઠી કેહવત.)

ગલાંનો કાકરો બલીને ચુનો થાય (એવું જલ્લદ.)

ગલાંનો (અથવા, હૈયાંનો) હાર.

અતીશય વાહલ બતાવવા માટે બોલાયછે.

ગલાંમાં મોખ નહિ.

અતીશ્ય રૂસ્વતખોરાં આદમી વિષે બોલાયછે.

ગાઇ ગાઇને મુવા, ને વરનું નામ કંઇ નહિ. ૧૯૯૫

ગાએણ[2]નું ગલું મોકલું, ને ગાએણને કેડે છોકરૂં.

ગાજતા મેહ વરસે નહિ, ને ભસતા કુત્તા કાટે નહિ.

"સાધારણ રીતે "ગાજે તેવા વરસે નહિ," "ગાજ્યા તેવા વરસનતે," વગેરે બોલાયછે.

Dogs that bark at a distance bite not at hand.

Barking dogs seldom bite. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

Great barkers are nae biters. (સ્કૅાચ કેહવત.)

Chacun chien qui aboye ne mord pas.[3] (ફ્રૅંચ કેહવત.)

---

1. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 81. 2. ગાનારી ઓરત. 3. Not every dog that barks bites.

Perro ladrador nunca buen mordedor.[૧] (સ્પૅનીશ કેહવત.)
Bellende Hunde beiszen nicht.[૨] (જરમન કેહવત.)
Cao que muito ladra, pouco morde.[૩] (પોરચુગીઝ કેહવત.)
Blaffende honde bijten niet.[૨] (ડચ કેહવત.)
Can ch' abbaia non morde.[૪] (ઇતાલ્યન કેહવત.)
A full pot does not wabble, a biting dog does not bark.[૫]
There is not rain from much thundering, and there is not profit from much speaking. (કાશમીરી કેહવત.[૬])
It thunders loudly, but rains very little. (ચીનાઇ કેહવત.[૭])
A barking dog never bites. (તેલુગુ કેહવત.[૮])
જો ગરજતા હુએ સો બરસતા નહિ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)
ગજનાં ન વસના, ભસના ન કટના. (કચ્છી કેહવત.)
गरजेल ते पडेल काय, आणि बोलेल तो करील काय ? (મરાઠી કેહવત.)

ગાજર કાપતાં આવડે નહિ, ને નવલખીનું બેઆનું લેવા જાય.

ગાજર પરખુ.
गाजरें पारख्या. (મરાઠી કેહવત.)

ગાજરની ચોરીમાં ફાંસીની સજા. ૨૦૦૦
गाजराची चोरी व फांशीची शिक्षा. (મરાઠી કેહવત.)

ગાજરની પીપી, વાગી ત્યાં સુધી વાગી, ને નહિ તો કરડી ખાધી.
गाजराची पुंगी वाजली तर वाजली नाहींतर तोडुन खाली. (મ. કે.)

ગાજરનાં બીના ઉકાલા, ને અસાલિયાની રાબડી.

---

૧. A barking dog was never a good biter.
૨. Barking dogs don't bite.
૩. The dog that barks much, bites little.
૪. A barking cur does not bite.
૫. *Hill Proverbs of the Inhabitants of the Chittagong Hill Tracts*, by Capt. Thomas Herbert Lewin, p. 19.
૬. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 2. ૭. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 145.
૮. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 23.

ગાજે તેનું વાજે.

ગાડી જોઇને પગ થાકે.

The sight of the barber lengthens the nails, the sight of the laundress dirties the clothes.[1]

(ફારસી કેહવત.) خر کہ جو دید کاہ نمي خورد

ગાડી દેખે પાઉં ફૂલે. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

ગડો દિસી ઘોડા થકન. (કચ્છી કેહવત.)

ગાડીવાન ને પાડીવાન, (અથવા) ગાડીવાન ને ગદ્દેવાન, (અથવા) ગાડીવાન ને કુતરવાન (બરાબર.) ૨૦૦૫

ગાડે પાડો રોકાઇ રહ્યો.

ગાડેથી પડ્યાં ને ઠેં.

ગાડું અટકી પડવું.

गाडा खुंटला. (મરાઠી કેહવત.)

ગાડું રહે ને ગાડું ખાય, ને ગાડાંનો ધણી મરાયો જાય.

सडाचे दूध सडाला. (મરાઠી કેહવત.)

ગાડાં પર નાવ, ને નાવ પર ગાડું. ૨૦૧૦

Ships come on carts ; carts come on ships. (તે. કે.[2])

The boat is now carried on the cart, and now the cart in the boat. (બંગાલી કેહવત.[3])

गाड्यावर नाव व नावेवर गाडा. (મરાઠી કેહવત.)

ગાડાં હેઠે કુતરૂં જાય તો કે' હુંજ ગાડું ઘસડું છ. (અથવા) ગાલ્લાં હેઠે કુતરૂં ચાલે તો કે' હુંજ ગાલ્લું તાણું છ.

"What a dust have I raised!" quoth the fly upon the coach. (અંગ્રેજી કેહવત.)

---

૧. *Hill Proverbs of the Inhabitants of the Chittagong Hill Tracts*, by Capt. Thomas Herbert Lewin, p. 26.

૨. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 88.

૩. Long's *Eastern Proverbs and Emblems*, p. 114.

Als een muis in de meelzak gevallen is, meent zij dat zij de molenaar zelf is.[1] (ડચ કેહુવત.)

Like the bat which thinks it holds up the sky and keeps it from falling.[2]

While the bullock was ploughing, the tick puffed and blew. (તેલુગુ કેહવતો.[3])

ગાડાંનાં પૈડાં જેવી (વાત, વગેરે.)

ગાનારની જીભ, ને નાચનારનો પગ, સખનો નહિ રહે.

ગાનારનું ગળું, ને નાહનારના બાલ, છુપ્યા નહિ રહે.

A dancing foot and a singing mouth are never quiet. (તેલુગુ કેહવત.[4])

છાનો નહિ દાતાર ઝુંઝાર, છાનો નહિ રાગનો ગાનાર. (શામળ.)

ગાભની[5] ગાભ નાખે એવો દાહડો. ૨૦૧૫

યાને, ઘણોજ ખરાબ દાહડો; બુરો, તથા સંકટભર્યો વખત.

ગાળું જઇને ગાભા રહ્યા.

ગામ આપ્યે, પણ નામ નહિ આપ્યે.

ગામ કરતાં ધાયજી ઉતાવલી.

ગામ ગયા સો તુર્ત જાગે.

ગામ ગયું સુતું જાગે. ૨૦૨૦

ગામ ગાનાં, નહિ હ્યાંનાં ને નહિ ત્યાંનાં.

ગામ ગીયા ગમેર.

गावी गेले आणि गांवचे झाले. (મરાઠી કેહવત.)

ગામ ગીયાનો કેટલો લાભ, તો છ મહીનાનો પેટમાં ગાભ.

---

૧. When a mouse has fallen into a meal sack, he thinks he is the miller himself.

૨. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 136. ૩. *Ibid*, p. 71.

૪. *Ibid*, Supplement, p. 8. ૫. ગરભવાલી સ્ત્રી.

ગામ ચલાવે તે ગામનો વેરી, ને ઘેર ચલાવે તે ઘેરનો વેરી.

It is easier to rule a kingdom than to regulate a family. (ચીનાઈ કેહવત.[૧])

गांव चालवी गांवचा वैरी, संसार चालवी कुटुंबाचा वैरी. (મ. કે.)

ગામ ત્યાં ઘેડવાડો, નદી ત્યાં ઓવારો. ૨૦૨૫

Roses have thorns.

A good garden may have some weeds. (અંગ્રેજી કેહવત.)

गांव तेथे घेडवाडा, नदी तेथे वोहाळा.

गांव आहे तेथे म्हारवडा आहे. (મરાઠી કેહવતો.)

ગામ તેવાં ગાલ્લાં.

ગામ બલ્યું ખમાય, પેટ બલ્યું નહિ ખમાય.

યાને, ગામમાં આગ લાગે અને સઘલું બલી જાય તે ખમાય, પણ ભુખ લાગે તેનો આતશ પેટ મધ્યે ખમી શકાતો નથી.

ગામ બરેઓ ખમાય, પણ પેટ બરેઓ નહિ ખમાય. (કચ્છી કે)

ગામ મોહડે કંઈ ગરણું છે?

ગામ રીત તે ગાલ્લા રીત

ગામ રીત સે વીંઆં જોડી. (કચ્છી કેહવત)

ગામ રીતે દીવાલી. ૨૦૩૦

ગામ વચ્ચે કુવો, કોઈ ઊંડો કહે ને કોઈ છાલકો કહે.

A house built by the way-side is either too high or too low. (અંગ્રેજી કેહવત.)

Chi fa la casa in piazza, o la fa troppo alta a troppo bassa.[૨] (ઇતાલ્યન કેહવત.)

ગામ વચ્ચે રહીને પોતાનું ઘર ન બલાય.

---

૧. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 62.

૨. He who builds a house in the market-place, builds either too high or too low.

ગામડ્યો કસ્તી નહિ કરે, ને કરે તો શેતાન નડે.

ગામડ્યો ગમાર, ન જાણે ચોખા કે ન જાણે નમાર.[૧]

ગામડ્યો ગમાર, ને નહિ જાણે વાર ને તેહવાર. ૨૦૩૫

ગામડ્યો બોચ, મંગાવી ખુરસી, લઇ આવ્યો કોચ.

I ask for a fork and you bring me a rake. (અં. કે.)

મંગાઇ હીંગ, લે આયા અદરખ.

મંગવાઇથી છીંટ, લે આયે ઇંટ. (હિંદુસ્થાની કેહવતો.)

ગામડ્યો બોચ, સુન્નાની ખુરસી ને રૂપ્પાંનો કોચ.

ગામડાની રાંડ નાતરે જાય, ને ગામડો વલાવા જાય. (અથવા) બાયડી નાતરે જાય, ને ધણી વલાવા જાય.

ગામડી, ને વેંહત લેવો ચામડી.

ગામડું, ને ચામડું. ૨૦૪૦

ગામડે ભેંસ, ને ઘેર ઝડકા, (અથવા, મૂલ.) (અથવા) ઘોઘે ભેંસ, ને ઘેર મૂલ, (અથવા, ધીંગાણું.)

What! who would buy a pig in poke!

The horse is in the stable, and you declare his price in the market.

Building a stable before the horse is purchased.

Boil not the pap before the child is born.

Catch the bear before you sell his skins. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

Die Bärenhaut foll man nicht verkaufen ehe der Bär gestochen ist.[૨] (જરમન કેહવત.)

Men moet de huid niet willen verdeelen voor dat de beer dood is.[૩] (ડચ કેહવત.)

---

૧. અનાજની એક જાત.

૨. Don't sell the bearskin before you have killed the bear.

૩. Don't sell the bearskin before the bear is dead.

Non vender la pelle dell' orso prima di pigliarlo.[૧] (ઈ. કે.)
Il ne faut point se dépouiller avant de se coucher.[૨]
(ફ્રેંચ કેહવત.)
No kite anywhere, but the kite's nest ready. (કા. કે.[૩])
She took off her cloth and put it under her arm, while the river was still seventy miles off. (તેલુગુ કેહવત.[૪])

پیش از لقمہ دھن وا کردن
ھنوز مسجد ساختہ نشده کہ کوری بر درش نشست
پیش از آب موزه کشیدن (ફારસી કેહવતો.)

ઘર ઘોરા નખાસ મોલ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)
पाण्यांत म्हैस आणि बाजारात मोल. (મરાઠી કેહવત.)

ગામથી આવ્યું, ને ઘોડે ખાધું.
ગામના પટેલે ઘેડીને તેડી તો કે' હવે હું પટલાણી.
ગામની બૈરી બોલવે (અથવા, લડવે) ભારી, ને શેહરની બૈરી રીતે ભારી.
ગામનું ગધેડું ન પીએ તે વાટનો વટેમાર્ગુ પીએ. ૨૦૪૫
ગામને પાદરે ઉકરડો.
ગામનો રાહ તે ઘેરનો રાહ.
ગામનો હાકમ ખીટે ત્યારે લોહડાંના ચણા ચવાડે.
હાકેમ હારે, મોનેમેં મારે. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)
ગામમાં ગધેડાની (અથવા, ઘેલાઓની, ઘેલારીઓની) ખોટ.
ગામમાં ગાડાં જાય, ને કાનમાં અવાજ થાય. ૨૦૫૦

---

૧. Don't sell the bearskin before you have caught the bear.

૨. Do not strip before bedtime.

૩. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 65.

૪. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 84.

ગામમાં પેસવાના સાંસા, ને પટેલને ઘેર ઊનાં પાણી.

No food in the house, yet he wishes for sugar; not even a ragged cloth to his back, yet he wishes for satin. (કાશમીરી કેહવત.[1])

After being refused butter-milk, when he went himself, he ordered his servant to write for curds. (તે. કે.[2])

ઘરમેં નહિ ધાગા, અલબેલા માંગે પાગા.

હક ન પાવે, ઈનામ. (હિંદુસ્થાની કેહવતો.)

मला नाहीं ठिकाण, इला मांडून द्या दुकान. (મરાઠી કેહવત.)

ગામમાં રેહવાને ઘેર નહિ, ને સીમમાં ખેતર નહિ.

યાને, સઘલી વાતે નાચાર, જેનામાં કાંઇ સંપત નહિ હોય એવું.

घर नादार, देवळी बिरहाद, आणि बायको गर्भार. (મરાઠી કેહવત.)

ગાય ઉપર પલાણ.[3]

ગાય ઓખડ ખાયછે, પણ તેનાં પુછડાંને (અથવા, દુધને) માન્ય છે.

કેટલાક હિંદુઓમાં પુજન તરીકે ગાયનાં પુછડાંને પસવારીને આંખે હાથ લગાડવાનો ચાલ છે.

गायचा पुच्छ पवित्र, गायचा मुख अपवित्र. (મરાઠી કેહવત.)

ગાય ગોલાબ જેવું. ૨૦૫૫

ગાય ગોરપંદનું બચ્ચું.

ગાય દુધ આપે, પણ લીડી ભરે.

The cow gives good milk, but kicks over the pail. (અં. કે.)

(ફારસી કેહવત.) گاو یست نیک شیر و لیکن لگد زن است

ગાય પછવાડે વાછરડું.

गायचा वांसरु गायचा मागें.

जेथें गाय तेथें वांसरु. (મરાઠી કેહવતો.)

---

૧. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 28. ૨. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 189. ૩. જીણ.

ગાય લેવી તે દુહજતી, ને વહુ લેવી તે શોભતી.

ગાય વાલે તે ગોવાલ. ૨૦૬૦

ગાય વ્યાય, ને ગોધાને પીડ થાય.

ગાય વેચીને દુધ પર દાવો કરે.

I cannot sell the cow and have the milk. (સ્કૉચ કેહવત.)

વકે ગાડે જોગાણુ કેડા? (કચ્છી કેહવત.)

ગાય હમારી શાથી મારી, એ હમને બતલાવો, હુંકારામાં હમે ન સમજ્યે, હિસાબ ગણો તો આવો.

ગાયનનું ગલું, ને જોડાનું તલું,[1] (અવાજ કર્યા વગર રેહ્યા નહિ.)

ગાયનું દુધ તાડ તલે પીએ તો કે' તાડી પીએછ, તાડી ગાય તલે પીએ તો કે' દુધ પીએછ.[2] ૨૦૬૫

ताडाखाली दूध प्याला तर ताडी प्याला असें म्हणतात. (મરાઠી કેહવત.)

ગાયને દોહીને ગદ્ધાને પાવું.

ગાઇએકે દોઇ કુતેકે પીરાનુ. (કચ્છી કેહવત.)

ગાયને પેટે ગોધો જનમ્યો.

Many a good cow hath but a bad calf. (અંગ્રેજી કેહવત.)

A gude cow may hae an ill c'af. (સ્કૉચ કેહવત.)

सूर्याची पोटीं शनैश्चर. (મરાઠી કેહવત.)

ગાયને પેટે વરૂ શાં જનમે?

ગાયને મોહડેથી કાહડી ગોધાને મોહડે ભરવું.

યાને, ગરીબનો હક લુટીને હરામીને અણઘટતી રીતે ફાયદો કરવો.

गायचा तोंडातून घांस काढायचा आणि बैलाचा तोंडांत घालायचा. (મ. કે.)

ગાયે ગલ્યું રતન. ૨૦૭૦

A cow may catch a hare. (અંગ્રેજી કેહવત.)

गाईनें गिळलेलें माणीक.

माशाने माणीक गीळले. (મરાઠી કેહવતો.)

---

૧. તલિયું. ૨. જુઓ કેહવત નાo ૧૬૨૧, સફે ૧૪૬.

ગાયાં ગીતને શું ગાઇએ, ને રાંધ્યાં ધાનને શું રાંધ્યે?

No sweetness in a cabbage twice boiled, or in a tale twice told. (અંગ્રેજી કેહવત.)

ગાલ ખાધે કંઇ ગુમડાં નહિ થાય.

शब्द सासल्याने आंगाला मोंकें पडत नाहींत. (મરાઠી કેહવત.)

ગાલ દીધી તે કાંઇ વલગી?

Abuse is not bird-lime that it will stain the hem of the garment. (કાશમીરી કેહવત.[૧])

ગાલના કાંઇ પગ છે?

ગાલે કાંઇ ગુમડાં નહિ ઉઠે. ૨૦૭૫

Bande bider ei Oir ud, uden Næven fölger med.[૨] (દે. કે.)

ગાલે લાગું ગળ્યું, તો તનખલે ઘર બળ્યું. (અથવા) ગળ્યું લાગું, ને તનખલે ઘર ભાગું.

ગાવો ત્યાં સુધી ગાજો, પછે ઝાંપો દઇને જાજો.

ગીગોરા ગલી ગીયા, ને મકોડા ખરી ગીયા.

ગીરગુત (અથવા, સરડા) ની દોડ વાર સુધી.

ગીયા મોરે,[૩] તો આવ્યા જીવને જોરે. ૨૦૮૦

ગીયા સાંપની ધસલણ ને મુવા બાપની બરાંમત નહિ કેહવાય.

ગીયો ઓદ્ધો આવે, પણ માર્યો ગોદો નહિ આવે.

ગુજર ગઇ ગુજરાન, કાંહ ઝુંપડી કાંહ મેદાન.

ગુજરની બેટી, સોનાની પેટી.

Children are poor men's riches. (અંગ્રેજી કેહવત.)

Börn er fattig Mands Rigdom.[૪] (દેનીશ કેહવત.)

---

૧. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 125. ૨. A curse will not strike out an eye, unless the fist go with it.

૩. મોરા નામે સુરતની પાસે એક ગામ છે.

૪. Children are the riches of the poor.

ગુજરાત દેશ ગરવો ઘણો. ૨૦૮૫

ગુઠણુ જેટલું.

યાને, ઠીંગણું કદનું, વગર બીસાદનું.

ગુણવાલાસે ગુણ કીયા, તો કોઇ દિન ગુણ જોયા, નગુણાસે ગુણ કીયા, તો આટા મીટીમે ગયા. (અથવા) ગુણવાલાસે ગુણ કર્યે તો ગુણ ગવાય, વગર ગુણવાલાસે ગુણ કર્યે તો આટા લુણમાં જાય.

To do good to the ungrateful is to throw rose-water into the sea. (અંગ્રેજી કેહવત.)

Dispicca l'impiccato, e impiccherà poi te.[૧] (ઇ. કે.)

ગુપટ ગંગા ગેઇ.

ગુમડું (અથવા, ઘોર) ફુટે, ને વૈદ વેરી.

A fig to the doctor when cured. (અંગ્રેજી કેહવત.)

ગુમાસ્તાનું ખીંટીએ પોટચું. ૨૦૯૦

ગુમાસ્તો પોતાના શેઠની તરફથી બાહરગામ આડત લેઇ જવાથી જેવી તેવી હાલતમાં દિવસો કાહડેછે. તેને પોતાનાં કપડાં મેલવાનું પણ કાંઇ લાયક ઠેકાણું નહિ હોવાથી, ખુંટી ઉપર જેમ તેમ પોતાનાં કપડાં નાખીને કામ ચલાવવું પડેછે.

ગુરા ગગડી જવા. (અથવા) હાડકાં ગગડી જવાં.

યાને, ધાસ્તીના સબબે હિંમત હારી ખાવી.

गुढगे टेकले. (મરાઠી કેહવત.)

ગુરૂ કરતાં ચેલો વધે.

ગુરૂ કહે તેમ કરવું, પણ કરે તેમ નહિ કરવું.[૨]

ગુરૂ ગુરૂની વિઘા, ને માથાં માથાંની અક્કલ.[૩]

---

૧. Take down a thief from the gallows and he will hang you up.

૨. જુઓ કેહવત નાૅ ૧૨૦૫, સફે ૧૦૮.

૩. જુઓ કેહવત નાૅ ૧૫૦૧, સફે ૧૩૪.

ગુરૂ તેવા ચેલા. ૨૦૯૫

A disciple worthy of his gûrû. (તેલુગુ કેહવત.[1])

ગુરૂ લોપી, ને માહ પાપી.

ગુરૂકી છાતીમેં લકડી.

(ફારસી કેહવત.) حالا تخته برسر استاد می زند

ગુરૂજી ચેલે બોહત હુવે, તો કે' ભુખે મરેંગે તો આપસે ભગેંગે.

ગુરૂથી ચેલા આગલા.

गुरु पेक्षां चेला अधिक. (મરાઠી કેહવત.)

ગુરૂની વિદ્યા ગુરૂને ફલી.[2] ૨૧૦૦

Whoso diggeth a pit shall fall therein.

I taught you to swim and you'd drown me. (અં. કે.)

गुरुची विद्या गुरुला फळली. (મરાઠી કેહવત.)

ગુલ્લીનો ચાંલ્લો કરવો.

યાને, દીવાલું કાહડવું.

ગેઆનીસે ગેઆની મીલે તો કરે ગેઆની બાત, ઓર ગધેસે ગધા મીલે તો મારે લાતા લાત.

ગેઆનીસે ગેઆની મીલે, તો રસકી લુટાલુટ, ગેઆનીસે અજ્ઞાન મીલે તો ઊલટી માથાકુટ.

ગેઆનીસે ગેઆની મીલે, વાંહ વાત વાત ઓર વાત, ગદ્ધાસે ગદ્ધા મીલે વાંહ લાત લાત ઓર લાત.

Tra asino e asino, non corron se non calci.[3] (ઈ. કે.)

The ass's friendship is kicking. (અફગાન કેહવત.[4])

ગદહન કે ચારી લાતન કે સનસનાહત.[5] (બિહાર કેહવત.[6])

---

૧. Carr's *Telugu Proverbs*, Supplement, p. 29.

૨. જુઓ કેહવત ના. ૧૬૭૬, સફે ૧૫૧.

૩. Nothing passes between asses but kicks.

૪. Long's *Eastern Proverbs and Emblems*, p. 40.

૫. વરસાદ. ૬. Christian's *Behar Proverbs*, p. 76.

ગેંડાની માફક મરાવું, (અથવા, વહડવું.) ૨૧૦૫
ગેબની ગોલી.
ગેબની વાતનો જાણનાર પરમેશ્વર.
ગેરબંદી જ્ઞાતના પંચોતેર પટેલ.
ગોકલનો કાહણ.
ગોકુલ ગામનો પેંડો ન્યારો. ૨૧૧૦

  मथुरेचा पेढा. (મરાઠી કેહવત.)

ગોખલામાં ગોટી, ને માહરી વાત મોટી.
ગોટો વાલવો.

  યાને, ઉંધું ચતું કરી નાખવું.

ગોદરે ગાંઠ નહિ વલાય.

  तो गगनशीं गांठ घालतो. (મરાઠી કેહવત.)

ગોધો ગાયનો, ને દીકરો માએનો.
ગોધો મસ્તાન થાય ત્યારે માથે મટોડું લીએ, (અથવા, મોહડે માથે ધુલ ભરે,) હાથી મસ્તાન થાય ત્યારે કેદ પડે. ૨૧૧૫

  Pride goes before, and shame follows after. (અં. કે.)

  When the elephant is in rut, he throws earth on his head. (તેલુગુ કેહવત.[૧])

ગોટી ઘાલ્યો. (અથવા) ગોટી નિકલ્યો.

  લાડમાં બચ્ચાંને ધમકાવતાં બોલાયછે.

ગોપીપુરાંની[૨] ગપ, ને ચૌટે ચાલી ચપોચપ.
ગોર પગે લાગું? તો કે' ખુંટીએ ચોકડું.
ગોર પરણાવી આપે, પણ કંઇ ઘર ચલાવી નહિ આપે.

  ગુર પયેંણાઇ દે, પણ ઘર મંડાઈ ન દે. (કચ્છી કેહવત.)

---

૧. Carr's *Telugu Proverbs*, Supplement, p. 18.
૨. ગોપીપરૂં, એ સુરતમાં આવેલું એક પરૂં છે.

ગોરજી મહારાજ ભણ્યા ગણ્યા, ને પોથી પુસ્તક વાંચે, પથારીને પડતી મેલી, સુવે જઇને માંચે. ૨૧૨૦
ગોરી,[1] ને જીવની ખોરી.
ગોરૂં અબરખ જેવું.
ગોલ ગોલ સમજાવવું.
ગોલઇયામાં જમવું, ને પાંચ પાટલા માડવા.
ગોલવાર્યું[2] ખોયું ગોરે, ને કસ્તી ખોહી ગોરાણીએ. ૨૧૨૫
ગોલા કરતાં ગધેડાં ડાહ્યાં.
ગોલા ઘાંચીની લડાઇ.
ગોલા લડાઇ.

ગુજરાતમાં વસતા ગોલા નામના લોકો રાત્રે છાકટા બનેછે, અને એક બીજામાં મારામારી કરેછે, પણ દિવસે પાછા તેઓ એક થઇ જાયછે. તેવીજ રીતે જ્યારે કોઇ માંહોમાંહે પોતાની મતલબને વાસ્તે બાહરનાંઓને જુઠું સમજાવવા ખાતર લડાઇ ચલાવેછે, અને અરસપરસની સમજુતીથી ફોકટનો કજીયો કરેછે, ત્યારે તેને "ગોલા લડાઇ" કીધેલી કેહવામાં આવેછે.

ગોલાની છી—માં, (અથવા, છીપાની ચોરીમાં,) ઘાંચીનો બલદ વેચાય.
ગોલાને ઘેર ગાય હતી તે દુધે વાલુ કરતો હતો. ૨૧૩૦
ગોલાને દરબાર ઢીંચણ સામો.
ગોલાને મોહડે ગયણું બંધાય, ગામને મોહડે ન બંધાય.[3]
ગોલો ગોલી વઢે, ને વચ્ચે ગધેડાંનો કાન કપાય.
ગોલો પીંડારો વાલવો.

---

૧. ગોરાં બદનવાંલી ઓરત.

૨. એ નામનું નસારી કસબાનું એક ફલદરૂપ ગામડું, જે એક અંધિયારૂએ બોહસા બોંહસીમાં કજીયો લડી ફક્ત એક ઝાડ મેલવવા માટે ખોયું હતું.

૩. જુઓ કેહવત ના૦ ૧૪૩૧, સફે ૧૨૭.

ગોળ અંધારે ગળ્યો લાગે, ને અજવાળે ગળ્યો લાગે. ૨૧૩૫

ગોળ ખાધો નથી, ને ગળ્યો લાગો નથી.

ગોળ ગલે તેને માલમ પડે કે ગળ્યો લાગેછ કે કેવો?

ગોળ ઘાલે એટલું ગળ્યું થાય.

The more, the merrier.

Plenty makes dainty. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

Abbondanza genera fastidio.[1] (ઈતાલ્યન કેહવત.)

As many lamps, so much light. (કાશમીરી કેહવત.[2])

More fuel, more fire. (ચીનાઇ કેહવત.[3])

ગોડ વિજો ઇતરો મિઠો થાએ. (કચ્છી કેહવત.)

જીતના ગોર દાલો ઇતના મિઠા હોવે. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

गुळ घातला तितका गोड. (મરાઠી કેહવત.)

ગોળ જાય ગાંગડી, ને ઘી જાય આંગલી. (અથવા) ગોળ ગાંગડી, ને ઘી આંગલી.

એટલે ગાંગડી ગાંગડી કરતાં ગોળ ઓછો થાય, ને આંગલી આંગલી કરતાં ઘી ઓસડી જાય.

ગોળ જેવું નરમ. ૨૧૪૦

ગોળ, દુધ, અને દાણા, એ કુમરને કાણા.

ગોળ ને ખોલ કાંઇ એકજ ગણાય? (અથવા) ગોળબી સરખો ને ખોલબી સરખો?

ગોળ પાપડીના દાહડા.

યાને, સુખના દિવસ.

ગોળ વિનાનો કંસાર નહિ, ને સ્ત્રી વિનાનો સંસાર નહિ.

ગોળ વીટી, જેમ ફેરવે તેમ ફરે. ૨૧૪૫

---

૧. Plenty makes daintiness.

૨. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 254. ૩. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 1.

ગોળને પાણીએ નહિ નહવાય.

ગોળે મરે તેને ઝેહરે શું કામ મારવું?

Where a finger-nail will enter, there is no necessity for iron. (કાશમીરી કેહવત.[1])

Why an axe for that which can be done with a fillip of the nail? (તેલુગુ કેહવત.[2])

गुळानें मरे त्यास विष कशास?

जो सुईनीं मरतो त्याला पारय कशाला? (મરાઠી કેહવતો.)

ગોડ ખેંધે મરે તેંકે ઝેર ન ડીજે. (કચ્છી કેહવત.)

શકર દીએ મરે, તો ઝેર કાયકુ દીજ્યે. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

ગોળે વીટલાયલો મકોડો.

ગોવંદાની ગાય દુહજે, ને સેહારીનાં પેટમાં દુખે.

ગંગલી ગેલમાં, ને સવાયાનાં તેલમાં. ૨૧૫૦

ગંગા નાહવી, (અથવા, તરવી.)

યાને, પાર ઊતરવું.

गंगेस घोडे नाहणें. (મરાઠી કેહવત.)

ગંજ બિન લુલી સરકાર, મિત્ર બિન નહિ ખુશી, મયા બિન નહિ સરદાર, સોક બનિ નહિ રૂશી.

ગંજીફરાક, ને ધનજી ભટાક.

ગંજીફાતો હરકોઈ ખેલે, શેતરંજ ખેલે કાજી, ગરીબ ગુરબાં કંકરી[3]ખેલે, ઓર ચોપટ ખેલે પાજી.

ગંદુ ભડવા ઓધે ચહડે, સમાણુસ પાસે દુખ, પતિવરતા ભુખે મરે, છી— રાંડ પેટ બરી જમે. ૨૧૫૫

ગંધા[4] ગોસ ભલા કે તાજી માહી, બુધા બાપ ભલા કે જુવાન ભાઇ?

---

૧. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 243. ૨. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 148.

૩. કાંકરી—દાવ. ૪. વાસી.

ગાંગડતાં ઉંટ પલાંણીએ.

ગાંગે ગલ્યા ગત, તેનાં ખત નહિ કે પત.

ગાંગે ધક્યા ગત, ને બોલે તે પર પડે ભટ.

ગાંઠના ગોપીચંદ (કરવા, થવા, વગેરે.) ૨૧૬૦

ગઠજો ગોપીચંદ, ને મઝ્યો મુંજ લાલા. (કચ્છી કેહવત.)

ગાંઠની ખીચડી, ને શેઠની ચાકરી.

गांठचे खाणें व शेटची नोकरी. (મરાઠી કેહવત.)

ગાંઠનું આપજો, પણ જામીન ના થતા.

He that is surety for another is never sure himself. (અં. કે.)

Die voor een auder borg blijft, betaalt voo hem.[1] (ડચ કે.)

Do not be surety for one in custody, or for another man's debts. (ચીનાઈ કેહવત.[2])

He that is surety for a stranger shall smart for it: and he that hateth suretiship is sure.—Prov. XI, 15.

જામિન ન હુજીએ, ગિરોકા દીજીએ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

गांठचें द्यावें पण जामीन न व्हांवें. (મરાઠી કેહવત.)

ગાંઠનું ખાવું, ને ગાંડા સાથે જવું.

ગાં— આંગલી કરવી.

યાને, છેડ્યા કરવું.

ગાં— ચાલવી. ૨૧૬૫

યાને, ઝાડો લાવો.

ગાં— ધોઇને કઢી કરે, ને વધે તેની વડી કરે.

ગાં— પર હાથ ને જુમેરાત, (અથવા, જગન્નાથ.)

ગાં— પર હાથ મુકવો.

યાને, બેફીકરાં, બેદરકાર, નચીંત થવું.

---

૧. He who is surety for another, pays for him.

૨. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 47.

ગાં—લંગોટી, ને ફતેહખાન.

Not a rag over the body, and her name Máli. (કા. કે.[1])

ગાં— લંગુટી, નામ ફતેહખાં. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

ગાં—નું ઘોર, ને પડોસીનું રણુ તે રખાય નહિ.

ગાં—નો છેડો માથે મેલવો. ૨૧૭૦

ગાં—માં છાન નહિ, ને મેરા નામ મીર.

ગાં—માં ભરાવું.

યાને, ખુશામત કરવી, ખુશામતથી વાહલાં થવું.

ગાં—માં લંગોટી નહિ, ને કાંકરીએ ડેરા.

ગાં—માં હાથ, ને ગોકલનાથ. ૨૧૭૫

ગાંર્ડ્યો પરવાહ.

જ્યારે એકની રીત બીજો ધરી લેય, અને તેમાં પોતાની જાતિ અક્કલનો થોડોજ ઊપયોગ કરે, ત્યારે એમ બોલાયછે કે એની ચાલ ગાંર્ડ્યા પરવાહના જેવી છે, યાને, એક ગાંડર બીજાંની પુઠે વગર વિચારે ચાલ્યું જાય એવી છે.

One sheep follows another. (અંગ્રેજી કેહવત.)

Un aveugle mène l'autre en la fosse.[2] (ફ્રેંચ કેહવત.)

Als één schaap over den dam is, volgende anderen.[3]

Trekt men één varken bij den staart dan schreen wen zij allen.[4] (ડચ કેહવતો.)

मेंढराची जात. (મરાઠી કેહવત.)

ગાંડા આગલ ગાં- ધરી તો કુહવાડીનો ઘા.

Jest with an ass, and he will flap you in the head with his tail. (અંગ્રેજી કેહવત.)

---

૧. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 152. ૨. One blind man leads another into the ditch.

૩. When one sheep is over the dam, the rest follow.

૪. If you pull one pig by the tail all the rest squeak.

Burlaos con el asno, daros ha en la cara con el rabo.[૧]
(સ્પૅનીશ કેહવત.)

Brincai com o asno, dar-vos-ha na barba com o rabo.[૨]
(પોરચુગીઝ કેહવત.)

ગાંડા સાથે ગમત નહિ થાય, ને બેહરા સાથે બે વાત નહિ થાય.

ગાંડા સાથે જવું, ને ગાંઠનું ખાવું.

ગાંડાને ત્યાં ગહવેર. ૨૧૮૦

मुर्खाचा हातांत रत्न. (મરાઠી કેહવત.)

ગાંડાનાં ગામ જુદાં ન વસે. (અથવા) ગાંડાનાં તે કાંઇ ગામ વસેછ?

ગાંડી ગુજરાત, આગુસે લાત, ઓર પીછુસે બાત.

For a mischievous dog a heavy clog. (અંગ્રેજી કેહવત.)

ગાંડી ધોલે, ને ડાહી કુંડાલાં કરે.

ગાંડી, ને વલી ભુતે સાહી.

ચરી ને વરી ભુત જલઇ. (કચ્છી કેહવત.)

ગાં— ગુમડું, ને સસરો વૈદ. ૨૧૮૫

ગાં- નગારાં ને કુલ્લે તગારાં.

ગાંડો, ને વલી ભાંગ પીધી.[૩]

(ફારસી કેહવત.) یکی بود مجنون دگر خورد می

ગાંડાં ગામમાં ધનતેરસ.

ગાંધી ગાંધીનો વેરી.

Quien es tu enemigo? Hombre de tu oficio.[૪] (સ્પૅનીશ કે.)

Two of a trade hate one another. (ચીનાઇ કેહવત.[૫])

(ફારસી કેહવત.) بود همپیشه با همپیشه دشمن

દરજી દરજીકા દુશમન. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

---

૧. Play with an ass, and he will flirt his tail in your face.

૨. Play with an ass, and he will slap your face with his tail.

૩. જુઓ કેહવત નં૦ ૬૭૫, સરે ૫૫.

૪. Who is your enemy? A man of your own trade.

૫. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 52.

ઘ

ઘઊ ખેતમે, બેટા પેટમે, ને લગન પાંચમનાં લીધાં. ૨૧૯૦

Boil not pap before the child is born.

Count not your chickens before they be hatched. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

Sune enough to cry "chick" when it's out of the shell. (સ્કૉચ કેહવત.)

Hijo no tenemos, y nombre le ponemos.[૧] (સ્પૅનીશ કેહવત.)

Far conto dell' uovo non ancor nato.[૨] (ઇતાલ્યન કેહવત.)

Ante victoriam canere triumphum.[૩] (લૅટીન કેહવત.)

There is neither wife nor conception, but the son's name is to be Sômaligaum.[૪]

While the child is still in the womb, the son is named Sômaligaum. (તેલુગુ કેહવતો.[૫])

---

૧. We have no son, and yet are giving him a name.

૨. Don't reckon your eggs before they are laid.

૩. To celebrate the triumph before the victory.

૪. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 36. ૫. *Ibid*, p. 96.

While the cotton crop was still in the field, he said "Three cubits (of the cloth) for Pôli, and six for me."[૧]

Tying beads round an unborn child.[૨]

He gives a name to an unborn child. (તેલુગુ કેહવતો.[૨])

He takes off his clothes before he reaches the water. (અફ્ગાન કેહવત.[૩])

પેટમેં પરે ખુંદ, નામ રખા મહમુદ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

(ફારસી કેહવત.) بچہ در شکم و نامش مظفر

ઘણી સર્યો ત્યારે વાણિયો ડર્યો.

ઘઊંમાં કાંકરાની ખોટ.

ઘઊંમાં કાંકરો ને દાલમાં દોર.[૪]

ઘટી ચાલતી હોય તો ચાલ્યા કરે, ને પડી રેહી તો પથરો.

ઘટીને મોહોવાસો. ૨૧૯૫

ઘટીનાં પઇ પર ચહડીને બેસવું.

ઘડપણ તે બીજું બચપણ.

Old men are twice children. (અંગ્રેજી કેહવત.)

An old man is twice a child. (શેકસપીઅર, "હૅમલેત.")

That ends this strange, eventful history,

Is second childishness. (શેકસપીઅર, "ઍઝ યુ લાઈક ઇત.")

બુઢા બાલા બરાબર હોતા હૈ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

ઘડપણ, ને ચરપણ.

ઘડપણની લાકડી. (અથવા) ઘડપણનાં લાકડાં.

ઘડા જેટલું માથું જજો, પણ ચણા જેટલું નાક ના જશો. ૨૨૦૦

---

૧. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 169.

૨. *Ibid*, p. 257.

૩. Long's *Eastern Proverbs and Emblems*, p. 75. ૪. ઝભલાં.

ઘડા ફુટ ફુટા તો કે' રણુકા તો વાગા.

ઘડામાં દીવો તેનું ઘડામાંજ અજવાલું.

ઘડી ગઇ તે સોનાની.

જી ઘડી જાતે તી લક્ષાચી. (મરાઠી કેહુવત.)

ઘડી ઘડીના રંગ.

ઘડીકમાં માસો, ને ઘડીકમાં તોલો. ૨૨૦૫

ઘડીકી નફ્ટાઇ, લેકીન સારા દીનકી બાદશાહી.

ઘડીની નવરાસ નહિ, ને પૈસાની પેદાશ નહિ.

ઘડીજી નવરાસ ન, ને પૈસેજી પેદાસ ન. (કચ્છી કેહુવત.)

ઘડીનો ભરૂસો નહિ.

ઘડીપલ થઇ રેહવું.

યાને, મોતની ઘણી નજદીકીમાં આવવું.

Death has reached the points of his eyebrows. (ચી. કે.[૧])

ઘણું ગોલામે ઘેર ઉજ્જડ. ૨૨૧૦

ઘણા ડાહ્યા તે ઘણા ઘેલા.

ઘણી ભુખ લાગે પણ કંઈ બે હાથે ખવાય?

ઘણી મુશકેલે ઘણું આસાન.

After the greatest danger is the greatest pleasure.

When bale (i. e. misery) is hext (i. e. highest), boot (i. e. profit or help) is next. (અંગ્રેજી કેહુવતો.)

Often when want is extremest supplies come. (ચી. કે.[૨])

When fortune means to men most good, she looks upon them with a threatening eye. (શેક્સપીઅર.[૩])

(ફારસી કેહુવત.) بعد از رنج راحت است

---

૧. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 157. ૨. *Ibid*, p. 437.

૩. King John, Act III, Sc. 1.

ઘણી વાતે ગાડાં ભરાય.

ઝીઝી ગાલીએ ગડા ભરજન. (કચ્છી કેહવત.)

ઘણી સુયાણીએ સુવાવડ બગડે. ૨૨૧૫

ماما چون که دو تا شود سر بچه کج بر آید (ફા. કે.)

ઘણું ખવાડીને થોડાંની કેહનારી માએ.

ઘણું ચાલે તે થાકે, ને ઘણું બોલે તે પસ્તાય.

ઘણું તો ઘાસ, થોડું તો ખાસ.

ઘણું થાય તે થોડાંને કાજે.

Too much of one thing is good for nothing. (અં. કે.)

ઝઝે કરે સે થોડે લાગે. (કચ્છી કેહવત.)

ઘણું બોલનાર તે થોડું બજાવનાર. ૨૨૨૦

Great braggers, little doers. (અંગ્રેજી કેહવત.)

Lunga lingua, corta mano.[૧] (ઈતાલ્યન કેહવત.)

A lingua longa he sinal de mao curta.[૨] (પોરચુગીઝ કેહવત.)

ઘણું સસતું તે ઘણું મોગું.

Good cheap is dear at the long run. (અંગ્રેજી કેહવત.)

O caro he barato, e o barato he caro.[૩] (પોરચુગીઝ કેહવત.)

Cheap is dear, and dear is cheap. (કાશમીરી કેહવત.[૪])

If you buy cheap firewood, you burn the bottom of your copper. (ચીનાઈ કેહવત.[૫])

ઘણું હરામી હોય તે બે ગોદા અટકા ખાય.

A dur âne dur aiguillon.[૬] (ફ્રેંચ કેહવત.)

---

૧. Long tongue, short hand.

૨. A long tongue betokens a short hand.

૩. Dear is cheap, and cheap is dear.

૪. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 204. ૫. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 340.

૬. For a stubborn ass a hard goad.

ઘણું હોય તે અતેરૂં.

ઘણે ગોલામે ઘણું ઘેર સુહનું.

A great city, a great solitude. (અંગ્રેજી કેહવત.)

Hoe meerder dienstboden hoe slechter dienst.[1] (ડચ કે.)

ઘણે નાણે શેર ધાન ખાવું, ને થોડે નાણે પણ શેર ધાન ખાવું. ૨૨૨૫

Great wealth makes us neither more wise nor more wealthy. (અંગ્રેજી કેહવત.)

ઘણે પૈસે ઘણો લોભ.

Avarice increases with wealth. (અંગ્રેજી કેહવત.)

ઘણે વરસાદે વાલ્યા, ને હાથમાં સુપેટા સાલ્યા.

ઘણે હાથે રસોઇ ન સુધરે.[2]

Many cooks spoil the soup. (અંગ્રેજી કેહવત.)

Viele Köche verderben den Brei.[3] (જરમન કેહવત.)

ઝીઝે હથ રસોઇ ન સુધરે. (કચ્છી કેહવત.)

ઘણો કુદે (અથવા, ચહડે) તે ઘણો પડે.

Climb not too high lest the fall be the greater.

A great tree hath a great fall. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

Ingen falder siidt, uden han vil stige höit.[4] (ડેનીશ કે.)

A cader va chi troppo in alto sale.[5]

A gran salita gran discesa.[6] (ઈતાલ્યન કેહવતો.)

De gran subida gran caida.[6] (સ્પૅનીશ કેહવત.)

Wer hoch klimmt, der fällt hart.[7] (જરમન કેહવત.)

---

૧. The more servants the worse service.
૨. જુઓ કેહવત ના૦ ૨૨૧૫, સફે, ૨૦૯.
૩. Many cooks spoil the broth.
૪. No one falls low unless he attempt to climb high.
૫. He who climbs too high is near a fall.
૬. The higher the rise the greater the fall.
૭. He that climbs high, falls heavily.

A fall hurts not those who fly low. (ચીનાઇ કેહવત.[૧])
अत्युच्छ्रायः पतनहेतुः ॥ [૨] (સંસ્કૃત કેહવત.)

ઘણો ડાહ્યો તે નાખે ખરડાયો. ૨૨૩૦
Every man a little beyond himself is a fool. (અં. કે.)
Per saper troppo, perdè la sua coda la volpe.[૩] (ઈ. કે.)
Les plus rusés sont les premiers pris.[૪] (ફ્રૅંચ કેહવત.)
Zu viel Weisheit ist Narrheit.[૫] (જરમન કેહવત.)
De geleerdsten zijn de wijsten niet.[૬] (ડચ કેહવત.)
अति शाहण्याचा बैल रिकामा. (મરાઠી કેહવત.)

ઘણો ડાહ્યો તે પો—રા પર બેસે.

ઘણો ભોલો ભુંડાનો ભાઈ.

ઘણો લોભ તે પાપનું મૂળ.
All covet, all lose. (અંગ્રેજી કેહવત.)
Qui tout convoite tout perde.[૭] (ફ્રૅંચ કેહવત.)
Chi tutto vuole, tutto perde.[૭] (ઇતાલ્યન કેહવત.)

ઘણાં ઘેરનો પરોણો.
Between two stools we come to the ground. (અં. કે.)
Entre deux selles le cul à terre. (ફ્રૅંચ કેહવત.[૮])
Tusschen twee stoelen valt de aars op de aarde. (ડચ કે.[૮])

ઘણાં છોકરાં હોય પણ ગોંસાઇને નહિ અપાય. ૨૨૩૫

---

૧. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 329.

૨. Too great exaltation is the cause of a downfall. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 371.

૩. Through being too knowing the fox lost his tail.

૪. The most cunning are the first caught.

૫. Too much wisdom is folly.

૬. The most learned are not the wisest.

૭. All covet, all lose.

૮. Between two stools the breach comes to the ground.

ઘણાં માણસે ઘણી બેદાદી.

A pot that belongs to many is ill stirred, and worse boiled. (અંગ્રેજી કેહવત.)

ઘર કરવું.

યાને, પરણવું.

ઘર ગયું, ને ઓસરી રહી.

ઘર ઘર બદી, સર સર અક્કલ.[1]

ઘર ઘાલવું. ૨૨૪૦

યાને, નુકસાન કરવું, કોઈને નુકસાન પોંહચાડવું, લુટી લેવું.

ઘર ઘંટી ને પરઘેર દલવા જાય.

ઘર ચલાવવું.

ઘર જોડવું, (અથવા,) સાંધવું.

યાને, કજીયો કંકાશ હોય ત્યાં સહ્લાહ કરાવવી.

ઘર તુટવું.

યાને, કુટુંબમાં કુસંપ ઉપજવો.

ઘર ધ્રુજાવવું. ૨૨૪૫

યાને, ગડબડ સડબડ કરી કોઇને ઘભરાવવું.

ઘર ફાડવું.

યાને, ચોરી કરવી.

ઘર ફીટે ઘર જાય.

ઘર ફુટયું તેનું કરમ ફુટયું.

ઘર ફોડવું.

યાને, કુટુંબનાં કોઇ માણસને લાલચના ફાંદામાં નાખી ઘરની છુપી વાતો જાણી લેવી.

ઘર બેસવું. ૨૨૫૦

યાને, નોકરી ધંધા વગરનું, બેકાર, હોવું.

---

૧. જુઓ કેહવત ના૦ ૧૫૦૧, સફે, ૧૩૪.

ઘર ખુડવું.

યાને, ઘરનો નાશ થઇ જવો.

ઘર ભરવું.

યાને, તવંગર થવું.

ઘર ભલું કે ઘોર ભલી.

ઘર ભાડે, હાટ ભાડે, વાણોતરને વ્યાજ, શેઠ હીંડે મલપતા, તો દીવાલાંની શી લાજ?

ઘર ભંડાર, માહે પોલમ પોલ, રાણી રડે ને ગોલી ખાય ગોલ. ૨૨૫૫

ઘર ભાંજવું.

યાને, કુટુંબમાં ક્લેશ ઉતપન કરવો; પરણેલાં જોડાંને વીખુટાં પાડવાં.

ઘર મારવું.

યાને, ઉધું ચતું કરી નાખવું.

ઘર માંડવું.

યાને, સંસારમાં પડવું.

ઘર સુધરે તો ગામ સુધરે.

ઘરડા ગોધાનાં માથામાં જોર, ને ઘરડાં માણસની જભાંમાં જોર. ૨૨૬૦

An old man never wants a tale to tell. (અંગ્રેજી કેહવત.)

De gamle Stude har de stive Horn.[1] (દેનીશ કેહવત.)

ઘરડા થાય એટલે ગટી જાય.

ઘરડી ગાયને ગલે તાપરા.

ઘરડી ગાયને ડોકે ડણું, ને ચાલે થોડું ને વાગે ઘણું.

ઘરડી ઘોડી ને લાલ લગામ, ને કોઇ નહિ આપે બે બદામ, ને જોવો રે ઘરડીના દમામ.

She looks like a cow-t—d stuck with primroses.

An old lady with a hat on. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

---

1. Old oxen have stiff horns.

A vieille mule frein doré.[1] (ફ્રેંચ કેહવત.)

A mula vieja cabezadas nuevas.[2] (સ્પેનીશ કેહવત.)

Een oud muilezel met een vergulde toom.[3] (ડચ કેહવત.)

Earrings upon the face of an old woman. (કા. કે.[4])

बुढी घोडी लाल लगाम. (મરાઠી કેહવત.)

ઘરડું થાય એટલે ગતિ જાય. ૨૨૬૫

ઘરડું થાય તેમ અક્કલ જાય.

ઘરઢો થીએ તી અક્કલ વતે. (કચ્છી કેહવત.)

ઘરડે ઘડપણ લાડવા ભાવે.

ઘરડો પરણે તે જુવાનને કાજે.

An old man who weds a buxom young maiden, bids fair to become a freeman of Buckingham. (અં. કે.)

ઘરડો વૈદ ને જુવાન જોશી.

An old physician and a young lawyer. (અંગ્રેજી કેહવત.)

ઘરડાં થયાં તે શું ઘેલાં થયાં? ૨૨૭૦

ઘરડાં ને ઘેલાં બરાબર.

(ફારસી કેહવત.) پیری و صد عیب

ઘરડાં વગર ઘર નહિ, ને વહુ વગર વર નહિ.

ઘરડાં વડે ઘેર, ને હાકમ વડે શેહર.

An old man in a house is a good sign.

Old age is honourable. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

An aged man will always be the jewel of his family. (ચીનાઈ કેહવત.[5])

---

૧. A gilt bridle for an old mule.

૨. New trappings to an old mule.

૩. An old mule with a golden bridle.

૪. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 36. ૫. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 208.

ઘરડાંઓ કેહછ તે કાંઈ ખોટું?

Gammel Mauds szgn er sielden usand.[1] (ડેનીશ કેહવત.)

ઘરડાંજ ગાડાં વાલે. ૨૨૭૫

ઘરણુ લાગવું.

યાને, કજ્યો થવો, ટંટો થવો.

ઘરણુ વેલા સાંપ પકડવો.

ઘરના પીર, ને ઘરના ભુવા.

ઘરની ઘેલી સારી, પણ બહારની ડાહી માઠી.

ઘરની દુખણી જંગલમાં ગઇ, જંગલમાં લાગી લાહ્ય. (અથવા)
ઘરના ઉઠયા વનમાં ગયા ત્યારે વનમાં ઉઠી લાહ્ય.[2] ૨૨૮૦

ઘરની ફુટે, શત્રુ લુટે, (અથવા, ફાવે.)

યાને, કોઇનાં ઘરમાં જો કજ્યો હોયછે તો તેથી દુશમનને તેની ઊપર ફાવી જવાને ઘણું સવલ થઈ પડેછે.

The house divided against itself cannot stand. (અં. કે.)

ઘરનું માન સાવરણીએ, દીકરીનું માન આદરણીએ, જોગીનું માન જાગરણીએ, દરજીનું માન કાતરણીએ.

ઘરનો ગોધો આંખ ફોડે.

ઘરનો ધણી હું, ને બહાર નિકલ તું.

ઘરનાં છોકરાં ઘંટી ચાટે, ને ઊપાધ્યાને આટો ભાવે. ૨૨૮૫

Charity begins at home. (અંગ્રેજી કેહવત.)
For the family distress, but for the idol an offering.[3]
Darkness in the home, but a light in the mosque.[4]
Jungle cattle eat salt, while the home cattle lick the wall. (કાશમીરી કેહવતો.[5])

---

૧. An old man's sayings are seldom untrue.

૨. એને મલતી જુદી જુદા ભાષાઓની કેહવતો માટે જુઓ કેહવત નાં૦ ૮૨૭, સફે, ૭૦–૭૧, તથા કેહવત નાં૦ ૧૧૪૧, સફે, ૧૦૦–૧૦૧.

૩. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 20. ૪. *Ibid*, p. 67. ૫. *Ibid*, p. 71.

First yourself, afterwards others. (ચીનાઇ કેહવત.[1])

When the household deity was dying of hunger, the goddess of the field demanded a basket procession. (તેલુગુ કેહવત.[2])

પહેલે ઘરમેં તો પીછે મસજીદમેં. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

چراغی کہ در خانہ ضروراست در مسجد حرام است

(ફારસી કેહવતો.) اول خویش بعد درویش

घरचें मूल तसेंच ठेऊन उपाध्या म्हणतो माझें आधीं लग्न करा. (મ. કે.)

ઘરનાં ધુણિયાં, ને ઘરનાં ડાંડનિયાં.

એવો વેહમ છે કે માણસનાં દિલમાં ભુત જીન વગેરે ભરાવાથી તે ધુણવા માંડેછે, અને તેવે વખતે તે ઘણીએક બનનારી વાતો કહી આપેછે, અને એ વતરોગે બીજાં ઘણાં પ્રાક્રમો કરેછે. જ્યારે આવી રીતે માણસ ધુણવા માંડેછે ત્યારે તેની આસપાસના તેના સ્નેહીઓ, તેનાં દિલમાં ભરાયલા ભુત અથવા જીન વગેરેને બહાર કાહડવા, અથવા તેમને રાજી રાખવા, અથવા તો તેઓને પ્રશ્નો કરી જોઈતા ઉત્તરો મેલવવા, ઢોલ ઉપર ડાંડયાં વજાડેછે, અને ધુણનાર માણસની આસપાસ નાચેછે. એવી રીતે કેટલાએકો ભોલાઈથી કરેછે, અને કેટલાએકો લોકોને ઠગીને પોતાની મતલબ હાંસલ કરવા કરેછે. એ ઉપરથી જ્યારે કોઈ વાતમાં તે વાતનો સંબંધ ધરાવનારા એક બીજાની તરફેણ ખેંચે, અને પોત પોતામાં ટેકો આપે ત્યારે આ કેહવત વપરાયછે.

ઘરમાં માલ મતા, ને ખાંડીપરા ને બટા.

ઘરમાં વાઘ, ને બહાર બકરી.

Argus at home, a mole abroad. (અંગ્રેજી કેહવત.)

. . . . .

1. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 302.
2. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 41.

The goddess of misfortune at home, the goddess of fortune abroad. (તેલુગુ કેહવત.[૧])

घरचा वाघ व बाहेरची शळी. (મરાઠી કેહવત.)

ઘરમાં વાંસ ફરે તો હાલ્લુ નહિ નડે.

ઘરમાં હાલ્લે હાલ્લાં લડે, ને બહાર તો લાલજી મન્યાર. ૨૨૯૦

He robs his belly to provide for his back.(અંગ્રેજી કેહવત.)

Not a grain to eat, but scented oil for his mustaches. (તેલુગુ કેહવત.[૨])

घरांत नाहीं दाणा व मला श्रीमंत म्हणा. (મરાઠી કેહવત.)

ઘસ્યા વિના ચલક નહિ, ને ઘસ્યા વિના પોંહચ નહિ.

ઘા ચુકવો.

યાને, મલેલી તક ખોઈ દેવી.

ઘાટે ઘાટનાં પાણી પીધાંછ.

ઘણો અનુભવ મેલવેલો હોય એવાં માણસોના સંબંધમાં વપરાયછે.

बारा बंदरचे पाणी प्याला. (મરાઠી કેહવત.)

ઘાણ વાલવો.

યાને, નુકસાન કરવું.

ઘાની ઊપર નીમક છાંટવું (એ સારૂં નહિ.) ૨૨૯૫

યાને, કોઈ દુખી થયું હોય તેને વધારે દુખી કરવું એ સારૂં નથી.

A pinch of salt to a cut finger. (કાશમીરી કેહવત.[૩])

Sprinkling salt on a new-cut wound. (બંગાલી કેહવત.[૪])

घायावर घाय घालतो.

घायावर लिंबु पिलतो. (મરાઠી કેહવતો.)

ઘાયજો ઊઠ્યો[૫] ને કરચો[૬] ફુટયો.

ઘાયલ સિપાહીનો બમણો પગાર.

---

૧. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 40. ૨. *Ibid*, p. 299.

૩. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 28. ૪. Long's *Eastern Proverbs and Emblems*, p. 77.

૫. હજામ. ૬. બાલનો ફણગો.

ઘાલમેલ કરવી.

યાને, ઉંધું ચતું કરી નાખવું.

घाल घूसड करणें. (મરાઠી કેહવત.)

ઘાલે દાહડમાં તો આવે હાડમાં.

ઘાસ કાપવા જવું, ને ગોલપાપડીનું ભાતું. ૨૩૦૦

ઘાસની ગંજીપરનો કુતરો, ખાય પણ નહિ, ને ખાવા દિયે પણ નહિ.

Like the dog in the manger, he will neither do nor let do.

Like a dog in the manger, you'ill not eat yourself, nor let the horse eat. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

Can dell' ortolano non mangia la lattuga, e non la lascia mangiare agli altri.[૧] (ઈતાલ્યન કેહવત.)

Il est comme le chien du jardinier, que ne mange point de choux, et n'en laisse pas manger aux autres.[૨] (ફ્રેંચ કેહવત.)

Cao do palheiro nem come, nem deixa comer.[૩]

O perro do hortelao naõ come as versas, nem a outrem as deixa comer.[૪] (પોરચુગીઝ કેહવતો.)

The monkey seizes a piece of ginger,—fears to eat it, because it is bitter, throws it away,—and yet cannot part with it. (ચીનાઈ કેહવત.[૫])

Like a monkey with a cocoanut. (તેલુગુ કેહવત.[૬])

ખાય ન ખેલાય, ખાલા દીદોં આગે પાય. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

---

૧. The gardener's dog does not eat lettuce, and will not let others eat it. ૨. He is like the gardener's dog, who does not eat cabbages and will let no one else eat them.

૩. A dog in the manger, that neither eats nor lets others eat.

૪. The gardener's dog neither eats greens nor lets any one else eat them. ૫. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 293.

૬. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 130.

ઘાસિયો ઘોડો, ને વેઠયો ચાકર.

ઘી ક્યાં ઢોળાયું? તો કે' ખીચડીમાં.

Happy go lucky. (અંગ્રેજી કેહવત.)

Cayósele el pan en la miel.[૧] (સ્પૅનીશ કેહવત.)

It goes off from my fingers, but rolls on into the ball.

(કાશમીરી કેહવત.[૨])

Like the ghî falling into the milk pudding.[૩]

The fruit slipped and fell into the milk.[૪]

The bread broke, and fell into the honey.[૫]

Like sugar dropped into milk. (તેલુગુ કેહવતો.[૬])

ઘી કહાં ગયા? ખિચરીમેં. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

ઘી હીરાંધો ત ખીચડીમેં. (કચ્છી કેહવત.)

ઘી કેલાં.

ઘી ખાતા, ગુડ ખાતા, ને બરાબર સલતા ક્યું નહિ.[૭] ૨૩૦૫

ઘી ખાના શકરસે, દુનિયા ખાના મકરસે.

ઘી ખીચડી થાય એક, ને પાપટ બેઠો દેખ.

ઘી ખીચડીના અક્ષર બે.

ઘી, ખાંડ, ને આટો, ને હલાવીને ચાટો.

ઘી ગયું, પણ કંઈ ઘીનું માપ તો નહિ ગયું? ૨૩૧૦

Slander always leaves a slur. (અંગ્રેજી કેહવત.)

If the biscuit is broken, the pieces are here. (કા. કે.[૮])

---

૧. His bread fell into the honey.

૨. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 259. ૩. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 250.

૪. *Ibid*, p. 239. ૫. *Ibid*, p. 251. ૬. *Ibid*, 326.

૭. જુઓ "કઉતક માલા ને બોધ વચન," સફે, ૧૦૭.

૮. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 239.

ઘી ખાધઇ તપણ ધણી તા પઇ આએ? (કચ્છી કેહવત.)

घी गेले काय घीचा ठाम तो नाहीं गेले. (મરાઠી કેહવત.)

ઘી ઘી, તુપ તુપ.

ઘી પર જવું.

એ અર્થે વપડાયછ; એકતો માંદગીમાં આવી પડવા ઉપર, અને બીજું તો ઉતરી પડવા, અથવા ગાલ ગલોચ ઉપર આવી જવાને અર્થે.

ઘી પીરસે તે મહીયોસાહ.

મહીયોસાહ નામે એક મોહટા ઘીનો વેપારી વાણિયો થઈ ગયોછે.

ઘી પુરાવું.

ઘી લગાડીને ગોરાં થાય. ૨૩૧૫

ઘી વગર કંઇ ઘેંસ[1] ખવાય?

ઘી વગરની લુખ્ખી ખીચડી.

ઘી વડે ખીચડી લુખ્ખી પડી.

ઘીએ ગોબર મિઠું.

ઘીના ઘડા ધરતા મુક્યા, ને કાટલી કોડ્યાંને ટોટે વલગાવ્યાં. ૨૩૨૦

To save at the spiggot, and let it run out at the bunghole. (અંગ્રેજી કેહવત.)

Sie streiten um ein Ei, und lassen die Henne fliegen.[2]

Man spart am Zapfen und lätz's am Spundloch auslaufen.[3] (જરમન કેહવતો.)

Taking up some mustard-seed in the hand, and a water-melon escapes. (કાશમીરી કેહવત.[4])

To lose the great for the small. (ચીનાઈ કેહવત.[5])

---

૧. છાસમાં જુવારનો આટો તથા મીઠું મસાલો નાખી ઉકાલેલી રાબડી.

૨. They wrangle about an egg, and let the hens fly away.

૩. To save at the spiggot, and let it run out at the bung-hole.

૪. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 184. ૫. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 350.

Like leaving the grain, and fighting for the husk.[1]
Like throwing away the molasses, and licking the leaf.
(તેલુગુ કેહવતો.[2])

In trying to save a drop of ghi he upset the ghi-pot.[3]
So busy in saving a grain of salt, he lost the salt-vessel. (બદ્દધ કેહવતો.[4])

કોડીઓંકો બચાતા, ઓર રૂપીયોંકા દાતા. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

ઘીના ઘડામાં ખાલી હાથ નાખે, તોપણુ અચ્છેર શેરની ખોટ.

ઘીના ડબરા જેવું (માતેલું.)

ઘીનાં ઘેવર.

યાને, ઘી વગર કંઇ ઘેવર બનતાં નથી. ખોરાક તરીકે ઘીની અગત્ય દેખાડવા માટે આમ બોલાયછે.

ઘીનાં પેટમાં જી.

ઘી ખોરાક તરીકે કેટલું અગતનું છે તે દેખાડવા માટે આમ બોલાય છે.

—ની પરી[5] ઉઠાવશે તો ખાંડની પરી લેશે. ૨૩૨૫

—નો ટોપલો પતોરાંએ ઢાંકવો.

—માંની કોડી દાંતે કાહડે (એવું કંજુસ માણુસ.)

—કે કૌરી દાંતસે ઉઠાવે. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

ઘુંવડનું મોત કબરવાડે.

ઘેઆન બોરી તેથી કંઈ શું જેહાનબી બોરી?

ઘેટા લડાઈ, વલગે પણુ છુટે નહિ. ૨૩૩૦

ઘેર કેહ્યુ કે મહને બાંધી જો, ને વેહા કેહ્યુ કે મહને માંડી જો.

યાને, જે ઘર બાંધેછે તેજ જાણેછે કે તેમ કરતાં ધાર્યા ઉપરાંત

---

૧. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 134.

૨. *Ibid*, Supplement, p. 59.

૩. Long's *Eastern Proverbs and Emblems*, p. 24

૪. *Ibid*, p. 178. ૫. પડીકી.

કેટલો વધુ ખરચ થાયછે, અને જે લગન કરેછે તેજ જાણેછે કે તેમ કરતાં પણ કેટલો વધુ ખરચ નહિ ધારેલી રીતે આવી પડેછે.

Building and the marrying of children are great wasters. (અંગ્રેજી કેહવત.)

Try building a house, try making a marriage. (તે. કે.[૧])

ઘર કર ઘર કર, સતર બલા સર ધર. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

ઘેર ખાવું ને ઝેહર ખાવું બરાબર.

ઘેર ગયો ત્યાં રાંડે ખાધો, ને બહાર ગયો ત્યાં ભુતે, (અથવા,) ધાડે, ખાધો. (અથવા) ઘેર જાઉં તો રાંડ ખાય, ને બાહર જાઉં તો ધાડ ખાય.

ઘેર ગોલી બેસવી.

યાને, નુકસાનીમાં આવી પડવું.

ઘેર ગંધાય, ને બહાર પમરે. ૨૩૩૫

ઘેર જાણે પડોશી, ને કુલ જાણે વેહવાઇ.

ઘેર ધણું, ને ઊંબર ચહડ્યું.

ઘેર ઘેલાં, ને બાહર ડાહ્યાં.

ઘેર ઘોડો ને પાલો જાય, ને ઘેર દુહજન ને લુખું ખાય, એવો કોણ મુરખનો રાય?

A man that keeps riches, and enjoys them not, is like an ass that carries gold and eats thistles. (અં. કે.)

ઘેર ઘોડાં, ને બહાર તેડાં. ૨૩૪૦

ઘેર ઘંટી, ને માથે પરકલી.

ઘેર પ્રમાણે બરસાખ, (અથવા, મોભ.)

ઘેર બાલીને તીર્થ કરવું.

---

૧. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 47.

ઘેર બેઠાં ગંગા આવી.

Ganges in the house. (કાશમીરી કેહવત.[1])

અહેલે કિસમત અપને ઘર બૈઠેહી દૌલત પાયંગે,

ચાર ઘર આ જાયગા તો ઢુંઢને કયું જાયંગે. (ગુરૂ નાનક.)

ઘેર બેઠાં ઘડો લેવા આવે. ૨૩૪૫

ઘેર બેઠાં મોતીએ ચોક પુરે.

He builds castles in the air. (અંગ્રેજી કેહવત.)

ઘેર બોલે દીકડાં તો બાહેર બોલે છોકરાં.

What children hear at home soon flies abroad. (અં. કે.)

Dizem os filhos ao soalheiro, o que ouvem dizer ao fumeiro.[2] (પોરચુગીઝ કેહવત.)

Dicen los ninos en el solejar lo que oyen á sus padres en el hogar.[3] (સ્પૅનીશ કેહવત.)

ઘેર ભાડે, આંટ ભાડે, ને વાણોતરને વ્યાજે.[4]

ઘેર ભાંજીને ગોખો નિકલ્યો.

ઘેર મુકો ઘરણે, ને નાનાભાઇ પરણે, ખત જાય નીચે, ને ઘેર જાય ઉંચે. ૨૩૫૦

ઘેર મેલો ભાડે, ને જઇ બેસો વાડે.

ઘેર વાલ ને ધધરને વાલ, ને બાઇજી મહને થોડા ઘાલ.

ઘેર વેચતાં ઓસડી નહિ રહી.

ઘેર વેચીને ઘી લીધું.

ઘેર વેચીને તીરથ કીધી. ૨૩૫૫

ગર વકણી તીરથ કયો. (કચ્છી કેહવત.)

---

૧. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 66.

૨. Children tell in the highway what they hear by the fire-side.

૩. What children hear their parents say by the fire-side they repeat in the highway. ૪. એટલે, ચાકરને વ્યાજે ધીરે.

ઘેર વૈદ, ને ડોસી પીરે મરે.

ઘેર સુખી તો બહાર ચેન.

ઘેર હીણુ લઇજ્યે, પણ વર હીણુ નહિ લઇજ્યે.

ઘેર હોય ત્યાં કજ્યો હોય.

ઘેરકી મુરઘી દાલ બરાબર. ૨૩૬૦

ઘેરધણી કેહશે માહરે ખપ નહિ, ને પડોશી કેહશે માહરાં સીર ઉપર.

ઘેરધણી લડી મરે, ને પડોશીને સંતાપ પડે.

ઘેરના ઘેર ઘંહબાર કરવા.

ઘેરના પીરને તેલનો મલીદો.

ઘરકે પીરાકો તેલકા મલીદા. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

ઘેરના મોભથી તે પાયાનાં તલ્યાં લગણ. ૨૩૬૫

ઘેરની કસર ને વાહણની સફર.

Economy makes men independent. (ચીનાઈ કેહવત.[1])

ઘેરની દાલ સારી.

Dry bread at home is better than roast meat abroad.

(અંગ્રેજી કેહવત.)

ઘેરનો કુરો[2] ભુંડો, તો વાણિયાને શું દોષ દેવો?

ઘેરનો ઘાયલ, ને અસીસે[3]નો વેરી.

ઘેરનો વાણો, ને ઘેરનો તાણો. ૨૩૭૦

ઘેરનાં વાહણ, ને ઘેરના ખારવા.

ઘેરપરથી આવતા જજો, બારપરથી થતા જજો.

પરોણાગતનું ડોલ ઘાલનાર અને આગતા સ્વગતામાં પછાત, એવાં માણસના સંબંધમાં વપરાયછ.

ઘેરમાં અંધારૂં, ને આંગણે દીવો કરવો.

1. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 340.

2. છોકરો. 3. અસીસું—તકિયો.

ઘેરમાં ઘેંસ નહિ, ને રાંડ કહેછે રેહશ નહિ.

ઘેરમાં ઘોડો ફેરવવો. ૨૩૭૫

યાને, નુકસાની કરવી.

ઘેરમાં પેસવાનો હોકમ નહિ, ને ગરમ પાણી ભેજ્યો.

ઘેરવાલાને એક ઘેર, ને વગર ઘેરવાલાને સો ઘેર.

El que no tiene casa de suyo, vecino es de todo el mundo.[૧] (સ્પૅનીશ કેહવત.)

A man that has built a house has one house, a man that has built no house has a thousand houses. (તે. કે.[૨])

ઘેરવાલી ને વેહરવાલી.

ઘેરે ઘેર માટીના (અથવા, કાદવના) ચુહલા.

યાને, દરેક ઘરમાં વસનારાઓ મધે કાંઇને કાંઇ પણ એબ, અથવા કજ્યો ટંટો હોયછે.

There is a skeleton in every house.
All men have their defects.
Lifeless, faultless. (અંગ્રેજી કેહવતો.)
There's nane without a faut. (સ્કૉચ કેહવત.)
Elk huis heeft zijn kruis.[૩] (ડચ કેહવત.)
Amongst men who is faultless?
There is none righteous, no, not one.—ROM. III, 10.
Who but the sages are free from faults? (ચી. કે.[૪])
There is not a blameless man in the world.[૫]
Every house has an earthen fire-place. (તેલુગુ કેહવતો.[૬])
સબ ઘર મટિયાલી ચુલ્હી. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)
ગરોગર મટીજા ચુલા. (કચ્છી કેહવત.)
घरोघर मातीच्या चूली. (મરાઠી કેહવત.)

---

૧. He who has no house of his own is everywhere at home.
૨. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 94.
૩. Every house has its cross.
૪. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 206.
૫. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 40. ૬. *Ibid*, p. 179.

ઘેરે ઘેરની કીડી. ૨૩૮૦
ઘેરે ઘેરનો ઊંદર.
ઘેલા! – ના ખાતો, તો કે' ઓહસે ખાવશ.
Forbid a fool a thing, and that he'll do. (અંગ્રેજી કેહવત.)
ઘેલા ઘાંચીનું કુટંબ.
ઘેલા સાથે ઘેલું થવું.
Il vaut mieux être fou avec tous que sage tout seul.[1]
Il faut hurler avec les loups.[2] (ફ્રૅંચ કેહવતો.)
ઘેલી ચિત્રા[3] કરે ખેલ, ને કાર ઊનાલે[4] આવે રેલ. ૨૩૮૫
ઘેલી જાતરા ઘેલું લગાડશે.
ઘેલી જાતરા ઉમરા ગામમાં પડેછે. તે વખતે સખત ટાહડ પડેછે તેનો અતરે એસારો છે.
ઘેલી થઇને છુટે, ને ગામ બધું લુટે.
ઘેલી, ને વલી ભુતનો વાસો (અથવા, છાંયો.)
ઘેલી, ને વલી મદીરા પીધો.
ઘેલી સાસરે જાય નહિ, ને જાય ત્યારે એક વગી. ૨૩૯૦
ઘેલીનો ગવાલો.[5]
ઘેલો જે આવે તે ખાય, ને મનમાં મધન થાય.
ઘેલો થઇને ઘેર રાખે.
(ફારસી કેહવત.) دیوانہ باش تاغم تو دیگران خورند
ઘેલો પણ તે માટીડો, ડાહી પણ તે ઓરત.
Homem de palha val mais, que mulher de ouro.[6] (પો. કે.)
Un homme de paille vaut une femme d'or.[7] (ફ્રૅંચ કેહવત.)

---

૧. Better be mad with all the world than wise alone.
૨. One must howl with the wolves.
૩. એક નક્ષત્ર. ૪. ભર ઊનાલે. ૫. કપડાં મુકવાનો કોથલો.
૬. A man of straw is better than a woman of gold.
૭. A man of straw is worth more than a woman of gold.

ઘેંસ ખાય તે ઘોધર[1] થાય. ૨૩૯૫

ઘોઇ[2] મરવાની થઈ ત્યારે દુબરવાડે ગઈ. (અથવા) ઘોયનું મોહત આવે ત્યારે દુબરવાડે છીણું કાહડે.

હિંદુઓ મધ્યે હલકી વરણના લોકોમાં ઘોઈ ખોરાક તરીકે વાપરવાને ચાલછે.

چو وقت مرگ مار آید بگرد رهگذر گردد
صیدرا چون اجل آید سوی صیاد رود
اجل سگ که آید بمسجد خواب کند (ફારસી કેહવતો.)

ઘોડા એટલા સવાર.

ઘોડા ઘર આપણા, મહને મલે ઘેંસ ત્યારે તહને મલે લાકડાં.

ઘોડાકા ફીણ, ને નિશાલ્યા છીન.

ઘોડાની સોડે ગધેડું બાંધ્યું તો ભુક્યું નહિ ને અલેટાયું.[3] ૨૪૦૦

Die bij kreupelen woont, leert hinken.[4] (ડચ કેહવત.)

ઘોડાની હટ ને રાંડની હઠ બરાબર.

ઘોડાનું ગધેડું કરવું.

ગધેકા તેજી બનાના. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

गाढवाचा घोडा कधीं होणार नाहीं. (મરાઠી કેહવત.)

ઘોડાને માથે સવાર હોય તો ઘોડો શોભે.

ઘોડી છુટી, ઘોડો છુટો.

ઘોડી વેચાઈ કે ગપ ચાલી. ૨૪૦૫

ઘોડું તેટલી થાંથર.

ઘોડું ને ગધેડું કંઇ એક થયું?

ગધે કુટે કહીં ઘોરે હોતે હએ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

لاشه خررا بتازی چه نسبت (ફારસી કેહવત.)

---

૧. કળ્વતવાલું, માતેલું. ૨. ઘલોડીને મલતું એક જાનવર.

૩. એને મલતી જુદી જુદી ભાષાઓની કેહવતો માટે જુઓ કેહવત ના૦ ૧૯૦૪, સફ, ૧૭૭. ૪. He that lives with cripples learns to limp.

ઘોડે ચહડ્યો, ગધેડે ચહડ્યો, ને ઘરને બારણે. આવી ઉતર્યો.
ઘોડે ચહડ્યો, ગધેડે ચહડ્યો, ને ભટક દેઇને પડ્યો.
ઘોડે ચહડીને આવવું. ૨૪૧૦

તો घोड्यावर बसून आला. (મરાઠી કેહવત.)

ઘોડે ચહડે તે પડે.
ઘોડે બેસીને આવ્યો હોય તો ઘોડે લગીર બાહર બાંધ.
ઘોડો ઘોડાને રૂપે દોડે.
ઘોડો ઘોડારમાં[1] શોભે.
ઘોડો ઘોડી પાસે જાય, ને ચરએદાર[2] ખાસડાં ખાય. ૨૪૧૫
ઘોડો છે પણ સવાર નથી.

What is a workman without his tools? (અંગ્રેજી કેહવત.)

ઘોડો તેજ ગાજી મરદ કેહવાય.
ઘોડો દોડી દોડીને મરે, અસ્વારનો રસ પુરો નહિ પડે.

All ride a willing horse to death. (અંગ્રેજી કેહવત.)
On touche toujours sur le cheval qui tire.[3] (ફ્રેંચ કેહવત.)
Das Pferd, das am Besten zieht, betzömmt die meisten Schläge.[4] (જરમન કેહવત.)

ઘોડો દોડીને ડગલું ચુકે.
ઘોડો દોડે તો કાન-શુરી[5]નો ફેર પડે. ૨૪૨૦
ઘોડો, પાન, ને રોટલી, જેમ ફેરવે તેમ સુધરે.
ઘોડો બચકું, આંખમાં આંગલી ઘાલે તો છોડે.
ઘોડો બચકું ભરે નહિ, ને ભરે તો છોડે નહિ.

---

૧. તબેલો. ૨. રખેવાલ.
૩. The horse that draws most is most whipped.
૪. The horse that draws best is the most whipped.
૫. ઘોડાનો કાન.

ઘોડો મરે ને ઘાસ રેહ્યુ, ને ફુલ મરે ને વાસ રેહ્યુ.

A dying leopard leaves his skin, a dying man his name.[1] (ચીનાઈ કેહવત.)

ઘોડો લેવો ચરવાને, ને પગ્યો ઉપાડવાને. ૨૪૨૫

ઘંટી તલે આવવું.

યાને, નુકસાનીમાં પડવું.

ઘંટી પ્રમાણે ઓરણું, ને જલ પ્રમાણે પોયણું. (અથવા) ઘંટી પ્રમાણે ઓયણું, ને ચુહલા પ્રમાણે ખોયણું.

ઘંટીના સો ફેરા, તો ઘંટાનો એક.

ઘંટીનાં પઇ સઇ ફરી જવું.

ઘાંચીની છોકરી, ને ખોલનું નામ ભુલી ગઇ. ૨૪૩૦

ઘાંચીને લુગડે તે કંઈ ડાઘ ખોલવાનો છે?

ઘાંચીનો બલદ સો ગાઊ ચાલે પણ ત્યાંનો ત્યાં, (અથવા, ઘેરનો ઘેર.)

Like a mill horse that goes much, but performs nothing. (અંગ્રેજી કેહવત.)

ઘાંચીનો વર, ને મોચીની કન્યા.

ઘાંચીવાર ધમધમે, ને મોચીવાર છમછમે.

ઘાંચો ચીરે કામડી, ને કસારો લાવે તામડી, ને બેહન છી—ને ભાઈ ઓધે શેઆલ. ૨૪૩૫

ઘાંટી ફુટવી.

યાને, જુવાની આવવી.

ઘાંધી ટકે ટોપલો લિયે ને ટકે ટાંક વેચે.

1. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 163.

ચ

ચકમંડલ પર ચક્રું રાજ, તે ચકરી ખાઇ પડશે નિર્વાણ.
ચકુનમની મારી બે, ને કોઇને ના કેહુ.
ચટ મંગણી, ને પટબ્યા. ૨૪૪૦
ચણણણ ચપ, મા મહને વડું.
ચણા ખાઇને હાથ ચાટવા.
ચણાની બે ફાડ કરવી.
ચાને, જે હોય તે તર ને ફર કરી દેવું.
એક ચનેકી દો દાલ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)
ચણાનાં ઝાડપરથી કુદકો મારવો.
ચણા-પણી ને ચાંપલ્યો વર. ૨૪૪૫
ચણાવાલાની દીકરી, ને મમરાવાલાની વહુ, લાડે લાડે ચાલે તેને ટપલા મારે સઉ.
ચણો ખાય તે ચાબકો ખાય.
ચણો પાણીમાં ઓગલી ગયો.
ચતુર (અથવા, ડાહ્યો) કાગડો હાડકાં ઉપર બેસે.
ચતુર ચેતી ખસે, મુરખ લપટઇ ફસે. ૨૪૫૦

ચતુર વહુ ચુહલામાં પડે.

ચતુર હોય તે ચેતે, ને મુરખ હોય તે વેચે.

ચતુરમાં ચિતારો, ને મુરખમાં મોચી.

ચદન ચેરૂં.

ચદન ચાંઇ. ૨૪૫૫

ચપચપ ચુએ, ને ટપટપ ટપકે.

ચમચો માયનું, તો શેર ગાયનું.

ગાયનાં દુધની સાથે સરખાવતાં એક બચ્ચાંને માટે તેની માતાનું દુધ કેટલું ચહડતું હોયછે તે દેખાડવા આમ બોલાયછે.

ચમટી તોડે તો લોહી નિકલે (એવું તનદરોસ્ત.)

ચમટીમાં જીવ.

ચમડી તુટે, પણ દમરી નહિ છુટે (એવું કંજુસ.) ૨૪૬૦

You will get nothing of a miser but his skin. (અં. કે.)

ચમડી ઘસે પણ ઘમડી ન ઘસે. (કચ્છી કેહવત.)

चमडी जाय पण दमडी न जाय. (મરાઠી કેહવત.)

ચમરી જાય, દમરી ન જાય. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

ચરતકુટણી ચૌટે જાય, ને વગર પૈસાનું શાખ ખાય.

ચરરર મરરર ચાનજી, ને ગજવાંમાં તો રામજી.

A moneyless man goes fast through the market. (અં. કે.)

He gives himself the airs of a great man, but begs for alms, and is angry if he gets none. (તેલુગુ કેહવત.[1])

ચરૂમાંથી ચચડે.

ચલ જાઉં કે ટપ જાઉં.

ચલતી ચક્કી પથ્થરકી, દેખ કબીરા રોય, એ દો પતકે બીચમેં, સાબેત ગયા ન કોય. ૨૪૬૫

૧. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 170.

ચલનો ભલો ન કોસકો, દોહીતા ભલી ન એક, માગણ ભલો ન તાતકો,
જો પ્રભુ રખે ટેક.
ચલ્લી ચરત કરે તો મકરજનાં ભુખી મરે.
ચલ્લી જેવું મોહડું.
ચલ્લીએ બોર ગલ્યું, નહિ ગલાતું કે નહિ મુકાતું.
ચલ્લીની માફક ચંચેરવું. ૨૪૭૦
અતિ ઘણો થોડો ખોરાક ખાનારના સંબંધમાં બોલાયછે.
ચલ્લીનો ચણિયો, ને ઉઠંનો જામો (સીવાડે એવું બેવકુફ.)
Det duer til intet at gjöre Skoe til Gæs.[1] (દેનીશ કેહવત.)
ચલાચલીકી રાહમે ભલાભલીજ કરવી ઘટે.
ચલાચલીકી રાહમેં કુચ્છ ભલા ભલી કર લો. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)
ચલિયાં છે ત્યાં ચારો નહિ, ને ચારો છે ત્યાં ચલિયાં નહિ.
When there is gold (for the earring) then there is not an ear; and when there is the ear, then there is not the gold.[2]
No food to those who have children, no children to those who have food. (કાશમીરી કેહવત.[3])
चणे आहेत तर दांत नाहींत, दांत आहेत तर चणे नाहींत.
तिथ आहे तों भट नाहीं, भट आहे तों तीथ नाहीं. (મરાઠી કેહવતો.)
ચલિયાંનો માલો ચુંટાઇ જવો.
બોહલાં કુટુંબની પરવરશી કરનારનાં મોહત પુઠે બોલાયછે.
ચલો મેરે તતુવે, તીન કોસ વતુવે. ૨૪૭૫
ચશમ ચોર.
ચશમ નહિ તેને શરમ નહિ.

---

૧. It is of no use making shoes for geese.
૨. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 246. ૩. *Ibid*, p. 253.

ચશમના ખસમ.

ચહડ ચુહલે ખાઊં.

ચહડ જા બેટા શુલી પર, ખુદા તેરા ભલા કરેગા. (અથવા) ચહડ જા બેટા શુલી પર, ને લીયો ખુદાકા નામ. ૨૪૮૦

ચહડજે રોટલા છ માસ, તો કે' બેસ જીવ બાર માસ.

ચહડતાને નમન, ને પડતાને ચોપરન.

ચહડતી પડતી ચાલી જાયછ.

ચહડતી પડતી સઊની છે.

ચહડે તે પડે. ૨૪૮૫

Every ascent has a descent. (તરકીશ કેહવત.[૧])

ચડે સે છણે. (કચ્છી કેહવત.)

જો ચહડેગા સો ગિરેગા. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

चढेल तो पडेल, पोंहेल तो बुडेल. (મરાઠી કેહવત.)

ચહડે તે પડે, શું પડશે પીસનારી, ભાગે તો ધનવંત, શું ભાગે ભિખારી.

ચક્ષુએ ચોપડવા તેલ નહિ, ને ડેલીએ દીવા કરો.

ચાક બિન ગાડા જેસા, ધન બિન મનુશ તેસા.

Een man zonder geld is een schip zonder zeilen.[૨] (દ. કે.)

A man without money is useless. (તેલુગુ કેહવત.[૩])

ચાકર કમાય ને શેઠ ખાય, એ આશા નહિ રાખવી.

Se queres ser pobre sem o sentir, mette obreiro, deita-te a dormir.[૪] (પોરચુગીઝ કેહવત.)

ચાકર ચોરે તો બરકત જાય, ને શેઠ ચોરે તો નખોદ જાય. ૨૪૯૦

---

૧. Long's *Eastern Proverbs and Emblems*, p. 6.

૨. A man without money is like a ship without sails.

૩. Carr's *Telugu Proverbs*, Supplement, p. 87.

૪. If you would grow poor without perceiving it, employ workmen and go to sleep.

ચાકર ચોરે તો બરખત વધે, ને ધણી ચોરે તો બરખત ઘટે.
ચાકર ચોરે બરકત, ને શેઠ ચોરે હરકત.
ચાકર મારે હાથે, તો શેઠ મારે લાતે.
ચાકરની રાંડ, ને ખાય ઘી ને ખાંડ.
ચાકરને ઘેર ચુકર, ને તેને ઘેર પેચખાના. ૨૪૯૫
ચાકરને ઠાકર ઘણા, ને ઠાકરને ચાકર ઘણા.

સાધારણ રીતે "ઠાકર" ને બદલે "શેઠ" બોલાયછે.

ચાકરી કરીનેબી ચોર થયાં, ને ચાર[1] ખવાડીનેબી ચોર થયાં.

ઢોર કલાંત તથા હરામી નિકલે તે પર બોલાયછ.

ચાકરી કરે તો ભાખરી મલે.
ચાકરી ચોર.

યાને, ચાકરીમાં કસર કરનાર.

ચાકરી પર ચુકરી, ને બે જણા ઉપરી. ૨૫૦૦
ચાચરે[2] ચરૂ ઠોકયો, ને ન્યાતમાં નામ કાહડ્યું, ને પાદરે પતરાવલી બાંધી.
ચાડ્યા ચાડ્યા શું જડ્યું? તો કે' તોપલો ભરીને — જડ્યું.
ચાડ્યાની જીભે, ને પાદશાહને ખજાને. (અથવા) પાદશાહને મોહડે, ને રાજાને ખજાને.
ચાડ્યાનું મોહડું ચાંપો.
ચાડ્યાનાં મોહ પર સદા ધુલ. ૨૫૦૫

Slander flings stones at itself.

Put no faith in tale-bearers. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

ચાતુર ચકવા, સુઘડ નર, સદા રેહત ઉદાસ; ખર, ઘૂવડ, ફુવડ નર, સદા મગન પ્રથિરાજ. (અથવા) ચકવા ચકવી, ચતુર નર, નિત પત રહત ઉદાસ; ખર, ઘૂવડ, અરૂ અબુઝ નર, સદા મગન પ્રથિરાજ.

---

૧. ચારો. ૨. ચાચર—ગામનું નાકું; પાદર.

ચાતુરકુ ચિંતા ઘણી, નહિ મુરખકુ લાજ, સર અવસર જાણે નહિ, પેટ ભરેસે કાજ. (અથવા) ચાતરકો ચિંતા ઘણી, મુરખકો ક્યા લાજ, ભલે બુરેકી ખબર નહિ, પેટ ભરેસે કાજ. (અથવા) ચતુરને ચિંતા ઘણી, મુરખને સુખરાજ, ઘટે બધેકી બાત ન બુજે, પેટ ભરેસે કાજ.

ચાતુરસે ચાતુર મીલે, વાંહ બાત બાત ઔર બાત, ગધાસે ગધા મીલે, વાંહ લાત લાત ઔર લાત.

ચામડાંના ગયા, ને સુનાના આવ્યા.

ચામડાંની વાઘરી, ને જેમ બોલે તેમ પાધરી. ૨૫૧૦

યાને, માણસની જુબાન તેની મરજી માફક એક વખત એક વાત બોલેછે, તો બીજી વખત પોતાનાંજ બોલેલાંને તે પાછું ફેરવી નાખેછે.

ચામડાંનું નાણું, ને બલેલું છાણું.

ચાર આંગલ ભરીને નાક કાપી લેવું.

ચાર આંગલનું કરમ આગલનું આગલ.

ચાર ચોટા, ત્રણ જુઠા, ને બે મુગા.

ચોપટ, પાદશાહી દાવ, અને સેતરંજની રમતોના સબંધમાં વપરાયછે.

ચાર દાહડા તો ઢેડના પગ પણ રાતા હોય. ૨૫૧૫

ચાર દાહડાનું ચાંદરણું, ને ઘોર અંધારી રાત.

ચાર દિનકી ચાંદની, ફિર અંધેરા પાઓગે. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

ચાર દિવસની ચટકી.

ચઇ દીએંજો ચટકો. (કચ્છી કેહવત.)

ચાર બેસે પાઘડી, તો વાત કરે પાધરી, ચાર બેસે ચોટલા, તો વાલી ઉઠે ઓટલા.

When three women join together the stars come out in broad day-light. (તેલુગુ કેહવત.[૧])

---

૧. Carr's *Telugu Proverbs*, Supplement, p. 67.

ચાર મલ્યા એટલે ચોરનો ભો ટલ્યો.

ચાર મલે દરજી, તો વાતોના ગરજી. ૨૫૨૦

ચાર મલે દાહડી,[1] તો વાતો કરે સારી, ચાર મલે ચોટલા,[2] તો વાતના વલે એોટલા, (અથવા, ભાંજી ઉડે એોટલા.)

ચાર મલે નાગર, તો અક્કલકે સાગર.

ચાર મલે બણિયા, તો દુબ ગઇ દુનિયા.

ચાર મલે બ્રાહ્મણ, તો લડુકા જમણ.

ચાર મલે ભટ, તો કડી ભાત ચટ. ૨૫૨૫

ચાર મહિનાની ચોડા ચીતરી, ને છ મહિનાની બોલે દીકરી.

ચાર મીલે ચોટલા તો આતામીતીકા એોટલા; ચાર મીલે દાહડી તો વાત કરે સારી; ચાર મીલે ભાઇ તો પગડી કીદર ખોઈ; ચાર મીલે દરજી તો વાત કરે ગરજી; ચાર મીલે બણિયા તો મુલક લેઆ લુટ; ચાર મીલે પારસી તો દેખનેમે આરસી.

ચાર મીલે સુઈ તો બાત સબ ખોહી, ચાર મીલે દરજી તો બાત હુઈ ગરજી, ચાર મીલે સુતાર તો બાતોકા ઉતાર, ચાર મીલે સોનાર તો "ગોષ્ટ નાહી હોનાર."

ચારણી કરવરાંને હીણે, કે તાહરામાં એક આંધરૂં.[3]

જ્યારે એક માણસ પોતામાં પુશકલ એબ હોવા છતાં બીજાંની એબ કાહડે, ત્યારે એમ બોલાયછે.

ચલનીં દુસલન સુપ કે જિનકા સહસર છેદ. (બિહાર કેહવત.[4])

ચારણીનો ગુણ કરવા તાજ, સુપડાં ગુણ ગ્રહેવાનું કાજ. ૨૫૩૦

યાને, "ચારણી તો ઉપર થુલું થોથાં રાખે, અને સુપડું તો છાલાં ઉરાડે ને સાર માલ રાખે." (નર્મ-કોશ.)

---

૧. પુરૂષ. ૨. ઓરત.

૩. એને મલતી જુદી જુદી ભાષાઓની બીજી કેહવતો માટે જુઓ કેહવત ના૦ ૧૧૮૧, સફે, ૧૦૪.

૪. Christian's *Behar Proverbs*, p. 38.

ચારૂં જોયું કે દીવો.

The jewel is not to be valued for the cabinet.

Do not look upon the vessel but upon that which it contains. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

Are we to look at milk or at the pot? (તેલુગુ કેહવત.[૧])

ચારો રસ્તા મોકલા.

ચારોં રાહેં મોકલે. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

ચાલ ગધેડી ગોરવે.

ચાલતા બલદને આર ન ઘોંચે.

ચાલતા બેલને પરાંણી મારવી, (અથવા) ચાલતા બેલને આર મારવી, (એમાં શો ફાયદો?) ૨૫૩૫

ચાલતાના વધામણા.

ચાલતી રોજી પર લાત મારવી (એમાં શો ફાયદો?)

ચાલતું ધન.

ચાલતે ગાડે ફાંચર મારવી.

ચાલતાં ચાંપાં, ને બોલતાં આંબા (માગે એવું ઊતાવલ્યું.) ૨૫૪૦

ચાલતાંને હાડે વીસમે.

ચાલીસ પછી બલદ, સાઠ પછી કુતરો, હેંસી પછી બગલો.

બલદ જેમ પોતાના દાહડા ઘસડબોરામાં કાહડેછે, તેમ માણસ ચાલીસ વરશ પછી પૈસા મેલવવાની રંજમાં ફસેલું રહેછે; કુતરાને જેમ ભોંસવાની આદત હોયછે, તેમ માણસ સાઠ વરશ પછી ફોકટનો બકબકારો કરતું ફરેછે; અને બગલો નીચી મુંડીએ જુકયા કરેછે, તેવીજ રીતે માણસ પણ હેંસી વરશ પછી ઘડપણને લીધે જુકયા કરેછે.

ચાલે તેનાં વાહણ ને વાહણ, નહિ તેનું કોટિયું અટકે.

ચાલે તો ઓલા પડે (એવું ખૂબસૂરત.)

---

૧. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 251.

ચાલે તો વાહણ, ને પડે તો પાહન. ૨૫૪૫

ચાલે તો હાથીનો પગબી ચાલ્યો જાય, ને અટકે તો એક સલીએ અટકે.

ચાવલની હાંલ્લીમાં નિમક સમાય, પણ નિમકની હાંલ્લીમાં ચાવલ નહિ સમાય.

ચાહતકી ચાકરી કીજીએ, અનચાહતકા નામ ન લીજીએ.

ચાહે તેની ચાકરી કર્યે, નહિ તેને દરવાજે નહિ ચહડ્યે.

ચિકણા ઘડાપર ટીપું પડ્યું, ને ઢલી ગયું. ૨૫૫૦

ચિચોરા વિણુતી ચીચકાબાઈ, ને વાંકરા ફુલકા નામ ક્યાહ?

આમલીના ચીચોરા વિણીને પેટ ભરનારી ચીચકાબાઇ નામે એક ગરીબ ઓરતને એક રાજા પરણી લાવ્યો, ત્યારે તે પોતાની આગલી હાલત ભુલી જઇને ઝાડ ઉપર આમલી ઊગેલી દેખાડી, રાજાને પુછવા લાગી કે, "આએ વાંકાં ફુલનું નામ શું?" એ ઊપરથી જ્યારે કોઇ પોતાની એક વખતની ગરીબી હાલત વિસરી જઇને બડાઈ મારે, અને ઠાલી મોટાઇ દેખાડે, ત્યારે આ કેહવત વપરાયછે.

To take one a peg lower. (અંગ્રેજી કેહવત.)

Panadera erades antes, aunque ahora traeis guantes.[૧] (સ્પેનીશ કેહવત.)

When she asked "What are those crooked pods?" they replied "The unripe tamarinds you sold in your youth." (તેલુગુ કેહવત.[૨])

ચિઠ્ઠી કરે મિઠી, ને દોરા કરે જોરા, ને ધાગા રાખે આધા.

એવો વેહમ છે કે જાદુ તોણાંની ચિઠ્ઠી, અથવા મંતરેલા દોરા, પોતાનાં બદન ઉપર બાંધી રાખવાથી, એક ઓરત પોતાના ભરથારને પોતાના હાથમાં રાખી શકેછે, અને તેની તે માનીતી થઇને રહેછે.

---

૧. You used to be a baker though now you wear gloves.

૨. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 331.

ચિઠ્ઠીનો ચાકર.

ચિણગી મુકીને ખસી જવું.

(ફારસી કેહવત.) ازدور دست بر آتش مي گزارد

ભુસમેં ચિંગી ડાલ જમાલો દૂર ખરી. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

ચિતા કરતાં ચીંતા કઠણ. ૨૫૫૫

चित्ते पेक्षां चिंता कठीण. (મરાઠી કેહવત.)

ચિંતા મત કર ચીતની, ઓ દેનેવાલો સમર્થ, પાણીમે મચ્છી બસે, ઉસકે ગાંઠ કુચ ગરથ? (અથવા) ચિંતા મત કર નીચંત રહે, દેનેહારે સમર્થ, જંગલમે પંખી બસે, વાકે ગાંઠ ક્યા ગરથ? (અથવા) ચિંતા ન કર, નચીંત રેહ, દેનેહાર સમર્થ, જલમે બસે મછલી, તાકી ગાંઠ ન ગરથ.

ચિંતાસે ચતુરાઈ ઘટે, ઘટે રંગ ઓર રૂપ, ચિંતા બરી અભાગણી, ચિંતા ચેહ સમાન.

ચિંતાસે ચતુરાઇ ઘટે, દુખસે ઘટે શરીર, પાપસે ઘટે લક્ષ્મી, કહે ગએ દાસ કબીર.

ચિથર્યા દેવને ધુલનું નવેદ.

ચિથરે વીટાલ્યું પણ રતન. ૨૫૬૦

ચિંથરે વીંટયો રતન આએ. (કચ્છી કેહવત.)

ચીન ચલાકી.

ચીન, ને પૈસા લીયા છીન, ને લાતાં મારી તીન.

ચીનાઈ માલ ઘણો તકલીદી આવેછે, પણ તેની કીંમત ઘણી આપવી પડેછે, તે દર્શાવવા માટે આ કેહવત વપરાયછે.

ચીનાઈ રમકડું.

એવાં કેટલાંએક ચીનાઈ રમકડાં આવેછે, જેમને સેહજ આંચકો આપતાં તેઓ એક બાજુ ઊપર ઢલી પડેછે. એ ઊપરથી જ્યારે કોઇ માણસ પોતાના વિચાર પોતાની મતલબ પ્રમાણે

બદલેછે, અને સેહજ વાતમાં પોતાનાં બોલેલાં ઉપર પાણી ફેરવેછે, ત્યારે આ કેહવત વપરાયછે.

ચીની બોરની માફક ઉભાઇ જવું.

ચીની મીની (અથવા, ચાંદા માકા)ની બોરડી, ને હોટ ભીનાય ને જબાં કોરડી. ૨૫૬૫

ચીભડાં ચોર.

યાને, નાધલી કિંમતની ચોરી કરનારો.

ચીભડાંના ચોરને ફાંસીની સજા. (અથવા) ચીભડાંના ચોરને તેચકાંનો માર.

જ્યારે કાંઇ સેહજ ભુલ અથવા વાંકને માટે કોઇ અનઘટતી રીતે મોટું નુકસાન અથવા શિક્ષા ખમવા જેવી હાલતમાં આવી પડે, ત્યારે આમ બોલાયછે.

गाजराची चोरी व फांशीची शिक्षा. (મરાઠી કેહવત.)

ચીભડાંમાંથી કંઇ વરાલ નિકલે?

ચુકયો ઘા એરણ ખમે.

ચુકે તેટલું જાય. ૨૫૭૦

ચુંટી ખણ્યે વેર વળે?

ચુંઠીને ચલ્લો કરવો.

ચુંઠીને (અથવા, ચાવીને) ચાંદું પાડવું. (અથવા) ચોલી ચોલીને ચાંદું કરવું.

Search not a wound too deep, lest thou make a new one. (અંગ્રેજી કેહવત.)

खाजवून खरूज काहाडणें. (મરાઠી કેહવત.)

ચુડા ચાંલ્લાવાલી, ને એ દીકરીબાઈ માહરી.

ચુપ બેટા! મેં ખુદાકુ ફુસલાતી હું! ૨૫૭૫

ચુરમું ખાતાં ચુંક આવે.

ચુવા ખોદ ખોદ કર મરે, રેહવે ભોરીંગ,[૧] બેલ ખેડ ખેડ કર મરે, ઓર ખાવે તોરીંગ.[૨]

Ant-hills raised by ants become the dwelling of snakes. (તેલુગુ કેહવત.[૩])

ચુહલા ઊપર કંઇ ચહડી બેસાય?

ચુહલા પછવાડે દીકરી, ને માએ તેવી દીકરી.

She hath a mark after her mother. (અંગ્રેજી કેહવત.)

As is the mother, so is her daughter.—EZEKIEL, XVI, 44.

Will the child (daughter) fail to follow in its mother's track?[૪]

A child worthy of its mother, a *Pandili* fit for the house. (તેલુગુ કેહવતો.[૫])

यादृशी माता तादृशी पुत्री ॥[૬] (સંસ્કૃત કેહવત.)

स्वाण तशी माती, त्र नाती तशी पुति. (મરાઠી કેહવત.)

બાપ વેસે બેટ, મા વેસી બેટી. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

ચુહલા પાસે ચકર. ૨૫૮૦

ચુલેવટ ચકર. (કચ્છી કેહવત.)

ચુલહા પાસે સુતો, ને ઉંબર્યાનો સમણો દિઠો.

ચુહલા મહોનું.

યાને, બશ્ચિલ.

ચુહલાનું મોહ દુખેછે?

---

૧. સરપ. ૨. ઘોડો.

૩. Carr's *Telugu Proverbs*, Supplement, p. 33.

૪. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 183.

૫. *Ibid*, p. 182.

૬. Like mother, like daughter. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 454.

ચુહલામાંથી નિકલી હોલામાં પડવું.[1]

ચુહલાનું લાકડું ચુહલામાં બલવાનું. ૨૫૮૫

चुलींचें लाकडूं चुलींतच जळावें. (મરાઠી કેહવત.)

ચુહલાંગણાંનું પોટું.

યાને, ઘણુંજ મેલું.

ચેતના સુખી, સદા સુખી.

ચૈતર ચહડે નહિ, ને વૈશાખ પડે નહિ.

ચૈતરે ચહડ્યાં નહિ, ને વૈશાખે ઉતર્યાં નહિ.

ચૈતરે ચેત, વૈશાખે વેચ, જો આવ્યો જેઠ તો પડ્યો હેઠ. ૨૫૯૦

ચોખા કરતાં કણકી વધી.

ચોખાએ ચંપાઇ, ને દાલે દબાઇ. (અથવા) ભારે ભાગી, ને ચોખે ચંપાઇ.

ચોખાની સુહજે કણકી બગડે, ને કણકીની સુહજે વાટલો બગડે.

ચોખી રોટલી ચાચરે[2] બેસી ખવાય.

યાને, એક સાચાં માણસને એક વાજબી કામ કરતાં કોઈ પણ રીતની ધાક રેહતી નથી.

ચોખું ને ચટ. ૨૫૯૫

યાને, જે હોય તે તર ને ફર.

ચોખું બીલોર જેવું.

Pure as water, clear as a mirror. (ચીનાઈ કેહવત.[3])

ચોટલીવાલો મિત્ર નહિ, ને ગધેડી પવિત્ર નહિ.

ચોટલો ઉભો થાય (એવું ખાટું.)

ચોટી સારી, પણ સીપલી માઠી.

ચોંટીયો દીધે વેર ન વલે. (અથવા) ચોંટીયો દીધે કંઈ વેર વલે. ૨૬૦૦

---

૧. એને મલતી જુદી જુદી ભાષાઓની કેહવતો માટે જુઓ કેહવત નાο ૧૧૪૧, સફે, ૧૦૦. ૨. ચાચર—ગામનું નાકું; પાદર.

૩. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 181.

ચોટે ખુશાલ. (અથવા) ચોટેભાઇ ખુશાલ.
ચોથનો ચંદ્રમા જોવો.
ચોથિયું મલે તો આખાંને નહિ દોડવું.
  થોડાં ઉપર સંતોષી રેહવાની તરફેનમાં બોલાયછે.
ચોપગાંમાં હાથી ધણો, ને બે–પગાંમાં સીધી ધણો.
ચોમાસાંના રોટલા. ૨૬૦૫
ચોમાસાંમાં સરડો ને સુંથાર બંધેને લોહી ચહડે.
ચોર ચોરને પિછાને. (અથવા) ચોરનાં પગલાં ચોર જાણે.
  A thief knows a thief, as a wolf knows a wolf.
  Set a thief to catch a thief. (અંગ્રેજી કેહવતો.)
  Fin contre fin.[1] (ફ્રૅંચ કેહવત.)
  Un diavol conosce l'altro.[2] (ઇતાલ્યન કેહવત.)
  Met dieven vangt men dieven.[3] (ડ્ચ કેહવત.)
  Een Skalk skal man fange med en anden.[3] (ડેનીશ કેહવત.)
  Schälke musz man mit Schälken fangen.[3] (જરમન કેહવત.)
  A thief knows a thief. (કેનેરીસ કેહવત.[4])
  Rats know the ways of rats. (ચીનાઈ કેહવત.[5])
  A goldsmith's fraud is only known to a goldsmith.[6]
  A thief is known by a thief. (તેલુગુ કેહવતો.[7])
  भुजंग एव जानीते भुजंगचरणं सखे ॥[8] (સંસ્કૃત કેહવત.)
  ચોરકો ચોરહી પએચાને. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

---

૧. Diamond cut diamond.
૨. One devil knows another.
૩. Set a thief to catch a thief.
૪. *Eastern Proverbs and Emblems*, p. 18.
૫ Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 344.
૬. Carr's *Telugu Proverbs*, Supplement, p. 21. ૭. *Ibid*, p. 44.
૮. O friend! the serpent only knows the serpent's feet. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 440.

चोराचीं पाउलें चोरास ठाऊक. (મરાઠી કેહવત.)
دزد دزد را مي شناسد
همکار را همکار مي شناسد
(ફારસી કેહવતો.) حریف حریف خود را مي داند

ચોર પર ચપણી, ને ગધેડાં પર અસ્વારી.
ચોર પર મોર ફરી ગીયો, ને ચોરને બારણે ચોર પરાણો.
ચોરકે ઘર મોર. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)
ચોરકે પ્યા મોર. (કચ્છી કેહવત.)
चोरावर मोर. (મરાઠી કેહવત.)
ચોરના ચોર, ને વલાવાના વલાવા. ૨૬૧૦
ચોરની એક રાત, અને સાહુકારની સો રાત.
ચોરની ચાર,[1] જોનારની બે.[2]
All day the watchman has to watch, but just twenty minutes is enough for the thief to steal. (કા. કે.[3])
ચોરની નજર બચકે, લાખ પડે લઇ સટકે.
ચોરની ના, ને છી—વાની મા.
ચોરની મા ચંડાલે જાય, ને પાપી હાથ ઘસંતા જાય. ૨૬૧૫
ચોરની મા શાખ પુરે.
ચોરની માનું કોઠીમાં (અથવા, ઘડામાં) મોહ. (અથવા) ચોરની મા કોઠીમાં પેસીને રૂએ. (અથવા) ચોરની માનું ઘડે મોહડું. (અથવા) ચોરની મા ઘડામાં મોહડું ઘાલીને રડે.
A robber's mother fears to weep. (તેલુગુ કેહવત.[4])
ચોરજો મોં કોઠીમેં. (કચ્છી કેહવત.)

---

૧. ચાર ચશમ. ૨. બે ચશમ.
૩. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 176. ૪. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 212.

चोराची आई आटोळे खवळे रडे. (મરાઠી કેહવત.)

ચોરકી મા કોઠીમેં સીર ડાલકર રોવે. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

ચોરની માને ભાંડ (અથવા, ઢેડ) પરણે.

ચોરનું હાલ્લું (અથવા, ચોરનું રલ્યું) સીકે નહિ ચહડે.

Ein Dieb stichlt sich selten reich.[૧] (જરમન કેહવત.)

चोराची हांडी शीक्यास कशी चढेल? (મરાઠી કેહવત.)

ચોરને કેહ કે ખાતર પાડ, ને સાહુકારને કેહ કે જાગતો રેહ. ૨૬૨૦

To hold with the hare, and run with the hound. (અં. કે.)

Like waking the master, and giving the thief a stick. (તેલુગુ કેહવત.[૨])

ચોરકે ચે ચોરી પાએ, ને સાઊકારકે ચે ઘર સંભાર. (કચ્છી કેહવત.)

ચોરકે કહે ચોરી કર, સાહુકે કહે જાગલ રહ.[૩]

ચોરકે સંગ ચોર, પહરક[૪] સંગ ખવાસ. (બિહાર કેહવતો.[૫])

ચોરકુ કહે ચોરી કર, ઔર સાહુકુ કહે જાગતા રહે. (હિં. કે.)

ચોરને કહે ચણા ઊપાડવા.

ચોરને ઘેર ગાડાં છોડવાં.

No asoleges tu mijo á la pnerta de tu enemigo.[૬] (સ્પૅ. કે.)

Putting your bed in the yard of a thief's house. (તે. કે.[૭])

ચોરને ઘેર ચોર પરોણો.

Bien est larron qui larron dérobe.[૮] (ફ્રૅંચ કેહવત.)

Robbers get plundered by thieves. (ચીનાઈ કેહવત.[૯])

---

૧. A thief seldom grows rich by thieving.
૨. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 42.
૩. Christian's *Behar Proverbs*, p. 173.
૪. ચોકીબાન. ૫. Christain's *Behar Proverbs*, p. 191.
૬. Do not spread your corn to dry at an enemy's door.
૭. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 212.
૮. He is a thief indeed who robs a thief.
૯. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 307.

ચોરને ચતુર કરે.

ચોરને ચોરની ગંધ આવે. ૨૬૨૫

યાને, એક માણસ પોતે ચોર હોય તે બીજો પણ ચોર હશે એવો શક લાવે.

Egli misura gli altri con la sua canna.[1] (ઇતાલ્યન કેહવત.)

Piensa el ladron que todos son de su condicion.[2] (સ્પૅ. કે.)

Tyv tænker Hvermand stiæler.[3] (દેનીશ કેહવત.)

He who commits incest with his daughter-in-law says: "The house has become bad." (કાશમીરી કેહવત.[4])

ચોરકે દેલમે ચોરી બસે. (હિંદુસ્થાની કેહવત)

(ફારસી કેહવત.) بد همه را بد مي داند

ચોરને ચાંદરણી દેખાય.

चोराच्या मनांत चांदणें. (મરાઠી કેહવત.)

ચોરને ચાંદરણી ન ગમે.

De kwade schuwt het licht, gelijk de duivel het kruis.[5] (ડચ કેહવત.)

Thieves steal in the rain, but not when it snows; not in the moonlight, but when the wind blows. (ચી. કે.[6])

(ફારસી કેહવત.) دیو از خدا خوشنود نباشد

ચોર ચાંદની ઓર. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

ચોરને ને નફાને બાંધી લીધેલો ભલો.

---

૧. He measures others with his own yard.

૨. The thief thinks that all men are like himself.

૩. A thief thinks every man steals.

૪. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 246.

૫. The wicked shun the light as the devil does the cross.

૬. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 306.

ચોરને પોતલે ધુલની ધુલ.

Nothing in the end is got by thieving. (ચીનાઈ કેહવત.[1])

चोराचे वाडे वसले नाहींत. (મરાઠી કેહવત.)

ચોરને માથે સીંગડાં નહિ હોય. ૨૬૩૦

ચોરને મેંન ઘણું, (અથવા, ચેન ઘણાં,) ને છી—ને ફેંણુ ઘણી.

ચોરનો ધણી કોણુ થાય?

ચોરનો ન્યાય, તે માહરો ન્યાય.

ચોરનો ભાઇ ઘંટી ચોર.

ચોરકા ભાઈ ગંઠેકટા.

ચોરકા ભાઈ ગટીચોર. (હિંદુસ્થાની કેહવતો.)

चोराचे भाऊ गठे चोर. (મરાઠી કેહવત.)

ચોરનાં પગલાં પાછાં. ૨૬૩૫

ચોરનાં મહો પર ચોરને ચોર ન કેહવાય.

ચોરબી નાગા, ને સાહેબબી નાગા.

ચોર્યાં વાહણુ અંધારે ચાલે.

ચોરવા બેસે તેને ચાર હાથ.

ચોરાસીના ફેરામાં પડવું. ૨૬૪૦

યાને, ઘણી મુશકેલીમાં આવી પડવું.

To be tost from post to pillory. (અંગ્રેજી કેહવત.)

चौऱ्याएशीच्या फेऱ्यांत पडणें. (મરાઠી કેહવત.)

ચોરી ચાર દાહડા, ને છી— છ દાહડા (ઢાંક્યાં રેહ્યાં.)

ચોરી પર સરજોરી.

ચોરી ઔર સિરઝોરી.

ચોરી ઔર સીનેઝોરી. (હિંદુસ્થાની કેહવતો.)

ચોરી ને વરી સિરજોરી. (કચ્છી કેહવત.)

---

1. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 307.

चोर तो चोर आणखी शिरजोर.

चोराच्या उलट्या बोंबा. (મરાઠી કેહવતો.)

ચોરીના ચોખા ચૌદ મણના.

યાને, એક ચોરને ચોરીના માલના કાંઈ પૈસા મલતા નથી. પકડાઈ જવાની બીકને માટે તેને ચોરેલો માલ ઘણે ઓછે ભાવે, અને જેમ જાય તેમ, કાહડી નાખવો પડેછે.

A walking-stick is the yard-measure for stolen cloth. (કાશમીરી કેહવત.[૧])

ચોરીનું ચંડાલે જાય, ને પાપીનું ધન પાપી ખાય, જેમ હોલો સચકે, ને તીત્તર ખાય.

ચોરીનો હાંડલો ઢાંક્યો ન રહે. ૨૬૪૫

ચોરીમાંથી ચચડવું, (અથવા, દાંત દેખાડવા.)

ચોરીમાંથીજ દાંત કરડે (તો પછે કેમ થશે?)

ચોરે શુલી પર સાતર્યું.

ચોંસઠની ઊપજ, ને પાંસઠનો વરો.

He lives at the rate of six score to the hundred. (અં. કે.)

Hij verdient een' stuiver en heeft wel voor een' braspenning dorst.[૨] (ડચ કેહવત.)

(ફારસી કેહવત.) آمد بود نوزده خرج بیست

અસ્સીકી આમદ ચોરાસીકા ખરચ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

ચૌટુ ચીંત્તામણ, ને પેઢી પ્રધાન. ૨૬૫૦

ચૌટે ચાર, ને વાડીએ અઢાર.

ચૌદ જાણે તેને ચારવાલો શું શિખવે?

ચૌદમું રતન માર.

---

૧. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 221. ૨. He earns a farthing, and has a penn'worth of thirst.

ચંડાલ ચોકડી.

चंडाळ चौकडी. (મરાઠી કેહવત.)

ચંડાલ ચોકડીમાં જઇએ નહિ, તો લાત મુક્કી ખાઇએ નહિ. ૨૬૫૫

ચંડાલની ચોકડી, ને ત્રણનો ટોલો.

ચંત્યા[1] કરે ને ચતુરાઇ ધરે.

ચંદન ધોઇ માછલી, ને કબુ નહિ છીટે ગંધ.

ચંદ્ર બિન કેસી ચાંદની, મોતી બિન કેસો હાર, કાજલ બિન કેસી કામની, પીયુ બિન કેસો સીંગાર.

ચંદ્ર રૂવે સ્વાસ્તે ભર્યો, મારૂં સગું નહિ કોય, જેને રાખું બગલમાં, તેજ વેરી હોય. ૨૬૬૦

ચંદર સુધી ચાંદરણું.

ચંદરને પણ ડાઘ હોએ.

चंद्रे लाछंनता: ॥ (સંસ્કૃત કેહવત.)

ચંદરમેં મૈલ નહીં? (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

ચંદરવો બાંધવા સઊ કોઇ મલે, છોડવા કોઈ નહિ મલે.

લગનમાં માદવસરો કરેછે, ત્યારે ચંદરવો બાંધવામાં આવેછે.

ચંદા વેરી વાદલાં, જલ વેરી શીવાલ,[2] પુરૂષ વેરી નિંદ્રા, મચ્છી વેરી જાલ.

ચંપા તુજમેં ત્રણ ગુણ, રંગ, રૂપ, ઓર બાસ, એક તુજમેં અવગુણ હએ, ભમ્મર ન આવે પાસ. ૨૬૬૫

ચંપા સરીખી માવલી, રૂપ હરીકો દાસ, (અથવા, રૂપ સરીખો બાસ,) ભમર સરીખો ગોલામ, કિયું કર આવે પાસ.

ચાંચ્યા ચુંચ્યા સાથે મલ્યા.

યાને, સરખે સરખા લુચ્ચા માણસો.

---

૧. ચિંતા. ૨. લીલ.

ચાંચર કરડે, માંકર કરડે, જલમ[1] કરે જુવા, કુતારીઆએ વિહા કીધા, તે સુહજ કરીને મુવા.

ચાંચર, માંકર, જુ, ને જતિ, એ માર્યાનું પાપજ નથી.

ચાંચરની ચરબી તે વલી કેટલી? ૨૬૭૦

થોડી સામર્થનાં માણસના સંબંધમાં વપરાયછે.

ચાંચરની ચરબી, ને માંખનું ભેજું.

ચાંચરની માફક ચોલાઈ જવું.

ચાંદ જોવાની વહુ.

ચાંદ જોવાનો દીકરો.

એટલે, એકપુરો.

ચાંદણે ચાલે, ને અંધારે બીહે, ને નહિ હુતાંનું હુતું કરે, તે પાપનો જવાબ દીયે. (અથવા) ચાંદરણે ચાલે, ને અંધારે બીહે, ને પછવાડે બોલે, તે પાપનો જવાબ દીયે. ૨૬૭૫

ચાંદની આડે ચંદરવો બાંધવો.

ચાંદમાંથી ચીરી કાહડ્યું હોય એવું (ખૂબસૂરત.)

ચાંદરાત, મિઠી મોરાદ.

ચાંદા બદલે (અથવા, વડે) ચાંદરણું.

યાને, એક કુટુંબનો વડો હોયછે તેનાથી તેનાં કુટુંબનું પાલણ પોશણ ચાલ્યું જાયછે.

ચાંદી, ને પેહરે એટલે માંદી. ૨૬૮૦

ચાંદીનાં ઘરેણાં ઊપર જલદીથી કાલાસ ચહડેછે, તે દેખાડવા માટે આ કેહવત વપરાયછે.

ચાંદી માંદી ચાંઇ.

ચાંપી ચાલવું નહિ, ને તુટી પડવું નહિ.

---

૧. જુલમ.

ચાંપી પેહરે મોજડી, ચાંપી લેવાડે નખ, ચાંપી પેહરે પાઘડી, એ ત્રણ અનસરજ્યાં દખ.[1]

ચાંપો મોઘરો કરમાઈ જાય, ને થુવડની વાડ થાય.

ચાંપો મોઘરો બેડાઉં,[2] ને જાઈ વહુની રમત ઘડાઉં. ૨૬૮૫

૧. દુખ. ૨. કપાઉં.

છ

છ મહિનાને છેડે હરાઇ કોસ જાય.
છ મહિને હરાઇ કોસ, ને માહરૂં નામ પ્રેમો.
છએ શાશતરના જુજવા મતા, જે જોશે તે ખાશે ખતા, એ અખા અલખામણુ કુવો, શાશતર ઝગડો ચુકવી કોઇ નહિ મુવો.
છગન મગન તો સોનાના, પારકાં છોકરાં ગારા[૧]નાં.
Unsers Nachbaren Kinder sind allweg die bosesten.[૨] (જરમન કેહવત.)
છછુંદરથી કંઈ સાંપ મરાયો? ૨૬૯૦
છછુંદરનાં છએ સરખા.
છછુંદરી છ ઠેકાણે લાગી.
છઠની સાતમ ને સાતમની છઠ કોઇથી ન થાય.

---

૧. કચરો; રગડો.
૨. Our neighbour's children are always the worst.

છઠ્ઠીના લેખ મટવાના નહિ.

What is written is dried up (no smudging it out.)

(કાશમીરી કેહવત.[૧])

The writing written on the forehead never fails.[૨]

Will the writing written by Brahma fail? (તે. કેહવતો.[૩])

એનસીબીપે અએ દેલ તું અબસ રોતા હએ, જો લીખા કાતીબે કુદરતને વોહી હોતા હએ. (કલંદર.)

ललाटलिखिता रेखा परिमार्ष्टुं न शक्यते ॥ (સંસ્કૃત કેહવત.[૪])

स हि गगनविहारी कल्मषध्वंसकारी

दशशतकरधारी ज्योतिषां मध्यचारी ।

विधुरपि विधियोगाद् ग्रस्यते राहुणासौ

लिखितमपि ललाटे प्रोज्झतुं कः समर्थः[५] ॥ (હિતોપદેશ.)

છઠ્ઠીનું છરાયછ. ૨૬૯૫

કોઇ પણ વાતની શરૂઆત દેખાડવા બોલાયછ.

છઠ્ઠીનું દુધ ઓકવું.

યાને, અતિ ઘણું દુખ સોસવું.

ઓકયો તે ભિતરથી છઠ્ઠીનું દુધ. (મનસુખ.)

છઠ્ઠીકા દુધ યાદ આવે. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

છડીકુ છ ટાંક, ને બચ્ચેવાલીકુ નવ ટાંક.

છત છાની ન રહે.

---

૧. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 251. ૨. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 236.

૩. *Ibid*, p. 285.

૪. The line written on the forehead cannot be effaced. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 458.

૫. Since even the moon sporting in the sky, destroying sin, possessing the hundred beams, marching in the midst of the stars, from the influence of destiny is swallowed by the dragon, who then is able to avoid what is written on his forehead by the finger of destiny?

છતના ચાલા.

છત્રપતિ કે પત્રપતિ. ૨૭૦૦

છત્રપતિ કોઇને નવ ગણે, જર દેખી મુનીવર તજે, સ્ત્રીયા પસારે હાથ, ચહડ્યાં કટક દિલ ઉતરે, જો જાકી ગાંઠે હોએ ગરથ.

છત્રપતિ કોઇને નહિ ગણે, પૈસો દેખી સૌ કોઇ હરખે.

છતે કાને બેહરા, ને છતી આંખે આંધલા.

None so blind as those who would not see. (અં. કે.)

Ingen er mere döv end den som ikke vil höre.[1] (દે. કે.)

છતે ઘીએ લુખ્ખું કોણ ખાય?

છતે બ્રાહ્મણે છોકરાંના સમ કોણ ખાય? ૨૭૦૫

છતે માથે હાથ ન કપાય.

છતો કજ્યો ધુલમાં નાખવો?

છતો વરો ને ભુખે મરો.

છપ્પન ઉપર ભુંગલ વાગે, ત્યારે શેષ નાગ જાગે. (અથવા) છત્તર ઊપર ભુંગલ નાચે.

"જેનાં ઘરમાં એક જઠામાં છપ્પન કરોડ રૂપિયા ભેગા કરી કોઠારમાં કે ભોંયરાંમાં રાખ્યા હોય તો, તેના ઊપર લક્ષ્મી માતાનો એટલો બધો પ્રતાપ થયલો કેહવાયછે કે, જાણે વગર વગાડનારે તેના ખજાનામાં ભુંગલોના અવાજ થાયછે!"

છપન તે ભેર વજે. (કચ્છી કેહવત.)

છપ્પન તોલા ને ચૌદ રતી, પરણે શ્રાવક ને ભોગવે જતિ. ૨૭૧૦

છપ્પન વખારી.

યાને, "જેને ઘણે ઠેકાણે નજર રાખવી પડતી હોય તે." (નર્મ-કોશ.)

છપ્પન વખારી (અથવા, લપ્પન છપ્પન,) ને ભારો કુંચી, હાથમાં ન મલે પણ નજર ઉંચી.

---

૧. None so deaf as those who won't hear.

છરનારી છરે, ને ઉક્નનારી ઢલી પડે.

જ્યારે કોઇ કામમાં મેહનત એક જણની હોય, અને તેનું માન બીજો ધણી લેવા માંગે, ત્યારે એમ બોલાયછે.

છરી ખાટકીને છાજે.

છરી ખાટકીને ધારે. (અથવા) છરી કસાઇને ધીરે. ૨૭૧૫

છરી ચુહલ્યાનાં વેર.

છરી ભર્યાં પેટ પર નહિ ફરતી.

જ્યારે આપણી શિખામણ કારગત લાગતી નથી ત્યારે એમ બોલાયછે.

છાજા ઉપલો છોડ.

છાણ જોઇ છલકાઈ, ને પાણી જોઇ મલકાઈ.

છાણ પડ્યું તે ચમટી ધુલ લીધા વગર ઉઠવાનું નથી. ૨૭૨૦

છાણ પુંજવું.

યાને, ઢોરનું છાણ એકઠું કરવું.

છાણ પુટલાંનો નાચ.

છાણ લગાડીને બલડિયા થવું.

યાને, પોતાને હાથે પોતાનો રકાસ કરવો.

शेण लाउन बैल म्हणून घ्यावें. (મરાઠી કેહવત.)

છાણના કીડા છાણમાં મરે.

છેણજા કીડા છેણમેં મરન. (કચ્છી કેહવત.)

છાણના દેવને કપાસ્યાની આંખો. ૨૭૨૫

છાણનો કીડો ઘીમાં મરે.

છાણમાં ઘી રેડવું.

યાને, અનઘટતી રીતે, જ્યાં નહિ ખરચ કરવો ઘટે ત્યાં, નકામો ખરચ કરવો.

To sprinkle incense on a dunghill. (અંગ્રેજી કેહવત.)

Saffron with sheep's paunch. (કાશમીરી કેહવત.[1])

Like sprinkling rose-water on ashes.[2]

Like pouring out an offering on ashes. (તેલુગુ કેહવતો.[2])

છાણુમાં તલવાર મારવી.

વહી છેણુમેં તરાર હઇં. (કચ્છી કેહવત.)

છાણુમાંની દમરી દાંતે ઊંચકે (એવું કંજુસ.)

છાણાં થાપવાં. ૨૭૩૦

યાને, કોઇને ફોકટનું દુખ દેવું.

છાણાં બાલીને ધુમાડો કરવો.

છાતી ઉંચી આવવી, (અથવા, ઠરવી, થવી.)

યાને, સંતોષ થવો.

છાતી ઉભાવવી.

યાને, રડવું આવવું.

છાતી કાહડવી.

યાને, હિમ્મત બતાવવી.

છાતી કુટવી. ૨૭૩૫

યાને, શોક કરવો.

છાતી કે છાતો? જાણે બાપનું તલાવ ફાટી જાયછ!

છાતી ચલાવવી.

યાને, હિમ્મત ભીડવી.

છાતી ઠોકવી.

યાને, ખાતરીથી, ભરોસાથી કેહવું, ઉસકેરવું; શાબાસી આપવી.

છાતી તોડવી.

યાને, શરીરને નુકસાન પોંહચે એવી સખત મેહનત કરવી.

છાતી, ને હૈયા પાટી. ૨૭૪૦

૧. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 55. ૨. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 282.

છાતી પર પથ્થર પડવો.

યાને, દલગીરીના જોસ્સાને દબાવવો.

છાતી પર પથ્થર મુકવો.

છાતી પર બેસવું.

યાને, "કુસ્તીમાં હરાવવું; ઉપરીપણું રાખી હાથનાં માણસો પાસથી બરાબર કામ લેવું; ચાંપીને ઉઘરાણી કરવી." (નર્મ-કોશ.)

છાતી પર હાથ મુકવો. (અથવા) છાતીએ હાથ દેવો.

યાને, ધીરજ આપવી, ખોટો સધ્યારો આપવો.

છાતી પાકવી. ૨૭૪૫

યાને, છાતીમાં કફ પાકવો.

છાતી પિગલવી.

યાને, દિલમાં લાગવું, હૈયાંમાં અસર થવી.

છાતી ફાટી જવી.

યાને, "એક દમ અણચીંતા ધભરાટમાં, આફતમાં, આવી પડવું; નુકસાન થાય તેવા હરખમાં આવવું; છક, દંગ, થઇ જવું." (નર્મ-કોશ.)

છાતી બલવી.

યાને, અદેખાઈ કરવી; અથવા, દિલમાં દયા, દાઝ આવવી.

છાતી બેસવી, (અથવા, દબાઈ જવી.)

યાને, હિમ્મત હારી જવી; દલગીરી, અથવા નુકસાનમાં દબાઈ જવું.

છાતી રાખવી. ૨૭૫૦

યાને, હિમ્મત રાખવી.

છાતીએ ધરવું.

યાને, હેત કરી છાતી સાથે ચાંપી રાખવું.

છાતીમાં ડાધ લાગવો, (અથવા, રેહવો.)

યાને, દિલમાં ખૂબ દુખ લાગવું; દિલમાં વેર લેવાનો જોસ્સો રેહવો.

છાનકી દુબી, ને પાહનકી તરી.

નજીવી જેવી બાબદને મોટી અગત આપનારની વિરૂદ્ધ બોલાયછે.

છાને વિચ્છી ચહડાવ્યે નહિ.

યાને, એક નાલાયક અથવા હલકાં માણસને અણઘટતી રીતે વધારી આપવો જોઇતો નથી.

છાનો ન રહે વાઘનો ધાક, છાની ન રહે ખુશબોની વાસ. ૨૭૫૫

છાનોમાનો આવજે, તો કે' ઉંઠે ચહડીને આવીશ.

છાપડે ચહડાવવું.

યાને, કોઈની અણઘટતી રીતે હદથી જ્યાદા તારીફ કરવી.

છાપડાંનાં નળ્યાં હેઠે લાવવાં.

યાને, અતીશ મસ્તી તોફાન કરવું.

છાબડે સુરજ ઢાંકયો ન રહે.

Can the sun be covered with a winnowing sieve? (મલઈ કે.[1])

Like hiding the sun with with the hand. (તામીલ કે.[2])

છાબડે કીં સુરજ ઢકયો રોંધો? (કચ્છી કેહવત.)

ખાક દાલે ચાન નહિ છુપતા. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

(ફારસી કેહવત.) خورشید را بگل نتوان پوشید

છાલ છોડાં કાહડવાં. ૨૭૬૦

યાને, ધુલ કાહડવી; ઝાટકો કાહડવો; કરડી રીતે ધમકાવવું.

છાલ છોડું માહરાં છૈયાંને, ને રસ કસ માહરાં હૈયાંને.

છાલકીનું અધરણ, ઉભાઇ જાય.

Chi sa poco, presto lo dice.[3] (ઇતાલ્યન કેહવત.)

Kleine Häfen laufen bald über.[3] (જરમન કેહવત.)

Kleine potten loopen gaauw over.[4] (દચ કેહવત.)

---

૧. *Eastern Proverbs and Emblems*, p. 7.

૨. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 814.

૩. He who knows but little quickly tells it.

૪. Little pots soon run over.

છાલકો હજામ.

છાલકાં પાણીમાં વાહણ નહિ તરે.

છાસ દેખીને છલકાઇ, ને માખ દેખીને મલકાઇ. ૨૭૬૫

છાસ ઘોળી, પણ ઘી જેવી?

છાસ ને લાંચ વધાર્યે તેમ વધે.

છાસમાં પાણી નામવાથી તેને ગમે એટલી વધારી શકાયછે, તેમજ લાંચ પ્રથમ થોડી થોડી લેતાં સેવટે વધુ અને વધુ લેવાનો માહવરો પડેછે.

છાસ લેવા જવું, ને પછવાડે દુણી રાખવી, (અથવા, દુણી પુઠ પછાડી ઘાલવી.)

Wishing to drink the butter-milk, but hiding the vessel behind him. (કાશમીરી કેહવત.[1])

છાએ ગનણ વઞણું ને પારો લકાણું. (કચ્છી કેહવત.)

ताकास येऊन गाडगें लपडं नये. (મરાઠી કેહવત.)

છાસમાં માખણ જાય, ને વહુ ફુવડ કેહવાય.

છાએમેં મખણ વંઞે ને રન કુવડ ચોવાય. (કચ્છી કેહવત.)

છાસવાડે મંદવાડ (નહિ હોય.) ૨૭૭૦

છીંક છી—ને નડે, ને હોજણી હોય તે દીકરા જણે.

છીંકતાં છીંડું પડે.

છીંકતાં છોકરૂં જણે!

છીંકતાં દંડે તેનાં રાજમાં કેમ રેહવાય?

છીંકતાં નાક કાપે. ૨૭૭૫

છીંકતેહી નાક કટે. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

છીટું કાહડવું, (અથવા, શોધવું.)

---

૧. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 73.

છીંડું શોધતાં ભાગર જડી.

યાને, થોડો ફાયદો શોધવા જતાં મોટો ફાયદો મલ્યો.

છીંડે (અથવા, સીહડીએ) ચહડ્યો તે ચોર.

છી— રાંડ છમકતી ચાલે, ને ઘુંઘટડામાં ઘર ઘાલે.

છી—વાને છેલ્લા દાહડાની શી ફિકર? ૨૭૮૦

છીપણુ છી— ફરે, ને ઘાંચીના બલદ જાય ?

છીપા નામું.

છીપા લોકો નામું બરાબર રાખી શકતા નથી, તે ઉપરથી ઢંગઢડા વગરનાં નામાં વિષે એમ બોલાયછે.

છુટતાં છુટું, ને ભલે વછોટું, ને બીલાડીને મસે માહરૂં સીકલું તુટું.

છુંદણાં છુંદવાં, (અથવા, પાડવાં.)

યાને, કોઈ ઉપર નાહક સેતમ ગુજારવો.

છે, છે, ને છે, નથી, નથી, ને નથી; છે ને નથી, નથી ને છે. ૨૭૮૫

છેક તાણે તે તરત તુટે.

A thread too fine spun will easily break. (અં. કે.)

When twisted to excess, fibres snap. (તામીલ કેહવત.[1])

છેડાયલો ભૈયો[2] છી— કહે.

છેડો અડકે છોકરૂં થાય?

છેડો છોડવવો.

યાને, સમજાવી પટાવીને દૂર કરવું.

છેડો પકડવો. ૨૭૯૦

યાને, કોઇની પછવાડે લાગવું; જબરદસ્તીથી માગવું.

છેડો પખોડવો.

યાને, પોતાના ખરાબ ગુણોની અસર કોઇ બીજામાં ઉતારવી.

---

1. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 174.

2. ભરથાર.

છેડો ફાડવો.

યાને, "સ્ત્રી પુરૂષે રાજી ખુશીથી લગનનો સંબંધ ટાલવાની ફારગતી લખી આપવી; તલાક આપવો." (નર્મ-કોશ.)

છેલ વસન છીંકણી, ને રાજ વસન હુકો, ગાંડુ વસન તમાકુ, તે ઠેર ઠેર થુકો.

છેલ્લે પાટલે બેસવું.

છેલ્લો ઉપાય છાસનો. ૨૭૯૫

મોરચીમાં જ્યારે બીજા સઘલા ઉપાય નકામા જાયછે, ત્યારે સેવટના એક એલાજ તરીકે પુશકલ છાસ પાયછે, જેથી દરદી યાતો મરણ પામેછે, કે યાતો સાહજો થાયછે.

છો પડવું.

યાને, જે હાલતમાં હોય તેજ હાલતમાં હોવા દેવું.

છો ભલા, તો છિએ ભલા.

છોકરાનું તો આરણ કારણ, ને છોકરીનું તો હૈયા ધારણ.

છોકરી જાલવવી ને સરપનો ભારો જાલવવો (એ એક સરખું મુશકેલ.)

Weiber hüten ist vergebliche Arbeit.[૧] (જરમન કેહવત.)

છોકરીના બાપ નીચા. ૨૮૦૦

છોકરીની જાત, ને ઉકરડાની જાત બરાબર.

યાને, જેમ ઉકરડાને વધી જતાં વાર લાગતો નથી, તેમજ છોકરીને પણ મોટી થતાં વાર લાગતો નથી.

છોકરૂં ને ગરાસીયું (બરાબર.)

છોકરે છાસ ન પીવાય.

છોકરો શોભે બાપને ઘેર, ને છોકરી શોભે સાસરે ઘેર.

છોકરો હોય તો વહુ ધણીએ, (અથવા, વહુ આવે.) ૨૮૦૫

છોકરાં ને બોકરાં બાંધેલાં સારાં.

છોકરાં ને સાહુકાર થોબાવ્યાં નહિ થોબે.

---

૧. Watching women is labour invain.

છોકરાં પરણે, ને માએ કુંવારી !
છોકરાં વગર નાનો, ને પૈસા વગર ગાંડો.
છોકરાંથી છાસ પીવાય ? ૨૮૧૦

છોકરે વકા કીં છાઇઉ પીવાજન ? (કચ્છી કેહવત.)

છોટાલા કે બડાલા, પણ લા લા ને લા.
છોડ વંજારા ધાંટ, ને શોભે તેને બાંધ.
છોરૂ કછોરૂ થાય, પણ માબાપથી કઠોર ન થવાય.
છોરૂ સાથ છાસ પીવાની.
છોલેલાં બોર. ૨૮૧૫

યાને, બીસાદ વગરનું, જેમાં કંઈ નફો નહિ હોય એવું.

છાંટવું.

યાને, ગપ મારવી, જુઠા તડાકા મારવા.

છાંટો પાણી લેવો.

યાને, ખુશમાં બેસી દારૂ પીવો.

છાંદો હોવો.

યાને, પાસે સારી પુંજી હોવી.

છાંયડે બેઠેલો તડકે બેઠેલાની કદર શું બુજે ?

યાને, જેની ઉપર કાંઈ દુખ પડેલું નથી તે, જેની ઉપર દુખ આવી પડયું હોય તેની કદર બુજી શકતો નથી.

છાંયા એટલાં છાપડાં, ને નળિયાં એટલાં ઘર, રાંડી રાંડો એમ કહે, કે કુંવારા એટલા વર. ૨૮૨૦
છાંયો પડે તો માણસ મરે (એવો ઝેરી સાંપ, વગેરે.)

જ

જગ જુએ, ને ખલક ખખરે.
જગત કોઇથી જીતાયું નથી.
જગની બત્રીસીએ ચહડવું.
જજમાનને મન ગોરાણી, ગોરને મને ગોરાણી? ૨૮૨૫
જડ જાય કે સરભર થાય.
જડ જાય, ને વેલો વધે.
જડતું આવે જોગે, તો ભરાવીને ભાગે.
જણ આવે તે જણનું કામ લેતું આવે.
જણ મોહડે જણ વાત. (અથવા) જુદે મોહડે જુદી વાત.[૧] ૨૮૩૦

Quot homines tot sententiæ. (લૅતીન કેહવત.)

Autant de tetes autant d'opinions.[૨] (ફ્રૅંચ કેહવત.)

Viele Köpfe, viele Sinne.[૨] (જરમન કેહવત.)

---

૧. એને મલતી જુદી જુદી ભાષાઓની બીજી કેહવતો માટે જુઓ કેહવત ના૦ ૧૫૦૧, સફે ૧૩૪.

૨. So many men, so many minds.

Veel hoofden, veel zinnen.[1] (ડચ કેહવત.)

A thousand artisans, a thousand plans.

Many men, many tongues. (ચીનાઈ કેહવતો.[2])

Eleven roads to eleven men. (કાશમીરી કેહવત.[3])

Every head has its idiosyncrasy, and every tongue its taste. (તેલુગુ કેહવત.[4])

દસ ઉંગલી, દસ ચેરાગ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

लोको भिन्नरुचिः ॥[5] (સંસ્કૃત કેહવત.)

જણુતી જણે તો ત્રણ જણે, ભકત, દાતા, કે શૂર, નહિ જણે તો રેહ વાંઝણી, મત ગેમાવતી નૂર.

જણુતી જણે, ને ધરતી જીહલે.

જણુતો ખાય, કે પરણુતો ખાય.

જણુનારી તે જીવ આપવાની, પણુનારી[6] તે પોક મુકવાની.

જણુનારીમાં જોર નહિ, તો સુઇયાણી (અથવા સોથિયાણી) શું કરે? ૨૮૩૫

જણ્યાં બાર ને જણ્યાં તેર, ને માએ મતરાઇમાં ઘણો ફેર.

જણુવા સુતી, ને મરવા સુતી.

જણુવું ને મરવું બરાબર.

જનના ઔર મરના બરાબર. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

જણુશે માએ ને જોગવશે બાપ, ને ગણુતાંને મોહડે જણુતાંનું પાપ. (અથવા) જણુશે માએ ને બાપ, ને ગણુતાંને મોહડે પાપ.

જણુાવે માંદા, ને હાડકાંમાં વાંધા. ૨૮૪૦

જણે એટલાં જીવે નહિ, ને વાવે એટલાં ઉગે નહિ.

---

૧. Many heads, many minds.

૨. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 173.

૩. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 91. ૪. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 281.

૫. The world is divided in tastes. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 459. ૬. બાયડી; સ્રી.

જણે તે જોગવે, ને પડે તે પનજલે.
જણે તેના પુત, ને કાંતે તેનાં સુત, ને બીજાં માહરૂં માહરૂં કેહે તેને વલગે ભુત.
જતાના જાનૈયા, ને વલતાના માંડવ્યા.
જતાનું દાણ, ને આવતાનું ભાડું. ૨૮૪૫
જતિ બેઠા જપે, ને જે આવે તે ખપે.
જતી લાડી,[1] માંડવો વધાવે.
જતો ભુત વાર મંડે.

Evils, that take leave,
On their departure most of all show evil. (શેકસપીઅર "કીંગ જૉન," અંક ૩ જો, પ્રવેશ ૪ થો.)
The excited demon will take off the thatch. (તા. કે.[2])
(ફારસી કેહવત) ابلیس رفت وخباثت بگذاشت

જન જોર, ને મોહ તોડ.
એક માણસ એકલું નહજાું નહિ કરી શકે, પણ સામટાંનાં બળથી વધુ બની શકે, તે બતાવવા આ કેહવત વપરાયછે.
Union is strength. (અંગ્રેજી કેહવત.)
Endragt maakt magt.[3] (ડચ કેહવત.)
ઈતફાક હો તો પહાડકોભી તોડ ડાલે. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)
پشہ چون پر شد بزند پیل را
(ફારસી કેહવતો.) دو دل یک شود بشکند کوہ را

જન તેવાં જાફલાં, ને વન તેવાં ફલ. ૨૮૫૦
જનતાં માઉ થાએ તેમાં જમાઈનો શું વાંક?
જનમ આપે જનેતાં, પણ કરમ ન આપે કોય.

૧. પરણનારી. ૨. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 168.
૩. Union is strength.

જનમ બિન નેહા નહિ, નેહા બિન શ્યામ નહિ, ઉધો[1] એ અવતારમેં,
નેયના બિન સલામ નહિ.

જનમ રળ્યા, ને જેહાનમમાં નાખ્યું.

જનમકી કમાઇ, જેહાનમમાં ગમાઈ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

જનમના જોગીદાસ, ને નામ પાડ્યું ભિખારીદાસ. ૨૮૫૫

જનમનો ફેરો ટલ્યો, (ફ્લ્યો, વગેરે)

જનમ-પત્રી તો વાંચી, પણ કરમ-પત્રી વાંચી!

જનમ-પત્ર સબ દેખતે હએં, કરમ-પત્ર કોઇ નહીં દેખતા. (હિં. કે.)

જનમમાં જાતરા, ને દેશમાં દીવાલી.

જનમ્યું તે મરવાનું.

Man is a bubble. (ગ્રીક કેહવત.)

A time to be born and a time to die.—ECCLES. III, 2.

There is a day to be born, and a time to die.[2]

Heaven sent never the man, but Earth provided a grave for him. (ચીનાઈ કેહવતો.[3])

Those who are born will die, what is visible will vanish. (તામીલ કેહવત.[4])

To be born is but for death. (તેલુગુ કેહવત.[5])

هرکه آمد بجهان زاهل فنا خواهد بود—آنکه پاینده
وباقی ست خدا خواهد بود (ફારસી કેહવત.)

જનમ્યો સે મરણ લાએ. (કચ્છી કેહવત.)

જો ખાકસે બના હએ વોહ આખરકો ખાક હએ. (હિંદુસ્થાની કે.)

जातस्य मरणं ध्रुवं ॥ [6] (સંસ્કૃત કેહવત.)

---

૧. કવિ. ૨. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 158.
૩. *Ibid*, p. 393. ૪. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 447.
૫. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 257.
૬. To him who is born, death is certain. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 406.

જપ ખોઇ, તપ ખોઇ, ગાંઠની ગરથ ખોઇ, ફૂટ ભુંડી કુંટણી ! ૨૮૬૦

જબ તુમ આયે જગતમેં, લોક હસે તુમ રોય, એસી કરની કર ચલો, કે પીછે હસે ન કોય.

જબ લગ સાસ, તબ લગ આસ.

While there is life, there is hope. (અંગ્રેજી કેહવત.)

Qui pourrait vivre sans espoir?[૧] (ફ્રેંચ કેહવત.)

Finche vi è fiato vi è speranza.[૨] (ઈતાલ્યન કેહવત.)

Em quanto ha vida, ha esperança.[૩] (પોરચુગીઝ કેહવત.)

Dum spiro, spero.[૪] (લૅતીન કેહવત.)

As long as there is breath there is hope.[૫]

As long as life remains there is no fear. (તેલુગુ કેહવતો.[૬])

(ફા. કે.) تا دم زندگانی باقي است امید باقي است

એક સાંસ હજાર આસ.

દુન્યા જાએ, ઉમીદ હએ.

જીતા આસા, મુએ નિરાસા. (હિંદુસ્થાની કેહવતો.)

माय मरो, पण आशा न मरो. (મરાઠી કેહવત.)

જબ લાગી તબ જાની નહિ, અબ ચોરાવત દેહ, પાની પી ઘર પુછતો, કૌન શાણુપતી યેહ ?

જબસે ઉગે બાલ, તબસી એહી એહવાલ.

જબાન[૭] હાર્યો તે સર્વ હાર્યો. ૨૮૬૫

જબાં ચાલે આરકપાર, ને જુત્તાં (અથવા, ખાસડાં) ખાય સિર કપાર. (અથવા) જીભલી કરે આલ પંપાલ, તો ખાસડાં ખાય કપાલ.

---

૧. Who could live without hope?

૨. While there's life there's hope.

૩. While there is life there is hope.

૪. While I breathe, I hope.

૫. Carr's *Telugu Proverbs*, Supplement, p. 82.

૬. *Ibid*, p. 56. ૭. જબાનથી આપેલો બોલ ; કબુલાત.

The tongue breaketh bone, though itself have none.
The tongue talks at the head's cost. (અંગ્રેજી કેહવતો.)
No diga la lengua por do pague la cabeza.[૧] (સ્પે. કે.)
Who masters his tongue saves his head. (તરકીશ કેહવત.[૨])
(ફારસી કેહવત.) زبان سرخ سر سبز می دهد بر باد
જભાંની અંદર કાંઈ હાડકું છે કે બોલતાં અટકે?
The head may be cut off, but the tongue cannot be restrained. (ચીનાઈ કેહવત.[૩])
ઝબાન આગે ખનદક નહીં. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)
જભાંની વાધરી, જેમ ફેરે તેમ પાધરી.
The boneless tongue turns in any way. (તેલુગુ કેહવત.[૪])
زبان گوشت است بهر طرف که می گردانی میگردد
(ફારસી કેહવત.)
જભામાં આંતરી નહિ મલે, (જે આવે તે બોલે.)
જભાંમાં શીરી તો મુલકગીરી, જભાંમાં ઝેહર તો મુલક સાથે વેર. ૨૮૭૦
Good words cost nothing, but are worth much. (અં. કે.)
Douce parole n'écorche pas langue.[૫] (ફ્રેંચ કેહવત.)
The tongue kills, and the tongue saves.[૬] (કાશમીરી કેહવત.)
(ફારસી કેહવત.) خوش سخن باش تا امان گیری
ઝબાન શીરીન મુલકગીરી, ઝબાન ટેઢી મુલક બાંકા. (હિં. કે.)
सकलं शीलेन कुर्याद्वशं[૭] ॥ (સંસ્કૃત કેહવત.)

---

૧. Let not the tongue utter what the head must pay for.
૨. Long's *Eastern Proverbs and Emblems*, p. 35.
૩. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 176.
૪. Carr's *Telugu Proverbs*, Supplement, p. 15.
૫. Soft words don't scorch the tongue.
૬. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 262. ૭. A good disposition gains all. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 475.

જમ, જમાઇ, ને જાચક[1] કોઇનાં ન થાય.

જાર, જવાંઈ, ભાગના, યેહ તીનો નહીં અપના. (હિંદુસ્થાની કે.)

જમણ જાય, ને સગાં દુહવાય, (અથવા, દુભાય.)

જમણ-વાર છે, જમણ-ધાડ નથી. (અથવા) જમણ-વાર કે જમણ-ધાડ?

જમણે પગે અડ્યા, તો પરણી બૈયરને પગે પડ્યા.

જમણે હાથે મુકેલું ડાબે હાથે લેઈ લીએ. ૨૮૭૫

જમણો ડાબો હાથ ફેરવવો.

જમણો હાથ કરે તે જમણો હાથ પામે, ને ડાબો હાથ કરે તે ડાબો હાથ પામે.

જમણો હાથ કરે તે ડાબો હાથ નહિ જાણે (એવી ગુપ્ત સખાવત.)

उजव्या हाताने केलें ते डाव्या हातास खबर पडुं नये. (મરાઠી કેહવત.)

જમણો હાથ મ્હો ભણી વલે.

Both feet and hands bend towards the bosom. (ચી. કે.[2])

ઘુટે પેટહીકો ન્યુતે. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

पावडें आपल्या जवळ माती ओढतें. (મરાઠી કેહવત.)

જમને કાંઇ તેડું જોઇતું નથી. ૨૮૮૦

જમને કાંઇ દયા નહિ હોય.

यमस्य करुणा नास्ति तस्माज्जाग्रत जाग्रत ॥[3] (સંસ્કૃત કેહવત.)

જમને તેડું નહિ, ને બાવલિયાને ખેડું નહિ.

જમનાં મોતે મુઓ, તેને ટીકી ટીકી શું જુઓ.

જમતો પરોણો ભેંસ માને.

જમરૂખ બાઈ રે જમરૂખ બાઈ, ને તાહરે માહરે શું સગાઇ? ૨૮૮૫

જમરૂખમે ખજાલત પડી.

---

૧. ભિખારી. ૨. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 300.

૩. Yama has no mercy, be careful, therefore, be careful! Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 451.

જમવા આવજો, ને હાલ્લાં ફુટી ગયાં.

જમવાની બાજમાં —ની બાજ.

જમવાને જગલો, ને રડવાને ભગલો.

જમાઇ ગીયો ભુખ્યો, તો કોનો કુલો દુખ્યો? ૨૮૯૦

જમાઈ, જમ, ઓર જાચક, ત્રણે એક સ્વભાવ, લીયા, લેવેગા, ઓર લેને ઊપર ભાવ.

જમાઇ ને જમ બરાબર.

Who takes in his son-in-law brings trouble into his house. (ચીનાઈ કેહુવત.[1])

જમાઈની જગા ખાસડાં આગલ.

જમાડનાર જમાડે તો જમનાર ક્યાં જાય? (અથવા) આપનાર આપે તો લેનાર ક્યાં જાય?

દીંધલ દે ત ગીનધલ કીડાં વિંયે. (કચ્છી કેહુવત.)

જમાનેકી ગિરદેશી, સેતારોમેં ફેર, મકરીકી જાલમેં આન ફસે (અથવા, અટક ગયે) શેર. ૨૮૯૫

જમાનો આવ્યો પાપનો, ને દીકરો નહિ થાય બાપનો.

कलीयुगाचा महीमा, बापास लेंक ओळखित नाहीं, आणि लेंकांस बाप ओळखित नाहीं. (મરાઠી કેહુવત.)

જમાનો સૌને જેર કરેછે.

Time is the rider that breaks youth.

Time and thinking tame the strongest grief.

Time drowns all things. (અંગ્રેજી કેહુવતો.)

कालो हि बलवत्तरः ॥[2] (સંસ્કૃત કેહુવત.)

---

૧. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 62.

૨. Time is stronger [than all things else.] Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 397.

જમીન ને આસમાન એક થવું.

आकाश पाताळ एक झाले. (મરાઠી કેહવત.)

જમીન પર પગ નહિ ઠરવો.

જમીનમાં દાટે ત્યાંથી પણ બોલે (એવું માણસ.) ૨૯૦૦

જયસી દિયાનત હરામ પર, એસી હરપર હોએ, ચલા જાવે વૈકુંઠમે, પૈલા ન પકડે કોય.

જયસે પારધીકે બને હએ શેકાર, અયેસે પરરાજકે તાબેદાર, ચુરીઆં જયસે બાજકી દરબાર, અયેસે પરરાજમેં અવતાર.

જ્યારે ઉગે તારો, ત્યારે જમે સોનારો.

જ્યારે સસેડો ત્યારે પવેડો.

સુશેતડેં પવાડો. (કચ્છી કેહવત.)

જ્યાં કુતરાં બીલાંડાંને સલાહ હોય ત્યાં ઘરધણી સુખે નહિ રહે. ૨૯૦૫

Naar Kat og Muus giör eet, har Bonden tabt.[1] (દે. કે.)

જ્યાં ખાય ત્યાંજ —.

May we break through the wall of the house of those who fed us? (તામીલ કેહવત.[2])

(ફારસી કેહવત.) نمک مي خورد و نمکدان می شکند

जेथें खातो तेथें हा—तो. (મરાઠી કેહવત.)

જ્યાં ખેશ ત્યાં બેસ.

જ્યાં ખોદા ઘણું આપે, ત્યાં ઘણાંની આશા રાખે.

જ્યાં ગાલ ને લાત, ત્યાં સીધી વાત.

When entreated he will not give a unripe plantain, but when punished he will give a whole bunch. (તામી. કે.[3])

---

૧. When cat and mouse agree, the farmer has no chance.

૨. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 57. ૩. *Ibid*, p. 526.

જ્યાં ચાલે ત્યાં ચાર નહિ ઉગે. (અથવા) મનખનાં ચાલ્યા પર ચાર નહિ ઉગે. ૨૯૧૦

A chemin battu ne croît point d'herbe.[1] (ફ્રેંચ કેહવત.)

In cammino battuto erba non cresce.[1] (ઇતાલ્યન કેહવત.)

Wo Jedermann geht, da wächst kein Gras.[2] (જ. કે.)

Op een' gebaanden weg groeit geen gras.[3] (દચ કેહવત.)

જ્યાં ચાવલકા દાણા, ત્યાં બંદાકા જાણા.

જ્યાં જાય ઉક્કો, ત્યાં સમૂદ્ર સુકો.

જહાં જાએ ભુખા, વહાં પડે સુખા. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

જ્યાં જાય ત્યાં વાહણનાં વાહણ, નહિ તો કોટીયુંખી અટકી પડે.

जाइल तेथें हत्ती, नाहीं तेथें सुई देखील अडती. (મરાઠી કેહવત.)

જ્યાં જાય રાંડ, ત્યાં ધસડે —.

જ્યાં ધણી ધણીઆણી રાજી, ત્યાં શું કરે કોટવાલ ને કાજી? ૨૯૧૫

If the two agree what need of arbitrators? (તામીલ કે.[4])

(ફા. કે.) زن راضی شوهر راضی گوز بریش قاضی

દો દિલ રાઝી, તો ક્યા કરેગા કાઝી? (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

ધણી ધણીઆણી રાજી, ત કુરો કરે કાજી? (કચ્છી કેહવત.)

જ્યાં ન પોંહચે રવી,[5] ત્યાં પોંહચે કવિ.

જ્યાં પંચ, ત્યાં પરમેશ્વર.

જ્યાં મલ્યું જમવા, ત્યાં માહરો સંભા.

જ્યાં મલી તાડી, ત્યાં છોડી ગાડી.

જ્યાં મલી રોટી, ત્યાં પડ્યા લોટી. ૨૯૨૦

જ્યાં માથાં દીથજ વેરો, ત્યાં તો કોઈને પણ મા તેડો.

---

૧. No grass grows on a beaten road.

૨. Where every one goes, the grass never grows.

૩. Grass grows not upon the highway.

૪. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 105. ૫. સુરજ.

જ્યાં રોજગાર, ત્યાં ઘરબાર.

જ્યાં રાંધે, ત્યાં દાહજે.

જડાં રઝે તડાં દઝે. (કચ્છી કેહવત.)

જ્યાં લગણુ રલવાની શક્તિ, ત્યાં લગણુ પરીવારની ભક્તિ.

જ્યાં લગી મલતર, ત્યાં લગી કલતર. ૨૯૨૫

જ્યાં વરસે આદરા,[1] ત્યાંના દાહડા પાધરા.

જ્યાં વાગે દાંડું, ત્યાં જવા સાંડું.

જ્યાં વાંધો ત્યાં સાંધો નહિ હોય. (અથવા) વાંધો પડ્યો ત્યાં સાંધો નહિ હોય.

જ્યાં સુધી નગારૂં, ત્યાં સુધી તગારૂં.

જ્યાં સંપ નહિ, ત્યાં શોભા નહિ. ૨૯૩૦

જ્યાં શાહ, ત્યાં બજાર.

જ્યાં હાથી તણાઈ જાય, ત્યાં બકરી પાર પુછે, (અથવા, ત્યાં બકરીને કોણુ પાર પુછે?)

It is said that when the wind was driving along a piece of iron, the silk-cotton asked what was best for him to do. (તામીલ કેહવત.[2])

After all the great men had been carried away by the flood, the leaf dish said "What is to become of me?" (તેલુગુ કેહવત.[3])

બડબડ ઉંટ દહાયલ ગેલા, ગદહા પુછે કતેક પાનીં. (બિહાર કેહવત.[4])

હાથી ઘોરા બહા જાય, ગધા કહે 'કિતના પાની'? (હિં. કે)

महागजः पलायंते मशकानां तु का गतिः ॥[5] (સંસ્કૃત કેહવત.)

---

૧. એક નક્ષત્ર. ૨. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 104.

૩ Carr's *Telugu Proverbs*, Supplement, p. 71.

૪. Christain's *Behar Proverbs*, p. 40.

૫. When huge elephants run away, what hope is there for mosquitos? Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 443.

જર ખરચીને જોડા ખાવા.

જર, ચાહે સો કર; બિન જર, તક તક મત કર.

Money is the god of the world.

Talk is but talk; but 'tis money that buys land.

Riches rule the roast. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

Amour fait beaucoup, mais argent fait tout.[૧]

Qui a de l'argent a des pirouettes.[૨] (ફ્રેંચ કેહવતો.)

Pecuniae obediunt omnia.[૩] (લૅતીન કેહવત.)

Wo geld redet, da gilt alle Rede nicht.[૪] (જરમન કેહવત.)

Dinheiro he a medida de todas as cousas.[૫] (પો. કે.)

Penge tale meer end tolv Tingmænd.[૬] (ડેનીશ કેહવત.)

Money can buy living beings for the vilest of purposes.[૭]

With money one may command devils; without it one cannot summon a man. (ચીનાઈ કેહવતો.[૮])

What can money effect? It can do ten kinds of things. (તામીલ કેહવત.[૯])

A man with money is a king though he be the son of a slave girl. (તેલુગુ કેહવત.[૧૦])

بی زر بی پر

زر بر سر فولاد نهی نرم شود (ફારસી કેહવતો.)

અરદારકા સૌદા હુએ, બેઝરકા ખોદા હાફેઝ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

---

૧. Love does much, but money does all.
૨. He who has money has capers.
૩. All things are obedient to money.
૪. Where gold chinks, arguments are of no avail.
૫. Money is the measure of all things.
૬. Money is more eloquent than a dozen members of parliament.
૭. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 455. ૮. *Ibid*, p. 459.
૯. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 422.
૧૦. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 206.

अर्थेन सर्वे वशा ॥[१]

धनमूलमिदं जगत् ॥[२] (સંસ્કૃત કેહવતો.)

જર, જમીન, જોરૂ જોરકી, જોર ચુકા તો ઓરકી. ૨૯૩૫

જર, જોરૂ, જમીન, ને જુવારી,[૩] તે કરે જગની ખુવારી.

જર, જોરૂ, ને જમીન, એ કજ્યાનાં મૂલ, (અથવા, એ ત્રણ ટંટાનાં મૂલ.) (અથવા) જમ, જોરૂ, ને જમીન, એ ત્રણ વગચેથો વાંધો નહિ.

Women and dogs set men together by the ears.

Who has land has war. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

Qui femme a, noise a.[૪]

Qui terre a, guerre a.[૫] (ફ્રૅંચ કેહવતો.)

Chi ha terra, ha guerra.[૬] (ઈતાલ્યન કેહવત.)

Al que tiene muger hermosa, ó castillo en frontera, ó viña en carrera, nunca le falta guerra.[૭] (સ્પૅ. કે.)

જર, જીભ, જોરૂ, ને જમીન, ઈ કજીએના મૂર; મિત્રેકે વેરી કરી, બાપે પુટ કે દૂર. (કચ્છી કેહવત.)

ઝઘડેકી તીન જડ; ઝન, ઝમીન, ઝર.

ઝર, ઝન, ઝમીન, ઝબાન, ચારેં કજિયેકા ઘર. (હિંદુસ્થાની કેહવતો.)

बद्धमूलस्य मूलं हि महद्वैरतरो स्त्रियः ॥[૮]

स्त्रियो मूलमनर्थानां ॥[૯] (સંસ્કૃત કેહવતો.)

જર, જોરૂ, ને જમીન, કોઈનાં થયાં નથી, ને થશે પણ નહિ.

---

૧. All are made subject by money. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 378. ૨. In this world, money is the means. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 418. ૩. જુગાર.

૪. He that hath a wife is sure of strife.

૫. Whoso hath land hath war. ૬. He who has land has war.

૭. He who has a handsome wife, a castle on the frontier, or a vineyard on the road-side, is never without war.

૮. Women are the great root of the firmly-rooted tree of emmity. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 437.

૯. *Ibid*, p. 482. Women are the cause of mischief.

જર થોડા ને સ્નેહ ઘણા, ને તું શું મારશે પારધી, હમે વનમાર્યાં મુવાં.
જર દેખી મુનીવર ચલે. ૨૯૪૦
Mention money and even the corpse will gape. (કેને. કે.[૧])
Much money moves the gods. (ચીનાઈ કેહવત.[૨])
द्रव्या साठी सर्व भुलते. (મરાઠી કેહવત.)
જર દેખી મુનીવર ચલે, સ્ત્રીયા પસારે હાથ, ચહડ્યાં રણ ઉતરે, જો જાકી ગાંઠે હોએ ગરથ.
જર બાજી તો ખોદા રાજી.
જર બિસ્યાર તો મરદ હુસ્યાર, જર કોતા તો મરદ રોતા.
જર માલ જપના, ને પરાયા સો અપના.
જરણ તો જમનાનું, મરણ તો કાશીનું. ૨૯૪૫
જરથોસ્તનો દીસો, ઊંઘાડો પેટી, ને કાહડો શીશો, (અથવા) ઉઘાડ પેટી, ને કાહડ દારૂનો શીશો.
જરસે હાથી, જરસે ઘોડા, જરસે લાહોલશકર હએ, જે કોઇ હથ્યાર બાંધે સિપાહી, ઓબી જરકા ગુલામ હએ. (અથવા) જરસે ઘોડા, જરસે હાથી, જરસે લાહોલશકર, જે કોઇ સિપાહી લહુઆ બાંધે સબી જરકે નોકર.
જરીનો[3] કાહડીને ગલીનો[4] પેહરવો.
જલ ગઇ જીંદગી, ને પર ગયા દાંત, બુઢી રે તું ચરખા કાંત!
જલ ત્યાં થલ, ને થલ ત્યાં જલ. ૨૯૫૦
જલ તો જમનાનું, ને મરણ તો કાશીનું.
જમના નદીનું જલ ચોકસ હિંદુ પંથોમાં પવિત્ર ગણાયછે, અને એટલા માટે તેને સઘલાં જલો ઉપર સૈંવાપરી ગણેલું છે; અને

---

૧. *Eastern Proverbs and Emblems*, p. 20.
૨. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 455.
૩. જરીનો સદરો. ૪. ગલીનો સદરો.

કાશી તેઓમાં ધરમનું મુખ્ય સ્થાન ગણાય છે, એટલા માટે ત્યાં મરવું બીજા કોઇ સ્થાને મરવા કરતાં વધારે સારૂં ગણેલું છે.

જલ પ્રમાણે પાહેરી, ને કરમ પ્રમાણે બુદ્ધ, જે જે નરને સેવ્યે, એવી આવે બુદ્ધ.

कर्माणुसार बुद्धी. (મરાઠી કેહવત.)

જલદી દોડે તે જલદી થાકે.

He that runs fast will not run long. (અંગ્રેજી કેહવત.)

જલોની કાની વલગવું.

जळु सारखा चिकट आहे. (મરાઠી કેહવત.)

જવાન સાસુ મરે નહિ, ને વહુનો દાહડો વલે નહિ. ૨૯૫૫

જવાનીનું રળવું, ને કોગળીયાનું મરવું.

જવાનું હોય તે રહે નહિ, ને રેહવાનું હોય તે જાય નહિ.

જવાસા[1] જેવું અદેખું કોઇ નહિ (કે સઊ સુકાય ત્યારે તે લીલો થાય, ને સઊ લીલું થાય ત્યારે તે સુકાય.)

જવાસાને ખોળે ગયું.

જવું જગન્નાથજી, ને થાક્યા થાણેથી. ૨૯૬૦

જવું મુંબાઇ, ને થાક્યા વતવેથી.

જશ ઊપર જુત્યાં.

To return hate for kindness. (ચીનાઈ કેહવત.[2])

જશ તો જાન ગયે મીલે.

જશ તો જાનગરો છે.

જશમેં જગમાલકી પોલ, કે ઠગમેં બાજવાડા,[3] ફીસબી કરોલીયા પોલ, કે મેલા લાડવાડા. ૨૯૬૫

---

૧. જવાસો—એક ઝાડ.

૨. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 324.

૩. આ નામની વરોદરા મધે એક પોલ છે.

જસને મલે તસ, તો હારેમન થાય વસ.

Like for like, and Nan for Nicholas. (અંગ્રેજી કેહવત.)

હરકેસા, જેસાકો તેસા. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

જહવેરની પરીક્ષા જહવેરી કરે.

A ruby dealer will know the worth of a ruby. (કા. કે.[1])

જા કુત્તા બીલ્લીકુ માર.

જા ઘર નાર સનાર, જનમાર જીત્યા, દીઓ ગઉકુ દાન, પીપલકો પોશીયા.

જા ઘર નાર કનાર, જનમાર હાર્યા, નહિ દીયો ગઉકુ દાન, પીપલકો વાહરીઆ. ૨૯૭૦

જા બીલ્લી કુત્તેકુ માર.

જા બીલાડી મોભા મોભ.

જા એ લકડી કુત્તેકુ માર.

જા રે ભેંસ પાણીમાં!

જાકા પડ્યા સભાવ, જાયગા જીવસે. ૨૯૭૫

જાકે બોલે બંધ નહિ, મરમ નહિ મન માંહે, તાકી સંગત કીજીએ, તો છોડ ચલે વન માંહે.

જાગતાની પાડી, ને ઊંઘતાનો પાડો. (અથવા) જાગતાની પાડી, ને ઉંઘતાનો પાડો, ચોરને વસાવો, સાહુકારને નહસાડો, જોગીની ઝોલ્લીમાં ડાકણી સંતાડો, ચમારને બારણે ગૌઆં બેસાડો.

જાગતો બોલે, પણ ઉંઘતો બોલે?

જાગ્યો વાયદો જુલાઇનો.

જાગા સો પાયા, સોયા સો ખોયા.[2] ૨૯૮૦

Chi dorme non piglia pesci.[3] (ઈતાલ્યન કેહવત.)

---

1. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 123. 2. જુઓ કેહવત નાં૦ ૪૬૭, સર્ફ ૩૬.

3. He who sleeps catches no fish.

જાગે જે કોઇ ધનનો ધણી, જાગે જેને ચિંતા ઘણી; જાગે રાત અંધારી ચોર, જાગે ધન વરસાદે મોર; જાગે જેનાં ઘરમાં સાંપ, જાગે જે દીકરીનો બાપ; જાગે જે કોઇ જપે જગદીશ, જાગે જેને દેવું શીશ; જાગે જેની દેહમાં દુખ, જાગે જેને લાગે ભુખ.

જાગે તે જીવે, ઉંઘે તે મરે.

જાગે સો ગાજે, સોવે સો રોવે. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

જાડું પીપ જેવું, (અથવા) જાડું ભેંસ જેવું (માણસ.)

જાણ આગલ થઇએ અજાણ, તત્વ લેઇએ તાણી, તે થાય જો આગ, તો આપણ થઇએ પાણી.

જાણ અંજાણકે બસ પગો, ક્યા કીનો કિરતાર, ચન્દન પરો લોહારકે વાંહાં, જલજલ કીગો ઈંગાર. ૨૯૮૫

तो आग झाला तर तुह्मी पाणी व्हा. (મરાઠી કેહવત.)

જાણ, જાગરણ, ને જાત્રા, એ ત્રણની જરૂર.

જાણીતાને લાખ, ને અજાણ્યાને સવા લાખ.

જાણીતી જુવાર સારી, પણ અજાણ્યા ઘઊં માઠા.

દઠી મખ ન ગીરાજે. (કચ્છી કેહવત.)

જાણીતું ઝેહર નહિ ખવાય.

દઠો ઝેર ન ખાવાએ. (કચ્છી કેહવત.)

જાણીતો ચોર ઘર ઘાલે. ૨૯૯૦

યાને, ઘરની વાતથી જાણીતું એવું ઘરનુંજ માણસ ઘરને નુકસાન કરી શકેછે.

જાણે તો હસવું, ને નહિ તો ખસવું.

જાણો કોએડો કોડીનું મુલ.

જાત જણાય, પણ મન નહિ જણાય.

જાત જાતનો વેરી, ને જાત જાતને ખાય, ને માગણ,[1] કુત્તા, ને ભાત, તે દેખ દેખ ઘરકાય.

---

૧. માગનારો; ભિખારી.

જાત તે જાત, ને કજાત તે કજાત. ૨૯૯૫
જાત થાને પરજાત ભલી.
જાત પર જવું.
જાત પર ભાત, ને કામર પર દીઆં.
Cat after kind. (અંગ્રેજી કેહવત.)
A tiger-cub is a tiger-cub, a kid is a kid. (તેલુગુ કેહવત.[1])
पानावर भात व जानव्यांत हात. (મરાઠી કેહવત.)
જાત પાંત પુછે નહિ કોય, હરકો ભજે સો હરકા હોય.
જાત મનાવે પાણી પડે, કજાત મનાવે સિર ચહડે. ૩૦૦૦
The more you court a mean man, the statelier he grows. (અંગ્રેજી કેહવત.)
જાત વના ભાત ન પડે.
જાતની નાહની, ને કપરની કાહની, ને બૈરી લેજે રાણી.
જાતમે જાત મીલી, ઔર ખોશમે બતી જલી.
જાતરાનાં પુનમાં નાતરાંનું ખુન.
જાતે જાત મલ્યાં, ને ભવનાં દુખ ટલ્યાં. ૩૦૦૫
Bamboos are tied with bamboos, and elephants are caught by elephants.[2]
A tribe associates with its own tribe, and goats follow their own kind. (તામીલ કેહવત.[3])
(ફારસી કેહવત.) باز گردد باصل خود هرچیز
ઝાત ઝાતસે મિલ જાતી હએ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)
જાતે જાફર, ને હાડે કાફર.

---

૧. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 262.
૨. *Hill Proverbs of the Inhabitants of the Chittagong Hill Tracts*, by Capt. Thomas Herbert Lewin, p. 6.
૩. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 257.

જાતે હબસી, ને લુગડાં કાલાં, રાત અંધારી ને કોડિયાં દાલાં.
જાતાં ધન દેખ્યે તો આધા લીજે બાંધ.

Mais val perder, que mais perder.[૧] (પોરચુગીઝ કેહવત.)

જાન કેરો જશ.
જાન જવા દેવો, પણ આબરૂ સાચવવી. ૩૦૧૦

Take away my good name, and take away my life.

Either live or die with honour. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

When honour is perishing, is life worth preservation? (તામીલ કેહવત.[૨])

When honor has gone, why life.[૩]

Though you lose your life, you must preserve your honour. (તેલુગુ કેહવતો.[૪])

(ફારસી કેહવત.) مردن به عزّت به که زندگانی بمذلّت

જાએ જાન, રહે ઈમાન. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

प्राणमेव परित्यज्य मानयेवाभिरक्षतु ।
अनित्यो भवति प्राणो मान आचंद्रतारकं ॥[५] (સંસ્કૃત કેહવત.)

જાન, જોડું, ને વગોવવું.
જાન, જોરૂ, ને જાતરા.
જાન થોડી, તો માન ઘણાં.

"જાન થોડીરે સમડી[૬] માન ઘણાં." (ગુજરાતી ગીત)

જાન નહિ, જીવનું જાન.

લગનની જાન એક ગામથી બીજે ગામ જતાં રસ્તામાં તેને નદી નાલાં વગેરેની જંજાલ વેઠવી પડેછે તેનો અતરે એસારો છે.

---

૧. Better lose than lose more.

૨. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 491.

૩. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 297. ૪. *Ibid*, p. 276

૫. Even at the cost of his life, one should preserve his honor; life is transient, honor is as lasting as the moon and stars. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 435. ૬. વેહવાઇ.

જાનમાં કોઇ જાણે નહિ, ને હુંબી વરની ફુઇ, ગાડાંમાં કોઈ લીયે નહિ, ને દોડી દોડી મુઈ. (અથવા) જાનમાં કોઇ જાણે નહિ, ને હુંબી વરનો કાકો. (અથવા) જાનમાં કોઈ ઓલખે નહિ, ને વરની માએ હું. ૩૦૧૫

Nor known, nor recognised, and "Good morning, uncle." (કાશમીરી કેહવત.[1])

ચીન્હેં ન જાનેં મૈં દુલ્લહ[2]કી ચચી, મંડવામેં કોઈ બાત ન પૂછે કોહબર દુલહાકી ચચી. (બિહાર કેહવત.[3])

માને ન જાને, હએલી નૌશેકી ખાલા.

જાન ન પહચાન, "બડી ખાલા સલામ!" (હિંદુસ્થાની કેહવતો.)

જાના હએ રેહના નહિ, જાને બીસવે બીસ, એસી સેહજ સોહાગ પર કોણ ગુથાવે સીસ.

જાની જાની સબ કોઇ કહે, પર જીકી જાની ન જાએ, જાનીસે જાની મીલે, તબ કુછ જાની જાએ.

જાને જવું, ભોંયે સુવું, ને ભુખે મરવું.

જાનૈયાને જમણ વાહલું, ને વરને વાહલી કન્યા, ગોરને પણ કન્યા વાહલી, એ મોટો અન્યા.

જામીન થઈને ગાંદનું ગોપીચંદ કરવું.[4] ૩૦૨૦

Do not stand security, it will lead to endless evils.

Though you may bear one company, do not become his security.[5] (તામીલ કેહવતો.)

જામે જીતની બુદ્ધી, ઉતની કેહે બતાએ, વાકો બુરો ન માનીએ, ઔર કહાંસે લાએ.

---

૧. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 260. ૨. વરરાજા. ૩. Christian's *Behar Proverbs*, p. 40.

૪. જુઓ કેહવત ના૦ ૨૧૬૨, સફે ૨૦૩.

૫. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 105.

જાય કાસર, ને આવે દલદર.

જાય ત્યારે ઓછા કેહવાય, ને આવે ત્યારે વધારે કેહવાએ.

રૂપિયા ગુમાવવા અને મેલવવા ઉપર છે.

જાય[1] તે શોભામાં, ને રહે[2] તે તોબામાં.

જાય તેની જગા ખાલી. ૩૦૨૫

એથી ઉલટી રીતે શેકસપીઅરે પોતાનાં લખાણમાં એક ગમ જણાવેલું છે કે,

Only in the world I fill up a place, which may be better supplied when I have made it empty.

("ઍઝ યુ લાઇક ઇત," અંક ૧લો, પ્રવેશ ૨જો.)

જાય તો મહો કાલું, ને નહિ તો હાથ કાલા.

કોઈના પૈસા જાલવતાં જો કોઇ માણસ તેને ગુમાવેછે, તો તેણે પોતાનું મોહડું કાલું કીધું એમ કેહવાયછે. અને જો તે નથી ગુમાવતો તોપણ તેને જાલવવા માટે વારંવાર ગણતાં નકામાં ઓર તેના હાથ કાલા બનેછે.

જાય બજાર, ને ખાય પેંજાર.

જાયા ત્યારે નાહ્યાતા, ને જઇશું ત્યારે નાહીશું, નાહવું ધોવું પડતું મુકી, હાથ પગ ધોઇને ખાઇશું.

જાલમ જીવને ભારી.

જાલમ બેત ખરાબ. ૩૦૩૦

(ફારસી કેહવત.) ظالم همیشه خانه خراب است

જાલવતીની માએના સોના (અથવા, સો વરસના) આવરદા.

જાલવી રાખેલો પથરો કામ લાગે.

જાલાં ત્યાં જંજાલ, કચરો ત્યાં કંકાસ, ઉકરડો ત્યાં છે ખર, ને ગતર ત્યાં છે ડાંસ.

૧. મરણ પામે. ૨. જીવતું રહે.

જાસીબાઈનો ફુલ્લો આસીબાઇને થયો.

કાંગલાં માણસની વિરૂદ્ધ બોલાયછે.

જાહજે ખારવે વાહણ ભારી, ધણે ગુલામે ઘેર સુહનું, ને બાર મણ તેલે અંધારૂં. ૩૦૩૫

જાહજે દીકરે કલહીન.

જીણું કરીને પીસ, રોટલી થાય દસ વીસ, ચાંપી કરીને ગુંડ, રોટલી થાય લાલ બુંદ.

જીત માહરી, ને હાર તમારી!

જીતના વધામણા.

જીતને ગગનમેં તારે ઉતને શત્રુ હોએ, પર કીરપા હો કિરતારકી, તો બાલ ઉખારે ન કોએ. (અથવા) જીતે તારે ગગનમેં, ઇતે દુશમન હોએ, કીરપા હોએ જો રામકી, બાલ ન તોડે કોએ. ૩૦૪૦

જીતી મેરી મુઠ, ઈતી મેરી છુટ.

જીતીનું જાણું.

યાને, બોંહસીલું માણસ.

બડ તલેકા ભુત. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

જીતે ઇન્દ્રી સરદાર હએ, જીસકા જગ પર રાજ, જલો જીંદગી ઉસ નરકી, કે જો ઈન્દ્રીકા દાસ.[1]

જીંદગીની ધુલ કરવી.

જીનકે ગાઊંમેં બસ્યે ઉનકુ હાંજી હાંજી કીજ્યે, બીલ્લી ઊંઠ લેકર ચલી, તો હાંજી હાંજી કીજ્યે. ૩૦૪૫

જાત કહે, સુન જાતની, યાહી ગાંવમેં રેહના, ઉંટ બીલ્લીયા લે ગયા, તો હાંજી હાંજી કહના. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

જીભ ચહડાવે, ને જીભ પડાવે.

ઝબાનહી હાથી ચઢાવે, ઝબાનહી સર કટાવે. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

1. જુઓ કેહવત નાo ૪૩૨, સર્ફ ૩૨.

જીભ ગાદીએ બેસાડે, ને જીભ ખાસડાં ખવડાવે.

જેહી મુહેં પાન[૧] તેહી મુહેં પનહી.[૨] (બિહાર કેહવત.[૩])

जिव्हाग्रे वर्तते लक्ष्मीर्जिव्हाग्रे मित्रबांधवाः ।

जिव्हाग्रे बंधन प्राप्तिर्जिव्हाग्रे मरणं ध्रुवं ॥[४] (સંસ્કૃત કેહવત.)

જીભને કંઇ કાટો છે કે જુઠું બોલતાં અટકે?

જીભને કંઇ હાડકું નથી.

યાને, તે એમબી ફરેછે અને એમબી ફરેછે; જેમ ગમે તેમ બોલેછે.

The tongue has no bones, but it crushes. (તરકીશ કેહવત.[૫])

The tongue has no bones, yet it breaks bones. (ગ્રીક કે.[૫])

There is no bone in a slanderous tongue.[૬]

A boneless tongue may say any thing. (તામીલ કેહવતો.[૭])

(ફારસી કેહવત.) پیش زبان کوتل نیست

जिभेला हाड नाहीं, पण दांत पाडते. (મરાઠી કેહવત.)

જીભને દોજખમાં નાખવી. ૩૦૫૦

જીભને દાંત ભલાવવા નહિ પડે.

જીભને લગામમાં રાખવી.

A bridle for the tongue is a necessary piece of furniture. (અંગ્રેજી કેહવત.)

Sweet Lord Longaville, rein thy tongue.

(શેકસપીઅર, "લવ્સ લેબર્સ લૉસ્ત," અંક ૫ મો, પ્રવેશ ૨જો.)

જીભનાં નખ લેવાડવાં.

---

૧. માન. ૨. ખાસડાંનો માર.

૩. Christian's *Behar Proverbs*, p. 95.

૪. Fortune rests on the tip of the tongue; friends and relatives rest on the tip of the tongue; suffering imprisonment rests on the tip of the tongue; death rests on the tip of the tongue. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 407.

૫. Long's *Eastern Proverbs and Emblems*, p. 91.

૬. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 114. ૭. *Ibid*, p. 156.

જીભમાં ઝેહર, ને જીભમાંજ અમૃત.

જીભરડી રે બાપરડી, તું બોલી છે અપાર, તું બોલીને પેસી જાય, તારે ખાસડાં ખાય કપાર.[1] ૩૦૫૫

જીભે ટાંચા મારવા.

જીવ જવાનો સોદો.

જીવ જાણે કે કોથલો, કે જાણે બનિયાકા હાટ.

જીવ જાનનો તો તું, દિલ (અથવા, મન) તો માહરૂં કોઠી, ખાટ ઉપરથી બળ્યાં લઉં, તો ટદ્દી કોણે ઠોકી.

જીવ જાય, પણ જીવનો લેનાર ન જાય. ૩૦૬૦

જીવ જાય સો જાનેદે, મત જાનેદે શરીર, બીગર પન્છકી કામઠી, તર ક્યાંસે લગે તીર.

જીવ જુઠો, ને દિયાનત લુચ્છી.

જીવ તો ગયો, પણ રંગતો રહ્યો.

જીવ ને પ્રાણ ગયો, ના તન મન, પૈસામાં પૈસો નહિ, ને ધન ધન ને ધન.

જીવ પર આવેલો બીલાડો ટોટે વલગે. ૩૦૬૫

બનેછ જ્યારે માણસ શિકસ્ત ને આજેજ,
જબાન તેની બનેછે લાંબી ને તેજ,
જેમ કે બીલાડી જો હારેલી થાયછ,
તો કુદીને કુતરા પર કિનાથી જાયછ. (શેખ સાઅદી ઊપરથી.[2])

જીવ પર જબરી.

જીવ સૌને પ્યારો છે.

Insects of every kind covet life and fear death. (ચી. કે.[3])

જીવજો જણુતી, ને મરજો ગણુતી.

---

૧. કપાલ. ૨. જુઓ "માહરી મજેહ તથા બીજી કવિતાઓ," સફે ૩૦૦.
૩. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 154.

જીવત બાપકુ મારત દંડા, મુવે પીછે પોંહચાવત ગંગા.

જીતા પીતાકી પુછી ન બાત, મરે પીતાકો દુધ ઔર ભાત.

જીતે ન માને પુતર, ઔર મુએ કરે સરાધ. (હિંદુસ્થાની કેહવતો.)

જીવતા જીવ ને પડતા પરાણ (કાહડી આપવા.) ૩૦૭૦

જીવતી માખ નહિ ગલાય.

યાને, કોઈ જાણી જોઇને પોતાને આપદામાં લાવી નાખે નહિ.

જીતી મખ્ખી નહીં નિગલી જાતી. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

જીવતો ગધેડો, ને મુવેલો વાઘ (બરાબર.)

જીવતો રેહજે, ને ઉકરડો ખોરી ખાજે!

બાલકને લાંબી જીંદગીના આષીર્વાદ તરીકે બોલાયછે.

જીવતો રેહજે, ને જોગી થજે!

ઉપલીજ કેહવતની માફક વપરાયછે.

જીવતો હાથી હજારનો, ને મુવો હાથી લાખનો. ૩૦૭૫

Although dead, an elephant will fetch a thousand gold pieces. (તામીલ કેહવત.[૧])

હાથી કટા તોભી સવા લાખ ટકેકા. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

જીવતાં જીવત નહિ જોયું, ને મુવા પછી રોયું. (અથવા) જીવતાં કોઇ જાણે નહિ, ને મુવા પછી ધડાપીટ. (અથવા) જીવતાં નહિ પુછયું, ને મુવા પછી ધરાધર કુટયું.

What is the good of giving sugar to the dead?

They who killed the Imam lament his death.[૨]

Alive— neither dust nor ashes, but dead—satin.

(કાશમીરી કેહવતો.[૩])

જીતે ન પુછે, મુવે ધરધર પીટે. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

---

૧. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 57.

૨. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 253. ૩. *Ibid*, p. 262.

જીવતાં તો માગીને ખાય, પણ મુઆં બિચારાં ક્યાં, (અથવા, કોણુને બારણે) જાય?

જીવતાં પાલે, ને મરતાં તારે. (અથવા) જીવતાં પાલે, ને મુવે બાલે (એવું ભલું માણસ.)

જીવતાં લાખના, ને મુવા સવાલાખના.

જીવતાંના જાનૈયા, ને મુવાંના ખાંધ્યા. ૩૦૮૦

જીઅરેજા જાનૈયા, ને મોએજા ખાધીએ. (કચ્છી કેહવત.)

જીવતાંની ખોડ મુવે જાય.

What is bred in the bone will never out of the flesh. (અંગ્રેજી કેહવત.)

It is ill to take out o' the flesh that is bred i' the bane. (સ્કૅાચ કેહવત.)

Naturam expellas furca, tamen usque recurret. (લૅટીન કે.[1])

Ce qu'on apprend au berceau dure jusqu'au tombeau.[2] (ફ્રૅંચ કેહવત.)

The habits of early life will never be forgotten.[3]

Habits contracted in the cradle cleave to one till he goes to the burning ground. (તામીલ કેહવતો.[4])

No man's disposition will alter, neither can a dog's tail be made straight: the stubborn woman will even put her husband in a basket and sell him. (વિમાન.[5])

خوئی بد در طبیعتی که نشست—نه رود جز بوقت مرگ از دست (ફારસી કેહવત.)

---

1. Drive Nature out with a pitchfork, she will every time come rushing back. 2. What is learned in the cradle lasts till the grave.

3. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 109. 4. *Ibid*, p. 375.

5. Long's *Eastern Proverbs and Emblems*, p. 4.

ઈલ્લત ધુએ ધુએ જાએ, આદત કયું કર જાએ?
આઈ હુએ જાનકે સાથ, જાવેગી જનાઝેકે સાથ.
જાકો જૈસો સભાવ, જાયગા જીવસે, નીમ ન મીઠા હોએ, સીંચ ગુર ધીસે. (હિંદુસ્થાની કેહવતો.)
માડુ મરે તડે ખોડ વઞે. (કચ્છી કેહવત.)
जित्याची खोड मेल्या विना जात नाहीं.
जन्म खोड जात नाहीं. (મરાઠી કેહવતો.)
જીવતાંની ગણુતી, ને મુવાંની ભરતી.
જીવતાંને રોજી, (અથવા, જી,) ને મુઆંને બેહેસ્ત.
જીવને સુખ તો જેહાનને સુખ.
The prick of a pin is enough to make an empire insipid for a time. (અંગ્રેજી કેહવત.)
The spirit healthy and the world healthy.[1] (કા. કે.)
જાન હુએ તો જેહાન હુએ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)
अनाश्वासितदुःखिते मनसि सर्वमसह्यं ॥[2] (સંસ્કૃત કેહવત.)
જીવમાં જીવ આવવો. ૩૦૮૫
જાનમેં જાન આ ગઇ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)
જીવમાં જીવ છે ત્યાં સુધી.
जीवांत जीव आहे तोंपर्यंत. (મરાઠી કેહવત.)
જીવ્યા થાને જોયલું ભલું.
જીવ્યો જોગી સારો, પણ મુવો પાદશાહ માઠો.
A living dog is better than a dead lion. (અંગ્રેજી કેહવત.)
E meglio un papa vivo che dieci morti.[3] (ઇતાલ્યન કેહવત.)

---

૧. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 263. ૨. When the mind is grieved and unconsoled, all is disgust. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 374.
૩. One living Pope is better than ten dead.

Val più un asino vivo che un dottore morto.[1] (ઇ. કે.)

Besser ein lebender Hund als ein todter Löwe.[2] (જ. કે.)

یار زنده به از شوهر مرده

(ફારસી કેહવતો.) موش زنده به از گربهٔ مرده

મુએ શેરસે જીતી બિલ્લી ભલી. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

જીવ્યો નર ભદ્રા[3] પામે.

જીવરાજ બાલુ. ૩૦૯૦

યાને, માંકડ.

જીવરામ ભટ, તો કે' બાપા આં!

જીવવું થોડું, ને જંજાલ ઘણી.

જીવવું થોડું, ને મમતા ઘણી.

જીવશું તો જોઇશું, ને મુવા તો ગીયા.

Qui vivra, verra.[4] (ફ્રેંચ કેહવત.)

જીરા હુંધાસું ત નારીધાસું, મોઆસું ત કી ન. (કચ્છી કેહવત.)

જીવશે નર, તો વસાવશે ઘર. ૩૦૯૫

જીવેંગા નર, તો ફીર બસાયંગા ઘર. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

जर ती असती तर घरभर पोरें होतीं. (મરાઠી કેહવત.)

જીવશે! ને દરજી વાગા સીવશે!

A pleasant sneeze and long life (to you.) (કા. કે.[5])

જીવશે માહરા ભાઈ, તો ગલી ગલીએ ભોંજાઇ.

If one has a sister, he may have a brother-in-law.

(તામીલ કેહવત.[6])

જીવે મેરા ભાઈ, ઘરઘર ભોજાઈ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

---

૧. A living ass is better than a dead doctor.

૨. Better a living dog than a dead lion. ૩. દોલત.

૪. Who lives will see.

૫. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 143. ૬. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 5.

જીવંતા જશ નહિ, ને જશ વિના ન જીવંત, જશ લઇને જે ગયા, તે રવિ પેહલા ઉગંત.

જીવવાનો ભરોસો નહિ.

હસ્તીકા ક્યા ભરોસા? (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

જીવે જાણ્યું તો જગને જણાવવાનું શું કામ? ૩૧૦૦

જીસ મુલસે આયે ઇસ મુલસે ગએ, નફેમેં દો જુત્યાં.

Ill got, ill spent.

Ill gotten goods seldom prosper.

So got, so gone.

Evil gotten, evil spent.

What is gotten over the devil's back is spent under his belly. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

Male parta male dilabuntur. (લૅતીન કેહવત.[૧])

Ce qui vient de la flûte s'en retourne au tambour.[૨] (ફ્રૅં. કે.)

Mit dem Pfeiflein gewonnen, mit dem Trommlein verthan.[૩]

Wie gewonnen, so zerronnen.[૪] (જરમન કેહવતો.)

Ligt gekomen, ligt gegaan.[૫]

Zoo gewonnen, zoo geronnen.[૬] (ડચ કેહવતો.)

Come easy, go easy.[૭]

Unjustly-gotten wealth will go unjustly. (ચી. કેહવતો.[૮])

Ill-gotten wealth and illicit pleasure are both bad. (તામીલ કેહવત.[૯])

---

૧. Things ill gotten go ill.

૨. What comes from the fife goes back to the drum.

૩. Got with the fife, spent with the drum. ૪. As won, so spent.

૫. Lightly come, lightly gone. ૬. So got, so gone.

૭. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 455. ૮. *Ibid*, p. 459.

૯. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 422.

Ill-gotten wealth goes in the way of wickedness; the getter neither eats it himself, nor takes it with him. (કાશમીરી કેહવત.[1])

It will go the way it came. (તેલુગુ કેહવત.[2])

هرچه به یللی می آید به تللی می رود

مال حرام بود از راه حرام رفت

(ફારસી કેહવતો.) هرچه زود آید دیر نپاید

હરામકા માલ હરામમેં ગયા, નફેમેં દો જુતીયાં.

પાપીકા માલ અકારથે જાએ. (હિંદુસ્થાની કેહવતો.)

अपापाचा माल गपापा. (મરાઠી કેહવત.)

જીસકા દામ, ઉસકા નામ.

જીસે રામકો ડર નહિ, નહિ પંચકી લાજ, ઉસે છેર ક્યા કીજીએ, ચુપ ભલો મહારાજ!

જુ થકી કંઇ સાલ્લો છોડી નખાય? (અથવા) જુને સારૂં સાલ્લો નહિ છાંડીએ.

જુ ભાગી કંઇ કપડાં નાખી દેવાયાં? (અથવા) જુ ભાગી પેરણું તે કોણ કાહડે? ૩૧૦૫

જુંકે વાસ્તે ખંદરી નહીં છોડતે. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

उवाचे भयान काय न्हेसण सोडायाचें आहे? (મરાઠી કેહવત.)

(ફારસી કેહવત.) دلق از بیم سپش نتوان گذاشت

જુગતીઆની હા, અને છી—વાની મા.

જુગારી હાથે વાંકડું, વાનર કોટે હાર, ઘેલી માથે બેડલું, છાજે કેટલીવાર?

જુદા ઝઘડા કરના નહિ, કરના તો ફીર ડરના નહિ.

Beware
Of entrance to a quarrel; but being in,
Bear 't, that the opposèd may beware of thee.

(શેકસપીઅર, "હેમલેત," અંક ૧લો, પ્રવેશ ૩જો.)

૧. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 36. ૨. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 717.

જુઠાણું તે કેટલો વાર ટકે?

Lie has no legs. (અંગ્રેજી કેહવત.)

Lügen haben tsurze Beine.[1] (જરમન કેહવત.)

Curtas tem as pernas a mentira.[2] (પોરચુગીઝ કેહવત.)

જુઠકે પાંઉ નહીં હોતે. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

જુઠાના આવરદા ચાર ઘડી. ૩૧૧૦

Lügen zerschmelzen wie Schnee.[3] (જરમન કેહવત.)

જુઠાની આગલ સાચો રડી રડીને મરી ગયો, પણ તેનું માન્યું નહિ.

He that does not speak truth to me, does not believe me when I speak truth. (અંગ્રેજી કેહવત.)

(ફારસી કેહવત.) پیش دروغ گو هر کس لاجواب است

જુઠેકે આગે સચ્ચા રો મરે. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

જુઠાનું બોલવું, ને ઊંદરનું ફોલવું.

જુઠી પીત ગોલાબકી, ધામ[4] પરે મુરઝાએ, સાચી પીત કપાસકી, મરે સંગાતી આએ.

જુઠું ગાય, એઠું ખાય, ને નાગી નાહ્ય, એ જનાવર કાંય?

જુઠું ગાવું, ને જડતું આણવું. ૩૧૧૫

જુઠું તે જુઠુંજ.

Truth must always be true, and falsehood false. (ચી. કે.[5])

જુઠું બોલવું ત્યાં વલી કંજુસાઇ કેવી?

જુઠ બોલનેમેં તોસર્ફા કયા? (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

જુઠું બોલવું, ને જખ મારવી બરાબર.

ખોટા બોલણું ને જખ માંએણી ભરોભર. (કચ્છી કેહવત.)

જુઠ બોલના ઔર — ખાના બરાબર. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

---

૧. Lies have short legs. ૨. A lie has short legs.

૩. Lies melt like snow. ૪. તડકું.

૫. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 313.

જુઠું બોલે તેને કોણ પકડવા જાય? (અથવા) જુઠાંને ક્યાં પકડવા જઈએ?

જુઠું બોલે નહિ તો પેટ ફાટી જાય. ૩૧૨૦

જુઠ ન બોલે તો પેટ ન ફટ જાએ?

જુઠ ન બોલે તો પેટ ફુલે. (હિંદુસ્થાની કેહવતો.)

જુઠું લાવ, પણ જોરથી લાવ.

જુઠું સાચું કરવું.

યાને, અડડાવી મારવું.

જુઠેકા મોહ કાલા, સચેકા બોલબાલા.

He that tells a lie buffeteth himself.

A lie, though it promise good, will do thee harm, and truth will do thee good at last.

Tell the truth, and shame the devil. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

Lüge ist die erste Staffel zum Galgen.[૧] (જરમન કેહવત.)

None ever perished by speaking the truth, none flourishes by uttering falsehood.[૨]

The mouth accustomed to lies will be deprived of good.[૩]

Truth prevails, falsehood kills. (તામીલ કેહવતો.[૪])

જુઠો, લુતરો, ને બારણેનો (અથવા, બજારમાંનો) કુતરો.

જુઠો સાચું બોલે તેબી નહિ મનાય. ૩૧૨૫

Al bugiardo non si crede la verità.[૫] (ઇતાલ્યન કેહવત.)

The liar's house is on fire, but no one believes it.(તર. કે.[૬])

જુઠો હંમેશ, જનુની હોય.

---

૧. Lying is the first step to the gallows.

૨. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 121. ૩. *Ibid*, p. 466.

૪. *Ibid*, p. 28.

૫. The liar is not believed when he speaks the truth.

૬. Long's *Eastern Proverbs and Emblems*, p. 47.

જુત્યાં ખાઇ તો ખાઇ, પણ મખમલકી.
જુદી રાતના[1] તે જુદાજ.
જુદાં રહ્યાં જોડવાં, ને ચહડ્યાં માસ તોડવાં.
જુના જુલમગાર સારા, પણ નવા દાદગર માઠા. ૩૧૩૦
જુના દોસ્ત નવા લેબાસમાં.
જુની આંખે નવા કોટક. (અથવા) જુની આંખ્યો, ને નવા તમાશા.
  जुने डोळे आणि नवे तमासे. (મરાઠી કેહવત.)
જુની બરણીનું ઠીકરૂં.
  યાને, વગર બીસાદનું, નજીવી કિંમતનું.
જુની વારનાં ઝાંખરાં.
જુન્નું કપડું ને બુઢું ઢોર, તેનો પૈસો લઇ ગીયો ચોર. ૩૧૩૫
જુન્નું કોહલું નવા વાઘ કરતાં સરસ.
જુન્નું તે સુન્નું.
  અસલી વસ્તુઓ અને અસલી રાહ રસમની તરફેનમાં બોલાય છે.
  Old fish, old oil and an old friend are the best. (અં. કે.)
  Azeite, vinho e amigo, o mais antigo.[2] (પોરચુગીઝ કેહવત.)
જુન્નું પાપ.
જુન્નો કાગડો.
  A black and white crow. (કાશમીરી કેહવત.[3])
  (ફારસી કેહવત.) گرگ باران دیده
જુન્નો જોગી. ૩૧૪૦
  જ્યારે એક કામમાં કોઇ માણસ લાંબા વખતનું પડેલું હોયછ ત્યારે આમ બોલાયછે.

---

૧. જુદે જુદે વખતે જનમ પામેલા.
૨. Of oil, wine, and friends, the oldest.
૩. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 82.

જુન્નો શરાબ, ને બુઢ્ઢું ઢોર.
જુન્નો હજામ, ને નવો ધોબી (સારા.)
ઈતેલ્યનો "જુન્નો વૈદ, ને નવો હજામ" કહેછે.
Employ a new washerman, but an old barber. (તામીલ કે.[1])
An old barber, and a new washerman. (તેલુગુ કેહવત.[2])
જુનાં પેટમાં લીખજ હોય.
જુફતો દીવો, ને કુંજણો વર (એ બંધે સરખાં.)
જુલમ કરે, ને દાદ પુકારે. ૩૧૪૫
જુવાન જાણીને જીવવું નથી, ને બુઢ્ઢા જાણીને મરવું નથી.
જુવાન જોટ જેવું.
જુવાન જોષી, ને બુઢો (અથવા, ઘરડો) વૈદ.
An old physician and a young lawyer. (અંગ્રેજી કેહવત.)
જુવાની આપીને ઘડપણ લેવું (એ કોઇ કરે નહિ.)
જુવાની થી જબ સબ કુચ્ય થા, ચાહતાતા હરકોઈ, ગઈ જુવાની ને આયા બુઢાપા, બતાતા નહિ કોઇ. ૩૧૫૦
જુવાની ને દેવાની (બરાબર.)
જવાની, દેવાની. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)
જુવાનીનો માર તે ઘડપણમાં સાલે.[3]
જુવાનીનું રહ્યું, ને પાછલી રાતનું દહ્યું (જનમ વેર પુગે.)
જુવાર આવે તે દલવા, ને મનખ આવે તે મરવા.
જુવાર કહે કે માહરે માથે ટોપી, ને એક વરસ નહિ આવું તો રૈયત થાય જોગી. ૩૧૫૫
જુવાર ખાશે હમારી, ને વહુ થશે તમારી.

---

૧. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 449.

૨. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 287.

૩. સડકે; દુખ આપે.

જુવાર દલી શેર, ને ગીત ગાયાં તેર, સાસુએ મુકી રોટલી, તો આંખે આવ્યા ફેર.

જુવાર, ને કરી નાખ્યાં ખુવાર.

જ્યારે ખેતરમાં જુવાર બરાબર પાકતી નથી, ત્યારે આમ બોલાયછે.

જુવું ને મુવું બરાબર.

જુવે તો જુ પડે, ને ખાય તો ખાતર પડે. ૩૧૬૦

જુહવાકી જુહમને બસ પડ્યો કાવો.[૧]

જે આશા પર રેહ્યુ, તે અપવાસ્યો મરે.

Wer von Hoffnung lebt, der stirbt am Fasten.[૨] (જ. કે.)

જે કહે તે કરે નહિ, ને કરે તે કહે નહિ.

Talkers are no good doers.

(શેકસપીઅર, "કીંગ રીચર્ડ ધ થર્ડ," આંક ૧ લો, પ્રવેશ ૪ થો.)

The greatest talkers are always the least doers. (અં. કે.)

Mandar potros, y dar pocos.[૩] (સ્પૅનીશ કેહવત.)

Les grands diseurs ne sont pos les grands faiseurs.[૪]

Du dire au fait il y a grand trait.[૫] (ફ્રેંચ કેહવતો.)

Groote belovers, slechte betalers.[૬]

Groot roemen, weinig gebraad.[૭]

Groot-sprekers zijn geene groot-daders.[૮] (ડચ કેહવતો.)

Tall talk is followed by no true action. (ચીનાઈ કેહવત.[૯])

Great words, but small measure. (તેલુગુ કેહવત.[૧૦])

જો કહતે હએં, વોહ કરતે નહીં. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

---

૧. કાવે લોહવાડ. ૨. He who lives on hope, dies of hunger.

૩. To promise much and perform little. ૪. Great talkers are not great doers. ૫. 'Twixt the word and the deed there's a long step.

૬. Great promisers, bad paymasters. ૭. Great boast, little roast.

૮. Great talkers are little doers. ૯. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 188. ૧૦. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 295.

જે કાલું કરે તેનુંજ કાલું થાય, બીજાનું નહિ થાય.

Wer Andere anschwärzt, ist darum nicht weisz.[1] (જ. કે.)

જે કોઈથી નહિ ડરે, તે ચાહે તે કરે. ૩૧૬૫

જે કોદરે કાળ ગીયા, તે કોદરા માના થીયા.

બે જાતના કોદરા થાયછે, મિઠા, અને માના. માના કોદરા તરતીબથી સાફ કરીને ખાવામાં આવેછે, જ્યારે તેથી નુકસાન થતું નથી. પણ જો સાફ કીધા વિના ખાધામાં આવેછે તો તેથી માણસને ધ્રુજરી થાયછે, જેને કોદરાનું માન ચહડેલું કેહવામાં આવેછે.

જે ખાય તે સ્વાદ જાણે.

Every one is the best judge of his own palate. (અં. કે.)

જે ખાય રસાણુ, તે જાય મસાણુ.

જે ખોલે દીકરી વપરાય તે ખોલે કાંઇ વહુ વપરાય?

જે ગધેડાંની પાસે બેસે, તે લાત મારતાં શિખે. ૩૧૭૦

યાને, ભુંડાં માણસની સંગતમાં માણસ ભુંડુંજ બનેછે.

જે ગયા મરી, તેની ખબર ન આવી ફરી.

જે ગામમાં જવું નહિ, તે ગામનું નામ શું પુછવું? (અથવા, તે ગામની વાટ શું પુછવી?)

Is it necessary to ask the man of that village whether you have to go, or not? (કાશમીરી કેહવત.[2])

જેં વાટ ન વેજે, તેં જો પંધ ન પુછજે. (કચ્છી કેહવત.)

જિસ રાહે નહીં ચલના, ઉસકે કોસ ગીનનેસે કયા કામ? (હિં. કે.)

ज्या गांवास जाणें नाहीं त्या गांवची वाट विचारणें नको. (મરાઠી કે.)

જે ગામમાં રોજ ધાડ, તે ગામમાં કેમ વસાય?

It is wrong to live in a village that has no protection. (તેલુગુ કેહવત.[3])

---

૧. Who blackens others does not whiten himself.

૨. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 243. ૩. Carr's *Telugu Proverbs*, Supplement, p. 86.

જે ગામમાં વણીક[1] નહિ ત્યાં રાત વાસો નહિ.

જે ઘર જવું નહિ, તે ઘરનું નામ પણ નહિ લેવું. ૩૧૭૫

જે ઘરની કુતરી નહિ પામે, તે ઘરની દીકરી પામે.

યાને, એક ધણી એક ઘરની કુતરી મેલવવાને લાયકનો હોતો નથી, તેજ ધણી તે ઘરની દીકરી સાથે પરણેછે, એવો પણ સંજોગ બનેછે.

જે જાણે કોક, તે મુકે પોક. (અથવા) જે શિખશે કોક, તે આખર મુકશે ફોક.

જે જાય ગયા,[2] તેને હૈડે ન મલે દયા.

જે જાય જાવે, તે દાંતે દહી ચાવે, ને કદી નહિ પાછો આવે. (અથવા) જે જાય જાવે, તે ફરી નહિ આવે, ને જો ફરી આવે તો તેનાં પરિયાંનાં પરિયાં ચાવે.

He who went to Lhassa (Tibet) never returned; if he did come back then he was a rich man for ever. (કાશમીરી કેહવત.[3])

જે જાય બંદર, તે લાવે સોના પંદર. ૩૧૮૦

જે જાય સરકાર, (અથવા, દરબાર,) તેનાં જાય ઘરબાર.

Win your lawsuit and lose your money. (ચીનાઈ કેહવત.[4])

જે જાય સફર, તે થાય બફર.

જે જીવથી નહિ ડરે તે ચાહેસો કરે.

મરતા, ક્યા ન કરતા. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

هرکه دست از جان بشوید—هرچه در دل دارد بگوید (શેખ સાઅદી.)

---

૧. વાણિયો. ૨. હિંદુઓમાં ધરમને લગતી કાશી આગલ આવેલી એક જગ્યા. ૩. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 255. ૪. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 193.

જે ડાહલી પર બેસે તેજ ડાહલી કાપે (એવું પોતાનુંજ નુકસાન કરનારૂં.)

He that calls a man ungrateful, sums up all the evil that a man can be guilty of. (સ્વીફ્ત.)

He found shelter in the shade of the tree, and in return broke its branches.[1]

He who does evil to a benefactor is like a dog which eats up the piece of leather on which it sleeps.[2]

જીસ થનીપર બૈઠે ઉસીકું કાટે.

જિસ દરખ્તકે સાયેમેં બૈઠે, ઉસીકી જડ કાટે. (હિંદુસ્થાની કેહવતો.)

જે દિલમાં હોય તે જબાં પર આવે. ૩૧૮૫

(ફારસી કેહવત.) آنچه در دل است بر زبان می آید

જે ધન ખાધું સાલે, તે ન વલે કોઇ કાલે.

જે ન ખાય ગલ્યું, તેનું જીવતર બલ્યું.

જે નહિ ખાય ફુલનો માર, તે ખાય જેરબંદનો માર.

જે નહિ ખાવે તનખા માલ, તે ખાવે બચકા માલ.[3]

જે પાણીએ દાલ નહિ ચરે, તે પાણીએ વાલ કેમ ચરે? ૩૧૯૦

જે પાણીએ મગ ચરે તે ખરા.

જે પીએ દારૂ, તેના મામલા વારુ, જે પીએ શરાબબાજી, તેની પર હકતાઅલા રાજી.

જે પીએ શરાબ, તેનું ખાનું ખરાબ.

The pot is a sword. (કાશમીરી કેહવત.[4])

---

૧. *Hill Proverbs of the Inhabitants of the Chittagong Hill Tracts*, by Capt. Thomas Herbert Lewin, p. 11.

૨. *Ibid*, p. 23.

૩. જુઓ કેહવત નાં૦ ૧૫૦૩, સફે ૧૩૪.

૪. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 64.

જે પોતાનો નહિ થયો તે પારકાંનો શું થાય?

Wer sich selbst nichts taugt, taugt skeinem Andern.[૧]

(જરમન કેહવત.)

જે પોતે ચોર હોય તે બીજાને ચોર ગણે.[૨] ૩૧૯૫

જે બચ્યું તે આપણું, ને નાખ્યા તે પુણ્.

A penny saved is a penny got. (અંગ્રેજી કેહવત.)

Quattrino risparmiato, due volte guadagnato.[૩]

(ઇતાલ્યન કેહવત.)

Ersparter Pfennig ist so gut wie der erworbene.[૪] (જ .કે.)

Quien come y dexa, dos veces pone la mesa.[૫] (સ્પૅ. કે.)

Den Penge man sparer er saa god som den man avler.[૬]

(ડેનીશ કેહવત.)

One cash saved is two cash got.

A single cash saved is greater than thousands of gold spent as soon as acquired. (તામીલ કેહવતો.[૭])

Who spare men will always have men to use; who spare their clothes will always have clothes to wear. (ચીનાઈ કેહવત.[૮])

જે બાપનો નહિ થયો તે કોઇનો નહિ થાય.

Whom will he help that does not help his mother?

(તામીલ કેહવત.[૯])

---

૧. He who is of no use to himself is of no use to any one else.
૨. જુઓ કેહવત ના૦ ૨૬૨૫, સર્ફ ૨૪૬.
૩. A farthing saved is twice earned.
૪. A penny saved is a penny gained.
૫. A penny spared is a penny got.
૬. Money saved is as good as money gained.
૭. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 55.
૮. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 341.
૯. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 57.

જે ઓરડી પર ઓર હોય તે ઊપરજ પથ્થર ફેંકાય.

જે બોલે તે ઘી પર જાય.

આ કેહવત નીચલી વાત ઉપરથી જનમ પામીછે. ચાર શખસો મુસાફરીએ નિકળ્યા. વાટમાં ખાનું પકાવવા માટે ઘીની જરૂર પડી, પણ ચારમાંના એકબી જણે તે લેવા જવાની મરજી બતાવી નહિ. આ ઉપરથી એવો કરાર કરવામાં આવ્યો કે સર્વેએ તદન ચુપકીદી એખત્યાર કરવી, અને ચારમાંનો જેબી પેહલાં ચુપકીદી તોડે તેણે ઘી લેવા જવું. આ પ્રમાણે હાથ જોડી મુગામંતર બેઠાછે, તેવામાં એક પાહરેગીર ત્યાંથી પસાર થયો, અને તેઓને ત્યાં બેસવાનું કારણ તેણે પુછ્યું. શરત તોડવાની ધાસ્તીથી કોઈએ પણ તેના સવાલનો જવાબ આપ્યો નહિ. આથી તે તેઓને કાજી સોડે લઈ ગયો, જેને પણ તેઓએ કશો ઉત્તર નહિ આપવાથી, તેઓને બાંધી મારવાની તેણે સજા કીધી. ચારમાંના એકથી માર નહિ સેહવાયાને લીધે કાંઈ બોલાઈ જવાયું, જેથી બાકીના ઉપલી કેહવતના સખુનો બોલી ઉઠયા. આ ઉપરથી જ્યારે પણ કોઈ નજીવી બાબદમાં ખોટી મમત અને જીત પકડી રાખવામાં આવે છે ત્યારે આ કેહવત વપરાયછે.

જો બોલે સો ઘી કો જાય. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

જે ભુતથી બીહે, તેને ભુત વલગે. ૩૨૦૦

Harm watch, harm catch. (અંગ્રેજી કેહવત.)

Qui mal cherche, mal trouve.[૧] (ફ્રેંચ કેહવત.)

Chi cerca mal, mal trova.[૧] (ઈતાલ્યન કેહવત.)

Demons strike the timid. (તામીલ કેહવત.[૨])

जो भीऊन वागे त्याचे मागें देव लागे.

भित्याचे पाठीं ब्रह्म राक्षस. (મરાઠી કેહવતો.)

---

૧. Harm watch, harm catch.

૨. *Indian Antiquary*, Vol. IV, p. 221

જે માખ મારે તે માણુસ પણ મારે.

કોઈ "માખ" ને બદલે "ઊંદરડી" પણ કહેછે.

જે મોહડે અન્ન ખાધું, તેજ મોહડે — ખાધું.

જે મોહડે પાન ચાવ્યાં, તેજ મોહડે કોલસા કેમ ચવાય?

જીસ મુંહસે પાન ખાઈયે તીસ મુંહસે કોએલે ન ચબાએ. (હિં. કે.)

જે રસ્તે આવ્યું, તે રસ્તે ગયું.[૧]

જેડી વાટ આવ્યો, તેડી વાટ વેઓ. (કચ્છી કેહવત.)

જે વારેલું નહિ વલે, તે હારેલું વલે. ૩૨૦૫

જે સગું નહિ કરે, તે મિત્ર કરે.

Friends are the nearest relations.

A good friend is my nearest relation. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

Friendship is stronger than close relationship. (તા. કે.[૨])

અપના વહી જો અપને કામ આવે. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

परोपि हितवान् बंधुः ॥[३] (સંસ્કૃત કેહવત.)

જે સગાંથી અરથ નહિ સરે તેને શું દુખ જાહેર કરે?[૪]

જે સર પોટલું તે સર ભાર.

The weight of a burden is felt by the bearer. (તા. કે.[૫])

જે સુરજ પર ધુલ છાંટે (અથવા, નાખે) તે પોતેજ છંટાય.

Who spits against heaven, it falls in his face. (અં. કે.)

Qui crache contre le ciel, il lui tombe sur la tête.[૬] (ફ્રૅ. કે.)

Quien al cielo escupe, en la cara le cae.[૭] (સ્પૅનીશ કેહવત.)

---

૧. જુઓ કેહવત નાં૦ ૩૧૦૧, સરે ૨૯૧.

૨. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 384.

૩. Though not of your kin, a friend is your [truest] relation. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 432.

૪. નરસિંહ મેહતાનું "માહમેરું."

૫. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 236.

૬. Who spits against heaven, it falls on his head.

૭. He who spits above himself will have it fall on his face.

Wie tegen wind spuwt maakt zijn baard vuil. [૧] (ડચ કે.)
To spit in the air and get it back in one's own face.
(મલઈ કેહવત.[૨])
If one spit against the wind, the spittle will strike his own face. (તામીલ કેહવત.[૩])
If you spit when lying on your back it will fall on your face. (તેલુગુ કેહવત.[૪])
اگر سوئی خورشید تیز بینی چشم ترا زیان دارد
نہ خورشیدرا (ફારસી કેહવત.)
કોએ શ્રી સુરજપર ઊરાડી ઉરાડીને નાખે ખાક,
તે સુરજ તો ઉપરના ઊપર તે આપ રેહેછેજ પાક;
આખર નાખનારો જરદરૂ ને આપ હોય હલાક,
નરધાર નરધાર નાખનારનાં મુખપર તે પાછી પડે ખાક.
(રૂસ્તમ પેશુતન હમજ્યાર સુરતીનું "સ્યાવશ નામું.")
આસમાન પર થુકે મું પર આવે.
આફતાબ પર થુકે અપનેહી મું પર આવે. (હિંદુસ્થાની કેહવતો.)
જે હાજર તે નાજર. ૩૨૧૦
हजीर तो वजीर. (મરાઠી કેહવત.)
જે હોક્કો ખાય, તે ધોક્કોબી ખાય.
યાને, મોટો ફાયદો મેલવતાં માણસ કેટલીક વખત નુકસાનીમાં પણ આવી પડેછે.
જેટલા વાહણના ખીલા, એટલા વીમાના હીલા.
જેટલા વાહણના સાંધા, એટલા ભાઇના વાંધા.
જેટલી ખાંડ નાખશો તેટલું મિઠું થશે.[૫]

---

૧. Who spits against the wind, fouls his beard.
૨. Long's *Eastern Proverbs and Emblems*, p. 8.
૩. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 237.
૪. Carr's *Telugu Proverbs*, Supplement, p. 80.
૫. જુઓ કેહવત નાο ૨૧૩૮, સફે ૨૦૧.

જેટલી નદી લાંબી, તેટલી લક્ષ્મી લાંબી. ૩૨૧૫
જેટલું પેટનાંને લાગે, તેટલું પરાયાંને નહિ લાગે.
જેટલું લાંબું કરો એટલું થાય.
જેઠ માહરો જગજીવણુ, જેઠાણી હમારી જોડ, દેર માહરો રીશાડવો, દેરાણી ચંપાનો છોડ.
જેઠા જીવજો પુતર, ને ઘર દાહાડેનાં ઓરજો ખેતર, ને નહિ તો તેનાં રડતાંનો આવે છેહ.
જેઠીપુર, ને છોકરાં ફાકે ધુલ. ૩૨૨૦
જેણે ઓર્યું ચગલે મગલે, તે તો બેઠો કુમને ઢગલે; જેણે જોઇ ખરી વરાપ,[1] તેણે લીધી આજહમ રાત.
જેણે જપ્યો રામ, તેને કોણું કામ?
જેણે દુનિયાનો ડર નહિ કીધો તે ખોદાનો ડર ક્યાંથી કરે?
જેણે નફો નહિ ખાધો તેણે ખાસડાં ખાધાં.
જેણે મેલી લાજ, તેને નાહનું સરખું રાજ. (અથવા) જેણે મેલી લાજ, તેને મનસે ત્રણે જગનું રાજ. ૩૨૨૫

He that has no modesty has all th^ town for his own. (અંગ્રેજી કેહવત.)

Wo kzeine Scham ist, ist auch kzeine Ľnre.[2] (જ. કે.)

A shameless man is ready for anything. (ચીનાઈ કેહવત.[3])

No shame, no sense of honour. (તામીલ કેહવત.[4])

જિસે હયા નહીં, ઉસે ઈમાન નહીં. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

જેણે રાખી ટેક, તેને મલ્યા અનેક.
જેના ગીયા દાંત, તેના ગીયા સોલે સવાદ.

---

૧. વાવણી કરવા લાયકની સુકી ને ભસરી મટોડીવાલી જમીન.
૨. Where there's no shame, there's no honour.
૩. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 213.
૪. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 390.

જેના ગુરૂ આંધલા, તેના ચેલા ભીંત, (અથવા, નરંજન.)

જેના ટાંટિયા તેનાંજ ગલાંમાં.

He is caught in his own snare. (અંગ્રેજી કેહવત.)

ઉસકી ટાંગે ઉસકી ગલેમેં. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

જેના દાહડા પાધરા, તેના વેરી આંધલા. ૩૨૩૦

The better the day, the better the deed. (અંગ્રેજી કેહવત.)

જેના બાપને સાંપે કરડ્યો હોય તે વાખ જોઇને બીહે.

He that hath been bitten by a serpent is afraid of a rope. (અંગ્રેજી કેહવત.)

Chi della serpe è punto, ha paura della lucertola.[૧] (ઇ. કે.)

Quien del alacran está picado, le sombra le espanta.[૨] (સ્પૅનીશ કેહવત.)

Trembling at a bit of rope thinking it to be a snake.

He who has been kicked by a bear, fears the sight of one who sells *cumblies*. (તામીલ કેહવતો.[૩])

Is the weaver so mad that he will again steal wool? (કાશમીરી કેહવત.[૪])

Once bitten by a snake in passing by, a second time he will of grass be shy. (ચીનાઈ કેહવત.[૫])

લુઆઠકે મારલ કૂકુર લૌકા દેખ પરાય.[૬] (બિહાર કેહવત.)

સાંપકા કાટા રસીસે ડરતા હૈ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

જેના માર્યા નહિ મરે, તેના દીઠા શું મરે?

---

૧. He who has been stung by a serpent is afraid of a lizard.

૨. He who has been stung by the scorpion is frightened at its shadow. ૩. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 205.

૪. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 237. ૫. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 342.

૬. A dog once struck with a fire-brand will flee even at the sight of lightning. Christian's *Behar Proverbs*, p. 85.

જેના હાથમાં ડોઈ તેના હાથમાં સબ કોઈ.

જેકરા હાથમેં ડોઈ તેકરા હાથમેં સબ કોઈ. (બિહાર કેહવત.[૧])

જીસકે હાથ ડોઈ, ઉસકા સબ કોઈ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

જેના હાથમાં, તેના મોહમાં.

Who keeps the hills, burns the wood; who keeps the stream drinks the water. (ચીનાઈ કેહવત.[૨])

જે જે હથમેં તેંજે મોંમેં. (કચ્છી કેહવત.)

જેના હાથમાં, તેના સાથમાં. ૩૨૩૫

Der Stärkzste hat Necht.[૩] (જરમન કેહવત.)

જેજો જોડો તેંજે ઘોડો. (કચ્છી કેહવત.)

(ફારસી કેહવત.) دست زور بالا

જાકો લોહ, તાકો સોહ.

જિસકી તેગ ઉસકી દેગ.

જિસકી લાઠી ઉસકી ભેંસ. (હિંદુસ્થાની કેહવતો.)

ज्याचे हातीं ससा तो पारधी. (મરાઠી કેહવત.)

જેના હાથમાં ધાગો, તે કદી નહિ રહે નાગો.

જેની ઉપર પડે તે જાણે.

Every man feels his own upper cloth heavy. (તે. કે.[૪])

(ફારસી કેહવત.) هر که داند داند

જેની આંખમાં ઝેહર, તેની ઉપર ખોદાનો કેહર.

જેની ખાઇએ ભાખરી, તેની કર્યે ચાકરી.

ज्याची खात्री भाकरी त्याची करावी चाकरी. (મરાઠી કેહવત.)

જેની ઘંટીએ દલ્યે, તેનાં ગીત ગાઇએ. ૩૨૪૦

---

૧. Christian's *Behar Proverbs*, p. 74.

૨. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 54.

૩. Right is with the strongest.

૪. Carr's *Telugu Proverbs*, Supplement, p. 88.

જેની જાય આઇ,[1] તેની જાય સોલસે ભલાઇ.

ज्याचे आईबाप मेले, त्याचे सर्व सुख गेले. (મરાઠી કેહવત.)

મુઇ માઇ, ટુટી સગાઇ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

જેની દિયાનત પાક, તેના હાથમાં ખાક; જેની દિયાનત ખોટી, તેના હાથમાં રોટી. (અથવા) જેની દિયાનત પાક, તેની રોટલી પર ખાક; જેની દિયાનત ચોટી, તેની રોટલી પર ખોટી.

જેની દિયાનત પાક, તેને શાની ધાક?

He who is free from fever fears not to eat water-melons. (ચીનાઈ કેહવત.[2])

If our gold be good, what can the goldsmith do? (તે. કે.[3])

(ફા. કે.) آنراکہ حساب پاکست از محاسبہ چہ باک

પાક રેહ, બીબાક રેહ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

જેની બાયડી સારી તેનું ઘર સારૂં.

જેની બારજા ભુંડી, તેને પીડા અંતરમાં ઘણી. ૩૨૪૫

જેની વાહર[4] તેની ધાર ન હોય.

જેની હવેલીએ બેસ્યે, તેનાં ઢોલ વજાજ્યે.

જેનું કીધું તે જાણે.

જેનું ખાઈએ તેનું ગાઈએ.

Him laud whose bread you eat. (અંગ્રેજી કેહવત.)

Wesz' Brotich esse, desz' Lied ich singe.[5] (જરમન કેહવત.)

જેકર ખાઇ તેકર ગાઇ. (બિહાર કેહવત.[6])

જિસકા ખાઇએ, ઉસકા ગાઇએ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

ज्याची खावी पोळी त्याची वाजवावी टाळी. (મરાઠી કેહવત.)

---

૧. મા. ૨. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 455.

૩. Carr's *Telugu Proverbs*, Supplement, p. 62. ૪. મદદ.

૫. Whose bread I eat, his song I sing.

૬. Christian's *Behar Proverbs*, p. 93.

જેનું ખાય તેનું ખોડે. ૩૨૫૦

જેનું ચાટે, તેનું દાટે.

જેનું જાય તેજ ચોરમાં ઠરે.

જિસકા જાવે વહી ચોર કહાવે. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

જેનું થડ વાંકું, તેનાં ડાંખલાં પણ વાંકાં.

જેનું થડમલ પાધરૂં નહિ તેનાં ડાલ પાખરાં તે ક્યાંથી પાધરાં હોય?

જેનું નામ, તેનો નાશ. ૩૨૫૫

जीतका दीसे, इतका नाशे. (મરાઠી કેહવત.)

જેનું નામ નહિ, તેનું ઠામ નહિ.

જેનું પાપ તેને.

જિસકા ખૂન, ઉસીકી ગરદન પર. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

જેનું બોલ્યું નહિ ગમે, તેનું કામ શું ગમે?

જેનું મોહ ન જોતા હોઇએ, તેની — પણ જોવી પડે.

ज्याचे तोंड पाहुं नये त्याची – पाहवी लागली. (મરાઠી કેહવત.)

જેનું મોહડું ગાયના જેવું, તેનું કલેજું વાઘના જેવું. ૩૨૬૦

જે દેખાવે બકરી તે કેરદારે સિંહ. (રૂસ્તમ ઇરાની.)

જેનું રાજ તેનું પાટ.

જેનું શાખ બગડ્યું તેનો દીન બગડ્યો, જેની બાયડી બગડી તેનો આખો ભાવ બગડ્યો.

Negligent farming may induce temporary poverty; but a mistake in marrying blights a whole life.[૧]

When a man's vessel is upset and its masts broken, he is poor for a time; but when a man marries a bad wife he is poor for life. (ચીનાઈ કેહવતો.[૨])

જેનું સુખ નહિ તેનું દુખ શું?

૧. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 372. ૨. *Ibid*, p. 374.

જેનું હૈડું પાક, તેને શાની ધાક?

Reen Haand færdes tryg giennem Land.[1] (દેનીશ કેહવત.)

જેનું હૈયું કપટ, તેનું ચપટ. ૩૨૬૫

જેને કોઈ નહિ પરણે, તેને ક્ષેત્રપાળ પરણે.

જેને કોઈ નહિ પોંહચે, તેનું પેટ પોંહચે.

જેને ખોદાયનો ડર નહિ, તેને દુનિયાનો ડર નહિ.

જેને ઘેર કન્યા, તેને પરમેશ્વરે દન્યા.[2]

જેને ઘેર જઇએ તેની શિખ્યે પેર. ૩૨૭૦

યાને, તે કહે તેમ કર્યે.

જેને ઘેર દોલત, તેનો ભાગ્યો કોરત.

જેને ઘેર બચ્ચાં બાલાં, તેને ઘેરે શા દુકાલાં?

જેને જોઇએ સીંગ ને પુછ, તેને આપી દાહડી ને મુછ.

ગુણ ગરધવ જેવા કર્યા, કર્યા ન લાંબા કાન,

પુછ કરતાં મુછ કરી, ભુલી ગયો ભગવાન. (દલપતરામ ડાહ્યાભાઈ.)

જેને દીઠે નહિ ઠર્યે, તેનાં કામથી શું ઠર્યે?

જેને દેખી તાપ આવે, તે માહરે આણે[3] આવે. ૩૨૭૫

જેને ધણીનું માન, તેને પરીનું માન.

If despised by her husband, all will slight her. (તા. કે.[4])

જેને માથે પડે તે જાણે. (અથવા) જેની ઊપર પડે તે જાણે.

No one knows the weight of another's burden. (અં. કે.)

The weight of a load is known to him who carries it.

(તેલુગુ કેહવત.[5])

જીસ તન લગે વોહી જાને. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

ज्याचा भार त्याला जोजार. (મરાઠી કેહવત.)

---

૧. A clean hand moves freely through the land.

૨. દંડ્યા. ૩. તેડું કરવા. ૪. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 278.

૫. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 819.

જેને મોહડે ગાયનાં માંસ, તેના શા વિશ્વાસ?

જેને મોહડે સહુરાઇ, તે ખાય ધરાઇ.

જેને રાજની કુમક, તે તરકટમાંહી બીરાજે, જેને રાજની કુમક તે જુલમમાંહી નાચે; જેને દરબારની કુમક તે નબલા વચે ગાજે, જેને દ્રવ્યની કુમક, તે જે કરે તે છાજે. ૩૨૮૦

જેને વાગે, તેને લાગે.

જેને સરજ્યું, તેને વરજ્યું.

જેને હોય બાલા,[1] તેને નહિ દુકાલા.[2] (અથવા) જેને ઘેર બાલ, તેનો ટલ્યો દુકાલ.

જેનેથી માંખ નહિ મરાય, તેનેથી માણુસ શું મરાયું?

જેનો કોઇ નહિં વાલી તેનો ખોદા વાલી. ૩૨૮૫

God Himself is the help of a family in extremities.[3]

God is the help of the helpless child.[4]

God is the help of the destitute. (તામીલ કેહવતો.[5])

(ફારસી કેહવત.) د خلق قبول خدا

જેનો ખાઇએ કોલિયો, તેનો બાંધ્યે ઘોરિયો.[6]

જેનો વખત આવે તે સૌ જવાનાં.

प्राप्तकालो न जीवति ॥[7] (સંસ્કૃત કેહવત.)

જેનો હાથ ઊપર, તેનો બોલ ઊપર.

A good paymaster never wants workmen. (અં. કે.)

Runde Hænder gjöre mange Venner.[8] (દેનીશ કેહવત.)

---

૧. છોકરાં. ૨. ભુખે મરવું.

૩. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 39. ૪. *Ibid*, p. 168.

૫. *Ibid*, p. 28. ૬. છોકરો.

૭. He whose time has come, lives not. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 436.

૮. Liberal hands make many friends.

જેનો હોય વગ, તેનો પેસે પગ.

With friends at court, it is easy to get into office. (ચી. કે.[૧])

જેનાં કામ તે તેને છાજે, ને ગધેડાં પર નોબત નહિ વાગે. (અથવા) જેનાં કામ તે તેજ કરે, ને ગધેડો ભુંકે ને ડીફ્ણિયા પડે. (અથવા) જેનાં કામ તે તેથી થાય, ને ગધેડાં ચરે તે ડીફ્કાં ખાએ. (અથવા) જેનાં કામ તે તેથી થાય, બીજો કરે તે ઠોકર ખાય. (અથવા) જેનાં કામ તે તેથી થાય, બીજો કરે તે ગોથાં ખાય. (અથવા) જેનાં કામ તે તેજ કરે, બીજો કરે તો ભુખે મરે.[૨] ૩૨૯૦

A hand saw is a good thing, but not to shave with.

Every man to his trade. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

Ne sutor ultra crepidam.[૩] (લૅતીન કેહવત.)

The priest reverts to his monastery, and the merchant to his shop.[૪]

Little pillars it is plain, cannot heavy weights sustain.[૫]

Every man to his calling. (ચીનાઈ કેહવતો.[૬])

As the monkey perished by drawing out a wedge.[૭]

A snake-charmer understands snakes, a thief understands thieving. (તામીલ કેહવતો.[૮])

To knead flour by a dog's paw. (કાશમીરી કેહવત.[૯])

The potter's trade does not suit the blacksmith. (બં. કે.[૧૦])

---

૧. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 197.

૨. એને મળતી જુદી જુદી ભાષાઓની બીજી કેહવતો માટે જુઓ કેહવત ના૦ ૧૦૭૦, સફે ૯૩.

૩. Let the cobbler stick to his last.

૪. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 53. ૫. *Ibid*, p. 9.

૬. *Ibid*, p. 52. ૭. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 71.

૮. *Ibid*, p. 435. ૯. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 85.

૧૦. *Proverbs from East and West*, p. 11.

از بوزینہ نجّاری نیاید
(ફારસી કેહવતો.) هر کاری و هر مردی

જિસકા કામ ઉસીકો છાજે, ઔર કરે તો ઠેંગા બાજે.
તેલીકા કામ તંબોલી કરે ચૂલેમેં આગ ઉઠે. (હિંદુસ્થાની કેહવતો.)
જેજો કમ સેકરે (અથવા, તેથી થીએ.) (કચ્છી કેહવત.)
उत्तमा कुलविद्या स्यात ॥ [૧] (સંસ્કૃત કેહવત.)

જેનાં ગાડાંમાં બેસ્યે, તેનાં ગીત ગાઇએ.
જેંજે ગડે વેજે તેજા ગીત ગાજે. (કચ્છી કેહવત.)

જેનાં ઘરમાં અંધ્યારૂ, તેનાં ઘરમાં અંધારૂં.

જેનાં ઘરમાં ઘરડી ડોસી, તેને નહિ જોઇએ બ્રાહ્મણ ને જોષી. (અથવા) સો જોષી, ને એક ડોસી.
If you wish good advice, consult an old man. (અં. કે.)

જેનાં ઘરમાં વહુ, તેનાં ઘરમાં સઉ. (અથવા) દીકરી ને વહુ, તો કે' તેમાંથી સઉ.

જેનાં નસીબ તેની સાથે. ૩૨૯૫
ज्याचे नशीब त्याचे बरोबर. (મરાઠી કેહવત.)

જેનાં પેટમાં ચમટો તુટે તે જાણે.
The wearer best knows where the shoe wrings him.(અં.કે.)
Every man kens best where his own shoe pinches.
(સ્કૅાચ કેહવત.)
Chacun sent le mieux où le soulier le blesse.[૨] (ફ્રેંચ કે.)
Es weisz Niemand besser wo der Schuh drückzt als der ihn trägt.[૩] (જરમન કેહવત.)

૧. The caste-craft is the best. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 386. ૨. Every one knows best where the shoe pinches him.
૩. No one knows better where the shoe pinches than he who wears it.

Egli ben sa dove la spina il punge.[1]
Nessun sente da che parte preme la scarpa, se non chi se la calza.[2] (ઈતાલ્યન કેહવતો.)
Cada qual sente o seu mal.[3] (પોરચુગીઝ કેહવત.)
Cada uno sabe donde le apreita el zapato.[4] (સ્પે. કે.)
Niemand weet waar een ander de schoen wringt.[5] (દ. કે.)
Den veed bedst hvor Skoen trykker, som har den paa.[6] (દેનીશ કેહવત.)
The sick person knows the intensity of his suffering. (તામીલ કેહવત.[7])
The humpback alone knows how he can lie comfortably. (તેલુગુ કેહવત.[8])
شب تاریک و بیم موج و گردابی چنین هایل کجا
دانند حال ما سبکباران ساحلها (હાફેઝ.)
જાનેલી ચીલમ જિનકા પર ચઢેલા અંગારા. (બિહાર કેહવત.[9])
મુઝીકા ધાવ મિયાં જાને યા પાંવ.
યેહ દર્દ વોહ જાને જો કોઈ દર્દમંદ હો.
જીસ તન લગે વહી જાને. (હિંદુસ્થાની કેહવતો.)
ज्याचें पोट दुखेल तो ओंवा मागेल. (મરાઠી કેહવત.)
જેનાં મોહડાં નહિ સારાં, તેનાં ભોણાં શું સારાં?
જેમ કેહું તેમ કરો, જેમ કરૂં તેમ ના કરો.[10]

૧. He knows well where the thorn pricks him.
૨. No one perceives where the shoe pinches but he who wears it.
૩. Every one knows where his own shoe pinches him.
૪. Every one knows where his shoe pinches him.
૫. No one knows where another's shoe pinches.
૬. He knows best where the shoe pinches who wears it.
૭. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 412.
૮. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 144.
૯. Christian's *Behar Proverbs*, p. 74. ૧૦. એને મલતી જુદી જુદી ભાષાઓની કેહવતો માટે જુઓ કેહવત નાં૦ ૧૨૦૫, સફે ૧૦૮.

જેમ જેમ લાંબા તેમ તેમ લાંબા.
જેમ માર્યું તેમ ખોડગ્યું. ૩૩૦૦
જેવા ચાલે તેવા દેવા.
જેવા જેના ઢંગ, ને જેવા જેના રંગ, ચંદને ધોઈ માછલી, તોયે ન ફીટે ગંધ.
જેવા શેઠ, તેવા વાણોતર.

Trim tram ; like master, like man.
Such as the priest, such is the clerk. (અંગ્રેજી કેહવતો.)
Tel mâitre tel valet.[1] (ફ્રેંચ કેહવત.)
Tal padrone, tal servitore.[1] (ઈતાલ્યન કેહવત.)
Wie der Herr, so der Knecht.[1] (જરમન કેહવત.)
Zulke heer, zulke knecht.[1] (ડચ કેહવત.)
(ફારસી કેહવત.) وزیری چنین شہر یاری چنان

જેવા શેઠના વધામણા, તેવા હમારા કોદરા.
જેવા સાથે તેવા થવું. ૩૩૦૫

Geese with geese, and women with women.
With foxes we must play the fox. (અંગ્રેજી કેહવતો.)
Con la volpe convien volpeggiare.[2] (ઈતાલ્યન કેહવત.)
Iemand met gelijke munt betalen.[3] (ડચ કેહવત.)
ستم بر ستم پیشہ عدل است و داد
با بدان بد باش وبا نیکان نیک
(ફારસી કેહવતો.) جای گل گل باش وجای خار خار
જેડસે તેડો. (કચ્છી કેહવત.)

---

૧. Like master, like man.
૨. With the fox one must play the fox.
૩. To pay one in his own coin.

જૈસેંકો તૈસેં, સોકટીકો બેંગન.
જૈસેકો તૈસા, બાબુકો ભેંસા. (હિંદુસ્થાની કેહવતો.)
शठे शाठ्यं समाचरेत् ॥[1] (સંસ્કૃત કેહવત.)
જેવી કુવા કાંઠે ઠીકરી, તેવી માએ વનાની દીકરી.
જેવી તમારી ઢોલકી, તેવો હમારો તંબુરો.
જેવી દિયાનત, તેવી બરખત.
જૈસી નૈયત, વૈસી બરકત. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)
જેવી ભાઇની હીંગ, તેવો બેહનનો વઘાર.
જેવી મતિ, તેવી ગતિ. ૩૩૧૦
જૈસા દુધ, વૈસા બુધ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)
या मतिः सा गति भवेत. (સંસ્કૃત કેહવત.)
જેવી વેલાત તેવી રક્ષા.
જેવી સોબત, તેવી અસર.
Tell me the company you keep, and I'll tell you what you are.
Tell me with whom thou goest, and I'll tell thee what thou doest. (અંગ્રેજી કેહવતો.)
Dis-moi qui tu hantes, je te dirai qui tu es.[2] (ફ્રેંચ કે.)
Accostati a' buoni e sarai uno di essi.[3] (ઈતાલ્યન કેહવત.)
Dize-me com quem andas, dirte-hei que manhas has.[4] (પોરચુગીઝ કેહવત.)
Zegt ons met wie dat gij verkeert, en heb ik uwen raad geleerd.[5] (ડચ કેહવત.)

---

૧. Deceit must be practised towards the deceitful. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 467.
૨. Tell me the company you keep, and I will tell you who you are.
૩. Associate with the good, and you will be one of them.
૪. Tell me with whom thou goest, and I'll tell thee what thou doest.
૫. Tell me the company you keep, and I'll tell you what you are.

Near putrid fish you will stink, near the epidendrum you'll be fragrant.[1]

Keep company with good men, and good men you'll learn to be; but you must shoulder false gods if you follow sorcery.. (ચીનાઈ કેહવતો.[2])

(ફા. કે.) هر چیز که در کان نمک رفت نمک شد

જેડી સોબત તેડી અસર. (કચ્છી કેહવત.)

सहवासतः पुण्यगुणा भवंति सहवासतो दोषगुणा भवंति ॥[3]

संसगर्जा दोषगुणा भवंति ॥[4] (સંસ્કૃત કેહવતો.)

संगत गुण कीं सोबत गुण. (મરાઠી કેહવત.)

જેવી સંગત, તેવી બુદ્ધિ.

જેવું આંગણું, તેવા ચોક.

જેવું કામ, તેવું દામ. ૩૩૧૫

Wie die Arbeit, so der Lohn.[5] (જરમન કેહવત.)

જૈસા દામ, વૈસા કામ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

જેવું તેવું ભાવે નહિ, ને મનગમતું આવે નહિ. (અથવા) જેસા તેસા ભાવે નહિ, ને મનગમતા આવે નહિ.

જેવું દરદ, તેવો ઈલાજ.

Ai mali estremi, estremi rimedi.[6] (ઈતાલ્યન કેહવત.)

દુખ હએ ઉસકા ઈલાજભી હએ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

જેવું બીજ વાવે, તેવું ફલ પામે. (અથવા) જેવું બીજ, તેવું ફલ.

---

૧. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 6. ૨. *Ibid*, p. 5.

૩. By association good qualities are acquired, by association bad qualities are acquired. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 480.

૪. Vice and virtue spring from association. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 474.

૫. As the labour, so the pay.

૬. For extreme ills extreme remedies.

જેવું વાસણ, તેવું ઢાંકણ.

Zoo pot, zoo deksel.[1] (દચ કેહવત.)

જેવો જમાનો, તેવી વાત. ૩૩૨૦

જેવો દેશ, તેવો વેશ.

Do in Rome as Rome does.*

When you are at Rome, do as Rome does.

So many countries, so many customs. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

Every land hath its own Laugh, and every corn its own caff. (સ્કૉચ કેહવત.)

Tant de gens tant de guises.[2]

A Rome comme à Rome.[3] (ફ્રેંચ કેહવતો.)

Tanti paesi, tante usanze.[4] (ઈટાલ્યન કેહવત.)

Ländlich, sittlich.[4]

So mancher Mensch, so manche Sitte.[4] (જરમન કેહવતો.)

En cada tierra su uso.[5] (સ્પૅનીશ કેહવત.)

Suus est mos cuique genti.[6] (લૅતીન કેહવત.)

Customs vary in every place. (ચીનાઈ કેહવત.[7])

That which is polite in one country may be abusive in another. (તામીલ કેહવત.[8])

(ફારસી કેહવત.) هر ملکی را هر رسمی

જેસા દેસ, વેસા ભેસ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

જૈસન દેશ, તૈસન ભેસ. (બિહાર કેહવત.[9])

---

૧. Like pot, like cover. ૨. So many peoples, so many customs.

૩. At Rome do as Rome does.

૪. So many countries, so many customs.

૫. Every country has its custom. ૬. Every nation has its own customs. ૭. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 463.

૮. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 185.

૯. Christian's *Behar Proverbs*, p. 70.

यस्मिन् देशे यदाचारः पारंपर्यो विधीयते ॥[१] (સંસ્કૃત કેહવત.)
जसा देश, तसा भेष. (મરાઠી કેહવત.)

જેવો પોતે હોય તેવો બીજાને લેખે.

Ill doers are ill thinkers.
You measure every man's honesty by your own.
Don't measure other people's corn by your own bushel. (અંગ્રેજી કેહવતો.)
Caracao sem arte, nao cuida maldade.[૨] (પોરચુગીઝ કે.)
Hij beoordeelt een ieder naar zich zelven.[૩] (ડચ કેહવત.)
Himself a thief, he trusts not others. (તામીલ કેહવત.[૪])
(ફારસી કેહવત.) کافر را بکیش خود پندارد
आपल्यावरून जग ओळखावें. (મરાઠી કેહવત.)

જેવો બીબીનો ગોસ્સો, તેવો મિયાંનો ઠોંસો.

A good wife makes a good husband.
To give one a Rowland for his Oliver. (અંગ્રેજી કેહવતો.)
(ફારસી કેહવત.) جواب ترکی بترکی
જૈસા મુને, વૈસા થપરે. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

જેવો સંગ, તેવો રંગ.

જેવો હરમાન, (અથવા, દેવ,) તેવી પૂંજા. (અથવા) જેવો દેવ તેવી પાત્રી. ૩૩૨૫

Like saint, like offering. (અંગ્રેજી કેહવત.)
A tal santo, tal offerta.[૫] (ઈતાલ્યન કેહવત.)
જૈસા દેવતા, વૈસી પૂંજા. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)
તસ પૂજા ચાહી જસ દેવતા. (બિહાર કેહવત.[૬])

---

૧. In every country that custom prevails which has come down from generation to generation. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 453. ૨. An innocent heart suspects no guile.
૩. He measures others by his own standard.
૪. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 353.
૫. Like saint, like offering. ૬. Christian's *Behar Proverbs*, p. 79.

જેવાં ભાઇનાં મોશાલાં, તેવાં બેહનનાં ગીત.

One never loseth by doing good turns.

No song, no supper.

Such a welcome, such a farewell.

A slight gift, small thanks. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

Gratiar gratiam parit.[1] (લૅતીન કેહવત.)

Point d'argent point de Suisse.[2] (ફ્રૅંચ કેહવત.)

When the mother gave her daughter a *kuncham* of grain the daughter set before her mother a dishful of food. (તેલુગુ કેહવત.[3])

જૈસા તેરા દેના લેના, વેસા મેરા ગાના બજાના.

જૈસા તેરા નોંપાની, વેસા મેરા કામ જાની. (હિંદુસ્થાની કેહવતો.)

જેસાકુ તેસા મીલા, ખીરમાં પડી ખાંડ, તું જાતની નામચની, ને હું જાતનો ભાંડ. (અથવા) નર્મદાના કિનારા પર ખાધી ખીર ને ખાંડ, તમે જાતની વેશ્યાઓ, ને હમે જાતના ભાંડ. (અથવા) ખીરમેં મેલી શક્કર દુધમેં મીલાઈ ખાંડ, તું જાતકી કંચની મેં જાતકા ભાંડ.

Like to like, and Nan to Nicholas.

Like will to like. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

Qui se ressemble s'assemble.[4] (ફ્રૅંચ કેહવત.)

Simili con simili vanno.[4] (ઈતાલ્યન કેહવત.)

"Gleich und Gleich gesellt sich gern," sprach der Teufel zum Köhler.[5] (જરમન કેહવત.)

Elk zijns gelijk, 't zij arm of rijk.[6] (ડચ કેહવત.)

Like loves like. (ગ્રીક કેહવત.)

---

૧. Kindness produces kindness. ૨. No money, no Swiss.

૩. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 120.

૪. Like will to like.

૫. "Like will to like," as the devil said to the coal burner.

૬. Like will to like, be they poor or rich.

Krage söger vel sin Mage.[1]

Sammen söge Sellige, et skabbet Og og et sandigt Dige.[2] (ડેનીશ કેહવતો.)

A foolish king and an ignorant minister.[3]

Little ants seek small ants ; big ants seek great ones.[4]

Men associate with men, camphor and sandal-paste blend together. (તામીલ કેહવતો.[5])

Dented covers for dented saucepans ; and like men for like men. (કાશમીરી કેહવત.[6])

Water runs towards water. (તેલુગુ કેહવત.[7])

જૈસેકો તૈસા મીલે, જું બામનકો નાઇ, ઇસને કહે આસીરવાદ, ઉન આરસી કાહાર દેખાઇ.

જેસેકો તેંસે, સુકતીકો બેગન. (હિંદુસ્થાની કેહવતો.)

જૈસનકે તૈસન, સુકટી કે બૈગન. (બિહાર કેહવત.[8])

भार्या मे नर्त्तकी चेत्रमहं च यवनाधमः ।

जामाता षड्कश्चैव योग्यं योग्येन युज्यते ॥[9] (સંસ્કૃત કેહવતો.)

जशास तसा भेटे मनींचा संशय फिटे. (મરાઠી કેહવત.)

જેસેકુ એસા મીલા, ધારીકુ[10] મીલા નાઇ, ઉનને તુરતુરી બજાઈ, જો ઈનને આરસી બતાઈ.

---

૧. The crow will find its mate.

૨. Like seeks like—a scabbed horse and a sandy dike.

૩. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 450. ૪. *Ibid*, p. 306.

૫. *Ibid*, p. 294. ૬. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 75.

૭. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 230.

૮. Christian's *Behar Proverbs*, p. 79.

૯. This my wife is a dancing girl, and I am the lowest of Yavanas; [so are] my son-in-law and wife's brother-in-law : like joins with like. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 455. ૧૦. ધારી—જોગી.

જેસેકુ તેસે મીલે, બમણુકુ નાઇ, ઉસને બતાયા ટીપણા, તો ઇસને આરસી બતાઇ.

જેહાન ખખડે, ને દુનિયા વટવટે (એવો ગજબનાક બનાવ.) ૩૩૩૦

જૈસી દૌર સમુદરકી, વૈસી મનકી દૌર, મનકી મનહીમેં રહી ભઇ ઔર કી ઔર.

જો કહું તો મા મારી જાય, ન કહું તો બાપ કુત્તા ખાય.

આટેકા ચેરાગ, ઘર રખું તો ચુહા ખાય, બાહેર રખું તો કવ્વા લે જાય. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

જો ગધેડે મુલક લેવાય, તો ઘોડાને કોણ પુછે?

If wishes be horses beggars would ride. (અંગ્રેજી કેહવત.)

Si souhaits fussent vrais, pastoureaux rois seraient.[1] (ફ્રેંચ કેહવત.)

જો ગાજે ભડ,[2] તો કુવા કાંઠે ખડ.

જો દરશન દેખા ચાહીએ તો દરપણ માંજત રહીએ, જો દરપણ લાગે કાઈ,[3] તો દરશન કાંહસે પાઇ. ૩૩૩૫

જો નામ દેશે માહરૂં, તો નાક વહડાશે તાહરૂં.

જો મનમેં બસે, સો સપને દિસે.

मनीं वसे तें स्वप्नीं दिसे. (મરાઠી કેહવત.)

જો મત પાછે ઉપજે, સો મત આગે હોએ, કામ અપના ન બીગડે, દુરજન હસે ન કોએ.

જો માંગે ભીખ, તો તમાકુ ખાવા શિખ.

मागतां येईना भिक तर तंबाकु खायाला शीक. (મરાઠી કેહવત.)

જો મેં એસો જાણતી, કે પીત કરે દુખ હોએ, નગર ઢંઢેરો ફેરતી, કે પીત ન કીજો કોએ. ૩૩૪૦

જો વરસે આરૂદરા, તો બારે મહિના પાધરા.

---

૧. If wishes were true, shepherds would be kings.

૨. એક નક્ષત્ર. ૩. કીટ.

જો વરસે ઓત્રા, તો ધાન નહિ ખાય કુતરા.

ઓત્રા નક્ષત્રમાં જો વરસાદ આવેછે, તો એટલું તો ધાન્ય પાકેછે, કે તેને કુતરા પણ ખાઈ શકતા નથી.

ચઢત બરસે અરદરા, ઉતરત બરસે હસ્ત, કતેક રાજા દાંડે, રહે અનંદ ગિરહસ્ત. (બિહાર કેહવત.[૧])

જો વરસે ચીત્ત,[૨] તો ભાંજે ભીત.

ચિતરા બરસે માટી મારે, આગે ભાઈ ગેફઇકે કારે.[૩] (બિ. કે.)

જો વરસે પુરવા, તો કણબી બેઠા ઝુરવા.

જો વરસે મઘા,[૪] તો ધાન થાય ઢગા,[૫] (અથવા, ઘરમાં બેસી—ધા.) ૩૩૪૫

જો વરસે સાંત, તો વાગે ન તાંત.

સાંત નામે નક્ષત્રમાં જો વરસાદ આવેછે, તો તેથી રૂનો પાક તદ્દન બગડી જાયછે, જેથી રૂ નહિ મળવાને લીધે પીંજારો પોતાની તાંત ચલાવી શકતો નથી.

જો વરસે હસ,[૬] તો પાકે અઢારે (અથવા, તમામ) વસ.[૭]

હથિયા બરિસે ચિતરા મેંડરાએ, ઘર બૈસે ધનહા રિરિયાએ.[૮] (બિ. કે)

જો વરસે હાથીયો, તો મોતીએ પુરાય સાથીયો.

હાથીયાનાં નક્ષત્રમાં વરસાદ એટલો તો જોશબંધ આવેછે, કે તેથી મોતીનાં જેવાં પાણીનાં મોટાં બુંદો વરસતાં માલમ પડેછે.

જોઇએ એ કરો, પણ કરમમાં ત્રણ પવાલાં.[૯]

જોગનો ભોગ. ૩૩૫૦

જોગી ચાલ્યા જાતરા, ને મેલી આયા માતરા.

---

૧. Christian's *Behar Proverbs*, p. 211. ૨. એક નક્ષત્ર.

૩. Rain in *chitra* destroys the fertility of the soil, and is likely to produce blight. Christian's *Behar Proverbs*, p. 219. ૪. એક નક્ષત્ર.

૫. ઢગલાબંધ. ૬. એક નક્ષત્ર. ૭. અઢારે વસ—અઢાર જાતનો અનાજ.

૮. If *hathiya* rains and (the clouds of) *chitra* hover about, the paddy cultivator sits at home and utters cries of joy. Christian's *Behar Proverbs*, p. 219. ૯. માપતાં.

જોગી જુગત જાને નહિ, કપરે રંગે તો ક્યા હુએ.

’Tis not the habit that makes the monk. (અંગ્રેજી કેહવત.)

L’habit ne fait pas le moine.[1] (ફ્રેંચ કેહવત.)

De kap maakt de monnik niet.[2] (ડચ કેહવત.)

Are all religious teachers who have assumed the garb?

(તામીલ કેહવત.[3])

در عمل کوش هرچه خواهی پوش

درویش صفت باش و کلاه تتری دار (ફારસી કેહવતો.)

જોગી વજીર, ત્યાં તુમડું.

જોગીને વાહલાં તુમડાં, ને ભોગીને વાહલો ભોગ, દાકતરને વાહલાં ગુમડાં, વૈદને વાહલો રોગ.

જોગે ધરાઈ, ભોગે ધરાઇ, કાખમાંનો છેડલો મુક માહરા ભાઇ. ૩૩૫૫

જોડાનાં માહજમથી તે પાગડીના ગાભા સુધી.

યાને, સદનતર.

From top to toe. (અંગ્રેજી કેહવત.)

Cap-à-pie.[4] (ફ્રેંચ કેહવત.)

જોડીમાં જુ પડે, ને કચેરીમાં કચરો પડે.

જોડીમાં જુ પડે, ને ઝાઝા સ્નેહ તે તુટવાના, ને આછા ચીર તે ફાટવાના.

ઘણી મિતાચારી હોય, અને તેમાં ખલલ પડે ત્યારે બોલાયછ.

જોણું, રોણું, ને વગોણું, એ ત્રણે ભેલાં હોય.

જોબનીયું મારૂં ધોબી ભયું, ને ધોયા ચારો દેશ, બિન સાબુ બિન પાણી, રામા ઉજલા થયા કેશ; જોબન માહરૂં જતું જાણતે તો મોઘું કરતે મુલ, ચાપુ ચાપુ[5] બેચતે, જેમ માલી બેચે ફુલ. ૩૩૬૦

જોબન ચંદ રોજકા ચટકા. (મનોર સ્વામી.)

---

૧. The gown does not make the monk.

૨. It is not the cowl that makes the friar.

૩. Percival’s *Tamil Proverbs*, p. 256.

૪. From head to foot. ૫. ચમટી ચમટી.

જોર જાલમનું, ને ઉજ્જમ આલમનો.
જોરાવરીના રામ રામ.
જોરાવરીની કુઇ, ને કુવે પડીને મુઇ.
જોરાવરીની માણુક, ને હાથમાં ધરી સાનક.
જોરે જીત્યો, ને મારી પીટયો. ૩૩૬૫
જોરે જોરે ઊપાઇ, ને નામ પાળ્યું રૂપાઇ.
જોવામાં ને સાંભલવામાં ઘણો ફેર હોયછે.

દેખને ઔર સુન્નેમેં ચાર ઉંગલકા ફર્ક. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

(ફારસી કેહવત.) شنیده کی بود مانند دیده

कानास व डोळ्यास चार बोटांचें अंतर. (મરાઠી કેહવત.)

જોષી જોષ જુએ, ને જોષીનાં હાલ્લાં કુતરાં ધુએ.
જોષી જોષ જુવેછ તો તેની છોકરી કેમ રંડાયછ?
જોષી, ડોશી, ને વટેમાર્ગુ એ ત્રણ ફોકટીયાં. ૩૩૭૦
જોષી ધુલ મત ખોલ્યે.
જોષીનું પાટલે, ને વૈદનું ખાટલે.

લાકડાંના પાટલા ઉપર ચાક વગેરેએ લખીને જોષ જોવાનો ચાલ હિંદુસ્થાનમાં જાએજ છે.

જંગલનું પાતરૂં હુંદી શીકારે (એવી સારી આંટવાલું.)
જંગલમાં ગીયા, ને ઝાંખરા તોડી લાવ્યા.
જંગલમાં મોર નાચે, ને જંગલ જુવે. ૩૩૭૫

સાધારણ રીતે "જંગલમાં મોર નચાવવો" બોલાય છે.

What is the use of the peacock strutting in the jungle? (મલઈ કેહવત.[૧])

Moonlight in the jungle, and rain in the plains. (તા કે.[૨])

---

૧. Long's *Eastern Proverbs and Emblems*, p. 7.
૨. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 228.

Like moon-light in the jungle. (તેલુગુ કેહવત.[૧])

જંગલમેં મોર નાચા, કિને દેખા? (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

જંગલમાં મંગલ.

જંગલમેં મંગલ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

जंगलांत मंगल. (મરાઠી કેહવત.)

જંગલમાં મંગલ, ને વસ્તીમાં કડાકા.

જંગલમેં મંગલ, બસ્તીમેં કડાકા. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

જંડો કોડા બાંધતો પરવડે નહિ.

જાંગલો જાય, ને કુતરો ભસે.

The moon does not heed the barking of dogs. (અં. કે.)

La luna non cura dell' abbaiar de' cani.[૨]

Cane abbaia, e bue pasce.[૩] (ઈતાલ્યન કેહવતો.)

Lasz die Leute reden und die Hunde bellen.[૪]

Was kzümmert's den Mond, wenn ihn die Hunde anbellen?[૫] (જરમન કેહવતો.)

Ærlig Mand er ei disværre, at en Hund göer ad ham.[૬] (દેનીશ કેહવત.)

The dogs bark, but the caravan goes on. (કા. કે.[૭])

As the dog barked at the elephant. (કેનેરીસ કેહવત.[૮])

As a dog barked at the moon. (તામીલ કેહવત.[૯])

---

૧. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 8.

૨. The moon does not heed the baying of dogs.

૩. The dog barks and the ox feeds.

૪. Let people talk and dogs bark.

૫. What does the moon care if the dogs bay at her?

૬. An honest man is not the worse because a dog barks at him.

૭. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 84. ૮. *Eastern Proverbs and Emblems*, p. 20.

૯. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 237.

The dog barks—still the caravan passes. (તરકીશ કે.[૧])

What does a wild jackal care for the threats of a police officer ?[૨]

Like dogs barking at a mountain.[૩]

Like dogs barking at the moon. (તેલુગુ કેહવતો.[૪])

از فریاد خر کسی نرنجد

(ફારસી કેહવત.) ابر را بانگ سگ ضرر نکند

કુત્તા ભુંકે, કાફલા સીધારે. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

જાંગલો મરે, ને હરરાજ થાય. ૩૩૮૦

જ્યારે કોઈ માણુસનાં મરી જવાથી, અથવા આફતમાં આવી પડવાથી, તેની દોલત તેનાં સગાં વાહલાં અને તેની આસપાસનાઓમાં લુટાઇ જાય, ત્યારે આમ બોલાયછે.

જાંયે જવું.

યાને, જીવથી જવું, જાન ખોહવો.

૧. Long's *Eastern Proverbs and Emblems*, p. 25.
૨. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 8.
૩. *Ibid*, p. 123. ૪. *Ibid*, Supplement, p. 31.

ઝ

ઝટ મંગણી, ને પટ બેહા, (અથવા, વેહવાર.)

ચટ મંગની, પટ બિયાહ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

ઝડકામણનું ઝડકામણ, ને વાએ ઉડ્યું જાય, આપો પેલા બ્રાહ્મણને તે રોટલા કરી ખાય.

ઝરદી હલદી ના તજે, ખટરસ તજે ન આમ, સજન ગુણકુ ના તજે, ગુણકુ તજે ગુલામ.

ઝવેર, જોરૂ, ને જર, એનો ઇતબાર નો કર. ૩૩૮૫

No relying on wine, women, and fortune. (અંગ્રેજી કેહવત.)

ઝવેરની અંદર પણ જાલ રેહછે.

ઝાઝા રસોઈયાએ રસોઇ નહિ સુધરે.

Many cooks spoil the soup. (અંગ્રેજી કેહવત.)

Mony cooks ne'er made gude kail. (સ્કૉચ કેહવત.)

Viele Köche verderben den Brie.[૧] (જરમન કેહવત)

Olla de muchos mal mejida y peor cocida.[૨] (સ્પૅનીશ કે.)

---

૧. Many cooks spoil the broth.

૨. The stew mixed by many is ill-seasoned and worse cooked.

Dove sono molti cuochi, la minestra sarà troppo salata.[૧] (ઈતાલ્યન કેહવત.)

Veel koks verzouten de brij.[૨] (ડચ કેહવત.)

Jo flere Kokke, jo værre Saad.[૩] (ડેનીશ કેહવત.)

Seven steersmen, eight sailors, one is uniform, the other is not. (ચીનાઈ કેહવત.[૪])

બારહ ડોમ તેરહ નાઈ સે બજાયે સિંગ સહનાઈ. (બિહાર કે.[૫])

ઝિઝે હથ રસોઈ ન સુધરે. (કચ્છી કેહવત.)

બોહત અતીત મઠી ખરાબા. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

ઝાઝા રાંકે ખોલ મોંઘો. (અથવા) ઝાઝી રાંપે ખોલ મોંઘો.

ઝાઝા હાથ જમ પરખી માહા.

Viele Hände machen bald ein Ende.[૬] (જરમન કેહવત.)

ઝાઝા હાથ દુશમન પરખી નહિ પડે. ૩૩૯૦

ઝાઝા હાથ રળિયામણા, ને ઝાઝાં મહો અદીઠ.

ઝાઝી કીડીઓ સાંપને તાણે.

Many dogs soon eat up a horse. (અંગ્રેજી કેહવત.)

मुंगी हत्तीस मारते. (મરાઠી કેહવત.)

پشہ چو پر شد بزند پیل را — با همه مردی

و صلابت کہ اوست * مورچگان را چو بود اتفاق —

شیر ژیان را بدرانند پوست (શેખ સાઅદી.)

ઝાઝી ખેતીનો ધણી લથડે, કે ઝાઝી બેટીનો ધણી લથડે.

ઝાઝી જોરાવરી તે જીવને ભારી.

ઝાઝી દીકરીએ કુલ હીણુ. ૩૩૯૫

૧. Where there are too many cooks the soup will be too salt.

૨. Too many cooks oversalt the porridge.

૩. The more cooks, the worse broth.

૪. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 17.

૫. Christian's *Behar Proverbs*, p. 93.

૬. Many hands make quick work.

ઝાઝું કરે તે પારકાંને વાસ્તે, થોડું કરે તે પોતાને વાસ્તે.

ઝાઝે કાગડે ઘુંડ વીંટયું. (અથવા) સાત કાગ વચ્ચે એક ઘુંવડ.

ઝાઝે જણ્યે ઝાઝી આગ.

ઝાઝે લાકડે ઝાઝી આગ.

ઝાઝે વરસાદ કણ હીણ, ને ઝાઝે દીકરે કુલ હીણ. ૩૪૦૦

ઝાઝો ડાહ્યો ભુખે મરે.

ઝાઝાં જણ્યાં તે શું શુલીએ દેવા?

ઝાઝાં ઝાંખરાંની વાર પણ સારી.

ઝાઝાં મલ્યાં, ને ખાવાનાં ટલ્યાં.

ઝાઝાં મહો મંગલીક. ૩૪૦૫

ઝાડ તેવાં ફલ. (અથવા) વણ તેવાં ફલ.

Such as the tree is, such is the fruit. (અંગ્રેજી કેહવત.)

Telle racine, tell feuille.[1] (ફ્રેંચ કેહવત.)

Wie der Baum, so die Birne; wie die Frau, so die Dirne.[2] (જરમન કેહવત.)

Goede boom, goede vrucht.[3] (ડચ કેહવત.)

Deilig er Frugten som Dyden er i Træet.[4]

Ond Rod giver ei godt Æble.[5] (ડેનીશ કેહવતો.)

Nunca de má arvore bom fruto.[6] (પોરચુગીઝ કેહવત.)

From the radish radish leaves. (કાશમીરી કેહવત.[7])

जसे झाड तसे फळ. (મરાઠી કેહવત.)

---

૧. Such as the root is, such is the leaf.

૨. As the tree, so the fruit; as the mistress, so the maid.

૩. Good tree, good fruit.

૪. As the virtue in the tree, such is the fruit.

૫. A bad tree does not yield good apples.

૬. Good fruit never comes from a bad tree.

૭. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 146.

ઝાડ તોડી પાડવાં.

યાને, સખત રીતે ઠપકો આપવો.

ઝાડને નામે ફલ વેચાય.

Having named the tree, you may sell fruit. (તેલુગુ કે.[૧])

झाडावरुन फळ ओळखावें.

नावावर सगळें विकतें. (મરાઠી કેહવતો.)

ઝાડજે નામે ફડ વકાન. (કચ્છી કેહવત)

ઝાડને નામે ફલ વેચાય, ડાકણ પેહલી ઘરનાંને ખાય.

ઝાડે ચહડ્યા બમણા દેખાય. (અથવા) ચંપે ચહડ્યા બે દેખાય. ૩૪૧૦

કોઈ "ઝાડે" અથવા "ચંપે" ને બદલે "ઓરડીએ" પણ કહે છે.

પેર ચરહે સુંહી દેખાઈ દેતા હએ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

ઝાડે ચહડ્યા, વડે ચહડ્યા, હલમલાઇનો હલવો, હરામનું ખાઇને મુવા, ત્યારે ઓઢાડ્યો ઉપર ફાટો કટકો.

ઝાડે ચહડ્યો, વડે ચહડ્યો, પણ અધડી હેઠ ને હેઠ.

ઝાડે ઝાડ મલે, તો માણસે માણસ નહિ મલે?

ઝીણું મઈ (અથવા, મરી) જેવું.

ઝીણું રાઇ જેવું. ૩૪૧૫

नाचणी पेक्षा लहान. (મરાઠી કેહવત.)

ઝીણો સદરો ને જાડી કસ્તી, ને થોડી રીત તેની ઘણી મસ્તી.

ઝુવાકની પાદશાહી સવા પોહરની.

A wicked man's reign is of an hour's duration. (કા. કે.[૨])

ઝુવાકી દોર ચલાવવો.

ઝેહર ખાઇ જીવવા માગે.

(ફારસી કેહવત.) میکشد زهر اگر اندک ور بسیار است

---

૧. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 298.

૨. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 105.

ઝેહર ખાવાની અરધી નહિ (એવું મુફલેસ.) ૩૪૨૦

विष विकत घेण्यास देखील पैसा नाहीं. (મરાઠી કેહવત.)

ઝેહર ખાવાની ફુરસદ નથી.

No time for dying and no leisure for shaving (he is so busy), and yet he has not one cowrie's income. (કાશમીરી કેહવત.[૧])

ઝેહર પારખ્યાં ક્યારે, કે ખાય ને મરે ત્યારે.

If poison be swallowed it will kill. (તામીલ કેહવત.[૨])

ઝેહરના લાડવા કંઇ ખવાયા?

ઝેહરના લાડવામાં (અથવા, મસાણના લાડવામાં) એલચીનો સવાદ નહિ હોય.

ઝેહરનું પારખું લેવાય નહિ. ૩૪૨૫

ઝેહરનો ઉતાર કહો, તો કે' નાગવેલીનાં મૂળ્યાં.

ઝેહરનો ઊતાર ઝેહર.[૩]

One nail drives out another. (અંગ્રેજી કેહવત.)

Un clou chasse l'autre.[૪] (ફ્રેંચ કેહવત.)

Un chiodo caccia l'altro.[૪]

Il veleno si spegne col veleno.[૫] (ઈતાલ્યન કેહવતો.)

Poison is the medicine of poison. (તામીલ કેહવત.[૬])

विषस्य विषमौषधं ॥[૭] (સંસ્કૃત કેહવત.)

विखाला विख मारतें. (મરાઠી કેહવત.)

---

૧. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 138. ૨. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 532.

૩. એને મળતી જુદી જુદી ભાષાઓની બીજી કેહવતો માટે જુઓ કેહવત ના૦ ૧૯૪૮, સફે ૧૯૩. ૪. One nail drives out another.

૫. Poison quells poison.

૬. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 532.

૭. Poison is the remedy for poison. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 465.

ઝોલીની ટેવ જનાજે જાય, (અથવા, દોરીએ જાય.)[1]

યાને, અચગીની આદત માણસ મરે ત્યારેજ જાય. પારસીઓમાં માણસના ગુજરવા પછે ઘરના જે એલાહેદા ભાગમાં તેને મેલવામાં આવે છે તેને "દોરી" કહે છે.

ઝંખવાયો ભુખે મરે.

ઝાંઝર વેચીને શેઠાણી કેહવડાવવું. 3430

૧. એને મલતી જુદી જુદી ભાષાઓની કેહવતો માટે જુઓ કેહવત ના૦ ૩૦૮૧, સફે ૨૮૮–૨૮૯, તથા કેહવત ના૦ ૩૪૪૮, સફે ૩૩૫.

ટ

ટકમરની ટીલી જેવું હેત.

ટકા કરવા.

યાને, પૈસા એકઠા કરવા.

ટકા ખરચીને તલે પડવું.

ટકા ગુમાવવા. (અથવા) વસા ગુમાવવા.

ટકાના તેર, ને ઉપર બે માંગ્યા. ૩૪૩૫

ટકાની ઘોડી, ને તેર દોરામણુ.

ટકાની ડોસી, ને ઢબ્બુ મુડામણુ.[૧]

ડોકડેજી ડોસી ને ઢીંગલો મથો મુંઢાણી. (કચ્છી કેહવત.)

ટકેકી મુરગી, છે ટકે મેહસુલ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

ટકાનું ત્રણ શેર.

યાને, અતિસ્ય સસતું; પુષ્કલ મલે એવું.

टीडकीला तीन शेर. (મરાઠી કેહવત)

ટકાનું તીત્તર, કોઠી ભરીને તલ ખાધા, ને વેચ્યું ત્યારે ટકો ને ટકોજ.

ટકાનું માણસ. ૩૪૪૦

યાને, હલકું માણસ.

ટકે ટકે નાન, ને પૈસાની હજારો રાંડ.

---

૧. એને મલતી જુદી જુદી ભાષાઓની બીજી કેહવતો માટે જુઓ કેહવત ના૦ ૬૭૦, સફે ૫૪–૫૫.

ટકો લે, પંચમાં ગણુ.

ટટ્ટુ મારે, તેજી[૧] કંપે.

તાજી માર ખાએ, તુરકી તરાસ પાએ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

ટપ કીધે બાવો ન થાય.

It is not the cowl that makes the friar. (અંગ્રેજી કેહવત.)

ટાટા ઉપર ચિત્રામણુ (નહિ શોભે.) ૩૪૪૫

ટાણે એ નાણે નહિ.

ટાણે મીંડે છે.

ટાણે તે મીંડે સોભે. (કચ્છી કેહવત.)

ટાહડ જાય રૂએ, ને આદત જાય મુવે.[૨]

El lobo pierde los dientes, mas no los mientes.[૩] (સ્પૅ. કે.)

Lupus pilum mutat, non mentem.[૪] (લૅટીન કેહવત.)

Chi l'ha per natura, fin alla fossa dura.[૫] (ઈટાલ્યન કેહવત.)

The ill may go, but the habit will stick.[૬]

If a beggar be placed in the midst of a grove of pear trees, there even, he will beg. (કાશમીરી કેહવતો.[૭])

The fire-place takes the crookedness out of the stick.[૮]

The faggots of the funeral pile alone remove the [evil] qualities with which a man is born.[૯]

The crow is black when it is born, and black when it is grown. (તેલુગુ કેહવતો.[૧૦])

(ફારસી કેહવત.) علت برود و عادت نرود

૧. અરબી ઘોડો. ૨. એને મળતી જુદી જુદી ભાષાઓની બીજી કેહવતો માટે જુઓ કેહવત નાο ૩૦૮૧, સફે ૨૮૮–૨૮૯. ૩. The wolf loses his teeth, but not his inclination. ૪. The wolf changes his hair but not his nature.

૫. What belongs to nature lasts to the grave. ૬. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 88.

૭. *Ibid*, p. 135. ૮. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 94.

૯. *Ibid*, p. 258. ૧૦. *Ibid*, p. 104.

ટાહડ ટાહડ કર્યે નહિ, ને ટાહડનાં માર્યા મર્યે નહિ.

ટાહડ વાગવી. ૩૪૫૦

યાને કોઈને વીષે દિલમાં બલત્રા ઉપજવા. "એને તો માહરે નામે ટાહડજ વાગેછ" એવી રીતે કેહવત વપરાય છે.

ટાહડ વાગે સઉને, નહિ વાગે વહુને.

ટાહડી રાબ[1] સારી, પણુ કકડતી ખીચડી માઠી.

ટાહડું ટાહડું બોલે, (અથવા, ધીરૂં ધીરૂં બોલે,) ને કાલજું કોરે.

ટાહડું પાણી ને પુઠનો વા, પછવાડે ફરીને જોય તો કોહવાડીનો ધા.

ટાહડું મીઠું રાખવું. ૩૪૫૫

ટાહડું હીમ જેવું.

ટાહડે ચુહલે ઊની રાખ, ને જે આવે તે કુટે કાખ.

ટાહડાં પાણીએ કાસર (અથવા, ખોસ) ગઈ, (અથવા, કાહડવી.)

ટાહડાં પાણીમાં ગલી જઇએ (એવું ઝીણું ધરેણું, વગેરે.)

ટીટોડીની કાની તવલવું. ૩૪૬૦

ટીપે ટીપે પથ્થર ઘસાય.

Continual dripping wears away stones.
Constant dropping wears the stone.
Water falling day by day
Wears the hardest rock away. (અંગ્રેજી કેહવતો.)
Goutte à goutte la pierre se creuse.[2] (ફ્રેંચ કેહવત.)
A goccia a goccia s'incava la pietra.[2] (ઈતાલ્યન કેહવત.)
Gutta cavat lapidem consumitur annulus usu.[3] (લેતીન કે.)
Stetes tropfen höhlt den Stein.[4] (જરમન કેહવત.)

---

૧. આટાને પાણીમાં ઉકાલી બનાવેલું એક પકવાન.

૨. Drop by drop wears away the stone. ૩. The drop hollows the stone, the ring is worn by use.

૪. Constant dropping wears the stone.

La gotera dando hace senal en la piedra.[૧]

La piedra es dura, y la gota menuda, mas cayendo de continuo, hace cavadura.[૨] (સ્પૅનીશ કેહવતો.)

ટીપે ટીપે સરોવર ભરાય, ને કાંકરે કાંકરે પાલ બંધાય.[૩]

Penny and penny laid up will be many.

Drop by drop the lake is drained. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

Concordia res parvæ crescunt.[૪] (લૅતીન કેહવત.)

Goutte à goutte emplit la cuve.[૫]

Les petits ruisseaux font les grandes rivières.[૬]

Goutte à goutte la mer s'egoute.[૭] (ફ્રૅંચ કેહવતો.)

Piuma à piuma si pela l'occa.[૮] (ઈતાલ્યન કેહવત.)

Grao a grao enche a gallinha o papo.[૯] (પોર્ચુગીઝ કેહવત.)

If you eat little by little, you may consume a mountain. (તામીલ કેહવત.[૧૦])

Nine storied terraces rise by a gradual accumulation of bricks. (ચીનાઈ કેહવત.[૧૧])

Drop by drop the pot fills, a word at a time makes a wise man.[૧૨]

---

૧. The gutter by dropping wears the stone.

૨. The stone is hard, and the drop is small, but a hole is made by the constant fall. ૩. એને મળતી જુદી જુદી ભાષાઓની બીજી કેહવતો માટે જુઓ કેહવત નાં૦ ૧૫૬૯, સફે. ૨૪૦–૨૪૧.

૪. With concord small things increase.

૫. Drop by drop fills the tub.

૬. Little brooks make great rivers.

૭. Drop by drop the sea drains itself.

૮. Feather by feather the goose is plucked.

૯. Grain by grain the hen fills her crop.

૧૦. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 304.

૧૧. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 15.

૧૨. *Hill Proverbs of the Inhabitants of the Chittagong Hill Tracts*, by Capt. Thomas Herbert Lewin, p. 21.

ટીપે ટીપે સરોવર ભરાય, ને ઢીકે ઢીકે જીવ જાય.

ટીલક, ટોપી, ને ટુંટિયું સાથે આવ્યું.

ટીલાં ટપકાં હાથના ચાલા, ધોતી પોતી છતના લાલા. ૩૪૬૫

ટુંક ગરદન્યાથી ફસાયા તો કાંણાની મદદ લેવી.

ટુંક ગરદન્યો મહા પાપી.

ટુંકરી પુંજી, ને ખસમ ખાઇ ગયા. (અથવા) ટુંકી પુંજી ખસમને ખાઈ.

ટુંકી ગરદન ને લાંબી પેશાની, બરા હરામજાદાની નિશાની.

કોતાહ ગરદન, તંગ પેશાની, હરામઝાદેકી યેહી નિશાની. (હિં. કે.)

ટુંકી વાર જોઇ સહુ કોઇ કુદે. ૩૪૭૦

યાને, એક ગરીબ માણસની નબલી હાલત જોઈને સહુ કોઈ તેની ઉપર અનઘટતો લાભ લેવા નિકલેછે.

Where the hedge is lowest, commonly men leap over.

A low hedge is easily leapt over. (અંગ્રેજી કેહુવતો.)

Où la haie est plus basse on saute dessus.[1] (ફ્રેંચ કેહુવત.)

Wo der Zaun am niedrigsten ist, steigt man über zu aller Frist.[2] (જરમન કેહુવત.)

Dove la siepe è bassa, ognun vuol passare.[3] (ઈતાલ્યન કે.)

Waar de hegge het laagste is, wil elk er over.[4] (ડચ કે.)

Enhver vil gjerne over Gierdet hvor det er lavest.[5] (ડે. કે.)

ટુંકડેથી ડામવું.

To nip in the bud. (અંગ્રેજી કેહુવત.)

Doe raad voor't kwaad, eer't verder gaat.[6] (ડચ કેહુવત.)

---

૧. Where the hedge is lowest men jump over.
૨. Where the hedge is lowest, men leap over.
૩. When the hedge is low every one will cross it.
૪. When the hedge is lowest every one goes over.
૫. Every one tries to cross the fence where it is lowest.
૬. Take counsel before it goes ill, lest it go worse.

That which was not nipped in the bud will have to be felled with an axe when matured.[૧] (તામીલ કેહવત.)

ટુંકું ને ટચ.

Short and sweet. (અંગ્રેજી કેહવત.)

ટુટેગા તો તાઈકા, ને ફુટેગા તો બાઈકા.

ટોટોબી ફુલવે, ને તાલવુંખી લગાડે.

ટોપ મારવી. ૩૪૭૫

ટોપખાં જમાદાર.

ટોપને મોહડે પીંજારો.

ટોપને મોહડે બાંધવું.

ટોપનો ગોલો.

ટોપમાર હોરો. ૩૪૮૦

ટોપી પેહરી લેવી. (અથવા) જેને ટોપી બંધ બેસે તે પેહરે.

If the cap fit, wear it. (અંગ્રેજી કેહવત.)

ટોપીમાં ત્રણ ગુણ, નહિ વેરો નહિ વેઠ, બાવો બાવો સળિ કરે, ને સુખે ભરે પેટ.

ટોલ ટપા, ઢોલ ધપ્પા.

ટોલીયાનું મ્હો કાલું.

ટોલ્લો મારવો. ૩૪૮૫

યાને, કોઈ બાબદ વિષે અજ્ઞાન હોવા છતાં તે જાણતા હોઈએ તેવી રીતે ડફાંસ મારવી.

ટાંકા ઢીલા થવા.

ટાંચણી પડે તો ઝીલાઇ રહે (એવું ઠઠમાર લોક.)

ટાંચણી પડે તો સંભલાય (એવી ચુપકીદી.)

You could have heard a pin drop. (અંગ્રેજી કેહવત.)

ટાંટિયાની કહડી થવી.

૧. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 500.

ઠ

ઠગબાજીએ ઘર ન ભરાય. 3490

Ill-gotten goods seldom prosper.

Cheating play never thrives. (અં. કેહવતો.)

Unrecht Gut thut nicht gut.[1] (જરમન કે.)

ઠઠ્ઠે ગીયું ગાડું, ને ડફ્ફા રાવણ ઘંટે.

ઠાક ઠોક, ને બોહની રેક.[2]

ઠાકરને ચાકર ઘણા, ને ચાકરને ઠાકર ઘણા.

ઠાકોર ગયા, ને ઠગ રહ્યા.

ઠાઠા ઠુઠા સીત્તેર ફંદા, માંજરા ફંદા હેંસી, ઠુંક ગરદન્યા સવાસો ફંદા, ને કાંણેકા તો પારજ નહિ. 3495

ઠામ જાય ત્યારે ઠીકરૂં મલે.

ઠામ[3] તેવી ઠીકરી, ને માએ તેવી દીકરી.[4]

As is the mother such is the child, as is the yarn such is the cloth. (તામીલ કેહવત.[5])

---

૧. Ill-gotten goods seldom prosper. ૨. રોકડી.

૩. ધાતુ, મટોડી, વગેરેનું વાસણ.

૪. એને મલતી જુદા જુદા ભાષાઓની બીજી કેહવતો માટે જુઓ કેહવત ના૦ ૨૫૭૯, સફે ૨૪૧. ૫. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 349.

Durag's stick (according to her height); and as mother, so daughter. (કાશમીરી કેહવત.[1])

જૈસા સુત વૈસી ફેંટી, જૈસી મા વૈસી બેટી. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

ઠામ[2] ધીર્યે, પણ નામ નહિ ધીર્યે.

ઠામ લેય ત્યારે ઠીકરૂં આપે.

ઠારો તેવું ઠરજો, ને બાલો તેવું બલજો. ૩૫૦૦

ઠાલી ઠકરાઈ, ને ભેટ બીછાનાં.

ઠાલી ઠોસાબાજી, ને પાતાલ પતરાજી.

ઠાલો ચણો વાગે ઘણો.[3]

Loud the shallow brook doth brawl,
Silent flows the stream that's deep.
Noise an emptiness betrays,
Fullness gives no hollow sound.
Fools half-empty pitchers seem,
Wise men are the clear, full pools.[4]

(ફારસી કે.) صدای دهل از خالی بودن شکم است

ઠાલો ઠણકો, ને વાગે રણકો.

ઠાલો લાડ લડે, ને સોપારીના કટકા વગર આખી રાત રડે. ૩૫૦૫

ઠાલો લાડો, ને બોચીમાં ખાડો.

ઠાલાં ઠોઠાં, ને ગડબડ ગોટાં.

ઠીકરી ઘડાને ફોડે.

યાને, દેખાઇતી રીતે વગર બીસાદની અને નાઘલી સરખી ચીજ હોય, પણ તે પોતાથી વધારે મોટી ચીજને નુકસાન કરી શકે છે,

૧. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 62. ૨. ઠેકાણું; ઘર. ૩. એને મલતી જુદી જુદી ભાષાઓની બીજી કેહવતો માટે જુઓ કેહવત નાં૦ ૧૭૪૪, સફે ૧૫૭-૧૫૮.

૪. *Sacred Books of the East*, Vol. X, p. 131.

અને ધોક્કો લગાડી શકે છે. એ ઊપરથી, દેખાઈતી રીતે નજીવી જેવી ચીજને વિષે બેદરકાર નહિ રેહવા અને તેને ધિક્કારની નજરથી નહિ જોવાની તરફેનમાં, આ કેહવત વપરાય છે.

ઠિકરિઓસે ઘડા ફૂટેલા. (બિહાર કેહવત.[1])

ઢીંગણી બલા.

ઢીંગણાં કદનાં અને લુચ્છી ચાલ ચલણનાં માણસના સંબંધમાં વપરાયછે.

ઢીંગુજી ગેણ્યું. ૩૫૧૦

ઢીંગુજી ઠસ.

ઢુંઢાની રાંડ, ને ઠમકો ભારી.

ठेस लागल्या शिवाय अक्कल येत नाहीं. (મરાઠી કેહવત.)

ઢોકર ખાતાં મરણ નિપજે.

જીંદગીની નાપાયદારી બતાવવા માટે વપરાયછે.

હનીકા મારા મરતા હએ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

ઢોકર ખાય ત્યારે શિખે.

ઢોઢ નિશાલ્યા, ને વટરણા ઘણા, (અથવા, લેખણો ઘણી.) ૩૫૧૫

ઢંઢણ પાલ, ને મદન ગોપાલ.

ठंण ठंण पाळ, मदन गोपाळ. (મરાઠી કેહવત.)

ઢાંગડ ઢીંગડે ભરી વરણી, સાસુ કુમારી ને વહુ પરણી.

---

૧. Christian's *Behar Proverbs*, p. 96.

ડ

ડગલા દોટી થાયછે, ને શિયાળો તો વહી જાયછે.

Whilst the grass grows the steed starves.

(અંગ્રેજી કેહવત.)

Mentre l'erba cresce il cavallo muore di fame.[૧] (ઈતાલ્યન કેહવત.)

Indessen das Gras wächst, verhungert der Gaul.[૧] (જરમન કેહવત.)

Eer hat gras gewassert is, is de hengst dood.[૧] (ડચ કે.)

Medens græsset groer döer Horsemoder.[૨] (ડેનીશ કેહવત.)

ડગલાની તો કરજો પેર, ભટનો ડગલો પેહરી જાઉં ઘેર.

ડગલે ડગલે રાતી કોર, ને પેહરાવે શ્રી રણછોડ. ૩૫૨૦

ડગલે ડગલે રાતી પતી, તે ડગલો મેં પેહર્યો નથી.

ડફગરની દુકાનમાં બીલાડી મુઈ, તો કે' ગંધ મલતી ગંધ.

ડબ્બો ઉડવો.

ડભોઇ મલતું તેલ તલાવ.

---

૧. While the grass grows the steed starves.

૨. While the grass is growing the mare dies.

ડાકણ પણ એક ઘેર મુકે. ૩૫૨૫

ડાકણ પેહલી ઘેરનાંને ખાય.

ડાટયા ભુલે, પણ લખ્યા નહિ ભુલે.

ડાટેલી ખાન ઉખેરવી.

યાને, ભુલાયલા કજ્યા પાછા જગાડવા.

To rip up old sores. (અંગ્રેજી કેહવત.)

Like irritating a healed sore. (તેલુગુ કેહવત.[1])

ડાભ[2]ની અણી ઉપર પાણી કેટલી વાર?

आलवा वरचे पाणी. (મરાઠી કેહવત.)

ડામ્યે, પણ ડામવા નહિ દેઈએ. ૩૫૩૦

ડાહપણદારની પુછડી.

ડાહપણનું ડોલ ઘાલનારના સંબંધમાં વપરાયછે.

ડાહ્યો કાગડો.

ડાઓ કાગડો બીંપગે બઝે. (કચ્છી કેહવત.)

સ્યાના કવ્વા — ખાતા હગ્યે.

સ્યાના કવ્વા હડીપર બૈઠતા હગ્યે. (હિંદુસ્થાની કેહવતો.)

(ફારસી કેહવત.) کلاغ بهر دو پا بدام می افتد

ડાહ્યો ડોસો.

ડાહ્યો દીકરો દેશાવર ભોગવે, ને ડાહી વહુ ચુહલાંગરૂં સેહવે.

Gude bairns get broken brows. (સ્કૉચ કેહવત.)

ડાહ્યો દોહરો, ને વર્યાવનો હોરો. ૩૫૩૫

વર્યાવ ગામ સુરતની પાસે આવેલુંછે. ત્યાંના હોરા લોકો ઘણા અપટ હોયછે. એ ઉપરથી ડાહપણનું ડોલ ઘાલનાર માણસના સંબંધમાં આ કેહવત વપરાયછે.

---

૧. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 297.

૨. ઘાસની એક જાત.

ડાહ્યાં સારાં, કે ઘેલાં સારાં; અધ-ઘેલાં માઠાં.

Es ist besser mit 'nem ganzen Narren handeln, denn mit 'nem halben.[1] (જરમન કેહવત.)

वेडा पतकरतो किंवा शाहणा पतकरतो. (મરાઠી કેહવત.)

ડાહરી માહરી એવી સારી, જાણે બચકામાંથી હવડે કાહડી.

ડાહરીની ડાહરી, ને સાવરણીની સાવરણી.

ડાહી જાણીને ગોતરે[2] બેસાડી, તો નાલિયેર ફોડી ખાધું.

ડાહી પણ તે ઓરત, ઘેલો પણ તે માટીડો. ૩૫૪૦

ડાહી બાઇને તેડાવો, ને દુધમાં મીઠું નખાવો. (અથવા) ડાહી બાને તેડાવો, ને ખીરમાં મીઠું નખાવો.

ખરી બહુકો બુલાઓ જે ખીરમેં લુન ડાલે.

ભુલ ગઈ નાર, હીંગ દાલ દે ભાતમેં. (હિંદુસ્થાની કેહવતો.)

खीरी मध्ये मीठ घालायचें. (મરાઠી કેહવત.)

ડાહી સાસરે નહિ જાય, ને ઘેલીને શિખામણ દેય. (અથવા) ડાહી સાસરે ન જાય, ને ઘેલીને શિખ દીયે, ગજવાંમાં સદા કાણું, ને બાવાને ભીખ દીયે.

He tells me my way, and does not know his own.(અં. કે.)

ડાહીના ઘેલા, ને ઘેલીના ડાહ્યા.

वेड्याचा शाहणा आणि शाहण्याचा वेडा. (મરાઠી કેહવત.)

ડાહેલી બીજયો.

ડાંગ માર્યાં પાણી છુટાં નહિ પડે. (અથવા) ડાંગ મારવે કંઇ દરિયાનાં પાણી છુટાં પડે? ૩૫૪૫

Blood is thicker than water. (અંગ્રેજી કેહવત.)

Blut ist dickzer als Wasser.[3] (જરમન કેહવત.)

---

૧. It is better to deal with a whole fool than half a fool.

૨. ગોતર—છઠી અથવા રાંદેલ.

૩. Blood is thicker than water.

Can water be divided by a stroke? (તામીલ કેહવત.[1])

You cannot cut water, you cannot divide relationship.[2]

લાઠી મારે પાની નહીં જુદા હોતા. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

लाटेवर कीती काठ्या मारल्या तरी दोन होणार नाहींत.

पाण्यावर काठी मारल्यानें पाणी दुभागत नाहीं. (મરાઠી કેહવતો.)

ડીંગમારની ચોકી.

પોતાનો હક નહિ હોય તે છતાં ખોટી રીતે ભપકામાં પોતાનું કામ કાહડી લેનારના સંબંધમાં વપરાયછે.

ડીંગ્યા રે તું ડીંગ માર, ડીંગ મારતાં ન બીહું, સવા મણનું કાલીંગડું, ને દોઢ મણનું બીયું.[3]

The garden is three spans square, the gourd in it is six spans long. (તામીલ કેહવત.[4])

એક હાથકે કકરી, નવ હાથ કે બીયા. (બિહાર કેહવત.[5])

ડુંગર આગલ તરણું (શા લેખમાં?)

ડુંગર ત્યાં દાએરો, મુલ્લાં ત્યાં મસીદ, રાંડ વગરના ભાયડા, તે પડ્યા ત્યાં નચીંત.

ડુંગર દૂરથી રળિયામણા, ને પાસે જાય તો બીહામણા, (અથવા, આગળ જઈએ તો અલખામણા.) ૩૫૫૦

'Tis distance lends enchantment to the view,
And robes the mountain in its azure hue. (કૅમ્પબૅલ.)

Far birds have fine feathers. (સ્કૅાચ કેહવત.)

Vache de loin a lait assez.[6] (ફ્રેંચ કેહવત.)

---

૧. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 404.

૨. *Hill Proverbs of the Inhabitants of the Chittagong Hill Tracts*, by Capt. Thomas Herbert Lewin, p. 10.

૩. એને મળતી જુદી જુદી ભાષાઓની બીજી કેહવતો માટે જુઓ કેહવત ના૦ ૧૯૧૪, સફે ૧૭૮. ૪. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 377.

૫. Christian's *Behar Proverbs*, p. 93.

૬. A cow from afar gives plenty of milk.

From a distance black pepper is sweet: near at hand sugar is bitter. (કાશમીરી કેહવત.[૧])

Mountains are smooth at a distance, but rugged when near. (તેલુગુ કેહવત.[૨])

A mountain in the distance appears smooth, but as we approach it, the surface becomes rugged. (તા. કે.[૩])

ડુંગર ડુરથી રડીઆમણા, પાસે વેજે ત પાણા. (કચ્છી કેહવત.)

દૂરકા ઢોલ સોહાને.

ડુંગર દૂરસે અછે લગતે હએ, અગર નઝદીક જાઓ તો કાટને દોડતે હએ. (હિંદુસ્થાની કેહવતો.)

दुरून डोंगर साजरा, जवळ येतां काजरा. (મરાઠી કેહવત.)

दूरस्थाः पर्वता रम्यास्समीपस्थास्तु बर्बराः ॥[४] (સંસ્કૃત કેહવત.)

آواز دهل شنیدن از دور خوش است (ફા. કે.)

ડુટી ઊપરનો બાલ, નહિ તોડ્યામાં કે નહિ બોડ્યામાં.

ડુબતો માણસ શીણને વલગે.

A drowning man will catch at a rush.

He that is carried down the torrent catcheth at every thing. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

Un homme qui se noie s'attache à un brin d'herbe.[૫] (ફ્રેંચ કેહવત.)

Chi si affoga, s'attaccherebbe a' rasoj.[૬] (ઈતાલ્યન કેહવત.)

ડુબતેકો તિનખેકા આસરા બહોત હએ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

ડોલ ને વરડું કુવામાં પડ્યું.

---

૧. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 62. ૨. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 210.

૩. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 368.

૪. Mountains are beautiful at a distance, rugged when near. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 416.

૫. A drowning man clings to a blade of grass.

૬. A drowning man would catch at razors.

ડોસી, જોષી, ને વટેમાર્ગુ, એ ત્રણ ફોકટયા; વૈદ, વેશ્યા, ને વકીલ, એ ત્રણ રોકડ્યા.

ડોસી ડોસી ક્યાં જાવોછ? તો કે' ઊંઠ લેઇ જાય ત્યાં. ૩૫૫૫

Vognen faaer et gaa, hvor Hestene drage ham.[१] (દે. કે.)

ડોસી તલવાર ઘસતી'તી, ને અરધીયાને વાહરવા કરતી'તી, ને વડો દીકરો વહરાઈ ગયો, ને અરધીયો તો રહી ગયો.

કોઈનું બુરૂં ચાહીએ તો આપણુંજ બુરૂં થાય તે દર્શાવવા બોલાયછે.

ડોસી તાહરો દીકરો દ્વારકાં જાયછ, માહરૂં મન જતી રહું જતી રહું થાયછ.

ડોસી તાહરો દીકરો ધુલમાં લોટેછ, તો કે' ગતમાં લોટેછ, (અથવા, લાભમાં લોટેછ.) (અથવા) ડોસી તાહરો દીકરો દડમાં લોટેછ, નહિ એતો મુવો ગતમાં લોટેછ.

એક વેપારીનો છોકરો રસ્તેથી જતો હતો, તેણે એક રાહદારીના પૈસા તેના હાથમાંથી હેઠલ પડતા જોયા. જે ઊપરથી તે છોકરો પોતાના હાથમાં તેલનું એક વાસણ હતું તેની સાથે જમીનપર અલેટયાં મારવા લાગ્યો, કે તેની ગડબડમાં પેલા રૂપિયા તે ઉપાડી લેય.

Unless there is someting to be gained by it, the Setti will not venture into the river. (તેલુગુ કેહવત.[૨])

બનીયેકા બેટા કુછ દેખહીકે ગીરતા હએ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

ડોસી તેવું અફરગાન, જેવો આબ તેવો નાચ. (અથવા) ડોસી તેવું અફરગાન, રવાન તેવા ફરેસ્તા.

જેસી રૂહ, વેસે ફિરેસ્તે. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

ડોસી ને અસવાર, સાથેનાં સાથે. ૩૫૬૦

અંતે ડોસી ને હઠવારો સીરખા ના સીરખા. (કચ્છી કેહવત.)

---

१. The waggon must go whither the horses draw it.

२. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 328.

ડોસી બેઠી ખાય, ને ડોસો કંઈ ન કમાય, તો ડોસો મરી જાય તો ઘરમાં મોકળું થાય.

ડોસી બોલતી ના! તો કે' નહિ રે બાપા!

Forbid a fool a thing, and that he'll do. (અંગ્રેજી કેહવત.)

ડોસી મર્યાનો ભો નથી તેટલો પહરેજી પાલ્યાનો ભો છે.

ડોસી મરે તે સારૂં, પણ જમ પલકે તે ખોટું.

ડોસી મુઇ, ને વહુ વ્યાઇ, પાછાં ત્રણનાં ત્રણ. ૩૫૬૫

ડોસી મુકુંછ તો કોથલી જાયછ, ને કોથલી મુકુંછ તો ડોસી જાયછ.

ડોસી મુવાનો ભો નથી, પણ જમ પલક્યાનો ભો છે.

ડોસી મુવે જણાય કે ગીયે જણાય.

For it so falls ont,
That what we have, we prize not to the worth
Whiles we enjoy it; but being lack'd and lost,
Why, then we rack the value, then we find
The virtue that possession would not show us,
Whiles it was ours.

(શેકસપીઅર, "મચ એદો અબાઉત નથીંગ," અંક ૪થો, પ્રવેશ ૧લો.)

The worth of a thing is best known by the want of it.

When the well is dry we know the worth of water.

The cow knows not the value of her tail till she has lost it. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

Man darf nur sterben um gelobt zu werden.[૧] (જરમન કે.)

L'amico non è conosciuto finchè non è perduto.[૨] (ઈ. કે.)

De koe weet niet waar haar de staart toe dient, voor dat zij die kwijt is.[૩] (ડચ કેહવત.)

---

૧. One has only to die to be praised.

૨. A friend is not known till he is lost.

૩. The cow does not know the value of her tail till she has lost it.

Koen veed ikke af, hoad hendes Hale duer til, for hun har mistet den.[1] (ડેનીશ કેહવત.)

Bem perdido, he conhecido.[2] (પોરચુગીઝ કેહવત.)

After death the man receives greater honour. (કા. કે.[3])

The value of a father is known after his decease, that of salt when exhausted. (તામીલ કેહવત.[4])

When the buffalo dies, it comes out how much milk she gave. (તેલુગુ કેહવત.[5])

मनुष्याची किंमत त्याच्या मागें समजते. (મરાઠી કેહવત.)

(ફારસી કેહવત.) قدر نعمت بعد زوال

ડોસીએ ડાટ વાળ્યો.

ડોસીના દીકરાએ વાઘ પકડ્યો. ૩૫૭૦

ડોસીનું મરવું, ને દુકાલનું પડવું.

ડોસીને મારીને ડાહ્યા ગણાયા.

ડોસીનાં ઘરમાં સિંહ (અથવા, વાઘ) પેઠો.

ડોસો કુંવારો મરે, પણ કંઇ ડોસી કુંવારી નહિ મરે.

ડોળ પાદશાહનું, ને દુકાન ભાડભુંજાની. ૩૫૭૫

ડંખે નહિ, ને દાંત મારે.

---

૧. The cow does not know the value of her tail till she has lost it.

૨. A good thing is known when it is lost.

૩. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 145. ૪. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 25.

૫. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 278.

ઢ

ઢગલે ઢેડ, ને પૈસે (અથવા, ટકે) શેર.[1]

ઢમ ઢોલ, ને માહે પોલ, ઉપર વાગા, ને માહે નાગા.

ઢાકે ધડકલો ફાટો, ને મકલો પીંજારો નાહઠો.

ઢાઢી[2]ને ઘેર વેહા, ને મનમાં આવે તેમ ગાય. ૩૫૮૦

ઢાલ તલવાર તો વેચી ખાધી, ને કટારી પર નજર કીધી.

ઢાલ હોય તો આડી ધરાય.

ઢીક મારવી તો છાતીની મારવી, પીઠની શું મારવી?

ઢીકા પાટું ખાવે, તારે પુરી અકલ આવે.

ઢીંગલે પાનછેર. ૩૫૮૫

યાને, ઘણું સસતું; પુષ્કલ મલે એવું.

ઢીંગલે પઇશેરી. (કચ્છી કેહવત.)

पैसा पासरी. (મરાઠી કેહવત.)

---

૧. જુઓ આએ સફા ઉપર કેહવત ના૦ ૩૫૮૫.

૨. હલકા હિંદુની એક જાત.

ઢીમડાની ભાજી, ને તાહરી કમર કુટી ભાંજી.
ઢીલા મગ ને ખાખરા, ને રણછોડજીની જાતરા.
ઢીલી દોરી મુકવી.
ઢીલી નાલને ખીલોજ ભલો.

Herradura que chacotea, clavo le falta.[1] (સ્પૅનીશ કેહવત.)

ઢીલાં ઢોલ વગાડે, ને સારી શાઅદી ખરાબ કરે. ૩૫૯૦
ઢેડ ચમાર સાથે મલ્યા.

एक माहार आणि एक चांमार. (મરાઠી કેહવત.)

ઢેડ ઢેખડે રાજી.

Little things attract little minds.

Poor folks are glad of pottage. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

A dog is pleased with a bone, in like manner the low are pleased with their own little act. (તામીલ કેહવત.[2])

Dogs are generally fond of bones, and men of their relatives.[3]

कोल्हा कांकडीस राजी. (મરાઠી કેહવત.)

दिव्यं चूतफलं प्राप्य न गर्वं याति कोकिलः ।
पीत्वा कर्दमपानीयं भेको बकबकायते ॥[4] (સંસ્કૃત કેહવત.)

ઢેડ થોડા, ને કાહડ ઘણા. (અથવા) ઢેડ ઘણા, ને કાહડ્યા થોડા.
ઢેડ ફજેતો.
ઢેડ મુવે અભેખડ ઓછું. (અથવા) ઢેડ મુવો, ને અભેખડ ટળ્યું. ૩૫૯૫

माहार मेला विटाळ फिटला. (મરાઠી કેહવત.)

---

૧. The horseshoe that clatters wants a nail.

૨. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 392.

૩. *Hill Proverbs of the Inhabitants of the Chittagong Hill Tracts*, by Capt. Thomas Herbert Lewin, p. 6.

૪. The cuckoo feels no pride in the possession of a delicious mango; a frog is set a-croaking by a gulp of muddy water. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 441.

ઢેડ વાણિયા, ભાઈ ઢેડ વાણિયા.
ઢેડના છોકરાનો કોણ ધણી થાય?
ઢેડની આમલી (અથવા, બોરડી) ખાટી તો શું મિઠી તો શું.
ઢેડની છોડીનો કોણ ધણી થાય?
ઢેડની નજર કરવડા ઉપર. ૩૬૦૦
ઢેડનું ગાડું આગલ કાહડવું.
ઢેડનો વિવાહ ધક્કે પાડુએ.
ઢેડનાં ઢોકલાં, ને જમાઈનાં છોકરાં.
ઢેડવાડાની આમલી, ખાટી હોય કે મોલી, શા કામની?
ઢેડવાડામાં તરક પેડો. ૩૬૦૫
ઢેડવાડામાં વલમી ડાહી.
ઢેડવાડે ગયા, ને હાડકાંનો ધરવ ન થયો.
ઢેડાએ ઢીક મારી, તો કે' નાહી નાખ્યું. (અથવા) ઢેડે ઢીક મારી, તો નાહી નાખવું.
ઢેડાના હાથમાં હવાલદારી આવી. (અથવા) ઢેડાને હવાલદારી મલી.
ઢેડાને ત્યાં ધન. ૩૬૧૦
ઢેડીનું ધન, ને પીંજારીનું પન.
ઢેડીને હવાલદારે તેડી.
ઢેડીને હવાલદારે બોલાવી, તો બધું ગામ અભડાવ્યું.
ઢેડીનો ધાવેલો.

યાને, હલકા ખવાસનો.

He sucked evil from the dug. (અંગ્રેજી કેહવત.)

ઢેફું ભાગ્યે ધુલ થાય. ૩૬૧૫
ઢેફાં ભાંજીને ધુલ કરવી (તેમાં શો ફાયદો?)

Dalla neve o cotta o pesta non caverai altro che acqua.[1]
(ઈતાલ્યન કેહવત.)

---

૧. From snow whether cooked or pounded you will get nothing but water.

ઢેફાંમાર વરસાદ.

Raining cats and dogs. (અંગ્રેજી કેહવત.)

ઢેબરીએ અમીર, ને ઢેબરીએ ફકીર.

ઢોર ચોરનો વિશ્વાસ નહિ કર્યો.

ઢોર હાંકી ગોવાલ્યો જાય, કોઈ બેસી રહે, કોઈ ઘાસ ખાય. ૩૬૨૦

ઢોરની (અથવા, ઢેડાની) કાની ખાવું.

યાને, અતીશ્ય ખાવું.

ઢોરનું છાણુ પણ કામમાં આવેછે, પણ માણસનું વચન સિવાય કાંઈ આવતું નથી.

ઢોરનો જામીન બગાય.

ઢોરનાં ચાલ્યામાં કુચો પડે, માણસના ચાલ્યામાં નહિ પડે.

ઢોલ જેવું પેટ. ૩૬૨૫

ઢોલ મારી, ને ધુલ ઉડી ગઈ.

ઢોલ (અથવા, ધપ્પો) મારીને માફ માગવી.

A plaster is but small amends for a broken head.

You break my head, and then bring me a plaster.

(અંગ્રેજી કેહવતો.)

He braks my head an' syne puts on my hoo (સ્કૉચ. કે.)

Quebrasteme la cabeza, y ahora me untas el casco.[1]

Despues de descalabrado untarle el casco.[2]

(સ્પૅનીશ કેહવતો.)

ખલો[3] હણી પટારેસે જટકણું. (કચ્છી કેહવત.)

लात मारुन पाया पडायचें. (મરાઠી કેહવત.)

ઢોલ વાગ્યું ઢાંક્યું ન રહે.

ઢોલ વાગે ત્યાં સઊ જોવા મલે.

---

૧. You have broken my head, and now you bring plaster.

૨. After breaking my head you bring plaster. ૩. જોડો.

ઢોલને ધપકારે નહિ બીધો, ને સુપડાંને થપકારે બીધો. ૩૬૩૦
ઢોલિયો તલાઈએ શોભે, ને વાસણ કલાઈએ શોભે.
ઢોલીને ઘેર વિવાહ, તે છંદે છંદે નાચે.
ઢોલીને ધચ કરવું.
ઢાંકણી ઘડતાં આવડે નહિ, ને વરઘનું બેઆનું આપ. (અથવા) ઢાંકણી ઘડતાં આવડે નહિ, ને નવરંગીનું બેઆનું માગે.
ઢાંકણીમાં પાણી ઘાલીને બુડી મરવું. ૩૬૩૫

S'annegherebbe in un cucchiar d'acqua.[1] (ઈતાલ્યન કેહવત.)

ચપની ભર પાનીમેં ડુબ મરો. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

ઢાંકયું આવતું હશે તો ઉઘાડું આવશે.

---

૧. He would drown in a spoonful of water.

ત

તક તેવો તડાકો.

When you see an opportunity, act. (ચી. કે.[1])

તકદીર આગલ તદબીર નહિ ચાલે, (અથવા, તદબીરનું વલે નહિ.)

Do falta dicha, por demas es diligencia.[2]

(સ્પૅનીશ કેહવત.)

(ફારસી કેહવત.) تقدیر چو سابق است تدبیر چه شود

તકદીર વિના તદબીર લૂલી.

તકે મલે તે પલની. ૩૬૪૦

તગારીકી તેરી, ને સાનકકી મેરી.

તણ (અથવા, ત્રણ) પચ્ચીસે તાલેવંત.

તણખલાનો પણ મેરૂ કરે પરમેશ્વર.

તણખલીએ સોપારી ભાંજે એવું.

---

૧. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 129.

૨. Where luck is wanting, diligence is useless.

તણખલે ડુંગર આડો. ૩૬૪૫

તીન્કેકી ઑટ પહાર. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

તણખલે ડુંગર બલી મુવો.

તણખલે નીમાલા બલે.

તણખલે બલી મરવું.

તથી વગરનો માસ નહિ, ને કણબી વગરનું ગામ નહિ.

તન તાવી નાખવું. ૩૬૫૦

તન તંબુર, મન સારંગી, સુરત લાગી તાર, રૂમ રૂમ શુર ઉઠત હે, લેલે નામ તુમહાર.

તનખા હરામ, ઓર બચકા હલાલ.[1]

તનખાં હોય તો તોડીએ રે, પ્રીત ન તોડી જાય, કાગજ હોય તે બાંચીએ રે, કરમ ન બાંચ્યા જાય.

તનભર સોના પેહનતી, ગલે મોતનકો હાર, કોઈ દિન એસો આયો, કે નારી ઘરઘરકી પનીયાર.

તને તો મીંયાઉં, પણ તાહરા બાપને પણ મીંયાઉં.[2] ૩૬૫૫

તને માન છે કે તાહરી છડીને?[3]

તપ કીધે બાવો ન થાય.

તપખીરની ચમટી જેટલું.

યાને, જુજબી; ઘણુંજ થોડું.

તપને અંતે રાજ્ય, ને રાજ્યને અંતે નરક.

તપસી સરખા પણ વખતે લપસી પડે. ૩૬૬૦

તપીલું ચહડાવવું.

યાને, ઉસકેરી આપવું.

---

૧. જુઓ કેહવત નાં૦ ૧૫૦૩, સફે ૧૩૪.

૨. જુઓ "કઉતકમાલા અને બોધવચન," સફે ૧૩૪.

૩. જુઓ "કઉતકમાલા અને બોધવચન," સફે ૨૨૯.

તપોધમનાં ફુલાં ધુએ કાંઇ મહાદેવ પ્રસન્ન નહિ થાય.
તમ સુખીએ હમ સુખી, ને હમ સુખીએ તમ, જે કોઇનું માઠું ચાહે, તેને નહિ વિસરે જમ.
તમનું ઘર આબાદ, તો જીવ હમારો શાદ.
તમાકુ તે એક વાર, ભાંગ વાર બીજી, તપકીર તે વારંવાર, એ ફજેતી તીજી. ૩૬૬૫
તમાકુ, ને તાડી, એ વીંધાં ભોંય પાડી.
તમાખુનું પાતરૂં માગું તો નહિ આલે, જો એક ઝુરો ચોરૂં તો પંદર દાહડા ચાલે. (અથવા) તમાખુનો તાંતરો, માંગું તો ન આલે, એક ઝુરો ચોરૂં, તો પંદર દાહડા ચાલે.
તમાચો મારીને મહો રાતું રાખવું, (અથવા, લાલ કરવું.)
તપાન્ચેહ મારે મુંહ લાલ રખતે હએ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)
તમારા પગની પુનઇએ.
आपला पायांचा प्रताप. (મરાઠી કેહવત.)
તમારે મોહડે શાકર. ૩૬૭૦
May roses be to yonr mouth. (કાશમીરી કેહવત.[1])
તુમારે મુંહમે ઘી શકર. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)
तुझ्या तोंडात साखर पडो. (મરાઠી કેહવત.)
તમારે રોટલાનું કામ કે ટપટપનું?
તમાશાનું તેડું નહિ, ને એશકનું મૂલ નહિ.
તમાશાનું તેડું નહિ, ને બાવલ્યાને ખેડુ[2] નહિ.
તમાશો ને તમાચો.
તમુને વાહલો તમારો, ને મહને વાહલો પેલો, આઘું પાછું શીદને જોવો, સરખે ભાગે મેલો. ૩૬૭૫

---

૧. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 40. ૨. ખેડનાર.

લાગે ઉસકુ આગે, ને આગે ઉસકુ લાગે.

તરક, નરકકી એક જગત, વાકો કચુ[1] કહો નહિ જાએ, સુરે કચુ કામકો નહિ, ઔર લીલો બોત ગંધાએ.

તરકડા[2] સતી થઈ.

ત્રણ કાચા[3] સારા, ત્રણ પાકા[4] સારા, ત્રણ ગયલા[5] સારા, ને ત્રણ આવેલાં[6] સારાં.

ત્રણ ખુણાંની ટોપી, જેમ ફેરવો તેમ ફરે. ૩૬૮૦

ત્રણ ખુણાંની ટોપીનો વિશ્વાસ નહિ.

મરેઠા માટે બોલાયછે.

ત્રણ ગુનાહ તો ખોદાએી માફ કરે.

Even a river will forgive three offences. (તે. કે.[7])

તીન ગુનાહ ખુદાભી બખ્શતા હએ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

ત્રણ ચલાણી ચુહલે ચહડી, ને ચાંદા દેખી પાછી વલી.

નકામો ફેરો ખાઇને પાછું ફરવા ઉપર બોલાયછે.

ત્રણ ટેખલ, ને હલ મેખલ.

ત્રણ ત્રીકટ, ને મહા વિકટ. ૩૬૮૫

ત્રણ ત્રેવીસની ગરજ સારે.

ત્રણ પાંચ કરવી.

યાને, કજીયો કરવો.

ત્રણ બલે ડુંગર આડો.

To stumble at a straw, and leap over a block. (અં. કે.)

ત્રણ બોલાવ્યા, તેર આવ્યા, જુઓ એની રીત, બાહરવાલા ખાઇ ગયા, ને ઘરનાં ગાય ગીત.

તીન બોલાયે, તેરે આયે, દેખો ઘરકી રીતાં, બાહરકે આકર ખા ગયે, ઔર ઘરકી ગાવે ગીતાં. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

---

૧. કાંઇબી ચીજ. ૨. મુસલમાની. ૩. નાર, ચાર, ને હવાલદાર. ૪. પાન, પટેલ, ને પ્રધાન. ૫. તાવ, તામસ, ને તલાટી. ૬. વાહન, વરસાદ, ને વિવાહ. ૭. Carr's *Telugu Proverbs*, Supplement, p. 18.

ત્રણ મહિનાનો વાલ તુવર, ને ચોથે મહિને બોલે કુંવર. ૩૬૯૦

ત્રણ વીસે સાઠ.

ત્રણ હોય સાજા, તો એક થાય આજા.

ત્રણમાં તરાર (અથવા, તકરાર) પડે, કે ત્રણમાં રણ પડે.

એવો વિચાર છે કે ત્રણનો આંકડો યાતો ટંટો ઊભો કરાવેછે, યાતો ફાયદો હાંસલ કરાવેછે.

તરણા આડો ડુંગર.

તરણાનો મેરૂ ને મેરૂનું તરણું. ૩૬૯૫

તરણું ન ચોરે બાવો બ્રહ્મચારી, પતિવ્રતા તે આ નારી, ખતરા પડાવે બાવો દુધાધારી, ને વચ્ચે મરાયો જાય ઘરબારી. (અથવા) તન્નું નહિ ચોરે તે બ્રહ્મચારી, પતિવ્રતા તે ઘરનારી, ચોરી કરે તે જટાધારી, ને માર્યો જાય તે ઘરબારી.

તરણે ચોર તે તરખલે ચોર.

તરત દાન ને મહા પુણ.

He doubles his gifts who gives in time.

He giveth twice that gives in a trice. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

Qui tôt donne, deux fois donne.[1] (ફ્રૅંચ કેહવત.)

Bis dat qui cito dat.[1] (લૅતીન કેહવત.)

Chi dà presto, dà il doppio.[1] (ઈતાલ્યન કેહવત.)

Quien da presto, da dos veces.[1] (સ્પૅનીશ કેહવત.)

Bald geben ist doppelt geben.[2] (જરમન કેહવત.)

If you give, give quickly ; if you trade, ready money.[3]

Pay at once, delay is bad. (તામીલ કેહવતો.[4])

તુરત ડાન મા પુન. (કચ્છી કેહવત.)

તુરત દાન મહા પુન. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

---

૧. He gives twice who gives in a trice.

૨. To give quickly is to give doubly.

૩. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 28. ૪. *Ibid*, p. 55.

तुर्त दान महा पुण्य. (મરાઠી કેહવત.)

(ફા. કે.) در کار خیر حاجت هیچ استخاره نیست

તરત બુદ્ધિ તરકડો.

તરપંડીના ત્રણ, ને એક ગધેડીનો. ૩૭૦૦

તરવાડબાઇ પાડમોર પધાર્યા.

ત્રવાડીના ત્રણસે કુવા, તોય ત્રવાડી તરસે મુવા.

તરવારો, ભરવારો, ખેશ[1]વારો, ને પતરવારો (એ બરાબર.)

તરવું ઘણું, ને ચરવું થોડું.

તરસ ટાણે કુવો ખોદાય નહિ. ૩૭૦૫

તરસ લાગે ત્યારે કુવો ખોદાવે.

Digging a well at the time of fire. (કાશમીરી કેહવત.[2])

ताहाण लागल्यावर आड खणनें. (મરાઠી કેહવત.)

તરસ વેડે ભુખ ના મટે.

તરસ્યો ખોદે કુપ જળ, પ્રગટ પીએ નહિ ગંગ.

તરસ્યો હાથી ઢીંચણ સમું પાણી પીએ.

તરસા ચાહે પાની કટોરા, ભુખા ભોજનકી થાલ, થકા ચાહે ધરમશાલા, નંગા ચાહે ઓધન દોશાલા. ૩૭૧૦

તરસાડીના ત્રણ દેસાઈ, મોહન, મકન, ને દાજીભાઇ.

તરસારાંનો તાપ, ને મતરાયો બાપ.

જેમ તાડનું તરસારૂં બલે તેનો કંઈ તાપ લાગતો નથી તેમ મતરાયા બાપનું હેત પણ હોતું નથી.

ત્રાગું કરે ત્રેવડ ન રહે.

ત્રીજ ને તેરસ એકઠાં ન મલે.

૧. એક જાતનું ઓઢણું.

૨. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 155.

ત્રીજે ઘેર તડાકો, ને બ્રાહ્મણ વાડે ભડાકો. ૩૭૧૫
તરીઆ ઝાટક કરવું (અથવા, થવું.)
તરીઆ પાવ નાખવા.
તરીઆરૂં ટાહડું કરવું.
ત્રીયા જોબન ત્રીસ લગી, ધોરી નવ ધરાં; પુરૂષ જોબન જ્યાં લગી, કે ઘીએ પેટ ભરાં.
ત્રીયા! ઓત ન તાણ્યે, તાણે તુટ જાય, તુટયા પછી જો સાંધીએ, બિચમાં ગાંઠ પડ જાય. ૩૭૨૦
તરે તરણું ને તુમડું, તરે ગાય ને વહાન, તરે ભાગ્યશાલીનું પુણ, નહિ તરે પાપી ને પાહન.
ત્રેવડ ત્રીજો ભાઇ છે.
ત્રાંબાકો મંજન મટી, જલકો મંજન વા, રાધા પૂછે કૃષ્ણકો, વાકો મંજન ક્યા?
ત્રાંબીઆની ડોસી, ને ઢમુ (અથવા, ઢીંગલો) મુડામણ. (અથવા) ત્રાંબીઆની ડોસી, ને ઢીંગલું માથું ઓડામણી, ને કુવામાં પડી, તે છ દોકડા કઢામણી.[1]
ત્રાંબાંની ટપેલી (અથવા, તોલડી) તેર વાનાં માગે. ૩૭૨૫

ત્રાંબાંની તપેલી જેમાં ખોરાક રંધાયછે તેમાં રાંધતી વેલા મરી મસાલો વગેરે ઘણાંએક વાનાંની જરૂર પડેછે. એ ઉપરથી જ્યારે કોઈને ઘર ચલાવતાં ઘણો ખરચ કરવો પડે ત્યારે, અથવા તો જ્યારે કોઈ પોતાનાં બાપીકાં ઘરથી છુટો પડે ત્યારે, આ કેહવત વપરાયછે.

ત્રાંબાંની મેખ, ને તમાશા દેખ.
ત્રાંબાંનો તાવ, ને રૂપાંનો રોગ.
ત્રાંબાંનો રૂપિયો ખોવાય નહિ.

---
1. જુઓ કેહવત નાં૦ ૩૪૩૭, સફે ૩૩૪.

ત્રાસી આંખે બે ચંદર દેખાય.

તલ કોઠીના કે ધણીના? ૩૭૩૦

તલ ખાઇએ તો તલનો પણ આધાર.

તલ ખાધા ને — ચીકણી (અથવા, ચોપડી) થઈ.

તલ ખાધા, ને પૂઠ ચોપડી ન થાય.

તલ તાતે તેવું (ગરમ.)

તલની સાથે ઘુંઘર[1] પીલાએ. ૩૭૩૫

યાને, મોહટાની સુજમાં નાધલો માર્યો જાય.

તલનું ઘરાક ઘાંચી.

તલપાપટ થવું.

તલમાં તસુ ઓછો પડ્યો.

તલમાં ત્રીજું નહિ, ને કપાસમાં બીજું નહિ.

તલમાંનું ધાંટું, ને ઉધરે ત્યારનું સાટું. ૩૭૪૦

તલ્યું તાવ્યું, ને સ્વર્ગ જઇ આવ્યું.

તલવાર મારે તે વધતો.

તલાવે જઈને તરસ્યા આવવું. (અથવા) તલાવે જઈને કોણ તરસ્યું આવે?

દર્યા પર ચલના, ઔર પ્યાસે આના. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

તલાવે તરસું, ને વેલાએ ભુખ્યું (અથવા, વિવાહે ભુખ્યું.)

તરાએ તરસ્યું, ને વ્યાએં ભુખ્યું. (કચ્છી કેહવત.)

તલે નાગા, ને ઉપર વાગા. ૩૭૪૫

તલેનો દમ તલે, ને ઉપરનો દમ ઉપર.

તવાઇને ગુરાનો અવતાર થવો.

તવી પરની તાહરી, ને ચુહલા પરની માહરી.

તવેરી તેરી, તગારેકી મેરી.

---

૧. ભમરા જેવું એક જનાવર.

તવંગરથી બગડેલું વનાએ, (અથવા, વખણાય,) પણ ગરીબથી સમરેલું નહિ વનાએ, (અથવા, વખણાય.) ૩૭૫૦
તસુ નમે તેને વેંત નમીએ, ને વેંત નમે તેને હાથ નમીએ, ને હાથ નમે તેને વામ.
તહમારૂં તે તમને, ને શોભા માહરા ભઇને.
તાઈ[1]ને ઘેર શી તીતરી,[2] ગોલાને ઘેર શી ગાય, જે તાણો તોડી જાય?
તાકો ઘડી કરવો.
 યાને, મરણ પામવું.
તાજખાનેકા દેવ. ૩૭૫૫
તાજો માલ તડાકે જાય, વાસી માલ કુતરા ખાય.
તાડ પર ચહડાવવું.
 યાને, કોઈની હદથી જ્યાદા તારીફ કરવી.
તાડ, માડ, ને લગાડ.
તાડના ચઢનારને કેટલો ટેકો? (અથવા) તાડેના ચહડનારને થોભ (અથવા, ટેકો) ક્યાં લગી દેય? તો કે' હાથ પોંહચે ત્યાં સુધી.
તાડના ચઢનારને તે ક્યાં લગી ટેકો આપવો? ૩૭૬૦
તાડભાઈ લાંબા, ને પીરભાઇ પોહલા.
તાડી તેરી માપીમેં, ઓર ફેલ મેરા પેટમેં.
તાડીયા તે માડીયા, ને માડીયા તે હાહાહા.
તાડે લાગાં તરફરાં, ને ઝાડે લાગી દરાખ, પેહલાં માર્યાં ખાસડાં, ને પછી આપ્યા ખોરાક.
તાણ્યો વેલો થડથી જાય. ૩૭૬૫
તાણી બાંધે પાગડી ને જીવતાં ઉતારે નખ, કસકસતા જોડા પેહરે, એ ત્રણ અણસરનાં દખ.[3] (અથવા) તાણી બાંધે પાગડી, કસી લેવડાવે નખ, કઠણ પેહરે જોડલો, એ ત્રણ વગર સરજ્યાં દખ.

૧. વણકરનો ધંધો કરનારી એક જાત. ૨. મરઘી. ૩. દુઃખ.

તાતે ઘાએ કામ કરવું (અથવા, ડામ દેવો.)

Strike while the iron is hot.

When the iron is hot, it is time to strike. (અં. કેહવતો.)

Strike the iron as lang as it is hat. (સ્કૅાચ કેહવત)

Il faut battre le fer tandis qu'il est chaud.[૧] (ફ્રેંચ કે.)

Man musz das Eisen schmieden wenn es warm ist.[૧] (જરમન કેહવત.)

Man skal smede Jernet medens det er hedt.[૧] (ડે. કે.)

Batti il ferro quando è caldo.[૧] (ઈતાલ્યન કેહવત.)

Smeed het ijzer terwijl het heet is.[૧] (ડચ કેહવત.)

Mahar no ferro em quanto está quente.[૧] (પોરચ્યુગીઝ કેહવત.)

Quando el hierro está encendido, entonces na de ser batido.[૨] (સ્પૅનીશ કેહવત.)

Strike while the iron's hot. (ચીનાઈ કેહવત.[૩])

तापल्या तव्यावर पोळ्या भाजणें. (મરાઠી કેહવત.)

(ફારસી કેહવત.) تنور تا گرم است نان توان بست

તાન ને તરવાર, બજાવે તેનાં બાપનાં.

તાનાજીકે તાનમેં, સભી તાન ગુલતાન, આપ આપકે તાનમેં ગદ્ધાભી મસ્તાન.

તાપી દર્શણે, રેવા સ્મરણે, ગંગા સ્નાને, ને જમના પાને. ૩૭૭૦

તાપી માએ આપ્યું, ને તાપી માએ લીધું.

એક ડુબલીને તાપી નદીમાંથી ધન મલ્યું. તેને તેણે એક ઘડિયાંમાં મેલ્યું, અને તેજ ઘડિયાંએ પાણી ભરવા લાગી, એટલે ધન પાછું નદીમાં તણાઈ ગયું. આ ઉપરથી ડુબળી ઉપલી કેહવત બોલી.

---

૧. Strike while the iron is hot.

૨. When the iron is hot, then is the time to strike.

૩. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 213.

તાપ્યું ને આપ્યું બેસી ન રહે.

તાબુત ઘેલાં તરકડાં, ને વિવાહ ઘેલી નાર, હોલી ઘેલાં હિંદુડાં, એ ત્રણ એક અવતાર.

તામડી જેવું પેટ.

તારાનું મોહત પાણીમાં. ૩૭૭૫

તારો ડુબે, ભણે તે ભુલે.

Good swimmers are oftenest drowned.

A good marksman may miss. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

Bon nageur de n'être noyé cest pas sûr.[૧]

Il n'est si bon charretier qui ne verse.[૨] (ફ્રેંચ કેહવતો.)

Auch der beste Gaul stolpert einmal.[૩] (જરમન કેહવત.)

Anco il cavallo si stanca, sebben ha quattro piedi.[૪]

Chi sa meglio nuotare, è il primo a sommergersi.[૫]

(ઈતાલ્યન કેહવતો.)

Het beste paard struikelt wel eens.[૬] (ડચ કેહવત.)

A good horse will stumble, a good knife will be blunted. (અરબી કેહવત.[૭])

Even a wise man may err.[૮]

A good horse will sometimes stumble; the tongue even of a good man will trip occasionally.[૯]

---

૧. A good swimmer is not safe against drowning.

૨. The best driver will sometimes upset.

૩. Even the best hack stumbles once.

૪. Even a horse, though he has four feet, stumbles.

૫. The best swimmer is the first to drown himself.

૬. The best horse stumbles sometimes.

૭. Long's *Eastern Proverbs and Emblems*, p. 30.

૮. *Hill Proverbs of the Inhabitants of the Chittagong Hill Tracts*, by Capt. Thomas Herbert Lewin, p. 5. ૯. *Ibid*, p. 9.

Good swimmers are sometimes drowned, and good riders are sometimes thrown. (ચીનાઈ કેહવત.[૧])

અથંગ તરનાર, પણ બુડી જાય,
ચપલ સવાર, પણ ઉડી જાય,
ભલો ભણનાર, પણ ભુલી જાય,
કઠણ કમાન, પણ જુહલી જાય.
(ચીનાઈ કેહવત.[૨])

शाहाणा नाडतो, पोंहोणार बुडतो.
चढेल तो पडेल, पोहेल तो बुडेल.
पोहनारा बुडाला. (મરાઠી કેહવતો.)

તારોકી જોતમેં ચંદર છુપે નહિ, સૂર્ય છુપે નહિ બાદલ છાંયા, ચંચલ નારીકો નેણ છુપે નહિ, પ્રીત છુપે નહિ પીઠ દેખાયો, રણ ચહડ્યો રજપુત છુપે નહિ, દાતા છુપે નહિ મંગણ આયો, શાહેર કહે સુણ શાહ અકબ્બર, કરમ છુપે નહિ ભભુત લગાયો. (અથવા) તારાકે તેજમેં ચંદર છુપે નહિ, સૂર્ય છુપે નહિ બાદલ છાંયો, રણ ચહડ્યો રજપુત છુપે નહિ, દાતા છુપે નહિ ઘર મંગણ આયો, ચંચલ નારીકો નેણ છુપે નહિ, પ્રીત છુપે નહિ પુઠ લગાયો, કવિ ગંગ કહે સુણ શાહ અકબ્બર, કર્મ છુપે નહિ સીર ભભુત લગાયો.

તાલ પઢયો, ને ડખું ઘટયું.

તાલકી ઘસાઈ જવી.

તાલાલીમાં તાડ ફાડ, બેઉ ભાઈ બસીયા, દીધા લીધામાં જાણે નહિ, રાગના રસીયા. ૩૭૮૦

તાલી, ને પાછી સામી વાલી.

તાલેવંતના તેજમાં ગરીબ માર્યો જાય.

---

૧ Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 189.
૨. "જીંદગી ભોગવવાની જુગતી," સર્ફ ૨૨૮.

તાલેવંતનો સાલો થાય, પણ ગરીબનો બનેવી ન થાય.

All strive to give to the rich man. (અંગ્રેજી કેહવત.)

તાવ કહે હું તુરિયામાં વસું, ને ગલકું દેખી ખડખડ હસું; જેને ઘેર જાડી છાસ, તેને ઘેર માહરો વાસ.

તાવ હાથીનાં હાડ ભાગે. ૩૭૮૫

તાવડી[1] તાના કરે, ને બાજરી બજારમાં.

તાવને કોઇ સાંઇ કહે નહિ.

તાવને તેડવા કોણ જાય?

તાવે સંદેસો મોકલ્યો, આજ આઉં કે કાલ?

તાસ્તા વેચ્યા, બાસ્તા વેચ્યા, વેપાર સઘલા કીધા, અન્ન પાણી ક્યારે મલ્યાં, કે કુહવાડા ખાંધે લીધા.[2] ૩૭૯૦

તાહરા કોદરા, તાહરો દારૂ, હું નાચું તે કેવો વારૂ? શેર મવડાં ને મણ પાણી, હુંબી આપું તેવુંજ જાણી. (અથવા) તાહરાજ કોદરા ને તાહરોજ દારૂ, હું નાચું તે કેવો વારૂ? મણ મોહવડાં ને બે મણ પાણી, મેં આપ્યું તે તેવુંજ જાણી.

તાહરા જેવો લાખ રૂપિયા આપનાર મલશે, પણ માહરા જેવો ના કેહનાર નહિ મલશે.

તાહરા બાપને બેસવાનો તેજી ઘોડો, ને તાહરી માએનો વાંકો અંબોડો.

તાહરા બાપે તાડી વેચી, ને માહરા બાપે દારૂ વેચ્યો.

તાહરા રલતાના રોરામાં, ને રોટલીના ગોરામાં. ૩૭૯૫

તાહરી જુવાની સલામત રહે, ને એક લેવા જાય તો લાખ લેઇને આવજે.

એક સારી દુવા છે.

તાહરી તે માહરી, ને માહરી તે વાહ વાહ.

તાહરી મખની જબાં મખમાં રાખ.

---

૧. કહલેડું. ૨. જુઓ કેહવત ના૦ ૩૪૮ સદ્, ૨૯.

તાહરી મુંડી માહરા હાથમાં છે.

Thy thumb is under my belt. (અંગ્રેજી કેહવત.)

તાહરી મોઈ, ને તાહરો દા, (અથવા, દાવ.) (અથવા) એજ ગીલ્લી, ને એજ દાવ. ૩૮૦૦

તાહરી રીસ, ને માહરો સંતોષ.

તાહરી વાત મેં જાણી.

તાહરી શરમ, કે તાહરા ધણીની શરમ?

તાહરીજ લાકડી, ને તાહરીજ પીઠ.

He brings a staff to brak his ain head. (સ્કૉચ કેહવત.)

તાહરૂં ફુલ, ને તું હોર. ૩૮૦૫

તાહરૂં ગયું તેલ, ને માહરો ગયો ખેલ.

તેરા તેલ ગયા, મેરા ખેલ ગયા. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

તાહરૂં તાહરૂં ને માહરૂં માહરૂં, સાથે આવ્યું પાપનું ગાડું.

તાહરૂં તે માહરૂં, ને માહરૂં તે હેં હેં.

તાહરૂં નાણું, તો માહરૂં છાણું.

તાહરૂં નામ, ને માહરૂં કામ. ૩૮૧૦

તાહરૂં બોલવું, ને ઉંદરનું ફોલવું.

તાહરૂં માહરૂં સહીયારૂં, ને માહરૂં માહરા બાપનું.

તાહરૂં સાચ્ચું, ને કુતરાનું ડાચું.

તાહરે ડપકે માહરો ડપકો.

તાહરો ખેલ ગયો, ને માહરો મેલ ગયો. ૩૮૧૫

તેરા તેલ ગયા, મેરા ખેલ ગયા. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

તાહરો ઘોડો કલ્યો, ને માહરો ઘોડો કાબરો, હારે હા ભાઈ.

તાહરો બાપ કેમ મુવો? તો કે' ઊંચેથી પડ્યો ને ટપ મુવો.

તાહરો વર રૂડો, ને તાહરે હાથે શોવણુ ચુડો.

તાહરાં ઘરડાં કેમ ઉધર્યાં, તો કે' ચુમઇને.

તિરથ ગયે તીનો જન, ચીત ચંચલ મન ચોર, રતિભર પાપ ઘટયો નહિ, દસ મણુ લાયો ઓર. ૩૮૨૦

તિરથ ને ટાંકણું સાથેજ મળ્યું.

તિરથ વગર (અથવા, ગયા વિના) મુંડાય નહિ.

તિરથે મુંડાય.

તિર્થी गेल्या वांचून मुंडण होत नाहीं. (મરાઠી કેહવત.)

તીખું તમતમતું.

તીખું મરચું. (અથવા) લવંગ્યું મરચું. ૩૮૨૫

તીખું રાઈ.

તીજ ને તેરસ એકઠાં ન મલે.

તીજોરીથી કીર્તી ભલી દેશે દેશ વંચાય, તીજોરી ફરી ભરાશે, કીર્તીની તક ના પાય.

તીત ઊપર તાત, તું મારે તમાચો તો હું મારૂં લાત.

આ કેહવતનો પ્રથમ ભાગ અંગ્રેજી કેહવત Tit for tat ઉપરથી આવેલોછે.

તીતવનીની માફક તલલવું. ૩૮૩૦

તીતવનીને માટે એવો વેહમ છે કે ગમે એટલું તે પાણી પીએછ, પણ તે સઘલું તેનાં ગલાંમાંનાં એક છિદ્ર વાટે બાહેર નિકલી પડે છે, અને સદાનું એ પંખેરૂં પાણીને માટે પોકાર મારતું રેહ છે.

તીન બોલાયે તેર આયે, હુઈ રામકી બાની, રામ ભગત એમ ભણે, કે દે દાલમેં પાણી.

તીન બોલાએ તેરેહ આયે, સુનો ગ્યાનકી બાની, રાગુ ચીતન યું કહે, તુમ દો દાલમેં પાની. (હંદુસ્થાની કેહવત.)

તીન બોલાવ્યા, તેર આવ્યા, ભયી એસી વાણી, સેવક તમારો સાચું કહે, કે દો દાલમેં પાણી.

તીપાતમાં તોફાન.

આ કેહવત અંગ્રેજી કેહવત A storm in a tea-pot ઉપરથી આવેલી છે.

તીપુ ઘણો શ્યાણો, આંખોથી સમજે.

તીસે દાન ત્રણસે, નાનાભાઇ પણશે, હાથી ઘોડા લાવશે, ને ગધેડે બેસાડશે. ૩૮૩૫

તું ક્યાં જાય દહ્લીના દુર, તુંને દેખાડે નજરા હજુર.

તું કરજે તાડો, ને હું કરીશ ટેક, જેવો પરોણો ઊતર્યો, કે પાછા એકના એક. (અથવા) તું કરજે તાન ને હું રાખીશ ટેક, પરોણા જાય ત્યારે પાછા એકના એક. (અથવા) તું કરજે તાડો, ને હું રાખીશ ટેક, પરોણા ઉઠી ઘેર જશે, તો આપણે એકનાં એક.

તું જાણે હર દુર હે, પર હર હે હીરદે માંહી, ભીતર તાટી કપટકી, તાસે સુજત નાંહી.

તું જેવાને લીયે કોણ, ને હું જેવાને દીયે કોણ?

તું ડાહલે ડાહલે, તો હું પાતરે પાતરે. ૩૮૪૦

તું ડાલ ડાલ, મેં પાત પાત. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

તું તો આવી અમઠી, ને મહને નથી ગમતી.

Bring something, lass, along with thee, if thou intend to live with me. (અંગ્રેજી કેહવત.)

તું તો કરે જાવા, ને હું તો કરૂં ખાવા, હું તો રાખશ, રાખશ, ને રાખશ.

તું તો માહરો જીવજે, ને તુટાં ફાટાં સીવજે.

તું તો માહરો ડાહ્યો, ને પાટલે બેસી નાહ્યો.

તું થડેથડે ફરે, તો હું ડાલીએ ડાલીએ ફરૂં, ને જો તું ડાલીએ ડાલીએ ફરે તો હું પાંદડે પાંદડે ફરૂં. ૩૮૪૫

તુમ દરિયા, હમ ચીરીઆ, ચોંચ ભર પીંવે, તોસુ રતીઓ ના ઘટે, ઔર હમ ગરીબ જીવેં.

તું નહિ ગેઈ કનોઇવાડે, ને હું નહિ જાઉં માછીવાડે.

તું નહિ ભુલે તાહરે માથેનો ઘા, ને હું નહિ ભુલું માહરી છાતીનો ડાહ.[1]

---

૧. ડામ.

તું મરે માહરા જાયાપરથી, તો હું મરૂં તાહરા ખાટલાના પાયાપરથી.
તું મહને તો હું તને. ૩૮૫૦

One good turn serves another.
Ka me, and I'll ka thee. (અંગ્રેજી કેહવતો.)
Fais-moi la barbe et je te ferai le toupet.[1] (ફ્રેંચ કેહવત.)
Kraue mich, so kzrau' ich dich.[2] (જરમન કેહવત.)
De eene dienst is den anderen waard.[3]
Kraauwt mij, en ik kraauw dij.[4] (ડચ કેહવતો.)
નાંચ પરોસિન મોરા, ત મૈ નચઊ તોરા. (બિહાર કેહવત.[5])
તું મુજકો તો મએં તુજકો. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

તું માહરા હરામીને વાર, હું તાહરા ગરીબને ખાઉં.
તું માહરી ન્યાત, ને હું તાહરી જાત.
તું માહરી સરનાઇ ફુંક, ને હું તાહરૂં ઢોલક બજાઊં.
તું માહરો દેવ, ને હું તાહરો ભગત.
તું માહરાં મહોમાં આંગલી ઘાલ, ને હું તાહરી આંખમાં આંગલી ઘાલું. ૩૮૫૫
તું મેરી જીકરમેં, તો મેં તેરી ફિકરમેં.
તું તો રાંડ નદારી, ને તાહરી આમલી હેઠે પથારી.
તું સૌાને દુખી કરતો મુવો, જેમકે પારધી શેકાર મારતો મુવો.
તું હોય તો ગણુ કરે, ને એક ચોખાએ ચરૂ ભરે.
તુંએ કીધો મોહટો કેહર, ને સૌ સાથે ઉપજાવ્યું વેર. ૩૮૬૦
તુંકડા ખાતા જવું, ને નાકે જીભ લગાડતા જવું.
તુંજને સાલે એટલો, ને મુજને સાલે ઘા, એ દુધમાં કંઇ લાહ નહિ કે સાહ.

---

૧. Trim my beard, and I will trim your top-knot.
૨. Claw me, and I'll claw thee.
૩. One good turn deserves another.
૪. Claw me, and I'll claw thee.
૫. Christian's *Behar Proverbs*, p. 88.

તું જો ઘોડો હટે, મુજો બોલ ન હટે.

The pillar may move, but I shall not move. (કા કે.[1])

(ફારસી કેહવત.) اگر کوه تلد نہ تلد فقیر

તુટયાં મન ને વીંધ્યાં મોતી, ફરી ન સંધાય.

તુટે[2] મનના તોડા. ૩૮૬૫

બેદિલીથી કીધેલાં કામનાં સંબંધમાં બોલાયછે.

તુટેગા તો તાઈકા, ને ફુટેગા તો બાઇકા (અથવા, નાઇકા.)

તુટાં ફાટાં સાંધે, ને બે બાયડીનો વર તે હાથે કરીને રાંધે.

તુંને ને મહને એવો મેર,[3] કે દોલે દીઠે આવે ફેર.

તુપની બાત તો ચુપ.

તુંભી પેલા બેજન સુરતીવાલું શું કરેછ? ૩૮૭૦

બેજન સુરતી નામનો એક પારસી આસરે ત્રીસ ચાલીસ વરશની વાત ઉપર કોટ મધ્યે પાંઉ મારકીતની સામે દારૂનું પીઠું રાખતો હતો, બાહેરના દેખાવે ઘણોજ પાકીજેહ તથા ભણનાર ગણનાર. પણ અંદરખાનેથી લુચ્ચાઈ તથા ઉઠાઉગીર પણાંનો પાર નહિ.[4]

તુંભી રાણી, હુંભી રાણી, કોણ ભરશે બેહડે પાણી? (અથવા) હુંભી રાણી, તુંભી રાણી, કોણ ઘાલે ચુહલે પાણી?

તુમ લડો, (અથવા, ચલો,) હમારી ફતે હોયગી.

તુંમડીને રોતો નથી, પણ તુંમડી ફુટયાને રોઉંછું.

તુંમડીમે તેર બદામ, ને બોલોરે વેરાગી રામ!

તુમડીમાં કાંકરા. ૩૮૭૫

તુમડીમાં તેરસે ભવન.

તુમડીમાં લખેલું હોય તે ખરૂં.

તુમડું બાંધવે દરિયો નહિ તરાય.

---

૧. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 214. ૨. તુટેલા. ૩. મેલાપ; મિત્રાચારી.

૪. જુઓ જ્ઞાનવરધક, સપતેમ્બર ૧૮૮૮.

તુમડાં બાંધીને દર્યો ના તરાય, કામરાંની તલવારે વાઘ ના મરાય!
તુમારા સો હમારા, હમારા સો હેં હેં. ૩૮૮૦
તુમારી બરાબરી ઓ કરે, જો તાંગ ઉઠાકર મુ—.
તુરથી હલકો માગણ.
તુરિયું કહે હું વાંકું ચુકું, માહરે દિલે છે સલી, માહરા ખાવામાં સ્વાદ કરે, તો નાખ લીંબું ને મરી.
તુલીયા રાજ.

C'est la cour du roi Petaud, chacun y est maître.[1] (ફ્રૅ.કે.)

તુલસી આહે ગરીબકી, કભી ન ખાલી જાએ, મુવે ઢોરકે ચામસે, લોહા ભશમ હો જાએ. ૩૮૮૫
તુલસી ઉનકી કોન ગત, બોલત બિન બિચાર, કટત પરાઈ આતમા, કરી જીવ્હા તરવાર.
તુલસી એ સંસારમે, ભાત ભાતકે લોક, સબસે હીલમીલ ચાલીએ, નદી ન્યાવ સંજોગ.
તુલસી જગમેં આએ કે જગ હસે તું રોએ, એસી કરની કર ચલો, કે પીછે હસે ન કોએ.
તુલસી જગમેં આએ કે શીખ ઉસ[2]કી લે, જો તોસું અનરથ કરે, તાકુ રસ રસ દે.
તુલસી જગમેં આએ કે સબસે મીલીએ ધાએ, ના જાણું કીસ ભેસમેં, નારાએન મીલ જાએ. ૩૮૯૦
તુલસી તુલસી મત કહો, તુલસી બનમેં ઘાસ, કીરપા ભઇ ભગવાનકી, તબહી તુલસીદાસ.
તુલસી નાર ગરીબકા, અપની કહે ન કોએ, રઘુપદની[3] અપની કહે, સો આખર ફજીએત હોએ.

---

૧. Like King Petaud's court, where every one is master.
૨. શોલડી. ૩. દોલત.

તુલસી બીલમ ન કીજીએ, લે તું હરકો નામ, મનખ મજુરી દેત હે, તો કીયુ રાખેગો રામ.

તુલસી રેખા કરમકી, મીટા ના શકે રામ, મીટાવે તો બીલમ નહિ, સમજ કીયો હે કામ.

તેં નહિ માર્યો હોશે, તો તાહરા બાપે. ૩૮૯૫

You have not a face like a bitch? Then your husband has. (કાશમીરી કેહવત.[૧])

તેં પેહરી કોરટ, ને વર લાયા બીજી ઓરત.

તેજાનામાં તંબાકુ, ને વયણાગીમાં વાલ, જવાનીમાં જુઓ, ને ભાઇબંધીમાં ગાલ.

તેજાનામાં તમાખુ, ને વરણાગીમાં નીમાલો. (અથવા) તેજાનામાં તમાખુ, ને વરણાગીમાં વાલ, સગપણમાં સાલો, ને ભાઇબંધીમાં ગાલ.

તેજાનામાં તમાખુ, ને વરણાગીમાં વાલ, સંભલાતું તે નજરે દીઠું, આવ્યો કલી કાલ.

તેજાનામાં તમાખુ, ને સણગારમાં —, સતજુગમાં કેહતા'તા તે કલજુગમાં દીઠાં. ૩૯૦૦

તેજી ચમકે ચાબકે, ટુંકારે રજપુત, વધઘટ ભાવે વાણિયો, કડા અવાજે ભૂત.

તેજી તમલર હોય તે ટકોરે ભાગે.

Belle chose est tôt ravie.[૨] (ફ્રેંચ કેહવત.)

તેજી નહિ સેહ[૩] તાણતો, (અથવા, તાજણો,) શૂરો નહિ સેહ માર.

તેજીએ તેજી દેખાય, ને મંદીએ મંદી દેખાય.

તેજીને અસારત, ને ટટ્ટુને ચાબક. ૩૯૦૫

તેજીને ટચકી બસ.

---

૧. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 82. ૨. Fair things are soon snatched away. ૩. ખમે.

તેજીને ટુંકારો, (અથવા ઇશારો,) ને ગધેડાંને ડીફાં.

A nod for a wise man and a rod for a fool.

A word is enough to the wise.

To the wise, a word may suffice. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

A reproof entereth more into a wise man than an hundred stripes into a fool.—PROVERBS, XVII, 10.

Half a tale is enough for a wise man. (સ્કૉચ કેહવત.)

A rude âne rude ânier.[૧]

A bon entendeur demi-mot.[૨] (ફ્રેંચ કેહવતો.)

Zartem Ohre halbes Wort.[૩]

Gelehrten ist gut prédigen.[૪] (જરમન કેહવતો.)

Aan den verstandigen is een woord genoeg.[૪]

Een half woord is bij hem genoeg.[૫] (ડચ કેહવતો.)

A buon intenditor poche parol.[૬] (ઈતાલ્યન કેહવત.)

Verbum sat sapienti.[૭] (લૅટીન કેહવત.)

Bom entendedor, poucas palavras.[૮]

Acenai ao discreto, dai-o por feito.[૯] (પોરચુગીઝ કેહવતો.)

A hundred stripes for a fool, but a word to a sharp man.[૧૦]

A hint and a good man hears.[૧૦]

Threatening and fuss before a bad man hears.[૧૧]

To the sharp a single word; to the dull a hundred stripes. (કાશમીરી કેહવતો.[૧૨])

---

૧. For a stubborn ass a stubborn driver.

૨. A word to the wise. ૩. To a quick ear half a word.

૪. A word is enough to the wise.

૫. Half a word to the wise is enough.

૬. A word to the wise is enough.

૭. A word to the wise is sufficient. ૮. A word to the wise.

૯. Give a hint to the man of sense, and consider the thing done.

૧૦. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 152. ૧૧. *Ibid*, p. 206. ૧૨. *Ibid*, p. 212.

Instruction penetrates the hearts of the good, but blows past the ears of the bad.[૧]
A clever man needs few words, as a drum but to be lightly beaten.[૨]
The clever man sees, at a nod of the head.[૩]
The superior man but one word needs.[૪]
One lash is enough for fiery steeds. (ચીનાઇ કેહવતો.[૪])
A sign to a fleet horse, whipping to an obstinate one.[૫]
A good bullock requires but one blow, and a good woman only one word. (તામીલ કેહવતો.[૬])
A word to the good man, one stroke to a good bullock.
A word is medicine to the wise. (તેલુગુ કેહવત.[૭])
A nod for a wise man, and a rod for a fool. (અંગ્રેજી કેહવત, ચાહધી ઉપરથી આવેલી.)
જાતવંત ઘોડાને એક ચાબક બસ, સમજુ માનવીને એક બોલ બસ. (ચીનાઈ કેહવત.[૮])
ભલા ઘોડાકે એક ચાબુક, ભલા માનુખકે એક વાત. (બિહાર કે.[૯])
અકલમંદકો એશારા કાફી હે.
ભલે ઘોડેકુ એક ચાબુક, ભલે આદમીકુ એક બાત.
ટટુકો કોરાહ ઓર તાઝીકો એશારાહ. (હિંદુસ્થાની કેહવતો.)
गाढवास टोणपा, तेजिस इशारा.
शाहण्यास शब्द, मूर्खास टोणपा. (મરાઠી કેહવતો.)
(ફા. કે.) دانا باشارهٔ ابرو کار کند ونادان بزخم چوگان

૧. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 76. ૨. *Ibid*, p. 215
૩. *Ibid*, p. 216. ૪. *Ibid*, p. 235.
૫. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 148. ૬. *Ibid*, p. 385.
૭. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 288.
૮. જીંદગી ભોગવવાની જુગતી સફે ૨૨૭.
૯. Christian's *Behar Proverbs*, p. 57.

તેડાં વગર તો ખોદાને ઘેરની નહિ જઇએ.

Go neither to a wedding nor a christening without invitation. (અંગ્રેજી કેહવત.)

તેતર માથે બાજ.

તેત્રીસમું થયું. ૩૯૧૦

તેના ટાંટિયા તેનાજ ગલાંમાં.

He is caught in his own trap. (અંગ્રેજી કેહવત.)

ઉસકી ટાંગે ઉસીકે ગલેમેં. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

તેનાં પેટમાં કાતર છે.

He has a wolf in his belly. (અંગ્રેજી કેહવત.)

તેબલ ખાનાંએ શોભે, ને દારૂ ગલાસે શોભે.

તેરની બાજી ફેર.

તેરા કુત્તા મેરી કોહાડી લાયા. (અથવા) હાલાં બુ તેરા કુત્તા મેરી કોહાડી લાયા. ૩૯૧૫

તેરા ધરમ તેરેહી દ્વાર.

તેરા ધાગા, મેરી સુત.

તેરા બાપુ મરેગા કલ.

તેરા મહો કે તેરા સાંઇકા મોહ?

તેરા સુત, ને મેરા વાણા. ૩૯૨૦

તેરા સો મેરા, મેરા સો હેં હેં.

What is yours is mine, but mine is another affair.

What's my wife's is mine ; what's mine is my own.

(અંગ્રેજી કેહવતો.)

Lo mio mio, lo de Juan mi hermano, suyo y mio.[૧] (સ્પે. કે.)

તેરાકા ફેરા.

---

૧. What is mine is my own, my brother Juan's is his and mine.

તેરી તેરે મુંહપર, મેરી મેરે મુંહપર.

To hold with the hare, and run with the hound. (અં. કે.)

તેરી તો હી, ને મેરી તો હેં.

તેરી તોલડી, મેરા મગ. ૩૫૨૫

તેરી બાવરી હટે, મેરી હટ ન હટે.

તેરી ભેંસાને મેરી ખીચાં પાડી.

તેરી માને ખસમ કીયા, તો કે' બોત બુરા કીયા, તો કે' કરકે છોર દીયા, તો કે' ઉસેબી બુરા કીયા.

તેરી શરમ, કે તેરે સાંઇકી શરમ? (અથવા) તાહરી શરમ, કે તાહરા ધણીની શરમ.

તોજી સરમ કે તોજે ધણીજી? (કચ્છી કેહવત.)

તેરીબી ચુપ, ને મેરીબી ચુપ. ૩૫૩૦

તેરે માગણ બોત હુએ, તો મેરે ભુપ અનેક.

તેરેકુબી હાઉ ને તેરે બાપકુબી હાઉ.

તેરેમેં સુધ નહિ, મેરેમેં બુધ નહિ.

તેલ ખાધે તરત — ન ચીકટાય.

તેલ જોવું, તેલની ધાર જોવી. ૩૫૩૫

તેલ દેખો, તેલકી ધાર દેખો. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

डोंगरास दुःस्वप्ने व शिंपींत औषध. (મરાઠી કેહવત.)

તેલ ભરવાની બરણી તેલ ભરવામાંજ કામ આવે.

તેલની બરણી, તેલ સિવાય બીજાં કામમાં ન વપરાય. (ચી. કે.[1])

તેલની ધાર જોવું (નાક.)

તેલનું ઘરાક ઘાંચી.

તેલમાં માખ ડુબી ગઇ.

તેલમેં મખ બુડી. (કચ્છી કેહવત.)

---

૧. જીંદગી જોગવવાની જુગતી, સફે ૨૨૪.

તોખમે તાસીર, ને સોબતે અસર. ૩૫૪૦

(ફારસી કેહવત.) تخم تاثیر صحبت اثر

તોડલો હાર ગળી ગયો.

તોડે તમણા, બોડે બમણા.[1]

તોપ મારવી.

(ફારસી કેહવત.) بشنو صداي توپ را

તોપને મોહડે પીંજારો.

તોપને મોહડે મુકવું. ૩૫૪૫

તોબાની તાલી.

તોલમેં આયે સો સબ જાંબું, ચાં કર કે ચું કર.

તોલ્યાનું મોહ કાળું.

તોલવાનાં જુદાં, ને દેખાડવાનાં જુદાં.

લુચ્ચા દુકાનદારો લોકોને ઠગવા સારૂં ખોટાં કાટલાં રાખેછે, અને સરકારની ધાકથી અનચીતી ધાર આવે તો પોતાના બચાવ માટે, તેમની સાથે ખરાં પણ રાખેછે.

તોલેગી જબ રોવેગી. ૩૫૫૦

તોલુજી ટકાના ત્રણ શેર.

તંગ જગા, ને ફ્રરાખ રોજી. (અથવા) સાંકડી શેરી, ને બિસ્યાર રોજી.

તાંકલે તુકલે હોર હંકાય, ને પુણી વણતાં પ્રાણ જાય.

૧. જુઓ કેહવત ના૦ ૧૨૩૨ તથા તેની સમજણ, સફે ૧૧૧.

થ

થઇ નિરાશ ભમરો મરશે, ના કેતકી તે શોક ધરશે, જાતી
ગુલાબ કદી કરમાશે, ના સુગંધી તે તજી જાશે.
થઇએ તો બાટલીવાલા, નહિ તો કાટલીવાલા. ૩૯૫૫
થઇને રહીએ, કે કરીને રહીએ.
થડ તેવાં ડાલાં.

Sielden er Grenen bedre end Bullen.[1] (દે. કે.)

થડ વિના (અથવા, વગર) ડાહલું ન હોય, (અથવા, શાનાં હોય?)
થતો મુસલમાન અ — પણ ખોદાનું નામ લેય.
થતાં થાય, ને રેહતાં રહે. (અથવા) જે આજે થાય તે કાલે નહિ. ૩૯૬૦
થપ્પર માર્યેબી તો થપ્પર ખાઈએબી, (અથવા, ખાઇએ પણ ખરા.)
થયું તે થયું, ન થયું થાય નહિ. (અથવા) થયું તે ન થયું નહિ થાય.
થવા કાલને કોઇ પોંહચતું નથી.
થાકશે ત્યારે પાકશે.
થાકા ત્યારે પાકા. ૩૯૬૫
થાકાના ગાઉ આઘા, (અથવા, લાંબા.)

જ્યારે માણસને મુસાફરી કરતાં થાક ચહડે છે, ત્યારે મંજલના ગાઊ થોડા હોયછે તોપણ તે તેને ઘણા દિસે છે.

---

1. The branch is seldom better than the stem.

થાકો ઢેડો ધુલ અ—.

થાણું ને સેહતાનનું નાણું.

થાપે એટલાં ઉઠલાવે, ને સુકાય એટલાં લગાડે.

થાય જતિ, પણ નહિ જાય કરમની રતી. ૩૯૭૦

થાય તેવા થઇએ, તો ગામ વચ્ચે (અથવા, દુનિયામાં) રહીએ.

થાય તો કરવું, નહિ તો બેસી રેહવું.

થાલી જાય, તો કુલ્લાંમાં હાથ ઘાલવો.

થાલી જેવો (સાફ ને સરખો રસ્તો.)

થાલી પડે તો ઝીલાઇ રહે (એવું ઠઠમાર લોક.) ૩૯૭૫

થાલી પર થાલી ઢાંકેલી છે.

થાલી ફુટી, ને રણુકો થયો, (અથવા, વાગી રહ્યો.)

થાલી ભાંજીને વાટકા કરવા.

Breaking a *mat*[૧] for a *bobus*.[૨] (કાશમીરી કેહવત.[૩])

થાલી વાગી ચુકવી.

થાલીની પછવાડે થાલી ઢંકાય. ૩૯૮૦

થાલીમાં ઠોકનારી સારી જોઇયે.

ગ્રહસ્થ સાસુના સંબંધમાં વપરાયછે.

થાલીમાંથી કાહડીને થોબલાંમાં નાખે.

થાલીમાંની માહરી, ને સાનકમાંની તાહરી.

થુ ચંદન, ભુખે માર્યા.

થુ પડી અણીણીનાં મોહ પર કે ભંગીને કેહણે લાગો. ૩૯૮૫

થુકનું આયપદ, ને થુકનો વરો.

થુકનું લીપણુ ?

---

૧. માટીનું મોહટું વાસણ. ૨. માટીનું નાહનું વાસણ.

૩. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 139.

થુકીને ચાટવું.
થુકે પુડા થાય નહિ.
થુકે પુડા, ને થજો રૂડા. ૩૯૯૦
થુકે વડાં ન થાય.
થુકેલું ગલાય નહિ.
થુવરને પેટે કેલાં.

ભુંડાં માણસને પેટે એક ભલું બચ્ચું જનમવા ઉપર બોલાયછે.

થુવરે કેલું, ને આંબે લીંબોડી.
થેપી થેપી ભાણાં, ને ચોરને માથે છાણાં. ૩૯૯૫
થેલીકા મોહ ખુલા, તો રાજ કરે ગુલાલા.
થોકર ખાય, ત્યારે શિખે.

On apprend en faillant.[1] (ફ્રેંચ કેહવત.)

થોકયો, બોલ્યો, પડ્યો કે મુઓ.
થોડા ખાના, ને બોત ધીંગાના.
થોડા ખાયા ઉને બોત ખાયા, બોત ખાયા ઊંને કુચ નહિ ખાયા. ૪૦૦૦
થોડા થોડા સબ કુચ ખાના.
થોડા બોલું, ને થાંભલો કોરૂં.
થોડા સો કેહના, થોડા સો ખાના.
થોડા સો ખાના ઔર બડેસે રહેના.

Bread at pleasure, drink by measure. (અંગ્રેજી કેહવત.)

થોડા સો મિઠા, ને બોત સો ખટ્ટા. ૪૦૦૫
થોડામાં બોડું.
થોડામાં મજાહ છે.

---

1. One learns by failing.

Te veel is kwaad genoeg, zij dat wat gij geniet; een schip vaart veiligst door een' niet te sterken vliet.[1] (ડચ કેહવત.)

A little is good. (કાશમીરી કેહવત.[2])

The more you eat, the less flavour, the less you eat, the more flavour. (ચીનાઈ કેહવત.[3])

થોડી ભુખના, ઘણા સુખના.

Much meat, much maladies.

Feed sparingly, and defy the physician. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

A man of few words escapes slander, of few desires preserves his health. (ચીનાઇ કેહવત. [4])

लंघनं परमौषधं ॥ [5] (સંસ્કૃત કેહવત.)

થોડી વહરારનું મોહડું કાલું, ને ઘણી વહરારનું જોવું સારૂં.

યાને, થોડો કજ્યો જલદીથી મટી જાય છે, પણ વધારે કજ્યો થાય છે તો તેને જોવાની લોકોને મજાહ પડે છે.

થોડું કરે તે પોતા માટે, ઘણું કરે તે પારકા માટે. ૪૦૧૦

થોડું ખાઇએ તો માંદા ન પડીએ.

થોડું ખાઇએ તો સુખ્યા રહીએ.

થોડું બોલે તે જીતી જાય, ને બહુ બોલે તે ગોદા ખાય.

થોડું બોલે તે થામલો કોરે, (અથવા, કહલેડું કોરે.)

Little strokes fell great oaks. (અંગ્રેજી કેહવત.)

થોડું બોલે, થોડું ખાય, થોડે થોડે ઠીકજ થાય. ૪૦૧૫

થોડું રાંધ, ને મહને પેરવ, (અથવા, મુક, જમાડ.)

---

૧. Rejoice in little, shun what is extreme; the ship rides safest in a little stream.

૨. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 219. ૩. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 58.

૪. *Ibid*, p. 184. ૫. Fasting is the best medicine. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 458.

થોડું રાંધ ને મહને પરીસ, ને ભુખી રહે તો માહરા સમ.

થોડું હશે તો ઘણું થશે, ને ઘણું હશે તો થોડું થશે, (જેમ ભાગ્યની વાત.)

થોડે કોલીએ ઝાઝું જમાય.

થોડે ખાતે ખેડવું, ઘણો કરવો વેપાર, ઊધાર નહિ ધીર્યે, તો બાર મહિને બમણા. ૪૦૨૦

થોડે ઘણું.

થોડે નફે બમણો વકરો.

થોડેસે ખાના, ઔર બડેસે રેહના.

થોડાં પાણીમાં આર ઘણી.

થોડાંમાં ખોરૂં. ૪૦૨૫

યાને, હોય થોડું, ને વલી તેમાંથી પણ જાય. મુખ્ય કરીને થોડી પુંજી હોય, અને તેમાં પણ નુકસાન પડે, અને ઘટાડો થાય ત્યારે આમ બોલાય છે.

થોડાંમાં મજાહ છે.

યાને, કોઈપણ વાતમાં અતેરું કરવામાં ફાયદો નથી.

थोडी तर गोडी फार तर लबाडी. (મરાઠી કેહવત.)

થોથા[1]નાં વડાં.

થોરીઆના દેવને ખાસડાંની પૂજા.

થંડા પોહરના ગપાટા, કેટલાકના ખાટા, ને કેટલાકના મીઠા.

થંડું આઈસ જેવું ૪૦૩૦

થંડું માટલું.

યાને, નરમ સ્વભાવનું; થંડા મીજાજનું.

---

૧. થોથો—કેલનો થડથી તે ટોચ સુધીનો પાતરાં વગરનો દાંડો.

૬

દુઇઅણ આગલ પેટ શું સંતાડવું?

દઇને પસતાવું.

દકારે[1] કોહેલી[2] ખવાય.

દખમાનું બારણું ભલું, પણ કોરતનું બારણું ભુડું. ૪૦૩૫

દગલબાજ દુણા નમે, ચિત્તા, ચોર, કમાન.

દગાથી વફા નથી.

દગો કોઇનો સગો નહિ. (અથવા) દગા કીસીકા સગા નહિ.

દગો કેજે સગો નાએ. (કચ્છી કેહવત.)

દગો કોઇનો સગો નહિ, ને નહિ કીધો તો કરી જો, ને કીધોછ તેનું ઘેર જો.

Cheating play never thrives. (અંગ્રેજી કેહવત.)

Frauds and tricks will destroy reputation. (તા. કે.[3])

દગા કીસીકા સગા નહિ, નહિ કીયા સો કર દેખો. (હિં. કે.)

---

૧. દુકાલના વખતમાં. ૨. સરી ગયલું અનાજ—જુવાર, બાજરી, વગેરે.

૩. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 126.

દદ્દા વિનાનો દરબારી. ૪૦૪૦

દદ્દા વિનાની દરાખ.

દધી પંચમી, ષષ્ટી તેલ, એકાદશીએ નાગરવેલ, દ્વાદશીએ ઝાલર ખાય, તે નર નિશ્ચે નર્કે જાય.

દફ્ફલ મિયાં હોજરી.

દબગરની માએને —ની ગંધ સોહવાઈ રહેલી.

દમ જાય ને ઢોલ વાગે, ને લોક જાણે છે વિવાહ, બંધ બારણે છાસ પીને ઓટલે કર્યા દીવા. ૪૦૪૫

દમડી છોડી નાહસરીને વલગે.

દમડી દમડી કરતાં રૂપૈયો થાય.

Penny and penny laid up will be many.

A pin a day is a groat a year. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

A quattrino a quattrino se fa il soldo. (ઈતાલ્યન કેહવત.)

(ફારસી કેહવત) پولی کہ سلامت داشت میسر شد

દમડી દમડી લેતા રેહવો, ને મહને શેઠ કરી કેહતા રેહવો.

દમડી શીર કહું, પણ તુજે ન છોડું.

દમડી સારૂ દમણ જાઊં, નાહસરી સારૂ નસારી જાઊં. ૪૦૫૦

દમડી સારૂ દમણ જાય.

દમડીએ ઉદાર નહિ, ને પૈસે ઢરાર નહિ.

યાને, ગરીબ માણસને પાંચ પૈસા મલે તેની ખુશાલી નહિ, ને પાંચ જાય તેની દલગીરી નહિ.

દમડીકા તેલ, તો કે' બંદા જાતકે હીઝડે.

દમડીકી ઘોરી, ઓર છ પેસેકા દાના.

દમડીકી રાઇ, સાસુ બહુકી લડાઇ, ખુણે બેઠ કર ખાઈ, તુજે શરમ ન આઈ. (અથવા) દમરીકી રાઇ, સાસુ વહુકી લડાઇ, આધી રોટી ચોરાઈ, ખુણે બેઠ કર ખાઇ, સાસુ મારવા ધાઇ, વરે કુવામાં ગીરાઇ. ૪૦૫૫

દમડીના દસ સોગણુ ખાય.

દમડીની ડોસી, ને દુકાનીની હજામત. (અથવા) સવાયાની ડોસી, ને ઢબ્બુ મુંડામણ. (અથવા) ત્રાંબ્યાં[1]ની ડોસી, ને ઢીંગલું માથું બોરામણી, ને કુવામાં પડી તે છ દોકડા કહડામણી.

Three-fourths of a cash is demanded for shaving the head of a old woman worth only half a cash.

(તામીલ કેહવત.[2])

દમરીકી બુહિયા ટકા સિર મુંડાઈ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

દોકડેજી ડોસી ને ઢીંગલો મથો મુંઢાણી,

કુવેમેં પઇ ત ચાર દોકડા કઢાણી. (કચ્છી કેહવતો.)

दुगाणीचा मुळा, तीन पैसे हेल.

पैशाची भवानी व नव टाक तेल. (મરાઠી કેહવતો.)

દમડીની ભાજી, ને ઘર બધું રાજી.

દમડીને માટે દસ ફેરા ખાય.

દમડીનો દારૂ, માહરા હોટને લગાડું, ને પેટમાંનાં ફેલ ધીરે ધીરે દેખાડું. ૪૦૬૦

દમડે ઊંઠ, પણ દમડો ક્યાં?

દમડે ઊંઠ મોઘું, ને લાખે ઊંઠ સોઘું.

બાજે વખત એક ચીજ ઘણી સસતી હોવા છતાં તેને ખરીદવાની શકિત નથી હોતી, તો તે મોઘી ગણાયછે. તેમજ બાજે વખતે ચીજ ઘણી મોઘી હોવા છતાં તેને ખરીદવાની શકિત હોયછે, તો તે સસતી ગણાયછે.

A good bargain is a pick-purse. (અંગ્રેજી કેહવત.)

Quod non opus est, asse carrum est.[3] (લૅતીન કેહવત.)

---

૧. ત્રાંબ્યો—અરધા દોકડાની કિંમત જેટલો અથવા એક પઇની કિંમત જેટલો એક સિક્કો. ૨. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 28.

૩. What is not needed is dear at a farthing.

If an elephant is to be sold for a cowrie, and there is not a cowrie, what can be done? (કાશમીરી કેહવત.[૧])

Cheapness causes extravagance. (તેલુગુ કેહવત.[૨])

(ફારસી કેહવત.) شتر بدانگی ولی گران است

દયા ડાકણ છે.

દયા ડાકણ થઇ ખાય.

He hurts the good, who spares the bad. (અંગ્રેજી કેહવત.)

દયા ડાકણને ખાય. ૪૦૬૫

દયા, દાન ને દીનતા એજ ધર્મ.

દયા ધરમ નહિ દિલમેં, મુખરા ક્યા દેખે દરપણમેં?

દયા ધરમકો મોલ હે, નર્ખ મોલ અભીમા તલસી દયા ન છાંડ તું, જબલગ ઘટમેં પ્રાણ.

દયા ધરમનું મુલ છે.

દયાની માએને ડાકણ ખાય, ને કદરની માએને કુતરા ખાય. ૪૦૭૦

દયા ખોટી ડાકણથી ખાયે. (કચ્છી કેહવત.)

દયો પુછે મયાને, ભાઇ લાડુ કરવા કેવા? આપણા બેના ગલગલતા, ને બાકી જેવા તેવા.

દર દર ન હોય મૂષકા, ક્યાંક નમેરો નાગ.

દર, દીવાર, દરપન ભઇ, જીથ દેખાં ઉથ તાંય, ધ્રુકરી પઠરી ઠીકરી, માનુ રહી આરસી હોએ.

દરજી કાંચરીમાંથીબી કાખી કાહડે.

દરજી દરજીનો દુશ્મન. ૪૦૭૫

દરજી મલ્યો વાટમાં, ને ગજ ને કાતર હાથમાં.

દરજીકા બેટા, જબ લગ જીએ તબ લગ સીએ.

---

૧. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 78. ૨. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 155.

દરજીનું વેતરવું, પણ મોચીનું ન વેતરવું.

દરજીનો દીકરો, જીવે ત્યાં લગી સીવે.

દરજી કે પૂત જબ તક જીતા તબ તક સીતા. (બિહાર કેહવત.[૧])

દરદ કરતાં એલાજ ભારી. ૪૦૮૦

The remedy is worse than the disease. (અંગ્રેજી કેહવત.)

Ægrescit medendo.[૨] (લૅતીન કેહવત.)

The medicine is worse than the disease. (તામીલ કે.[૩])

When he applied medicine to the uvula, it took out the whole tongue. (તેલુગુ કેહવત.[૪])

દુખ હુએ ઉસકા ઇલાજભી હુએ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

દરદ હોય ત્યાં દવા હોય.

Different sores must have different salves. (અંગ્રેજી કેહવત.)

દરદીની વાત (અથવા, ગત) દરદી જાણે.

Another's pain is without meaning. Only he who suffers it knows what it is like. (કાશમીરી કેહવત.[૫])

(ફારસી કેહવત.) بادرد کسی رسد کہ دردی دارد

દરદીને ભાવ્યું (અથવા, જોઈતું હતું) તેવું વૈદે ફરમાવ્યું.

The patient longed for milk, and the doctor too prescribed it. (તેલુગુ કેહવત.[૬])

જો રોગિયાકા ભાવે સોહી બેદ ફરમાવે. (બિહાર કેહવત.[૭])

દરના કીડા દરને ફોલે.

---

૧. Christian's *Behar Proverbs*, p. 115.

૨. The remedy is worse than the disease.

૩. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 536.

૪. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 123.

૫. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 30.

૬. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 326

૭. Christian's *Behar Proverbs*, p. 176.

દરની માટી દરમાં સમાય. (અથવા) દરની માટી દરમાં ને દરમાં. ૪૦૮૫

Every tub must stand upon its own bottom. (અં. કે.)

દરબારનો કુતરો.

દરબારનો હાથી દરબારમાં શોભે.

દરબારમાં ખાસડાં પડે, ને ઘેર જઇને કોઈ કેહતું ના.

Azotenme en la plaza, que no lo sepan en mi casa.[1]

(સ્પૅનીશ કેહવત.)

Inside somebody spat upon him, outside he said, "It is perspiration." (કાશમીરી કેહવત.[2])

चावडी वर मारलें, घरी सांगूं नका. (મરાઠી કેહવત.)

દરમાં પેસે પાધરો, વાંકો સઘલો વ્યાલ.

દરવાજા મોકલા, ને ખાલમાં દુચા. ૪૦૯૦

Penny wise, and pound foolish. (અંગ્રેજી કેહવત.)

દરવાજાને મોહડે ઉંઠ.

દરવાન, સરવાન, ને ગદ્ધેવાન એ ત્રણે બેશરમા.

દરાખ ખાટી છે.

The Grapes are sour.

Foxes, when they cannot reach the grapes, say they are not ripe. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

Ainsi dit le renard des mûres, quand il n'en peut avoir : elles ne sont point bonnes.[3] (ફ્રૅંચ કેહવત.)

La volpe dice che l'uva è agresta.[4]

Quel che non puoi aver, biasima.[5] (ઈતાલ્યન કેહવતો.)

---

૧. Let them whip me in the market-place, provided it be not known at home. ૨. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 12. ૩. The fox says if the mulberries when he cannot get at them: they are not good at all.

૪. The fox said the grapes were sour.

૫. What you can't have, abuse.

Así dijó la zorra á las uvas, no pudiendolas alcazar, que no estarvan maduras.[૧] (સ્પેનીશ કેહવત)

De druiven zijn zuur, sprak de vos, maar hij kon er niet bij.[૨] (ડચ કેહવત.)

He couldn't reach the fruit, and therefore he said it was bitter. (કાશમીરી કેહવત.[૩])

Although he knew the pit well he fell into it.[૪]

He called the woman whom he could not get as a wife, a harlot. (તેલુગુ કેહવતો.[૫])

દરિયા આગલ મીથાંની ભેટ ન શોભે.

Porter de l'eau à la rivièrre.[૬] (ફ્રેંચ કેહવત.)

वृथा वृष्टिस्समुद्रे च वृथा तृप्ते तु भोजनं ।

वृथा धनपतौ दानं दरिद्रे यौवनं वृथा ॥[૭] (સંસ્કૃત કેહવત.)

દરિયા આગલ લુણની ભેટ? ૪૦૯૫

દરિયા ડુંગરના, ને બીલાડી ઊંદરના (જીવ લે.)

દરિયા સાગર.

દરિયાના છેડા આવે, કોઇની છાતીના નહિ છેડા આવે. (અથવા) આખા સમુદરનો છેડો આવે, પણુ ચાર આંગલની છાતીનો છેડો નહિ આવે.

દરિયાની દેવી.

યાને, રંજ ખેંચવી.

દરિયામાં ડુબકી. ૪૧૦૦

૧. The grapes are sour, said the fox when he could not reach them.

૨. The grapes are sour, said the fox, when he could not get at them.

૩. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 170. ૪. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 199.

૫. *Ibid*, p. 176. ૬. To carry water to the river.

૭. Useless is rain to the sea, and useless is food to one satisfied, useless is gift to a rich man, useless is youth to a poor man. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 465.

દરિયામાં પાણી રહે ત્યાં સુધી (અથવા, લગી) જીવજે, ને આંખનું પાપણુ તોડીને કચરો વાલજે, ને ઘોરપરની ધાણી વીંચજે, ને બેહરામશાહના દમશેદ કરજે.

દરિયામાં પાણી છે તે કંઇ કોઇના બાપનાં છે?

દરિયામાં રેહવું, ને મગર સાથે વેર. (અથવા) દરિયામાં ઘેર, ને મગર સાથે વેર. (અથવા) દરિયામાં રેહવું, ને મગરમચ્છથી રૂસણાં. (અથવા) દરિયામાં વસવું, ને મગર સાથે રૂસવું.

It is hard to sit in Rome and fight with the Pope.

To sit in Rome and fight with the Pope. (અં. કેહવતો)

Qui veut vivre à Rome, ne doit pas se quereller avec le pape.[1] (ફ્રેંચ કેહવત)

He quarrels with the alligator, yet lives in the water. (બંગાલી કેહવત.[2])

દરિયામેં રેહના ઓર મગરમછેસે બેર કરના. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

ધરિયામેં રોણું ને મગરમછસે વેર પાણું. (કચ્છી કેહવત.)

जळांत राहून माशांशी वैर कां? (મરાઠી કેહવત.)

(ફારસી કેહવત.) جنگ با نهنگ و در دریا ماندن

દરિયામાં શાકર નાખે દરિયો કાંઇ મિઠો થાય?

દરિયામાં શું વાહન મુકયું છે? ૪૧૦૫

દરિયાવ જેવું (ઘેર, વગેરે.)

દરિયાવ ભરા રહા નીરસે, પલમાં હટ જાએ, મોતી લગા હાથમેં, તો નસીબા ઉલટ જાએ.

દરિયો કે દરબાર, બે મલે તો બેડો પાર.

Iglesia, ó mar, ó casa real, quien quiere medrar.[3] (સ્પૅ.કે.)

---

૧. He who wishes to live at Rome must not quarrel with the Pope.

૨. Long's *Eastern Proverbs and Emblems*, p. 11.

૩. The church, the sea, or the royal household, for whoever would thrive.

દરિયો તરી ખારીએ ડુબવું (અથવા, ખઓચ્યે ડુબવું.) (અથવા) દરિયો તરીને કિનારે આવી ડુબવું.

He came safe from the East Indies, and was drowned in the Thames.

To escape Cluyd, and be drowned in Conway.

To escape the rocks, and perish in the sands.

He came safe from the East Indies and was drowned in the Thames. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

Nadar y nadar, y á la orilla ahogar.[૧] (સ્પૅનીશ કેહવત.)

It is said that he who survived a gun-shot wound, died of the bite of an insect. (તામીલ કેહવત.[૨])

સરગસે ઉતરા બબુલમેં અટક રહા. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

દરિયો દોહવવો. ૪૧૧૦

યાને, રંજ ખેંચવી.

દરે દરે ઘોઇ નહિ નીકલે, કોઇ દરે સાંપ પણ નિકલે.

દરે દરે ઘોય, કોઇ દરે સાંપ.

દરે દરે દેડકાં ન હોય.

દરેક દરમાંથી લેવટા નહિ નિકલે.

Every tank will not produce water-lilies, nor do sweet-scented trees grow on every hill.[૩]

Creeping along a river, and sinking in the sand.(તા. કે.[૪])

દરાંના દરાં ગલી જવાં. ૪૧૧૫

અતીશય રૂસ્વતના સંબંધમાં બોલાયછે.

દલણું દલતાં પણ વસ્તી રાખવી.

૧. To swim and swim more, and be drowned on shore.

૨. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 245.

૩. *Hill Proverbs of the Inhabitants of the Chittagong Hill Tracts*, by Capt. Thomas Herbert Lewin, p. 1.

૪. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 85.

દલતાં છલતાં દુખે માહરા હાથ, માહરો શોએલો સાથ જાઈ વહુનો.
દલતાં દલતાં ખુટીએ તેજ લાભ, (અથવા, એજ લાભ પ્રમાણ.)
દલદર ગયું ને ખોડો (અથવા, ખવાર) આવ્યો.
દલદર ગયું, ને દાથરી આવી. ૪૧૨૦
દલદર જઇને અવર આવી.
દલદરીને બે દુખ, પોતાને મલે નહિ, ને પારકાનું દેખી ખવાય નહિ.
દલદરીનો ખાટલો વેરી.
દલનારીના દીકરા, ને ગુલાબરાય નામ.
દલ્યાનું દલામણ, તેમાં શાની શિખામણ? ૪૧૨૫
દલવાની હતી તે ભડવાની થઈ.
દલવાવાલીનું દલણું ને ભરામણીનું પાણી.
દલાલ દલાલનો વેરી.[1]

Two of a trade never agree. (અંગ્રેજી કેહવત.)

દલાલને ઘેર દીવાલું શાનું?
દલાલને દીવાલું નહિ હોય. ૪૧૩૦

Beggars can never be bankrupts. (અંગ્રેજી કેહવત.)

દલાલે દીવાલું નહિ, ને મસીદે ખાતર નહિ.
દલી ઊઠી, ને દલ્લી લુટી. (અથવા) દલી ઊઠી? તો કે' દીલ્લી લુટી.
દલી દલીને કુલડીમાં વાલ્યું.
દલી દલીને ઢાંકણીમાં ઉઘાર્યું.
દલે આપ્યા ડોલ, તે મારે કોકડીઓ. ૪૧૩૫
દલેલા લોટને દલવો (તેમાં શો ફાયદો?)
દવ બલે ત્યાં કાલીઓ કોશી આગલનો આગલ.
દશા હોય તેટલાં દુહજે.

---

૧. એને મલ્તી જુદી જુદી ભાષાઓની બીજી કેહવતો માટે જુઓ કેહવત નં૦ ૨૧૮૯, સર્દ, ૨૦૫.

દશાનાં દસ ભોણાં, વગર દશાના દસ પરોણા.
દસ કાગડા વચ્ચે એક પોપટ પીખાય. ૪૧૪૦
દસ દેઇંગે, દસ દેલવાઇંગે, ઔર દસકા દેના ક્યા?
દસકી લકડી ઔર એકકા બોજ.

Many hands make light work. (અંગ્રેજી કેહવત.)

દસકા લાઠી એક કા બોઝ. (બિહાર કેહવત.[1])

દસકો સુખ, ને દસકો દુખ.
દસ્તુર બોલે તો દાહડીને એબ લાગે.
દસ્તુરજી બાપ, આગલ કીધેલું પાપ, હવે કેમ થાએ માફ? સુન્નાની બીલાડી ને રૂપ્પાંનું પુટ, તે આપીને દસ્તુરજી બાપને પુછ. ૪૧૪૫
દસાડા દફ્તરમાંજ નહિ.
દસેરાના દિવસે ઘોડું દોડે નહિ તો શું કામનું?
દહી ખાવું, ને દ્વારકા જવું.
દહી દુધ ખાતો, બેફિકરી માતો.
દહી દુધમાં હાથ હોવો. ૪૧૫૦

યાને, સારી સ્થિતીમાં હોવું.

પાંચો ઉગલ્યાં ઘીમેં. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

દહી દોડા ને ચીભડાં, વનોવનનાં શાક, જવર સંદેસો મોકલે, આજ આવું કે કાલ.
દહી ફદાફદ માર્યા, ગોરી સોડમાં હોય તે ખાવો. (અથવા) દહી લપાલપ માર્યા રે, વાહલી સોડમાં હોય તે ખાઓ.
દહીની રતી, માહરે નખે ખુટી, ને છ મહિના ખાટ પર સુતી. (અથવા) દહીની રેખ, (અથવા, રતી,) નખે ખુટી, છ મહીના સુધી ખાતે સુતી, પીયુ આવે તેને એમ કરી પુછું, અન્ન ખાઇ તે જીવે કેમ?

ઘણી નાજુકાઈનું ડોલ ઘાલનારના સંબંધમાં વપરાયછે.

---

૧. Christian's *Behar Proverbs*, p. 99.

As tender as Parnell, that broke her finger in a posset-curd. (અંગ્રેજી કેહવત.)

ખિચરી ખાતે પોંહચા ઉતર ગયા. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

દહીમાં ને દુધમાં પગ હોવો, (અથવા, રાખવો.)

To blow hot and cold with the same breath.[1] (અં. કે.)

દક્ષણ ગયા, પણ લક્ષણ ન ગયા. ૪૧૫૫

દક્ષણી મિત્ર જેમ છંડાય તેમ છાંડ.

દક્ષણી મિત્ર નહિ, ને અધણી પવિત્ર નહિ.

દાઈ આગલ પેટ ન છુપાય.

Hide nothing from thy minister, physician or lawyer. (અંગ્રેજી કેહવત.)

A confesseurs, médecins, avocats, la vérité ne céle de ton cas.[2] (ફ્રેંચ કેહવત.)

Like covering the body before the midwife. (તે. કે.[3])

To hide the child from the midwife. (કાશમીરી કે.[4])

દાઇસે પેટ છિપાના.

દાઇકે આગે પેટ કિયા છિપાના. (હિંદુસ્થાની કેહવતો.)

દાઉદ પીરની જાતરા.

દાજીભાઈ દુભાણા. ૪૧૬૦

દાઝ[5] ખાઇને ગલે પોપડા બાંધે.

દાઝતા દમશેદ, ને બલતી પોલી.

દાઝયા ઊપર ડાહમ, પઝ્યા ઊપર પાટું.

To apply salt to a wound. (અંગ્રેજી કેહવત.)

દાઝયા ઉપર લુણ? (અથવા) દાઝયા ઉપર મીઠું છાંટવું?

---

૧. જુઓ કેહવત નં૦ ૨૨, સર્ફ, ૪.

૨. From confessors, doctors and lawyers, do not conceal the truth of your case. ૩. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 289.

૪. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 231. ૫. રાંધેલાં ધાનનો હેઠલનો બલેલો ભાગ.

દાઝી તો દાઝી પણ પુછી પુછીને (અથવા, પુછનારે) ખાધી. ૪૧૬૫
દાઝે તે બરાડે.

There is pain from a burn. (કાશમીરી કેહવત.[1])

(ફારસી કે.) هرکرا دردی رسد ناچار گوید وای را

દાટ ડાહપણ દીનનું.
દાટયો ભુલે પણ લખ્યો નહિ ભુલે.
દાડમ ફુલ ચંપેલીની ચાર કલી, મુરખ ધણીની વેહમભરી, ચતુર ધણીની ચાર ઘડી.
દાડી ડોબાં ક્યાં ઓઢેછે? ૪૧૭૦
દાડીઉં માથાવાડીઉં, ચાલીયું ચપટ વાલીયું, ગોવાલીયું ગરદન માર્યું.
દાઢીજો ઝુરો ઝુરો થાય, પણ એક ખુરો ન છડું.
દાણ, ભાડું, ને દક્ષણા, એનો શો ઉધારો?
દાણા ખાઇને દાહડા કાહડવા, ને લુગડાં ફાડીને ચીથડાં કરવાં.
દાણા દાણા ઉપર ખાવાવાલાનું નામ લખ્યુંછે. ૪૧૭૫

દાને દાનેમેં ખાનેવાલેકા નામ લીખા હએ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

દાણી[2] ખાલે, કે પાણી ખાલે?
દાણી ને દુધ રાખવાં.
દાણો દાણાનો ભાઇ, ને શું કરે શકતો વેહવાઈ?
દાતણ કર્યે ઝીલ[3]નું, તો પાપ જાય દિલનું.
દાતણ, દડીઓ, ને બાજ, એ એક ઘડીનું રાજ. ૪૧૮૦
દાતણ (અથવા, દાતરડું) વેચે દલદર ન જાય.
દાતરડાં ગલવાં સેહલ છે, પણ અ— મુશકેલ.

खिळे खातांना गोड वाटतात पण ह— समजेल. (મરાઠી કેહવત.)

દાતરડાં ગલવાં સેહલાં, પણ કાહડવાં અઘરાં, (અથવા, વસમાં.)

---

૧. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 54. ૨. દાણ લેનાર. ૩. એક રોપો.

દાતા કરતાં સુમ ભલા, કે તરત દે જવાબ.

દાતા દાન કરે, ને પાપી પેટ કુટે. ૪૧૮૫

દાતા દાન કરે ને વલી વિનંતી કરે, નાદેવ કોડી નહિ આપે ને મોહટાઈમાં મરે.

દાતા થે સો મર ગએ, રેહ ગએ મખી ચુસ, લેણુા દેણુા જાણે નહિ, ઓર લડનેમેં મજબુત.

દાતા બિન મીલે ના દાન, ભાયગ બિન મીલે ના જાન, તરૂ બિન મીલે ના પાન, ગુરૂ બિન મીલે ના ગ્યાન.

દાતાકુ હર દેત હે, જાંહાં તાંહાં સે આંન, સુમ પાપી બીનતી કરે, કેશવ[1] ન ધરે કાન

દાતાને મન ધન નહિ, શૂરાને મન નહિ શ્વાસ, પતિવ્રતાને પ્રાણુ નહિ, દેહ ન સમજે દાસ. ૪૧૯૦

દાતાર કૃપણુાને વરો એક.

દાતાર તો તે કે વગર માંગવે આપે.

દાતારકા મુખ દેખતાં, દુખ જનમનાં જાય, જેમ ગંગાનાં નિર દેખતાં, પાપ સઘલાં ધોવાય.

દાતારથી સુમ ભલો, કે ઝટ દે જવાબ.

દાતારમેં તીન ગુણુ, દે, દેલાવે, ઓર છીન લે. ૪૧૯૫

દે, દેલાવે, દે દે કરે, સો પરાની ભવસાગર તરે. (હિં. કે.)

દાતારી દાણુ કરે ત્યાં અનારી આડો પડે.

The generous person gives, and the miser is sorrowful.

(કાશમીરી કેહવત.[2])

દાતારી દાણુ કરે, ને ભંડારી પેટ કુટે. (અથવા) ધરમી ધરમ કરે, ને પાપી પેટ કુટે. (અથવા) દાણુ કરનારો દાણુ કરે, ને ભંડારીનું પેટ બલે.

૧. પરમેશ્વર. ૨. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 47.

દાતા દે, ભંડારીકા પેટ ફટે. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

खरचणाराचें खरचतें व कोठावळ्याचें पोट दुखतें. (મરાઠી કેહવત.)

દાતાસેં સુમ ભલા, કે હાસેં ના ભલી.

A civil denial is better than a rude grant. (અંગ્રેજી કેહવત.)

દાદા દીઠે સુખ ઉપજે, ને સંભારે દુખ જાય, જેજે શેરિયે દાદા સંચરે, તે શેરીમાં લીલા થાય.

દાદાજીના વેહા જેમ તેમ કીધા, ને સાત ટકા ચોકીદારે લીધા. ૪૨૦૦

દાદુ નાણું સાચકો, ફરે નવે ખંડ માંહ્ય, જેસાકુ તેસા કહે, વાકુ નિંદા ન હોય.

દાધરંગુ દવ બાલે, ને ધણું જીવે ભવ બાલે.

દાધારીંગું દવ બાલે, ને પાછલાનો ભવ બાલે.

દાન[1] ઉપર દક્ષણા.

દાન કરતાં દયા ભલી. ૪૨૦૫

દાન, ભાડું, ને દક્ષણા, એનો શો ઉધારો?

દાના પાણીકે હાથ બાત.

દાની[2]ની આગલ ગાડું છોડવું.

દાનો દુશ્મન સારો, પણ મુરખ મિત્ર ખોટો.

ખોલ ખીસા, ખા હરીસા. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

દામ કરે કામ, બીબી કરે સલામ. ૪૨૧૦

Money makes the mare go. (અંગ્રેજી કેહવત.)

Pour de l'argent les chiens dansent.[3]

Amour fait moult, argent fait tout.[4] (ફ્રેંચ કેહવતો.)

Geld doet geweld.[5] (ડચ કેહવત.)

---

૧. જગાત. ૨. ચોકી.

૩. Money makes dogs dance.

૪. Love does much, money everything. ૫. Money is power.

Wealth is the paramour of all castes. (તેલુગુ કે.[1])
ગુરના ગુરભૈયા, સબ તેં બરા રૂપૈયા. (બિહાર કેહવત.[2])
દામ કરે કામ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)
दाम करी काम, बिबी करी सलाम. (મરાઠી કેહવત.)
धनमूलमिदं जगत् ॥ [3] (સંસ્કૃત કેહવત.)
زر کار کند مرد لاف زند
(ફારસી કેહવતો.) وا کن کیسہ بخور ہریسہ

દામ તેવું કામ.
દામડાનો વાસ, ત્યાં સૌ બને દાસ.
દારિદ્ર ચલે દરિયાવમેં, તો કરમ ચલે સાથ, મોતનકે બાસ્તે ડુબી મારે, તો સંખ લગે હાથ.
દારીરો અથરો થયો.
દારૂ ખાતર દીનને વેચવી. ૪૨૧૫
દારૂ તે કાંઈ ગરમ કે? પીએ પીએ ને થંડક!
દારૂ ને દેવતા બે ભેગાં નહિ રહે.
દારૂ પીધા વિના કેફ નહિ, ને મેહનત કીધા વિના ફલ નહિ.
દારૂ પીને એલચી ખાવી.
દારૂ વાઘનાં પેટમાંથીબી બોલે. ૪૨૨૦
Drink washes off the daub, and discovers the man.
(અંગ્રેજી કેહવત.)
દારૂના પીતા રાતા, ને મધના પીતા માતા.
દાલ દોધીમાં દોહવવું, (અથવા, નાખવું.)
દાલ બગડી તેનો દાહડો બગડ્યો, ને અથાણું બગડ્યું તેનું વરસ બગડ્યું.

---

૧. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 102.
૨. Christian's *Behar Proverbs*, p. 6.
૩. In this world, money is the means. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 418.

દાલ બગડી તેનો વરો બગડ્યો.

દાલ, બચ્ચા પાલ, મા રોજ પકાઇઓ; દાલ, જીવકા કાલ, મા મત પકાઇઓ. ૪૨૨૫

દાલ ભાતકા સુતરા ખાના, ખીચડી માહરી આવન જાવન, રોટલી માહરી મંજલ પોંહચાવન. (અથવા) ખીચડી કહે મેં આવન જાવન, રોટી કહે મેં મંજલ કપાવન, ભાત કહે મેરે સફ્લે ખાના, મેરે ભરૂસે ગામ નહિ જાના.

દાલ રોટલી પર શુકરાના કરવા.

દાલ રોટલીએ લાગેલું.

યાને, પોતાનું ગુજરાણ પોતે સેહજ સાજબી, કોઈની આશા વગર, કરી શકે તેવી હાલતનું.

દાલમાં કાલુ કાંઇક હશે.

દાવ આવે ત્યારે ઘા કરવો. ૪૨૩૦

Is it not when the wind blows that you must winnow? (તેલુગુ કેહવત.[1])

When it boils dinner is ready, and when opportunity offers speak and act. (કાશમીરી કેહવત.[2])

It is of little use to hammer cold iron (અરબી કેહવત.[3])

Winnow while the wind blows. (તામીલ કેહવત.[4])

(ફારસી કેહવત.) چو میدان فراخ است گوئی بزن

દાવ આવે ત્યારે સોટકી મારવી. (અથવા) દાવ આવે ત્યારે સોગઠી ભાંગવી, (અથવા, ઘા કરવો.)

દાવ દલાલના, ઘોડા સ્વારના.

૧. Carr's *Telugu Proverbs*, Supplement, p. 29.

૨. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles p. 41.

૩. *Proverbs from East and West*, p. 31.

૪. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 12.

દાવે દાવ વલી ગયા, ને ઘાંચીનાં ઘર બલી ગયાં.
દાસીની સાથ લડીને ખુણાંમાં પેસવું, ને મોહટા સાથ લડીને ચોરામાં જવું.
દાહ બલે, ને જમીયાક થાય. ૪૨૩૫
દાહડ દાઝી, પણ ખીચડી તો ખાધી.
દાહડમાં રાખી મુકવું (વાત, વગેરે.)
દાહડમાંખી નહિ સમાય (એટલું થોડું.)
દાહડા થશે ત્યારે ડાહ્યું થશે, નાહલું હોય તેટલાં નાગું ફરે, ને મોટું થાય ત્યારે જામા પેહરે.
દાહડા દિવસ ચુકવનાર દાતારથી સુમ ભલો કે ઝટ દીયે જવાબ. ૪૨૪૦
દાહડી પકડે ત્યારે દોહડસો, ને ચોટી પકડે ત્યારે ચારસો.
દાહડી પર હાથ, ને પગ પર પગ.
દાહડી પેહલી દીકરી આવી.
દાહડી મુછો મુંડાવીને નવરૂં કીધું મુખ, શોભા સઘલી જતી રહી, પણ શિરાવ્યાનું સુખ.
દાહડીના તો દોહડસો, ને ચોટલીના (અથવા, ચોટીના) તો ચારસો. ૪૨૪૫
દાહડીની દાહડી, ને સાવરણીની સાવરણી, (અથવા, બુહવારડીની બુહવારડી.)

દારીજી દારી, બુવારીજી બુવારી. (કચ્છી કેહવત.)

દાહડી[1]ની શરમ દાહડીએ, ને સાડી[2]ની શરમ સાડીએ.
દાહડીમાં હાથ ઘાલવા.

યાને, કાલાવાલા કરવા.

દાહડે ઊંઘે ને રાતે જાગે, તેને ચોર પાયે લાગે.
દાહડે ડોબાં ચારે, ને રાતે હીરા પારખુ. ૪૨૫૦
દાહડે ડોબાં ન દેખે, (અથવા, સુઝે,) ને રાતે હીરા પારખે.

---

૧. મરદ. ૨. ઓરત.

દાહડે દહવારો લાગો.

દાહડે[1] દેવર[2] દદરે, ને ધોરીદા[3] નહિ જીહલે ભાર, ને દુધ્યા પગ વાંકડા, તો સ્ત્રી છોડે સંગાર.

દાહડો આથમે ડફ.

દાહડો આવ્યો પડતો, તો રાંડે મેલ્યો ખરતો. (અથવા) દાહડો આવ્યો ફરતો, ત્યારે રાંડે મેલ્યો ખરતો; ને દાહડો આવ્યો માઠો, તો ભુંજ્યો કોહલો નાઠો. ૪૨૫૫

હલકી વરણના હિંદુઓમાં કોહલાં ભુંજીને ખાવાનો ચાલ છે.

દાહડો આવ્યો વાંકો, તો માર મારે માંકો.

દાહડો કરે તે કોઇ નહિ કરે.

દીં કરે સે કોઈ ન કરે. (કચ્છી કેહવત.)

દાહડો દુઝે ત્યાં પાડોબી દુઝે, નહિ તેને ત્યાં ભેંસ પાટું[4] મારે.

દિન ગણતાં માસ ગયા, વરસે આંતરીઆં, શરતે ચુકી સાહેબા, તે નામે વિસરીઆં.

દિયર ઉપર શું દીકરી જણીછે? (અથવા) દિયર માટે કાંઇ દીકરી જણી નથી. ૪૨૬૦

દિયાનત તેવી બરકત.

દિયાનત સારી હોય તો ઇશ્વર બરકત આપ્યા વગર રેહતો નથી.

દિલ લગા ગદ્ધીસે, ઓર પદ્મની કુબ્જા.

દિલ લગા સોઇ સગા, ઓર સગા ન કોઇ, મા બેઠે મહેલા બલે, પિયુ પટંતર જોઇ.

દિલની વાત દિલજ જાણે. ૪૨૬૫

The heart knoweth his own bitterness.—Prov. XIV, 10.

A burnt tortoise keeps his pain inside. (ચીનાઈ કે.[5])

---

૧. ઘડપણમાં. ૨. દાંત. ૩. પગ. ૪. લાત

૫. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 134.

દિલનો ગવાહ દિલ.

The mind is witness to the mind. (તેલુગુ કેહવત.[૧])

દિલકો દિલસે રાહ હએ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

દિલમાં ભુત ભરાયોછ.

As though possessed of a devil. (તેલુગુ કેહવત.[૨])

દિલો દિલ શાક્ષી.

દિવસને આંખ છે, ને રાતને કાન છે.

આ કેહવત અંગ્રેજી કેહવત The day has eyes, the night has ears ઉપરથી આવેલી છે.

દિવસને થાંભલો દેવાય નહિ. ૪૨૭૦

દિવસે તારા દેખાય.

દિવાસો, ને સો પરવનો માસો.

દિસનું વાદલ, ને રાતે તારા, એ નિશાની દકાલના ચાલા.

દિશાએ જવું થોડું ને ફડફડાટ ઘણો.

દીકરડી ને ઉકરડી. ૪૨૭૫

In a girl's growing and in an apricot's ripening there is no delay. (કાશમીરી કેહવત.[૩])

યાને, ઊકરડાને વધતાં વાર નહિ લાગે, અને દીકરીને મોટી થતાં પણ વાર નહિ લાગે.

દીકરા દલનારીના ને નામ દારાબશાહ (અથવા, ગુલાબદાસ.) (અથવા) દીકરા દલનારીના, ને નામ ત્યારે ધનજીભાઈ.

Father—a water carrier, and son—Murád Bag. (કા. કે.[૪])

His name is lord of the world, but when examined he is found empty. (તામીલ કેહવત.[૫])

---

૧. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 138. ૨. *Ibid*, p. 138.
૩. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 119. ૪. *Ibid*, p. 145. ૫. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 456.

સદાકે દુખી અઓર બખતાવર નામ.
બુઢ્ઢી જુરવા, નામ ખતીજા.
મા ભઠીયારી, પુત ફતેખાં
દાઇ ચંબેલીકે મિરઝા મોધરા.
આંખોકે અંધે, નામ શેખ રોશન. (હિંદુસ્થાની કેહવતો.)
आइ तेली, बाप माळी, बेटे निकले सुजानआली.
नांव सोनुबाइ आणि हातीं कथलाचा वाळा. (મરાઠી કેહવતો.)
(ફારસી કેહવત.) بر عکس نہند نام زنگی کافور

દીકરા દલનાંવાલીના, ને નામ ભગુભાઈ શોભે?

દીકરા ધનજી ભોટના.

આ તથા એની હેઠેની કેહવત ગરીબી હાલત હોવા છતાં મોટાઈનો ડોલ ઘાલનારના સંબંધમાં વપરાયછે. આ કેહવત નવસારીમાં સાધારણ છે, જ્યાં ધનજી ભોટ નામે પ્રખ્યાત પારસી મલેસર ફલ્યામાં થઈ ગયો છે.

દીકરા નાણાવટીના.

દીકરા મોટો થા પરણાઉંછ. ૪૨૮૦

ખોટો વાયદો અથવા જુઠો સધ્યારો આપવાના સંબંધમાં વપરાયછે.
Ne meurs cheval, herbe te viente.[૧] (ફ્રેંચ કેહવત.)
If you live until I die, I'll get you married. (તે. કે.[૨])
(ફારસી કેહવત.) بزک مبیرکہ بہار مي آید

દીકરા વના વહુ જાય, ને રૂપિયા વના સૌ જાય.

દીકરા હતા નાહના, ત્યારે માએને આવ્યા પાહના; દીકરા થયા મોટા, જમાના થયા ખોટા.

દીકરાને આવી દાહડી, ને માએને મેલી કાહડી.

દીકરાને આવી મુછ, ને માબાપને ના પુછ.

---

૧. Horse, don't die yet, grass is coming.
૨. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 152.

દીકરાને મરતો મુકે, ને વહુનો મટકો ભાંજે. ૪૨૮૫
દીકરાને લઈ ગઈ ડાકણો, ને દીકરીને લઈ ગયા ભુત, ડોસા ડોસી એમ કહે, કે રહ્યાં ઊંદના ઊંદ.
દીકરી આપી તેણે દુનિયા આપી. (અથવા) દીકરી આપી તે જાણે દેશ આપ્યો.
દીકરી આપીને (અથવા, દઇને) જમાઇનું સારૂં વાંચવું, ને ધીરીને ધરાકનું સારૂં વાંચવું.
દીકરી આપીને દીકરો લીધો, ને પારકો હતો તે પોતીકો કીધો.
દીકરી આવી તે લખમી આવી, દીકરા આવીને શું વાહાણ લાવવાના હતા? ૪૨૯૦
દીકરી આવે તેટલાં પેહરી ઓઢી લે, ને વહુ આવે તેટલાં ખાઈ પી લે.
દીકરી ઉકરડાની જાત છે.
દીકરી ચાલે ને ડુંગર હાલે, વહુ ચાલે ને દાહડો ગાલે, (અથવા, ડોલા બાલે.)
દીકરી તો પારકું ધન.
દીકરી તો સાસરે કે મસાણે શોભે. ૪૨૯૫

Daughters and dead fish are no keeping wares. (અં. કે.)

દીકરી દીકરી દીવાલી, સુન્નાંની કાંચરી સીવાડી.
દીકરી દીધી તેણે દેશ દીધો.
દીકરી ને એઠું ધાન વાસી ન રખાય.
દીકરી ને ગાય, જ્યાં દોરે (અથવા, આપે) ત્યાં જાય.
દીકરી ભોંયપર પડેલીબી ભારી, ચુડે અમોરે જાય તે સારી. ૪૩૦૦

(ફારસી કેહવત.) زن و اژدها هردو در خاک به

દીકરી મરે તે પનોતાંની, ને વહુ મરે તે અભાગ્યાંની.
દીકરી માહરી દીવાલી, ને ઘાટની કાંચલી સીવાડી.

દીકરી રાંડી, ને મા કુંવારી.
દીકરી વગરનાં દેશ સુણું.
દીકરી વહુ, તો કે' એમાંજ સૌ. ૪૩૦૫
દીકરી વિના દાઝ નહિ, ને વહુ વિના ખાધ નહિ.
દીકરી સાસરે ગેયલી કામની, ને માલ વેચેલો કામનો.
દીકરી સાસરે શોભે, ને હાથી દરબારે શોભે.
દીકરીની જાત ને ઉકરડાની જાતને વધતાં વાર નહિ.
દીકરીની જાત ચાર દાહડા ભસ્તેભી ભારી. ૪૩૧૦
દીકરીની માએ દેશ ખાય, ને દીકરાની માએ ઠેસ ખાય.
દીકરીની માએ મલીદા ચુરે, ને દીકરાની માએ બેઠી બેઠી ઝુરે.
દીકરીની માએ રાણી, ને ઘડપણે ભરે પાણી.
દીકરીની હલકી માટી.
દીકરીને કહીને વહુને સમજાવવું. ૪૩૧૫

Dico a te figliuola, intendilo tu nuora.[૧] (ઈતાલ્યન કેહવત.)
A tí lo digo, hijuela; entiéndelo tu, mi nuera.[૨] (સ્પૅ. કે.)
To beat the cat. (કાશમીરી કેહવત.[૩])
He points at the great melon and curses the gourd.
(ચીનાઇ કેહવત.[૪])

દીકરીને ગાલ, ને વહુને શિખામણ.
દીકરીને નહિ મુકયે ઉછરતી, પેણીને નહિ મુકયે ઊભરતી.
દીકરીને વર ઘણા, ને દીકરાને બૈયર ઘણી.
દીકરીનાં માંગાં હોય, વહુનાં માંગાં નહિ હોય.
દીકરો એક, (અથવા, કંથડો એક,) ને દેશાવર ઘણાં. ૪૩૨૦

૧. I speak to you daughter; hear it daughter-in-law.
૨. I say it to you, daughter; hear it, daughter-in-law.
૩. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 35. ૪. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 285.

દીકરો તો દેવતાને ત્યાં પણ દુર્લભ.
દીકરો થઇને ખવાય, બાપ થઇને નહિ ખવાય.
દીકરો દેશાવર જાય, ને રૂપિયો તીજોરીમાં મેલાય.
દીકરો પરણ્યો, ને બાપ કુંવારો.
દીકરો માહરો દનનો[1] દીવો, ને બેહસ્ત ઉજરડાં ફ્રાવે, ને દીકરી માહરી
ઘડાની ઠીકરી, એણુ વખત કામ આવે. ૪૩૨૫
દીકરો માહરો વેપારી, ને રૂપિયા લાવ્યો બે બે પાયલી.
દીકરો રલે ચાર પોહર, ને વ્યાજ રલે બાર (અથવા, આંઠ) પોહર.
દીઠા દેવ, ને પોંહચી જાત્રા.

ડિઠા દેવ ને પુગી જાતર. (કચ્છી કેહવત.)

દીઠાનું ઝેહર. (અથવા) નજરનું ઝેહર.
દીઠી વીજલી ઇશાની, રૂપિયાની વાંસલી વિસારી. ૪૩૩૦
દીઠું અનદીઠું નહિ થાય.
દીઠું નહિ ખાય, તેનું પરી લોહી અટવાય.
દીઠે દેહ બલે, ને સુતે સોડ બલે.
દીઠે સોનું, વાપરે કડીર.
દીઠો મુલો નહિ ખાય તેનું પરી ભરી લોહી બલે. ૪૩૩૫
દીતવાર કેહ્ય જે હું આરોમારો, ને મહને પેહલે પોહર[2] પાલો.
દીતવાર મંગલવારે ભુંજી ધાણી, ને હાથે કરીને ઘેરમાં અવર આણી.
દીધા કરમે, ને ખાય ધરમે.
દીધે બાર ધબકડો.
દીનકુ તો દેવાના લગા, મેં તો બખતસર ઊઠુંગા. ૪૩૪૦
દીનનો દીવો.

એકપુરા દીકરાને વિષે એમ બોલાયછ.

૧. દરરોજનો. ૨. બપોર થાય ત્યાં સુધી.

દીપક હે રાની દીવાનખાનેકી, માશુક હે રાની હીરદેકી, કવીતા હે રાની કેતાબ પાનેકી, ચંદા હે રાની આભ પરદેકી.

દીયેગા સો પાયગા.

દીલ્લીનો છેડો આવે, પણ દિલનો નહિ આવે.

દીલ્લીનો ઠગ. ૪૩૪૫

દીવસે ઘી ખાઇને રાતે ચોપરા બનવું.

Eating ghi and then feeling his neck. (કાશમીરી કે.[૧])

દીવા હેટલ (અથવા, તલે) અંધારૂં. (અથવા) દીવા પાછલ (અથવા પછવાડે, વાંસે, કેડે) અંધારૂં.

It is dark under the lamp. (અંગ્રેજી કેહવત)

At the foot of the light-house it is dark. (જેપાનીસ કે.[૨])

દીએ પુઠીઆ અંધારો. (કચ્છી કેહવત.)

(ફારસી કેહવત.) پای شمع تاریک است

दिव्या खाली अंधार. (મરાઠી કેહવત.)

ચેરાગ તલે અંધેરા. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

દીવાની જોત જેવું (નાક, વગેરે.)

દીવાની દાઝે કોડીયાંને બચકાં ભરે.

દીવાનીમાં જવું, ને દીવાના થવું. ૪૩૫૦

દીવાનું મોહડું જોવું, કે ચારાંનું? (અથવા) દીવાનું મોહડું જેવાનું છે, કાંઇ કોડીયાંના જોવાનું છે?

દીવામાં દીવેલ ખુટયું.

દીવામાં દીવેલ હોય, ત્યાં સુધી દીવો બલે. (અથવા) દીવામાં દીવેલ હોય તો બલે.

---

૧. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 73.

૨. *Proverbs from East and West*, p. 6.

દીવાલને કાન હોયછ.

Walls have ears. (અંગ્રેજી કેહવત.)

As paredes tem ouvidos.[1] (પોર્ચુગીઝ કેહવત.)

De muuren hebben ooren.[1] (ડચ કેહવત.)

Even a wall may have ears. (તામીલ કેહવત.[2])

Partitions have chinks, and walls have ears. (ચી. કે.[3])

દીવાર ભી કાન રખતી હે. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

(ફારસી કેહવત.) دیوار هم گوش دارد

દીવાલ્યાની દવાઈ ફરી. ૪૩૫૫

દીવાલ્યાને દીવાલી, ને વેહવાર્યાને હોલી.

દીવાલી તો સઉની, ને દશેરા તો વહુની.

દીવાલીનાં કોડ્યાં અજવાલે.

દીવાલે દીકરા, કાં ધોરી કાં ધરા, કાં તો વણુનાં જીંડવાં, નહિ તો તલ ખરા.

દીવાસલી જેવું પટલું. ૪૩૬૦

દીવાસલી ને દીવો, અરધી રાતનું હથિયાર.

દીવાસલી મુકવી.

દીવી પર મુકો દીવો, ને માએ બાપ તમે જેમ તેમ કરી જીવો.

દીવે વાટ, ને બીબી ખાટ.

દીવેલે દીવાલું નહિ આવે. ૪૩૬૫

દીવો કરતી આઉં, ને વિવાહ ભાગતી આઉં, કે મેં ક્યારે કહ્યું કે તાહરા પોર્યાને ફીફરૂં આવે?

દીવો ઘેર જવાનો હોય ત્યારે ઝમક વધારે મારે.

---

૧. Walls have ears.

૨. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 312.

૩. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 176.

દીવો લઇને ખાડામાં (અથવા, કુવામાં) પડવું.

દીવો હતો, ને ભુખે સુતો.

ઘરમાં દીવો હોવા છતાં રાંધવા માટે દેવતા નથી એવું બોલનારાના સરખી મુર્ખાઈ બતાવવા માટે વપરાયછે.

દીસનાં ચાલે પગ પાવડે, ને રાતનાં ચાલે ઘોડું, દુમસ જેવું ગામ લુટયું, તો લુટયું નરૂં લોહડું. ૪૩૭૦

દીસે પારા, રાતે કુત્તા.

દીક્ષામે જો ભીક્ષા દીસા તો તીન લોકકુ જીત લીયા.

દુકાને દીધું ટાલું, ને બંધેનું સાથે દીવાલું.

દુકાલ ને વલી અધીક માસ, ભુખ્યો ને વલી ટાહડી છાસ!

દુકાલના દાંત સાત વરશ સુધી હેરાન કરે. ૪૩૭૫

દુકાલમાં અધીક માસ.

દુકાર ને વરી ઈધક માસ. (કચ્છી કેહવત.)

दुकाळांत तेरावा महिना. (મરાઠી કેહવત.)

દુકાલમાં ચીણો[1] ખપે.

દુકાલમાં તેરમો મહીનો.

દુખ આવે ત્યારે સામટાં.

Misfortunes come by forties.

Misfortunes seldom come alone. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

When sorrows come, they come not single spies,

But in battalions! (શેકસપીઅર, "હૅમલૅત.")

Malheur ne vient jamais seul.[2]

Après perdre perd-on bien.[2] (ફ્રેંચ કેહવતો.)

Le disgrazie non vengon mai sole.[3] (ઈતાલ્યન કેહવત.)

---

૧. એક જાતનો હલકો અનાજ. ૨. After one loss come many.

૩. Misfortunes never come single.

Adonde vas, mal ? Adonde mas hay.[1] (સ્પેનીશ કેહવત.)
Donde vas, mal ? Onde he mais mal.[1] (પોરચુગીઝ કેહવત.)
Een ongeluk komt zelden alleen.[2]
Het eene kwaad brengt het andere mede.[3] (ડચ કેહવતો.)
Sielden kommer Sorg ene.[4] (ડેનીશ કેહવત.)
Misfortune after misfortune. (કાશમીરી કેહવત.[5])
Happinesses never come in pairs; calamities never come single. (ચીનાઇ કેહવત.[6])
કુરેહમેં ખાજ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

દુખ ઊપર ડામ. ૪૩૮૦

It is hard to suffer wrong and pay for it too.
Woe to the vanquished. (અંગ્રેજી કેહવતો.)
From him that hath not, shall be taken away even that which he hath.—BIBLE.
A qin il meschet on him meffaict.[7] (ફ્રેંચ કેહવત.)
In addition to the horse's death, a fanam (must be paid) for digging a pit (to bury it in.)[8]
A slap in the face for knocking one's head against the wall. (તેલુગુ કેહવતો.[9])
Should one fall, expect blows, not help ; if you are poor you will be robbed, not assisted.[10]

---

૧. Whither goest thou, Misfortune ? To where there is more.
૨. Misfortunes never come single.
૩. One misfortune brings on another.
૪. Sorrow seldom comes alone.
૫. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 111. ૬. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 141.
૭. When misfortune befals injuries follow.
૮. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 143. ૯. *Ibid*, p. 148.
૧૦. *Hill Proverbs of the Inhabitants of the Chittagong Hill Tracts*, by Capt. Thomas Herbert Lewin, p. 23.

દુખ (અથવા, દુખે) તેને વેણ.

દુખ પુઠે સુખ.

The world does not continue in the same state; but there are five days of happiness and five days of sorrow. (કાશમીરી કેહવત.[1])

દુખ પુઆં સુખ ને સુખ પુઆ દુખ. (કચ્છી કેહવત.)

(ફારસી કેહવત.) بعد از رنج راحت است

દુખ વિના સુખ નહિ, ને કષ્ટ વિના ફલ નહિ.

No sweet without some sweat; no pains without gains.

Joy and sorrow are today and tomorrow.

Every day hath its night, every weal its woe.

No pains, no gains.

No cross, no crown. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

Glück und Unglück sind zwei Eimer im Galgenbrunnen.[2] (જરમન કેહવત.)

Sorrow is born of excessive joy. (ચીનાઇ કેહવત.[3])

Sorrow and joy are like two pots on a Kâvadi. (તે. કે.[4])

नहि सुखं दुःखैर्विना लभ्यते ॥ [5] (સંસ્કૃત કેહવત.)

દુખ વેઠે તે સુખને સારૂં.

દુખડાં જોઇ જોઇને મર્યે, ને જીવણુ જોઇને શું કર્યે? ૪૩૮૫

દુખતાને ડામવું.

---

૧. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 62. ૨. Fortune and misfortune are two buckets in a well.

૩. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 141.

૪. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 568

૫. No pleasure is obtained without pain. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 425.

દુખતી આંખે ઝોંકો વાગે.

દુખના દોરીયા, ને ઉપર ઢોચકાં.

દુખની દરાઝ, ને સુખનો કરોલીઓ.

દુખનું ઓસડ દાહડા. ૪૩૯૦

દુખને ને સુખને વેર છે.

દુખનો છેડો સુખમાં આવે.

દુખપર ડામ. (અથવા) દુખતાને ડામવું.

દુખ મથે દંભ. (કચ્છી કેહવત.)

दुखावर विब्बा.

दुखावर डाग. (મરાઠી કેહવતો.)

داغ بالای داغ

(ફારસી કેહવતો.) نمک بر جراحت پاشیدن

દુખ્યા આગલ દુખ કહે, આધા દુખ વો લેત, સુખ્યા આગે દુખ કહે તો હસ હસ ગાલી દેત.

દુખ્યા તુંબી રાગ સુન, સુખ્યા કે ઘર રાગ, રાગ સુનકે બસ ભગે, ક્યા નાગ ઔર ક્યા માર્ગ. ૪૩૯૫

દુખ્યાને દુખ નહિ.

દુખ્યાને મન સર્વ અસહ્ય.

દુખસેં ડર મત મરદ જન, પડતી ચડતી સદાય, મગન કહે ધીરજ ધરો, શશી વિતક મન લાય.

દુખી તો દુખી, પણ ઘેર તો સુખી.

દુખી (અથવા, દરદી) ને દેવાનો બરાબર. ૪૪૦૦

દુખીનાં પાંચ વરસ અટકાં.

દુખે તેને પીડ, ને કામવાલાને વીર.

He jests at scars that never felt a wound. (અં. કે.)

The sick person knows the intensity of suffering. (તા. કે.[1])

---

૧. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 412.

દુખે પાપે દાવ આવ્યો, ત્યારે ઊંઠડી ઊભી થઇ.
દુખે પેટ, ને કુટે માથું.
દુખે પેટ, ને કુટે મથો. (કચ્છી કેહુવત.)
દુગ્ધામાં દોનું ગઈ. ૪૪૦૫
દુગ્ધામાં દોનો ગઈ, નહિ મમતા નહિ માયા.
દુઝણી તો દુબલી હોય.
દુઝણી ભેંસ, ને રલાઊ દીકરો (કોને ન ગમે?)
દુઝણી ભેંસની પાટુએ ખાવી પડે. (અથવા) દુઝતી ભેંસની લાત ખાધેલી પરવડે.
દુઝણાં ડોબાંની પાટુ પણ ક્યાંથી? ૪૪૧૦
દુઝતી ગાયની પાટુ પણ સારી લાગે.
દુધ આપીને લીંડી ભરે.
Like the cow that gives a good pail of milk, and then kicks it over. (અંગ્રેજી કેહુવત.)
દુધ ખાના સક્કરસે, ને સક્કર ખાના મક્કરસે.
દુધ ત્યાં શાકર, ને છાસ ત્યાં મીઠું.
દુધ તો માયકા, ઓર દુધ કાયકા? પુત તો ગાયકા, ઓર પુત કાયકા? ફુલ તો કપાસકા, ઓર ફુલ કાયકા? રાજા તો મેઘરાજા, ઓર રાજા કાયકા? ૪૪૧૫
દુધ ને ચાહે કંઇ છુટાં પડે?
દુધ પાઇને સાપ ઊછેરવો.
Breed up a crow, he will pluck out your eyes. (અં. કે.)
Elève le corbeau, il te crèvera les yeux.[૧] (ફ્રેંચ કેહુવત.)
Crea el cuervo, y sacarte ha los ojos.[૨] (સ્પૅનીશ કેહુવત.)

૧. Bring up a raven, and he will peck out your eyes.
૨. Foster a raven and it will peck out your eyes.

This is a scorpion, as many as cherish it, so many will it sting.[૧]

The hen says what a wrong I have done! I have given heat to duck's eggs. (કાશમીરી કેહવતો.[૨])

He petted it as a kitten, but when it grew into a big cat it tried to bite him.[૩]

Feeding a snake with milk.[૪]

Although you feed a snake with milk, it will not refrain from biting you. (તેલુગુ કેહવતો.[૫])

He who brings up the young of a snake will only get bitten. (અરબી કેહવત.[૬])

Even if you give milk to a young snake, will it leave off its habit of creeping under the hedge? (બદ્દધ કે.[૭])

Nourish a wolf in winter that he might devour you in summer.[૮] (ગ્રીક કેહવત.)

Though we feed a snake with milk, it will yield poison. (તામીલ કેહવત.[૯])

દુધ, પૈઆ, ને ખીચડી, ઉપરથી ખાધું દહી, તાવે સંદેસો મોકલ્યો જે ખાટલો પાંથર્યો કે નહિ?

દુધ, શાકર, ને એલચી, વરીયાલી ને દ્રાખ, જો કંઠનો (અથવા, ગાયાનો) ખપ કરે, તો પાંચે વસ્તુ રાખ.

દુધથી દાઝયો છાસ ફુકી પીએ. ૪૪૨૦

A burnt child dreads the fire. (અંગ્રેજી કેહવત.)

---

૧. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 250. ૨. *Ibid*, p. 117.
૩. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 121.
૪. *Ibid*, p. 249. ૫. *Ibid*, p. 251.
૬. *Proverbs from East and West*, p. 30.
૭. Long's *Eastern Proverbs and Emblems*, p. 4.
૮. *Ibid*, p. 190. ૯. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 33.

Chat échaudé craint l'eau froide.[૧] (ફ્રેંચ કેહવત.)
Gato escaldado da agoa fria há medo.[૧] (પોરચુગીઝ કેહવત.)
Gebranntes Kind fürchtet das Feuer.[૨] (જરમન કેહવત.)
Een gebrand kind vreest het vuur.[૨] (દ્દચ કેહવત.)
Gato escaldado del agua fria ha miedo.[૩] (સ્પૅનીશ કેહવત.)
Chi si è scottato una volta, l'altra vi soffia su.[૪]
A cane scottato l'acqua fredda pare calda.[૫] (ઈ. કેહવતો.)
He who fears the fire shuns smoke. (તરકીશ કેહવત [૬])
A burnt cat shuns the fire-place. (તામીલ કેહવત.[૭])
દૂધ કે ડહલ મઠા ફૂક પીહીં. (બિહાર કેહવત.[૮])
દુધકા જલા છાછ ફુંક ફુંક પીએ. (હિંદુસ્થાની કેહવત)
દૂધસે બસ્યો છાએ ફુંકે ફુંકે પીએ. (કચ્છી કેહવત.)
दुधानें तोंडभाजलें तर ताक फुंकून प्यावें. (મરાઠી કેહવત.)
کسی کہ از شیر سوختہ شد دوغ را پف کردہ میخورد
ھرکہ شیر گرم خوردہ تا آب پف نکند نخورد (ફા. કેહવતો.)

દુધથી દાઝેલ દહીને પણ ફુંકે.

દુધના ઉકાલા (અથવા, ઉભરા) આવ્યાજ કરે.

દુધના દુધમાં, ને પાણીના પાણીમાં.[૯]

દુધની ભેંસની લાત ખાધેલી પરવડે.
દુધેલ ગાયકી દો લાતાંભી ભલી. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)
दुभत्या गाईच्या लाथा गोड. (મરાઠી કેહવત.)

---

૧. A scalded cat dreads cold water.
૨. A burnt child dreads the fire.
૩. The scalded cat dreads cold water.
૪. He who has scalded himself once blows the next time.
૫. A scalded dog thinks cold water hot.
૬. *Eastern Proverbs and Emblems*, p. 79.
૭. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 313.
૮. Christian's *Behar Proverbs*, p. 85.
૯. જુઓ "કઉતકમાલા તથા બોધ વચન," સર્ફ ૨૧૪.

દુધનું અધરેકણુ દહી. ૪૪૨૫

દુધનું દુધ, ને પાણીનું પાણી.

દુધને તે ખાંડ, ને મુલાને તે મીઠું.

દુધનો ઉભરો કેટલી ઘડી?

દુધનો પૈસો દુધમાં, ને પાણીનો પૈસો પાણીમાં.

યાને, સારી રીતે મેલવેલો પૈસો સારી રીતે ખરચાયછે, અને ભુંડી રીતનો પૈસો ભુંડી રીતે જાયછે.

દુધજો દુધમેં, ને પાણીજો પાણીમેં. (કચ્છી કેહવત.)

દુધમાં કદુ ઓર્યું. ૪૪૩૦

દુધમાં પોરિયાં રમાડવાં.

દુધમાં શાકર ભેલી, પછી શું કેહવું?

દુધમાં શું પોરા જોવાના છે?

દુધમાંથી પોરા કાહડવા.

દુધાલી ગાયની બે લાતબી ભલી. ૪૪૩૫

One must take the cow's kick as well has her milk and butter. (કાશમીરી કેહવત.[૧])

દુધારિ ગાયકે દૂ લાતો ભલા. (બિહાર કેહવત.[૨])

દુધિયલ ગાયકી દો લાતેંભી ભલી. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

દુઝણ ગોજી લત પણ ભલી. (કચ્છી કેહવત.)

દુધે ધુએ ને ધીએ વધારે.

સુખી હાલતની હેંકારી ઉપર બોલાયછ.

દુધે ધોયલા કોયલા, પણ કાલા ને કાલા.

દુધે નાહજો, ને પુતે બ્યાજો.

દુધોં નહાવ, પુતોં ફલીઓં. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

---

૧. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 241. ૨. Christian's *Behar Proverbs*, p. 230.

દુધે મોહડું ધોવું.
દુનિયા કોઇથી જીતાઈ નથી. ૪૪૪૦
દુનિયા ખાઇને કુચો કીધી, પણ રાઇનો પોંખ, ને ધણીના સાંહથા નહિ ખાધા.
દુનિયા ખાતર દીનને વેચવી.
(ફારસી કેહવત.) دین را بدنیا نباید فروختن
દુનિયા ખોટાનીજ છે.
દુનિયા ઝુકતી હએ, કોઈ ઝુકાનેવાલા ચઈએ.
દુનિયા ઝુલતી છે, ઝુલાવવાલું જોઇએ. ૪૪૪૫
દુનિયા દેખે તેવું બોલે.
દુનિયા દોરંગી, કોઈ ભાંડ ને કોઇ ભંગી.
સાધારણ રીતે "દુનિયા દોરંગી છે" એટલુંજ બોલાય છે.
દુનિયા દોરંગી છે.
દુનિયા વટવટે ને જેહાન ખડખડે (એવો ગજબનાક બનાવ.)
દુનિયા ક્ષણભંગુર છે. ૪૪૫૦
(ફારસી કેહવત.) دنیا پنج روزه است
દુનિયાનો છેડો મલે, ચાર આંગલ છાતીનો ભેદ ન મલે.
દુનિયામાં જશ સૌથી મોહટી ચીજ છે.
દુબતાં વહાનને તેરવવું.
દુબરાનું રલ્યું દુબરો ખાય, ને ધણી મરે ત્યારે દાહડો ન થાય.
દુબરીને દેસણ[1] કીધી. ૪૪૫૫
યાને, હલકાં માણસને ઉચો દરજ્જો આપ્યો.
દુબરૂં ને કુતરૂં એ ભુલાં નહિ પડે.
દુબરાંની જાન લુટે શું વલ્યું?

---

૧. દેસાઇની બાયડી.

દુબરાંને માથે દાદાર. (અથવા) દુબરાનો બેલી દાદારજી.
દુબરાંનાં હાલાંમાં વાલ હોય, ત્યાં લગણુ મેહનત નહિ કરે.
દુબલા જેઠનું દેરમાં લેખું. (અથવા) દુબલો જેઠ દિયરમાં ગણાય. ૪૪૬૦
દુબલાને દુખ દેવા સૌ તૈયાર થાય.
દુબલી ગાય પર મચ્છર ઘણાં.
 દુબરે ઢોરકે મછર ઝિઝા. (કચ્છી કેહવત.)
 दुबळा आणि खजेल. (મરાઠી કેહવત.)
 (ફારસી કેહવત.) از هر جا که سنگ آید بالای لنگ آید
દુબલીવાડે (અથવા, દુબરવાડે) છીંડું પડે, નબલે દિવસે મીડું નડે.
દુબલું ઢોકલે રળિયાત.
દુબલું ઢોર કુસકે રાજી. ૪૪૬૫
દુબલો સિપાઇ ઢેડવાડે શુરો.
દુબલાં ઢોરને બગાઇ ઘણી.
દુબલાં ભુત કુસકે રાજી.
દુબલાં ભુત ઢોકલે રલિયામણાં.
દુમસના લેવટા ચોપડા, ને મેલ્યા ધાનના પોપડા. ૪૪૭૦
દુરાચારી દુનિયા નથી.
દુવા છે તેજ દોલત છે.
દુવાએ દોલત, ને બદદુવાએ કેહર.
દુશ્મન ઘેર આગલ ધસી આવે ત્યારે તલવાર ઘસવા જવું.
દુશ્મન પણ દાના હોજો. ૪૪૭૫
દુશ્મનથી ડરતા રેહવું.
દુશ્મનથી દોસ્તી, ને વાહલાંથી વેર કદી ન કરવું.
દુશ્મનની કાંઇ હદ છે?
દે કોડીનું દાન, ને લાગે આભ સમાન.
દે દરિયામાં દોટ, કે તારણુવાલો તારશે. ૪૪૮૦

દે દાલમાં પાણી.

દે લાખ, તો કે' સવા લાખ.

દેખણુ દેખે, ને લક્ષણુ શિખે. (અથવા) દેખ દેખે, ને શિખ શિખે.

દેખતાની બાયડીને આંધલો લઇ ગયો.

દેખતી આંખમાં ચાત (અથવા, ચાતરી, ચાંચ,) કેમ ભોકાય? ૪૪૮૫

દેખતી આંખમાં ધુલ નાખવી.

દેખતી આંખે અંધાપો, ને છતી રાંડે રંડાપો.

દેખતી આંખે (અથવા, છતી આંખે) આંધલા થવું.

Eyes have they, but they see not ; they have ears, but they hear not.—PSALM, CXV, 5, 6.

Seeing, blind ; hearing, deaf. (તેલુગુ કેહવત.[૧])

દેખતી આંખે કુવામાં પડવું.

દેખતો દરજી આંધલો. ૪૪૯૦

દરજી આખો દિવસ સીવવામાં રોકાયલો રેહવાથી દેખતી આંખે આંધલા જેવો રેહછે, અને તેનું ધ્યાન હમેશાં રોકાયલું રેહવાથી જ્યારે તેને કાતર, ગજ વગેરેની જરૂર પડેછે ત્યારે તેમને તંતોસીને તે શોધે છે.

દેખનેકો પણ ચખનેકો નહિ.

દેખનેમેં ઢબ્બુ, ઓર ચલનેમેં સીરવઈ.

Oxford knives, London wives. (અંગ્રેજી કેહવત.)

देखण्यांत ढब्बु, चालण्यांत शिवराई. (મરાઠી કેહવત.)

દેખ્યે તો દાઝયે.

દેખવું નહિ ને દાઝવું નહિ. (અથવા) દેખ્યેબી નહિ, ને દાઝયેબી નહિ.

What the eye sees not, the heart rues not.

Unseen, unrued. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

---

૧. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 98.

Ce qu'œil ne voit, au cœur ne deult.[૧] (ફ્રેંચ કેહવત.)
Occhio che non vede, cuor che non duole.[૧] (ઈતાલ્યન કે.)
Was das Auge nicht sieht, bekzümmert das Herz nicht.[૧] (જરમન કેહવત.)
Ojos que no ven, corazon que no quiebra.[૨] (સ્પેંનીશ કે.)
Wat het oog niet en ziet, dat begeert het herte niet.[૩] (ડચ કેહવત.)
What sense had I in her stolen hours of lust?
I saw't not, thought it not, it harmed not me.
(શેક્સપીઅર, "ઓથેલો.")
What the eye sees not, the heart is not vexed over.
(ચીનાઈ કેહવત.[૪])

દેખવું ને ભુલવું. ૪૪૯૫
દેખા ઉપર ભુલવું નહિ.
દેખા દેખી કરો, ને સામા સામી મરો.
દેખા દેખી સાંધે જોગ, પડે પીંડ કા (અથવા, મરે નહિ તો) વાધે રોગ.
દેખા દેખીકી રાહમે, છયું પાઉં ધર લો, આદમકુ છોડ, હેવાનકુ શકર દો.
દેખા ન ભાલા, સદકે ગઇ ખાલા. ૪૫૦૦
દેખાડી હીલઇને, ને એસાડી જીલઇને.
(ફારસી કેહવત.) گندم نمای وجو فروش
દેખાડે આંકરો, ને આપે માંકરો.
દેખાવ ઉપર ભુલવું નહિ.
Never judge from appearances. (અંગ્રેજી કેહવત.)

૧. What the eye sees not, the heart rues not.
૨. If the eyes don't see, the heart won't break.
૩. What the eye sees not, the heart craves not.
૪. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 79.

Ne fronti crede.[1]

Nimium ne crede colori.[2] (લૅતીન કેહવતો.)

Schein betrügt.[3] (જરમન કેહવત.)

Trust not to appearances—the drum which makes much noise is filled with wind. (ઓરીએનતલ કેહવત.[4])

ઉપરકે છામ સુમે મત ભૂલ: તરે લુગરિયે બા.[5] (બિહાર કેહવત.[6])

દેખાવમા ઈંદ્રવાણીનાં ફૂલ.

The fruit of the colocynth is good to look at, not to taste. (ઉરદુ કેહવત.[7])

દેખાવે બકરી ને કેરદારે સિંહ. ૪૫૦૫

In appearance like a cow, in action like a tiger. (તા. કે.[8])

દેખી ઠોક બજાકે, દુનિયા તાલેબ નરકી.

દેખીતું ઇંદ્રિવાયણું, ને ફોડ્યું ત્યારે ધુમાડો.

દેખીતું ઝેહર પીવાય નહિ.

દેખીતાં ઇંદ્રિવરણાંના ફૂલ, મહીં કડવાં ઝેહર.

દેખે તેવું શિખે. ૪૫૧૦

દેખો તેવું કેહજો.

દેખો મિયા કે છંદ-ફૂંદ, ફૂટા જામા તીન બંધ!

દેખો મેરા રૂપ, ને ભાગે તેરી ભુખ.

દેગ તેની તેગ.

---

૧. Trust not to appearances.

૨. Trust not too much appearances.

૩. Appearances are deceitful.

૪. Long's *Eastern Proverbs and Emblems*, p. 2.

૫. Do not be carried away by the outward specious appearance; below (the outward) finery are rags.

૬. Christian's *Behar Proverbs*, p. 56.

૭. Long's *Eastern Proverbs and Emblems*, p. 5.

૮. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 438.

દેગરે ખાવાનું, ને વાવરે સુવાનું.
દેડકાની પાનશેરી. ૪૫૧૫
દેડકાની માફક એહક મારી જવી.
દેડકાને મન દરિયોજ નથી.

The frog in the well sees nothing of the high seas.

(જેપાનીસ કેહવત.[૧])

દેડકી ડામ નહિ ખમે.
દેડકાં દેખીને ડરે (એવું હીચકારૂં.)
દેતા હઓ કે રો પડું. ૪૫૨૦
દેરાણી જેઠાણીની ગોઠડીમાં સકરપારા, નણંદ ભોંજાઇની ગોઠડીમાં મેલો અંગારા.
દેરાણી જેઠાણીના ચાવલ ચરે, પણ શોખે શોખના નહિ ચરે.
દેરાણી જેઠાણીના મગ ચરીયા જાણ્યા નથી, શોખના ચરિયા જાણ્યા છે.
દેરાંમાં દેવ માય નહિ, ને પૂજારી પેસતા જાય.
દેરાસરમાં દેવ ન માય, ને પૂજારાને પલંગ ભાવે. ૪૫૨૫
દેવ એવી પાત્રી.
દેવ ગયા ડુંગરે, (અથવા દેહરે, દ્વારકાં,) ને પીર ગયા મક્કે, અંગ્રેજનાં (અથવા, ફીરંગીનાં) રાજમાં ઢેડ મારે ધક્કે.
દેવ ગયા, તો કે' પૂજા ટલી.
દેવ તેવી પાતરી, ને સરોડાંની આરતી.
દેવ તેવી પૂજા. ૪૫૩૦

Selon le saint l'encens.[૨] (ફ્રેંચ કેહવત.)

જૈસન બાઠી દેબી બૈસન કોદો કે અચ્છત.[૩] (બિહાર કેહવત.[૪])

૧. Long's *Eastern Proverbs and Emblems*, p. 125.
૨. Like saint like incense.
૩. As the goddess, so the offering of *kodo!*
૪. Christian's *Behar Proverbs*, p. 141.

દેવ દેરાં મુકીને હનુમાનની ઠેસે આવવું નહિ.
દેવ દેવ કરતાં દીકરો આવ્યો.
દેવ દેવનાં ઠીસરાં, પણ હનુમાનનાં નહિ.
દેવ મળતા પથ્થર પુંજાય.
દેવ માનતા બંનેની ખાએ, વાદીની ને પરતીવાદીની. ૪૫૩૫
દેવ સોનાના, પણ — પિત્તળની.
દેવકુકડીને (અથવા, દેવચકલીને) એ પીછી, એક નિકળી ગઈ એટલે બાંડી.
દેવતાના છોકરા કોયલા.
દેવતાને પણ દીકરા દુર્લભ.
દેવતામાં ઘી હોમવું. ૪૫૪૦
દેવના દાસ, ને વનમાં કરવો વાસ.
દેવનું દેવાતન પૂજારાને હાથ.
દેવનું માન પૂજારી વધારે.
દેવનું માથું.
દેવને ચપટી ચોખા તો જોઇએ. ૪૫૪૫
દેવળનો ઘાંટ, જે આવે તે વજાડે.
He is like a bell, that will answer every pull. (અં. કે.)
દેવાળીયા વાણિયાને ભીંતે નામું.
દેવાળીયાની દવાઈ ફરી, (અથવા, ભલી.)
દેવાળીયાને દીવાળી, ને વેહવાર્યાને હોળી.
દેવું તો ઝાડમાં ઝાડ અવતરીને પુરૂં કરવું પડે. ૪૫૫૦
દેવું નહિ હોજો દોકડો, પણ લેહણું હોજો લાખ.
દેવું, મરવું, મારવું, ઝાલવી ખગરી ઝટ, કલો કહે કે ઠકરો, વસમી ખગરીઆવટ.
દેવે દિઠું નહિ, ને પુંજારે પેઠું નહિ.

દેવે, દેલાવે, દેદે કરે, એ નર ભવસાગર તરે.

Alms are the golden key, that opens the gate of heaven. (અંગ્રેજી કેહવત.)

દેવાંના દાસ, ને વનમાં કરવો વાસ. ૪૫૫૫

દેશ ઊપરાંત કોસંબો કરવો.

દેશ ખાઇને દરવાજા ગલે બાંધવા.

He is up to snuff. (અંગ્રેજી કેહવત.)

દેશ ચોરી, ને પરદેશ ભિખ.

દેસ ચોરી, પરદેસ ભીખ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

દેશ છોડ્યે, પણ દેશ—ચાલ ન છોડ્યે. (અથવા) દેશ મુકયે, પણ વેશ (અથવા, દેશાચાલ) નહિ મુકયે.

દેશ છોડ્યે, પણ વેશ નહિ છોડ્યે. ૪૫૬૦

દેશ જાય, પણ દેશ—ચાલ ન જાય.

દેશ તેવો વેશ.

દેશમાં દીવાલી એકવાર સારી.

દેશાઇજી બેઠા પાટે, ને ઘેરની એબ ઢાંકે, ને બહારની કાહડે હાથે. (અથવા) પટેલ બેઠા પાટે, ને ઘેરની એબ દાટે.

કોઈ "બાહમણ બેઠો પાટે" પણ કહેછે.

દેશે દુકાલ, ને ગામે નાહસણું. ૪૫૬૫

દેહથી નરૂં તે સઉથી વડું.

દેહના દંડ દેહ ભોગવે.

દેહનું ઢાંકણુ રોટલો, ને ઘેરનું ઢાંકણુ ઓટલો, માએનું ઢાંકણુ દીકરી, બાપનું ઢાંકણુ બેટો, ઘડાનું ઢાંકણુ ઠીકરી.

દેહનું સુખ તો જગનું (અથવા, ઘરનું) સુખ.

દેહને તે દેવને. ૪૫૭૦

દેહરેભી જાય, મસીદેભી જાય, ને નીમાજની વખતે હાજરભી થાય.

He plays the thief, and also holds the lamp. (તા. કે.[1])

દેહવાડ કાંઇ દેશવાડ છે?

દૈતને દયા નહિ, (અથવા, શાની?)

દૈવ પણ દુર્બલના ઘાટકી છે.

દૈવની ગતી ન્યારી છે. ૪૫૭૫

દૈવને કાંઇ દયા ન હોય.

દૈવને શી દયા, ને જમને શી મયા?

દો ગીયા દાંત, ને બુઢી બેઠી ચરખા કાંટ.

દો દિનકી જુવાની, ઓર હો ગઇ દીવાની.

દો દો સબકુ અંખ્યાં, ને દો દો સબકુ કાન, આપ આપકે મનમેં (અથવા, તાનમેં) ગદ્ધાભી મસ્તાન. ૪૫૮૦

દો હવેરી, ઓર દો સવેરી, ઓર દો મદન ગોપાલા, એ તીનોમેં જો ખોટ હોએ તો લે તેરી જપમાલા. રામરાયા, ભુખે ભકતી ન હોએ.

એક શખસ એક ગુરૂ સોડે તેનો ચેલો થવા ગયો. ગુરૂએ તેના હાથમાં એક માલા આપી તેને જપ કરવા ફરમાવ્યું, તથા તે સાથે અપવાસ પાલવાની આજ્ઞા કરી. થોડાક દિવસ તો પેલા નવા ચેલાજીએ તેમ ચલાવ્યું, પણ આખરે ભુખ ન સેહવાયાથી તેણે પેલી માલા ગુરૂજીને પાછી સવાધીન કીધી, તથા કહ્યું કે બે રોટલી સહવારે, બે બપોરે, ને બે સાંજે હોય તોજ તેનેથી ભકતી થઈ શકે, બાકી ભુખે પેટે તો ભકતી નહિ થાએ. આ ઉપરથી જ્યારે કોઈ પોતાના નોકરને પેટ ભરતું ખાવાનું આપ્યા વિના તેની ઉપર સાહેબી ચલાવવા નિકલેછે, ત્યારે આ કેહવત વપરાયછે.

દોઇયો[2] ને દાણુ.[3]

જેમ દોઇયો ને દાણુ એખલા અફડાયા કરે તેમ કોઈ એખલું અટલું હોય તેને વિષે બોલાયછ.

---

૧. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 217.

૨. નાલિયેરનું ખાલી કોટલું. ૩. ડાંગ; લાકડું.

દોકડા કરતાં બ્યાજ વાહલું.

મુલસે બીઆજ પીઆરા હોતા હએ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

નાણે કરતાં બ્યાજ મીઠો. (કચ્છી કેહવત.)

દોકડા[1] વાહલા દેવને.

દોકડે દુખ હરામ. ૪૫૮૫

દોજખની દલગીરી નહિ, ને બેહશ્તની ખુશાલી નહિ.

દોજખનો કુતરો.

દોજખનો દરો, દોજખનું કામ ન કર.

દોજખનો દેવ.

દોડતાં (અથવા, દોડી ચાલતાં) સાંજ નહિ પડે. ૪૫૯૦

Por mucho madrugar, no amanece mas aina.[2] (સ્પૅ. કે.)

દોડે તે હાકે.

He that runs fast will not run long. (અંગ્રેજી કેહવત.)

દોઢ છાણું ને ડોકલી ઘી, કૈડવા પરણે રાત ને દી.

દોઢ શેર સારૂં દોહડીએ જાય, ને અઢી શેર ઘરમાં ઉંદર ખાઇ જાય.

દોદો ને ચોપડ્યાં.

દોધી કહે હું લાંબી લીસી, માહરે દિલે છે છાલ, માહરા ખાવામાં સ્વાદ કરે, તો નાખ ચનાની દાલ. ૪૫૯૫

દોમે તીસરા, જેસા આંખકા કંકરા.

દોર તેની દીન.

દોરડી (અથવા, શીંદરી) બલે, પણ વલ નહિ મુકે. (અથવા) દોરી બલે પણ આમલો ન મુકે, (અથવા, જાય, છુટે.)

The rope is burnt, but the twist is there. (કા. કે.[3])

---

૧. પઇસા. ૨. For all one's early rising, it dawns none the sooner.

૩. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 178.

શીંદરી બરે પણ વર ન છદે. (કચ્છી કેહવત.)

રસ્સી જલ ગઇ, પર બલ નહીં ગયા. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

(ફારસી કેહવત.) (ریسمان سوختہ لیکن کجیش بیرون نرفتہ)

દોરડાં તાણવાં, (અથવા, ખેંચવાં.)

યાને, અતિ મેહનતમાં-વેઠમાં-પડવું.

દોરા ચીઠીએ છોકરાં (અથવા, દીકરા) થાએ, તો પરણ્યાને કોઇ નહિ પુછે. ૪૬૦૦

દોરી લોટો, કે ગાદી તકયો.

દોરી સંધાય, પણ ગાંઠ રહી જાય.

A broken friendship may be soldered, but will never be sound. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

Amigo quebrado, soldado, mas nunca sano.[૧] (સ્પૅ. કે.)

Amigo quebrado soldará, mas nao sarará.[૨] (પો. કે.)

If iron be broken it may be united, but if friendship be broken it cannot be healed. (તેલુગુ કેહવત.[૩])

There will be a scab even after the wound is healed. (તામીલ કેહવત.[૪])

સમ્મન ધાગા પરેમકા જિન તોડો ચટકાય. તોરે, પર જો જોરહો બીચ ગાંઠ પર જાય. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

تار گسستہ مي توان بست اما گره درميان مي ماند

(ફારસી કેહવત.)

દોરંગી દુનિયા.

દોલત બેટી સુહમકી, ખરચી કદી ન જાએ, પાલી પોશી મોહટી કીની કે પરઘર ઉઠ ચલ જાએ.

---

૧. Friendship broken may be soldered, but never made whole.

૨. Broken friendship may be soldered but can never be sound.

૩. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 46

૪. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 83.

દોલર કે દસ વીસ, ચંપેકી એક કલી, મુરખકા જનમારા, ચતુરકી એક ઘડી. ૪૬૦૫

દોલાના ઘોડા જેવી ચાલ.

એવું કેહછે કે, "એક પારસી નામે દોશાબજી ગુજરાતી કરી ખેડા તથા હરસોલ ખાતેની રીજમીતોનાં મોટાં કંત્રાકતો લેઈ ચલાવતો હતો. તેને બેસી ફરવાનો ઘોડો ઘણો મસ્તાન હતો, યાને આગલ જાય તો કરડે, અને પાછલ જાય તો લાત મારે એવો હોવાથી" ઊપલી કેહવત જનમ પામી છે.

દોલાનો ઘોડો, ને સકલાતની જીન.

A'man's pony. (કાશમીરી કેહવત.[1])

Biting before, and kicking behind. (તામીલ કેહવત.[2])

દોલે દીઠું નહિ બનવું.

દોલે દીઠું બને નહિ, ને છુટું પડ્યું ગમે નહિ.

દોસ્ત પારખ્યે દાતણ કરતાં,[3] ને સગો પારખ્યે સાહી, ને બૈરી પારખ્યે નહિદાં[4]માં, જે ઘરમાં નહિ રાખે કંઈ. (અથવા) દોસ્ત વખાણીએ દાતણીએ, ને સગો વખાણીએ સાંઇ, અસતરી વખાણીએ જ્યારે કે ઘરમાં ન હોય કાંઈ. ૪૬૧૦

دوست آن باشد که گیرد دست دوست — در پریشان حالی و ماندگی

دوستی را چنین کسی باید که از او کار بستہ بکشاید

(ફારસી કેહવતો.)

દોસ્ત વગર દુનિયા અકારી.

A father is a treasure, a brother a comfort, but a friend is both. (અંગ્રેજી કેહવત.)

---

૧. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 11. ૨. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 502.

૩. યાને, જે ખરો મિત્ર હશે તે દાતણ કરવું પણ મેલી દઇને પોતાના મિત્રને સામે આવતો જોઇ તેની મુલાકાત લેવા જશે, અને એવી રીતે પોતાની દોસ્તીની પરીક્ષા આપશે.

૪. ભાંભણ; ભવાં.

Nao se póde viver sem amigos.[1] (પોરચુગીઝ કેહવત.)
દોસ્તકા હિસાબ દિલમેં.
દોસ્તી એસી કીજીએ જેસો સિરકે બાલ, કટે, કટાવે, શીર કટે, જડ બિન છોડે ખ્યાલ.
દોસ્તી રખના તો ઝેહરભી ચખના.
દોસ્તીમાં દેવલેવ વિનાશનું બીજ. ૪૬૧૫
દોસ્તે દોસ્ત મલ્યા, ને ભવનાં દુખ ટલ્યાં.
Friendships multiply joys and divide griefs. (અંગ્રેજી કે.)
દોહડ ડાહ્યું.
યાને, મુરખ.
A philosopher and a half. (કાશમીરી કેહવત.[2])
दीड शाहणा. (મરાઠી કેહવત.)
દોહડ્યાં વગર છોકરાં ઘુંઘરે ન રમે.
દોહડ્યાંના દસ ફેરા ખાય.
દોહડ્યાંના દસ સોગણ ખાય. ૪૬૨૦
દોહડ્યાંનું દોહડ શેર.
યાને, ઘણું સસતું; પુશકલ જહામાં.
दीडकीला तीन शेर. (મરાઠી કેહવત.)
દોહડ્યાંને માન છે.
पैक्याचा सर्व मान. (મરાઠી કેહવત.)
દોહડ્યાંનાં મરી મણ નહિ મલે.
દોહતી સુવે, ને વલોવતી ઊઠે.
દોહોવ્યો દરિયો, ને દેખાયો શોમ. ૪૬૨૫
દોંગા જોઇને ડર્યો મત, ને પટલા જોઇને લઝો મત.

---

1. There's no living without friends.
2. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 58.

દંડ પર ડામલો, ને નીદાર પર ચાંદલો.

દંડ, મુંડ, ને ડામ, એ તો રણછોડ્યા (અથવા, કૃષ્ણજી)નાં કામ.

દંડ, મૂલ ને ડાહમ.

દંડનો કંઇ ખંડ નહિ. ૪૬૩૫

દાંક્યા સાથે આવીને મરઘા સાથે જવું.

યાને, દોડ કરતા આવવું અને દોડ કરતાં જવું. ગુજરાતનાં કેટલાંક ગામોમાં દર સહવારે દાંડયો આવીને બાંગ પાડી લોકોને ઊઠાડી જાય છે.

(ફારસી કેહવત.) دیر آمدن وشتاب رفتن

દાંડા ગણવા.

દાંડી મારી જવી.

દાંડે ધાસે, બડી પનોતી નાહસે.

દાંત આપ્યા છે તે ચવેણું આપશે. ૪૬૪૦

Heaven never sends a man without providing for him clothes and income. (ચીનાઇ કેહવત.[1])

तिथ आहे तों भट नाहीं, भट आहे तो तीथ नाहीं. (મરાઠી કેહવત.)

(ફારસી કેહવત.) خدائیکہ دندان دهد نان دهد

દાંત કરતાં પુઠ દેખાડવી સારી.

દાંત કોતરવા સળી નહિ, ને ધારવામાં મીઠું નહિ (એવું મુફલેસ.)

દાંત છે ત્યાં ચણાં નથી, ને ચણા છે ત્યાં દાંત નથી.

Chi ha denti non a pane ; e chi ha pane, non ha denti.[2]
(ઈતાલ્યન કેહવત.)

દાંત ને અન્નને વેર થવું.

દાંત તેવી બત્રીસી, ને કુઇ તેવી ભત્રીજી. ૪૬૪૫

---

૧. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 393.

૨. He who has teeth has no bread, and he who has bread has no teeth.

દાંત પેહલાં કે જીભ?
દાંત હાલે, ને જીભમાં હાલે.
દાંતને જીભ ભાલવી પડતી નથી.
દાંતને દુખ, ને જીવતે અસુખ.
ઘણું અને સારૂં ખાવાનું અભખરો રાખનાર માણસના સંબંધમાં વપરાયછે.
દાંતમાં આંગલાં પકડવાં. ૪૬૫૦
ઉસને દાંતોમેં ઉંગલી કાટી. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)
(ફારસી કેહવત.) دست در دندان گرفتن
દાંતમાં ખાસડું આપવું.
દાંતમાં (અથવા, મોહડાંમાં) સવાદ રહી જવો.
ઘણી લેહજતદાર વસ્તુઓના સંબંધમાં વપરાયછે.
દાંતમાં સાકો, ને મહોમાં ફાકો.
એક માણસ બીજાના આભારમાં હોવા છતાં તેની સામે બેમરવતાઈ દેખાડે ત્યારે આમ બોલાયછે.
દાંતે દરદ, ને માથે કરજ.
દાંતે દોરડી બાંધવી. ૪૬૫૫
યાને, કસર કરવી.
દાંતે બાંધી દોરડી, ને અગ્યારસ કાહડી કોરડી.
દાંતે રોટલી કરડીને ખાય (એવાં સંપવાલાં.)
They eat of one dish, and sleep on one bed. (તે. કે.[૧])
દાંત કાટી રોટી હએ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)
દાંતે લાગું ગલ્યું, ને તનખલે ઘર બલ્યું.

૧. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 85.

ધ

ધગરાને મલી દુકાણી, ને ધગરો ગીયો ઉજાણી.

ધણી અપાવો ધુપડું, નહિ તો બલું તમારૂં ઝુપડું. ૪૫૬૦

ધણી આવ્યો કે ધાડ, ઝાંપો લગાડું કે વાડ?

ધણી કેહશે માહરે જોઇએ નહિ, ને પાડોશી કેહશે માહરે શિરસટ્ટે.

ધણી જાગે, તો ચોર નાહસે. (અથવા) ધણી જાગ્યો, તો ચોર ભાગ્યો.

ધણી જાણે નહિ, ને ઢેડ ધરાકાં વેંહચે.

ધણી દુઝે, કે ઢોર દુઝે. ૪૫૬૫

ધણી ધણીઆણીની રાડ,[1] ને જવાસાની વાડ.

ધણી ધણીયાણીની વઢવાડ, ને જવાસાની ખલવાડ.

ધણી ન હોવે પાસ, ખેતી ધનકા નાશ; ધણી જો હોવે પાસ, ખેતી ધનકી આશ.

ધણી પોતેજ ચોર તેને રાજા શું કરે?

---

૧. કજીઓ.

ધણી માહરો લાડકો, પાંચ પરાયાનું ખાય, છ મહિને માથું ઓડાવે, ને વરસ દહાડે નાહે. ૪૬૭૦

ધણી રલે, ને ધણી ખાય.

ધણી રાજ, ને મહારાજ; પુત રાજ, ને ભુત રાજ.

A husband that begs is better than a son that rules over villages. (તેલુગુ કેહવત.[1])

ધણી રે ધણી! અનધન ધણી! તું છતાં મહને ફિકર ઘણી, કાલો દાંત, કડીરનો ચુડો, તું કરતાં માહરો કાંટલો રૂડો.

ધણી રે ધણી! તાહરી ધંમક ઘણી, લાયો તો એક મુરાની પણી, ને લેરે શેતાનની જણી!

ધણી વગર ધરોડ સુનું. ૪૬૭૫

ધણી વગરનું ઢોર, ને નહિ મલે ખીલો ને દોર.[2]

ધણી વગરનાં ઢોર સૂના.

The master's eye makes the horse thrive. (અંગ્રેજી કેહવત.)

L'occhio del padrone ingrassa il cavallo.[3] (ઈતાલ્યન કે.)

O olho do amo engorda o cavallo.[4] (પોરચુગીઝ કેહવત.)

Hunsbonds Oie giör en fed Hest.[5] (દેનીશ કેહવત.)

ધણી વગરના ઢોર સુણા. (કચ્છી કેહવત.)

ધણી વિના ધરાલ બેઠું.

ધણી વિનાની વાડી, ને વેઠે પકડી ગાડી.

ધણીએ ધણી રાજી, તો ક્યા કરે મુલાં ને કાજી. ૪૬૮૦

ધણીએ માની તેને ઘેરે માની, ઘેરે માની તેને ગામે માની.

---

૧. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 66.

૨. દોરડું.

૩. The eye of the master fattens the horse.

૪. The master's eye makes the horse fat.

૫. The eye of the master makes the horse fat.

ધણીજી હું તો માંદી, ને એક અપાવો બાંદી, બાંદી બેઠી જમશે, ને તે તો મહને ગમશે.

ધણીની ચોરી કરવી, ને ખોદાની ચોરી કરવી બરાબર છે.

ધણીની ધમક ધણી, ને ફાત[1]માં (અથવા કાખમાં) મુરાની પણી, ચાલરે શેતાનની જણી. (અથવા) ધણીની ધમક ધણી, ને લબ્યો કોહમીની પણી, ને લેરે શેતાનની જણી.

ધણીની ધાડે કાંઇ ભેંસ વેહલી પાનો મુકે? ૪૬૮૫

ધણીની પેજ ખવાય, પણ બાપનાં રાજની રોટલી નહિ ખવાય.

ધણીની માનીતી ઢેડી બાર ગામ ઉજડ કરે, (અથવા, ગામ અભડાવે)

ધણીનું ધાન ખાવું, ને લોહડાંના ચણા ચાવવા બરાબર.

If despised by her husband all will slight her. (તા. કે.[2])

ધણીને ગમે નહિ, ને પડોશી કહે માહરાં માથાં સાથે.

ધણીને ધતુરો, ને ચોરને મલીદો. ૪૬૯૦

धन्याला धतूरा व चोराला मलीदा. (મરાઠી કેહવત.)

ધણીને સુઝે ઢાંકણીમાં, પડોશીને સુઝે આરસીમાં. (અથવા) ધણીને સુઝે ઢાંકણીમાં એવું પડોસીને આરસીમાં ન સુઝે.

A gamester sees always more than a looker-on.

One eye of the master sees more than four of the servants. (અંગ્રેજી કેહવતો)

કીસીકો તવેમેં દીખાઈ દેતા હએ, કીસીકો આરસીમેં. (હિ. કે.)

ધણીકે સુજે ઢકણીમેં તેડો પડોસીકે ન સુજે આરસીમેં. (કચ્છી કે.)

ધણીનો કોણ ધણી હોય? (અથવા) ધણીની આગલ કોઇ ધણી છે?

ધણી જો કોએ ધણી આએ. (કચ્છી કેહવત.)

ધણીનો કાંઈ ધોખો નહિ.

ધણીનાં ઢોર ધણીને ઘેર ગયાં.

---

૧. બગલ. ૨. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 278.

ધણીયાણી ધણીવાલી સોહામણી લાગે, ને ધરતી વસ્તીવાલી સોહામણી લાગે. ૪૬૯૫

ધતુરાની ધાર મારવી.

ધન ઘેલાં, ને મન ઘેલાં.

ધન છે તાહરી છાતીને.

(ફારસી કેહવત.) آفرین باد برایں همت مردانہ تو

ધન, જોબન, ને ઠકરઇ, સદા કોઈની ન રહી.

ધન તો ઢેડને ઘેર પણ હોય. ૪૭૦૦

ધન માહરા ધણીને કે જેમ હાલે તેમ હાંકે.

ધનકા ધન ગયા, ઔર દોસ્તકા દોસ્ત ગયા.

A ready way to lose your friend, is to lend him money.

He that doth lend, doth lose his friend. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

Lend your money, and lose your friend. (સ્કૉચ કેહવત.)

Neither a borrower nor a lender be,
For borrowing dulls the edge of husbandry;
And loan oft loses both itself and friends.
(શેકસપીઅર, "હૅમલૅત.")

Qui prête à l'ami perd au double.[1] (ફ્રૅંચ કેહવત.)

A man who lends money to a friend shall never see either his friend or his money again.[2] (જેપાનીસ કે.)

Dinheiro emprestaste, inimigo ganhaste.[3] (પોર્ચ્યુગીઝ કે.)

Die op borg geeft, verliest zijn goed en zijn vriend.[4]
(ડચ કેહવત.)

---

૧. Who lends to a friend loses doubly.
૨. The *Oriental*, May 1885, p. 219.
૩. Money lent, an enemy made.
૪. Who ventures to lend, loses money and friend.

Friendship so close that a hair cannot be introduced between the parties, will be destroyed if money matters interpose. (તામીલ કેહવત.[1])

ધનકી જાડી, ભેંસની પાડી, ને મોટે ઠઠડેથી તાહરી જાન કાહડી.

ધનકોરબાઇની ધન કમાઈ, ને એક દીકરીના સાત જમાઇ.

ધનજી બેહરામની રાણી, ને અચ્છેર પાસેર હાણી. ૪૭૦૫

ધનજી મનજી મલ્યા, સામજી ને નથુ સાથે પીતરી ઘણી, જેમ તેમ કરતાં ચાલ્યા ઉજાણી, તો નથુ બેઠા મીજાજમે.

ધનજી લુહવાડનો ટીકો.

ધનતર વૈદની ગોલી (જેવું કારગત.)

ધનતુરા[2]ના ગુણ તે માધેવ જાણે.

ધનધન ધોરી, ને ઢોલિયાની પાટી તોડી. (અથવા) ધનધન ધોરી, ને વેહલ જોડી. ૪૭૧૦

ધનધન પુત, ને અવદરશાનું સુત.

ધનના ભ્રસ્પતી બેસવા.

ધનના મોહટાથી ન થાય તે મનનો મોહટો કરે.

ધનપાલશાહ ગોડી, ને નામ વખતશાહ શેઠ.

ધન્ય ઘડી, ને ધન્ય દહાડો. ૪૭૧૫

ધન્ય વિધાત્રા ગોલ ને મીઠું, અમદાવાદ જતાં ધોલકું દીઠું.

ધનવાન ને વિદ્વાનને વેર છે.

ધનવાનનો કચરો, તે ગરીબનો પેટભરો.

ધના ધના ધુતારી, ને પેલે પાર ઊતારી.

ધબકે ભેંસ દુધ દેય, ધબકે છોરૂં છાનું રહે, ધબકે જાર બાજરી, ને ધબકે નાર પાધરી. ૪૭૨૦

ઘણી વેલા "ધબકે" ને બદલે "બુધે" પણ બોલાયછે.

1. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 479. 2. ધતુરો.

A spaniel, a woman, and a walnut-tree, the more they be beaten the better they be. (અંગ્રેજી કેહવત.)

ધભધભ નાહ્યા, ને લપલપ ખાયા.

ધબ્બો મારીને સલામ કરવી.

ધમ્મ ધડાકા, ને અજબ તડાકા.

ધમ ધોકો, ને ચાપુ ચણા.

ધમ્યું સોનું વાએ ગયું, (અથવા, ધુલ મળ્યું.) ૪૭૨૫

ધમાધમી ને ધોલકે ચીઠી, (અથવા, ધમાધમ ને ઢોકલ મિઠી,) વહુ મુઇ કે વરને પીઠી.

ધર ધડી, ને ધર દાહડો.

ધર જા, બીસર જા, મર જા.

ધર ધર કરતો આયો, ને મુરાની પણી લાયો.

ધર પર ડોક નહિ રાખવી. ૪૭૩૦

ધરતી ધખે, ને રવી તપે.

ધરતી દાર નહિ દેય (એવી માઠી હાલતમાં આવવું.)

No shade to stand under, or branch to clutch. (તે. કે.[1])

ધરતી ફાટે (એવું જાુઠું, વગેરે.)

ધરતી માથે લઇને ફરવું.

ધરતીના છેડા આવે, પણ કોઇની છાતીના નહિ આવે. ૪૭૩૫

ધરમ કરતાં કરમ નડે.

એક માણસનું સારૂં કરવા જતાં કોઈ ઓર નુકસાનીમાં આવી પડે ત્યારે આમ બોલાયછે.

Dépends le pendard et il te pendra.[2] (ફ્રેંચ કેહવત.)

ધરમ કંધે કરમ નડે. (કચ્છી કેહવત.)

धर्म करितां कर्म उभें राहतें. (મરાઠી કેહવત.)

---

૧. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 227.

૨. Take down a rogue from the gallow and he will hang you up.

ધરમ કરતાને ધા, (અથવા, હા,) ને પાપ કરતાને ના, બે મારગ બતાવી દીધા, મન માને તાંહ જા.

ધરમ કરતાં ધાડ થઇ, (અથવા, આવી.)

If you save a rogue from the gallows he will rob you the next night. (અંગ્રેજી કેહવત.)

ધરમ કંધે ધાડ પઇ. (કચ્છી કેહવત.)

ધરમ કરમના વા દશા?

ધરમ કરે તેને ધન મલે. ૪૭૪૦

ધરમ જાગે, ને બલ્લા ભાગે.

ધરમ પોતીકો વહાલો, ને વેપાર પારકો વહાલો.

ધરમ રાજાનો ગોલ, કોણને મિઠો નહિ લાગે?

ધરમ રાજાનો ગોલ, જેમ લુટાય તેમ લુટો, (અથવા, જેમ ગમે તેમ લુટે.)

ધરમ વિહુણા માનવી, તેને લાંબા લાંબા કાન. ૪૭૪૫

ધરમકે જહનુનમે ચાંદ ઔર સેતારે હે, અપની મતલબમે અકારે ઔર પ્યારે હે.

ધરમના ધકેલા ખાવા.

ધરમના ધકેલા, ને અલ્લાની મુકી.

ધરમના હીંડોલા ઇન્જાવ્યા.

ધરમની ગાયના દાંત શા જોવા? (અથવા) ધરમની ગાયને દાંત નહિ. ૪૭૫૦

Look not a gift horse in the mouth. (અંગ્રેજી કેહવત.)

A gi'en horse shou'd na be looket i' the mou'. (સ્કૉચ કે.)

A cheval donné, il ne faut point regarder à la bouche.[1] (ફ્રેંચ કેહવત.)

A caval donato, non guardar in bocca.[1] (ઈતાલ્યન કેહવત.)

Geschenszten Gaul sieht man nicht in's Maul.[1] (જ. કે.)

---

૧. Look not a gift horse in the mouth.

A cavallo dado no le miren el diente.[1] (સ્પેનીશ કેહવત.)

Een gegeeven paard moet men niet in den bek zien.[1] (ડચ કેહવત.)

Man skal ei skue given Hest i Munden.[1] (ડેનીશ કેહવત.)

When a man was given a Pretti of corn he complained of short measure. (તેલગુ કેહવત.[2])

ધરમજી ગોન્ન સિંગ [illegible].

ધરમજી ગાયકે શીંગડા કેડા? (કચ્છી કેહવતો.)

ધરમકી ગાયકે દાંત ક્યા ગિનના. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

धर्मांची गाई दांत कांगे नाहीं. (મરાઠી કેહવત.)

(ફારસી કેહવત.) مفت را چه گفت

ધરમની જભાં ઢીલવવી.

ધરમની ઢીંગ પડે.

ધરમની ધીને બધા જી, ને ધરમની માએને કુતરા ખાય.

ધરમની માએના દાંત ગલે.

ધરમની વાતમાં ઢીલ નહિ. ૪૭૫૫

ધરમનો કરતો પાંગલો, જગના કાકા એ શું કીધું, તો ખજું ખાસડું માથે લીધું.

ધરમનો પાવરો કીધો, (અથવા, બાંધ્યો.)

ધરમનાં ઉંડાં.

ધરમનાં કામ પાંગલાં.

ધરમનાં કામમાં ઢીલ કેવી? ૪૭૬૦

ધરમજે કમમે ઢીલ કેડી? (કચ્છી કેહવત.)

ધરમનાં કામમાં ઢીલ નહિ, ને અડઓથનો ઉધારો નહિ.

---

૧. Look not a gift horse in the mouth.

૨. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 260.

ધરમથી થાય, ને પાપથી જાય.

એક પટેલ હતો તેની પાસે એક બ્રાહ્મણ હરરોજ કાલાવાલાં કરી ભિખ માગતો હતો. પણ તે કંઈ આપતો નહિ. પટેલના ઘેરમાં એક ગાય હતી તે ઘણી મસ્તાની તથા વાંઝત હતી. તે મરવા પડી ત્યારે પટેલે પેલા બ્રાહ્મણને તે ગાય આપી. લોકોએ પુછ્યું "મહારાજ પટેલને ઘેરથી શું લાવ્યા?" કહ્યું "પટેલે એવી મહને બક્ષેસ કીધીછ કે જેથી ધરમથી થાય ને પાપથી જાય."

ધરમમાં ને કરમમાં ભાગ નથી. (અથવા) ધરમમાં ને કરમમાં કોઇનો ભાગ છે?

ધરમી ધરમ કરે ને પાપી પેટ કુટે.

ધરમી ધરમ શું કરે, કે ભિખારીજ ઘણા મલે. ૪૭૬૫

ધરમીકુ અધરમી ન કહીયે, ચોરકી રખ્યે ન પાસ, એસે બમનકો મુખપે ન લીજીએ, જીસે હો હરી ઉદાસ.

ધરમીને ઘેર ધાડ, ને કસાઇને (અથવા, કુકર્મિને) ઘેર કુશલ.

The ungodly, who prosper in the world, they increase in riches.—Psalm, LXXIII, 12, 13.

The good are troubled, and the bad blossom. (કા. કે.[1])

Good men suffer much. (ચીનાઈ કેહવત.[2])

ધરમીને ઘેર ધાડ, ને પાપીને ઘેર રાજ.

ધરમીને ઘેર ધાડ, ને હરામીને ઘેર દુકાલ.

ધરમીને પુન, ને પાપીને પ્રાશ્ચીત. ૪૭૭૦

ધર્મો જય, ને પાપો ક્ષય.

धर्मी जय व पापीं क्षय. (મરાઠી કેહવત.)

ધરમજો જે ને પાપજો એ. (કચ્છી કેહવત.)

---

૧. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 157. ૨ Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 225.

ધરવો જોગ ત્યારે નહિ જોવી વસ્તી, ને સાખવો ભેરવ, ત્યારે મેલવી ખસ્તી, કરવો ઉદ્યમ ત્યારે નહિ કરવો ખ્યાલ, કહે અખા એ બે નહિ મલે સોંથો કે તાલ.

ધરાઇ — ધરકા કરે.

Als 't varken zat is, zoo stoot het de trog om.[૧] (ડચ કે.)

He who does not wish to give, says "I have none." He who does not wish to eat, says "it is flavourless."[૨]

ધરાયલો ઠણુકારે, ને ભુખ્યો વાડ મોડે.

ધરાયલો (અથવા, ભર્યા પેટવાલો) ભુખ્યાની શું કદર જાણે? ૪૭૭૫

He that's full, takes no care for him that's fasting. (અંગ્રેજી કેહવત.)

It is easy preaching to the fasting with a full belly.

A full man does not understand a hungry one. (રશ્યન કેહવતો.[૩])

Il satollo non crede al digiuno.[૪] (ઈતાલ્યન કેહવત.)

Den fede So veed ei hvad den sultne lider.[૫] (દે. કેહવત.)

ધરાયાને મન કંઈ નહિ, ને ભુખ્યાનો જીવ જાય.

ધરાયો બ્રાહ્મણ, ને ભુખ્યો વાણિયો, એ બેને છેડવા નહિ.

ધરીકી ધરી રેહ જાયગી.

ધરે તો ખાય, ને મુકે તો જાય.

ધસીને ચાલવું નહિ, ને ધમ દઇને તુટી પડવું નહિ. ૪૭૮૦

Qui n'y va, n'y chet.[૬] (ફ્રેંચ કેહવત)

---

૧. When the pig has had a bellyful it upsets the trough.

૨. *Hill Proverbs of the Inhabitants of the Chittagong Hill Tracts*, by Capt. Thomas Herbert Lewin, p. 21.

૩. *The Progress*, May, 1885.

૪. The well-fed man does not believe in hunger.

૫. The fat sow knows not what the hungry sow suffers.

૬. He that ventures not fails not.

Die kruipt en valt niet.[1] (ડચ કેહવત.)
દોર ચલે ન ગિર પડે. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

ધાઇને મલવું નહિ, ને છેટું ભાંગવું નહિ.

ધાઓ ધાઓ, ને કરમમાં હોય સો પાઓ.
ધા ધા કિસ્મતકા લીખા સો પા.
ધાવ જો બીધ લીખા સો પાવ. (હિંદુસ્થાની કેહવતો.)

ધાગા ઉપર ધાગા, ને દિવસ જાય ભાગા.

ધાડ મારીને ઢાંકણું વાલી દીધાં.

ધાડને ને રેલને મોહડે કંઇબી રેહ, આગને મોહડે કંઈ નહિ રેહ. ૪૭૮૫

ધાણાં શું ને ઠમરીવાલું શું કરેછ?
"એક ચાકરને ચીઠી પર શેઠે લખી આપ્યું કે ધાણાં, શુંઠ ને મરી એવી ત્રણ જણસ લાવવી. પણ અક્ષરોની ગોઠવણ વિના બજારે બજાર ભટકીને પાછો શેઠ આગલ આવી કેહવા લાગ્યો કે ધાણાં શું ને ઠમરી મલતી નથી."[2]

ધાતુનાં વાસણ સાથ કાદવનું અથડે તો કાદવનુંજ ભાગે.
યાને, એક મોટાં માણુસની સામે એક નાહનો માણુસ સરકશી કરે તો તેમાં સેવટે તેજ ખતા પામે.
Leongryde badder intet af at komme i Lag med Kobberpotte. (દેનીશ કેહવત[3])
The earthen pot cannot contend with the brass one.
(રશ્યન કેહવત.[4])

ધાતાં ધન નહિ મલે તો ધાન પણ મલે. (અથવા) ધાતાં ધાન મલે પણ કાંઇ ધન મલે? (અથવા) ધંધો કરે તેને ધન નહિ મલે તો ધાન પણ મલે.

---

૧. He that creepeth falleth not. ૨. જ્ઞાન વરધક, સપતેમ્બર ૧૮૮૮.
૩. The earthen pan gains nothing by contact with the copper pot.
૪. Long's *Eastern Proverbs and Emblems*, p. 57.

ધાન ખાઇને ધણી વગોવવો.
ધાન ખાયછ કે ધુલ ખાયછ? ૪૭૯૦
ધાન ખાવું ધણીનું, ને ગીત ગાવું વીરાનું.
ધાન ધરપત, ને ઘી સંપત.
ધાન ધુલ, ને ઢગલે મલ્યું.
ધાન મારે, ને ધાન જીવાડે.
ધાન વિના મરે, કે શાન વિના મરે. ૪૭૯૫
ધાન શાક કાંઈ જુદાં નહિ પડે.
ધાનનું ઢેફલું, ને દાલનું કહડીયું.
આલસુ અને પડી રહે એવાં માણસને વિષે બોલાયછે.
ધાનમાં ધુલ નાખવી. (અથવા) ધાન ભાજવું.
યાને, ધણી ધણીયાણી વચ્ચે ટંટા કરાવવો.
ધાનાર ત્યાં ખાનાર નહિ, ને ખાનાર ત્યાં ધાનાર નહિ.
ધાનાર તો ઘણુંએ ધાય, પણ ખાનારના નસીબમાં હોય ત્યારે કેની? ૪૮૦૦
ધાને ધંકાયલું.
યાને, પોતાનો ગુજારો પોતેજ કરી શકે એવી સ્થીતિવાલું.
ધાનાં મલ્યાં તો પાનાં નહિ, ને પાનાં મલ્યાં તો ધાનાં નહિ. (અથવા) ધાનાં ત્યાં પાનાં નહિ, ને પાનાં ત્યાં ધાનાં નહિ.
ધામધુમમાં હું હતી, ને ખુપરે માહરી સારી તુટી.
ધામલેજનું છેટું છે.
ધાયાને પુતા, ને કોરવાલીને સુતા ૪૮૦૫
ધાયે વાંકાં કણબીનાં.
ધારણ ભાંગીને ઉમરો કરવો.
ધારવું માણસને હાથ, ને કરવું પરમેશ્વરને હાથ.
ધાર્યું કોઇનું થતું નથી.
ધાર્યું ધણીનું થાય, ને ડાહપણ ડાહ્યાનું જાય. ૪૮૧૦

ધાર્યું ના થાય, થવાનું તે થાય, આશાએ ફોકટ જીવ લેવાય.

ધાવી જાય પાડો, ને આવી જાય પાડીને માથે.

Involved in difficulty, or taken prisoner, but for no fault of mine. (કાશમીરી કેહવત[1])

The oxen ate up the crops, and they cut off the ear of the donkey. (પશતુ કેહવત.[2])

While he who ate the kernel of the coconut escapes with impunity, is he who sucked the fibre to pay the fine? (તામીલ કેહવત.[3])

સુખ પુન કરથ ચમરૂ, કોડા ખાય દેયાલ.[4]

ચોરી કરે નિમોછિયા, લગ જાય મોછગરણુકે. (બિહાર કેહવતો.[5])

करूं गेलों तुज, व झालें मज. (મરાઠી કેહવત.)

(ફારસી કેહવત.) دندهٔ را اشتر شکستہ و تاوان خر داد

ધાવે સો પાવે.

ઘી તો માહરી ધામણી, ને પેહરે સુનાની દામણી.

ઘી ધામણી, ને બાંધે સીકા દામણી. ૪૮૧૫

ઘી ઘોલા, પેહરે સુનાના વીટોલા.

ઘી વગર કોઇ ધાય નહિ, ને જી વગર કોઈ ખાય નહિ.

ઘીકા પાટું કોપર્યાં બાઈ! ઓરસ્યા પર માન ઘણાં.

ઘીકે પાપે દાવ આવ્યો ત્યારે ઊઠડી ઉભી થઇ.

ઘીંગા[6]ની ધરતી, ને વિદ્યાનું દાન. ૪૮૨૦

ધીંગેજી ધરતી. (કચ્છી કેહવત.)

---

૧. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 81. ૨. Long's *Eastern Proverbs and Emblems*, p. 226.

૩. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 371.

૪. Christian's *Behar Proverbs*, p. 174. ૫. *Ibid*, p. 175.

૬. ધીંગું—સામરથ; પઈસાવાળું.

ધીંગાને ઘેર ધુસું પડે, ને મુસી વાટે દીવા બલે.
ધીની જણુતી રાણી, ને કિલ્લા કોટની ધણીઆણી.
ધીમાનાં દેહરાં, ને ઉતાવલાના પાળીયા.
ધીમે ધીમે ચલને દો, સાંઇકે ટટ્ટુ ચલને દો.
ધીર સમાન જોગ નહિ, રોષ સમાન રોગ નહિ, મોત સમાન ભોગ નહિ, મોજ સમાન સોગ નહિ. ૪૮૨૫
ધીરજ, ધર્મ, મિત્ર, ઓર નારી, આફ્ત-કાલ પરખીએ ચારી.
ધીરજ (અથવા, ધીર) મોહટી વાત છે.

Patience and application will carry us through.
Patience, money, and time, bring all things to pass.
Patience is plaster for all sores. (અંગ્રેજી કેહવતો.)
Chi aspettar puole, ha ciò che vuole.[1] (ઈતાલ્યન કેહવત.)
Die kan lijden en verdragen, vind zijn vijand voor zijn voeten geslagen.[2] (ડચ કેહવત.)
By patience grape juice becomes wine and the mulberry leaf satin. (તરકીશ કેહવત.[3])
Many locks are opened by patience.[3]
Patience is the key to joy. (અરબી કેહવતો.[4])

ધીરજ મોટું ધનછે.
ધીરજનાં કામ ધીરજે થાય.
ધીરજનાં (અથવા, ધારણુંનાં) ફલ મિઠાં છે. ૪૮૩૦
ધીરે ધીરે જાયગો, સબ દેવનકો સાથ, રહેગી કાષ્ટકી પુતલી, ઓર પથ્થરકે પારસનાથ.

---

1. He who can wait obtains what he wishes.
2. He that can be patient finds his foe at his feet.
3. Long's *Eastern Proverbs and Emblems*, p. 54.
4. *Proverbs from East and West*, p. 31.

ધીરાં કામ સાહેબનાં.

Sat sito si sot bene.[૧] (લૅતીન કેહવત.)

A thing done without haste never fails.[૨]

Attempt nothing without consideration, and do nothing hastily. (તામીલ કેહવતો.[૩])

Done leisurely, done well. (ચીનાઈ કેહવત.[૪])

ધીરા કામ રહેમાની, શિતાબ કામ શયતાની. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

(ફારસી કેહવત.) دیر آید درست آید

ધીરાં સો ગંભીર.

Haste makes waste, and waste makes want, and want makes strife between the good man and his wife.

Haste trips up its own heels. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

Hâtez-vous lentement.[૫] (ફ્રેંચ કેહવત.)

If he delays he will come quickly, but if he hastens he will come slowly. (કાશમીરી કેહવત.[૬])

ધીરા સો ગંભીરા. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

(ફારસી કેહવત.) دیر گیر و سخت گیر

ધીરાં ધરાં રાવતાં, ધીરે સંપત હોય, માલી સીંચે સોગણું, પન રત વિન ફ્લ ના હોય.

ધીલી નાલને ખીલોજ ભલો. ૪૮૩૫

Herradura que chacotea, clavo le falta.[૭] (સ્પૅનીશ કેહવત.)

ધીલે પાએ (અથવા, દીધે બારે) ધપકડા.

---

૧. Quick enough, if well enough.

૨. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 422. ૩. *Ibid*, p. 413.

૪. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 15.

૫. Hasten leisurely.

૬. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 3. ૭. The horseshoe that clatters wants a nail.

ધીસે બારે ધપકડા, ને એકમ ડોલાડોલ.
ધુત્તા હોય સલક્ષણુ, વેશ્યા હોય સલજ, ખારાં પાણી નિર્મલા, એ ત્રણે અખજ.
ધુમાડાના બાચકા ભરે શું રંધાય?
ધુલ ગામ ધોલેરા, બંદર ગામ બારા, કાચા ઘંઉની રોટલી, પાણી પીવાં ખારાં. ૪૮૪૦
ધુલ ધાણી, ને વા પાણી.
ધુલ ને ધુમાડો, (અથવા, ધમાસો.)
ધુલ ને પથ્થર.
ધુલ ને રાખ.
ધુલ વાવલે, તો કાંકરા નિકલે. ૪૮૪૫
ધુલના ઢગલા, ને રાખના રોટલા.
ધુલના દોરા, ને વાએ તુટા.
ધુલના ફાકા ભરાવવા.
ધુલની એહન રાખોડી.
ધુલનું (અથવા, ધુલમાં) વીણામણુ કાંકરા. ૪૮૫૦
ધુલને પાએ ઢેફાં.
ધુલનો ટોપલો પટોરાંએ ઢાંકવો.
ધુલનો ધડો, ને ઢેખાલાનાં કાટલાં.
ધુલનો પણ ખપ પડે.
ધુલનો પૈસો કરવો. ૪૮૫૫
ધુલપર ઢેફું, ને વારપર સુપડું.
ધુલપર પોપડો.
ધુલપર લીપણું, ને કામલ પર બીબાં.
ધુલપર લીપણું, ને વારપર તીપણું.
ધુલમાં કાંકડાની ખોટ. (અથવા) ધુલમાં કાંકડાની શું વાણુ પડી? ૪૮૬૦

ધુલમાં છાન પડે તે કંઇભી ઊપાડ્યા વગર રહે નહિ.
ધુલે ધુલ, ને કાંટાની શુલ.
ધેડવાડે આમલી, ખાટી હોય કે મોલી, શા કામની?
ધોઈ — માં ધુલ ભરવી.
ધોકેકુ સોના લગા દે. ૪૮૬૫
ધોતી જોડા લબરડે, ને ઘરમાં હાલ્લાં ગરબડે.
ધોતી પોતી ખુંચી લે, પણ મહને જીવતો જવા દે.
ધોતીઆંનાં ઢોલ ગવાય તે સાંભલજો.
ધોતીનાં ઢોલ આગલ આવશે.
ધોભણ બિચારી ધોણાં ધોય, પણ મોચણને બારણે વાગે મરદંગ. ૪૮૭૦
ધોભી ધુવે મુલે, ને બાકી ધુવે વગર મુલે.
ધોભી ધોવા જાય, ને મોચી સીવવા જાય.
ધોભી બેટા ચાંદસા, સીટી ઔર પઢાક.
ધોભીના વાગા માફક બદલાવું.
ધોભીની કમાઇ બંધારો લેઇ જાય. ૪૮૭૫
ધોભીને ઘેર ખાતર પાડે તો ઘરાકોનું જાય. (અથવા) ધોભીને ત્યાં ધાડ આવી, તો ઘરાકોનું જાય.
ધોભીને માથે ભાર.
ધોભીનો કુતરો, નહિ ઘેરનો, નહિ ઘાટનો, કે નહિ બહારે વાટનો. (અથવા) ધોભીનો કુતરો, નહિ વાટનો ને નહિ ઘાટનો.

Like Wood's dog, he'ill neither go to church, nor stay at home. (અંગ્રેજી કેહવત.)

કુત્તા ધોબીકા, ઘરકા ન ઘાટકા. (હિંદુસ્થાની કેહવત)

ધોબીને કુતો, ન ઘરજો ન તડજો. (કચ્છી કેહવત)

ધોભીનો પથ્થર. (અથવા) ધોભીનો ભાઇ પથ્થર.

મંદ બુદ્ધિનાં માણસને વિષે બોલાયછ.

ધોબીનો પથરો, ને કુહમારનો ગધેડો. ૪૮૮૦
ધોબીનાં પાંચે પ્યારાં.
ધોયું ને રોયું, (અથવા, જોયું.)
ધોરાજીની વેઠ.
ધોરી ધજાથી, ને સરકારની રજાથી.
ધોર્યાં ઘી પર રડવું શું? ૪૮૮૫

There is no crying over spilt milk. (અંગ્રેજી કેહવત.)

What is the use of weeping over broken vessels? Spilt water cannot be gathered up again.[1]

Water once spilt cannot be gathered up again; passions once indulged cannot be returned. (ચીનાઇ કેહવતો.[2])

ધોલકાની ધાણી, મલાવનું પાણી, ધબધબ ધુએ, ને રોટલા વના રૂએ.
ધોલ્યા! ધાડ આવી, તો કે' ધણીને ઘેર.
ધોલા ઉપર કાલું થાય.
ધોલામાં ધુલ નાખવી.
ધોલી દાહડીમાં ધુલ ભરવી. ૪૮૯૦

ધોરમેં ધુડ પઈ. (કચ્છી કેહવત.)

ધોલે દહાડે ચોરી.
ધોલે દહાડે ધોલકું લુટાયું.
ધોલે દિસે અંધારૂં.
ધોલે લુગડે ડાઘ બેસે.
ધોલો સંખ, ને દુધે ભર્યો. ૪૮૯૫
ધોલાંનું કાલું કરવું. (અથવા) કાલું ધોલું કરવું.
ધંધા વગરના નર, ને ભીતે ધક્કા ખાઇને મર.

---

૧. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 35. ૨. *Ibid*, p. 309.

ધંધાની ધુલ, ને અવરદશાનું મુલ. (અથવા) ધંધાની ધુલ, ને અપસગણનું મુલ.

ધંધાને જો એક ઘડી મુકયો, તો ધંધો આપણને ચાર ઘડી મુકે.

ધંધાનો ધણી ભુખે નહિ મરે. ૪૯૦૦

ધંધુકામાં ધાડ નહિ, ને ધોલકામાં પાહડ નહિ, (અથવા, વાડ નહિ.)

ધંધો કર્યે ધાન મલે.

A handful of trade is a handful of gold. (અંગ્રેજી કેહવત.)

ધંધો કરવા ધાયો, ને બારસોની ખોટ લાયો.

ધંધો કરે તેને ધન નહિ મલે, તો ધાન પણ મલે.

An artist lives everywhere. (અંગ્રેજી કેહવત.)

ધંધો થોડો, ને ધાંધલ ઘણી. ૪૯૦૫

काम थोडें बोमाट मोठा. (મરાઠી કેહવત.)

ધંધો ધંધાને વધારે.

ધંધો ધંધાનો વેરી.[1]

Two of a trade hate one another. (ચીનાઈ કેહવત.[2])

---

૧. જુઓ કેહવત ના૦ ૨૧૮૯, સફે ૨૦૫.

૨. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 52.

ન

ન અલલજીજ ન ઉલલજીજ.
યાને, નહિ આએ તર કે નહિ પેલી તર.
ન કરું વરો, ને મ્હને શેઠ કરો.
ન કરે નારાયણ, તે ગઢવી ગાડે ચહડે. ૪૯૧૦
ન ખાધો પોંખ, ને હથેલી બલી.
ન જાણે જોશી, તે જાણે ઘરડી ડોસી.
ન દીઠાનું દીઠું, ને માર મુલામે (અથવા, ખીરમાં) મીઠું.
અનુધે કે હાથ કટોરી પાઈ, પી પી મુઈ પદુરી. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)
ન પહરા, ન લીખા, નામ બિદ્યાસાગર.
ન બોલ્યામાં નવ ગુણ, ને બોલે તો થાય અવગુણ, (અથવા) બોલ્યા પછી હજારો અવગુણ. ૪૯૧૫
ન મલ્યાનાં વેવલાં.
ન મલી નારી, તો સદા બ્રહ્મચારી.
ન મલે નારી, પછી સહેજે બાવા બ્રહ્મચારી.
ન રહે આપ, તો શું કરે મા ને બાપ?
ન લાલીઓ લડો કે કેશવો વડો. ૪૯૨૦

નકટા જોગીની જમાત.

A noseless man fit for a bald woman. (તામીલ કેહવત.[૧])

નકટા જીયે બુરી હવાલ. (બિહાર કેહવત.[૨])

નકટી, ને વલી સલેખમ થયો.

નકટીનાં લગનમાં સોલસે વધન.

नकटीचे लग्नास सत्राशें विघ्नें. (મરાઠી કેહવત.)

નક્તી કે બિયાહ નવ સૈ ભાકઠ. (બિહાર કેહવત.[૩])

નકટીની સામે નાક ધવર્યું, તોકે' મહને નકટી કહી.

નકટીનું ધરાક જોગી. ૪૯૨૫

નકટીનો વર જોગી, ગાંડીનો વર અપંગ, બેહરીનો વર ઢોંગી, ત્રણે ત્રીસ તોલા રંગ.

નકટીનો વર નિતનો જોગી.

નકટે નાકે દીવાલી, તોકે' વારૂં બાવા વારૂં.

નકટે નાકે દીવાલી, ને ગધેડાં પર અસવારી.

નકટે નાકે દીવાલી, ને લોક જાણે તેહવાર. ૪૯૩૦

નકરો ને બકરો.

નખ જેટલું.

યાને, ઘણુંજ થોડું.

નખભર સુખ, હાથભર દુખ.

નખે નખ, ને બાલે બાલ.

યાને, સદંતર, તદન.

નખે[૪] ભરતા મુગલ[૫]નો ભારો, ધરડી ભેંસને તરે[૬] પારો, જુવાન લાડી ને બુઢો લાડો, એ સઘલાંનો નીત ઢેડવાડો. ૪૯૩૫

---

૧. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 502.

૨. Christian's *Behar Proverbs*, p. 80. ૩. *Ibid*, p. 196

૪ રખે. ૫ અંગરેજ. ૬ જણે.

નખોડનાં ગાલ્લાં.
નગર વસંતા દેવતા, ને ગામ વસંતા રાક્ષસ.
નગરમાં નાગી ફરૂં, વનમાં પેહરૂં ચીર, સામી જજો ચોટડે, ને લાવજો માહરી નાથલી નરંદના વીર.
નગારખાનાંમાં તુતીનો (અથવા, તુતારીનો) અવાજ શું સંભલાય? (અથવા) નગારાંમાં તુનતુનીનો અવાજ શું?
નક્કારેમેં તુતીકા આવાઝ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)
નગારાંની ધોંસમાં તુતીનો અવાજ કોણ સાંભલે? ૪૯૪૦
નગારાંવાલો, કે તગારાંવાલો.
નગારૂં ને તગારૂં, શ્રીમંત લોકોને ત્યાં ચાલુ રહે.
નગારાં વાગે, નોબત વાગે, પણ રાંડ સુતી નહિ જાગે.
નછોરાં ઘરમાં ડોસો દૃઢણે.
નજરે જોયલી વાત પણ ખોટી પડે. ૪૯૪૫
નજરે જોયલું પણ જુઠું પડે.
નજરે જોવાનું ઝેહર છે.
નજરે દીઠીએ ન માનવી, નયણે કરે સચ.
નહારૂં જાય તે સારાંની આશાએ.
નઠોરને કાંઈ ગેરત (અથવા, શાન) છે? ૪૯૫૦
નતીજાનું પાતરૂં બાંધો.
નથ નાકમાં પેહરાય, કંઇ કાનમાં ન પેહરાય.
નથી મરતો કે નથી માંચરો ખાલી કરતો.
He will neither die nor give up his bed. (તેલુગુ કેહવત.[1])
ન મરે ન મંજો છડે. (કચ્છી કેહવત.)
નથુ ભગત કહે નેહાલ થયા, ભલે મરી ગઇ ગાય, પુરણ સુખ તે પામ્યે, જો વાછડું વાંસે[2] જાય.

---

૧. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 156. ૨. પછવાડે; પુઠે.

નથુભાઇની જાનમાં, ને ખાવા પીવા કાનમાં.

A la boda de Don Garcia lleva pan en la capilla.[૧] (સ્પૅ. કે.)

નદી કિનારેનાં રૂખડાં,[૨] વન સીંચ્યા સીંચાય, એક દાહડો ન સીંચાય તો જડ મૂળથી જાય, (અથવા, સમુખડાં[૩] જાય.) ૪૯૫૫

નદી કિનારે રૂખરા જબ તબ હુએ બનાસ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

નદી ત્યાં ઓવારા હોયજ.

નદી નાવ સંજોગ છે, કોનું છે ન કોઇ.

નદી નાવનો સંજોગ.

તુલસી આ સંસારમેં, ભાત ભાતકે લોગ,
સબસે હીલમીલ ચાલ્યે, નદી નાવ સંજોગ. (તુલસીદાસ.)

નદી પછીના[૪] ઓવારા. (અથવા) નદી પછવાડે ઓવારા છેજ.

Achter iederen berg ligt weer een dal.[૫] (ડચ કેહવત.)

નદી વંકી વલામણે, ને કરસણ વંકી સાલ, પુરૂષ વાંકો પાઘડીએ, એમ નેણાજ વંકી નાર. ૪૯૬૦

નદી સબસે બાંકી, સિપાહીસેભી બાંકી ?

A river never flows straight. (તામીલ કેહવત.[૬])

નદીએ નાહવે પુણ્ય હોય તો માછલાં નિત્ય નાહ્યછે.

નદીનું મૂલ ને ઋષિનું કુલ જોવું નહિ.

નપુંસકને શૂર ન ચહડે.

નનામાં નવ ગુણ. ૪૯૬૫

નનામા તે નનામા.

નકટ નોકરી.

अधमा सेवका वृत्तिः ॥[૭] (સંસ્કૃત કેહવત.)

---

૧. Carry bread in your hood to Don Garcia's wedding.

૨. ઝાડ. ૩. સમુલગાં, સામટાં. ૪. પછવાડેના.

૫. Behind every mountain lies a vale.

૬. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 84. ૭. Servitude is the lowest occupation. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 372.

નફ્ફટ સસરો, નિર્લજ્જ વહુ, આવરે સસરા કાહણી કહું.

નફ્ફટ સાસુ, ને નફ્ફટ વહુ, ને નફ્ફટે લજાવ્યાં સઉ. (અથવા) શોખ સાસુ, ને નફ્ફટ વહુ, એહુએ કુલ લજાવ્યાં સઉ.

નફ્ફટને નાક નહિ, ને શોખને શરમ નહિ. ૪૯૭૦

નફ્ફટને (અથવા, નાગાને) કુલ્લે બાવલ્યો ઉગ્યો, તો કે' ભલે મહને છાંયડો થયો.

નફ્ફા દિસતા હએ, મુદલ ઘુસતા હએ.

નબલા જોઇને લડવું નહિ.[1]

To look at, it is like a musk rat, but to dig into walls it is like a bandicoot. (તેલુગુ કેહવત.[2])

Kleine Feinde und kleine Wunden sind nicht zu verachten.[3] (જરમન કેહવત.)

નબલાઇનું નખ્ખોડ જવું.

માતેલાં કદનાં માણુસો વિષે બોલાયછે.

નબલાની વહુને સૌ ભાભી કહે.[4] ૪૯૭૫

નબલાને બોલાવી ખૂણે પેસવું, ને સારાને બોલાવી ચોરે ચહડવું.

નબલી વારે છીંડાં ઘણાં, (અથવા, છીંડું પડે.)

નબલે દાહડે આડું સુઝે.

નબલે દાહડે જોડોબી ડંખે.

નબલે માટીએ રાંડ શૂરી, (અથવા, જોરાવર.) ૪૯૮૦

નબલે હાકમે રૈયત જોરાવર.

નબલો પુરૂષ સ્ત્રી પર શૂરો.

નબલો બલદ, ને બગઇ ઘણી.

---

૧. જુવો કેહવત નાં૦ ૪૬૨૬, સફે, ૪૩૨.

૨. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 161.

૩. Little enemies and little wounds are not to be despised.

૪. જુવો કેહવત નાં૦ ૧૯૬૩, સફે, ૧૮૪.

નબલો માટી રાંડ પર શૂરો.
નબલાં ઢોરને બગા ઘણી. ૪૫૮૫
નભરવશ ના રહીએ, મરને કોટી હોય જર, લખ્યો લેખ લલાટે, ના ફેરવે કબી ઇશ્વર.
નમતે ત્રાજવે સઉ બેસે.

Now I have a sheep and a cow, everybody bids me good-morrow. (અંગ્રેજી કેહવત.)

નમન નમનમેં ફેર (અથવા, ભેદ) હએ, કપટી નમે નીધાન, ચુગલ ચારીઆ દુપટ[1] નમે, (અથવા, દગલબાજ દુપટ નમે,) ચીત્તા, ચોર, કમાન. (અથવા) નમન નમનમેં ભેદ હએ, કપટી નમે નીદાન, દગલબાજ દુના નમે, જ્યું ચીત્તા, ચોર, કમાન. (અથવા) નમન નમનમેં ભેદ હએ, ઓર કપટી નમે નીધાન, ચોર ચુગલ્યા જાદા નમે, ઐાર ચિતમેં હોય કમાન.
નમનતાઇ ખોદાનાં ઘેરથી ઊતરેલી છે.
નમ્યો તે પરમેશ્વરને ગમ્યો. ૪૫૯૦
નમી આપ માબાપને માન, બાલ તુંજ તણાં થશે સમાન.
નમીણીને મીણું, ને દુબરવાડે છીણું.
નમે તે પેટ ભરીને જમે. (અથવા) નમે તે જમે.

As you salute, you will be saluted. (અંગ્રેજી કેહવત.)

નમે તે સઉને ગમે.
નમે સો ભારી. (અથવા) ભરભર તરાજુ જોખે નમે સો ભારી. ૪૫૯૫

A fruit-bearing tree bends; the virtuous are lowly.
(તામીલ કેહવત.[2])

नमंति फलिनो वृक्षा नमंति गुणिनो जनाः ।।[3] (સંસ્કૃત કેહવત.)

---

૧. બેવડો. ૨. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 231.
૩. Fruitful trees bend down, men of wisdom stoop. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 423.

નમો નારાયણ, તો કે' તાહરે ઘેર ધામો.
ન્યાત જમાડે, પણ નામ નહિ બદલાય.

If a man has got nick-named "Bare-footed," the name will never leave him. (કાશમીરી કેહવત.[1])

ન્યાતથી નાગું, અને જમાતથી આઘું.
નર કંઇ કરણી કરે, તો નારાયણ થાય.
નર દેશ ગયો, પરદેશ ગયો, પણ ભાગ્ય વિના કોડી ન પાયો. ૫૦૦૦
નરક પર ચીર પટોરી ઢાંકે.
નરકમાં ઢખાલો નાખ્યે તો ઉલટા આપણે છાંટે ભરાઈએ.[2]

If one throws stones into mud, his own cloth and those of others will be spattered. (તામીલ કેહવત.[3])

ન કીચમે ઢેલા ડાલે ન છીટ પરે. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

નરકમાં રૂપિયો પડ્યો હોય તેબી લેય (એવો નીચ માણસ.)
નરડાં, ગરડાં, જાહજો પાલ, નહિ મરે તો દેવલાસણ લઈ ચાલ, દેવલાસણનો રૂડો ખુટયો, જઇ સાતેમની વાવે સુતો, સાતેમની વાવ કહે કે લીલો કરૂં, નહિ મરે તેને હું શું કરૂં.
નરડાં રરે,[4] ને નરડાં ખાય, ને ધણી મરે, ને દહાડો પાણી ન થાય. ૫૦૦૫
નરમ ઘી જેવું.
નરમ ઘેંસ જેવું.
નરમ નાન, ગરમ કવાબ, ને જુન્નો શરાબ, ગધેડાંને માણસ કરે. (અથવા) નરમ નાન, ગરમ કવાબ, ને જુન્નો શરાબ, ડોસીના છોકરાએ વાઘને પકડ્યો.
નરમ બોકલ્યાં જેવું.

---

૧. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 248. ૨. એને મળતી જુદીજુદી ભાષાઓની બીજી કેહવતો માટે જુઓ કેહવત નાં૦ ૧૬૩૦, સફે ૧૪૭.
૩. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 286. ૪ રળે; કમાય.

નરમ માખણ જેવું. ૫૦૧૦

લોण्वा प्रमाणे मऊ. (મરાઠી કેહવત.)

નરમ મીણ જેવું, (અથવા, મોમ જેવું.)

मेणा प्रमाणे मऊ. (મરાઠી કેહવત.)

નરમ રૂ જેવું.

નરમ રેશમ જેવું.

As soft as silk. (અંગ્રેજી કેહવત.)

रेश्मा प्रमाणे मऊ. (મરાઠી કેહવત.)

નરમ સીરે તપલા પડે, જીતી જાય સમર્થ.

નરમદાના જેટલા કંકર તેટલા શંકર. ૫૦૧૫

Where there is water, there is god. (કાશમીરી કેહવત.[૧])

નરમદાને કિનારે ખાધી ખીર ને ખાંડ, તમે જાતની વેશ્યાઓ તો અમે જાતના ભાંડ.

નરમીથી દરનો સાંપ પણ બહાર આવે.

A hare may draw a lion, with a golden cord.

Kindness is the noblest weapon to conquer with.

More flies are taken with a drop of honey than a ton of vinegar. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

On prend plus de mouches avec du miel, qu' avec du vinaigre.[૨]

Plus fait douceur que violence.[૩] (ફ્રેંચ કેહવતો.)

By a word to cause milk to flow from the breasts of a barren woman. (કાશમીરી કેહવત.[૪])

---

૧. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 249.
૨. Flies are easier caught with honey than with vinegar.
૩. Gentleness does more than violence.
૪. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 99.

(ફારસી કેહવત.) زبان خوش مارزا از سوراخ برمی آرد

કે નરમીથી બહાર આવેછ દરનો સરપ. (મનસુખ)

નરસિંહ મેહતા ઘી લેવા ગયા.

નરસિંહ મેહતાની વેહલ.

નરો વા કે કુંજર વા, (અથવા, કુંજરો વા.) ૫૦૨૦

નરોદમાં[1] હવાલદારનું ઘોડું મરી ગયું તો ઢેડાંને તેડ્યાં.

નરંદની નરંદ નાતરે, (અથવા, સાસરે) જાય, ને માહરે હૈયે હરખ નહિ માય.

તેલી કે બૈલ લા કુમ્હૈની સત્તી. (બિહાર કેહવત.[2])

નન્દકા નન્દુ ભી ગલે લાગ લાગ રોએ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

નરંદની નરંદનું નાથલીબાઇ નામ, ને હવે રહ્યું એક કાપડાનું કામ.

આ કેહવત નરસિંહ મેહતાના "માહમેરૂ" ઊપરથી આવેલી છે.

નરંદનીબી નરંદ હોયછ.

નનદો કે નનદ હોલા. (બિહાર કેહવત.[3])

નલિયું ને તલિયું. ૫૦૨૫

યાને, જેવી હાલતમાં હોય તેવીજ હાલતમાં, કાંઇપણ ફેરફાર વગર.

નવ કોળાં, ને તેર લાગા.

નવ ગજના નમસ્કાર.

નવ નડિયાદી, ને સાત પેટલાદી, ને એક ઉમરેઠી (બરાબર.)

નવ નેજાં પાણી ચહડે, પણ પથ્થર કોરો ને કોરો.

નવ સંધાય, ને તેર તુટે, ઉધમ ન સંધાય. ૫૦૩૦

નવ સાંધવા જતાં તેર તોડવાં.

નવ સાંધે, ને તેર તુટે.

---

૧ બીલીમોરાની પાસે આવેલું એક ગામ.

૨. Christian's *Behar Proverbs*, p. 143.

૩. *Ibid*, p. 146.

નવખંડ નાગનું ઊચ્છણુ ગયું, ને અલાસ્યાંનું રાજ પેદા થયું.

(ફારસી કેહવત.) آدمیان گم شدند ملک خدا خر گرفت

નવટાંકી માટે નડિયાદ જાય.

નવકે પાંચકે પંચાણું, ને તલે પડે તે કંચાણું. ૫૦૩૫

નવનું તેર થવું.

નવનું તેર (અથવા, સાડીતેર) વેતરવું.

નવનું દોહડ કરવું.

નવમું રતન આંખ.

નવમો ધડો (લેવો, આપવો, વગેરે.) ૫૦૪૦

નવરા ત્યારે તવરા, ને નહિ તો નીકોરા.

નવરા બેઠા કામ કરો, ખાટલો ઉખેડી વાણ ભરો.

નવરા રે તું કામ કર, ખાટલો ઉખેડીને વાણ ભર.

નવરા હાથ તણુખલાં તોડે કે બાલ ઉપાડે.

નવરાની નિશાની. ૫૦૪૫

નવરાને નિમાજ, ને ભુખ્યાને રોજા.

નવરૂં, ને નકામું.

નવરે ઘેરે ડોસો થથરે, (અથવા, ઠઠણે.)

નવરો નાગર નિત્ય પડે કે નિંદા કરે.

નવરો બલદીયો મોચમ ખુંદે. ૫૦૫૦

નવરો બાબર શું કરે? ખાટલો ઉખેડે ને વાણ ભરે.

નવરો બ્રાહ્મણ દાલ ચાટે, (અથવા, પાટલા પુજે.)

નવરો બેઠો નખ્ખોડ વાલે.

By doing nothing we learn to do ill.

An idle person is the devil's play-fellow.

An idle brain is the devil's work-shop. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

Fille oisive, à mal pensive.[૧]

Qui ne fait rien, fait mal.[૨] (ફ્રૅંચ કેહવતો.)

Uomo ozioso è il capezzale del diavolo.[૩] (ઈતાલ્યન કેહવત.)

Müsziggang ist des Teufels Nuhebansk.[૪]

Nichts thun lehrt Uebel thun.[૫] (જરમન કેહવતો.)

Een luiaard is des duivel's oorkussen.[૬]

Niet doen, leert kwaad doen.[૭] (ડચ કેહવતો.)

Nihil agendo male agere discimus.

Otia daut vitia. (લૅતીન કેહવતો.)

Satan finds some mischief still,

For idle hands to do.[૮]

The devil tempts man, but the idle man tempts the devil.

(તરકીશ કેહવત.[૯])

નવરો વાણિયો કાટલાં સાંકે, (અથવા, જોખે.) (અથવા) પરવારતો વાણિયો કાટલાં સાંકે, (અથવા, જોખ સાંકે.)

Will the grocer sit and weigh water? (કાશમીરી કે.[૧૦])

(ફારસી કેહવત.) بقال بیکار پل وزن میکند

ખાલી બનિયા કયા કરે ? ઇસ કોઠીકે ધાન ઉસ કોઠીમેં ભરે. (હિં. કે.)

નવરો વાણિયો વાલ ફાકે. ૫૦૫૫

ઠાલા બનીઆ બીનહર તોલે. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

---

૧. A girl unemployed is thinking of mischief.

૨. He who does nothing, does ill.

૩. An idle man is the devil's bolster.

૪. An idle brain is the devil's workshop.

૫. Doing nothing teaches doing ill.

૬. An idle man is the devil's play-fellow.

૭. To do nothing teacheth to do evil.

૮. Watts' *Divine Songs*.

૯. Long's *Eastern Proverbs and Emblems*, p. 78.

૧૦. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 31.

નવરો વાલંદ[૧] પાટલા મુંડે, (અથવા, પાડો બોરે.)

Being without work, the barber is said to have shaved his wife's head. (તામીલ કેહવત.[૨])

નવરો સલાટ પથરા ભાંજે.

કોઈ "પરવારતો સલાટ" પણ કહેછે.

નવરો હજામ પાટલા મુંડે. (અથવા) નવરો હજામ પાટલાનું માથું બોડે.

It is said that a barber who had nothing to do, shaved a cat. (તામીલ કેહવત.[૩])

रिकामा न्हावी कुडाला तुंबड्या लावी. (મરાઠી કેહવત.)

નવરાં ગામમાં ઢેડો હવાલદાર.

નવલખીનો દમામ, ને નવ ફુલ્લસના વાંધા. ૫૦૬૦

નવલશાહ ગોરી.

નવલશાહ હીરજી.

આ નામે એક જાણીતો પૈસાવાલો પારસી થઈ ગયોછે. જે ઉપરથી શેઠાઈનું ખાલી ડોલ ઘાલનારના સંબંધમાં મશકરી તરીકે આ નામ વાપરવામાં આવેછે.

નવલા જાતે બજાર કર્યે, ને સાથે ગલાસ લઇને ફર્યે.

એક માણસ નબલી હાલતમાં આવવા છતાં, અને પૈસા ટકાની અડચણો ખમવા છતાં, પોતાની કોઇ માઠી આદત છોડે નહિ, ત્યારે આમ બોલાયછે.

નવલાએ નવઇ કીધી, ને નાહનજી હોરાએ બે રાંડ કીધી.

નવલાએ નવઇ કીધી, ને સોહલાએ બૈરી કીધી. ૫૦૬૫

નવસારી તે એવી સારી, કે ચૌટા વચ્ચે ખાડી, ઉંઠ, અદુસો, ને અન્નારી.

---

૧. હજામ.

૨. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 562. ૩. *Ibid*, p. 493.

નવસારીમાં ટોપ પડી, ને કાલીઆવાડી ઉડી ગઇ.
નવસેં નાગ જાસે ગયા, ને કાંચડે રાજ આવ્યાં.[1]
નવસેં નાગનું નખ્ખોદ ગયું, ત્યારે આંધલી ચાકણને રાજ આવ્યું.[1]
નવસો નદી ને તેરસો નાલાં, ને ભર જોબનમાં જાય કુમારાં. ૫૦૭૦
નવા રાજા, ને નવી પ્રજા.

નએ રાજા, અઓર નઈ પરજા.

નયા દાના, નયા પાના. (હિંદુસ્થાની કેહવતો.)

નાં રાજા નઇ પિરજા. (કચ્છી કેહવત.)

નવાઈનો એજન, ને હજારસો રેજન.[2]
નવાણું ઓશડ છે, પણ સોમું ઓશડ નથી.
નવાણું ટકા ખાય.
નવાણું ટકા બાદ. ૫૦૭૫
નવાણું ત્યાં ભર્યા સો.

જહાં સો વહાં સવાસો. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

નવાણુંનો ધક્કો, લાગે ત્યારે જાણે.
નવાણુંનો ધક્કો વાગ્યો.
નવાણુંનો ધક્કો, સૌથી ભુંડો.
નવાણુંનાં સાલમાં રેજા ઘણા પાલ્યા. ૫૦૮૦
નવાબ પુછે ક્યા ભરૂચ જાતી હએ, તોકે' ભરૂચ તો હએ, લેકીન આપહીજ જાતા હો.
નવાબી ઈનસાફ.

Sivford law ; first hang and draw, then hear the cause.

(અંગ્રેજી કેહવત.)

નવાબી દોર.

---

૧. જુઓ કેહવત ના૦ ૫૦૩૩, સફે ૪૬૩.
૨. ફ્રેસ.

નવાલામાં જઇએ નહિ, ને નવ ધીક્ક ખાઇએ નહિ.

Non ischerzar coll' orso, se non vuoi esser morso.[૧]
(ઈતાલ્યન કેહવત.)

If you go where you ought not, you will receive a cuff that might have been avoided. (તામીલ કેહવત.[૨])

Seeing a rush don't pursue. (ચીનાઈ કેહવત.[૩])

Don't touch fire, and your hand won't be burnt.[૪]

If you go where you ought not, you will not escape scandal. (તેલુગુ કેહવતો.[૫])

چوکردی باکلوخ انداز پیکار — سر خودرا بنا دانی شکستی
(ફારસી કેહવત.)

प्रक्षाळनाद्धि पंकस्य दूरादस्पर्शनं वरं ॥[૬] (સંસ્કૃત કેહવત.)

નવી ગીલ્લી નવા દાવ, દુસરી ગીલ્લી દુસરા દાવ. ૫૦૮૫

નવી દોસ્તી નાચે ઘણી.

નવી નવી નાચણ, ને નવા નવા વેશ, ને એ કોટક કીયા તાહરા જોશ શેઠ.

નવી નારંગી નવ દહાડા.

Au nouveau tout est beau.[૭] (ફ્રેંચ કેહવત.)

નવી ફોજદારી, ને મરઘી પર નગારાં.

નઈ ફોજદારી, અઓર મુરગીપર નક્કારા. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

નવી વહુ નવ દહાડા, ને તેજ કરે ત્રણ દહાડા. ૫૦૯૦

૧. Don't play with the bear if you don't want to be bit.

૨. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 471.

૩. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 30.

૪. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 226.

૫. *Ibid*, p. 275.

૬. Keeping away from the mire is better than washing it off. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 435.

૭. What is new is always fine.

નવી વહુ, ને એસ્તો રાજા, વખાણીએ તો વખણાય.
નવી વાત નવ દહાડા.
Niuna maraviglia dura più che tre giorni.[1] (ઈતાલ્યન કે.)
નયા નવ દીન, પુરાના સો દીન. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)
નવું દોર જેવું.
Nyt er altid kiært, Gammelt er stundom bedre.[2] (દે. કે.)
નવું નવ દહાડા.
નવું પાણી જુન્નાં પાણીને ખેંચી જાય. ૫૦૯૫
નવે જનમે જનમવું.
નયે સરસે જનમ પાયા. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)
નવે નવે લાખ, ને સાંભલે માહરી ડાબી જમણી કાખ.
નવે નામે નવી વાત.
નવો આવે, ને નવી વાતો લાવે.
New lords, new laws. (અંગ્રેજી કેહવત.)
A noveaux seigneurs nouvelles lois.[3] (ફ્રેંચ કેહવત.)
નવો જોષી, ને જુન્નો વૈદ (હોશીયાર હોય.) ૫૧૦૦
An old physician, and a young lawyer. (અંગ્રેજી કેહવત.)
An old barber, and a new washerman. (તેલુગુ કેહવત.[4])
નવો નાણાવટી, ને જુન્નો ગાંધી (બેઉ વખણાય.)
નવો નિશાળીયો નવ દહાડા, જાહજું કરે તો દસ દહાડા, અગ્યારમે દહાડે કોરડો, ને બારમે દહાડે ઓરડો. (અથવા) નવો નિશાળીયો નવ દહાડા, જાહજું કરે તો દસ દહાડા, અગ્યારમે દહાડે સોટી, ને બારમે દહાડે ઘી, ગોલ, ને રોટી.

---

૧. No wonder lasts more than three days.
૨. The new is always liked, though the old is often better.
૩. New lords, new laws.
૪. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 287.

A wonder lasts but nine days, and then the puppy's eyes are open.
Novelty always appears handsome.
Wonder lasts but nine nights in a town. (અંગ્રેજી કેહવતો.)
Granata nuova spazza ben la casa.[૧] (ઈતાલ્યન કેહવત.)
Neue Besen skehren gut.[૧] (જરમન કેહવત.)
Nieuwe bezems vegen schoon.[૧] (ડચ કેહવત.)
Nye Koste feie vel.[૧] (ડેનીશ કેહવત.)
A daughter-in-law is very diligent on her first arrival. (ચીનાઈ કેહવત.[૨])
(ફારસી કેહવત.) کوزهٔ نو دو روز آب را سرد دارد
નયા નો દીન, પુરાના સો દીન. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)
નંઈ લાડી નોંડી. (કચ્છી કેહવત.)
नव्याचे नव दिवस मेल्याचे तीन दिवस.
तेरड्याचा रंग तीन दिवस. (મરાઠી કેહવતો.)
નયી ધોબિનિયાં આવેલી ચિંકુટવે સાબુન લાવેલી. (બિહાર કે.[૩])

નવો નોકર હરણ મારે.
(ફારસી કેહવત.) ملازم نو تیز رو
નયા નોકર હરન મારે. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

નવો વેપારી, ને જુનો કસાઇ.

નવો વેરાગી, ગાં— ટીલો. ૫૧૦૫

નવો હિંદુ મુસલમાન થાય, ને અલ્લા બોલતાં શ્વાસ ન ખાય.

નવાં ઘરમાં ધુમાડો, (અથવા, ધુમાડો કાહડવો.)
Many will find fault with a home newly built. (તા. કે.[૪])

---

૧. New brooms sweep clean.
૨. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 365.
૩. Christian's *Behar Proverbs*, p. 56.
૪. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 198.

નસાકરી, ને પૈસાની બે વતાગરી.[1]
નસાકરીના વાડા, ને ચાતરી પાયને જાડા.[2]
નસાકરીનાં ચોકર્યાંવાલી વાત. (અથવા) નસાકરીનો વર ચોકર્યું લાવ્યો તો આખી રાત સુતી નહિ. ૫૧૧૦
નસારીની નસાખરી, ને ભરૂચની ભઠીયારી, ને સુરતની તો એવી સારી, કે ખુન કરીને કુટવા ચાલી.
નસીબ કાંઇ બજારમાં વેચાતાં નથી.

(ફારસી કેહવત.) بخت در بازار نفرو شند

جهان برگشتم و دردا به هیچ شهر و دیار—

(ઉરફી.) ندیدم که فرو شند بخت در بازار

નસીબ ચાર ડગલાં આગલનું આગલ.
નસીબ ફુટવું. (અથવા) કપાલ ફુટવું.

तिचें कपाळ फुटला. (મરાઠી કેહવત.)

નસીબ વા રે નસીબ વા! ક્યાં ઉઠીને જાય, નાકેથી ઉઠી વચમાં બેઠો, ત્યાં પણ લુખ્ખું ખાય. ૫૧૧૫

If it should rain porridge, he would want his dish.
No fence against ill fortune. (અંગ્રેજી કેહવતો.)
If a man's fate is to have only eight-tenths of a pint of rice, though he traverse the country over, he cannot get a full pint. (ચીનાઈ કેહવત.[3])

بخت بد با کسی که یار بود— سگ گزد گر شتر سوار بود (ફારસી કેહવત.)

નસીબકી જાલ, ઓર સેતાનકો ખેલ, મગરેબકી જાલમેં પકડ ગયો શેર.

---

૧. મજુરડી. ૨. યાને, ઘણાજ પતલા.
૩. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 112.

નસીબના બલિયા, પકાવી ખીચડી, ને થઇ ગયા થલિયા.

(ફારસી કે.) بخت که بر گردد اسپ تازی خر گردد

બખ્તોકે બલીઆ, પકાઈ ખીર હો ગઇ દલીઆ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

નસીબનું લીલું.

નસીબમાં લખ્યું હોય તે થાય.

Det kommer vel der skee skal.[૧] (દેનીશ કેહવત.)

While I expected one thing destiny ordained another.

(તામીલ કેહવત.[૨])

Both riches and honour are settled by fate, their time of arrival each man must await.[૩]

Every thing is fated, and nothing depends on man.[૪]

Nothing follows man's own calculations; his whole life is arranged by fate. (ચીનાઈ કેહવતો.[૫])

When fate meets you can bushes stop it? (તે. કે.[૬])

કિસમતકે લિખેકુ કોઇ મીટા નહી સકતા. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

कर्मणा बाध्यते बुद्धिर्न बुध्या बाध्यते ॥[૭]

न च दैवात्परं बलं ॥[૮]

यद्विधेर्मनसि स्थितं ॥[૯] (સંસ્કૃત કેહવતો.)

નસુકને દેવ નહિ નડે. ૫૧૨૦

નહરેણી તે નખજ ઉતારે, (અથવા, કાપે,) કાંઇ માથું મુડે?

નહરેણી તે નખ વાહરે, કાંઈ માથું વાહરે?

---

૧. That which must be, will be.

૨. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 398.

૩. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 111. ૪. *Ibid*, p. 112.

૫. *Ibid*, p. 113 ૬. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 348.

૭. The mind is ruled by fate, not fate by the mind. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 394.

૮. There is no power greater than that of fate. *Ibid*, p. 420.

૯. As Fate wills it. *Ibid*, p. 451.

નહરેણી તો નખજ કાપે.
નહરેણીથી તે નખજ લેવાય.
નહિ આડિયા, નહિ ઉભિયા, ને લેવોરે બીબી ખાટ! ૫૧૨૫
નહિ આવડે ભિખ, તો તમાકુ ખાવા શિખ.
मागतां येइना भिक तर तंबाखु खायला शीक. (મરાઠી કેહવત.)
નહિ આવડે ભિખ, તો વૈદું કરવા શિખ.
નહિ આવતી વહુને તેડાં ઘણાં.
નહિ આવે તેને નવ નોતરાં.
નહિ એરમાં, નહિ મેરમાં, નહિ વચલી આંગલીનાં પેરમાં. ૫૧૩૦
નહિ કરૂં નહિ કરૂં કેહતો જાય, ને મહિના પછી મન થાય.
નહિ કીધાં વાણાં, ને નહિ કીધી વડી, ને વગર પૈસે વહુ જડી.
નહિ કીસીકા હાકા ઢોકા, નહિ બનજ બેપારમેં ટોટા, ખાવે રોટા,
સુએ ઓટા, ઈસ કારણે ધગડ મોટા.
નહિ ખાય કે નહિ ખાવા દીએ.[1]
(ફા. કે.) نہ خود خورد نہ کس دهد گندہ کند بسگ دهد
નહિ ખાય તેને ખા ખા થાય, ને ખાય તેને કોઇ આપે નહિ. ૫૧૩૫
નહિ ઘેરનો, ને નહિ બહારનો.
નહિ ચાલ્યાના ગાઉ ઘણા.
નહિ ઝાડ ત્યાં એરંડો ઋષી.[2]
નહિ ઝાડ, ત્યાં રાજા તાડ.[2]
નહિ ત્રણમાં, નહિ તેરમાં, નહિ છપ્પનના મેલમાં. ૫૧૪૦
Neither in three nor in thirteen. (કાશમીરી કેહવત.[3])
તીનમેં ન તેરામેં, ન સેરભર સુતલીમેં, ન મટકાભર સરસોમેં.(હિં. કે.)

---

૧. જુઓ કેહવત નાo ૨૩૦૧, સફે ૨૧૮.
૨. જુઓ કેહવત નાo ૪૯૪, સફે ૩૮. 3. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 151.

નહિ દુધમાં, કે નહિ દહીમાં.
નહિ બેલી તેનો રામ બેલી.
નહિ બોલ્યામાં નવ ગુણ, ને બોલે તેનાં થાય ખુન.

Few words are best.

From hearing comes wisdom, from speaking repentance. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

As much profit from silence as there is profit to the dinner from cooking. (કાશમીરી કેહવત.[1])

નહિ ભરતા સો તો નહિ ભરતા, પણ ભરતા સો ક્યું નહિ ભરતા?
નહિ મલ્યાનાં આંટયાં. ૫૧૪૫
નહિ મલે તો તમાચો મારીને મોહડું લાલ કરીને ફરે.[2]
નહિ મલે સુધ ને શેઆન, ને પઆ પઆ હીલવે કાન.
નહિ મામાના (અથવા, રાણા મામાના) કાંણા મામા (પણ સારા.) (અથવા) નહિ મામા પેકે હન મામા (પણ ભલા.)

Half a loaf is better than no bread.

A wooden leg is better than no leg.

Better a bare foot than no foot at all.

Better half an egg than an empty shell.

Better a dirty hog than no hog at all.

Of two evils choose the least. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

Sma' fish are better than nae fish. (સ્કૉચ કેહવત.)

Besser einäugig als gar blind.[3] (જરમન કેહવત.)

Mas vale tuerto que ciego.[3] (સ્પેનીશ કેહવત.)

Melhor he ser torto, que cego de todo.[4] (પોરચુગીઝ કેહવત.)

---

૧. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 219. ૨. જુઓ કેહવત ના૦ ૩૬૬૮, સર્ફ, ૩૫૮.

૩. Better one-eyed than stone-blind.

૪. Better be one-eyed than quite blind.

Beter een blind paard, dan een leege halter.[1] (ડચ કેહવત.)

A blind brother-in-law is better than none at all.[2]

A squint-eye is better than a blind eye. (તેલુગુ કેહવતો.[3])

નહિ મિયામાં, ને નહિ મહાદેવમાં.

નહિ લેવા, નહિ દેવા, ને કરો વાઘોડીએ વિવાહ. ૫૧૫૦

નહિ લેવા, નહિ દેવા, ને વડોદરે વિવાહ.

નહિ વાટના, કે નહિ ઘાટના.

નહિ સ્વર્ગના, ને નહિ મૃત્યુના.

નહિ સુતર કે નહિ કપાસ, તો વણકર જોડે શીદ કંકાસ? (અથવા) ના ખેતર, ના કપાસ, ને વણકર જોડે શીદ કંકાસ?

નહિ હિંદુમાં, કે નહિ મુસલમાનમાં. ૫૧૫૫

નળ પછવાડે કલજુગ વલગ્યો.

નળના સરીખો નર નહિ, જેને દમયંતી રાણી, સત જાલવવાં નિસર્યાં, ત્યાં નહિ અન્ન, આગ, કે પાણી.

ના કરતીએ કીધી, ને ચોરે લીધી.

ના જાણે માહરી, સો બલા જાય.

ના દીઠાનું દીઠું, ને માર મોહડાંમાં મીઠું. ૫૧૬૦

ના ના કેહતો જાય, ને નવ રોટલી ખાતો જાય.

ના ને હાની વચ્ચે વેર. (અથવા) હા ને નાની વચ્ચે વેર, પેહલાંમાં મિઠાસ ને બીજાંમાં ઝેર.

Nei og ja giöre lang Trætte.[4] (ડેનીશ કેહવત.)

ના ને હાજો વેર. (કચ્છી કેહવત.)

---

૧. Better a blind horse than an empty halter.

૨. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 329.

૩. *Ibid*, p. 140.

૪. No and yes often cause long disputes.

ના માહરી મા, ને સો બલા જા. (અથવા) ના મોરી મા, ને સંધી બલા જા.

નાને નવ નોતરાં.

નાક ઉપર માખ નહિ બેસવા દેય, (એવો મગરૂર આદમી.) ૫૧૬૫

નાક ઉપર માખ બેસે તો નાક કાપી નાખે.

નાક કટા તો કટા, પણ ઘી તો ચટા.

નાક કટો દેવ, ને સહીડો પૂજારો. (અથવા) નકટો દેવ ને સયડો પૂજારો.

નાક કપાવું.

નાક કટી હુઈ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

નાક કાટે મુબારક, કાન કાટે સલામત. ૫૧૭૦

નાક કાપતાં હોઠ બચ્યો.

નાક કાપીને કોણ અપસુકન કરે? (અથવા) નાક કાપીને અપસુકન કરવા.

નાક કાપીને પાટો બાંધે.

નાક કાપીને હાથમાં આપવું.

નાક કાપે તેનોબી તેટલોજ ગુણ, ને પાટો બાંધે તેનોબી તેટલોજ ગુણ. ૫૧૭૫

નાક ચોટલો કાપીને ગધેડે બેસાડવું.

નાક છે કે ખુપરો?

નાક છે કે નલિયું?

નાક છે કે નહિ?

આ અને એની ઉપરની બે કેહવતો બેહયા માણસના સંબંધમાં વપરાયછે.

નાક હએ કે નહિં. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

નાક નીચું ને પેટ ઊંચું. (અથવા) નાક કર્યું નીચું, તો પેટ થાય ઊંચું. ૫૧૮૦

નાક પકડવાથી મોહડું ઉઘડે.

નાક પર માખ બેઠી હોય તેબી નહિ ઉસાડે (એવું સાલેસ માણુસ.)
નાક પર માર્યું ખાસડું.
નાક વીંધાવા ગઇ, ને કાન વીંધાવી આવી.
નાક વીંધે તેવું ઝીણું ભાત. ૫૧૮૫
કોઈનાં છોકરાં જીવતાં નહિ હોય ત્યારે છોકરાંનો જનમ થતાંજ તેનું નાક ભાતે વીંધેછે, એવા વેહમથી કે તેમ કીધાથી છોકરૂં મરે નહિ.
નાકની વાટે દાણો ન ગલાય.
નાકને ઠેકાણે શિંગડાં વધાર્યાં.
નાકા લીટી તાણી.
નાકે છી ગંધાતી નથી.
નાકે નકતી, ને આંખે ગલતી, ને ગામના લોક કહે જે કાંય નહિ મરતી? ૫૧૯૦
दैव देतें व कर्म नेतें. (મરાઠી કેહવત.)
નાખમાં નીત નહિ, આંખમાં આસું નહિ.
આંસુ એક નહિ, કલેજે ટુક ટુક. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)
નાખી થુક કંઇ ગલાય?
નાખી દે, કે મહને આપી દે.
નાખે દમ આવવો.
દમ નાખમેં આયા હયે. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)
નાખે ધરમે, ને ખાએ કરમે. ૫૧૯૫
નાગ નામ, ને હાથી પર પેર, તેથી ભાર ન ઉપડે શેર.
નાગ[1], પાગ[2], ને પારખું[3], નાડી[4], ને ન્યાય, તરવું, તંતરવું[5], તસ કરવી[6], એ આંઠે આપકળા.[7]
નાગ,[8] ફાગ,[9] ને દીવાલી, એ ત્રણ આવે એક વારી.

---

૧. નાગ પકડવો. ૨. પાઘડી બાંધવી. ૩. પારખવું.
૪. નાડી જોવી. ૫. ગુસ્સો કરવો. ૬. ચોરી કરવી.
૭. પોતાથીજ બની શકે, પારકે હાથે નહિ થાય.
૮. નાગ-પાંચમ. ૯. હોલી.

નાગર, કાગડ, ને કુકડાં, ત્રણે જાત સજાત, કાછડ, કુછડ, ને કુતરાં, ત્રણે જાત કુજાત.

નાગર નર હારે નહિ, હારે હોય હજામ. ૫૨૦૦

નાગર, નાચેણુ ને પાવડી, ત્રીંગી ને સોનાર, પાંચે ન થાય આપણાં, ને છઠ્ઠા ખેડાવાલ.

નાગર બચ્ચા, કખુ ન બોલે સચ્ચા; બોલે સચ્ચા તો ઉસકા ગુરૂ કચ્ચા.

નાગર બચ્ચો કાલો નહિ, બ્રાહ્મણને ઘેર પાલો નહિ.

નાગર બચ્ચો કાલો નહિ, ને કુંવારાને સાલો નહિ.

નાગર ભરવે ધાધર. ૫૨૦૫

નાગરથી ઉજલો કોહલો.

નાગરની કન્યા ઉઘાડી.

નાગરની કન્યા નાગી કરીને જોઇ લેવો.

નાગરનો નાહનો.

નાગા ઉપર ઉધાડા પડ્યા, ને સારી રાત ટાહડે મુવા. ૫૨૧૦

નાગા થઇ ચંદરવા બાંધ્યા.

નાગા માણુસનાં કાંઇ કુલ્લાં કરાય?

નાગા સઉથી આઘા. (અથવા) નાગાથી પાદશાહ આઘો. (અથવા) નાગા બે નાગા, ને પાદશાહથી આઘા.

A shameless man is ready for anything. (ચીનાઈ કેહવત.[1])

નાગાની સોડે ઉંધાડો ગયો કે તું મહને ઢાંક.

As good beg of a naked man as of a miser. (અં. કે.)

Will lice attach themselves to a bald head? (તા. કે.[2])

Like one naked man asking another naked man for a cloth. (તેલુગુ કેહવત.[3])

---

૧. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 213.

૨. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 509.

૩. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 207.

(ફારસી કેહવત.) گدا بگدا رحمت خدا

આપહી મિયાં મંગતા, બહાર ખડે દરવીશ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

नागव्या पाशीं उघडें गेलें, सारी रात्र हिवानें मेलें. (મરાઠી કેહવત)

નાગાને નખરાં, ને ઉઘાડાને બફારો. ૫૨૧૫

નાગાને બફારો ઘણો.

નાગાનાં ક્યાં કુલ્લાં કાપે?

Einen Nackten skann man nicht ausziehen.[1] (જ. કે.)

નાગાનાં ગામમાં ધોબી વસ્યા, તોકે' આવી ફસ્યા, ભાઇ આવી ફસ્યા.

What shall washerman wash for the naked man?

(કાશમીરી કેહવત.[2])

What has a naked mendicant to do with a washerman?[3]

What friendship has a washerman with one who wears no clothes? (તામીલ કેહવતો.[4])

What do washermen in a country of naked fakirs?

(ચાનક.)

જાકે જહાં ન ગુન લહે, તાકે તહાં ન ઠાંવ,

ધોબી બસકે કા કરે દિગમ્બર કે ગાંવ. (બિહાર કેહવત.[5])

નાગાનાં જણેલાં નાગાં નથી રેહતાં, કોઇ દિવસબી લંગોટી મલે.

નાગી જોઇને મુનીવર ચલે. ૫૨૨૦

An open door may tempt a Saint. (અંગ્રેજી કેહવત.)

नागवे पाहिले म्हणजे संन्याशाचें — (મરાઠી કેહવત.)

નાગી જોઇને સન્યાસી જાગે.

નાગી નાચણુના.

નાગી પેહરે ચીર, ને ભુખી ખાય ખીર.

---

૧. There is no stripping a naked man.

૨. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 154. ૩. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 291. ૪. *Ibid*, p. 516.

૫. Christian's *Behar Proverbs*, p. 119.

નાગી પેહરે થાપણું, ને ભુખી ખાય ખી.
નાગું નહાવું, એઠું ખાવું, ને જુઠું ગાવું, તેને શાનું શરમાવું? ૫૨૨૫
નાગે કુલ્લે ફતેહખાન, (અથવા, ફતેહ.)
નાગો કુદે, જાગો કુદે, કે શંકર ઉપાધ્યો કુદે.
નાગો ગરજાણ્યા ઘણી કરે.
નાગો ઘુમે, કે જાગો ઘુમે.
નાગો ડણો, (અથવા, ચણો,) ને વાગે ઘણો. ૫૨૩૦
નાગો થઈને ચંદરવો કોણ બાંધે?
નાગો નાતમાં નહિ, ને મેધો માહજનમાં નહિ.
નાગો નાહે ને નીચવે. (અથવા) નાગો નાહે શું ને નીચોવે શું?

નંગી કીઆ નહાયગી, કીઆ નિચુરેગી? (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

નાગો પેહરે ચીર, ને ભુખ્યો ખાય ખીર.
નાગો સો ઘોડે લુટાય નહિ. ૫૨૩૫

કોઈ "સો લુટારાએ" પણ કહેછે.

નાગાં ને નાગાં, ને પાછલથી આધાં.
નાચ નચાવે તેમ નાચવો.

هرچه این می زند یامی نوازد آن می رقصد (ફા. કે.)

નાચતાં નહિ આવડે તોકે' આંગણું વાંકું, (અથવા, આંગલું વાંકું.)

When the devil couldn't swim he laid the fault on the water.

A bad workman quarrels with his tools. (અંગ્રેજી કેહવતો.)

An ill shearer never got a good hook. (સ્કૉચ કેહવત.)

Méchant ouvrier jamais ne trouvera bons outils.[1] (ફ્રૅંચ કે.)

Vallestero que mal tira, presto tiene la mentira.[2] (સ્પૅ. કે).

---

૧. A bad workman never finds good tools.
૨. The archer that shoots badly has a lie ready.

Bésteiro que mal atira prestes tem a mentira.[1] (પો. કે.)

Heiren straffer Vandet, fordi han ei kan svömme.[2] (ડે. કે.)

The temple girl who could not dance said that the hall was not large enough. (તામીલ કેહવત.[3])

I would sing but the cat has eaten my *ghi*. (કા. કે.[4])

All unskilful fools quarrel with their tools. (ચી. કે.[5])

Not being able to dance, she abused the drum. (તે. કે.[6])

નાચે ન જાની અંગનવેં ટેઢ. (બિહાર કેહવત.[7])

(ફા. કે.) رقص کردن نداند گوید کہ صحن کج است

नाचतां येईना आंगण वांकडें, रांधतां येईना ओलीं लांकडें. (મ. કે.)

નાચ ન જાણે આંગન ટેરા. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

નાચનારી થઇ ત્યારે કહે માહરૂં આંગણું વાંકું.

નાચનારીના પગ ઢાંક્યા ન રહે. ૫૨૪૦

નાચનારીનું આંગણું વાંકું.

નાચનારીને ઘુંઘટો નહિ.

નાચનારીનો પગ નહિ રહે, ને ગાનારીનું ગલું (અથવા, જીભ) નહિ રહે.

નાચવું કુદવું, ને નફ્ટ થવું, સઉથી ભુંડું તે ધુણવા જવું.

નાચવા જવું, ને ઘુમટો તાણવો. ૫૨૪૫

નચલી ત ઘુઘુટ કા. (બિહાર કેહવત.[8])

નચણુ વિઠી તડે ઘુઘટ કેડો? (કચ્છી કેહવત.)

નાચને નીકલી તો ઘુઘટ કીઆ? (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

---

૧. The archer that shoots badly has a lie ready.

૨. The heron blames the water because he cannot swim.

૩. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 62.

૪. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 66. ૫. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 50.

૬. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 31.

૭. Christian's *Behar Proverbs*, p. 61. ૮. *Ibid*, p. 152.

નાચાર પાએ ગેથીગરી.
નાચારના વિચાર.
નાચારની હાય, કેઠી નહિ જાય.
નાચી ખુંદીને પગ સામું જોવું.
નાચેછે ડોસી ને ધ્રુજેછે ટાંગ, જો જો રે માહરો પુતર ગાંગ! ૫૨૫૦
નાજુક નારી ને ફુલની કલી, ને રોટલી કરતાં ચોટલી બલી.
નાઠી રાંડ સો ગામ ભાગે.
નાડા સારૂં નડિયાદ જાય.
નાડે નરો તેને વૈદ શું કરે?
નાણાવટ, ને ડોસી હટ. ૫૨૫૫
નાણાવટી તે નરસંહીયો ખરો, બાકી દેતની વેઠ.[1]
નાણે ન મલે તે ટાંણે મલે.
નાણું નાણાંને વધારે.

Paisás burst out of *paisás*. (કાશમીરી કેહવત.[2])

(ફારસી કેહવત.) کہ زر زر کشد درجہان گنج گنج

નાણું નાણુંકે વધાએ. (કચ્છી કેહવત.)

નાણું મુકવા ઠેકાણું મલે, પણ વાત કરવા ઠેકાણું નહિ મલે.
નાણાં તે કંઇ ઝાડે લાગ્યાં છે? ૫૨૬૦
નાણાં મલે, પણ તાણાં[3] ક્યાં મલે?
નાણાંથી કોઇ પુરો નહિ, ને અક્કલથી કોઇ અધુરો નહિ.
નાણાંનો વેશ.
નાણાંવાલો ગરીબનું ખાય, છ મહીને ઓડાવે ને બાર મહિને નાહે.

---

1. નરસિંહ મેહેતા.

2. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 165.

3. શુભ અવસર (લગન, નવજોત વગેરેના.)

નાત નાતનું વરે, ને મુસાભાઇનું શ્વા ને પાણી. (અથવા) નાતે નાતનું વરે, ને મુસાભાઈનાં વા ને પાણી. ૫૨૬૫
નાત મેલી, જાત મેલી, બાવો કેલનું ઠુંઠું; પટેલને પરણાવા આવ્યો, મોહડું લઇને ભુંડું.
નાતનું નોતરૂં, ને પરથનું પાણી.
નાતરૂં, ને અજીઠું પાતરૂં.
નાતરે જવું, ત્યારે દિવસ શા માટે ગાલવા?
નાતરે જવું, ને કહે વલાવવા ચાલો. ૫૨૭૦
નાતરે જવું, ને દાહડા ભાગવા, (અથવા, દાહડા શા ભાગવા?)
નાતરે જવું, ને વેતર[1] ખોવું.

આ કેહુવત બે મતલબે વપરાછ. એક તો જયારે કોઈ ઘરડી સ્ત્રી નાતરૂં કરેછ ત્યારે, કે જયારે તેને કશું છોકરૂં થવાની આશા હોતી નથી. અને બીજું તો જયારે કોઈ સ્ત્રી જીવતું છોકરૂં અથવા છોકરાં મુકી નાતરે જાયછે ત્યારે.

નાતરેની તો પાટલાપરથીબી ઉઠે.

આગલના વખતમાં નાતરાંનાં આશીર્વાદ પાટલા ઉપર બેસાડીને સારવામાં આવતા હતા.

નાતરેની રાંડ, ચમટી ભરી ખાંડ, એમ આવી ને એમ ગઈ, તેમાં શાનું માન?
નાતરાંની જાનને વાસો કેવો? ૫૨૭૫
નાતરાંમાં ઢોલ નહિ, ને ખીચડીમાં ગોલ નહિ.
નાતે મરવું, ને નાતે તરવું.
નાથ વગરનો ગોધો.

A man under no restraint is a bear without a ring. (અં.કે.)

નાથને નાલિયેર, ને માતાજીને સોપારી.

---

૧. છોકરૂં.

નાથનો બલદીયો જેમ ચલાવે તેમ ચાલે. ૫૨૮૦
નાદાન દોસ્ત કરતાં દાનાવ દુશ્મન ભલો.

A courageous foe is better than a cowardly friend.
A friend's frown is better than a fool's smile. (અં. કેહવતો.)
Better is the hatred of the wise than the friendship of fools.[1]
The enmity of the learned is better than the friendship of the illiterate. (તામીલ કેહવતો.[2])
Enmity with a wise man is better than friendship with a fool. (તેલુગુ કેહવત.[3])

(ફારસી કેહવત.) دشمن دانا به از دوست نادان

اگر خصم جان تو عاقل بود
(શેખ સાઅદી.) به از دوستداری که غافل بود

નાદાન દોસ્તસે દાના દુશ્મન ભલા. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

નાદાન દોસ્ત દુશ્મનની ગરજ સારે.

(જલાલુદ્દીન રૂમી.) دوستی بی غیرت چون دشمنی است

નાદાન બોલે, ને દાનાવ કિયાસ કરે.

નાદાન બાત કરે, દાના કિયાસ કરે. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

નાદાન સાથ કીધા સ્નેહ, નાક ને કાન ગયાં બન્ને.

If you play with a fool at house, he'll play with you in the market. (અંગ્રેજી કેહવત.)

ભલે સંગ બેઠીએ, ખાઈએ નાગર પાન,
બુરે સંગ બેઠીએ, કટાઈએ નાક ઔર કાન.
મહોબ્બત અચ્છી બેઠીએ, ખાઈએ નાગર પાન,
બુરી મહોબ્બત બેઠકે, કટાઈએ નાક ઔર કાન. (હિં. કેહવતો.)

---

૧. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 44. ૨. *Ibid*, p. 212.
૩. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 26.

નાદાન સાથે છી—, ને ડગલે ડગલે વાત. ૫૨૮૫

નાદાનકી દોસ્તી, જીવકા જાન, (અથવા, જોખમ.)

નાદાનકી દોસ્તી, જીકા ઝિયાન. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

નાદાનની દોસ્તીમાં જીવનો જાન.

The companionship of fools invariably leads to loss.

(તામીલ કેહવત.[૧])

બંદરકી દોસ્તી, જીકા ઝિયાન. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

નાધલા જીવને મોહટી જંજાલ.

નાધલી ગાય, થોડું ખાય, થોડી જગા રોકે, ને ઘણું દુધ આપે.

નાધલી ચલ્લી, ને મોહટો ફ્ફડાટ. ૫૨૯૦

નાધલી બગડી તે મોહટીથી.

The people follow the example of those above them.

(ચીનાઈ કેહવત.[૨])

નાધલે મોહડે મોહટી વાત.

लहान्या तोंडी मोठा घांस घेणें. (મરાઠી કેહવત.)

છોટા મુંહ બરી બાત. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

નાધલે મોહડે મોહટો વિચાર.

નાધલાં મોહટાંના એ કાન.

નાધલાંનોબી જીવ હોય. ૫૨૯૫

A sparrow is a little bird, yet it has liver and gall all complete. (ચીનાઈ કેહવત.[૩])

નાનડીયાને મસે, ને માડી ખાય રસે.

નાનપણામાં સૌ નાગું.

નાને કશાંનાં બહાનાં.

નાપાક શેતાનપર લ્યાનત હોજો!

(ફારસી કેહવત.) لعنت بکار شیطان

૧. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 503.

૨. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 7. ૩. *Ibid*, p. 24.

નાપાકજાદી, ને છોકરાંની દાદી. ૫૩૦૦

નામ કરતાં કામ વહાલું. (અથવા) કામ વહાલું, નામ નહિ વહાલું.

નામ કાહડવું.

યાને, સાંરા અથવા નઠારાં કામથી ઓલખાવું.

નામ ખોદાનું લેય, ને કામ શેતાનનાં કરે.

નામ ગણાવે શ્રાવક જતિ, અનાચાર ને સેવો રતી.

નામ ડુબવું—ડુબાડવું. ૫૩૦૫

નામ ત્યારે દાતારામ, ને કોડી દેતાં જાય પ્રાણ.

नाम असे उदार कर्ण, कवडी देतां जाई प्राण. (મરાઠી કેહવત.)

નામ ત્યારે નાહની વહુ, ને ઊંચી જોઇએ તો તાડ

નામ તારવું.

યાને, નામ વધારવું.

નામ તેનો નાશ છે.

All things that exist will vanish away. (તામીલ કેહવત.[1])

Heaven sent never the man but Earth provided a grave for him. (ચીનાઈ કેહવત.[2])

Man is a bubble. (ગ્રીક કેહવત.)

मृत्युर्वै प्राणिनां ध्रुवं[3]॥ (સંસ્કૃત કેહવત.)

નામ એટલાં તો નાશ છે, ધર્મજ એવો ધારવો,

શામલ કહે શું એંહકાર કર, ગંદી દેહનો ગારવો. (શામલ.)

હરએક બાત કે આખેર કુચ ઇન્તેહાભી હએ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

નામ તેનો નાશ, ને કાગડા પામે વાસ. ૫૩૧૦

નામ તેવાં પ્રણામ.

---

૧. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 377.

૨. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 393.

૩. Death is certain to all living creatures. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 447.

નામ દેજે માહરૂં, ને નાક વઢાશે તાહરૂં.
નામ દેતાંને વાર, ને જુનો પાપી ત્યાર.[1]
નામ ન આવડે, તો નાનકી કહે.
નામ નહિ દેવું, (અથવા, લેવું.) ૫૩૧૫
નામ નિવારવું.
નામ નિશાન નાબુદ કરવું.
નામ પર છેકો મારવો.
નામ પર ધુલ નાખવી.
નામ પર મટોડું વાલવું. ૫૩૨૦
નામ પલાવકા, ઓર ધીકા જાત નહિ.
નામ પાડવું.
યાને, છોકરા છોકરીને અદરાવા માટેની ગોઠવણ કરી રાખવી.
નામ મોટા, ઘરમેં તોટા.
નામ રૂપનો નાશજ છે.
નામ બાલવું. ૫૩૨૫
નામ બોળવું.
યાને, આબરૂ ખોઈ નાખવી.
નામ મેલવવું.
નામ મોહડું, ને કામ નાહનું.
નામ મોહટાં, દર્શન ખોટાં.
નામ રહંતા ઠકરા, નાણાં નહિ રહંત, કીર્તિનાં બાંધ્યાં કોટડાં, તે પાડ્યાં નહિ પડંત. (અથવા) નામ રહંતા ખાંપલા, નાણાં નહિ રહંત, કીર્તિ ચણેલ કોટડાં, પાડ્યાં નહિ પડંત. ૫૩૩૦
નામ લઇએ તો દહાડો સારો જાય (એવું ભલું માણસ.)
નામ વધારવું. (અથવા) નામદારી વધારવી.

૧. તઇયાર.

નામ વાહલું કે કામ?

નામ સુનાબાઈ, ને હાથે કથીરના વાલા.

नांव सोनुबाई, हातीं कथलाचा वाळा. (મરાઠી કેહવત.)

નામ સેસમાં રાખવું. ૫૩૩૫

નામદાર ક્યાંની.[1]

નામનો નાશ, પણ જીવની આશ મટે નહિ.

નામરદ રડે મામને, ને મરદ રડે નામને.

નામીચો ચોર માર્યો જાય, નામીચો સાહુકાર રલી ખાય.

યાને, જે ધણીનું નામ ચોર તરીકે મશહુર હોયછે તે વગર ગુનાહે પણ કેટલીકવાર ફસી પડેછે, અને જે ધણી સાહુકાર તરીકે જાણીતો હોયછે, તે ગુનાહ કરવા છતાં પણ કેટલીક વખત ફાવી જાયછે.

He that hath an ill name is half hanged. (અંગ્રેજી કેહવત.)

Le bruit pend l'homme.[2] (ફ્રેંચ કેહવત.)

Chi è diffamato, è mezzo impiccato.[3] (ઈતાલ્યન કેહવત.)

Die in een kwaad gerucht komt, is half gehangen.[3] (ડચ કેહવત.)

Buena fama hurto encubre.[4] (સ્પૅનીશ કેહવત.)

नामी शाह कमा खावे, नामी चोर मारा जावे. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

નામે અમીર, પણ હાલે ફકીર. ૫૩૪૦

His title is lord of the world, but when examined he is found empty. (તામીલ કેહવત.[5])

His name is *Kastûri* (musk), his house smells of bats. (તેલુગુ કેહવત.[6])

नांव महीपती तिळभर जागा नाहीं हातीं. (મરાઠી કેહવત.)

---

૧. લઠ પારસી માટે બોલાયછે. ૨. Repute hangs a man.

૩. He who hath an ill name, is half hanged.

૪. A good name covers theft.

૫. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 456.

૬. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 41.

નામે જોઈએ તો ભારી પાડો, ને કામે જોઇએ તો શોધે ખાડો.
નામે નવસારી ભારી, પણ તે થાને ગંદેવી સારી.
નામે ફાક મુકવી.
નામે મોહટા, ને કામે ખોટા.
નામે મોહટા, ને દર્શને ખોટા. ૫૩૪૫

Great in name, but little to look at. (તેલુગુ કેહવત.[૧])

નામ બરા ઔર દરસન થોરા. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

નામે મોહટા, ને લક્ષણે ખોટા.

नांव मोठें व लक्षण खोटें. (મરાઠી કેહવત.)

નામે રડવું.
નામે શાહુકાર રલી ખાય, ને નામે ચોર માર્યો જાય.[૨]
નાયક વિનાનું ટોલું.
નાર, ચાર, ને ચાકર, ત્રણ કાચા ભલા; પાન, પટેલ, ને પ્રધાન, ત્રણ પાકા ભલા. ૫૩૫૦
નાર, ચાર, ને ચાકર એ ત્રણ કાચાં ભલાં, પાન, પટેલ, ને પ્રધાન એ ત્રણ પાકાં ભલાં, વહાણ, વરસાદ, ને વિવાહ એ ત્રણ આવ્યાં ભલાં, તાવ, તામસ[૩], ને તલાટી એ ત્રણ ગયલાં ભલાં.
નારાયણ આગળ નારદ શા લેખમાં?
નાલિયું મારવું, (અથવા, હાંકવું.)
નાલિયેર આપવું.

યાને, નોકરીથી બરતરફ કરવું.

નાલિયેર લેવું. ૫૩૫૫

યાને, નોકરી છોડી દેવી.

નાલિયેરનું પાણી નાલિયેરમાં રહે.

---

૧. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 220.
૨. જુઓ કેહવત ના૦ ૫૩૩૯, સફે ૪૮૭. ૩. ગુસ્સો.

નાળિયેરમાં પાણી જાળવવું, ને દીકરી જાળવવી બરાબર.

નાવ ગાડાં ઉપર, ને ગાડું નાવ ઉપર. (અથવા) નાવ પર ગાડી, ને ગાડી પર નાવ.[1]

નાવ હમારી જાંજરી, ઓતહી ભરા હે ભાર, હલકે થે સો પાર ઉતર ગયે, રહે કે જીન સર ભાર.

નાવડિયા રે નાવડિયા! ને તરમાં બેઠી ડોસી, માથે મેલ્યો ટોપલો, તો ડપમાં કેટલી ખોસી? ૫૩૬૦

નાહક કુવા કાંઠે લાંઘણું શું?

નાહતાં બાલ નહિ ખરે.

નાહતાં મુ— તેને કોણ પકડે?

નાહન નહવાડવું.

યાને, કોઈનાં નાણાં ડુબાડવાં.

નાહન નાહવું. (અથવા) ચોખ્ખા થવું. ૫૩૬૫

યાને, દીવાળું કાહડવું.

નાહનજી ભોટનો (અથવા, ભટનો.)

નાહનપરૂં,[2] ને સુન્નાનું કલું.

નાહના સરખા અંબાઇદાસ, ને લુંગડાં પેહેરે સો પચાસ.

નાહના સોહલ્લાના બલદીયા, ને બીમા કચાતની વેહલ, નવાબ સાહેબના અમલમાં ગોલાબદાસ કરે સેહલ. (અથવા) ભાઇની ગાડી ને બાપના બેલ, ને બંદા બેઠા કરે સેહલ. (અથવા) સસરેકી ગાડી, સાલેકા બેલ, ને બંદા કરે સેહલ.

નાહનાને કશાંનાંખી બહાના. ૫૩૭૦

નાહનાને નાહની ને મોહટાને મોહટી ફિકર.

નાહનાભાઈ નાજુક.

---

૧. એને મળતી જુદી જુદી ભાષાઓની કેહવતો માટે જુઓ કેહવત નાં૦ ૨૦૧૦, સફે ૧૮૯. ૨. સુરતમાં આવેલું એક પરૂં.

નાહનામાંથી મોહટું થાય.

Les petits ruisseaux font les grandes rivières.[1] (ફ્રેંચ કે.)

નાહની ચુક મોહટો બીગાડ કરે.

A little neglect may breed great mischief. (અં. કે.)

નાહની નાચણુ ને મોટી છી—. ૫૩૭૫

નાહની મોહટી કરતાં કુંવારા રહી જશો.

નાહની સાસુ મરતી નથી, ને વહુનો દહાડો ફરતો નથી.

નાહનું કાણું મોટું વહાણ ડુબાડે.

આ કેહવત અંગ્રેજી A small leak will sink a great ship ઊપરથી આવેલી છે.

Liden Tue valter ofte stort Las.[2] (દેનીશ કેહવત.)

નાહનું છોકરું કહે કે કુલડીમાં હાથ ઘાલી આપો.

નાહનું ઠામ ઝાઝું વપરાય. ૫૩૮૦

નાહનું ઢેપું ઘણું અફરાય.

નાહનું વાસણ ઘણું વપરાય.

Petit chose aide souvent.[3] (ફ્રેંચ કેહવત.)

નાહને કોલીએ વધારે જમાય.

Small trades make great profits. (ચીનાઈ કેહવત.[4])

નાહને દીવે અજવાળું, ને મોહટે ભડકે હોલી.

As many lamps so much light. (કાશમીરી કેહવત.[5])

નાહને ભડકે દીવાલી, ને મોહટે ભડકે હોલી, શેહરમાં લુટે સાહુકાર, ને વનમાં લુટે કોલી. ૫૩૮૫

નાહને ભડકે દીવો, ને મોહટે ભડકે હોલી.

---

૧. Little brooks make great rivers.

૨. A little stone may upset a large cart.

૩. A little thing often helps.

૪. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 35.

૫. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 254.

નાહને મોહડે મોહટી વાત નહિ કર્યે.

નાહનો ડીઅર લાડકો, ઘીનો ભર્યો વાટકો, (અથવા, ઘીનો પડ્યો વાટકો.)

નાહનો તો નાહનો, પણ રાઇનો દાનો.

નાહનો નાહનાનું કામ કરે, ને મોહટો મોહટાનું કામ કરે. ૫૩૯૦

નાહનો નાહનો પણ રાઈનો દાનો.

નાહનો સરખો નલો, ને સંજલા લગી પોલો.

નાહનાં મોહટાંના બે કાન.

નાહનાં મોહે મોહટા કોલીયા શું? (અથવા) નાહને મોહડે મોહટો કોલીયો ભરાય નહિ.

લહાન તોંડીં મોઠા ઘાંસ. (મરાઠી કેહવત.)

નાહનાંને પગમાં જોર, જુવાનને છાતીમાં જોર, ને ઘરડાંને જુબાનમાં જોર. ૫૩૯૫

નાહ્યા એટલે દિવસ સફલ, ને પરણ્યા એટલે જનમ સફલ.

નાહ્યા તે ડાહ્યા, ને મેલા તે ઘેલા.

નાહ્યા તેટલું પુન્ય.

નાહલો પારો શિખે, ને મહને ગારો શિખે.

જ્યારે કોઈ ઉમરે પુગેલું માણસ નહિ છાજતી વર્તણુક ચલાવે, અને પોતાના દરજ્જાને હલકું લાગે તેવું કામ કરે, ત્યારે આમ બોલાયછે.

નાહસ પ્રાણિયા આગ આવી. ૫૪૦૦

નાહસ બીલાડી ઊંદર આવ્યા.

નાહસતા ચોરની (અથવા, ભુતની) કછોટી. (અથવા) બલતાં ઘેરનો વાંસો, ને નાહસતા ચોરની કછોટી.

ચલતે ચોર લંગોટી લાભ.

ભાગતે ભુતકી લંગોટીભી બહુત હએ. (હિંદુસ્થાની કેહવતો.)

નાહસરી આપીને શેહાણી કેહવડાવે.

નાહસરી સવાયાનું દહી, ને અખઇ થઇને રહી.

નાહસરીના ચણા, ને પોરિયાં મેલવ્યાં ઘણાં. ૫૪૦૫
નાહસરીનું ટાઢકીયું, લાખોની ગરમી.
નાહી ધોઇ નિકલ્યા, ને પન પાપ વિસર્યા; પાપ કરી વિસર્યા, ને પન કરવા નિસર્યા.
નાહી ધોઈને કોડ કોણ માગે?
નાહી ધોઇને જલમાં બેઠા.
નાહી ધોઈને પાટલે બેઠા. ૫૪૧૦
નાહી ધોઈને પાટલે બેસે, ને ઉભાં તાણે ટીલાં, પારકે ઘેર જમવાનું હોય, ત્યારે સણીયાં મુકે ઢીલાં.
નાહે ધોએ સાત દુખ, ને માથું બોરાવે એક સુખ.
નાળને ઠેકાણે રીંગણુ વધેર્યાં.
નિકલ્યું ખોખું, ને ઘર થયું ચોખું.

એક અનગમતાં માણસનાં મોહત પુઠે બોલાયછે.

નિત નિત મર્યા એલાવકે, ને હોઈએ રોજ રોજ બાજ; ન મર્યા સા—ઉનાવકે, કે નહિ બાજ કે કાજ.[1] ૫૪૧૫
નિતાંડાને બાથ ભરવી?
નિંદક લુલી, ને પાણીદાર કટારી.

A burn is curable, but a wound occasioned by slander is not. (તામીલ કેહવત.[2])

નિંદા એસી ડાકણી, કે કુલ સારો ખાય, કહુંછ નિંદા ન કર્યે, કોટી ક્રોધ સમાય.

Avoid a slanderer as you would a scorpion. (અં. કે.)

Calomniez, calomniez: il en reste toujours quelque chose.[3] (ફ્રેંચ કેહવત.)

---

૧. એની સમજણ માટે જુઓ "કેહવત સંગ્રહ" આવરતી પેહલી, સર્ફ ૨૯૩.
૨. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 361.
૩. Slander! slander! some of it always sticks.

નિંદા કરે તે નરકમાં પડે.

નિર્ધનકો ધન રામ. ૫૪૨૦

નિર્ધનને સૌ ઘેલો ગણે, નિર્ધનને નહિ રાખે ઉભો આંગણે; નિર્ધનનું જીવવું ધિક્કાર.

નિર્ધન્યાનો જાયો, ને બાવલ્યાનો છાંયો (ફાયદો શું કરે?)

નિમાજ પહડતાં મસીદ ટોટે વલગી. (અથવા) નિમાજ કરે તેને મસીદ (અથવા, રોજા) ગલે પડે. (અથવા) નિમાજ કરતાં મસીદ ટોટે વલગી. (અથવા) નિમાજ પહડતાં રોજા ગલે પડવા, (ટોટે વલગવા.)

When I went to worship the temple fell.[1]

When I went to a master whom I knew, to pay my respects, he said your father owes ten *fanams*, give it me. (તામીલ કેહવતો.[2])

When he went to play, the mosque fell on his neck.[3]

When the Sudra saluted the Brahmin, the latter in return asked him to pay an old debt due by his father. (તેલુગુ કેહવતો.[4])

नमाज करतां मसीद गळ्यांत पडली. (મરાઠી કેહવત.)

જોલહા ગેલે રોજા બકસાવે, નિમાજ પરલ ગરે. (બિહાર કેહવત.[5])

રોઝેકુ ગયે નમાઝ ગલે પરે.

નમાઝકુ ગયેથે રોઝે ગલે પરા. (હિંદુસ્થાની કેહવતો.)

નિમાજમાં ખલલ.

"કવાબમાં હાડકાં"ની મતલબે વપરાયછે.

નિમાજીનો આનો વસુલ થયો. ૫૪૨૫

The finger of the prayer. (કાશમીરી કેહવત.[6])

---

૧. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 251. ૨. *Ibid*, p. 50.

૩. Carr's *Telugu and Sanskrit Proverbs*, p. 218. ૪. *Ibid*, p. 202.

૫. Christian's *Behar Proverbs*, p. 135.

૬. *Dictionary of Kashmiri Proverbs*, by Rev. J. Hinton Knowles, p. 157.

નિર્બંધી ન્યાતમાં પંદર પટેલ.

નિર્માલ્ય નિર્ધનનો અવતાર, નિર્ધનનું જીવ્યું ધિક્કાર; નિર્ધનને કોઈ નવ ગણે, નવ રાખે કોઇ આંગણે.

નિવડે વખાણ.

નીચ વરણને નાખે વારી, છીબા પટેલની પોરી તે વાહલા પાસે આવી.

નીચ હોય તે કભી ઊંચ ન થાય. ૫૪૩૦

The base are void of good manners. (તામીલ કેહવત.[1])

નીચને છોડી ઘરમાં બેસવું, ને ઉંચને છોડી બહાર નિકલવું.

નીચી ધરતી ને ઊંચો આભ, જુવ્યો જોગી, બમણો લાભ.

નીચી પુછડીએ નાહસવું. (અથવા) ઉભી પુછડીએ નાહસવું.

દુમ દબાકે ભાગના. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

નીચી ઓરડી (અથવા, ધાકી ઓરડી) સઉ કોઇ ઝુરે.[2]

નીચું જુએ બલદીયો, ને ઉંચુ જુએ નાર, અસુરે આવ્યાં પરોણાં એ ત્રણુડેનાં મોહડાં બાર. ૫૪૩૫

નીચે જુએ તો ધરતી, ને ઉંચે જુએ તો આભ.

નીચે ધરતી, ઉપર આભ.

નીચેથી ઉંચું નહિ જોય (એવું શરમાલ.)

નીતરૂં બીલોર જેવું.

As clear as crystal. (અંગ્રેજી કેહવત.)

નીતિ ત્યાં રીતિ. ૫૪૪૦

નીતિએ નારાયણ વસે, ને અનીતિએ કુતરાં ભસે.

નીમ હકીમ, ને કટલે હામ.

આ કેહવત ફારસી "નીમ હકીમ વ ખતરે જાન" ઉપરથી અપભ્રંશ થઈને આવેલીછે.

---

૧. Percival's *Tamil Proverbs*, p. 556.

૨. એને મલતી જુદી જુદી ભાષાઓની બીજી કેહવતો માટે જુઓ કેહવત નાં૰ ૩૪૭૦, સફે ૩૩૮.

નીમ હકીમ ખતરે જાન, નીમ મુલ્લાં ખતરે ઈમાન.
નીમક ખાધેલું હલાલ કરવું, હરામ નહિ કરવું.
નીર નવાણે,[1] ને અન્ન કોઠારે. ૫૪૪૫
નીર નવાણે, ને ધર્મ ઠેકાણે.
નૂર, પાણી, ને અમલી, ને ભોંય, સાદરી, ને કમલી.
  નિર્ધન અને નાચાર હાલત દેખાડવા બોલાયછે.
નેકનાં મોહ પર નૂર હોય.
નેકી કરે તું નામદારી વધે, બાપનાં નામથી નામ ન વધે.
નેકી બરબાદ, ગુનાહ લાજમ. ૫૪૫૦
નેકી બેહસ્તનો રાહબર છે.
  Cultivate virtue in this world, and you'll be happy in the next. (ચીનાઈ કેહવત.[2])
  નેકી કર, ખોદાસે પાવ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)
નેતરનાં ઝાડની માફક ધુજવું.
નેલનાં અટકયા નેલમાં ન રહે. (અથવા) નેલનાં ગાડાં નેલમાં ન રહે. (અથવા) નેલના ગાડાં નેલમાં રેહશે?
નેવનાં પાણી મોભે નહિ ચહડે.
  Water always drops from the eaves into the same old holes. (ચીનાઈ કેહવત.[3])
  હલટેકા પાની બુલંદા નહિ જાતા. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)
  (ફારસી કેહવત.) آب چنگ بر پلنگ نمی رود
નેવનાં પાણી મોભે, ને હાથી દરબારે શોભે. ૫૪૫૫
નેવરે ખાય, ને વાવરે[4] સુવે.
નેસ્તીની મા ખાટલે મરે.

૧. નવાણ—તલાવ. ૨. Scarborough's *Chinese Proverbs*, p. 413.
૩. *Ibid*, p. 359. ૪. પવનમાં.

નો મારશ રે માહરા ભાઈ! માહરે ઘેર છે ગોમીબાઈ, તે સાથે પરણાવશ રે ભાઈ મોરલીધર!
નોકર બિચારા ક્યા કરે કે અન્ન પરાયા ખાય.

Quien sirve no es libre.[1] (સ્પૅનીશ કેહવત.)

(ફારસી કેહવત.) بندگی بیچارگی

નોકરની જડ જુબાન પર. ૫૪૬૦
નોકરી તો કાચની કુપ્પી (અથવા, કાજલની કોટડી) છે.
નોકરી નિત્ય નવી.

નોકરી નિત નઈ. (હિંદુસ્થાની કેહવત.)

નોતર્યા કાંગા, ને જમી ગયા સાંગા.
નોતરાંની વાર જોઈને ચુહલામાં પાણી નહિ રેડાય.
નોલવો નોલવેલ સુંધાને સાથે લડે, નહિ તો ઝેહર ચહડે. ૫૪૬૫
નોલિયાને ને બિલાડીને બને નહિ.
નંગા ખુદાસે જોરાવર.
નંદ કલાથી દેવ નાહસે.
નંદજીનું ગદયાણું.[2]
નંદનાં ફંદને ગોવીંદ જાણે, ને બલિયા કાકાને પાડો તાણે. ૫૪૭૦
નંદરવા ને કંદરવા (અથવા, ચંદરવા.)
નંદીબાઇ તો દરિયામાં નાહે, ને ઘરમાં મોટો દીવો થાય.
નંદીબાઈ તો દરિયામાં નાહે, ને તેનું બોલ્યું ઘરમાંજ વણાય.

---

૧. He who serves is not free.

૨. બે ગદયાંણાનો એક તોલો થાયછે.

